

ନେତାସିଏ, କବିସିଏ : ଗୋପବନ୍ଧୁ

ଉତ୍କଳର ଯୋଗ୍ୟତମ ନେତା, ବାଗୀ, ସାଧକ, ସାମ୍ବାଦକ, ସଂପାଦକ ଓ କବି ମନସୀ ଭାବରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାରା ଉତ୍କଳରେ ତଥା ଭାରତରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାୟେଣିକ ସମ୍ମିଳନା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା, ବଣିଷ୍ଠ ବୌଦ୍ଧାନିକ ସ୍ଵଦେଶ ପ୍ରେମିକ ଆତ୍ମୀୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚିତରେ ମୌରହତ୍ୟା କରୁଥିଲେ, କାଗମୁକ୍ତ ହୋଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସମ୍ମିଳନା ମଣ୍ଡପରେ ଚାଟୁ ପଦ୍ମସ୍ଥ ଯାଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣିତ ଓ ନିବାକ କରିଦେଲେ । ସେଇ ସମୟରେ ଆତ୍ମୀୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷଣ ଦେଲାବେଳେ ଉତ୍କଳମଣି ଆଦିତ୍ୟ କୁମାର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସ୍ଵତଃସ୍ପୃହ ଭାବରେ ସମ୍ବାଦନା କରିଥିଲେ । ସେଇ ଦିନଠାରୁ ଆମ ଦେଶରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଖୁବ୍‌ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଉତ୍କଳମଣି ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ଭାଷାରେ ଯେଉଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ‘ତପସ୍ଵୀ,’ ଭୂତ ତ୍ୟାଗ ଓ ଅପୂର୍ବ ସାଧନା ବଳରେ, ସେଇ ନେତାଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖୀ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଗଲା ।

ମାସ ୧୯୨୭ର ଫେବୃୟାରୀ ମାସର ୧୨ ଓ ୧୩ ତାରିଖରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଜନ୍ମଶତବାର୍ଷିକୀ ପାଳନ ହେଉଥିଲା ଦିଲ୍ଲୀରେ । କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀରେ ସେଇ ଜାତୀୟ ସେମିନାରରେ ରବୀନ୍ଦ୍ର ଭାର୍ଗବ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚିତରେ ଉଠି ରମା ଚଉଧୁରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ନିବନ୍ଧ ପାଠ କରିଥିଲେ । ତହିଁରେ ମେଘନାଦ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ‘ଭାରତମଣି’ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରି ତାର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେଉଁ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଜାଗରୁକ୍ତ ରହିଥିଲା ଏବଂ ତା ଭିତରୁ ଯେଉଁ ବଳଷ୍ଟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଉଜ୍ଜୀବିତ ହେଉଥିଲା, ସେହି ଭାବି ଭୂମିରେ ତାଙ୍କୁ ଶରତର ନେତୃଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରିବାର କଥା ମାତ୍ର ଆମର ଏ ଉଚ୍ଚଳରେ ସେଥିପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟଯାଗ ନାହିଁ, ଓତେଷ୍ଟା ନାହିଁ, ଆନ୍ଦୋଳନ ନାହିଁ, ସଂଗ୍ରାମ ନାହିଁ ।

ସେତେବେଳେ ଆମଦେଶରେ ଇଂରେଜ ଶାସନର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବୀ ଦେଶର ପ୍ରଜାବର୍ଗ ଦାସତ୍ବ ଶଙ୍ଖଳରେ ଆବଦ୍ଧ । ଇଂରେଜ ଶାସନର ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ୟ ଆୟ ବରୁଣର ସ୍ବଜ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଏପରିକି ଦେଶର ଚେତନାଶୀଳ କବି କୋବିଦବୃନ୍ଦ ଇଂରେଜ ଶାସନର ସୁତପାଠରେ ଆତ୍ମହରା ହେଉଥିଲେ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଧାନାଥ ରାୟ, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ, ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର, ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି, ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ, ମଦନ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଦ୍ମଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବିଶ୍ବନାଥ କର, ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଧ୍ରୁବରାଜ ଓ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ କବି ମନାସୀମାନେ ବିଦେଶୀ ଶାସନରୁ ନିର୍ଦ୍ଦୀ ପାଠ କରୁଥିଲେ ।

ଦେଶରେ ଯଦି ଗୋଟିଏ ଦଳ ତାହା କରିନାହାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ କ୍ଷାତ୍ରା ସତ୍ୟବାଦୀ ଦଳ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ସେଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ଦଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଗଣ୍ଡୁଚ୍ଛନ୍ଦ ଓଡ଼ିଶାକୁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆପ୍ରାଣ ଯାଧନା । ପରାଧୀନ ଦେଶରେ ମୁକ୍ତି ଓ ସ୍ବାଧୀନତା ଆଣିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁଥିଲେ । ସମ୍ବାଦ-ପତ୍ରିକା ଓ ସାହିତ୍ୟପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରଇ ଚେତନା ଓ ଜାଗୃତର ଗୁମନ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ, ଦେଶରେ ଦାସ ଗଢ଼ିବାରୁ ଶିକ୍ଷାକୁ ସମର୍ଥନ ନ କରି ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରାମର ସୈନିକ ଗଢ଼ିବାକୁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ବିନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ, ବନ୍ୟା ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟର ଲାଲାଭୂମି ଆମ ଦେଶକୁ ବିପନ୍ନ ଜନତାର ସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତରହି ମଣିଷ ଧର୍ମ ସଂପାଦନ କରୁଥିଲେ । ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷର କାଠେ କାଠେ ବାସ୍ନା ରହିଥିଲା ପରି ସେତେବେଳର ସମସ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଅଭିଯାନ ସଂଗ୍ରାମ ଓ ସେବାଧର୍ମ ଭିତରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେତେବେଳେ ପୁଣି ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର, ପଞ୍ଚମ କି ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର ବୋଧହୁଏ, ପୁଣ୍ୟରେ ଜଣେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରେମିକ ମୁକ୍ତିଆର ଥିଲେ—ତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ । ସେ ଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆଦ୍ୟଗୁରୁ ଓ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାସୁଦେବ ରଥଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତିଦିନ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଘରେ ବଙ୍ଗବାସୀ, ବସୁମଣ୍ଡା, ସଞ୍ଜୀବନୀ ଓ ଉତ୍କଳ ଗୀତିକା, ସମ୍ଭାଦ ବାହିକା ପ୍ରଭୃତି ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ପଦ ପଠିକାମାନ ନିୟମିତ ଭାବରେ ପାଠ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ । ସ୍କୁଲରୁ ଫେରି ଉତ୍ତମ ଯାଉଥିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୃହକୁ । ଦିନେ ଦିନେ ରାତି ୧୨ ଟା ଯାଏ ରହୁଥିଲେ । ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା ।

ବାସୁଦେବ ପଢ଼ୁଥିଲେ ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲରେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜିଲ୍ଲା ହାଇସ୍କୁଲରେ । ଦିନେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ଦୁହଁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଡାକ ବୁଲାଇ ଆନନ୍ଦରେ କହିଥିଲେ—

ମୁଁ ତୁମ ଦୁହଁଙ୍କୁ ମିଶାଇଦେଲି । ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ମିଳନ କରାଇ ଦେଲି ।

ପ୍ରକୃତରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଇଂରେଜରେ ଛାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ବାସୁଦେବ ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉତ୍ତରେ ରହିଥିଲେ ନିବିଡ଼ ସଂପର୍କ ।

ପରେ ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଘରକୁ ଆସିଲେ ରଘୁନାଥ ରାଓ, ଦିବାକର ଦାସ ଓ ଦିବ୍ୟ ସିଂହ ମିଶ୍ର । ପ୍ରତିଦିନର ଆଲୋଚନାରେ ଯୋଗ ଦେଇ ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇଥିଲେ ।

୧୮୯୭ରେ ରଘୁନାଥ ରାଓ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଜେପୁଟି ଜନସଂପର୍କରକ ଅଫିସରେ ନିଯୁକ୍ତ ଲାଭ କଲେ, ଦିବାକର ଦାସ କଲିକତାରୁ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାସ୍ କରୁ ପୁଣି ଆସି ସ୍ନେହସମ୍ପାଦନ ଇଂରେଜୀ ପଠିକାର ସମ୍ଭାଦ-ଦାତା ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଦିବ୍ୟସିଂହ ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ପାସ୍ କରୁ ସହକାରୀ-ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାଂ ପୁରୀର ବେଶ୍ ଏକ ଚମକ ଓ ଚହଲ ପକାଇ ଦେଇଥିଲା—ସେଇ ସମୟରେ ଗୋରା ଅର୍ଘ୍ୟର ମାନେ ଯେଉଁ ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ ସେ ଘଟଣାରେ ଆଉ ସେପରି କରିବାକୁ ସାହସ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ—

ଜଣେ ଗୋରା ସାହେବ ପୁରୀର ଥିଲେ ସିଦ୍ଧିଲ ସର୍ଜନ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଷ୍ଟେଟ୍‌ସ୍‌ମ୍ୟାନ ପତ୍ରିକାରେ ଏକ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସମ୍ବାଦଦାତା ଭାବରେ ସେ ଦିବାକରଙ୍କ ଉପରେ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ବର୍ଷ ଗୁଡ଼ାରେ ତାଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେଇ ବେଶାଘାତ କଲେ । ତାହା ଜାଣିଲାକ୍ଷଣି ମୁକୁନ୍ଦାର ସମରତ୍ନ ଦାଶ ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ସାହେବଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ଅସମ୍ଭାଳ ପରସ୍ପତି ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ଶେଷରେ ସାହେବ ସେଇ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ଦିବାକରଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଭକ୍ଷା କଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଆକାଶରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା “ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ” ଓ “ବିଜୁଳି” ଦ୍ଵିତୀ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନା ପତ୍ରିକା । ମହାକବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ପୃଷ୍ଠ ପୋଷଣ କରୁଥିଲା ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଏବଂ କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ରଚନାକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିଲା ବିଜୁଳି । ପ୍ରଥମଟି କଟକରୁ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟଟି ବାମନପୁର ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା ।

କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟ ସେତେବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶା ସ୍କୁଲ ସମୁଦ୍ଧର ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର । ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁରେ ତାଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା, ତାହାର କେତୋଟି ପଂକ୍ତି—

“କିଛି ଦୂରେ ଛ’ନ୍ତି ଧଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତମନ୍ୟ
ବାଉର ସାହରେ ଶୃଙ୍ଗାଳ କେଶରୀ
ପରି, ହେଉଥାନ୍ତି ଗଣ୍ୟ”

କଥା ଲୁଚି ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ—ଜଣାଗଲା, ତାର ଲେଖକ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ଜଣେ ଛାତ୍ର—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ । ରାଧାନାଥ ସେଇ କବିତାର ଶରବ୍ୟ । ହଠାତ୍ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନରେ ଯାନ୍ତି,

ରାଧାନାଥ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇ କବିତାର ଲେଖକ—ସପଥପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧି ଦିଆଗଲା । ତାଙ୍କର ବୃତ୍ତି କାଟି ଦିଆହେଲା, କ୍ଳାସର ବେଞ୍ଚଭିତରେ ଛୁଡ଼ା ଦେବାପାଇଁ ଦଣ୍ଡ ମିଳିଲା ।

ତାହା ଶୁଣିଲେଷଣି ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଚନ୍ଦ୍ରମାସ୍ତର ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଦାସ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ସ୍କୁଲରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାଟି ଫିଟକଟ୍ ଆଣିବାକୁ ଦାବି କଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରମାସ୍ତର ଇନସ୍ପେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ— ତାହାର ଗୋଟାଏ ସମାଧାନ ହେଲା—ବେଞ୍ଚ ଭିତରେ ଆଉ ଛୁଡ଼ା ଦେବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ ! ମାତ୍ର ଯେଉଁ ବୃତ୍ତି କାଟି ଦିଆ ହୋଇଥିଲା ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାହା ଆଉ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ କପରି ବୈପ୍ଳବିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ ତାହା ଏଇ ଦଟନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ପରେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ସହିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସ୍ୱପକ୍ଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବିଡ଼ ହୋଇଥିଲା । (ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦଟଣା—ଗୋପବନ୍ଧୁ ରେଭିନ୍ସା କଲେଜ୍‌ରେ ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର । ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚିକାରେ ତାଙ୍କର ଲେଖା ବାହାରୁ ଥାଏ । ସେ ରହୁଥାନ୍ତି ହଷ୍ଟେଲ୍‌ରେ, ଯାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ରେଭିନ୍ସା କଲେଜ୍‌ଏଟ୍ ସ୍କୁଲର ହଷ୍ଟେଲ୍ । ହଠାତ୍ ଦିନେ ସଫା ସମୟରେ ସେଇ ଛାତ୍ରାବାସରେ କବି ରାଧାନାଥଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତାବ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଡାକି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ପ୍ରଶଂସା କଲେ—ସେଇ ମାସର ମୁକୁରରେ ପ୍ରକାଶିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଗୋଟିଏ କବିତା ପାଇଁ । କବିତାର ଦିଓଟି ପଂକ୍ତି ହେଲା—

“ଅବନ୍ଧୁ ଜୀବନ ଅସୁର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର
'ଦେହ ଧରି କିଏ ପାରିବ ସହି ?’”)

ଗୋପବନ୍ଧୁ ୧୯୦୨ରେ ଖଣ୍ଡିଏ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ— ‘କବି କଲ୍ପଲତା’ । ପାଣ୍ଡୁ ଲିପିଟି କବି ରାଧାନାଥଙ୍କୁ ଦେବାରେ ସେ ତାହା ଭିତରେ ଅଭିମତ ଦେଇଥିଲେ—

“ଗୋପବନ୍ଧୁ ! ତୁମ କାବ୍ୟ ଚମତ୍କାର ହୋଇଛି । ତୁମର ଏ ରଚନା ପ୍ରାଚୀନ ନିସ୍ତୁତ । ଏଭଳି ଲେଖା ମୁଁ ଦେଖି ନଥିଲି ।”

ସେଇ କାବ୍ୟ ଖଣ୍ଡିକ ପୃଥିବୀର ଆଲୋକ ଦେଖି ପାରିଲ ନାହିଁ । ଥରେ ରେଳ ଗାଡ଼ିରେ ଯିବା ସମୟରେ ତାହା କେଉଁଠି କେମିତି ହଜିଗଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ପରେ ଗଣ୍ଡାର ଦୁଃଖର ସହିତ ଛହୁଥିଲେ, “ଇଚ୍ଛାମୟ ଇଚ୍ଛା ଭଲ ବୋଧହୁଏ । ଏପରି କାବ୍ୟ କବିତା ଲେଖିବା-ପାଇଁ ତାଙ୍କର ମୋତି ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ ନିଶ୍ଚୟ ।”

ରାଧାନାଥ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଧାରାର ପ୍ରସ୍ତା ଓ ଯେଉଁ ଭାବର ପ୍ରବଳା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସେଇ କବି କଲ୍ପଲତା ସେଇ ଧାରା ଓ ସେଇ ଧରଣର । କବି କଲ୍ପଲତା ହୁଜିଗଲା । ତହିଁରେ ପୁଷ୍ପ ପୁଟାଇବା ପାଇଁ ସତେ ଯେପରି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଜନ୍ମ ନୁହେଁ । ଧର୍ମ ନୁହେଁ ମଧ୍ୟ ।

ତା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର କେତେକ କବିତା ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏ ସଂପର୍କରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିଜ ଭାଷାରେ ବର୍ଣ୍ଣନାକରିବାର ଲେଉଟ ମୁଁ ସମ୍ଭବ କରି ପାରୁ ନାହିଁ ।

“ବହୁ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ଏଥି ପୂର୍ବେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପଦ୍ୟ ଲେଖିଥିଲି କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ବଶତଃ ସେ ସକଳ ଦୁଇବାର ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଶେଷଥର ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ କବିତା ଦେବାକଠାରୁ ଚିର ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଲାଗି ଯେ ପଦ୍ୟଟି ରଚନା କରିଥିଲି ସେହି ପଦ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଚିନିପଦ ଏହି “କବିତା ଦେବାକ” ପ୍ରଥମ ଚିନି ପଦ ସଙ୍ଗେ ଅବକଳ ସମାନ । କିନ୍ତୁ ଚତୁର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ ଏହାଠାରୁ ଭଲ ।

ତୋ ଚରଣ ସେବି ସୁଖେ କାଟିବି ଜୀବନ
ବାଳକାଳୁଁ ପୋଷିଥିଲି ଏହି ଅଭିଳାଷ,
ଜାଣିଲି ସେ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ନୁହେଁ ମୁଁ ଭଜନ
ସଂସାର ଘଟନା ଚକ୍ରେ ହୋଇଣି ବିମୁଖ । -

ସୁଧାମୟୀ ତୋ ସେବାରେ ନୁହଇ ମୁଁ କ୍ଷମ,
 ଚରଦନ ଲାଗି ଏବେ ଦିଅ ଗୋ ବଦାୟ ।
 କରିବି କପାଇଁ ଆଉ ପଣ୍ଡ ପରିଶ୍ରମ ?
 ମୋ ବନ୍ଧୁ ଉଦ୍ୟମେ ସତ ? ହୁଅ ଗୋ ସଦାୟ ।

ପ୍ରେମାସ୍ପଦ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପଦ୍ୟ ରଚନା ପ୍ରତି
 ନୂତନ ରୁଚି ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ସାହାନ୍ତର୍ଥ ଉକ୍ତ ବଦାୟ ଗ୍ରହଣ ପଦ୍ୟଟି
 ତାଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ହୋଇଥିଲା କିନ୍ତୁ ମୋହର ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ସୁନରାୟ
 ଲେଖିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ଏବଂ ସମୟ ହିଁମେ ମନର
 ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦଟିବାରୁ ଏହି ପଦ୍ୟ କେତୋଟି ଲେଖିଅଛି ।”

ଉପସବୁକ୍ରମ ପଞ୍ଜି ଦିଅଁଛି “କବିତା ଦେବୀ” କବିତାର ବର୍ତ୍ତମାନ
 ମୁଦ୍ରଣରେ ନାହିଁ । ପଞ୍ଚମ ପଦର ଶେଷ ପଂକ୍ତିରେ ଥିଲା—

“ବହୁବାର ସନ୍ତେ ସେଣୁ ହୋଇଛି ନରାଣ”
 ତାହାରି ପରିବର୍ତ୍ତନର ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇଛି—
 “ପ୍ରକାଶୁ ଏ ପ୍ରାଣେ ପୁଣ୍ୟ ମଧୁର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ।”

ଉପସବୁକ୍ରମ କେତୋଟି ପଂକ୍ତିରେ କବିତା ରାଜ୍ୟରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର
 ବଦାୟ ପୁଣି କବିତା ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିବା ସଂବାଦଟି ଗୋଟିଏ ଲେଖନୀୟ
 ବିଷୟ ।

ମୁକ୍ତିଆର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ
 ଉପରେ ଗଭୀର ରେଖାପାତ କରୁଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ କୁଟିର କଟକରୁ
 ଯାଇ ତାଙ୍କର ପାଖରେ ସମୟ କାଟୁଥିଲେ । ଦିନେ ମୁକ୍ତିଆରଙ୍କ
 ପାଖରେ ବସିଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀ ଶୁଭଜଣ
 ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ମନର ସଂକଳ୍ପ ପ୍ରକାଶ କଲେ—“ଭୁମ୍ପେ ପାଞ୍ଚଜଣ ଗପଥ
 ନଥ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ତତଃ ପାଞ୍ଚଜଣକୁ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବ ।
 ଯିଏ ଶିକ୍ଷିତ ହେବେ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଜଣକୁ ଶିକ୍ଷିତ
 କରାଇବେ । ତାହା ହେଲେ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷିତ
 ମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ହୋଇଯିବ ।”

୧୯୦୦ ରେ ମୁକ୍ତିଆର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁଅ ଏକବର୍ଷ ବୟସରେ ଆରପୁରକୁ ଚାଲିଗଲା । ତାହା ଶୁଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ କଟକରୁ ଧାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ଶୋକାର୍ତ୍ତ ହେବା ଦୂରେ ଆଉ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ପ୍ରାର୍ଥନା କରଲେ “ହେ ଓଡ଼ିଆ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମୋତେ ଆଉ ପୁଅ ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ—ତାହା ହେଲେ ମୁଁ ମୋର ସଂସାର ବନ୍ଧନରେ ଦୁନିଆ ଭୁଲିଯିବି ।”

ଆଦ୍ୟଗୁରୁଙ୍କର ସେଇ ମନୋରାଜିବ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଭିତରେ ରହିଗଲା । ସେତେ ପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପୀଡ଼ିତ ପୁଅକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ବନ୍ୟାଗ୍ରସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନସେବା ପାଇଁ ଚାଲିଯାଇ ଥିଲେ—ଫେରି ଆସି ଜାଣିଲେ ପୁଅ ଆଉ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ପୁଟି ଉଠିଛି—

“ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଦେଇ
ହୃଦୟେ ମୋହର ଶତପୁଅ ମୁଁ
କୁତାଇ ଆଣିବି ଏଇ ।”
(ରାଧାମୋହନ)

(୧୯୦୪ ରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ବୈଦ୍ୟନାଥ ଓ ଗୋପିନାଥ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କର ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମେ କିଏ କ’ଣ କରିବ ? ବୈଦ୍ୟନାଥ ଓ ଗୋପିନାଥ ସରକାରୀ ଚାକିରି କରିବେ ବୋଲି ଜଣାଇଲେ, କାରଣ ତାହାହିଁ ତାଙ୍କ ଅଭିରାଜ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ତା ପରେ ପଚାରିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭିତରେ ବିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ—ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ଝରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାହା ଲେଖକ ନୁହେଁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ବିଗଳିତ ସ୍ୱର। ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ କହିଲେ “ତୁମେ ତେବେ ଓକାଲଟି ପଡ଼ । ସ୍ୱାଧୀନ ବୃତ୍ତି ନେଇ ଦେଶର ସେବାକର ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଥିଲା ମନ୍ତ୍ର ବାଣୀ ।

ଆଜନ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ କଲିକତା ଗଲେ । ୧୯୦୭ ରେ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଯେଉଁଦିନ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ ବାହାରିଲା ସେଇଦିନ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲେ, ସହଧର୍ମିଣୀ ମୋତି ଦେବୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସଂବାଦ । ଶେଷବରେ ଜନନୀ ଯାଇଥିଲେ, ପିତା ଯାଇଥିଲେ, ଭିନୋଦି ପୁଅ ସନ୍ତାନ ମଧ୍ୟ ଯାଇଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଲେ ପତ୍ନୀ । ସେଇ କଥା ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗୋଟିଏ କନ୍ଦିତାରେ କହି ଯାଇଛନ୍ତି ।

“ଦେଖି ନାହିଁ ମାତୃମୁଖ ଅଜ୍ଞାନ ଶେଷବେ
ପିତା ପୁଅ ପତ୍ନୀ ବନ୍ଧୁ ବିସ୍ତୋଗ ବିସ୍ତାଚ
ବାରବାର ତଡ଼ି ଦେଇ ଶୋକ ମହାଶ୍ୱର୍ଣ୍ଣବେ
ବୁଝାଇ ଦେଇଛି ବୁକେ ଖାସ୍ତା କଷାଦାତ ।

ବିରହ ବିଷାଦ ବିଷେ ରସାଶିତ ଧାର
ଝୁରୁକାଳ ବାରବାର ଖାସ୍ତା କରବାଲେ,
କରିବି ଏ ବନ୍ଧେ ମୋର ଦାରୁଣ ପ୍ରହାର ।
କୁହୁତ ଚିତ୍ତ ଛାପ ମାରିବି ମୋ ଭାଲେ ।”

ସେହି ଶୋକ ସନ୍ତାପ ମାନକରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିଚଳିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଇଚ୍ଛାମୟଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବୋଲି ଭାବି ନେଇଛନ୍ତି । ଲବ୍ଧ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଜୀବନର ସାର୍ଥକ ପାଥେୟ ବୋଲି ମନେ କରିଛନ୍ତି—

“ଅଳପ ବୟସେ ମୋର ବହୁ ଅନୁଭବ,
ହୃଦ ନିଷ୍ପେଷିତ ମୋର ବିରହ କଷଣେ,
ତୁଟିଛି ମୋ କଳ୍ପନାର ବିଳାସ ବୈଭବ,
ଦେଖେ ମୁଁ ଜୀବନ ଗତି ବାସ୍ତବ ନୟନେ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ତା’ପରେ ସାରସ୍ୱତ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଭାସିନୀଙ୍କୁ ଜୀବନର ନିଷ୍ପର ବାସ୍ତବତା ପାଖକୁ । ଦେଶର ଦୁଗତି ଦେଖି ତାର ମୁକ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ପ୍ରାଣପାତ କରିଛନ୍ତି ।

ପୁରୀରେ, କଟକରେ ଓକିଲାତ କରିଛନ୍ତି ମାତ୍ର ଦଶମରେ ନିଜକୁ ତାଳ ଦେଇଛନ୍ତି ଲୋକ ସେବାରେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବନ୍ୟା ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଆହମଣ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଦେଖି ଦେଖି ସେ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

୧୯୧୯-୨୦ରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦେଖାଦେଲା । ହା ଅଳ୍ପ ହା ଅଳ୍ପ ବେଳେରେ ଗ୍ରାମଭୂମି ମୁଖରତ ହେଲା । ଡ଼ାକର, ପୁରୀ ସଦର, ଗୋପ, ବାଲିଅନ୍ତା, ବାଣପୁର ଥାନା ଲୋକଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲି ସରକାରଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଜଣାଇଲେ ।

ବିହାର ଓଡ଼ିଶା କାଉନ୍ସିଲର ସଭ୍ୟ ଭାବରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅଞ୍ଚଳ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟର ଦାବି କଲେ । ଓଡ଼ିଶା ଡିଭିଜନର କମିଶନର ଗ୍ରହଣ ସାହେବ ତାହା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ସେତିକିବେଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ରୂମାଲରୁ କେରୀଏ ମୁଠିଗାଗ ଓ ମୁଠାଏ ଖୁଦକୁଣ୍ଡା କାଢ଼ି ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ନିଜେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ ଏବଂ ବଳିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ—

“If any human being in an unknown corner on this province within the great empire of this majesty dies for want of food, I think that his blood will be upon me and upon all those who are directly or indirectly responsible for conducting the administration.”

ସଭ୍ୟମାନେ ବିଚଳିତ ହୋଇଗଲେ । ଲୁଟ ସାହେବ ବିଚଳିତ ହେଲା ପରି ଭାବ ଦେଖାଇଲେ । ଲୁଟ ସାହେବ ନିଜେ ଆସି ଦେଖିବେ, ଆସି ଦେଖିଲେ ମାତ୍ର ସେପରି ଆସାନରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ମୁଠି ଚୁଉଳ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା ।

ଶିକ୍ଷାର ନୂତନ ଆଦି ମୁଖ୍ୟ ଦେଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସତ୍ୟବାଦରେ ଯେଉଁ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ, ସେହିଠି ସେ ଦେଶର ମୁକ୍ତିର ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ସେନା ଧୂଷି କରାଉଥିଲେ ସେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଦେଖି ମହାତ୍ମା ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଭାବରେ ୧୩ । ୪ । ୧୯୧୨ young Indiaରେ ଲେଖିଥିଲେ—

“× × No wonder if I believe that with such earnest men, Swaraj is possible to attain within the year, Pandit Gopabandhu has an open-air school at Sakhi Gopal, twelve miles of this side of Puri. It is worthy of a visit. I passed a most delightful day in the midst of the boys and their teachers. It is a serious experiment in open-air teaching.”

ଦେଶର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ମୋଡ଼ ଏଡ଼ି ଦେଇ ନିଜେ ଲମ୍ପି ଦେଇଥିଲେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ହେଲେ ସରକାରଙ୍କର ପରମ ଆତଙ୍କ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ବାହାରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ନ ଦେଇ ମକଦ୍ଦମା ସୃଷ୍ଟିକରି ବନ୍ଦୀଶାଳାକୁ ନିଆଗଲା ।

କଟକରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ତାଙ୍କର ସାଥୀ ଭଗୀରଥ ମହାପାତ୍ର, ଏକରାମ ରଘୁଲୀ, ଅଟଳ ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ନାମରେ ଯେଉଁ ମକଦ୍ଦମା ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ବିଚାରବେଳେ ପୁଲିସ ପକ୍ଷରୁ ଯେପରି ସାକ୍ଷ୍ୟ ନିଆଗଲା ତାହା ଆଜି ଭବିଷ୍ୟତକୁ “ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ପରୀକ୍ଷିତ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଚନ୍ଦ୍ରାବେ” ।

କନକା ମେଳିବେଳେ ପୁଲିସ ପକ୍ଷରୁ କଟକରେ ଓ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଘରପୋଡ଼ି ଚାଲିଥାଏ । ସେଇ ଘଟଣାମାନଙ୍କରେ ଉପସ୍ଥିତ ମୁଦାଲି-ମାନେ ପୁଲିସକୁ ପିଟିଛନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରାଯାଉଥାଏ । କଟକର

ଲୋକେ ଉଦ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଥିବର ଜଣେ କନେଷ୍ଟବଲକୁ ନିର୍ଧୁମ ବାଡ଼େଇ ରକ୍ତାକ୍ତ କରିଦେଲେ । ଲୋକେ ଭଲ କରି ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଜଣେ ପୁଲିସ ପୁରସ୍କୃତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ପୁଲିସ ଗୁପ୍ତରେ ଘର ପୋଡ଼ିଦେଉଥିଲେ । ଆହତ ପୁଲିସର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସେବକ ପଠାଇ ତାକୁ ଆଶ୍ରମକୁ ନେଇଗଲେ । ସେ ନିଜେ ତାର ସେବାକରି ଚେତା କରାଇଲେ ରକ୍ତ ଧୁଆଧୁଲ କରିଦେଲେ, ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ପୁଲିସର ଲୁଗାମଟା ରକ୍ତାକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିବାର ଦେଖି ନିଜର ଶଦ୍ଦ ଶୁଦର ପିନ୍ଧିବାକୁ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ମକଦ୍ଦମାବେଳେ ସେ କନେଷ୍ଟବଲ ଯେଉଁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇଥିଲା ତାହା ଅପରିକଳ୍ପିତ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାକୁ ନୂଆଦେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସେବକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାଡ଼ ଦିଆଇ ଶଦ୍ଦ ପିନ୍ଧିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେଇପରି ସାକ୍ଷ୍ୟରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପାଇଲେ ଦୁଇବର୍ଷ ଜେଲଦଣ୍ଡ ।

ସେଇ ବିଦେଶୀ ଶାସନ ଆଉ ଆମ ଦେଶରେ ନାହିଁ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜୀବନରେ ଯେତେ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରିଥିଲେ ତାର ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶର ସ୍ୱରୂପ ସେ ନିଜେ ଜୀବନ କାଳରେ ଦେଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପରପାଇଁ ଯିଏ ଭଲଭଲ କରି ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ସେହି ମଣିଷ ତାହା ଦେଖିଥାନ୍ତେ କାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁପଥରେ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜ ପାଇଁ ନୁହନ୍ତି ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି ।

ଆମ ଦେଶରୁ ବିଦେଶୀ ଶାସନ ଅପସରି ଯାଇଛି । ମାତ୍ର ସେଇ ଶାସନରେ ଅତ୍ୟାଚାରର ଅବଶିଷ୍ଟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦେଶରେ ଆଜି ଅମର ଓ ଅଜର ।

“The actions of just
Small sweet and blossom in the just”

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର କାବ୍ୟ କବିତା ଛଅଶକ୍ତି ପୁସ୍ତିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି—

୧—ଅବକାଶ ଚନ୍ଦ୍ରା

୨—କାବ୍ୟ କବିତା

୩—ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

୪—ଧର୍ମପଦ

୫—ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବା ନବିନକତା ଉପାଖ୍ୟାନ

୬—ଗୋପବନ୍ଧୁ

“ଅବକାଶ ଚନ୍ଦ୍ରା”ରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଶିଶୁରପ୍ରୀତି, ଦେଶପ୍ରୀତି ଓ ମାନବ ପ୍ରୀତି । ତାଙ୍କର ଉତ୍ତର-ରଚନା ମାନଙ୍କରେ ତା ସବୁ ପୁଷ୍ପ ଓ ପରିପୁଷ୍ପ ହୋଇଅଛି ।

କାବ୍ୟ-କବିତା ଓ ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥାରେ ଦେଶ ଓ ଦଶ ପାଇଁ ବିପ୍ଳବ କରି ଗୋପବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟବରଣ କରିଛନ୍ତି—ସେଠାରେ ନିପୀଡ଼ନ ସହ୍ୟ କରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେତିକି ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସଂଶୟ ନୁହେଁ । ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଦେବାରେ ତାହାର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ତେଣୁ ବନ୍ଦୀ କରି ବାଛି ନେଇଛି “ଧର୍ମପଦ”ର ଆତ୍ମବଳି ଜାତି ପାଇଁ ଗଣ ପାଇଁ ସେ କିପରି ଜୀବନ ଢାଳି ଦେଇଛି । ଦେଶରେ ଜୀବନ ବଳି ନ ଦେଲେ ଦେଶର ମୁକ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ସୁଦୂର ପରାହତ ।

ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ଜୀବନ ବଳିଦେଲେ, ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରିନେଲେ ତାହା ମୃତ୍ୟୁରେ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ—ସେ ଜୀବନ ମୃତ୍ୟୁ ବିଜୟୀ । ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁରଚନା କରିଛନ୍ତି ନବିନକତା ଉପାଖ୍ୟାନ । ସେହି ନବିନକତା ସତ୍ୟପାଇଁ ପିତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ପୁରକୁ ଯାଇଥିଲା ମାତ୍ର ସତ୍ୟସବୁ ଜୀବନର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ । ନବିନକତା ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ବର ଆହରଣ କରି ଫେରି ଆସିଛି ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ । ତେଣୁ କବି ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ ପାଇଁ ସେ କଥାବସ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଚରମ ସ୍ୱପ୍ନ ତହିଁରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ।

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥାରେ ଠାଏ ଗୋପବନ୍ଧୁ କହିଛନ୍ତି—

“ଆସିଥିଲି ଥରେ ଦୁଇବର୍ଷ ତଳେ

ବୁଝିଥିଲି ଜେନାପୁର ଯେବେ ଜଳେ ।

କେତେ ଗ୍ରାମ କେତେ ଘର କେତେ ଧନ
 ହୋଇଥିଲା ବନ୍ୟାବସ୍ତାରେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ।
 କେତେ ଗ୍ରାମଦାଣ୍ଡେ ଚାଲୁଥିଲା ସୁଅ
 କେତେ ନୟନରୁ ବହୁଥିଲା ଲୁହ ।
 କେତେ ନରନାରୀ, କେତେ ଗୋରୁଗାଈ
 ମରୁଥିଲେ କଷ୍ଟେ ଆହାର ନ ପାଇ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସମବେଦନା ଓ ସହାନୁଭୂତି କେବଳ ମଣିଷ
 ମାଇଁ ସୀମିତ ନ ଥିଲା ମଣିଷର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଗତି କଥା ଭାବୁ ଭାବୁ ସେ
 ଭାବିଛନ୍ତି ଯିଏ ତୁଣ୍ଡ ଫିଟାଇ ନିଜର ଦୁଃଖ କହି ପାରିବ ନାହିଁ *Dumb,*
driven cattle,—ସେଇ ଜୀବଜନ୍ତୁ ସେଇ ଗୋରୁଗାଈ ।

ତେଣୁ ଆମ ଦେଶରେ ଗୋ ଜାତିର ଯାହା ଦୁର୍ଗତି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱ-
 ପ୍ରାଣ ଓ କବିପ୍ରାଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି “ଗୋ ମହାତ୍ମ୍ୟ ।”

ସେଇ ବିଶ୍ୱମରମୀ ଓ ବିଶ୍ୱଦରଦା କବିଙ୍କର ମନ ଓ ହୃଦୟ
 ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ କବିତାରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଛି ।

“ଦେଖ ମୁଁ ଜୀବନ ଗତି ବାସ୍ତବ ନୟନେ” ।

ଅବକାଶ ଚନ୍ଦ୍ରା

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର କବିତା-ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରଥମ ରୂପାୟନ—‘ଅବକାଶ
 ଚନ୍ଦ୍ରା’ । ତାହାର ଭିତରେ ଯେଉଁ ସ୍ପର୍ଶ ଫୁଟି ଉଠିଛି ତାହା ବେଶ୍ ପ୍ରାଣିତ
 ଓ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ।

ପ୍ରକୃତ ଓ ମଣିଷ ପରସ୍ପର ଅଜ୍ଞାନୀଭାବେ ସଂପୃକ୍ତ—ଠିକ୍ ବାକ୍
 ଓ ଅର୍ଥ ପରି । “ବାଗର୍ଥୀବକ ସଂପୃକ୍ତେ” । ଗୋପବନ୍ଧୁ ତେଣୁ ତାଙ୍କର
 ‘କବିତା ଘେନି’ ରେ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ କହିଯାଇଛନ୍ତି—

“ପ୍ରକୃତର ବିବିଧତା ତୋ ପବନ ଅଙ୍ଗେ
ନାନାବିଧ ମାନବର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱଭାବ,
ହୋଇଣ ପ୍ରତି ପାଳିତ ଆହା କେଡ଼େ ରଙ୍ଗେ
ଭୟୁକାଏ ହୃଦ କ୍ଷେପେ ନବ ନବ ଭାବ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଉପରଲିଖିତ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ପଂକ୍ତିରେ କହିଛନ୍ତି ପ୍ରକୃତର
ବିବିଧ ଓ ମଣିଷର ଚରଣ କବିତାର ମନୋଜ୍ଞ ଉପାଦାନ ।

ଅନ୍ୟତମ ‘ଅବକାଶ ଚିନ୍ତା’ ପୁସ୍ତକର ସମାହାର ଓ ୩୯ଟି
କବିତାର ସଂଗ୍ରହ । ମାତ୍ର ତାହା ୧୮୯୯ରେ ଓଡ଼ିଶା ପେଟ୍ରିଫିକ୍ ପ୍ରେସ୍‌ରେ
“କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଧ୍ୟାସ ସମିତି”ର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ପ୍ରକାଶିତ
ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତାର କଲେବର ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀର୍ଷ୍ଣ,
କ୍ଷୀଣାକ୍ଷ—କେବଳ ୧୯ଟି ପୃଷ୍ଠାରେ ନଅଟି କବିତାର ସଂକଳନ ।

୧—କବିତା ଦେଖା

୨—କାଠଯୋଡ଼ି ଘାଟେ ସାୟଂକାଳ (୧)

୩—କାଠଯୋଡ଼ି ଘାଟେ ସାୟଂକାଳ (୨)

୪—କାଠଯୋଡ଼ି ଘାଟେ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକ ନିଶୀଥ

୫—ପଣ୍ଡିତ ହରିହର ଦାସ ଶର୍ମା

୬—ମୋ ନାମ

୭—ଚନ୍ଦ୍ର

୮—କୋକିଳ

୯—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଖୁଣ୍ଟା ଗୀତ

ଅବକାଶ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶରେ ତହିଁରେ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତରୀ
ପତ୍ର ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ତହିଁରେ ପରଦୃଷ୍ଟ ହେଉ-
ନାହିଁ । ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କର କୌତୂହଳ ନିବୃତ୍ତି ପାଇଁ ତାହା
ନିମ୍ନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛୁ—

“କଠିନ ସାଧନା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ମହାତ୍ମା ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାରେ ସିଂହାସନ କରି ଉତ୍କଳର ନାମକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ କରି

ଅଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷି ପ୍ରାଣ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି, ଏବଂ କବି ଯାହାକୁ “ଶୁଣାନେ ତୁଳସୀ” ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି, ସେ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସାମନ୍ତ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ହରିଚନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର ମହୋଦୟଙ୍କ ଶ୍ରୀକର କମଳରେ ଆନ୍ତରିକ ଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ଏହି ପୁସ୍ତିକା ଶଶ୍ୱ ଅର୍ପିତ ହେଲା ।

ରଚକ

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବକାଶ ଚିନ୍ତାରେ ଯେଉଁ ୩୦ଟି କବିତା ଅଧିକ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହୋଇଛି ତାହା ୧୯୧୨ର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାଶନରେ ବା ଆଉ କେଉଁ ସମୟରେ ହୋଇଛି ତାହା ଅଧିକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ସାପେକ୍ଷ ।

କୌଣସି ନୟା ଯେପରି ତାର ଉପନୟାନଙ୍କର ଜଳ ଲଭକରି ପରିପୁଷ୍ଟ ଓ ପୃଥୁଳ ହୁଏ ସେହିପରି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅବକାଶ ଚିନ୍ତା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟର ଚିନ୍ତାରେ ପୁଷ୍ଟି ଲଭ କରିଅଛି । ତେଣୁ ପ୍ରଥମ ଅବକାଶ ଚିନ୍ତାର କବିତାମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନା କଲେ କବିଙ୍କର ସେଇ ୨୨ବର୍ଷ ବୟସର କବିତାର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଜାଣିବାରେ ସୁବିଧା ହେବ ବୋଧହୁଏ । ତେଣୁ ମୁଁ ପ୍ରଥମ ନଅଟି କବିତାର ଆଲୋଚନା କରୁଅଛି ।

ପ୍ରଥମ କବିତାର ନାମ ଥିଲା—“କବିତା ଦେବୀ” । ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରକାଶନରେ ତାହା “କବିତା ଶିରେନାମାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି” ।

“କବିତା ଦେବୀ ରେ ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଆଶାକରୂପ ସୂଚିତ ହୋଇଅଛି । କବିତାର ବହିରଙ୍ଗ ଶୁଦ୍ଧ ସରଳତାରେ ଗଢ଼ା । ମାତ୍ର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ରସରେ, ଅମୃତରେ ଓତଶୋଭିତ—ଯାହା ଦୁଃଖ କ୍ଳେଶ ଦୂର କରିଦିଏ—ପ୍ରାଣରେ ଆହ୍ଲାଦର ସ୍ରୋତ ଖେଳାଇ ଦିଏ । ସାଧାରଣ ଜନ ତାହାର ବାହ୍ୟ ରୂପରେ ମୃତ୍ୟୁ...ଯିଏ ବିଜ୍ଞ ଓ ସରଜ୍ଞ ସିଏ ବୁଝେ ତାର ଅନ୍ତରର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ।

କବିତା କେବଳ ପ୍ରକୃତିରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟରେ ଶବ୍ଦକଳା ନୁହେଁ । ମଣିଷର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବବିଭବରେ ଉତ୍ପନ୍ନ । କବିତା କଳ୍ପନାର ଅବଲମ୍ବନରେ ଶକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏନାହିଁ—ବିଚାରକ ବା ଚେତନା ତାର ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ରହିଥାଏ—କବିତାର ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇ ସଖୀ—ଜଣେ କଳ୍ପନା, ଆଉ ଜଣେ ଚେତନା ।

କବିତା ପୁଣି “ରଜଜାଗୁଣମୟୀ ଦେବାବାଣୀ ସ୍ଵରୂପିଣୀ” । ବାଣୀ—ବାଣ ଅଛି ଅର୍ଥରେ ଛନ୍ ଅର୍ଥାର୍ଥ ଅସ୍ପଷ୍ଟାରଣୀ; ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରଥମେ ସେହି ବାଣୀ-ସ୍ଵରୂପିଣୀ ବାଣୀ ଓ କବିତା ଦେବାଙ୍କ ଚରଣରେ ତାଳ ଦେଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣର ଯାତ୍ରା ।

“ଏ ମୃତ ଅଜ୍ଞାନେ ଦୟା କର ଗୋ ଭାବନା ।”

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରୁ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାଶ୍ କର ଗୋପବନ୍ଧୁ କଟକ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଥାନ୍ତି । ଆଜିର ରେଭେନ୍ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ କଲେଜ ହେଉଥାଏ । କଲେଜିଏଟ୍ ଆଜି ଯେଉଁ ହଷ୍ଟେଲ ଅଛି ସେଇଥିରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରହୁଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାୟଂ କାଳରେ କେବେ କେବେ ସ୍ନାନରେ କାଠଯୋଡ଼ି କୁଳରେ ବସୁଥାନ୍ତି । ସେଇ ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଭିନୋଟି କବିତା ରଚନା କରିଛନ୍ତି—

୧—କାଠଯୋଡ଼ି ଘାଟେ ସାୟଂକାଳ (୧)

୨—କାଠଯୋଡ଼ି ଘାଟେ ସାୟଂକାଳ (୨)

୩—କାଠଯୋଡ଼ି ଘାଟେ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକ ନିଶୀଥ

କାଠଯୋଡ଼ିର ସଂଧ୍ୟା ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ସାମିନାର ଶୋଭାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାହାର ଭିତରେ ଉପଲବ୍ଧ କରିଛନ୍ତି ମଣିଷ ଓ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରାଣ ବିନମୟ ।

“ଜାଣିଲି ମାନବ ହୃଦ ସଙ୍ଗେ ଆଦିକଳ
ସୃଜିଛନ୍ତି ପ୍ରକୃତିର ବିଚିତ୍ର ସଂବନ୍ଧ ।”

କାଠଯୋଡ଼ିର ସାୟଂତନ ସୁଷମାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାହା
ପାଲଛନ୍ତି ତା'ଠାରୁ ବେଶି ପାଲଛନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକ ନିଶୀଥରେ—

ସଂସାରର ଲଜ୍ଜା ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଜାଳେ,
ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୁଏ ମୋର ମାନସ ଯେକାଳେ ।
ନିରୁଦ୍ଧେ ତୋ ଘରେ ଆସି କରେ ବିଚରଣ,
କି ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରେ କରୁ ସକଳ ହରଣ ।
ବିବିଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଚିନ୍ତା ନାନା ପ୍ରିୟ ଭାବ,
କଳ୍ପସିତ ହୃଦେ ମୋର କରୁଛୁ ଉଦ୍ଭାବ ।
ତୋର ପଦ ଯୁଗେ ମୁହଁ ଚିରକାଳ ରଖି
ଏହି ଭାବ ଆଉ ନିତି ହେଁ ସୁର ତରୁଣୀ ।

କବି ସେଠି କାଠଯୋଡ଼ି ନିକଟରେ ରଖି ବୋଲି କହିଛନ୍ତି—
ଅଧର୍ମଶତାର ଉଚ୍ଚାରଣ ତଳେ ତାଙ୍କର ଅଛି ଉଦାର ମନର
ଗୁଞ୍ଜରଣ ।

କଟକର ସହର ବେଷ୍ଟମାରୁ ମୁକ୍ତି ହୋଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ କାଠ-
ଯୋଡ଼ି ଖାରରେ ବସିଛନ୍ତି—ଦେଖୁଛନ୍ତି ନଦୀର ବାଧୁଳ ପ୍ରବାହ, ନାହିଁକି
ବଡ଼ ସାହସର ସହିତ ତେଉ କାଟି, ଆହୁଲ ମାରି ଡଙ୍ଗା ଚଳାଉଛି,
ତାହା ଦେଖି ତାଙ୍କ ମନରେ ଫୁଟି ଉଠିବ ଅପୂର୍ବ ଭାବ—

ସାମାନ୍ୟ ଏ ନଦୀ ଏପରି ଦୁର୍ଗମ,
ଭବସିନ୍ଧୁ ଆହା ନୁହେଁ କି ବିଷମ ?

ଚଞ୍ଚିରେ ଡଙ୍ଗା ଚଳାଇବାକୁ ହେଲେ ଲେଉଟା ଭିନିଟି କଥା... ..
ନୈତିକ ସାହସ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଡଙ୍ଗା ଓ ବିବେକର ଆହୁଲ । ସେଇ
ଡଙ୍ଗାରେ ପାର ହେଉଛନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଚଣ୍ଡାଳ, ଧନିଷ୍ଠ, ଭିକାରୀ, ଭେଦ
ନାହିଁ, ବିକାର ନାହିଁ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମନରେ ସେହିପରି ସାମ୍ୟଭାବ,
ଧର୍ମଭାବ ଫୁଟିଉଠୁଥିଲା ତେଣୁ ତାଙ୍କର କବିତାର ଅଭବ୍ୟକ୍ତି
ସାବଜ୍ଞାନ ।

ସେଇ ଅବସରରେ ସେ ପୁଣି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବୁନି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗଗନର
ନନ୍ଦି, ଅସୁମାନ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କରଣ ମେଘକୁ କିପରି ଅନୁରଞ୍ଜିତ କରୁଛି ।
ତହିଁରୁ ସେ ମହତ ଜନର ପ୍ରଭାବ ଓ ସଜନ ସଙ୍ଗତର ପରିକଳ୍ପନା କରି
ପାରିଛନ୍ତି ।

“କ୍ଷଣ ମାତ୍ର ହେବେ ସଜନ ସଙ୍ଗତ
ତୁଟେ ସିନା ସତେ ସଂସାର ଦୁର୍ଗତ ।”

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦରଙ୍କର ବାଣୀ ତାଙ୍କ ମନରେ ଜାଗି ଉଠିଥିଲା
ବୋଧହୁଏ ।

“କ୍ଷଣମିତ୍ର ସଜନ ସଙ୍ଗତରେକା
ଭବତି ଭବାଶ୍ଚିବ—ତରଣେ ନୌକା ।”

କବିଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ କାଠଯୋଡ଼ି ଏକ ନାୟିକା—ନାୟକ ତାର
ସମୁଦ୍ର, ଯେଉଁ ସମୁଦ୍ର କବିଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଚିତ—ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ । ସେଠି
ସେ ଦେଖିଛନ୍ତି ତାର ଗନ୍ଧାର ପ୍ରକୃତି, ଯାହା ପ୍ରାଣରେ ଭରିଦିଏ
ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କର ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି । ମାତ୍ର କାଠଯୋଡ଼ିରେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି
ଚଞ୍ଚଳତା, ଚପଳତା, ନାନା ବିଚିତ୍ରତା । ତାହାର ଭିତର କବିଙ୍କ କଣ୍ଠରେ
ଝଙ୍କୁତ ହୋଇଛି ।

“ଉଚ୍ଚ ମାତ ବୁଝି ସକଳ
ଯେବେ ସମେ ଦିକଶେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନର ସଂସାର
ପୁରେ ସ୍ୱର୍ଗ ଉଲ୍ଲାସେ ।”

ସୁଗ୍ରୀବ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ହରିହର ଦାଶ ଶର୍ମାଙ୍କ କବିତାର ପାଦଟୀକାରେ
ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—

“ପୁରୀର ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ପୁରୀ
ସଂସ୍କୃତ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂସ୍ଥାପିତ ଶ୍ରବତର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କରେ

ଏ ନିଜ ଅସାଧାରଣ ବାଣୀତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ୩୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିବାରୁ ନିଜର ଉଚ୍ଚ କଳ୍ପନାମାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ।”

ଅଧିକନ୍ତୁ ସେ ଉତ୍କଳସ୍ୱାମୀ ସେକ୍ସପିଆରଙ୍କର “ମ୍ୟାକ୍ ବେଥ” ନାଟକକୁ ସଫଳତାରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ପୁରୀର ତତ୍କାଳୀନ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କୁ ସେ ସଫଳତା ପଢ଼ାଉଥିଲେ । ବିନିମୟରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଲଟିନ୍ ଇଂରେଜ, ଫ୍ରେଞ୍ଚ, ଜର୍ମାନୀ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଇଂରେଜୀ ନାଟକ ଅନୁବାଦ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେତେବେଳେ ଇଂରେଜ ଶିକ୍ଷାକୁ ଜାତିପାତ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଗାଏଁ ଗାଏଁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଉଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ମହାପ୍ରଣୀତ ଓ ସଂସ୍କାରକ । ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିପନ୍ନ ଦେଶର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ନିବେଦନ କରିଥିଲେ—

“ଉତ୍କଳ ମଣ୍ଡଳେ   ନବ୍ୟ ସଭ୍ୟତାରେ
ସବେ ଆଜି ସ୍ୱାର୍ଥପର
ଆହେ ହରିହର   ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରବର
ସମାଜ ସଂସ୍କାର କର ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଜନ୍ମର ଅନୁଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର ଜନନୀ ଦୃଢ଼ମୟୀ ଦେବୀ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଆଖିବୁଜି ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଶେଷବରୁ ହୋଇଥିଲେ ମା ଛେଉଣି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର “ଭଗବା ପ୍ରତି” କବିତାରେ ସେ ମନର ସେହି ଅସ୍ତବ ଓ ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଛନ୍ତି—

“ଦେଖିନାହିଁ ମୁଁ ମାତୃବଦନ
ପାନ କରି ନାହିଁ ମାତୃସ୍ତନ,

ହୋଇଣ ସଦୟ ଦେଇ ନିଜପୟ
ବଞ୍ଚାଇଲୁ ମୋ ଶିଶୁଜୀବନ
ଲେ ଚଟିନା ।”

ପୁଣି “ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରୁ ବିଦାୟ” କବିତାରେ ସେହି
ଭାବର ପରିସ୍ରାବଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

“ଦେଲେ ଏ ସେ ନରଦେହ
ଥିଲେ କରିଥାନ୍ତେ ସ୍ନେହ
ସ୍ବପ୍ନେ ଦିନେ ଦେଖି ନାହିଁ ତାଙ୍କ ସୁଧା ମୁଖ
ଆଜନମ କାଳୁଁ ମୋର ଚରସଣା—ଦୁଃଖ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର “ମୋ ନାମ” ତାଙ୍କର ପିତୃସୀ ନାମ ନାମକଟ
କମଳା ନାମ, ସେ ବାଲ୍ୟରୁ ବିଧବା, ତେଣୁ ପିତୃଗୃହରେ ରହୁଥିଲେ ।
ତାଙ୍କର ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସମ୍ବଳିବା ଦାୟିତ୍ବ । ସେ ତାହା
ବରଣ କରି ନେଇଥିଲେ । ସେଇ ନାମ ନିଜର ପ୍ରଥମ ଉପରେ ଗାନ୍ଧୀ
କ୍ଷୀର ତାଳ ଦିଅନ୍ତି—ତାହା ଚୁରୁକ ଉପରୁ ଧାର ଧାର ବୋହିପଡ଼େ,
ସେତିକିବେଳେ ସେ ତାଙ୍କୁ ତାହା ପିଆଉଥାନ୍ତି ।

ସେଇ କମଳା ନାମ, “ମୋ ନାମ” ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଜନନୀର
ପ୍ରତିନିଧି । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପୁଣ୍ୟ, ପାବିତ୍ୟ, ସ୍ନେହ, ତ୍ୟାଗ ପ୍ରଭୃତି
ଗୁଣ ସଂପର୍କରେ, କବି ନାନ୍ଦୀଗାନ କରିଛନ୍ତି ମାତ୍ର ସେତିକି ସଂକ୍ଷେପ
ନୁହେଁ—

“ସହିଥିଲେ ସ୍ବରୂପେ ନିତି ‘ନାମ’ ‘ନାମ’ ।”

ଚନ୍ଦ୍ର କବିତାଟି ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଯୁଗ ଭାଗ ୧୩୦୫ ଅର୍ଥାତ୍
୧୮୯୮ ର ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ
ପ୍ରକାଶିତ କବିତାର ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନରେ ପାଠାନ୍ତର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

୭୧ — ଥିଲା—ତୋ ଚକ୍ଷୁ ଚିନ୍ତା ମନନ କରିବାକୁ ଏ ଭଜନ ?
୧୫ ଘୋର—ତୋ ନିଗୂଢ଼ ତରୁମାନ, ବୁଝିବ କି ଏ ଅଜ୍ଞାନ ?

“ଭରତ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ମୁନିଗଣ ପରି
ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧୁ ଗୁପ୍ତେ ସାଧୁଶୁଦ୍ଧ ଧରି
ତେଣୁ ତେଜ ଆଡ଼ମ୍ବର
ଉଜାରୁ ନିଭୂତେ ବସି ଏ ମହାମନ୍ତର ।”

ତେଣୁ କବି ପ୍ରଲେଭିତ ହୋଇ ମନର ଅଭିଳାଷ ଜଣାଇବାକୁ
କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି—

“ଆରେ ପ୍ରଗଣ ବିହଙ୍ଗ,
ଲଭିବାକୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ତୋର ସାଧୁ ସଙ୍ଗ ।”

କେବଳ ପ୍ରକୃତର ଉଲ୍ଲସିତ, ପୁଷ୍ପିତ ବା ପଲ୍ଲବିତ ରୂପରେ କବି
ଗୋପବନ୍ଧୁ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ନେତ୍ରାଧ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟିଦେଇ ଉପେକ୍ଷିତକୁ
ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି । “ଗ୍ରୀଷ୍ମେ ଶୁଣ୍ଠା ଗଛ” ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ତେଣୁ
ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ସେହି ବ୍ୟତିକ୍ରମହିଁ ତାଙ୍କ ସାଧନାର ଏକ ଉପକ୍ରମ ।

ତରୁଟିଏ—ବସନ୍ତରେ ପଲ୍ଲବିତ ଓ ମନୋହର ହୋଇଥିଲା ।
ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ସବୁ ହରାଇ ଦେଇ ଶୁଣ୍ଠାହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି, ତାହାର
ଜୀବନ ସହିତ ମଣିଷର ଜୀବନକୁ କବି ଭୁଲନା କରିଛନ୍ତି । ଯୌବନରେ
ମଣିଷ ଅନାଦି ଆଚରଣ କରେ, ମାତ୍ର ତରୁ ପକ୍ଷରେ ତା ଅସମ୍ଭବ । ବରଂ
ତ ସେ ଫଳ ଦିଏ, ଫୁଲ ଦିଏ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦିଏ, ଛୁପୁ ଦିଏ, ପରର
ଉପକାର କରଥାଏ । ତାହାର ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି କବି ଭବୁନନ୍ତି ସେ
ତପସ୍ୟା କରୁଛି—ସେଇ ଶୁଣ୍ଠା ଗଛ ଦୁର୍ଗତ ଭାରତର ଛବି । ଭାରତର
ଧର୍ମ, କର୍ମ, ପ୍ରେମ କେମିତି ଫେରିଆସିବ ସେଥିପାଇଁ ଶୁଣ୍ଠା ଗଛଭଳି
ତପସ୍ୟା ଓ ସାଧନା ଲେଖା ।

କବି ଗୋପବନ୍ଧୁ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଆଙ୍କିଛନ୍ତି
ଶିଶୁର ପ୍ରୀତି, ଦେଶ ପ୍ରୀତି ଓ ମାନବ ପ୍ରୀତି । ବାଇଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ
ତାଙ୍କ ଦାନ ଓ ଅବଦାନ ଆମ ହାରସ୍ତର ନିକଟରେ ଅନୁନନ୍ଦନୀୟ ।

“ଅବକାଶ ଚନ୍ଦ୍ରା”ରେ ଆଉ ଭରଣଟି କବିତା । ଚନ୍ଦ୍ରଧର
ପ୍ରଥମରେ ନେଉଁ କବିତାଟି ସ୍ଥାନ ପାଠକ ତାହା ପ୍ରାର୍ଥନା—ତାହା

ବିଦ୍ୟାୟତନରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା ବୋଲି ମନେହୁଏ—ମାତ୍ର
ତହିଁରେ ଯେଉଁ ସାବଜମାନ ଭାବ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇଛି ତାହା ସତ୍ୟବାଦୀ
ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସମ୍ଭବ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବୋଧହୁଏ ସତ୍ୟବାଦୀର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ
ପାଇଁ ସେ କବିତାଟି ରଚନା କରିଥିଲେ ।

“ହିନ୍ଦୁ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଜୈନ ମୁସଲମାନ
ଭେଦ ଭୁଲି ଏବେ ସବେ ସମାନ,
ଭାତୁପ୍ରମ ଡୋରେ ହୋଇଣ ବାନ୍ଧ
ଜଣାଉଛୁ ତବ ଗୁମୁରେ କାନ୍ଦି,
ଅରକ୍ଷିତ ଶିଶୁକୁଳ,
ଜନନୀ ବିଷାଦେ ଭସାଇ ନ ଦିଅ
କେବେ ପ୍ରଭୁ ଆଦି ମୂଳ”

ବିଶ୍ଵ କବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର “ମହାଭାରତର ସାଗରଞ୍ଜରେ”
କବିତାର ଅନୁରଣନରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶିଶୁଙ୍କର
ପ୍ରାଣରେ ଗୁମ୍ଫିତ କରିଛନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ଶବ୍ଦର ପଲ୍ଲୀ
କୃଷକ କୁଟୀର ନୃପ ଅଞ୍ଚଳ,
ଜାତୀୟତା ସ୍ରୋତେ ହେଉ ପ୍ଳାବିତ,
ଉଠୁ କୋଟି କଣ୍ଠ ଜାତୀୟଗୀତ
ତେଜ ସ୍ଵାର୍ଥ ଅଭିମାନ,
ଜନନୀ କନ୍ୟାଣେ ସାଧୁ ଅନୁଷ୍ଠାନେ
ରହୁ ସଦା ମନ ଧ୍ୟାନ ।

ଆର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ଷିମାନେ ଯେତେବେଳେ ସରସ୍ଵତୀ ନଦୀର କୂଳରେ
ଯଜ୍ଞରେ ଆଦୃତ ଦେଇ ଉଦାତ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରିଥିଲେ ସେଇ ସମୟରେ
ବାଣୀଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ବୋଲି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି ତେଣୁ
ସେ ଭାରତର କଥା ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ।

“ପଙ୍କଜବାସିନୀ ଦେବୀ ନିତ୍ୟ ବାଣୀପାଣି,
ବାଅ ସେ ଅମର ବାଣୀ କୃପା କରି ଥରେ,
ପ୍ରବେଶୁ ସେ ଦିବ୍ୟ ନାଦ ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନୀ
ମୃତ ପ୍ରାୟ ଶରତର ହୃଦୟ କନ୍ଦରେ ।”

ଶରତବର୍ଷ ବିଦେଶୀ ଶାସନରେ ପରାଧୀନ—ତେଣୁ ମୃତପ୍ରାୟ ।
ବାଣୀଙ୍କର ଦିବ୍ୟନାଦ ତାକୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରିବା ପାଇଁ ନିବେଦନ ।
ମାତ୍ର ତା ସାଥରେ ସେ ଆମ ଉତ୍କଳକୁ ଭୁଲିପାରିନାହାନ୍ତି—

“ଶରତେ ଉତ୍କଳ ପୁଣି ଅତି ଅସ୍ବଚିନୀ
ଧନେ, ଧର୍ମେ, ମାନେ, ଜ୍ଞାନେ, ବିହମ ସାହସେ,
ଆଦେଶେ ମା ପୁଣି ତବ ଆବାସ-ନଳିନୀ
ଗୌରବ-ତପନେ ବରୁ ଉତ୍କଳ-ନରସେ ।”

ଉତ୍କଳର ଅଜ୍ଞାତ ଯୁଗର କବି ମନାସୀବାର ରାଜାମାନଙ୍କର ବନ୍ଦନା
ଗାନ କରିଛନ୍ତି । ମୁଖ୍ୟତଃ ସେମାନେ ଶମ୍ଭୁଙ୍କର ବାଜପେୟୀ, ଜଗନ୍ନାଥ
ଦାସ, ବଳରାମ ଦାସ, ସାରଳା ଦାସ, ଅନଙ୍ଗଭ୍ୟମ ଦେବ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ
ଦେବ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ସାମନ୍ତ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ।

ଶମ୍ଭୁଙ୍କର ବାଜପେୟୀଙ୍କର ଉତ୍କଳ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ମନୋମାଳିନ୍ୟ
ହେଲା । ସେ ଦେଶରେ ନ ରହି ରୁଲିଗଲେ କାଶୀ, ସେଇଠି ତିରଣ ବର୍ଷ
ରହି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ପୁଣି ବିଦ୍ୟାକରଙ୍କୁ ସ୍ବଦେଶକୁ ପଠାଇଥିଲେ ।
ସ୍ବଦେଶ ପାଇଁ ତାହାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଗର୍ବର ମମତା । ତେଣୁ କବି ତାଙ୍କ
ପାଖରୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ମାଗିଛନ୍ତି—

“ହେ ଉତ୍କଳ ଆଦି ରବି ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ
କର ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ ।
ପରକାଶୁ ତବ ପ୍ରଜ୍ଞନ ପ୍ରସାଦ
ଦୁଃଖୁ ଜାତି ଅବସାଦ ।”

ଭକ୍ତ କବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଓ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୋପ-
ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆବେଦନ—ଉତ୍କଳଦେଶ ଯେତେବେଳେ ଘୋର ସ୍ୱକଟା-
ପନ୍ନ ସେତେବେଳେ ଏ ଦେଶର ଠାକୁର ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବଳରାମ କଳା
ଘୋଡ଼ା ଓ ଧଳା ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଦେଶପାଇଁ ଶସ୍ତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧରେ
ସମରଭିଯାନ କରିଥିଲେ । ଦେଶର ସାଂସ୍କୃତିକ ଦୁଷ୍ଟିତ୍ୱବେଳେ ସେହି
ଭଗବତକାର ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ ଓ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ
ଗୀତାର ପ୍ରବକ୍ତା କବି ଉଭୟ ଧର୍ମ କର୍ମର ଦାସା ପ୍ରଭୃତ କରିଥିଲେ ।

“ଏବେ ଜାଳାତଳେ   ରହିଛି ନିଶ୍ଚଳେ
ଦେଖି ଏ ଦଶା କିପରି ?
ଛୁଡ଼ିଣ ଆସ୍ଥାନ   ଆସ ଆର୍ତ୍ତହାଣ
ତଳାଅ ଉତ୍କଳ ତରା ।”

ଶୁଦ୍ରମୁନି ଶାରଳା ଦାସ ଉତ୍କଳର ଥିଲେ ଆଦି କବି ଓ ମହାନ
କବି । ମହାଭାରତ ଆଦି ମହାଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଆମ ଦେଶରେ ଭାଷା ଓ
ସାହିତ୍ୟକୁ ଉନ୍ନିମନ୍ତ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ
ଜଣାଇଛନ୍ତି—

“ତୁମ୍ଭ ବୀରବାଣୀ   ସଂଗ୍ରାମ କାହାଣୀ
ଶ୍ରବଣେ ଆଜି ଉତ୍କଳେ,
ଚିର ପରଧୀନ   ଶୀଘ୍ର ଜଡ଼ ପ୍ରାଣ
ଜାଗେ ଶଶ ନବ ବଳେ ।
ତୁମ୍ଭ ଗୀତେ ସିନା   ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସେନା
ହୋଇଣ କୃଷକ ପନ୍ଥ,
ଜଣି ଶସ୍ତ୍ରଗଣେ   ଉଡ଼ାଇଲେ ରଣେ
ଉତ୍କଳର ବୈଜୟନ୍ତୀ ।   ”

ଉଠ ଶୁଦ୍ର ମୁନି, କେତେ କାଳ ତୁନି
 ହୋଇ ରହିଥିବ ଆଉ,
 ଭାରତ ତରଳେ ନବ ଜ୍ଞାନ ଘାପ
 ଜଳୁ ଥରେ ଦାଉ ଦାଉ ।
 ଉଠୁ ଘରେ ଘରେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ସ୍ଵରେ
 ସ୍ଵାଧୀନ ସଂଗୀତ ଧ୍ବନି,
 ଗାଆନ୍ତୁ ଉତ୍ତଳେ ବୃଦ୍ଧ ଯୁବା ବାଳେ
 ‘ଜୟ ଭାରତ ଜନନୀ ।’

ଶ୍ରୀ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ଉତ୍କଳର ଯଶୋବନ୍ତ ଗଜପତି । ନୀଳା-
 ଚଳରେ ବଡ଼ଦେଉଳ ଯାହାଙ୍କର କାର୍ତ୍ତି ଦେଘାପ୍ୟମାନ ।
 ଯେଉଁଠି ମହାପ୍ରସାଦରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳର ଭେଦ ନାହିଁ ? ସେହି ଅନଙ୍ଗ
 ଭୀମଙ୍କର ଉତ୍କଳ ଥାଟ ଗୌଡ଼ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଜୟ କରିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି
 ଉତ୍କଳର ଅବସ୍ଥା ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ତେଣୁ କବି ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ଦେଇଛନ୍ତି
 ଏକ ନିର୍ଭୀକ ଉଦ୍‌ବୋଧନ—

“ଉଠ ହେ ଉତ୍କଳୀ ଜଡ଼ତା ଶିକୁଳି
 ପିଙ୍ଗଣ ଦୁରେ ବହନ
 ଅମର ଭୁବନୁ ଶ୍ରୀ ଅନଙ୍ଗ ଭୀମ
 କରୁଛନ୍ତି ନିମନ୍ତଣ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କାର୍ତ୍ତିଚନାମା । ରଥ-
 ଯାତ୍ରାବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତି ଛେରପହଁର କରୁଥିବାର ଦେଖି କାହ୍ନୁ
 ରଜା ତାଙ୍କୁ ନୀଚ ଜାତିର ବୋଲି ତାଙ୍କୁ କନ୍ୟାଦାନ କରିବାକୁ ଅସମ୍ମତ
 ହେଲେ । ତେଣୁ ସେଇ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାଲାଗି ସେ କାହ୍ନୁ
 ଅବରୋଧ କଲେ ମାତ୍ର କାହ୍ନୁଜେମାଙ୍କୁ ଆଣି ଚଣ୍ଡାଳ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ
 କରିବାକୁ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ, ମାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ରଥଯାତ୍ରାବେଳେ ଛେର
 ପହଁରରେ ନିୟୁକ୍ତ ଚଣ୍ଡାଳ ସେବକ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ ହସ୍ତରେ କାହ୍ନୁଜେମାଙ୍କୁ
 ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ।

“କୃଷ୍ଣା ଗୋଦାବରୀ   ଉତ୍କଳ ଲହରୀ
 ଉଚ୍ଛୁଳି ଥିଲା ସେ ନାଦେ
 ସେ ଟଙ୍କ ମହରୀ   ଶିଙ୍ଗା ଭେରି ଭୁରୀ
 ନୀରବ କି ଅବସାଦେ ?
 ନରହବ କେହି   ଚିର ଦୁଃଖ ସହି
 ବଧୂର ସୃଷ୍ଟି ବିଧାନ
 ବାଜୁ ତେବେ ତକ୍କା   ତୁଟୁ ହୁଦୁ ଦକା
 ଜାରୁ ଉଚ୍ଛଳ-ପରାଣ ।”

ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଉଚ୍ଛଳର ବିଶାଳ ଓ ରସାଳ କବି । ଦୁମୁସଗ
 ସଜଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ହୋଡ଼ରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ଜୀବନରେ ବରଣ କରି ନେଇ-
 ଥିଲେ ବାଣାପାଣିଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ । ଓଡ଼ିଆ ସାରସ୍ୱତ କ୍ଷେତ୍ରରେ
 ତାଙ୍କର ଦାନ ଓ ଅବଦାନ ଅବସ୍ମରଣୀୟ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି
 ଓଡ଼ିଶାରୁ ବଞ୍ଚି ନି ଭାବ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ପ୍ରାଣରେ ଜାଗିଉଠିବ ଗଣ୍ଡର
 ଶେଦ ଓ ଶୋଭ । ତେଣୁ ପ୍ରାଣରୁ ତାଳିଦେଇଛନ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧାସିନ୍ଧୁ
 ଅଭିନନ୍ଦନ ।

“ସୁକଣ ସୁହସ୍ତେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନା
 ଗଢ଼ିଛ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି
 ତବ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆନ
 ଭାବିଲେ ବିଦାରେ ଛୁଡ଼ି ।”

ଉଚ୍ଛଳର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାସ୍କର “ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ”ର ପ୍ରଣେତା
 ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର—କବିବର ସ୍ୱଧାନାଥ ତାଙ୍କର ଦରବାରରେ
 ଓଡ଼ିଶାର ରଜା ମହାରାଜାମାନଙ୍କୁ ବସାଇ, ଯାହାଙ୍କୁ ପରମ ଅର୍ଥ୍ୟ ଦେଇ
 ଯାଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ରଜା ତାଙ୍କପ୍ରତି ସଂବେଦନଶୀଳ ବ୍ୟବହାର କରିବା
 ଦୂରେ ଥାଉ ଭାଇ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କୁ

“ମୋତି ମୂଲ୍ୟ କାହୁଁ ଜାଣିବ ଶବର
ମୋତି ଫିଙ୍ଗି କରେ ଗୁଞ୍ଜାରେ ଆଦର ।”

ବୋଲି ନିର୍ଭୀକ ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଥିଲେ ଓ ଅପରାଧଗରେ ସାମନ୍ତକୁ ଛୁଆ
ଜଣାଇଥିଲେ

ପଢ଼ା ଖଣ୍ଡ ମତ୍ୟ ଅଲକ୍ଷିତେ ଦିନେ
ଯାପିଲ ଧରଣୀ ହିତେ,
ପଢ଼ା ଖଣ୍ଡେ ସୁଦ୍ଧା ଉପହାର ଦେବା
କେହି ନ ବିଚାରେ ଚାହେ ।

କାଠି ଖଣ୍ଡକର ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ସୌରଜଗତର ଅଜ୍ଞାତ
ପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କୋଷ୍ଠି ଗଣନା କରି ସତ୍ୟ କଥା କହିପାରୁ-
ଥିଲେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ କବିଙ୍କର ଦୟିନୀ—

“ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣେ ସ୍ଵଦେଶର କୋଷ୍ଠି
ଦେଖି କରି ଏକ ଲୟ,
କହ କହ କେବେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଏହାର
ପାଇବ କି ସତେ ଶୟ ?

“ଭ୍ରାତୃ” ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଗାଁ ପାଖର ନଦୀ—ତାର ଜଳଧାର
ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶିଶୁ-ପ୍ରଶିଷ୍ଟରେ ପ୍ରବାହିତ । ତେଣୁ ମାତୃସମା ଭ୍ରାତୃ ପାଇଁ
ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣର କରୁଣ ସଂଗୀତ ବାଜିଉଠିଛି—

“ଦେଖି ନାହିଁ ମୁଁ ମାତୃବଦନ
ପାନ କରି ନାହିଁ ମାତୃସ୍ତନ,
ହୋଇଣ ସଦୟ ଦେଇ ନିଜ ପୟ
ବଞ୍ଚାଇଲୁ ମୋ ଶିଶୁ ଜୀବନ ଲୋ ତଟନା ।”

ସେଇଥି ପାଇଁ କବିଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଅଭିଳାଷ—

“ପିଣ୍ଡ ପଡ଼ୁ ତୋ ସିକତା ବାସସ
 ପାରେଶ୍ୱର ଜନନୀ ସକାଶେ
 ପୁଲ୍ଲାଗ ବକୁଳ ନାନାଜାତୟୁଲ
 ଝଡ଼ିପଡ଼ୁଥାଉ ଚଉପାଶେ ଲେ ଚଟିନୀ ।”

ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ସେ ରହୁଥିଲେ ଶସ୍ତ୍ରୀ
 ସୁବିଧା ମେସନ୍‌ରେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରହୁଥିଲେ ହରିହର, ଉମାଚରଣ
 ଦାସ, ଲେକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶିବିନ୍ଦ୍ରମ ପୂଜାରୀ ଓ ଭରତ ଚନ୍ଦ୍ର
 ନାୟକ । ରକ୍ଷାଦର ଆଗରେ କାଙ୍କଣ ମଞ୍ଜି ପଡ଼ି ସେଥିରୁ ଗଛଟିଏ
 ହୋଇଥାଏ । ତାହା ଦେଖି ଗୋପବନ୍ଧୁ ସହପାଠୀ ଶିବିନ୍ଦ୍ରମଙ୍କୁ ଦେଖାଇ
 କହିଲେ, “ଦେଖ ହେ ଗୋଟିଏ କାଙ୍କଣ ଗଛ, ତୁମ ବୋଟାନୀର ବିଷୟ,
 ତୁମର ନଜର କରିବାର କଥା !

ଶିବିନ୍ଦ୍ରମ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ତୁମର କବିତାର ବିଷୟ ହେବ
 ନାହିଁ କାହିଁକି ?”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ହସି ହସି ସେଥିରେ ରଞ୍ଜିତିଏ ଖଞ୍ଜିଦେଲେ ।
 କିନ୍ତୁ ପରେ ଗଛଟି ଝାଡ଼ିଲି ପଡ଼ିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ କବିତାଟିଏ ଲେଖି
 ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ । ସେଇଟି ଗୋଟିଏ କାଙ୍କଣ ଗଛ !

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏଇ ପରୀକ୍ଷା ଦେଶରେ ମୁକ୍ତିର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାକୁ
 ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ପରୀକ୍ଷାତାକୁ ମନେକରୁଥିଲେ ମୃତ୍ୟୁ । ରଞ୍ଜିତ ଖଞ୍ଜି-
 ଦେଲେ ପରେ କାଙ୍କଣ ଗଛଟି ମରିଗଲା । କାଙ୍କଣ ଗଛ ଯେପରି ତାହା
 ବରଦାସ୍ତ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ କବି କାଙ୍କଣ ଗଛକୁ ତାର ମହତ୍ତ୍ୱ
 ପାଇଁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇଛନ୍ତି—

“ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରିୟେ ! ଧରି ଅପରଚରଣ
 ଭାଗ୍ୟ ଅରଜନୁ ଶ୍ରେୟ ମଣିଲୁ ମରଣ ।”

“ରେଣୁଭନ୍ୟା କଲେଜରୁ ବିଦାୟ” କବିତାଟିରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶୁଭବର୍ଷର ସ୍ମୃତି ଉଦ୍‌ବାଧନ କରି ବିଦାୟ ନେଇଛନ୍ତି । ମର୍ମେ ମର୍ମେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି—

“କେତେ ହିବ୍ୟ ଭାବ ରାଶି
ମୋ ହୃଦ ତରଙ୍ଗେ ଶାସି
ଯାଉଥିଲା ଥିଲା ଯେବେ ତୋର କୋଟିଳ ଭୋଳେ
ସେ ସବୁ ରହିବ ଟିକି ଏବେ ଭାବ ବୋଲେ ।”

“ଛବିଶ ବର୍ଷ ପ୍ରବେଶ”ରେ ସେ କରୁଣା ଜୀବନର ତତ୍ତ୍ୱ ଦେଖି ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି—

“ପଚଶ ଛବିଶ ବର୍ଷ ହେଲା ଏବେ ଗତ
ପଛକୁ ଚାହିଁଲେ ହୃଦ ଆହା କି ବିକଳ !
ଅଜ୍ଞାତ କେବଳ ମୋର ରୁଷି ସଇକତ,
ଦିଶେ ନାହିଁ କାହିଁ ଏକ ଶ୍ୟାମ ଦୁଃଖାଦଳ ।”

“ବିଷାଦ ସମୟରେ ଲିଖିତ କବିତା ପଂକ୍ତି” କବିତାଟି ୧୯୦୭ରେ ମୁକୁର ୨ୟ ଭାଗ ୫ମ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଇଂରେଜୀ କବି P. B. Shelley କର “Stages written in dejection” କବିତାର ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଲେପରି ମନେହୁଏ । ତଥାପି ତାଙ୍କର ମୌଳିକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭାବରେ ଶୁଣାଯାଇଛି ।

“ତରୁଲତା ନବ କିଫଳପ୍ରେ
ବିରଚିଣ କୋମଳ ଆସନ,
ଶୋଇବି ମୁଁ ବିତାନ ହୃଦପ୍ରେ
ଶୁଣିବାକୁ ବାପୁ ସନ ସନ ।”

ଖଣ୍ଡଗିରି ଶିଖରେ, କଟକର ଶିଳାସେତୁ, ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦିନ ବାରବାଟି ଦର୍ଶନ, ଏକ ଅସର ବର୍ଷର ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ ନରାଜ ଦର୍ଶନ, ବାଲିଯାତ୍ରା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମହାନଦୀ ଡାହାଣେ, ରେଳ ଉପରେ ଚଲିବା ଦର୍ଶନ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଜାତୀୟ ସମିତି ପ୍ରଭୃତି କବିତାମାନଙ୍କରେ ମଧୁର ଓ ବିଧୁର ରୂପ ଆଜି ଯାଇଛନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରା ଏକ ମହାନ ଦେଶ ପରାଧୀନତାର ଶୃଙ୍ଖଳ ପିନ୍ଧି ପଡ଼ିରହିଛି । ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦେଶର ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ନିଆଡ଼େ, ଶୈଳ, ପାହାଡ଼ ତାକୁ ମୁଖର କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଉତ୍କଳ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଆଶାନ୍ୱିତ ହୋଇଛନ୍ତି କେଉଁଠି ଅବା ବେଦନାରେ କାତର ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି ।

“ଧନ୍ୟ ଲଲିତେନ୍ଦୁ ଧନ୍ୟ କେଶରୀ ପୁଙ୍ଗବ,
ଉତ୍କଳର ଧୂଷ୍ୟ ଶ୍ଳୋକ ଅମର ଗୌରବ ।
ଶୌର୍ଯ୍ୟବାୟ୍ୟ କଳାକାବ୍ୟ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ମାନ,
ଥିଲି ଯାଙ୍କ ସୁଶାସନ ପବିତ୍ର ବିଧାନ ।
କହି ତାଙ୍କ କଥା ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ସମାରୁର,
ନିର୍ଜୀବ ଉତ୍କଳେ ପ୍ରାଣ କର ହେ ସଞ୍ଚାର ।”

ଖଣ୍ଡଗିରି ଶିଖରେ

“ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି ଗୁମାସ୍ତାସରେ ସମବେତ ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ।”
ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ଜାତି ଭୂତ୍ତିକ ଭଳି ଦେଖାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ସଂପ୍ରସାରିତ ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ଚିତ୍ତି ହଜିଯାଏ ।

ନିଜ ସୁଖ ଲାଗି ଜାତ ନୁହେଁ ହିନ୍ଦୁ
ବିଶ୍ୱ ହିତେ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରତି ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ।
ଦେଖାଅ ଏ ସତ୍ୟ ଆପଣା ପରାଣେ
ଦିଅ ଏହି ମନ୍ତ୍ର ସବୁ ମନ୍ତ୍ର କାନେ ।
ଆମ୍ଭେ ସବେ ଏକ ଛାତ୍ରର ସନ୍ତାନ
ସାଧ ବିଶ୍ୱ ହିତ ତେଜ ଅଭିମାନ ।”

ଆଉ ସେ କେତୋଟି କବିତା ରହିଛି ତାହା ଏଇ ଭାବର
ଫାଣ୍ଟିରେ ଉଜ୍ଜଳ ଓ ସୁନ୍ଦର ।

“କାବି କବିତା”ରେ ବିଭିନ୍ନ କବିତାର ସମାବେଶ ଦେଖି—
ତେଣୁ ତହିଁରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋକ ଅଛି, ବର୍ଷାର ଆସାର ଅଛି ତେଣୁ
ତହିଁରେ ଫୁଟି ଉଠିଛି ସାତ ରଙ୍ଗର ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ।

କାବି କବିତା

୧୯୨୨ ମେ ମାସ ୩୧ ତାରିଖ । ସମୁଦ୍ର ପବନରେ ବଡ଼-
ଦେଉଳର ପତାକା ବେତାଳ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ନରେନ୍ଦ୍ର ସମ୍ବେଦନରେ
ସ୍ଥାନକରି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଘରକୁ ଫେରୁଛନ୍ତି, ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ପଥରୁଦ୍ଧ
କରି ଦଳବଳ ସହ ସାମ୍ନାରେ ଠିଆହୋଇଗଲେ ପୁରୀର ପୁଲିସ୍
ଇନସ୍ପେକ୍ଟର । କଟକ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କର ଗିରଫଦାର ଓପାରଣ
ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ । ତାହା ପ୍ରତି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ମୁଖରେ କୌଣସି
ଭାବନାର ଜାତ ହେଲା ନାହିଁ । ବରଂ ସେ ହସି ହସି କହି ପକାଇଲେ,
“ସରକାରଙ୍କର ଏ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସିବ ଆସିବ ବୋଲି ମୁଁ ବହୁଦିନରୁ
ମନେ ମନେ ଭାବୁଥିଲି । ଯାହାଦ୍ୱାରା ଏତେ ଦିନଟକ ପହଞ୍ଚିଗଲା ।”

ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଥିବା ଯାତ୍ରୀ ଓ ଲୋକ ଶହ ଶହ ସଂଖ୍ୟାରେ
ସେଠି ଜମା ହୋଇଗଲେ । ଚାରିପାଖେ ଘେରିଗଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କର
ମନରେ ଉଦ୍‌ବେଗ, ତସନୁର ଅଶ୍ରୁ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇ ସୁଯୋଗରେ
ସମବେତ ଜନତାକୁ ଦେଇପାରିଲେ ତାଙ୍କର ବିଦାୟ ବାଣୀ—

“ଭାଇମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସରକାର ମୋତେ ଆରେଷ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ।
ଏଠାରୁ ମତେ କଟକ ନିଆ ହେବ । ଫଉଜ କାନୁନର ୧୭ ଧାରା ବଳରେ
ମୁଁ ଧରା ହୋଇଛି, ଘୂର ବିରୁଦ୍ଧ ହେବ ଆସନ୍ତା ୧୭ ତାରିଖରେ ।

ମୋ ନାଆଁରେ ପୁଣି ଆଉ ଏକ ମକଦ୍ଦମା—ଭଦ୍ରାରେ ମୁଁ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ କରାଯିବ ବୋଲି । ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ଭଗୀରଥ ମହାପାତ୍ର ସେ ମଧ୍ୟ ରୋଷ ହୋଇ ସାରିବେନି ।

ମୁଁ ଶୁଣୁଚି, କନିକା ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ପ୍ରଜା ମୋ ନାଆଁରେ ମାନ-ହାନି ମକଦ୍ଦମା କରି ସମନ୍ ବାହାର କରାଇଛନ୍ତି । କନିକା ଅତ୍ୟାଚାରର ଅନୁସନ୍ଧାନ ବେଳେ ମୋତେ ଦୂରରେ ରଖିବା କନିକାସରାଫ ସଙ୍ଗରେ ସରକାରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ।

ମୋର ଶରୀର ନିତାନ୍ତ ଅସୁସ୍ଥ ଥିଲା । ଛଅ ସାତ ଦିନ ପାଇଁ ବିଶ୍ରାମ ନେବାକୁ ପୁଣି ଆସିଥିଲା । ସରକାର ତାହା ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ଦେଶରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଆଣିବା ପାଇଁ ଅମମାନଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମ । ମୋତେ ନେଇ-ଯାଉଛନ୍ତି ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ତୁମେମାନେ ସମସ୍ତେ ଅଛ । ଜଗନ୍ନାଥ ଅଛନ୍ତି, ତୁମେମାନେ ଅନାଥ ଲୁହ । ଦେଶରେ କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ରକ୍ଷାକର । ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ବାଣୀ ଶୁଣି କର, ଅରଟ ଚଳାଅ ଶଦ୍ଦ ଶୁଣ । ଅନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ । ମୋ ପାଇଁ ଯଦି ଲୁହ ଦେଉଛ, ଦୁଃଖ କରୁଛ ତାହାହେଲେ ମୋର ଅଳ ରଖିଲେ ମୁଁ ଜେଲରେ ଆନନ୍ଦରେ ରହିବି ।”

ସେଇ ସଂବାଦ ଶୁଣି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ୮୭/୧୯୨୨ ର Young India ରେ ଲେଖିଥିଲେ—

“The Tapaswi of Orissa was arrested while trying to rest and recoup health at Furi. His words at the time of arrest are inspiring.

I was trying a little rest about a week to recoup my broken health. I am glad that the Government people are anxious to give me no longer any rest.

ପ୍ରଥମେ ବାଲିଶ୍ୱରରେ ଗୋମନ୍ଦିର ଦାସ ଓ ଭଗୀରଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର କେସର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିଲେ—ଉଭୟଙ୍କୁ ଛ ମାସ ଲେଖାଏଁ

ଜେଲ୍‌ଦଣ୍ଡ । ହାତ କଡ଼ି ପିନ୍ଧାଇ, ଅନ୍ଧାରରେ ଚଉଡ଼ି ବାନ୍ଧି ଉଭୟକୁ କଚେରିର ଜେଲ୍‌କୁ ନିଆଗଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ବାଁ ହାତରେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତକୁ କଡ଼ାରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ହସି ହସି କହୁଥାନ୍ତି— “ଶ୍ରୀରାମ, ଇଏ ତ ଅପୁମାରମ୍ଭ, ଅପରେ କି ଭବିଷ୍ୟତ ? ସ୍ୱରାଜ ପଥରେ ଇଏ ତ ଆମର ଜୟଯାତ୍ରା ।”

କଟକରେ ମୁଁ ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାର ହେଲୁ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଶ୍ରୀରାମ ଆନ୍ଧୋଳନର ନେତା—ଉଭୟଙ୍କୁ ଦୁଇବର୍ଷ ଲେଖାଏଁ ଜେଲ୍-ଦଣ୍ଡ, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଡାକ୍ତର ରଘୁଲାଙ୍କୁ ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ଓ ଡାକ୍ତର ଅଟଳ ବିହାରୀ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆଉ କେତେଜଣଙ୍କୁ ଏକ ବର୍ଷ ଲେଖାଏଁ ।

ଦୁଇଟି ଦଣ୍ଡ ଏକାଠି ଶେର କରୁଥିବାରୁ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ପରି-ବର୍ତ୍ତରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ହେଲା ଦୁଇ ବର୍ଷ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ମଧ୍ୟ । ଗୋପବନ୍ଧୁ କଟକ ଜେଲ୍‌ରେ ରହିଥାନ୍ତି । କନକା କେଧା ଚାଲୁଥାଏ । ଶେଷରେ ଜାନୁଆରୀ ୧୮ ତାରିଖରେ କନକା ରାଜ୍ୟ ପକ୍ଷରୁ ସେ ମକଦ୍ଦମା ପ୍ରତ୍ୟାହତ ହୋଇଗଲା । ସେଇ ମାସର ୨୦ ତାରିଖରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ନିଆଗଲା ହଜାରିବାଗ ଜେଲ୍‌କୁ ।

କଟକ ଓ ହଜାରିବାଗ ଜେଲ୍‌ରେ ଆମର ଜାତୀୟ କବି ଯେଉଁ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ରଚନା କରିଥିଲେ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । କବିଙ୍କ ପରଲୋକ ହେବାର ପରେ, ସମାଜର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀରାମ ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ-ମାନଙ୍କରେ ପୃଷ୍ଠକାକାରରେ ଯେତେବେଳେ ସେଇ କବିତାବଳୀ ସଙ୍କଳିତ ହେଲା, ତାର ନାମ ହେଲା “କାବିକବିତା” ।

ସୁରାଶ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ କାରାଗାର ଜଗତ ଉଦ୍ଧାରକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଜନ୍ମ ଦେଇପାରିଥିଲା । ସେଇ କାରାଗାର ଯୁଗ ଯୁଗ ବହୁ ବିଦ୍ରୋହୀ, ବିପ୍ଳବୀ, କବି, ମନାସୀ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତାବାଦୀଙ୍କର ଅମର ଚିନ୍ତାର ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଦାନ କରି ଆସିଥିଲା । ଶ୍ରୀ ବାଳଗଙ୍ଗାଧର ତିଳକ ଜେଲ୍ ଜୀବନରେ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି “ଗୀତା ରହସ୍ୟ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ “My experiment

with truth.” ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ “My autobiography,” “Discovery of India” ଓ “Glimpses of World History.” ସେଇପରି ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଏକାନ୍ତ ଆତ୍ମୀୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜେଲ୍ ଜୀବନର ଅଳଙ୍କାର ଭିତରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ଅମୂଲ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ଦାନ ଓ ଅବଦାନ—କାବ୍ୟ କବିତା, ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ କବିତା ।

ରାଜବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଯିଏ ଦେଶପାଇଁ, ଦଶପାଇଁ ନିରନ୍ତର ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରୁଛନ୍ତି ସରକାର ଚକ୍ଷୁରେ ଅପରାଧୀ ହେବାରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଜାଣିଉଠିଛି ପ୍ରତିଦିନ ଓ ଅଶ୍ୱେଷ୍ଟ ଜିଜ୍ଞାସା—

“ମୁଁ କି ଦୋଷୀ? ପଚାରିଲେ ଅନ୍ତରେ ଅନାଇ
ଅନ୍ତରୁ ଉତ୍ତର ଆସେ, ନାହିଁ, ନାହିଁ, ନାହିଁ ।
ନୁହେଁ ନରହନ୍ତା ଅବା ପରଧନ ହାସ
ପରଶି ନାହିଁ ଏ ତନୁ କେବେ ପର ନାସ ।
ଜାତସାରେ ଦେଇନାହିଁ ପରପ୍ରାଣେ ପୀଡ଼ା
ଅପରାଧେ ଅନ୍ୟପ୍ରାଣେ ହୋଇନାହିଁ ଛୁଡ଼ା ।
ହରି ନାହିଁ କେବେ ଶସ୍ୟ ବଳେ ପର କ୍ଷେତୁଁ
କାଟିନାହିଁ ସାଧାରଣ ଜଳାଶ୍ରୟା ସେତୁ ।
କରିନାହିଁ ଶାନ୍ତି ଭଙ୍ଗ କାହିଁ ଆୟୋଜନ
ଦେଇନାହିଁ ଜାତିଧର୍ମ-ବିଦ୍ୱେଷ-ଭ୍ରଷଣ ।
କରିନାହିଁ ପରନିନ୍ଦା ଈର୍ଷ୍ୟା ସହକାରେ
ଅପରାଧେ କଳ୍ପସିଦ୍ଧ ତେବେ କି ପ୍ରକାରେ ?”
ପିତୃଲୋକ ତର୍ପଣ

ଯେଉଁ ନିଷ୍ଠୁର ପୁଣ୍ୟାତ୍ମାଙ୍କର ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ବହିଷିତା ପରି ସମୁଦ୍ଭଳ ସେ ଆତ୍ମର ବହିମାନ ହୋଇ “ପିତୃଲୋକ”କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଛନ୍ତି—

“ନ୍ୟାୟର ନିର୍ମଳ ତୁଳେ ତୁଳି କହୁ ଫେଡ଼ି
କି କାରଣେ ଲାଗିଛି ମୋ ହସ୍ତେ ଲୁହାବେଡ଼ି ?
ଯେ ବ୍ୟାପାରେ ଭୋଗେ ମୁହଁ ଆଜି କାରାଗାର
କହ ତହିଁ ଅପରାଧ ଯଥାର୍ଥ କାହାର” ?

ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜୀବନରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରହଣ
କରି ତାଙ୍କ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବ ପଥରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ । ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ସେ
ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି—

“ମୁଁ କି ଏକା ? ଶତ ଶତ ଭାରତ ସନ୍ତାନ
ଭୋଗୁଛନ୍ତି ଅକାତରେ କାରା ଅପମାନ ।
ଭୋଗନ୍ତି ଅଦ୍ୟାପି କେତେ ଦାରୁଣ ଯାତନା
ତେଜି ଜୀବନର ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ ବାସନା ।
ଶୋଣିତ ପିପାସୁ ଘୋର ପାଣବ ସଭ୍ୟତା
ନାଶିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତେ ଯେ ଅହିଂସା ବାରତା ।
ଜବାହର ବିଷାକ୍ରନ୍ତରେ ଶାନ୍ତି ସୁଧାପଥ
ଦେଖାଇବା ଜୀବନରେ ଯାର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ରତ ।
ଶମ ଦମ ସତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବ ପ୍ରାଣ
ମାନବ-ଗୌରବ ଗାନ୍ଧି ଭାରତ ସନ୍ତାନ ।
ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲାଗି ଏବେ ବନ୍ଦୀ କାରାଗାରେ
କାହା ଦୋଷ ଏଥି ? କହ ଉଚିତ ବିଚ୍ଚରେ” ।

ଯେଉଁ ସାଧକ ପରାଧୀନତାର ଶୃଙ୍ଖଳ ମୋଚନ କରିବା ପାଇଁ
କାରା ଶୃଙ୍ଖଳ ବରଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି ସେଇ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ୨୭-୧-୨୨ର
Young India ରେ ଲେଖିଥିଲେ—

“The prison cell where Socrates drank the
poison cup was undoubtedly the way to bliss. He
lives today through the memory of that Ineffaceable
scene.”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇ କଥାକୁ କାବ୍ୟାୟିତ କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର
“ବନ୍ଦୀର ସାକ୍ଷ୍ୟଭକ୍ତି” କବିତାଟିରେ —

“ସତ୍ୟ ସ୍ଵାଧୀନତା ଲାଗି ଯାର କାର୍ଯ୍ୟବାସ,
ତା ଲାଗି ଏ ପୁଣ୍ୟ ବେଳ କରେ ମୁଁ ବିଶ୍ଵାସ ।
ପଶ୍ଚିମ ଭୂଭାଗେ ଆଜି ଯବନ ମହର୍ଷି
ଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତ ମହାଯୋଗୀ ଆଦି ତତ୍ତ୍ଵଦର୍ଶୀ ।
ଆତ୍ମାର ଅମର ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରଚୁର ଲୋକରେ
ସତ୍ୟସର ସକ୍ରେଷ୍ଟି ସେବେ ଅକାତରେ ।
ପାଷଣ୍ଡ ଶାଫନ ଦଣ୍ଡେ ଦେଖାଇଲେ ଶିର
ମୁଖେ ଯେବେ ବିଷପାତ୍ର ଲଗାଇଲେ ବାର ।
ଏଥେନ୍ସ ଆକାଶେ ଏହି ଅସ୍ତମିତ ରବି
ଦେଖାଇଲୁ ହାସ୍ୟ ଭ୍ରାସ୍ୟ ନିରାଶର ଛବି ।
ବୁଝି ନାହିଁ ଏବେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଆସି ନାହିଁ କାଳ
ନ ପିଅ ମହର୍ଷି, ଆଉ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସମ୍ଭାଳ ।
ସ-ବିନୟ ନିବନ୍ଧନ କଲେ ଶିଷ୍ୟଦଳ
ମମତା ଉପେକ୍ଷି ମୁନି ପିଇଲେ ଗରଳ ।
ଗଲୁ ସେ ଅମର ଆତ୍ମା ଛୁଡ଼ି ମର କାୟା
ଆଜ୍ଞାଦିଲୁ ତତ୍ତ୍ଵଦିଗେ ବିଷାଦର ଛୁୟା ।
ଜାଣି ନ ଥିଲୁ ଯେ ହୃଦ ଭୟ, ପଳାୟନ
ମରଣେ ଯେ ଦେଖୁଥିଲୁ ଅମର ଜୀବନ ।
ବୁଲିଗଲୁ ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ ତେଜ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସ
ବୀର ଗୁଣ ଗାଥା ଏବେ ଗାଏ ଇତିହାସ ।”

ସେଇ କବିତାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଜିଜ୍ଞାସା କରି
ହୃଦୟର ଚଳଣି ସ୍ଵପ୍ନ ଆଜି ଯାଇଛନ୍ତି ସେ ସ୍ଵପ୍ନ ମଣିଷଜାତିର ମୁକ୍ତି
ଓ ସ୍ଵାଧୀନତା ।

“ମାନବ ସତ୍ୟତା ମୁଖେ କଳଙ୍କ କଲମା
ଦେଖିଲୁ ସବିତା ତାର ନାହିଁ ପରିସୀମା ।

କହ ଦେବ ହେଲୁ କିବା ପରିଣାମ ତାର
 ଜଗତରେ କାହା କାର୍ଯ୍ୟ ଲଭିଲୁ ପ୍ରସାର ?
 ଉଡ଼ିଅଛି ଅବଶେଷେ ସତ୍ୟର ନିଶାଣ
 ବାଜିଅଛି ସ୍ଵାଧୀନତା ବିଜୟ ବିଷାଣ ।
 ହୋଇଅଛି ରଜଶକ୍ତି ଲଳ କାଳଗ୍ରାସେ
 ପାଉଅଛି ଅପସରା ଭାଗା ଇତିହାସେ ।”

ସେଇ ସତ୍ୟ ଓ ସ୍ଵାଧୀନତା ପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ କାର୍ଯ୍ୟବରଣ
 କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ବଳନ ଓ ନିର୍ମାତୃତ୍ଵ,
 ତହିଁରେ ଦ୍ଵିଧା ନାହିଁ । ସତ୍ୟରାଜ ପ୍ରାଣ ତାହାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ଵର
 ଉଠାଇଲେ ନରକ “ବନ୍ଦୀର ବିରହ ବ୍ୟଥା” କବିତାରେ—

“ସମ୍ଭାଳ ଟିକିଏ ସିପାସୀ, ରୁଦ୍ଧ ନ ଦିଅ ବାରେ

×

×

×

ରହ ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ସିପାସୀ, କିଂପା କର କଟାଳ ?
 କରେ ଅବସେଧ ସମୟ ପରା ଗୋଧୁଳି କାଳ ।
 ଦେଖ ରତ ରତ ହୁଅଇ ରବି ଏବେ ଗଗନେ
 ଆଉ ଟିକିଏ ମୁଁ ବୁଲିବି ଏଥୁ କାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
 ସମଦୃତ ହୃଦୟ କରୁଣା କାହୁଁ ବସିବ ତିଳେ,
 ଅଧିକ ନ କହୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜଣି ପଶିବ ବିଳେ ।”

ପୁନଶ୍ଚ “ବନ୍ଦୀର ସୁନ୍ଦରୀ ଭବନା”ରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣର ଗଭୀର
 ବେଦନା ଫୁଟି ଉଠିଛି—

“ଗୁମୁଟିରେ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ ବାଜେ ଠଗ ଠଗ ଠଗ
 ସେ ଯାହା ପିଞ୍ଜିରେ ବନ୍ଦ ହେଲେ ସବୁ ବନ୍ଦୀଗଣ ।
 ଡକି ଖୁଆଡ଼ର ସୁଖ୍ୟା ଡାକେ ଉଡେ ଜଗୁଆଳୀ
 ଲୁଗିବ ଏ ଭତି ଯାକ ସୁଖ୍ୟା ସଞ୍ଜର୍ଜନ ପାଳି ।”

ବିଶ୍ୱ ଦରଦା ଚାନ୍ଦି ପୁଣି ସେଇ ୨୫-୧-୨୨ରେ Young India
ର ପୃଷ୍ଠରେ କହିଥିଲେ—

“Whilst the suffering lasted it was difficult to bear but it is now one of the richest treasures in life's memory. We have today converted the jails into havens of refuge for liberty loving men. They can be easily turned into the abodes for attaining Nirvana ”

ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଧାରଣା, ତ୍ୟାଗର ଓ ସାଧନାର ପ୍ଳାବନତା ଓ
ବଳିଷ୍ଠତାରେ ମଣିଷ କାରାଗୃହକୁ ଆଶ୍ରମ ଭୂମି ଓ ନିର୍ବାଣ ଧାମରେ
ପରିଣତ କରି ପାରିବ...ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇ ଭାବର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି
ଶୁଣାଇଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ଅକୃଷ୍ୟ ଐଶି ଶକ୍ତିର ପ୍ରସାଦ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଭୁଲି
ନାହାନ୍ତି ।

“କାରାରେ ଜଗଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିପ୍ଳାବ ବାଣୀ ଶୁଣିବାପରେ”
କବିତାରେ ଦାସେ ଅପଣେ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି—

“ସୁଖ ଦୁଃଖ ତେଣୁ ମୋର ସମ ସନ୍ତର
ଜନମେ ମରଣେ ନାହିଁ ହରଷ ବିଷାଦ ।
ଆହ୍ୱାଦେ ଆପଦେ ମୋର ସମାନ ଆଦର
ସବୁ ଶୁଭ ବିଧାତାଙ୍କ ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦ
ଏ ବିଶ୍ୱାସେ କାରା ମୋର ଦୁଃଖ ତପୋବନ । ”

“ବନ୍ଦୀର ସନ୍ଧ୍ୟା ଭାବନା”ରେ ପୁଣି ସେଇ ଭାବର ଉଦ୍ଧାରଣ—

“ତାଙ୍କ ବଳେ ଖର୍ଚ୍ଚ ମୋର ଦୁଃସହ ବିଷମ କାରା”

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥାର ଯେଉଁ ଅଂଶ କଟକ କାରାବାସରେ ଲିଖିତ
ସେଥିରେ ଅଛି—

“ମିଳେ ଯଦି କାହା ଭାଗ୍ୟ କାରବାସ,
 କାର ନୁହଇ ସେ ପବିତ୍ର ପ୍ରଭାସ ।
 ଆସି ଏଥୁ ସୁଦ୍ଧା ଏବେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧ
 ଏ ଜାଣିବୁ ମୁକ୍ତି—ସ୍ବରଗ ଦୁଆର ।”

ସେଇ ସଫର୍କରେ ଇଂରେଜ କବି Richard Lovelaceଙ୍କର
 କେତାଟି ପଂକ୍ତି ସ୍ମୃତିପଥରେ ଅନୁରଣୀତ ହୁଏ ।

“Stone walls do not a prison make
 For Iron bars a Cage
 Mind Innocent and quiet take
 That for a hermitage.”

‘ବନ୍ଦୀର ସ୍ବଦେଶ ଚିନ୍ତା’ କବିତାରେ ପ୍ରକୃତର ଯେଉଁ ସଂପ୍ରସାରିତ
 ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଓ ମନର ଯେଉଁ ବ୍ୟାକୁଳ ଆଗ୍ରହ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ତାହା
 ଅନୁପମ ଆଶରେ ବିଭାସିତ ନହୋଇଛି ।

ପ୍ରାରମ୍ଭରେ X X X

‘ବାହାରେ ବନ୍ଦୁଇ   ନେତ୍ରେ ସୁଶୀତଳ
 ମଧୁର ମଳୟ ମନ୍ଦ ମରୁତ
 ନବ ମଲ୍ଲୀ କଢ଼ି   ମୁଖକୁ ହସଇ
 ଭ୍ରମର ଦୋଳାଏ ପ୍ରେମ ତା ବୃନ୍ଦ ।
 କବାଟ ପାଙ୍କରେ   ଚୂର୍ଣ୍ଣିଲ ବାଙ୍କରେ
 ଥରେ ଥରେ ଶ୍ବେଷ ପବନ,
 ସେ କି ଗୁପ୍ତଚର   ବାହାର ଖବର
 ଦେଇ ଲୁଚିଲୁଲିଯାଏ ବହନ ॥”

ବନ୍ଦୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ କାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ମଳୟ ପବନର ସଞ୍ଚାରଣ
 ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ମନେକରିଚନ୍ତି, ସତେ ଯେପରି ସିଏ ଏକ ଗୁପ୍ତଚର ।
 ବାହାର ଖବର ଦେଇ ପୁଣି ଲୁଚି ଚାଲିଯାଉଛି । ତାର ପୂର୍ବ ପାଇଁ ତାଙ୍କ

ପ୍ରାଣରେ ଅଗ୍ରହ, ତା ସାଥରେ ଆଶ୍ୱାସ ଓ ବିଶ୍ୱାସ । ତେଣୁ ସେ ତା
ହାତରୁ ବାହାରର କୌଣସି ସମ୍ପାଦ ପାଇବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ।

ଦୁଇ କବିତା ଦୁଇ କାବ୍ୟରେ ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବୃତ ସାହିତ୍ୟରେ
ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶି । କାଳି ଦାସଙ୍କ ମେଘଦୂତ, ଘଟକର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ଯମକ କାବ୍ୟ,
ଧୋସ୍ତୀଙ୍କ ପବନଦୂତ, ରୂପଗୋସ୍ଥୀଙ୍କ ହଂସଦୂତ, ବିମଳକାଣ୍ଡିଙ୍କ
ଚନ୍ଦ୍ରଦୂତ, ଚରଣସୁନ୍ଦର ଗଣିଙ୍କ ଶୀଳଦୂତ, ବିହମଳବିଙ୍କ ନେମିଦୂତ
ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରାୟ ସଂଖ୍ୟାରେ ୫୦ ଯାଏ ହେବ ।

ମାତ୍ର ଅଧିକାଂଶ ରଚନା ଯେପରି ପ୍ରଂସୁ ଓ ଶୁଖିଲା ରସରେ
ଜର୍ଜରିତ । ମାତ୍ର ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁର ଦୁଇ କବିତା, ଚଉତିଶା
ଥିଲେହେଁ ଗୋଟିକରେ ବାସ୍ତବ ରସର ସମାବେଶ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ—
ସେଟି କେବଣ କୋଇଲି । କୃଷ୍ଣ ମଥୁରାକୁ ଯାଇ ଆଉ ନ ଫେରିବାରୁ
ଜନନୀ ଯଶୋଦା ଆତୁର ହୋଇ କୋଇଲି ହାତରେ ସମ୍ପାଦ
ଦେଉଛନ୍ତି—

“କୋଇଲି ଲେ,
କେଶବ ଯେ ମଥୁରାକୁ ଗଲ,
କାହା ବୋଲେ ପୁଣି ମୋର ବାହୁଡ଼ି ନଇଲ,
ଲେ କୋଇଲି ।”

ଈଂରେଜୀ କବି କାଉଝରଙ୍କର ଗୋଟିଏ କବିତା ଏଠି ଉପସ୍ଥାପିତ
କରିବାକୁ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମନେକରୁଛି—Solitude ନିର୍ଜନ ଦ୍ୱୀପରେ ନିବାସିତ
ହୋଇ ଆଲେକ୍ଜାଣ୍ଡାର ସେଲକର୍କ ପବନକୁ ସ୍ୱଦେଶର ସମାରୁର ଆଶି-
ଦେବାକୁ ଆବେଦନ କରୁଛନ୍ତି—

“Ye winds that have made me a sport
Covry to this desolate shore
Some cordial endearing report
of a land I shall see no more.”

ନିଜ ନିଜ ଦ୍ଵୀପରେ ନିବାସିତ ଭାବରେ ସେଲକର୍କ ବାସ କରୁଥିଲେ,
ସ୍ଵଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିବାର କୌଣସି ଆଶା ନଥିଲା । ତେଣୁ କହୁଥିଲେ
“A land I shall see no more.” ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର କାବ-
ଦଣ୍ଡର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ସେ ରହିଛନ୍ତି ସ୍ଵଦେଶରେ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ—
ହଜାରବାଗ ଜେଲରେ । ତେଣୁ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରୁ ଓଡ଼ିଶା ବାଟରେ ମଲୟ
ପବନ ଆସିବାର କଥା.....

“ହେ ବସନ୍ତ ବାତ ମୋ ଦ୍ଵାରେ ଆସାତ
କର ଭଲ ଆଉ ଥରେ ସଦୟେ
ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗର କହ ସମାରୁର
ସିଞ୍ଚ ଶାନ୍ତି ସୁଧା ଶଶେ ହୃଦୟେ ।
ମୋର ପ୍ରିୟପୁଲ୍ଲ କେତେ ନିଉଞ୍ଚାଳି
କରିଥିବେ ତବ ଆସିବା ବାଟେ,
ଦେଇଥିବେ ପର କେତେକ ବାରତା
ଶୁଣାଅ ମନ ମୋ ଅଛି ଉଜାଡ଼େ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୁଇ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ କାବ୍ୟନାୟକ ନାୟିକା
ନିକଟକୁ କିମ୍ବା ନାୟିକା ନାୟକଙ୍କ ପାଖକୁ ସଂବାଦ ପଠାଇଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ
ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଲକର୍କଙ୍କ ପରି ସ୍ଵଦେଶର, ପ୍ରିୟଜନ ମାନଙ୍କର ସମାରୁର
ଜାଣିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର ।

ଘଟକର୍ପରଙ୍କର ଯମକ କାବ୍ୟ ଏକ ଦୁଇ କାବ୍ୟ—ତହିଁରେ
ମେଘକୁ ଦୌତ୍ୟରେ ନୟନୁ କରାଯାଇଛି । ମାତ୍ର ସେ କବିତାର ରଚନା
ଶୃଙ୍ଖଳରେ ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ଯମକ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି ।

“ନିଶିତ ସମୁପେତ୍ୟ ମାରଦୈଃ
ପ୍ରିୟହନ ହୃଦୟାବନା ରଦୈଃ ।
ସଲିଲେନିହିତଂ ରଦଃ କ୍ଷିତୌଃ

ରବିଚନ୍ଦ୍ରାଦିଗ ନୋପଲକ୍ଷିତଃ ॥

ତେଣୁ ଉଚ୍ଚକର୍ପର ତାର ନାମ ରଖିଛନ୍ତି “ଘମକ କାବ୍ୟ” ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ମଳୟ ଦୁର୍ଭରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସ୍ୱଦେଶ ଚିନ୍ତା ହିତ୍ୱାଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ “ମଳୟ ଦୁର୍ଭ” ନ କର “ବନ୍ଦୀର ସ୍ୱଦେଶ-ଚିନ୍ତା” ନାମ ରଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶବ୍ଦର ରହିତ ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ମାତ୍ର ମନ ପରିହାସ କରୁଛି ସୁଦୂର ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳରେ; ସ୍ୱଦେଶର ଫଳ, ପୁର, ବଣ ପାହାଡ଼, ମନ୍ଦିର, ଦୁର୍ଗ, ମାଟି, ପାଣି ଓ ପବନରେ । ମଝନ୍ଦ୍ର ପଦ୍ଧତୀରୁ ସମ୍ବଲପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସେଠାୁ ହଜାରବାଗର କାଶଗାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

କାଳଦାସ ନମଦକୁ ଶମଗିରିଠାରୁ ଉତ୍ତର ସୀମାର ଅଳଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଠାଇଛନ୍ତି ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟତଃ ନଗର ଉଚ୍ଛ୍ୱେଷ ତାର ଚଳବ୍ୟ ପଥରେ ପଡ଼ୁ ନ ଥିବାରୁ ବନ୍ଦଗତିରେ ଯାଇ ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଦେଖି ଯିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । ସେଇପରି ମଳୟ ପଥରେ ଭାର୍ଗବ ନଦୀର ଡାର ପଡ଼ୁନାହିଁ ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମଳୟ ଦୁର୍ଭକୁ ପଠାଇବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟତଃ ଭାର୍ଗବ ତଟର ସ୍ମୃତି ଉଦ୍‌ବୋଧନ କରିଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀପୁ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମର ନାନା ଚିତ୍ର ସ୍ମରଣ କରିବାରେ ଆନନ୍ଦ ପାଇଛନ୍ତି—

“ମନେ ଏବେ ଆସେ   ତରୁଣ ବୟସେ
ବୁଲୁଥିଲି ଯେତେବ ଭାର୍ଗବ ଡାର,
ପୁନଃ ବକୁଳ   ସୌରଭ ସକୁଳ
ସୁବାସ ଶୀତଳ ସଞ୍ଜ ସମୀରେ ।
ଶିଶୁତୋୟା ମାରେ   ଖେଳେ ଧୀରେ ଧୀରେ
ସୁମଞ୍ଜୁଳ ଲଘୁ ଲହରୀ ମାଳା
ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ   କୁଞ୍ଚିତ କୁନ୍ତଳ
ମେଲାଇ ଦେଇଛି କି ପଲ୍ଲୀବାଳା !

ତାପରେ ଉତ୍ତପ୍ରେଷାରୁ ବାସ୍ତବତାର ମୂର୍ତ୍ତି—ପଲ୍ଲୀବାଳା ପାଣି ଚଢ଼ାଇ ଦେଇ କଳସୀରେ ପାଣି ଭରିବାବେଳେ ଲହଡ଼ି ଖଣ୍ଡେଦୂର ଖେଳିଯାଏ ।

ସଞ୍ଜ ଦେଖି ଗାନ୍ଧୀଆଳ ପିଲା ବଂଶୀ ବଜାଇ ଗୋଠରୁ ଗାନ୍ଧୀ
ବାଦୁଡ଼ାଇ ଆଣୁଛି । ହାଟୁଆ ହାଟକାମ ସାର ଭଞ୍ଜବନ୍ଧୁପଣ ଗାଇ
ଘରକୁ ଫେରୁଛି । ଯାଗଗଣ୍ଡାଙ୍କ ପାଖରେ କୁଆଁରୀ ସିଆମାନେ ଘାପବତଳ
କଳି କୌତୁକରେ ମାଳି ଉଠୁଛନ୍ତି ।

ସେହି ଚନ୍ଦ୍ର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଣ୍ଡ ବାରି ହୋଇଯାଏ...

ଯାଉଁଳି କାନିନ୍ଦର କେବେ ବା ବନ୍ଦରେ
ଭଞ୍ଜଶ୍ରୀ ଆଗରେ ଚାଲିଲେ ଶୁଭ,
ଗାଣୁଥିଲେ ନବ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେଖି କନ୍ଦୁ
ଗୁଣ୍ଡ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ଚାଲିବା ପାଇଁ,
ନବ ଯଜ୍ଞବନ୍ଧୁ କାନିନ୍ଦ ପିଲା ଦେନି
ଗୁଲି ନ ପାରିଲେ ଜୟନ ଭାରେ
ତା ଗୁଣ୍ଡ ଚପଳ ଯୁବା ସଙ୍ଗୀ ଦଳ
ପରିହାସେ ଏକ ଆନକୁ ଠାରେ ।

ବୋଧହୁଏ ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ କେବେ ଗୁଣ୍ଡ ଲକ୍ଷ୍ୟ
କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେଇ ସତ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଚାକର ପକ୍ଷୀମୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ରଖି
ଚପଳଯୁବା ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ସିଆଡ଼ିକ ପରିହାସ । ଆଖି ଠାଠରକୁ
କଟାକ୍ଷ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି ।

କେତେ ଆଡ଼ୁ ବାଦୁଡ଼ି ଉଡ଼ିଆସି ପୁନାଙ୍ଗର ପଲଭାବ ଜାଲରେ
ଝୁଲୁଛି, କେଉଁଠି ଅବା ଗାଁ ଟୋକାମାନେ ହୁକା ଜାଳି, କାନିନ୍ଦର ମାନ୍ଦ
ଧରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଛନ୍ତି । ନଈବାଲରେ କେତେ ପିଲା ଖେଳରେ
ମାଡ଼ିଛନ୍ତି । ହଳିଆ ମୁଣ୍ଡରେ ଘାସ ଗୋଛୁ, ହାତରେ ପାଞ୍ଜି ଧରି ଗୀତ
ଗାଇ ବଳଦ ଆଡ଼ାଉଛି । ପ୍ରବାସୀ ଭିକାରୀ ଆଣ୍ଡା ପାଇଁ ଗାଆଁରେ ପଶି
ଭାଗବତ ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ବସୁଛି !

ସେତିକିନେହୁଳ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ମନରେ କ'ଣ ଆସେ ତାହା
ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ଅସମ୍ଭବ ମଣି ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ପଡ଼ିଯାଏ ନିମ୍ନ ଘରକଥା ମନେ

ଅତିଥି ଆଦର, ଦେବ ଅର୍ଚ୍ଚନା,

କାଗଜର କଣେ କିପାଇଁ ଏ କଣେ

ଆଣିବ ଆଉ ସେ ବୃଥା ଭାବନା ।

ସେଲକର୍କ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଦେଶର ସୁଖ ଉଦ୍‌ବାସନ କରି ଶେଷରେ
ତାହା ଅକାରଣ ଭାଲେଣି ବୋଲି ମନେ କରିଛନ୍ତି । କବି ମଧୁସୂଦନ
ଗୁଣ୍ଡିଚା ଅନୁବାଦରେ ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

“ବୃଥା ଭାବନା ଆଉ କରିବି ନାହିଁ,

ଭାବନାରେ ଆନନ୍ଦ ମିଳଇ କାହିଁ ।”

ମଳୟ ପବନ ପ୍ରଥମେ ବାହାରିଥିବ ମଞ୍ଜୁରୀରୁ—ମଞ୍ଜୁରୀ ମୁକୁଟ
ମହେନ୍ଦ୍ର ଶୈଳପୁଷ୍ପ ଭେଟି ଦେଇଥିବ—ସେଠାରୁ ଆସିଥିବ ଗଞ୍ଜାମର
“ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡ”କୁ ସେଠି ‘ଆମ୍ବ କଦଳୀ, ଲେମ୍ବୁ, ନାରିକେଳ, ପଣସ,
ସପୁର, ଖଜୁରି, ତାଳ’ ଉପହାର ପାଇ ବିଧିରକ୍ଷା ପାଇଁ ଛୁଇଁଦେଇ
ରୁଲି ଆସିଥିବ ।

ତା’ପରେ ଋଷିକୁଲ୍ୟା—

କୃଷ୍ଣାଦୟ ଋଷିକୁଲ୍ୟାକୁ ପ୍ରଣାମ କରି ପବନ ତାର ଖରବାସୀ
ଲୋକଙ୍କର ଚମ୍ପୁଗୀତ ଶୁଣିଥିବ ।

ସେଠାରୁ ଚଳିକା—

ଚଳିକାରୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର—ମହୋଦଧି ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ଆରାମ
ହୋଇଥିବ । ବାଲିକୁଦ ତାଳ ଲଙ୍କାଆମ୍ବ ଛୁୟାପନ୍ଥାରେ ବିହାର କରି
ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାରରେ ମାଳାଦିନାଥଙ୍କ ପୟରରେ ପ୍ରଣତ ବାଢ଼ି-
ଥିବ । ଶ୍ରୀପଦ ଭୂଲସୀ ଶିରରେ ପ୍ରଣାମ କରି ସେଠାରୁ ବିଦାୟ ନେବା
ସମୟରେ ମାଳତୀରେ ନେତ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଥିବ । ତାଙ୍କର ସପ୍ତର୍ଷିରେ
ଆସିଥିବାରୁ ପବନ ତାଙ୍କ କଥା କହିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ଭାବି କବିଙ୍କର
ଆତ୍ମର ପ୍ରଶ୍ନ ଫୁଟି ଉଠିବ—

“ପୁଣ୍ୟ ଗନ୍ଧବନ୍ଧୁ   ଜର ଅନୁଗ୍ରହ
 କହ ପ୍ରିୟ ପୁଣ୍ୟ ସୁସମାଗୁର,
 କନ୍ଦର ନିବାସୀ,   ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଣୀ
 କରୁଛନ୍ତି ଏବେ କେଉଁ ‘ବରୁର’
 ଗନ୍ଧୀରୁ କିବା   ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଦରଣ
 ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି ଦେବ ମୋ ପାଇଁ
 କହ ବେଗେ ବାପୁ,   ଶୀଘ୍ର ହୁଏ ଆପୁ
 ରହିଥିବ କେତେ କାଳ ଅନାଇ ।”

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଦରଣ ପାଇଁ ଆତୁରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା
 ପରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପୁଣ୍ୟବାସୀମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ଶୁଣିଛନ୍ତି—କଅଣ କରୁଛନ୍ତି,
 ପୁଣ୍ୟରୁ ବିଦାୟ ନେବା ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ କଥା କହି ଆସି-
 ଥିଲେ—ସେମାନେ କଥା ରଖିଛନ୍ତି କି ?

“ମାଳାଚଳବାସୀ   ମୋତେ କି ଆଶ୍ୱାସ
 କହିଛନ୍ତି କିଛି ଶୁଭ ବାରତା ?
 ସାଧାରଣ ସନ୍ତ   ସେବକ ମହନ୍ତ
 ପକାନ୍ତି କି କେବେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ କଥା ?”

ଦର୍ଶନ ସାଗ୍ର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ପବନ ଉତ୍ତରପୂର୍ବରେ
 ଆସିଥିବ । ପଥର ସତ୍ୟବାଦୀ ତରୁଳତାମାନେ ଟିକିଏ ଅଟକାଇଥିବେ ।
 କୋକିଳମାନେ ସ୍ୱାଗତ ସ୍ୱର ତୋଳିଥିବେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ପଣ୍ଡିତ
 ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସାଧନାର କ୍ଷେତ୍ର । ସେଇଠି ସମାଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ,
 ସାମ୍ରାଜ୍ଞିକ ସମାଜ, ମାର୍ଗିକ-ସତ୍ୟବାଦୀର ଜନ୍ମ । ସେଠି ତାଙ୍କର ବନ
 ବିଦ୍ୟାଳୟ । ସାକ୍ଷୀ ଗୋପାଳଙ୍କର ଉପାସକ ସେ । ତେଣୁ ସତ୍ୟବାଦୀର
 ସମ୍ମୁଖେ ପାଇବାକୁ ସେ ବ୍ୟାକୁଳ । କାଳିଦାସ ଶିବଭକ୍ତ—ତାଙ୍କର
 ମେଘଦୂତ ମହାକାଳ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ପହଞ୍ଚି ମନ୍ଦ୍ରନାଦ ଛଳରେ କିପରି
 ପଟ୍ଟପୁନଃ କରିଥିଲା ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ—

ନସି ଉଠି ଥିବେ ସୁଗଳ ମୂରକ
 ଖସିପଡ଼ି ଥିବ ଶୁଅଙ୍ଗୁ ଫୁଲ
 ନବଦଳ ଶରେ ଆହା କି ରୁଚିରେ
 ହଳିଥିବ ବାଜ ମୟୂର ତୁଳ ।”

ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପିନାଥଙ୍କର ଗୁପ୍ତବିଦ୍ୱାର ସ୍ଥଳ—ସେ ସ୍ଥାନର
 ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । କବିଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଆଶ୍ରମ—ତେଣୁ ସେ ପରୁଷଛନ୍ତି ।

“ମୋ ସଖା ସୋଦର ପ୍ରିୟ ଫରିକର
 ଅନେବାସୀ ବନ୍ଧୁ ପଡ଼ିଆଣୀ ଗଣ
 ଘନ୍ତି ତ କୁଶଳେ ବିରହ ବିକଳେ
 ବିବଶ ବିଚନ୍ଦ୍ର ନୁହେଁ ବଦନ ?
 ସତ୍ୟବାଦୀ କୁଞ୍ଜି ଛୁରିଅନା ପୁଞ୍ଜି
 ଜାଣିଥିଲେ ଏଥୁ ତବ ସବୁର
 ଅବଶ୍ୟ ମୋ ପାଇଁ ଥିବେ ପଠିଆଇ
 ମୃଦୁ ମଧୁମୟ ଗନ୍ଧ ସମ୍ଭାର ॥”

ସେଠାରୁ ମଳୟ ମରୁତ ଆସିଥିବ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ । ସେଠି
 ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପକଳା କିପରି କାଳମୁଖରେ ଗ୍ରସ୍ତ । କେତେ
 ଚମତ୍କାର ମନ୍ଦିର ମାଟିରେ ମିଶିଯାଇଛି, ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ପଥର ଖସି ପଡ଼ି
 ପଥରଗଦା ହୋଇଛି—କେଉଁ ପାଷାଣ ପ୍ରତିମାର ମୁଖ ଗୁଞ୍ଜି ଯାଇଛି ।
 ହାତ ଭୁଟି ମଡ଼ିଛି, ବାଟରେ ବଣ ପାଟରେ ପଡ଼ି ଭୂଫଥର ହୋଇଛି ।
 କେଉଁଠି ହଳମୁନରେ ଅପୂର୍ବ ମୂର୍ତ୍ତି ମାଟିତଳୁ ବାହାରିଛି—ରାଜ ନଅର
 ଗୁଞ୍ଜି ପଡ଼ିଛି, ପାଚେରିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖାଯାଉଛି, କେଉଁଠି ତଡ଼ାଗ,
 କେଉଁଠି କୂପ ଲତାଗୁଳ୍ମରେ ଆଛନ୍ଦ । କେଉଁଠି କେତେ ଶିବଲିଙ୍ଗ
 ପଡ଼ିଛି—କେବଳ ସେଇ ଧ୍ୱଂସର ଅବଶେଷ ଭିତରେ ଭଗ୍ନରହିଛି
 ଲିଙ୍ଗର ମନ୍ଦିର, ଦେଖୁ ଦେଖୁ କେବଳ ପ୍ରତିତ ଡାଳିଥିବ ।

ସେଠି ବେଶି ସମୟ ରହିପାରି ନଥିବ । କବି ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ଭାବ
 ପବନକୁ କହିଛନ୍ତି—

“ବେଶି ବେଳ ତହିଁ ନଥିବ ତ ରହି
 କିଏସେ ରହିବ ହୃଦୟ ବହି ?
 ସେ ବିଷାଦମୟ ଭଗ୍ନ ଦୃଶ୍ୟବୟ
 ଦେଖି କାହା ଛୁଟି ପାରିବ ସହି ?”

ଦିପହସ୍ତ ଯାଇଥିବ ନଥିବ ତା’ପରେ ଖଣ୍ଡଗିରି—ଯାର ଅଙ୍କରେ
 କଳଙ୍କର ଗୌରବ ଲେଖା ଅଙ୍କିତ ହୋଇଛି । ଖରବରେ ଓଡ଼ିଶାର
 ଇତିହାସ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରୁଛି । ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଖଣ୍ଡଗିରି
 ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ “ଖଣ୍ଡଗିରି ଶିଖରେ” କବିତା ଲେଖି
 ଦେଶରେ ଆଶାର ବାଣୀ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଅହିଂସା
 ପରମଧର୍ମ ଅଶୋକଙ୍କର ବୋଲି ଲେଖୁଥିଲେ—

“ବୌଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରାବଳି ଆଜି ଅମର ଅକ୍ଷରେ
 ଅଶୋକ ଆଦେଶେ ରାଜେ ଯା ଶିଳାବକ୍ଷରେ ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ପବନକୁ କହୁଛନ୍ତି—“ସାର ଖାରବେଳ ଖାରବେଳ ।”
 ସେହି ଖଣ୍ଡଗିରିର ଦେହରେ ମୂଳରୁ ରୁଲି ଯାଏ ପ୍ରାୟାଦ, ପ୍ରାଙ୍ଗଣ,
 ଗୁମ୍ଫା ଦେଉଳ ପୂରି ରହିଛି । ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ ଯେପରି ଶ୍ରମଣ,
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସେଠି ଗୁମ୍ଫାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ, ଧର୍ମବାଣୀ ଶୁଣାଉ ଥିଲେ
 ଆଜି ତାହା ସ୍ମରଣ କେବଳ ସେହି ଗୌରବର ଧୂଳି ଅମ୍ଳାନ ହୋଇ
 ରହିଛି ।”

ପବନ ସେଠି ପହଞ୍ଚି ଖଣ୍ଡଗିରିକୁ ବନ୍ଦନା ଜଣାଇଥିବେ । ଖଣ୍ଡଗିରିର
 ବନ, ଉପତ୍ୟକା, ଗୁମ୍ଫା ଗର୍ଭରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ସଞ୍ଚାର କରିଥିବେ—ତାର
 ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ସନସନ ସ୍ୱନ ତୋଳି ଗିରି, ଗୁମ୍ଫା, କନ୍ଦର ତାଙ୍କ ସ୍ୱରରେ
 ସ୍ୱର ମିଳାଇ ଗୌରବ କାହାଣୀ କହିଥିବେ । ତେଣୁ କବି ଅନୁଭବ
 କରିଛନ୍ତି ।

“ଏ ମୋ କାର ହାତର ଲୁଗିଯାଅ ବାରେ
 ସେ ଦୂର ସଂଗୀତ ଶୁଭ୍ର ମୋ କାନେ

କର୍ମ ଉଠୁ ମୋର ହୃଦୟେ ତାର
ମୋ ଅନ୍ତର ଧ୍ବଜ ମିଶ୍ରେ ତାନେ ।
କି ଦେଖିଲ ଆଉ ହେ ବସନ୍ତ ବାୟୁ
କହ ବେଗେ କର ନାହିଁ ଛଳନା,
ତୁମ୍ଭେ କି ନ ଜାଣ ନିବାସିତ ପ୍ରାଣ
ସୁଦେଶ ସନ୍ଦେଶେ ପାଏ ସାନ୍ନ୍ୟାସ ।

ସେଠାରୁ ଆସିବା . ବାଟରେ ପଡ଼ିବ କଟକ, ମହାନଦୀ ଓ
ସାହିତ୍ୟାସିକ ବାରବାଟି । ବାରବାଟିର ପୁର ଗୌରବ ଆଉ ନାହିଁ ।
ଉତ୍କଳୀୟ ବୀରମାନଙ୍କର ବହାରି ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୋର୍ଯ୍ୟ-ସମାଧିରେ
ପରିଣତ ହୋଇଛି । ନବତଳ ପ୍ରାସାଦ ମାଟିର ସ୍ତୂପ ଭଳି । ଅନ୍ତତରେ
ସେଇ ନବତଳ ହର୍ମ୍ୟରୁ ରାଜା ଯେତେବେଳେ ସୁଦୟାସା କରୁଥିଲେ
ରାଣୀ ବାସ୍ତାକୁଳିତ ନେତ୍ରେ ବିଦାୟ ଦେଉଥିଲେ, ପୁଣି ଯେତେବେଳେ
ବିଜୟୀ ହୋଇ ଫେରି ଆସୁଥିଲେ ଅର୍ଦ୍ଧାଧାଳି ଦେଇ ବନ୍ଦାପନା
କରୁଥିଲେ । ବିଦାୟକାଳରେ ରାଣୀଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଭାରବଙ୍କର କରୁଣ ମୁଖ ମହାକାବ୍ୟରେ ଅର୍ଜୁନ ମେଲଣି
ନେଲବେଳେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ମଙ୍ଗଳହାନି
ଭୟରେ ଲେଟନକୁ ମୀଳିତ କଲେ ନାହିଁ ।

“ତୁମ୍ଭାର ଲେଖାକୁଳିତୋଽପ୍ତକାନ୍ତଃ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ୍ରାଣୀ ମଙ୍ଗଳ ରାଜା ଭୀରୁଃ ।
ଅଗ୍ରତ ଶ୍ରୀବାସି ବିଲେକନେ ସା
ନ ଲେଟନେ ମୀଳୟିତୁ ବିଷେଷେ ।”

ସୁଦୟାସୀ ବୀରଙ୍କର ବିଦାୟବେଳେ ଅଶ୍ରୁ ପକାଇବା ଅଶ୍ରୁଭ
ଲକ୍ଷଣ, ତେଣୁ ଯେତେବେଳେ ରାଣୀଙ୍କର ସ୍ନେହ-ସୁଧାବିନ୍ଦୁ ନେତ୍ରେ-
ସୁଗୁରେ ପ୍ରସରି ମୁଖ-ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ମଣ୍ଡିତ କଲା ପବନ ଶୀତଳ ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ବିଷ
ମୁକ୍ତାଫଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁକୁ ତଳେ ପକାଇଲା ନାହିଁ ।

“ଥିଲା ଦିନ ଯେବେ ନବତଳ ହର୍ମ୍ୟ
 ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରୀ ରଜା ଟେଲୁଣି କାଳେ,
 ଆଣି ନଦୀ ନୀର ସିଞ୍ଚିଲା ସମୀର
 ସ୍ବେଦ ବିନ୍ଦୁ ଯିକ୍ତ ମହିଷୀ ଭାଲେ ।
 ସ୍ବେଦ ସୁଧା ବିନ୍ଦୁ ଯେବେ ମୁଖ ଛେଦୁ
 ମଣ୍ଡିଲା ପ୍ରସରି ନେତ୍ର ଯୁଗଳେ,
 ବିଷ୍ଣୁ ସୁଶୀତଳେ ହରିଲା କ୍ରୋଶଳେ
 ନ ପକାଇ ମୁକ୍ତା ଫଳକୁ ତଳେ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭାରବାଙ୍କ ଭାବରେ ପ୍ରସାଦିତ ହୋଇଥିଲେ ଯୁଦ୍ଧା
 ସ୍ବଜୟତାରେ ତାକୁ ମନୋଜ୍ଞତର କରିପାରିନଥି ।

ସେଇ ବାରବାଟି ଆଜି ଲଗ୍ନ । ନବତଳ ପ୍ରାସାଦ ନାହିଁ—
 ଭଜ ମାଟିଗଦା ରୁଷିକ୍ରପଦା ହୋଇଛି ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିର ଶକ୍ତି ଶୁଣାନ ।
 ସେ ସମସ୍ତ ଦେଖି ପବନ ସନ୍ତାନ ଦେଖାଇ ଥିବ । ମୃତ୍ତିକା ସ୍ତୂପ ଓ
 ଶ୍ୟାମ ଶସ୍ୟକୁ ଅନ୍ତଃପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନରେ ରୁମ୍ଭନ କରିଥିବ । କବି ପବନର
 ମହତ୍ତ୍ବ ବୁଝି ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ମହତ ନିଧନ ସେ ମହତ ସ୍ଥାନନ
 ପଡ଼ିଥିଲେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଧୂଳି କଣିକା,
 ଭକତ ଆଦର କରେ ସେ ତାହାର
 ସେ ଦିଏ ମହତ ହୃଦୟ-ଶିକ୍ଷା ।”

ବାରବାଟିରୁ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରାକୃତିକ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବାହାର,
 ଅନ୍ଧାରମୂଳକ ନିଦ୍ରା ଅରଣ୍ୟରେ ଶାଳ ଦେବଦାରୁ ବନସ୍ତ ଭର
 ମାଳତୀ ମାଧବୀ ଲଟା ତା ଦେହରେ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ମାଡ଼ିବ ।

“ପ୍ରସର ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦେ ଯହିଁ ଚିରିପରେ
 ନିରନ୍ତର ସ୍ବଚ୍ଛ ନିର୍ଦ୍ଦର ଧାର

ଶୁଭ୍ର ତୋୟା ନଦୀ ବହେ ନରବଧୁ
ବନକଣ୍ଠେ ଯଥା ସ୍ଵରକ ହାର ।”

କାଳିଦାସଙ୍କ ଛପ୍ପା କବି ତାର କାୟାରେ ବିଛୁରିତ ହୋଇଛନ୍ତି—

“ମନ୍ଦାକିନୀ ଭାତି ନଗୋପକଣ୍ଠେ
ମୁକ୍ତାବଳୀ କଣ୍ଠଗତେବ ଭୂମିମଃ ॥”
—୧୩ଶ ସର୍ଗ ରଘୁବଂଶ

ଶାଖାରେ ଶାଖାରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଫୁଲ, । ପିକ, ଶୁକ, ସାଗ ସ୍ଵର
ତାଳୁଛନ୍ତି ଜଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରବାକ, ହିଂସ, କାରଣିକ ମଧ୍ୟ କଣ୍ଠ ମେଲୁଛନ୍ତି,
ପଦ୍ମ ଫୁଟିଛି—ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜିନ ତୋଳି ଘୁରୁଛନ୍ତି । ମୃଗ, ହରିଣ ଖର ବନରେ
ବିହାର କରୁଛନ୍ତି । ଘଣ୍ଟି ଅରଣ୍ୟ ବେତୁ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ ଅନ୍ଧାର ମୁଲକ
ନୁହେ ।

ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଜୀବନ ଯାହା ସେ ସଜ୍ୟକୁ ଗତଣୁ
ଅନ୍ଧାର ମୁଲକ କୁହାଯାଇଛି ।

“ସେ ରାଇଜେ ପ୍ରଜା ନିତି ବଳି ଭୋଜା
ଦେଇ ଅତି ଭୟେ କାଟନ୍ତି ଦିନ,
କଥା କହିବାର ନାହିଁ ଅଧିକାର
ଯହିଁ ରଜ ବଂଶେ ଶୀତ ପୁଣ୍ୟ ବଂଶ
ଦିନ ନାହିଁ କାହିଁ ଭାଗ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ
ତଥାପି-ପ୍ରପଞ୍ଚ ମଦେ ମଉ ସବେ
ନ ଦେଖନ୍ତି ଥରେ ଫେଡ଼ି ରକ୍ଷଣ ।”

ଅନ୍ଧାରମୁଲକର ଶାସନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କବି ଯଥାର୍ଥରେ କହିଛନ୍ତି

“ନିଦାନ୍ତ ଶଇଳେ ଦାବାନବ ଜଳେ
ପ୍ରଜାପୁରେ ଜଳେ ବରଷସାର

ଛୁଡ଼ି ପଶୁ ବନ ଯାଏ ଆନ ହ୍ମାନ
ପ୍ରଜା ବାପୁଜୀର କାହିଁ ସେ ଚାଲି ?”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସମୀକ୍ଷା କରି ବିଚାର କରିଛନ୍ତି—

ଶସ୍ୟ ଆଭରଣେ ଯହିଁ ଅନୁଷ୍ଠାନେ
ହସେ ସଦା ମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ଥିତ ଶାସନଳା
ମାନବ ମାଧୁରୀ ସରଳ ଗୁରୁରା
ପ୍ରକୃତ ସହଜ ଗୁଣରେ ଡାଳା,
ଶୁଭ ଶୋଭାମୟ କମଳା ଆଳୟ
ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକାଶ ଅତି ବିଚିତ୍ର,
ଶାସକ ସ୍ୱଭାବ ବିନା ଯହିଁ ସର୍ବ
ସ୍ୱରାଜ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ପବିତ୍ର ।

ରାଜାମାନଙ୍କର ମନମୁଖୀ ଶାସନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଅତ୍ୟାଚାର
ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ତହିଁରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ଅତ୍ୟାଚାରର
ସଂବାଦମାନ ତାଙ୍କ ସମାଜରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ଓ ଗଡ଼ଜାତ
ରାଜାମାନଙ୍କର ଶତଶତ ପଦାରେ ପକାଉଥିଲେ । ତେଣୁ କବି ପବନକୁ
ପଚାରୁଛନ୍ତି—

“ଅନ୍ଧାର ମୂଲକ ପ୍ରଜା ସୁଖ ଦୁଃଖ
କି ଦେଖି ଆସିଛ କହ ପବନ,
ସହ ନାନା ଦଣ୍ଡ ବିଅନ୍ତ କି ତଣ୍ଡ
ଆସିଅଛି କିବା ନବ ଚେତନ ?
ସହ ଶରା ବର୍ଷା ଦୁଃଖେ ପଡ଼ି ତଣ୍ଡ
ଆପଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ କରେ କି ଚାଷ ?
ନୋହି ଭୟଭୀତ ଘେନି ଦାସ ସ୍ୱତ
ଶାସକ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ଅଳ୍ପ ଗରାସ ?”

ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ କାହାକୁ ନିୟନ୍ତ୍ର କଲେ ତାର ସୁଖ ସୁବିଧା
ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ । କାଳିଦାସଙ୍କ ଯେ ମେଘକୁ ଦୂତ କରି ପଠାଇଥିଲେ,

ପଥରେ ଯାଉଁଯାଉଁ ଶୀତଳ ହୋଇଗଲେ ନଦୀରୁ ଜଳ ଆହରଣ
କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲା ।

“ତଥ୍ୟା ସିନ୍ଧୁ ବନ ଗନ୍ଧମଦିବାସିତବାନ୍ ବୃଷ୍ଟି—
ଜମ୍ବୁକୁଞ୍ଜ ପ୍ରତିହତରୟଂ ତୋୟମାଦାୟ ଗଚ୍ଛେଃ ।”

ତାହାର ଅନୁବାଦ—

“ବନଗରି କେଳି ମଦ ଗନ୍ଧିତ
ତା’ ପରବାହ
ଜଂବୁ କୁଞ୍ଜେ ରହିତ ଥିବ,
ବରଷଣେ ତୁମେ ଶୀତ ହୋଇଥିବ
ହେ-ବାରବାହ
ପିଇବ ତାହାର ମଧୁର ମାର ।”

ସେହିପରି ମଳୟବାୟୁ ତାର ଗତିପଥରେ ଦାବାଗ୍ନି ପୃଷ୍ଠରେ
ଉତ୍ତପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ମହାନଦୀର ଜଳରେ ଜ୍ୱାଳା ଦୂରକରି ସୁଶୀତଳ
ହେବାକୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଅନୁରୋଧ ଜଣାଇଛନ୍ତି—

“ଭୂମି ବହୁ ଦୂର ବିଷମ ବ୍ୟଧୂର
ପୁଣି ପଡ଼ିଥିବ ପଥ ଶରମେ,
ଦାବାନଳ ତାପ ଅସହ୍ୟ ଅମାପ
ଭେଦିଥିବ ଯେବେ ପୁଣି ମରମେ ।
ଆତୁର ଅଧୀର ମହାନଦୀ ମାରେ
ପଶିଯିବ ଯାଇ ସନ୍ତାପ ନାଶେ,
ଶିର-ନିତମ୍ବିନୀ ତରଙ୍ଗ ହାସିନୀ
ଅଙ୍ଗ ପୁଲିଥିବ ନବ ଉଲ୍ଲାସେ ।”

ସେଠାରୁ ପଶ୍ଚିମ ମୁଖରେ ଆସି ଘାଗଣାରେ ପହଞ୍ଚିବ ।
ମହାନଦୀ ବନ୍ଧରେ ରମଣୀୟ ଦ୍ଵୀପ—ତାହାର ଘାଗଣାରେ ବନ୍ଧ୍ୟର ବିପଣୀ

ମଣ୍ଡନ କରୁଥିଲା, ଆଜି ଆଉ ତାହା ନାହିଁ, ଧୀବର କୁମାରୀ ସେଠି ବସି ଲହଡ଼ି ଗଣୁଛି । ସମ୍ବଲପୁରରେ ଭୟଙ୍କର ଗରମ ହୁଏ । ମଲୟ ପବନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇଲକ୍ଷଣ ସମ୍ବଲପୁର ନରନାରୀ ଆଶୁହୃଦ ହୋଇଥିବ । ସେଇ ସମ୍ବଲପୁର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ । ସେଠାରେ ସତ୍ରାମୀମାନେ ଯେପରି ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ, ତାହା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଐତିହାସିକ । ସେଠାର ନାରୀମାନେ ସ୍ବଦେଶୀ ବେଶଭୂଷଣରେ ମଣ୍ଡିତା ହୋଇ ବିଶେଷ ଭାବରେ ରମଣୀୟା । ସେଠାରେ ପୁରୁଷ ପାଦତ୍ୟ ସମୀର, ମହାନଦୀ ମାର ସେବାକରି ହୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ । ଧର୍ମାନେ ସ୍ବଧୀନତା ସମରରେ ପ୍ରକୃତ ଯୋଦ୍ଧା ହୋଇପାରିବେ ବୋଲି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ତେଣୁ ବ୍ୟଗ୍ରହୋଇ ଚାହିଁଛନ୍ତି—

“ସମ୍ବଲପୁରର ଶୁଭ ସମାରୁର
ଶୁଣାଅ ସଦୟେ ସମୀର ବାରେ,
ଉତ୍କଳ ଜାନ୍ନବା ଚୁରୁ ମହାନଦୀ
ପୁଣ୍ୟ ଧମୁକଣା ଆଶ ମୋ ଦ୍ଵାରେ ।
ତାପିତ ମୋ ହୃଦ ଦିଅ ଶାନ୍ତି ମୁଦ
ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ବଜନ ବାରଣ ବହି ।
ପରହିତେ ବହୁ ପୁଣ୍ୟ ଗଛ ବହୁ,
ତେଣୁ ପଥ ଚାହିଁ ଅଛି ମୁଁ ରହି ।”

ଏହି ବସନ୍ତ ପବନ ସାରା ଉତ୍କଳ ପଥରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ବାହାରେ ବୃକ୍ଷ ପସ୍ତମାନ ହିଲୋଳିତ କରୁଛି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରକୋପକୁ ଆସି ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଧୁର୍ୟ ହେଉନାହିଁ । ଏ ଭେଦାଭେଦ ସିନା ମଣିଷ ସମାଜରେ, ପ୍ରକୃତ ରାଜ୍ୟରେ ତ ନାହିଁ ।

“ନରପତି ନର କରେ ଅବିଚାର
ପ୍ରକୃତ ସକଳ ଦେଶେ ସମାନ,
ହେ ମଲୟାଦଳ ପୁରଇ ଶୀତଳ
ପ୍ରବାହେ ପରଶ ମୋ ଦର୍ପ ପ୍ରାଣ ।

କରୁଛି କାହିଁନ ସଦା ତବ ଗୁଣ
 ନିଶିଳ ଜଗତ ଜୀବ ଜୀବନ,
 ଅବହେଳେ ବେଳେ ଏଥି କାରାବଳେ
 ଛୁଇଁଯାଅ ମତେ ମୁକ୍ତ ପବନ ।
 ଆସିଅଛି ତ୍ରୁଟି କେତେ ପୁଣ୍ୟଧାମେ
 ଲଗାଇ ଦିଅ ମୋ ଶିରେ ପ୍ରସାଦ,
 ସେ ପୁଣ୍ୟ ପରଶେ ଘୁଞ୍ଚୁ ଅବସାଦ
 ଅପସରୁ ହୃଦୁ ମୋହ ପ୍ରମାଦ ।”

ବିରହିଣୀ ପ୍ରିୟା ପାଇଁ କଣ୍ଠିତ ଯନ୍ତ୍ର ମେଢକୁ ଦୁତ କରି ପଠାଇ-
 ଥିଲା, ତାହାର ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ମିଳନର ସ୍ମୃତି ଓ ବିରହର ବେଦନା
 ଜାଗିଉଠିଥିଲା ତାର ସମାଧାର ହିଁ ସେ ପରିବେଷଣ କରିଥିଲା; ମାତ୍ର
 ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଭାବର ଧାର ତା’ଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ସ୍ୱଦେଶ ବିଦେଶୀ
 ଶାସନରେ ଆହାନ୍ତ, ସ୍ୱଦେଶର ଭାଇଭଉଣୀ ଅବସ୍ଥାରେ ନିଷ୍ପେଷିତ
 ହୋଇ ଆତ୍ମସମାନ ରକ୍ଷା କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ବିଦେଶୀ ଶାସନ
 ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼େଇ କରି ଦେଶକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଦେଶର ନରନାରୀଙ୍କୁ
 ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅହିଂସ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଯେଉଁଥି ପାଇଁ ସେ
 ବିଦେଶ ଶାସନର ମନମୁଖୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ କାରାଜୀବନ ବରଣକରି
 ନେଇଛନ୍ତି; ତାଙ୍କର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ ତଥାପି କି ଗୋପବନ୍ଧୁ
 “ବନ୍ଦୀର ସ୍ୱଦେଶ ଚିନ୍ତା”ର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କାଳିଦାସଙ୍କ ଭାବସରଗ
 ଏଡ଼ିଦେଇ ପାରିନାହାନ୍ତି ।

ମେଢ ପ୍ରଣୟୀ, ନୟା ପ୍ରଣୟିନୀ । ତେଣୁ ଯନ୍ତ୍ର ଗନ୍ଧୀର ନୟାକୁ
 ମେଢର ନାୟିକା ରୂପେ ଚିତ୍ର କରିଛନ୍ତି—

ଗନ୍ଧୀରାୟାଃ ପଦ୍ମସିଂହରତଶ୍ଚେତମୀବ ପ୍ରସାନ୍ନ
 ଛୁଦ୍ଧାଭାସି ପ୍ରକୃତସଭାଗୋ ଲପ୍ତସଂତେ ତେ ପ୍ରବେଶନ୍ ।
 ତସ୍ମାଦସ୍ୟାଃ କୁମୁଦବିଶଦାନ୍ୟର୍ହସି ଇଂ ପ୍ରେୟୀତୁ
 ମୋଦୀକର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱଂ ଚଟୁଳ ଶପ୍ତବଦ୍ଧବର୍ତ୍ତନ ସ୍ତେଷିତାନ ॥

ତାହାର ଅନୁବାଦ—

ଗମ୍ଭୀର ନଈ ସ୍ବଚ୍ଛ ସଲିଳ
 ହୃଦ୍ଯାର ତଳେ,
 କମ୍ପ ତୁମର ଛୁୟା ମୁଣ୍ଡିଛି
 ଧରିବ ଖରେ ।
 କୁମୁଦ ଧବଳ ଚଟୁଳ ଶପଥ
 ଲୁଣି ଛାଳି,
 ତର ତର ତର ଶୁଦ୍ଧାଣୀ ମୂଳବ
 କମ୍ପ ଭରେ ।
 ତୁମେ ସେତେବେଳେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ି
 ପୀରତ ସାର
 ଶୁଦ୍ଧାଣୀ ତାର
 ବ୍ୟର୍ଥ ବିଫଳ କରିବ ନାହିଁ ।

ତଥ୍ୟାଃ କିଞ୍ଚିତ୍ କରଧୃତମିବ ପ୍ରାପ୍ତବାମାରଶାଶଂ
 ହିତ୍ତା ମାଳଂ ସଲିଳବସନଂ ମୁକ୍ତରୋଧୋ ନିତମ୍ବମ୍ ।
 ପ୍ରସ୍ଥାନଂ ତେ କଥମପି ସଖେ ଲମ୍ବମାନସ୍ୟ ଶ୍ବବ
 ଜ୍ଞାତାସ୍ତାଦୋ ବିବୃତଜୟନାଂ କ୍ବୋବିହାତୁଂ ସମର୍ଥଃ ।

ଅନୁବାଦ—

ତଟିମାର ମାଳ ମାର ବସନ
 ଛୁଡ଼ି ଏକାବେଳେ ଡାର ଜୟନ
 ଲାଗିଥିବ ନିତ-ବେତସ କରେ,
 ହରଣ ଆଶାରେ
 ଗଗନ ପଥରୁ
 ଖସିବ ଖରେ ।
 ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଲେ ବସେ ତାହାର
 ସହଜେ କି ଆଉ ହେବ ବାହାର ?

ନଗନ ଜୟନା ଅଙ୍ଗନାରେ
 ନୟନ ଦେଖି,
 ରସର ସୁଆଦ ପାଇବି ଯିଏ
 ଛୁଡ଼ି ପାରେକ ?

କବି ତାଙ୍କର ପବନ ପତ୍ରସ୍ଥବାରେ ଚଳିକାର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି ।
 ଗନ୍ଧାରୀ ଯେପରି ବୃତ୍ତ-ଜୟନା ହୋଇ ବସିଛି, ଚଳିକା ମଧ୍ୟ କେଶ
 ମୁକୁଳାଇ ‘ଗିରି ଶିଖ ଗୁପ୍ତ ବନ୍ଧ’ ମେଲାଇ ଶୁଣା କରୁଛି । ମେଘ ଯେପରି
 ଗନ୍ଧାରୀର ନଗ୍ନ ଚନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ‘ଲମ୍ବମାନ’ ହୋଇଛି, ପବନ ଚଳିକାର
 ଶୁଭ୍ରଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରେ ରମ୍ଭନ ଦେଇଛି । ଗନ୍ଧାରୀ ଶପଥ ନୟନରେ ଶୁଣିଲ
 ପରି ଚଳିକା ମୀନନେତ୍ର ଫେଡ଼ି ପବନକୁ ଅନାଇଛି ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ କବିତାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟରେ ଶ୍ରବଣ ଟିକିଏ ପୁଷ୍ପଳ ହେବ
 ନିଶ୍ଚୟ—

ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଶେ	ତବ ପଥ ପାଶେ
ଚଳିକା ଆବେଗେ ଥିବ ଅନାଇ	
ମୁକ୍ତ ମାଳ-କେଶୀ	ଶ୍ୟାମ ଶୋଭାସୁଖି
ଗିରିଶିଖ ଗୁପ୍ତ ବନ୍ଧ ମେଲାଇ ।	
ଚଞ୍ଚଳ ହିଲେଲେ	ଶୁଭ୍ର ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳେ
ରମ୍ଭିଥିବ ଯେବେ ଗାଡ଼େ ସମୀର	
ସୁନ୍ଦରୀ ସବାଙ୍ଗେ	ଉଠିଥିବ ରଙ୍ଗେ
ଅପୂର୍ବ ଉଲ୍ଲାସ କଂପାଇ ମାର ।	
ପୁଲିନ କାନନେ	ସ୍ନିଗ୍ଧ ସନସନେ
ଖେଳିଯାଇ ଥିବ ପ୍ରେମଲହରୀ ।	
X	X
ଫେଡ଼ି ମୀନନେତ୍ର	ଓଲଟାଇ ଗାତ୍ର
ଶୁଣିଲ ବେଳକୁ ଚଳିକା ପୁଣି	
ଶୈଳ ପ୍ରତିଘାତେ	ଶରମେ ଭୁବିତେ
ଭୁଲିବ ବଢ଼ାଇ ଗତି ଦିଗୁଣ ।	

ଚଲିକା ମୀନ-ନେତ୍ର ଫେଡ଼ି ଗାନ୍ଧି ଓଲଟାଇ ଚାହିଁଲେବେଳକୁ
ପବନ ଶୈଳ ପଡ଼ିଯାଉଥିବା ଦୃଶ୍ୟ ଗତିର ଛୁଟିଥିବା; ମନରେ ତାର
ଅତ୍ୟନ୍ତ ।

ଏବେ ପୁଣି ଶାନ୍ତିର ଉପରେ ଆସିଲେବେଳକୁ ତାକୁ ଅଟକାଇଲା
କିଏ, କଟକ । ମାଳମାର ବସନା ମହାନଦୀ, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଏ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଠିକ୍
ଗମ୍ଭୀର ମାଳଂ ସଲିଳ ବସନଂ ପରି ।

“ପୁଲି ଉଠିଥିବା ମହାନଦୀ ବନ୍ଧ
କର୍ମ ଉଠୁଥିବା ଲହରୀ ହାର,
ପଠା ଶତ୍ରୁପନ୍ଥା ଥିଲେ ମଥା ପୋତି
ମୃଦୁହାସେ ଦେଖି ଅଙ୍ଗବିକାର,,

“ପ୍ରସ୍ଥାନ” ତେ କଥାମି ସଙ୍ଗେ” ବିରାଟ ଯନ୍ତ୍ର ପରିଲକ୍ଷ୍ୟ ପରି
ଗୋପବନ୍ଧୁ ପବନକୁ କହିଛନ୍ତି—

“ଉଦ୍‌ବେଗ ବାହାନା କରିଥିବା ସିନା
ଉପେକ୍ଷି ନଥିବା ତା’ ସମାଦର,
ଯେ ଯେତେ କର୍ମ କରେ କ୍ଷଣେ ମଠ
ସେମ ପାଶୁ ହେବାବେଳେ ଅନ୍ତର ।”

‘ବନ୍ଦୀର ସ୍ୱଦେଶ ଚିନ୍ତା’ ପରି ‘ବନ୍ଦୀର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଶ୍ରବଣା’
କବିତାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଗଭୀର ସ୍ୱଦେଶପ୍ରିୟ ବିଦ୍ୟମାନ । କାର୍ଯ୍ୟ-
ଗାରରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଯେ ଗୋଧୂଳି ଆକାଶରେ କାବ୍ୟତାର
ସୁବଦ୍ଧରୁ ଉଲ୍‌ଆସି ମିଟି ମିଟି ଅନାଉଛନ୍ତି; ସତେ ଯେପରି ଲୁଚି ଲୁଚି
ଉଠି ମାଛ । ତାଙ୍କ ମନରେ କେତେ ଦୃଶ୍ୟ ଜାଣିଉଠୁ । ସମୁଦ୍ର—
ତାର ବନ୍ଧରେ ଖେଳୁଛି ଢେଉ—ଝରଦେଶରେ ଶ୍ୟାମଳ ଚରୁପନ୍ଥା—
ନୋଲିଆ ପଡ଼ିଉରେ ମାଛ ଘେନି ଫେରୁଛି, କୁଳରେ ପିଲୁଏ ଚାହିଁ ୫ ସି
୫ ସି ଗୀତ ଗାଉଛନ୍ତି ପୁଣି ପାଣିକ ଡେଇଁପଡ଼ୁଛନ୍ତି ଯେହା ବାପ ହାତ-
ଧରି କୁଳରୁ ପାଶ୍ଚେଟି ଆଣିବ । କେତେ ପଣି ନାନା ରବ କର ଉଡ଼ି-
ଯାଉଛନ୍ତି, ଗୋଟିଏ ଦଳ ଗୁଡ଼ିକର ଏକାଏକା ଉଡ଼ିଯାଉଛି—ବସା

ଖୋଜି ଖୋଜି । ବୋଧହୁଏ କିନ୍ତୁ ପାହାଡ଼ରେ ତାର ବସା—ସେଇଠି
 ତାର କୁଆପିଲା ସାଥରେ ଗଳି ପୁଲାଇବ । ଗୁପ୍ତ ବୃନ୍ଦାବନ ଛାଡ଼ି
 ଚଢ଼େଇ ଉଡ଼ି ଯିବେଣ—ଆଉ ସେଠି କୋଳାହଳ ନ ଥିବ—ବାନ୍ତୁଣୀ
 ଜଙ୍ଗଲରେ ଦାବାଗ୍ନି ଜଳିଉଠିବଣି—ଶୁଣିଲା ବାଉଁଶ ଗଣ୍ଠି ଠୋ’ ଠୋ
 ପୁଟିବଣି—ନଆଁ ଯିନ୍ଦୁ ଶିଖା ଭୋଲି ଯବନରେ ଖେଳିଯାଉଥିବ—
 ଧାସରେ ଶୁଣିଲା ପତର, ଦାସ ଜଳିଯାଉଥିବ । ମୃଗ, ଶିଶୁ ଭୟରେ
 ପଳାଇ ଯାଉଥିବ—ରାଣୀହଂସପୁରରେ ଠିଆ ହୋଇ ଦମ୍
 ମାରୁଥିବ—ସେଠୁ ଦାପ ଲୁହଯାଇ ଥିବ—ଅନ୍ଧାର ପୁର ରହିଥିବ—
 ବନ୍ଦୀ କବି ଭବୁଛନ୍ତି କାଗ ଅନ୍ଧାରରେ ସେ କାହିଁକି ସେ ଅନ୍ଧାର କଥା
 ମନରେ ଆଶୁଛନ୍ତି,—

ଜୟୀରଜଗୁରୁ, ଯିଏ କହୋହୁ ବୋଲି ବିଦେଶୀ ସରକାରଙ୍କ
 ଅବରୂପରେ ପାଖ ପାଇଥିଲେ; ତାଙ୍କର ଆତ୍ମା ବୋଧହୁଏ ସେଇଠି
 ପୋଖରୀ ଭୂମି ପାଖରେ ଭୁଲୁଥିବ,

କବିଙ୍କ ମନରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଖେଳିଉଠିବ ।

“ବାଜିବଣି ମାଳାତୀଲେ କେତେ ଦଣ୍ଡା ଭେଗିତୁରି,
 ଏ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆରତବେଳେ ବେଢ଼ା ଉଠୁଥିବ ପୁର ।
 କେହି କରୁଥିବେ ଜପ ପଢୁଥିବେ କେହି ସ୍ତୁତି,
 କାହିଁ ନାମ ହଂକାର୍ଜନ ଲାଗିଥିବ ଦିବ୍ୟ ସ୍ମୃତି ।
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମେ ଏବେ ଭଗବତ ଦରେ,
 ଭଗବତ ପଦପୁଆ ଉଠିବଣି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳରେ ।
 ଏ ବିଜନ ବିଲେ କପି କରୁଛି ମୁଁ ଏ ଭବନା ।”

ସେଲକର୍କଙ୍କ ପଂକ୍ତି ସ୍ମୃତିପଥରେ ଜାଗିଉଠେ ।

When I think of my native Land
 In a moment I seem to be there;
 Eut Alas! recollection at hand,
 Soon hurries me back despair

ସେତିକିବଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମନରେ ଆଣିଛନ୍ତି—

“ଏକାନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବସି କରେ ହେଲେ ଉପାସନା ।
ପୂରି ରହିଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ସବୁଦିନେ ସବୁଦିନେ,
ପାଇବି ପରାଣେ ଶାନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ଧ୍ୟାନେ ।
ବଜାଇବି ହୃଦେ ଘଣ୍ଟା ଅନ୍ତରେ ପ୍ରଣାମ ଜାଳି,
ଆରତି ରଚିବି ଏଠି ପଦେ ପେମ ପୁଷ୍ପ ତାଳି ।
ଜୀବନ ନିବିଡ଼ ତମେ ସେହି ମୋର ଧ୍ରୁବ ତାର,
ତାଙ୍କ ବଳେ ଖର୍ଚ୍ଚ ମୋର ବିଷମ ଦୁଃସହ କାର ।”

ସେଲକର୍କ ସେଇ ନିର୍ଜନ ଦ୍ଵୀପ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣେ—

“There’s mercy in every place
Mercy encouraging thought
Gives even affliction a grace
And reconciles man to his lot.”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଲକର୍କଠାରୁ ଆହୁରି ଗଣ୍ଡାରତର କରି
ଉପଲବ୍ଧ କରିଛନ୍ତି ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ଵ ଓ କରୁଣା ।

କବିଙ୍କର ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ସଙ୍ଗରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ବିଜଡ଼ିତ
ହୋଇ ରହିଛି । ତେଣୁ “ନିତ୍ୟଧ୍ୟାମ ମାଳାତଳ” କବିତାରେ ନିଜକୁ ପ୍ରଶ୍ନ
କରିଛନ୍ତି—“ମାଳାତଳ ତଳେ କେ କରବ ବାସ ?”

“ସେହି, ନାହିଁ ଯାର ନିଜ ପରକାଳ
ପାଏ ମାତ ଯାର ସ୍ନେହ ସନମାନ,
ବିଶ୍ଵାସରେ ଯାର
ଆହାର ବିହାର
କରେ ବିଶ୍ଵାସରେ ଯେ, ଜୀବନ ଦାନ ।”

ପୁଣି—

“ଭିତର ବାହାର

ଯାର ସତ୍ୟସାର

ସୁଖ ଦୁଃଖ ସଦା ସତ୍ୟ ଯା ଶରଣ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଚିତ୍ରଚର୍ଚ୍ଚନାରେ ମାଳାଚଳଣି ଜାଗରୁକ ।
ମାଳାଚଳନାଥ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ନେତା, ତେଣୁ
ତାଙ୍କର ବିଚାରରେ ମାଳାଚଳ ନିତ୍ୟଧାମ ।

“ପରାଣ ଦେବତା” କେଉଁଠାରେ ରହିଛନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର
ବ୍ୟାକୁଳତା ଓ ସନ୍ଦାନ । ଅନ୍ତର ଓ ବାହାରେ କେଉଁଠି ସେ ସୁଲଭ
ନୁହନ୍ତି ତେଣୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା ତାଙ୍କର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେଖା କପରି ଅମା
ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହେଉ ।

“ଆହା ଚାଲିଗଲେ !” କହିତାଟିରେ ପରାଣଦେବତା ସ୍ୱପ୍ନ
ଆସିଥିଲେ—ସେତେବେଳେ ସେ ମୋହ ନଦୀରେ ଅଭିଭୂତ ।

“କି ମୋହ ନଦୀ ମୋତେ ଘୋଟିଥିଲା,
କିମ୍ପାଇ ଏ ପାପ ଆଖି ନ ଫିଟିଲି
ପାଖରେ ମୋର ବସି
ଗୁରୁ ମୋହନ ବଂଶୀ
ବଜାଇ କି ବେଗେ ସେ ଚାଲିଗଲା ।”

କବୀନ୍ଦ୍ର ରାମାନୁଜାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୀତରେ ଅନ୍ଧକଳ ଭାବ
ଓତପ୍ରୋତଃ । “ବାଣାଶାନ” ସ୍ଥାନରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର “ମୋହନ
ବଂଶୀ” ।

“ସେ ଯେ ପାଶେ ଏସେ ବସେଛିଲି
ତବୁ ଜାଗିନି,
କି ଦୁମ୍ ତୋରେ ପେପ୍ପେ ଛୁଲି
ହତଭାଗିନୀ ।

ଏସେ ଛୁଲ ମାରବ ରତେ
 ବାଣାଶାନ ଶୁଲ ହାତେ ।
 ସପନ ମାଝେ ବାଜିଯେ ଗେଲ
 ଗଭୀର ବଗିଚା ।

ପରେ ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥଙ୍କର “ହୃତଭାଗିନୀ” ଜାତିଭୂତି ଦେଖିବ—

“ବେଗେ ଦେଖି ଦଖିନ୍ ହାତପୁ।
 ପାଗଲ କରିପୁ।
 ଗଛ ତାହାର ଭେଦେ ବେତାପୁ
 ଆଁଧାର ଭରିପୁ।
 କେନ ଆମାର ରଜନୀ ଯାପୁ
 କାରେ ପେୟେ କାଛେ ନାପୁ,
 କେନ ଗୋ ତାର ମାଲାର ପରଶ
 ବୁଦେ ଲଗିନି ।

ମାସ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ “ଭାଗ୍ୟସ୍ଥାନ” ସେ ବଂଶୀ ସ୍ଵରରେ ଜାଗି
 ନାହାନ୍ତି, ତେଣୁ ହରାଇବାର ବେଦନାରେ କାତର ହୋଇଉଠି ଛନ୍ତି ।

ଡାକିଲ କେତେଥର
 ହେବାକୁ ଉଜାଗର
 ପଦେ ହେଲେ ଉତ୍ତର ନ ଆସିଲ ।
 ମୋ କଷ ଅନ୍ଧକୂପ
 ସେ ପ୍ରଭାମୟ ରୂପ,
 ଆଲୋକ କାହିଁ ଶଶେ ଲଭିଗଲ ।
 ନ ମେଲିଲି ନୟନ
 ପଥେ ପଡ଼ିବା ଧନ
 ଏ ଭାଗ୍ୟସ୍ଥାନ ନେତ୍ର ନ ଦେଖିଲ ।”

ପରଶ ଦେବତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଲାଭ କରିବାରେ କରୁଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟ
 ହୋଇପାରିଲ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ତାଙ୍କର ଦେଖାପାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ

ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର “ଦେଖାଦିଅ ବାରେ” ଗୀତଟିରେ । “ଆହା
 ବୁଲିଗଲେ” ଗୀତରେ ଯେଉଁ ମୋହନବୀଣୀ ବାଜିଉଠିଥିଲା ତାହାର
 ମୂର୍ଦ୍ଧନା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ବିକଳ ହୋଇଛନ୍ତି—

“ମଧୁର ମୁରଲୀ ବିମାହନ ତାନ
 ଶୁଣାଅ, ପୁଲକି ଉଠିବ ପରାଣ ।”

ସେ ତାନରେ କଅଣ ଅଛି, ଦୁଃଖ ନା ସୁଖ ସେଥିପାଇଁ ଶୋଭ
 ନାହିଁ, ଶୋଭନା ନାହିଁ । ବରଂ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ଲୁର୍ତ୍ତ୍ୟ ହୋଇ ସେ ଗାଇ-
 ଉଠିଛନ୍ତି ।

“ଉଠୁ ପଛ ତାନେ ଦୁଃଖମୟ ଗୀତ
 ଦୁଃଖ ଗଢ଼ା ପ୍ରାଣ ପାଉ ଦୁଃଖେ ଧୀର ।”
 ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ସେଇ ପଂକ୍ତିଟି ମନେ ଉଠାଏ ।
 “ଦୁଃଖେ ଯାତର ଜୀବନ ଗଢ଼ା ।”

କର୍ମ କଢ଼ିବାର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ମଣିଷ ମନରେ ନାନା ଆଶା । ସ୍ୱତଃ
 ଆସିଥାଏ ଦୁଃଖ, ଶତ ବା ପରାଜୟ; ତେଣୁ ସେ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ଯଥାବସ୍ତୁ
 କରିପାରେ ନାହିଁ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ମନର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାୟ
 ଏହିପରି ଥିଲା । ଆତ୍ମୀୟ ଓ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ମାର ପାପପ୍ରସ୍ତ ହେବାକୁ
 ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କର ଉଦ୍‌ବୀଧନ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଆଗରେ
 ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ—

ସୁଖ ଦୁଃଖେ ସମେ କୃତ୍ୱା, ଲଗ୍ନଲଗ୍ନି ଜୟାଜୟା ।
 ତତୋ ଯୁଦ୍ଧାୟୁ ଯୁଜ୍ୟସ୍ୱ, ନୈବଂ ପାପମବ୍ଧସ୍ୟସି ॥
 ଶ୍ରୀମଦଭଗବତ୍ ଗୀତା
 ଅଧ୍ୟାୟ ୨, ଶ୍ଳୋକ ୩୮

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ବାସାରେ ମଧ୍ୟ ବାଜି ଉଠିଛି, ସୁଖ ଦୁଃଖରେ
 ସମାନ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରଖିଲେ ମାନବ ସୃଷ୍ଟି କମନୀୟ ହୋଇଉଠେ—

“ଭାଲେ ମନ୍ଦ, ଦୁଃଖ ସୁଖ, ଅନ୍ଧକାର ଆଲୋକ,
ମନେ ନୟ ସବୁ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଧରଣୀ ଗଲେ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇପରି ସୁଖ ବା ଦୁଃଖରେ ସମାନ ଆଦର
କରି ପାରିନାନ୍ତି—

“ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ମୋର ସମାନ ଆଦର
ବାଅ ବେଳେ ଯାଏ ବିଚିତ୍ର ।”

ତାପରେ କବି ଦୃଷ୍ଟିର ଆଲୋକରେ ଦେଖିଛନ୍ତି “ବିଶ୍ୱର ମିଳନ
ବନ୍ଧ” ସୂର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରର, ଚନ୍ଦ୍ର ସହିତ ସିନ୍ଧୁର, ପବନ ସହିତ
ଗିରିକନ୍ଦରର, ମେଘ ସହିତ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ର, ତରୁ ସହିତ ଲତାର, ଶୈଳ
ସହିତ ଝରଣାର, ସମୁଦ୍ର ସହିତ ନଦୀର, ବେଳା ଭୂମିର ସହିତ ସମୁଦ୍ରର ।
ମାତ୍ର ନିଜ ଭିତରକୁ ଅନାଇ କବି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି—

ଶୂନ୍ୟ ସଂସାର ମୋର ଶୂନ୍ୟ ସଦନ
ଚୁମ୍ବନ, ଆଲିଙ୍ଗନ ମତେ ସ୍ତବ୍ଧ ।
କିଏ ବା ଦେବ ନେବ ପ୍ରେମ ପୀୟୂଷ ?
ମାରବ ହାତୀକାରେ ଯିବ ଆୟୁଷ ।
ମିଳିବ ନାହିଁ କି ସେ ପୀରନ୍ତ ସୁଧା
ମୋ ଲାଗି ଶୁଷ୍କ କି ଏ ବିଶ୍ୱବସୁଧା ?
ଆଦର, ଆଲିଙ୍ଗନ ଗୁରୁ ଚୁମ୍ବନ
ଦେବ କି ନାହିଁ ପ୍ରାଣେ ପୂଣ୍ୟ ପ୍ରେରଣ ?

ଇଂରେଜ କବି P. B. Shelley ବିଶ୍ୱର ମିଳନ ଉତ୍ସବ ଲକ୍ଷ୍ୟ
କରି ତାଙ୍କର *Phylosophy of Love* କବିତାରେ କହିଥିଲେ...

ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ କୌଣସି ପାର୍ଥିବମିଳନର ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରି
ନାହାନ୍ତି । ସେଇ ପରାଣ ଦେବତା, ସେଇ ପରାଣ-ପତି ହିଁ ତାଙ୍କର
କାମ୍ୟ ।

ଜାଣେ ଅଛନ୍ତି ମୋର ପରାଣପତି,
 ସୁନ୍ଦର ସତ୍ୟ ଶିବ ଅଗତିଗତି ।
 ରହିଛି ନିତି ତାଙ୍କ ବାଟ ଅନାଇ,
 ହୃଦ ପଲଙ୍କେ ଫୁଲ ଶେଷ ସଜାଇ ।
 ଦେଖିବି ଥରେ ଯେବେ ପରାଣ ନାହା,
 ଗୁଡ଼ିବି ନାହିଁ ଭାବି ଧରିବି ବାହା ।
 ବିହବି ମନ ଭରି ରୁମ୍ଭ ଆଶ୍ରେଷ୍ଠ,
 ପୁରବି ପ୍ରାଣ ପ୍ରାୟ ହରିବି କ୍ଳେଶ ।

ମହାସାଗରରେ ଫରିତ ପରି, ତରୁ ଦେହରେ ଲତା ପରି,
 ମେଘରେ ତପଳା ପରି, ଶୈଳ ଦେହରେ ଝରଣା ପରି, ଶଶୀ ପୂର୍ଣ୍ଣରେ
 ଲହରୀ ପରି, ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣରେ ପିଢ଼ି ପରି କବି ପରାଣପତିଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରାଣ
 ମିଶାଇ ଦେବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର—

ମିଳାଇ ପ୍ରାଣ ତଥା ପ୍ରାଣେଶ ପଦେ,
 ନାଚିବି ବିଶ୍ଵେଶ୍ଵର-ପରମାନନ୍ଦେ ।

“କାରା କବିତା”ର ସକଳନରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ତିନୋଟି
 ବସ୍ତବ, ତିନୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟ, ତିନୋଟି ଧାରା—ସ୍ଵଦେଶ ପ୍ରୀତି, ବନ୍ଧୁ ପ୍ରୀତି
 ଓ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରୀତି । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ଧାରାର କବିତାମାନଙ୍କର ଯତ୍ନକ୍ଷତ୍ର
 ଆଲୋଚନା ମୁଁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରୀତିର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସେଇ ଭୂମିକାରେ ତିନୋଟି
 କବିତା, ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି କବିତାରେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ କର୍ମ ପଥରୁ
 ଅପସରି ଯାଇଛନ୍ତି, ଆଉ ଜଣେ ଚରଣିନ ପାଇଁ ଅପସରି ଯାଇଛନ୍ତି
 ଆଉ ପୁରକୁ ।

ପ୍ରଥମଟି—ବ୍ୟସ୍ତ ପ୍ରାଣର ଅନ୍ତମ ଅଶ୍ରୁ !

ଦ୍ଵିତୀୟଟି—ପ୍ରେମର ଏ କି ପରିଣାମ ?

ସେଇ ଦୁଇଟି କବିତା ସମ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ।

ତୃତୀୟଟି କାଗଜର ଜଣକି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିନୟାଗବାଣୀ ଶୁଣିବାପରେ ।

ଜଣକ ଆଜୀବନ ସହକର୍ମୀଙ୍କର ହତାରଣାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମାହତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଅଶ୍ରୁମୋଚନ କରିଛନ୍ତି । ସେଇ ସମ୍ବଳ ବେଳାରେ ମୁକ୍ତି ନା । ଏଥମ କବିତାଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବ୍ରଜବୁଦ୍ଧି ସେହି ପ୍ରୀତିରେ ଏକ ଦାର୍ଶନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ।

ହେମର ଅମ୍ବା ଓ ସ୍ବରୂପ ଉପଲବ୍ଧି କରି କରି ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ କହିଲେ—

“ପ୍ରେମ ପରା ସନ୍ଦେହ, ସହ ସୁଖ ପାଏ
ହେମ କି ଜାଣେ କେବେ ଶୋଚନା”
ପ୍ରିୟଜନ ନୁହେଁ, ପ୍ରେମିକ ବିମୁଖ
ହେଲେ ହେଉ ଯେତେ ରୁଚୁ ରଞ୍ଜନା ।
ମୋ ହେମ କି ସନ୍ଦେହ କେବଳ ଛଳନା
ଲୋଭେ ଅଲକ୍ଷିତ ଆପଣା ସୁଖ ?
କରୁଛି କି ମୁହିଁ ଆତ୍ମ-ପ୍ରବଞ୍ଚନା
ତେଣୁ ମୋ ମନେ ଏ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ।”

ଇଂରେଜୀ କବି ଗୋଲ୍ଡସ୍ମିଥ୍‌ଙ୍କର Edevin and Engelina କବିତାରେ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁତାର ସ୍ବରୂପ ଦିଆହୋଇଛି ତାହା ଏକ ଛଳ ବନ୍ଧୁତା ।

“What is friendship but a mawe
A charm that lulls to sleep.
A shade that follows weath or fame
And leaves the wretch to weep”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେଇ ଛଳ ବନ୍ଧୁତାର ଶରବ୍ୟ ହେଉ ବ୍ୟଥାରେ ଲୋଚକ ତାଲିକି—ମାତ୍ର ତହିଁରେ ତାଙ୍କର ଅନୁନୟ—

“ସୁଲ ପରି ପ୍ରେମ ଝାଉଁଳେ କି ବନେ
 ପ୍ରେମ ସେ ଅନନ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ଧାର
 ଦୂର କଲେ ମତେ ହେବ କି ଅନ୍ତର
 ତୁମେ ସେ ମୋ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଣୟ କାସ ।
 ଏ ଜୀବନ ପ୍ରେମ ହୃଦୟ ଅବସାନ
 ଅନ୍ୟ ଛାନେ ପୁଣି ହେବ ତ ଦେଖା
 ଶୁଦ୍ଧ ନେତ୍ରେ ତହିଁ ଦେଖିବ ମୋ ହୃଦେ
 ପ୍ରେମ ରସାଣିତ ଅମୃତ ଲେଖା ।”

“ପ୍ରେମର ଏକ ପରିଣାମ”ରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ନିଜକୁ ପଚାରିଛନ୍ତି—

ନିଶ୍ଚୟ ଭବେ କି ଏହି ଜୀବନର ଗତି
 କ୍ଷଣ ଭଙ୍ଗୁର କି ନର ପ୍ରଣୟ ପୀରଣ ?

ନିଜ ଭିତରୁ ସେ ଉତ୍ତର ପାଇଛନ୍ତି—ପ୍ରେମ ଅପାର୍ଥିବ ।

“କରକ ସକୂଳ ପଥେ କୁସୁମ ବିତାନ,
 ମରୁତୁମେ ପ୍ରେମ ସ୍ନିହ ସଲିଳ ସମାନ ।
 ମରୁପିଣ୍ଡେ ପ୍ରେମ ଏକ ଅମର ସଞ୍ଚାର,
 ପାଥବ ଜଗତେ ପ୍ରେମ ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଧାଧାର ।”

“ବ୍ୟଥିତ ପ୍ରାଣର ଅନ୍ତିମ ଅଶ୍ରୁ”ରେ ସେହି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆତ୍ମ
 ପ୍ରକାଶ କରିଛି ତାହା ପୁଣି “ପ୍ରେମର ଏକ ପରିଣାମରେ ଉଦ୍ଧାରିତ
 ହୋଇଛି ।

“ତୁ ଗୁଡ଼ିଲେ ମୁଁ ତ ତତେ ନ ଗୁଡ଼ିବି କ୍ଷଣେ
 କହିବି କି ଏକ ଆନେ ଇଚ୍ଛିତ ବିଷୟେ ।
 ମାରବ ଆଳାପେ କହି ମରମ ଶୁଷ୍କ
 କରବି ନାହିଁ କି ଏକ ଆନେ ଆଲିଙ୍ଗନ ?

ବିଶ୍ୱସିବ ଯେମ ତେବେ ଅଭିନବ ରାଗେ
 ଯୁଗଳ କମଳ କଳି ପୂର୍ବିକ ସରଗେ ।
 ବିଚ୍ଛେଦେ ବିକାଶେ ଯେମ ଅତି ମଧୁମୟ ।
 ଶୀତ ଅନ୍ତେ ଶୋଭେ ସିନା'ନବ କିଶଳୟ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିଚ୍ଛେଦରେ ବେଦନାରେ ପ୍ରବଞ୍ଚନାରେ ଶୁଭବାଘା
 (Optimust) ଥିଲେ, ତେଣୁ ସେ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଦେଖି ପାରିଛନ୍ତି
 ଆଶାର ଓ ମଙ୍ଗଳର ମୟୂଷ ।

ପୁଣ୍ୟ ସ୍କୁଲରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଜଣେ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ଥିଲେ—
 ଦିବ୍ୟସିଂହ ମିଶ୍ର । ସେତେବେଳେ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମନ୍ତ୍ରାଳୟରେ ସେ ଥିଲେ
 ଏକମାସ ବି. ଏ. ଉପାଧ୍ୟାୟ । ଖାଲି ଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ ମାନବିକତାରେ
 ମଧ୍ୟ ସେ ସୁନାମର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥିଲେ । ହଜାରିବାଗ ଜେଲରେ
 ଥିଲାବେଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବୀ ବାଉଁଶ ପାଇଲେ—ତାଙ୍କର
 ଶୋକ କରୁଣ ଶ୍ଳୋକରେ ଡାଳିଯାଇଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ କବିତାରେ……

“ତରୁଣ ବୟସେ ଯେବେ ବସି ତବ ପାଶେ
 ଲଭିଥିଲି ଜ୍ଞାନାଲୋକ ପ୍ରଥମ ସମ୍ଭାର
 ସେ ଦିନୁ ଏ ଯାଏ ସବୁ ସ୍ମୃତି ମନେ ଆସେ
 ଶୁଣି ଆଜି ତବ ମୃତ୍ୟୁ ଶୋକ-ସମାବୃତ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେଉଁଦିନ କାରାଦଣ୍ଡ ଶେଷ କଲେ ସେଦିନ ତାଙ୍କର
 ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ସଜଳନୟନରେ ଦରବାର ଦ୍ୱାରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ,
 ଛୁଟିବାର ନମସ୍କାର ଗ୍ରହଣ କରି ଆଶୀର୍ବାଦ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ଜେଲରୁ
 ଫେରି ଆଉ ତାଙ୍କୁ ଭେଟିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କବି ଦାରୁଣ ଶୋକ
 ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । କେତୋଟି ପଂକ୍ତିରେ ସ୍ତ୍ରୀର ସକଳ ପ୍ରକାଶ
 କରିଯାଇଛି—

“ମୋ କାନ୍ଦେଇଁ ମମତା ସଦା ଥିଲା କବ ପ୍ରାଣେ
ମୋ ବିପଦେ ଶ୍ରେଷ୍ଠଥିଲା ସୁଜନ ବେଦନା,
ନ ଗଲି ଶୁଣାନ ଯାଏ ଅନ୍ତମ ହୃଦ୍‌ପାଶେ
ରରଦନ ରହିଲା ଏ ଗଣ୍ଡର ବେଦନା ।”

ପ୍ରଣୟ ଓ ବେଦନାର ଚିତ୍ର କବି ଏଇ ପ୍ରବକଟିରେ ଦେଇ
ପାରିଛନ୍ତି—ତା ସାଥରେ ଟିକିଏ ଜୀବନ ଦର୍ଶନ ଦେବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇ
ନାହାନ୍ତି ।

ତୁଣି ବେନି ଯଥା ମହାସାଗର ତରଙ୍ଗେ
ଭାସି ଆସି କ୍ଷଣେ ମିଳି ହୁଏ ଅନ୍ତରତ,
ପିତା-ପୁତ୍ର ପତି-ପତ୍ନୀ ମିଳି ଏକ ସଙ୍ଗେ
କାଳସ୍ରାନ୍ତେ କାହିଁ ପୁଣି ଚଳନ୍ତି ଭରତ ।

ମହାକବି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ରାମାୟଣରେ ଏହି ଭାବଟି ଅବକଳ
ରହିଅଛି । ଭରତ ସେତେବେଳେ ବଣକୁ ଯାଇ ରାଜ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ
ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଅଗ୍ରଜ ତାହା
ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ବୁଝାଇ ନିହିଥିଲେ—

ଯଥା କାଷ୍ଠଂ ତ କାଷ୍ଠଂ ଚଃ
ସମେୟେତାଂ ମହାର୍ଣ୍ଣବେ ।
ସମେତ୍ୟ ତୁ ବ୍ୟପପୟାତାଂ
କାଳମାସାଦ୍ୟ କଞ୍ଚନ ॥ ୨୫ ॥

ଏବଂ ଭୀଷ୍ମାଷ୍ଟ୍ର ପୁଷ୍ପାଷ୍ଟ୍ର
ଜାତପୁଷ୍ପ ବୟନ ତ ।
ସମେତଂ ବ୍ୟବଧାବନ୍ତି
ଧ୍ରୁବବା ହ୍ୟେଷାଂ ବିନାଭବ ॥ ୨୬ ॥

ଅଯାଧାକାଶ୍ଚ, ପଞ୍ଚାଧିକଶତତମ ସର୍ଗ ।

କବି ପୁଣି କହିଛନ୍ତି—

ବେନି ତୁଣି ଗାରେ ଯେବେ ଭେଟି ପରସ୍ପର
ଅନନ୍ତ ଭ୍ରମଣ ପଥେ କରନ୍ତି ଗମନ,
କେ ଜାଣେ ନ ହେବ ବୋଲି ଭେଟ ଆଉଥରେ,
ତୁଟେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସ୍ମୃତି ମମତା ବନ୍ଧନ ?

ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ବନ୍ଧନ ଚିତାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇଯାଏ, ନାହିଁ
ତେଣୁ କବିଙ୍କର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ବକ୍ତବ୍ୟ—

ଚିତାନଳେ ଭସ୍ମ ନୁହେଁ ସେନେହ ବନ୍ଧନ,
ଶୁଣାନେ ନୁହେଁ ଏ ଜୀବ ଶେଷ ପରିସୀମା ।

ଇଂରେଜୀ କବି ତାଙ୍କର Psalm of Life (ଜୀବନ
ସଙ୍ଗୀତରେ) ଗାଇ ଯାଇଛନ୍ତି—

Life is real, life is earnest
And grave is not its goal.

ତେଣୁ ସେଇଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟୋଦିତ ହୋଇ କବି ସ୍ଵର
ତୋଳିଛନ୍ତି,

“କେବେ କାହିଁ ହେବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଶୁଭସମ୍ପର୍କିତ,
ପ୍ରକାଶିବ ପ୍ରାଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଣ୍ୟ ମଧୁରମା ।”

ଗୁରୁଙ୍କ ସହିତ ପୁନର୍ମିଳନ ହେବ ବୋଲି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆଶା
ରଖିଛନ୍ତି । ଆଶାବାଦର ତାହା ଏକ ସ୍ଵଚ୍ଛ ଓ ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦ ସ୍ଵପ୍ନ ।

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା—କଥା ନୁହେଁ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଜୀବନର ଲେହିତ କାବ୍ୟପ୍ରାଣର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବାଣୀ । ପାରସ୍ୟ କବି ଓମାର ଖୟାମଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରୁବାଇରେ ଅଛି—ଏ ଗୋଲପ ଫୁଲ ଅତିରିକ୍ତ ଲଲ କାହିଁକି ? ବୋଧହୁଏ ସେଇ ଗୋଲପ ମୂଳରେ ବାରଣ୍ଡେଷ୍ଟ ସିଜରଙ୍କୁ ସମାଧି ଦିଆଯାଇଥିଲା, ସେଇ ରକ୍ତ ଖାଇ ଗୋଲପ ଫୁଲ ତେଣୁ ଏଡ଼ିକି ଲଲ ହୋଇପାରିବ—

“I Sometimes think that never blows so red,
The Rose as where some buaried Caesar bled,”

ମନରେ ସେଇ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ “ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା” ଏତେ ଲେହିତ କାହିଁକି ? ତାର ଉତ୍ତର—ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ପ୍ରାଣର ଲହରୀରେ ତାହା ଲେହିତ ।

ପରାଧୀନ ଭାରତରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଗୋପବନ୍ଧୁ କାରାବରଣ କରିଥିଲେ । ୩୧ ମେ ୨୨ ତାରିଖ ଠାରୁ ୨୪ ଜାନୁଆରୀ ୨୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କୁ କଟକ ଜେଲ୍‌ରେ ରଖା ହୋଇଥିଲା ମାତ୍ର ୨୪ ଜୁନ ୧୯୨୨ରେ ତାଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧ ହେଲା, ସେଇ ଦିନ ଠାରୁ କାରାଦଣ୍ଡ ହେଲା । ୨୪ ଜାନୁଆରୀ ୨୩ ରେ ସେ ହଜାରିବାଗ ଜେଲକୁ ଛାନାନ୍ତରିତ ହେଲେ । ତେଣୁ କଟକରେ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କଲେ ଛଅମାସ ।

“ମାରବେ ଶେରୁଛୁ ବସି କାରାବାସ
ରୁହୁଁ ରୁହୁଁ ଏବେ ଗଲା ରୁରିମାସ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଉପରି ଲିଖିତ ଦୁଇପାଦରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେ ସେ ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା ଆରମ୍ଭ କରି ୪ର୍ଥ ଅନୁକ୍ରେତ ଶେଷ ପୃଷ୍ଠା ରଚନା କରିଥିଲେ କଟକ ଜେଲ୍‌ରେ—ଅବଶିଷ୍ଟ ହଜାରିବାଗ ଜେଲ୍‌ରେ ।

ସୁରାଣ କାଳରେ ତମସାନଦୀ ତଟରେ କୌଣସି ବୃକ୍ଷ ଶାଖାରେ ଗୋଟିଏ କୌଞ୍ଚ ତାର କୌଞ୍ଚି ସାଥରେ ଲାଳା ବଳାସରେ ମୁଗ୍ଧ ହେଉ

ଥିଲା । ଏକ ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟାଧି ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିଦେଲା । ସେତେବେଳେ ବାଲୁକ ମୁନି କ୍ରୌଞ୍ଚର ରକ୍ତାକ୍ତ ମୃତଦେହ ଦେଖି ଓ କ୍ରୌଞ୍ଚୀର କାତର ବଳାପ ଶୁଣି ସେ ଉଭୟଙ୍କ ପାଇଁ ଶୋକରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଗଲେ । ଶୋକରେ ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ଶ୍ଳୋକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା—

“ମା ନିଧାୟ ଭ୍ରମଗମ ଶାଶୁଣୀ ସମା ।

ଯତ୍ କ୍ରୌଞ୍ଚମିନ୍ଦ୍ରାନାଦେକମବଧୀ କାମ ମୋହିତମ୍ ॥”

ସେଇ ଶ୍ଳୋକରେ କେବଳ ଶୋକର ଉତ୍ସ ନଥିଲା । ତହିଁରେ ଥିଲା ବିପ୍ଳବ ବା ପ୍ରତିଫିୟାର ଉଦ୍ଧାରଣ । କବକଣ୍ଠରୁ ଫୁଟିଉଠିଥିଲା ଅଭିଫପାତ—

“ରେ ନିଧାୟ, ତୁ ଅନନ୍ତକାଳ ପାଇଁ ଯଶ ଲଭ କରି ପାରିବୁ ନାହିଁ ।”

ସେଇପରି ଆମ ଦେଶରେ ବେଦନା ଓ ବିପ୍ଳବର ଭୂମିକା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ବିଦେଶୀ ଶାସନର ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନରେ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ତାହାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିପ୍ଳବ କରି ଗୋପବନ୍ଧୁ କାରଦଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ବନ୍ଦୀ କବିଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ଯେଉଁ ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା ଉଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଛି । ତାହା ବେଦନାର କାବ୍ୟ ଓ ବିପ୍ଳବର ଅଗ୍ନିବାଣୀ ।

ଯେଉଁ ଦେଶବାସୀଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ, ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ, ଦୁଃଖ ନିର୍ଯ୍ୟାତନାର ନିରାକରଣ ପାଇଁ ରାଜଦଣ୍ଡ ବରଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେତକିବେଳେ ସେଇ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜଣାଇଛନ୍ତି ବେଦନା ଓ ସାଧନାର ବାଣୀ—

“ଦେଶବାସୀ ବନ୍ଧୁ ଆତ୍ମୀୟ ସୋଦର,

କାରଦଣ୍ଡ ମୋର ହେଲକି କାତର ?

ଥିଲା ଏହା ଆଗୁଁ ଜଣାଶୁଣା କଥା,

ସେଥିପାଇଁ ତେବେ କିପାଁ ମନ ବ୍ୟଥା ?”

ଦେଶରେ ଯେଉଁଠି ନଦୀରେ ବନ୍ୟା ପ୍ରବଳ ହୋଇଛି, ଗାଁ ଘରଦ୍ୱାର
ଛୁରଖାର ହୋଇଛି ତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇଠି । କେଉଁଠି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଘରେ
ଘରେ ମୃତ୍ୟୁର ବିଶ୍ୱସିକା ଖେଳାଇ ଦେଇଛି ତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇଠି ।
କେଉଁଠି ଅନ୍ଧାର ମୁଲକରେ ବିଦ୍ୟା ନାହିଁ, ଶିକ୍ଷା ନାହିଁ, ବାହାର ଆଲୁଅର
ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇଠି । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜନଜୀବନର
ସେବାକରି ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆଣି ପାରିଥିଲେ ଆଶ୍ୱାସ ଓ ବିଶ୍ୱାସ ।
ତେଣୁ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟଦଣ୍ଡରେ ବ୍ୟଥିତ ହେବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ସ୍ୱାଭାବିକ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାହା ଉପଲବ୍ଧ କରି ପାରିଥିଲେ—ହୃଦୟ
ହୃଦୟକୁ ବୁଝେ । ତହିଁରେ ବ୍ୟାକୁଳ ବା କାତର ନ ହେବାକୁ ବୁଝାଇ
ଦେଇଛନ୍ତି । ବଜ୍ରକଣ୍ଠରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି—

“କାତରତା ସିନା କାପୁରୁଷ ପଣ
ବୀର ମାରେ ଅବା ମରେ କରି ପଣ ।
ପରଦୃଷ୍ଟା ନାହିଁ ବୀରର ଜାତକେ
ନ ମରେ କେବେ ସେ ପରାଣ ଆତକେ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ କାତରତାକୁ କାପୁରୁଷତା ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ତାକୁ ଶ୍ୱେତେର ହିଂସା ବୋଲି ମନେ କରିଛନ୍ତି—

“Anything is better than Cowardice
Cowardice is violence double distilled”

ଯେଉଁ ରାଶରେ ପଛଦୃଷ୍ଟା ନାହିଁ, ଯେଉଁ ରାଶ ହିଂସାର ରକ୍ତାକ୍ତ
ରାଶର ପରିପତ୍ନୀ, ସେଇ ରାଶର ସ୍ୱରୂପ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦେଶ ସମ୍ମୁଖରେ
ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି—

“ଜାଣିଛି, ଲାଗିଛି ଏ ଶାନ୍ତି ସମର,
ନାହିଁ ଏଥି ତୋପ, ହାତ ହତୀର ।
ବଳ ବା ବିରାବ ନାହିଁ ଏଥି ଲେଡ଼ା,
ନାହିଁ ଲେଡ଼ା ଯାନ, ରଥ, ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ।

ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବଳେ ଲାଗିଛି ଲମ୍ବାଇ,
 ଶକ୍ତିବାକୁ ପଶୁ ବଳର ବଢ଼ାଇ ।
 ଗୁଡ଼ି ଧନ ଆଶା, ଘରଦାର ମାୟା,
 ଅସଞ୍ଜ ଶତ୍ରୁ ଯେ ସାଜି ଅଛି କାୟା ।
 ଅହିଂସା ବଳରେ ଯେହୁ ବଳୀୟାନ,
 ଏ ରାଶ ପ୍ରାଣୀମାନ ତାର ଏକା ସ୍ଥାନ ।”

ସେଇ ଅହିଂସା ରାଜରେ ଯୋଗଦେଲେ ତାର ପରିଣାମ ଅତ୍ୟନ୍ତ
 କଷ୍ଟକର ଓ ଭୟଙ୍କର । କାରଣଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧଶୈଳୀ, ଶରୀର ବି ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି
 ନିର୍ମାଣପାଇଁପାରେ, ତାହା ଉତ୍ତମ ରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଗୋପବନ୍ଧୁ
 ତହିଁରେ ରାସ ଦେଇଥିଲେ, ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣରୁ ଯେଉଁ ଆଗ୍ନେୟ କବିତା
 ଫୁଟି ଉଠିଥିଲା ତାହା ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ବିପ୍ଳବ କବିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
 ସୁଦୂର୍ଲଭ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ।

ଆମର ଏହି ଉତ୍କଳ ଜ୍ଞାନନାଥ ସାବୁର ଦେଶ—ଏହାର
 ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରକୃତି ଅନ୍ୟ ଦେଶଠାରୁ ଭିନ୍ନ ।

ଯେଉଁ ରାଜା ପୃଷ୍ଠରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମହାମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ
 କରିଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ମହାପ୍ରଭୁ ବର ଯାଚିଥିଲେ । ସେ ନିବେଦନ କରିଥିଲେ,
 “ମହାପ୍ରଭୁ, ମୋତେ ଏଇ ବର ଦିଅ, ମୋତେ ନିବଂଶ କରିଦିଅ, ମୋ
 କୁଳରେ ଯେମିତି କେହି ରହିବେ ନାହିଁ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ପଚାରିଲେ, “ଇଏ କଅଣ ?”

“ମୋ କୁଳରେ କେହି ରହିବେ ନାହିଁ, ସେମାନେ କାଳେ ଦାବି
 କରିବେ ମୋର ପିତୃପିତାମହ ଏଇ ମହାମନ୍ଦିରର ନିର୍ମାତା, ମୋତେ
 ନିବଂଶ କରିଦିଅ ।”

ଏଇ ମାଟିର ଜଣେ କବି କବି ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ଦୂର୍ଲଭ ବାଣୀ
 ଶୁଣାଇ ଯାଇଛନ୍ତି—ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ନିଜେ ନରକଗାମୀ ହେବାକୁ
 କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି—

ଉତ୍କଳବାସୀ ଭାଇ-ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଗୋପବନ୍ଧୁ ପୁଣି କହିଛନ୍ତି—ତାଙ୍କର କ୍ୟାବତଣ୍ଡ ସବାଦ ଶୁଣି ସେମାନେ ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ ଶୋଚନା କରୁଥିବେ; ମାତ୍ର ତାହା ନାଦରଣୀୟ ତଥା ନାଚରଣୀୟ । ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ କଲବେଳେ ସେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ମଧ୍ୟ ଜଣାଇଥିଲେ ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ ପରିଣାମରେ କ୍ୟାବତଣ୍ଡ ସୁନିଶ୍ଚିତ । ଦେଶ ପାଇଁ, ଦଶ ପାଇଁ କ୍ୟାବତଣ୍ଡ କରିପାରିଲେ ତାହା କ୍ୟାବତଣ୍ଡ ସ୍ୱର୍ଗଦାର । ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଭଣା କରୁଛନ୍ତି, ସେପରି ତାଙ୍କର ଦଣ୍ଡର ସମୟ ମହଜର ଶେଷ ହୋଇଯିବ, ସେ ପୁଣି ଫେରିଯାଇ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିପାରିବେ ସେମାନଙ୍କ ସେବାରେ ।

ଜାଜାୟ ଖବନକୁ ମଙ୍ଗଳମୟଙ୍କର ଲକ୍ଷା ବୋଲି ଯିଏ ସମ୍ମୁଖ ବଦନରେ ବରଣ କରୁ ନେଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଜନ୍ମଭୂମି—ସେବା ପରମ କାମ୍ୟ, ତେଣୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରୁ ଉଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଛି—

“ପୂର୍ବ ପୁରୁଷର ପବିତ୍ର ଶୁଶାନ,
ଦେଶର, ଜାତିର ଗଉରବ ଗାନ ।
ପୁଣ୍ୟ ଜନ୍ମ ମାଟି ପୁଣ୍ୟ ଦେବାଳୟ,
ଉଦ୍ଧାରିବା ପାଇଁ କଲେ ତନୁ ଷୟ ।
ମାନବ ଖବନ ହୁଅଇ ସଫଳ ।”

ପ୍ରଶ୍ନ ଉଚିତ—

“ଏ ମହାଦାସା କି ବୁଝିବ ଉତ୍କଳ ?”

ତେଣୁ ଜାଜାୟ-ଖବନ ଓ ବିଶ୍ୱଜନପ୍ରୀତି ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କର ଧେୟ ହେଉ ବୋଲି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭିକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ପ୍ରସ୍ତାବ ନିକଟରେ ।

ମହାମାନ୍ୟ ବାଳ ଗଙ୍ଗାଧର ତଳକ ଥିଲେ ଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ନେତା, କର୍ଣ୍ଣଧାର । ତାଙ୍କର ବାଣୀ ଥିଲା । —“ସ୍ୱାଧୀନତା ମଣିଷର ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର” । ସମଗ୍ର ଭାରତର ପଥେ ପଥେ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟୁନିତ

ହେଉଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାହା ସ୍ମରଣ କରି ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଆଗରେ
ପରିବେଷଣ କରୁଛନ୍ତି—

“ସ୍ବରାଜ୍ୟ ମାନବ ଜନ୍ମ ଅଧିକାର
ଏହାବିନା ଦେଶ ହୁଏ ଛୁରଖାର ।”

ଏହାବିନା ଦେଶ କିପରି ଛୁରଖାର ହୁଏ ତାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ—ଅଳ୍ପ
ବୟସ୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ହେଲାଣି, ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ପରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଉଛି,
ରାଜସ୍ବ ନିତା କେତେ ପ୍ରକାର କରି ବସୁଛି । ଖାଇବା ବାସନ ନିଲମ୍ବ
ହୋଇଯାଉଛି । ନାନା ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହି ସହି ଦେହରୁ ରକ୍ତ ଶୁଖି
ଗଲାଣି । ଘନ ରାଜମାତିରେ ସମସ୍ତେ ଭୟଶ୍ବତ ।

ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏଠି କେବଳ କବି ନୁହନ୍ତି, ଭବିଷ୍ୟତ ବକ୍ତା ।
କେବଳ Poet ନୁହନ୍ତି Seer, ତେଣୁ ସେ ବିବ୍ୟାଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି
ପାରିଛନ୍ତି—

“ରହିବ ନାହିଁ ଏ ମାତି କାଳେ କାଳେ,
ନାଶଯିବ ସତ୍ୟ ନ୍ୟାୟ କରବାଳେ ।”

ଯେହେତୁ;

“ପ୍ରଜା ଲାଗି କଲେ ପ୍ରଜାପତି ସୃଷ୍ଟି,
ପ୍ରଜା ଲାଗି ଇନ୍ଦ୍ର କରେ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି ।
ପ୍ରଜା ଲାଗି ଉଦେ ରବି ଶଶୀ ତାରା,
ପ୍ରଜା ଲାଗି ବହେ ଶତନଦୀ ଧାର ।”

ରାଜ୍ୟରେ ଥିଲେ ପ୍ରଜା ଓ ରାଜା—ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା
କମଳାୟୁ ସ୍ବପନ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ରାଜାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଅଣ ? ପୁରାଣ
ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କରେ ତାର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି—

“ପ୍ରଜାନାଂ ବିନୟାଧାନାତ୍ ରକ୍ଷଣାତ୍ ଭରଣାଦପି ।
ସ ପିତା ପତରସ୍ତେନାଂ କେବଳଂ ଜନ୍ମହେତବ ।”

—ରଘୁବଂଶ

ମହାକବି କାଳିଦାସଙ୍କର ଶ୍ରବକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆହୁରି ପୁଷ୍ପଳ
କରି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି—

“ଭରତର ରାଜଧର୍ମ ସନାତନ,
ପରଜା ରକ୍ଷଣ, ପାଳନ, ରଞ୍ଜନ ।”

ମାର୍ଗ ଶଜଧର୍ମ ଆଜି ଭ୍ରଷ୍ଟ । ସହଜେ ଆମର ରାଜା ବୈଦେଶିକ,
ତେଣୁ ପ୍ରଜାପ୍ରତି ତାର ମାୟା ମମତା ନାହିଁ । ରାଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ
ସପକ୍ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଙ୍କର । ତେଣୁ ଆମ ଦେଶରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପାଇଁ
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଆନ୍ଦୋଳନ—

ସେଇ ଯେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଚାହୁଁଥିଲେ ଏହି ମାର୍ଗ ପ୍ରଚାରକ ହେବ—ଦୁଃଖୀ
ଦୁର୍ବଳର ରହିବ ନାହିଁ, ଅନାହାରରେ କେହି କଷ୍ଟ ପାଇବେ ନାହିଁ, କେହି
ଦୁଃଖୀ ଧନିକର ପ୍ରହାରରେ ମରିବ ନାହିଁ । ଉରେଇ ଶାସନ କରିବା
ଭାଙ୍ଗିଯିବ, ପ୍ରଜାଙ୍କ ମତରେ ଶାସନ ଚଳିବ । ଏଇ ଯୁଗ ଆଣିବା ପାଇଁ
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ବର୍ତ୍ତମାନ କାରଗୃହରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ଭରତର
ଆଉ କେତେ କେତେ ବ୍ୟକ୍ତି ସେଇପରି ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ବିନୟୁକ୍ତି ଅବତାର ତେଣୁ ତାଙ୍କର
ଭୂଲିଚଳନରେ ବିନୟୁ କଥାରେ ବିନୟୁ—

“ମୁଁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଚାକି ଅଗୁରୁର,
ତୁମ ଅକ୍ଷିତ ଅତୁଳିୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।
ଉତ୍କଳ-ମାତାର ଆଉ କେତେ ସୁତ—
ସତେ କାରାଗାରେ କଲି ପିଣ୍ଡ ପୁତ ।
ବସି ଏଥୁ ସଦା ରହିବି ଅନାୟ,
କାରାଦାର ଛୁଦ୍ଦେ ତୁମ ଆଡ଼େ ଭର ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ପୁଣି କହିଛନ୍ତି—

“ଉତ୍କଳ ଅସଙ୍ଗ ପ୍ରବାହେ ଭରିତ,
ବାହୁଛନ୍ତି ସେହୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ବୋଇତ;
ସେ ଦଳରେ ମୁହିଁ ଅକିଞ୍ଚନ ଜଣେ
ମୋଡ଼ୁ ଥିଲି ନାବ-ମଙ୍ଗ ପ୍ରାଣପଣେ,
ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ବଇଶା-ଦଳ ହାତେ ପଡ଼ି
ମୋ ହାତେ ଲାଗିଛି ଏବେ ଲୁହାକଡ଼ି ।”

ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରକୃତରେ ଓଡ଼ିଶାର ନେତା । ଏପରିକି ୧୯୨୦ ରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେତେବେଳେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କରାଳ ବିଶ୍ୱସିକା ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇ ସଂବାଦ ଜଣାଇଲେ ମାତ୍ରକେ ଗାନ୍ଧି, ଅମୃତଲଲ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ଯେଉଁ Peoples' Famine Relief Committee ଗଢ଼ା ହେଲା, ତହିଁରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କରହେଲେ ସଭାପତି, ଠାକୁରଙ୍କା ହେଲେ ସଂପାଦକ । ସମ୍ଭାର ସଫଳ କାର୍ଯ୍ୟ କଲପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆପ୍ୟାୟିତ ହୋଇଥିଲେ, ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ତ୍ୱକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଥିଲେ—

In this god-forsaken region the one real leader Gopabandhu Das who gave all help to Sri Amrut Lal Takkar at the time of famine. He became a lawyer and practised for a few years but finally gave up practice, and dedicated his all to the service of the Country.”

ଏତେବିନ୍ଦୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ନିଜକୁ ନେତା ବୋଲି ମନେ କରୁ ନଥିଲେ । ‘ନେତା ନଥିଲେ ଧର୍ମିତଜ୍ଞା ତଳେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ ଆତ୍ମ-ପ୍ରତ୍ୟୟ । ଯାହା ତାଙ୍କର କବିତାରେ ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ କରିଛି—

“ନ ଅଟକ କର୍ମ ନେତାର ଅଗ୍ରବେ,
ଧର୍ମ-ନାବ ଚଳେ ଧର୍ମର ପ୍ରଗବ ।
ବିଶେଷେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ନେତା ନଜେ ନାରାୟଣ ।”

ଶ୍ରୀଜନନାଥ ସ୍ୱୟଂ କପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ନେତା ତାର ଦୃଷ୍ଟାନୁ ସେ
ବାଡ଼ିଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କୁ ସମୟରେ ଜନନାଥ ଓ ବଳଭଦ୍ର କଳା ଧଳା
ଦୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଅଭିଯାନ କରିଥିଲେ ଓ ଆମ ଦେଶ ପାଇଁ ବିଜୟଶ୍ରୀ
ଆଣି ଦେଇଥିଲେ, ତେଣୁ ସେହି ପ୍ରଭୁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଓଡ଼ିଶାର
ଭୟନାହିଁ ।

୧୯୨୩ ଜାନୁଆରି ୨୪ ତାରିଖ । ସେହିନ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ମା
ଓଡ଼ିଶା କୋଲରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ନିଆ ହେଲା କଟକ ଜେଲ୍‌ରୁ ବିହାରର
ହଜାରିବାଗ ଜେଲ୍‌କୁ । ସେତେବେଳେ ଶ୍ରେୟ ନିଶୀଥ ସମୟ । ଜେଲ୍
ଭିତରୁ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ କଟକ ଷ୍ଟେସନକୁ ନେବା ପାଇଁ ବାହାରକୁ
ଗାଡ଼ିରେ ଅଣାହେଲା ସେତେବେଳକୁ ଜେଲ୍ ସମ୍ମୁଖରେ ବିରାଟ ଜନତା ।
କେବଳ ଦର୍ଶନ ଆଶାରେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ନମସ୍କାର ଜଣାଇ ବାସ୍ତବ
ଗର୍ବର କଣ୍ଠରେ ହୃଦୟର ବେଦନା ଡାଳିଦେଇଥିଲେ—“ମୋତେ
ଓଡ଼ିଶାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନିଆ ଯାଉଛି ।” ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର କବିତାରେ
ପରିସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପ ହୋଇଛି—

“ଶାସନ-ରକ୍ଷକ କଟୁଆଳ ଦଳ,
ନେଉଛନ୍ତି ମତେ ଛଡ଼ାଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ରଖି ଆସିବେ ସେ ଆନ କାରାଗାର,
କାହିଁ ବନ୍ଧୁଦୁରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବାହାର ।
ନ ଦେଖିବେ ବୋଲି କେହି ଦେଶସ୍ନା
ଗଣର ନିଶୀଥେ ନିଅନ୍ତି ଲୁଚାଇ ।
ନିଅନ୍ତୁ ଯେପରି ରଖନ୍ତୁ ଯେ ବିଳେ,
ସେଥି ଲାଗି ମୋର ଦୁଃଖ ନାହିଁ ତିଳେ ।”

ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦେଶର ଭାଇମାନଙ୍କ ପାଇଁ ।
ତାଙ୍କର କାରଦଣ୍ଡ ସବାଦ ଗ୍ରାମରୁ ଗ୍ରାମାନ୍ତରକୁ ଖେଳିଗଲେ କାଳେ
କିଏ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଛୁଡ଼ିଦେବେ ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତା,
ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ।

ଉତ୍କଳର ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଦେଶପାଣି ଯେଉଁ କରୁଣ ଓ ଦାରୁଣ
ଦୃଶ୍ୟମାନ ଦେଖିଥିଲେ ସେସବୁ ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିର ସଖାଳି ହୋଇରହିଛି ।
କେତେ ଗୁଣୀ ଭଲ ଭଲ ଲୋକ ଦି'ବେଳା ଖାଇବାକୁ ପାଉନାହାନ୍ତି,
ଯେଉଁ ଉତ୍କଳର ସେନା ସୈନିକ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର
ଜୈନ୍ତ ପତାକା ଉଡ଼ାଇଥିଲେ ତାଙ୍କର ଦାୟାଦ ଆଜି କଙ୍କାଳସାର,
ଅନାହାରରେ ଉତ୍ଥାନ-ଶକ୍ତି ବୃହତ । ଗ୍ରାମର ଲୋକ ଯାହା କଷ୍ଟେମକ୍ଷେ
ଅର୍ଜନ କରୁଛନ୍ତି ତାହା ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଛି ଦୁଷ୍ଟ ମହାଜନ, କଷ୍ଟଆଳଙ୍କ
ଦ୍ଵାରା । ଜମିଦାରଙ୍କ ଦାଉ ଅନ୍ଧର ଭୟଙ୍କର—ମାଡ଼ମାର ମସସ୍ତ ନେବା-
ରେ ତପ୍ତ । ତରୁଣୀ କନ୍ୟା ଖାଇବାକୁ ପାଉନାହିଁ, ଜୀର୍ଣ୍ଣବସନରେ ଲଜ୍ଜା
ତାଙ୍କିପାରୁନାହିଁ । ଚିକିତ୍ସା ଅଭାବରେ ଲୋକ ମରଣ ଗ୍ରାସରେ ପଡ଼ୁଛି ।
କେତେଲୋକ ଉଦରଜ୍ଵାଳାରେ ଦରଦାର ଛୁଡ଼ି ଚାଲିଯାଉଛନ୍ତି—ଡ଼ହ
ବା ଚାଲିଆ ପଡ଼ିଛି । ଗ୍ରାମରେ ବେଦମନ୍ତ୍ର ବା ଭାଗବତ ପଦ ଶୁଣାଯାଉ
ନାହିଁ—ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଐକ୍ୟ ନାହିଁ—ଦେଉଳ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ୁଛି ।
ପୋଖରୀ ପଙ୍କରେ ଭରିଉଠୁଛି । ଗୋଜାତି ହମଣେ ଦୁବଳ, ସତ୍ୟଧର୍ମ
ପ୍ରତି କାହାର ମମତା ନାହିଁ । ଖାଲି ମାଲିମକଦ୍ଦମା, କଳହ—ଯହିଁରେ
ସବସ୍ଥାନ ହେବାର ବାଟ । ତା ଉପରେ ଗାସନର କୁଟରହ—କଂସା
ହଜା ଜମି ବିକି ଚାଲିଛି, କେତେ ଲୋକ ଜୀବିକା ଛାଡ଼ି ଦେଲେଣି, ଏହା
ଉପରେ କର ପୀଡ଼ା । ଏହା ମନେପକାଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ କପରି ମର୍ମହତ
ହୋଇଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କର କବିତାରେ ପରିସ୍ପଷ୍ଟ—

“ସରଲୁଣି ସାର ପଡ଼ୁଅଛି ସୀଠା”

ନାହିଁ ଗର୍ଭେ ପୂର ଦଶେ ପୋଲ ପିଠା ।

• ଉତ୍କଳରୁ ଖଣ୍ଡା ଦୋହଲଇ ଖାପ,

ରହିଛି ଅଜାର ନାହିଁ ତେଜ ତାପ ।

ପଡ଼ିଅଛି ପିଣ୍ଡ ଯାଚିଛି ପରଶ,
ଦେଖିଲେ ଏ ଦଶା ବୁଝି ବୁଝି ଜ୍ଞାନ ।

ସତ୍ତି ସବୁ ଗଛେ ରହିଛି ବକଳ
ସୁନ୍ଦର ସକଳ ବିକଟ ବିକଳ ।

ଫେରିବ ଏ ଦଶା ସୁଖୀ ହେବ ପ୍ରଜା,
ଭଣ୍ଡନା ଧାନ କି ସତେ ହେବ ଗଜା ।”

ବନ୍ଦୀଙ୍କର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଯଦି ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ
ଦେଶରେ ସଫଳ ହୁଏ ତେବେ ଏ କରୁଣ ଚନ୍ଦ୍ର ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ବଦଳି
ଯିବ । ସୁଖ ପରେ ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖ ପରେ ସୁଖ ଲାଗିଛି—କବି କାଳଦାସ
ତାଙ୍କର ମେଘଦୂତରେ କହିଯାଇଛନ୍ତି—

“କସ୍ୟା ତ୍ୟନ୍ତଂ ସୁଖମପନତଂ
ଦୁଃଖମେକାନ୍ତତୋ ବା
ନାଚୈର୍ଗଚ୍ଛମୁପର ଚ ଦଶା
ଚନ୍ଦନେମି ହମେଶ ।”

କବି ଭାସ ମଧ୍ୟ ସେଇ ମର୍ମରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି—

“କାଳ ହମେଶ ଜଗତଃ ପରିବର୍ତ୍ତମାନା
ଚନ୍ଦାର ପଂକ୍ତିରବ ଗଚ୍ଛତି ଭାଗ୍ୟପଂକ୍ତିଃ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବଳିଷ୍ଠ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି—

“ସୁଖ ଦୁଃଖ ଚନ୍ଦ୍ର ଘୂରୁ ନିରନ୍ତର,
ଏକ ପରେ ଆନ ଆସିବ ମୁକର ।
ଆଲୁଅ ଅନ୍ଧାର ଖେଳେ ଲୁଚକାଳି,
ଆସିବ ଆଲୁଅ ପଡ଼ିଲୁଣି ପାଳ ।”

ପୁଣି ସେ ଜଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ସୂଚ୍ୟର ଉଦୟ ଉତ୍ତର
ଆସନ୍ନପ୍ରାୟ । ତେଣୁ ଏ ମାନ୍ଦ୍ରାସ୍ତ୍ର ବେଳାରେ ଜାଗ୍ରତ ହେବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ
ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି । କାରାଗାରରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ
ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ ଜଣାଇଛନ୍ତି—

“ଅରେ ହେଲେ ଭାଇ ମନରେ ବିରୁର,
କିପାଇଁ ମହାତ୍ମା ଏତେ ନାରାଗାର ।
କ୍ଷୀଣ ଅଙ୍ଗେ କେତେ ସନ୍ଦନ୍ତ କଷଣ,
ତେଜ ଧନ, ଜନ, ଅଶନ, ବସନ ।
କାରାଗାରରେ ବସି ମାରବେ ଏକାକୀ
ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଏବେ ମୁଦି ବେନିଆଖି ।
ମହାତ୍ମା-ସାଧନ, ମହାତ୍ମା-କଷଣ
ନ ଯାଏ ଜଗତେ କେବେ ଅକାରୁଣ ।”

ପୁଣି ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟାଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେତେବେଳେ ଉତ୍ପଙ୍କର
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଉଭୟ ଗ୍ରାମର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ପୁଣି
ସଦର ଗୋପ, ବାଲିଅନ୍ତା ଓ ବାଣପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ସେଇପରି ଦୁରବସ୍ଥା,
ଲୋକମାନେ ଅସ୍ଥି-କଳାସାର । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ମହାତ୍ମା
ଗାନ୍ଧୀ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ସେଇ କରୁଣ କାତର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାର
ସୁଯୋଗ ପାଇ ହୃଦୟର ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ—

“I was also taken see the victims of famine.
The Skeleton of these hundreds of men and women,
boys and girls, more skeletons without any flesh on
them, made me very miserable.”

Collected Works of Mahatma Gandhi
Vol. XIX PP.515

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇକଥା ତାଙ୍କ ନବିତାରେ ଗୁଛି ଦେଇଛନ୍ତି
ଅତ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଶ୍ରାବରେ—

“ମନେ ପଡ଼େ ମୋର, ଯେବେ ସିନ୍ଧୁ କୁଲେ,
ମାଳାତଲେ ଗାନ୍ଧୀ ଥିଲେ ପତ୍ନୀ ତୁଲେ ।

ଦେଖି ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଆଶ୍ରୟ,
ପାଇଥିଲେ ହୃଦେ ଗୁରୁତର ପ୍ରାପ ।

କେତେ ନରନାରୀ, ବୃଦ୍ଧ, ଯୁବା ବାଳ
(ଅନାଦୀରେ ଯେହୁ କେବଳ କଙ୍କାଳ)

ଦେଖିଣ ମହାତ୍ମା କାତର ଅନ୍ତରେ
କହିଥିଲେ ମତେ ଦୁଃଖେ ଏକାନ୍ତରେ

ଦେଖି ଏ ଦାରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ମନ
ଅନଶନେ ଆଜି ତେଜନ୍ତି ଜୀବନ,
ବଞ୍ଚିବାରୁ ବଳ ଦେଖି ଏ ଜଣଣ
ଶତ ଗୁଣ ଶ୍ରେୟ ମନେ ମୁଁ ମରଣ ।

ମାତ୍ର ମୋ ପରାଣେ ରହିଛି ଭରସା
ଅନ୍ତର ଦେଶର ଘୁଞ୍ଚିବ ଏ ଦଶା ।”

ରେଳଗାଡ଼ି ଚାଲିଛି ତାର ଗତାନୁଗତିକ ଗତିରେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ
ଦେଖୁଛନ୍ତି କଅଣ ପଛକୁ ଚାଲିଯାଉଛି, ଆଗରେ କଅଣ ଆସୁଛି ।
ମହାନଦୀ ଡେଇଁଗଲା—ଆଗର ବିନାୟକ ଶୈଳ, ବିପ୍ଳବନାଶନକ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣିତତାଳି ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କର କୃପାଭିକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି—

“ଆଦ୍ୟେ ତବ ପୂଜା ଶୁଭ ଅନୁଷ୍ଠାନେ,
ଯାଉଛି ଉତ୍କଳ ଛାଡ଼ି ଦୂର ସ୍ଥାନେ ।
କର କୃପା ମୋର ଶୁଭ ହେଉ ପଥ,
କାରାଗାରେ ମୋର ପୂରୁ ମନୋରଥ ।”

ତାପରେ ପହଞ୍ଚି ଜେନାପୁର—ବନ୍ୟା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ନିତ୍ୟ ଲାଳା-
ଭୂମି । ଦୁଇ ବର୍ଷତଳେ ଜେନାପୁର ଆସିଥିବା କଥା ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରକାଶ
କରିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଜେନାପୁର ଜଳରେ ବୁଡ଼ିରହିଥିଲା । କେତେ
ଗ୍ରାମ, କେତେ ଘର ଏକାବେଳକେ ଛୁରଖାର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।
କେତେ ଦାଣ୍ଡରେ ପାଣିର ସୁଅ ଚାଲିଥିଲା । କେତେ ନରନାରୀ, ଗାଈ-
ଗୋରୁ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । କେବଳ
ଜେନାପୁର କାହିଁକି ? ଚିଲିକା କୂଳରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ
ଅଞ୍ଚଳ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଖିଆଗରେ ଶାସିଉଠେ ।

କେବଳ ବନ୍ୟା ନୁହେଁ ତା’ ପରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ । କେତେ ଗାଁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ
ପ୍ରାୟ, କେତେ ଗ୍ରାମ ଶୂନ୍ୟ, କେତେ ଘର ଶୂନ୍ୟ । ପ୍ରଜାକୁଳ ଅଳ୍ପ ନ
ପାଇ ଜୀବନ ହରାଇଛନ୍ତି ।

ସେଇ ଜେନାପୁର ସହିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆତ୍ମିକ ସମ୍ପର୍କ ।
ବେଦନାର୍ତ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ସେବା ଓ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ
ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ହଜାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ
ନିମ୍ନ କେତୋଟି ପଂକ୍ତି କବିତାରେ ନିଜର ଗଣ୍ଡର ଆନ୍ତରିକତାର ପରିଚୟ
ଦେଇଛନ୍ତି—

“ଛୁଡ଼ିବାକୁ ଗାଡ଼ି ଦେଲଣି ସକେତ,
ବାଜେ ଶେଷ ଘଣ୍ଟା, ଉଡ଼େ ମାଲମେତା ।
ସୁବଧା ଥିଲେ ମୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ଏଠାରେ
ଦେଖିଯାନ୍ତି ଜେନାପୁର ଏବେ ବାରେ ।
ବୁଲି ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ଘର ଜନପଦେ
ବିଦାୟ ନିଅନ୍ତି କହି ପଦେ ପଦେ ।
ଦେଖନ୍ତି କିପରି ଅଛନ୍ତି ମୋ ଭାଇ
ଦଇବା ମାନୁଷୀ ଦାଉ ଧକ୍କା ଖାଇ,
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବାଲିରେ ସାନ୍ଧ୍ୟ ସନ୍ଧିଲିନେ
କହିଯାଇଥାନ୍ତି ଥିଲ ଯାହା ମନେ ।”

ତାପରେ ଗ୍ରାହଣୀ ବକ୍ଷରେ ଜେନାପୁର ସେତୁ । ଗ୍ରାହଣୀ ଓ ଶରସ୍ତ୍ରୀତାର ବନ୍ୟାଜଳରେ ତଟବାସୀ କପରି ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ କରି ଗ୍ରାହଣୀକୁ କହିଛନ୍ତି—

“ଶରସ୍ତ୍ରୀତା ସଙ୍ଗେ କରି ତୁ ମନ୍ଥଣା,
ତଟବାସୀ ଜନେ ନ ଦିଅ ଯନ୍ତଣା ।
କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଯାଜପୁର ପ୍ରଜାକୁଳ
କର ନାହିଁ ବନ୍ୟା ବିପ୍ଳାବେ ବ୍ୟାକୁଳ ।”

ରେଳଗାଡ଼ି ଭଦରଖରେ ପହଞ୍ଚିବ ! ଭଦରଖ ତାଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ସ୍ଥାନ, ପ୍ରିୟ ସ୍ଥାନ କାହିଁକି ? ବନ୍ଦୀ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନ ସେ ପାଇଥିଲେ ସେଇଠି । ସେଠି କୌଣସି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ରପ୍ତବାହୀଦ୍ୱାରା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦୟାରେ ସେ କାରାଦଣ୍ଡ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରି ବହୁତ ମଧ୍ୟ ମାମୁଁ ଘର ଦେଖି ଥିଲେ । ତଥାପି ଭଦରଖରେ ଅସହଯୋଗର ଆନ୍ଦୋଳନ ଦବିଯାଇ ନଥିଲା

ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନର ଚୁରଣ କରି ଥିଲେ ବାଞ୍ଛାନିଧି ମହାନ୍ତି । ଭଦରଖର ସାଲନ୍ଦୀ ନଦୀ କୂଳରେ କୁଆଁସ ଗ୍ରାମର ବିରାଟ ଆମ୍ବ ଉଦ୍ୟାନ ଭିତରେ ସେ କଂଗ୍ରେସ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ସହକର୍ମୀ ବନ୍ଧୁ ମାନଙ୍କ ସହ ଜାତୀୟ ଯଜ୍ଞର ଆଦ୍ୟପଦ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭଦରଖର ସାଧକ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ ଜଣାଇଛନ୍ତି—

“ଭଦରଖ କର୍ମୀ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭବଳ
ଏପରି ସାଧକ ଲେଖିଲ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ତେଜ ସବୁମାୟା ପରିବାର ଭୋଗ
ସାଲନ୍ଦୀ ପୁଲିନେ ଆରମ୍ଭିଲ ଯୋଗ ।
ମନ୍ତ୍ର ପିଣି ଅବା ଶରୀର ପତନ
ଜାଣେ ମୁଁ କରିଛ ଏହି ମହାପଣ ।”

ପ୍ରେମିକ ନିମାଇଙ୍କ ସଂସ୍ମରଣରେ, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ପ୍ରଭାବରେ ଭଦରଖ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଭାଇମାନେ ଏକତାବଦ୍ଧ

ହୋଇ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଉଛନ୍ତି—ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ସାଦର ହାତୀକିତା ତାଳି ଦେଇଛନ୍ତି—

“ଭଦରଖ ଭାଇ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲ୍‌ମାନ
ଜାଣେ ମୁଁ ଧରିଛ ହୃଦେ ବଡ଼ ଟାଣ
କେତେ ପ୍ରଲଭନ, କେତେ ପ୍ରସ୍ତୁତନା
କେତେ ବାଧାବିଘ୍ନ ନକେତେ ଭୟମନା,
ଏଡ଼ି ଅଛ ସବୁ ନିର୍ଭୀକ ଅନ୍ତରେ
ରୁଲିଅଛୁ ଦମ୍ଭେ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପଥରେ ।”

କନିକା ଯିବାକୁ ବାଟ ଭଦରଖ—ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭଦରଖ
ଭାଇମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କନିକାର ଦୁଃଖ ବ୍ୟଥା ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି
ଏବଂ ସେଥିପ୍ରତି ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ହେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି—

ଜାଣିଛ, ଶୁଣିଛ ସବୁ ବିତପାତ
ପଡ଼ାଶୀ ସେନେହେ ସହିଛ ଆଘାତ ।
ସାଧିତ କନିକା ପ୍ରଜା ପ୍ରତି ସଦା
ରଖିଥିବ ଭାଇ ସୋଦର-ଶରଧା ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏତିକିରେ ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରି ଦେଇ
ନାହାନ୍ତି । ସଦା ତାଙ୍କର ବିହଙ୍ଗମ ପକ୍ଷ ଥା’ନ୍ତା ତେବେ ସେ ଉଡ଼ିଯାଇ
ନିଜେ ଦେଖି ଆସିଥାନ୍ତେ ।

ଭଇଲିପୁମ କାଉପରଙ୍କର ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର ନିବାସିତ ହୋଇ
କଅଣ ଖୋଜିଛନ୍ତି—

Society, friendship and love,
Devinely bestowed upon man,
Oh, had the wings of a dove
How soon would I taste you again.

ଭଇଲିପୁମ ଓପାର୍ଡ୍‌ସ୍‌ଓପାର୍ଡ୍‌ ମନେ କରିଛନ୍ତି ପକ୍ଷ ଥିଲେ ସେ
କୋକିଳ ସାଥିରେ ଯାଇ ପୃଥିବୀ ପରିଦର୍ଶନ କରିପାରନ୍ତେ—

ମାସ; ଆମ ଦରିଦ୍ର ଦେଶର କଳି ଗୋପବନ୍ଧୁ କଥାଟି ଦେଖିବାକୁ
ଗୁହଁଛନ୍ତି—

“ଉଡ଼ିଯାଇ ଦେଖି ଆସିଥାନ୍ତି ଥରେ,
କନିକା ପ୍ରଜାକୁ ରକ୍ତ ଭଜାଉରେ ।
ଆଉଁସି ପିଠିରୁ ପ୍ରହାର ପରସ,
ହରି ମାଲିଆନ୍ତି ପରାଣେ ଆଶ୍ୱାସ ।

ପତର ପୂରର ସର ସନ୍ଧିଧାନେ,
ମଲେ ପ୍ରଜା ବେନି ଯହିଁ ଅଗ୍ନି ବାଣେ ।
ନିରାଶ ନିରାଶ ପରମ ଶୋଣିତ,
କରିଛୁ କନିକା ଭୂମି ଯହିଁ ସିନ୍ଧୁ ।

ସେ ଶୁଭ ମୃତ୍ତିକା ଲଗାଇ ମୁଁ ଶିରେ
ତେଜି ନେତ୍ରମାର ସରୋରେ ଖରେ
ଲଭି ଥାନ୍ତି ଥରେ ଅନ୍ତରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା,
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲା ଆତ୍ମା ଏ ବାସନା ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆଉ ଏକ ଅବଶୋଷର କଥା ଉତ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି;
କନିକାଭାଇମାନେ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିଲେ ।
ମାସ ସେ ଯାଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ଥରେ ଯାଇଥିଲେ ରାଜନିମନ୍ତରେ ।
ମନରେ ଅବଶୋଷ ଯଥାସମୟରେ ସେ ଯାଇଥିଲେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ
ଉପରେ ଅମାନୁଷିକ ଅତ୍ୟାଚାର ହୋଇ ପାରି ନଥାନ୍ତା; କନିକାକୁ ସେ
ଛାଡ଼ି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି— ସତେ ଯେପରି ସେ ସେଠି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଛନ୍ତି—

“ଏହି ଯେ କନିକା ! ଆସିଛୁ ମୁଁ ଉଡ଼ି
କି ଦାରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ଯାଏ ଚେତା ବୁଡ଼ି ।
ଯମଦୂତ ପ୍ରାୟେ ମୁଁ ର ରାଜଥାଟ
ବୁଲନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦେ ଗ୍ରାମବାଟ ଦାଟ
ଲୁଟନ୍ତି ପରଜା-ଦର, ବାଡ଼ି ଶେତ
ମାରନ୍ତି ଗୁପୁଡ଼ା, କାହାକୁ ବା ବେତ ।

କୁଳାଙ୍ଗନା ପରେ ଘୋର ଆତ୍ମମଣ
ବିକଳେ ବିଧୁର କରଇ ହୃଦନ ।
କନିକାର ରଜଧାନୀ ଚଉପାଶେ
ପ୍ରେତ ଆତ୍ମ । ବେନ ଉଡ଼ଇ ଆକାଶେ ।

ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ରକ୍ତ ପଡ଼େ ତହୁଁ ତଳେ
ସେ ରକ୍ତେ ଶ୍ଵାସଣ ଅଶ୍ରୁଶିଖା ଜଳେ ।
ସିଞ୍ଚି ସିଞ୍ଚି ଶୁଖେ ଗଞ୍ଜାଫଳ ଜଳ
ନ ଲଭି ପ୍ରବଳ ଜଳେ ସେ ଅନଳ ।

ଶୁଭ ଚୈତନ୍ୟେ କାତର ଚିତ୍କାର
ପଳାଏ ପରଜା ଶୁଦ୍ଧ ଘରଦାର ।
ପଥେ ଗର୍ଭିଣୀର ଭୟେ ଗର୍ଭସ୍ରାବ,
ଉଠଇ ଗୋଗୋଷ୍ଠେ ବିକଟାଳ ରାବ ।

ମହା ବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ମହା ବିଭୀଷିକା
କମ୍ପେ ମହାତଙ୍କେ ଦୁଃଖିନୀ କନିକା ।
ବନ୍ଧୁ ଅଶ୍ରୁଶିଖା ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜା ବାତ
ଏ କି ଭୟଙ୍କର ଅଭୂତ ଉତ୍ପାତ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ କନିକାଠାରୁ ଦୂରକୁ ବୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି । କନିକା
ପାଖରେ ଯେଉଁମାନେ ସବଦା ରହିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ସେ ଆଉଥରେ
ମାଗୁଣି କରି ଯାଇଛନ୍ତି—

“ଥାଅ ଗୋ ସାଲନ୍ଦୀ, ଥାଅ ଭଦରଣ
ଦୁଃଖିନୀ କନିକାଠାରେ ସେନୁ ରଖ ।

ଯିଏ ଦୁଃଖ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସହି ସହି ବଞ୍ଚି ରହିବନ୍ତି, ସେଇ କନିକା-
ବାସୀଙ୍କୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗଣ୍ଡର ସମବ୍ୟଥା ଦେନ କହୁଛନ୍ତି—

ହେ କନିକାବାସୀ, ରଖ ଏ ବିଶ୍ଵାସ ।
ସେ ଉଷ୍ଣ ନିଶ୍ଵାସ ଅଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ
ସେ ଦାରୁଣ ନାଦ ପ୍ରାଣ ପ୍ରକମ୍ପନ ।

ନୁହେଁ ନିରର୍ଥକ, ନ ଯାଏ ବିପାଳ
 ହୁଏ ସେ ଲୋଭନକ ହିମାଚଳ ଜଳ ।
 ସେ ନାଦେ କମ୍ପଇ, ସ୍ଵର୍ଗ ସିଂହାସନ
 ଶୀତଳ ସେ ଉଷ୍ମ ଶ୍ଵାସେ ହୃତାଶନ ।
 ମେ ଡାଗ ପ୍ରକଂପେ କଂପେ ବସୁମତୀ
 କାଳ ହୁଏଟିକି ଏ ଝୁମ ଶକତି ।
 ପ୍ରୀତିତ ପ୍ରଜା ହୃଦୟ ନିଃସାର
 ସଞ୍ଜେ ସାବଧାନ କାଳ ବଳୀୟାର ।

ଯିଏ ଅତ୍ୟାଚାରୀ, ସେ ଅତ୍ୟାଚାରୀତର ତତଲ ନିଃଶ୍ଵାସରେ
 ଭୟ ହୋଇଯାଏ... ଗୁଳ୍ ବେଦର ୮୧୮ର ୧୩ ସୂକ୍ତରେ ଅଛି—ଯେ
 କେହି ମଣିଷ ନିଜର ହିଂସ୍ର ଓ କୁ-ସୁନ୍ଦର ଦ୍ଵାର ଆମକୁ ପୀଡ଼ିତ, ବ୍ୟଥିତ
 ବା ଦୁଃଖିତ କରିବାକୁ ଚାହେଁ, ସେଇ ପାପୀ ନିଜର ହିଁ କୁକର୍ମ ବା ଦୁର୍ଗୁଣ
 ଦ୍ଵାରା ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଯୋ ନଃ କର୍ଣ୍ଣଦିରକ୍ଷତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମ ନର୍ଭ୍ୟଃ ।
 ସ୍ଵେ ଷ ଏବୌରିରିପୀଷ୍ଠ ଦୁର୍ଜନଃ

କବି କବୀରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପଦ୍ୟରେ ଅଛି—କମାରର ଶୁଖିଲା-
 ଚମଡ଼ାର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଚାପା ଦେଲେ, ତା ଭିତରୁ ହାହା ପବନ ବାହାରେ,
 ଏବଂ ତାହା ଲୁହାକୁ ଭୟ କରେ, ସେଇପରି ମଣିଷ ଏକ କଥା ଚମଡ଼ା
 ତାକୁ ଚାପିଦେଲେ ତହିଁରୁ ହାୟ ହାୟ ଧ୍ଵନି ବାହାରିବ—ତାହା କ'ଣ
 ଭୟ ନ କରିବ ?

“ମତ୍ତ ସୌତାଓ ଗରିବକୁ
 ଗରିବ ନ କରେ ହାୟ
 ଶୁଣେ ଚମଡ଼େକୋ ବେସାଦ କଥା
 ଲେହା ବି ଭୟମ୍ ହୋ ଯାୟ ।”

ଉନ୍ମୁକ୍ତ ପବନରେ, ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଆକାଶରେ ପକ୍ଷୀ ସ୍ଵାଧୀନ
 ଭାବରେ ବିଚରଣ କରୁଛି । ବନରେ ଜୀବଜନ୍ତୁ ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦ ବିହାର କରୁଛନ୍ତି ।

ମୀନ, ମକର, କୁମ୍ଭୀର ଜଳରେ ଲାଳାଖେଳା କରୁଛନ୍ତି; ମାସ ଗୋପ-
ବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଭାରତରେ ମଣିଷ ପରାଧୀନ ।

“ଭାରତେ କେବଳ ନର ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଭ
ନୁମେ ସେ ସୁଜନ୍ମ, ନୁହେଁ ସେ ସ୍ୱାଧୀନ ।
ନାହିଁ ରବିତଳେ କାହିଁ ତାର ସ୍ଥାନ
ସବୁ ତାଡ଼ନା ଘୋର ଅପମାନ ।
ନିଜ ବାସେ ତାର ନାହିଁ ହେଲେ ଶାନ୍ତି
ଭୋଗେ ଗଞ୍ଜିଣା କାହିଁ କେତେ ଘାନ୍ତି ।
ଭାରତ ସୁନ୍ଦର ଶୃଙ୍ଖଳା ଉପପାତ,
ଭାରତ ଭାରତୀ ଶୃଙ୍ଖଳା ପିନ୍ଧିତ ।
ଭାରତ ବିରାଜେ ଅପର ବିଳାସୀ
ଭାରତ ନିବାସୀ ତର ଉପବାସୀ ।”

ସେଥିପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସମସ୍ତ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପରୁଷଛନ୍ତି—
ମାଳାତୀରେ ତ ସବୁ ହେଉଥିବ; ସେଠି ଏ ଦେଶଦୁର୍ଗତର କଥା ପଡ଼େ
କି ନାହିଁ ? ଦେଶର ଦୁର୍ବିଧି ପରିସ୍ଥିତିର ଆଶୁ ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ତାଙ୍କର
ନିବେଦନ—

“କରୁଣା କଟାକ୍ଷେ ଚାନ୍ଦାନୁ ସେ ବାରେ
ବାଜିବ ସୁରଜ ଶଙ୍ଖ ସିଂହଦ୍ୱାରେ ।
ଉଡ଼ିବ ଅମ୍ଭରେ ସୁରଜ୍ୟ କେତନ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ସୁରଜ୍ୟ ଶାସନ ।

ପରାଧୀନ ଦେଶର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଯେଉଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସରକାର
ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ କଠିନ କଠୋର କାରାଦଣ୍ଡ
ଭୋଗ କରୁଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଶେଷ ସ୍ୱପ୍ନ ତେବେ କ'ଣ ? କାରୁଣ୍ୟ ମୁକ୍ତି
ନା ଦେଶର । ମୁକ୍ତି ଦେଶର ସେଇ ମୁକ୍ତିର ଜୟଗାନ କରି ତାଙ୍କର
‘ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା’ କାବ୍ୟର ଉପସଂହାର କରିଛନ୍ତି ।

“ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା” ଆମର ସୁରଜ୍ୟ ଗୀତା ଓ ଜାତୀୟ
ଜୀବନର ମହାକାବ୍ୟ ।

ଧର୍ମପଦ

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବ୍ୟ-କବିତାକୁ ସୁସ୍ଥଭାବରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ପୁଷ୍ପ ଜାଣି ହେବ, “ଧର୍ମପଦ” ଭବ୍ୟାସର, ଭାଷା ଓ ଶୈଳୀରେ ତହିଁରୁ ଏକ ସ୍ୱାନ୍ତରିକ ବ୍ୟତୀତ । ଧର୍ମପଦ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାଥା-କାବ୍ୟ । ଦେଶ ପାଇଁ, ଜାତିପାଇଁ, ପ୍ରାଣବଳ ଦେବା ତାର କଥା-ବସ୍ତୁ । “ବାରଣ ବଢ଼େଇରେ ଦାୟ କି ପୁଅରେ ଦାୟ” କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଉପରେ ଏହି ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ଖଣ୍ଡି ରଚିତ ।

ପାଣ୍ଡାବ୍ୟ ଜଗତର ଏପିକ୍ସ ଆଉ ଜଣକ କଥା ସ୍ୱତଃ ଦୃଷ୍ଟି-ପଥରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇଉଠେ । ତାର ନାମ (Iphigenia) ଇଫିଜନିଆ—ସେ ଜଣେ ଯୁବତୀ ଶସ୍ତ୍ରୀ ।

ଗ୍ରୀକ୍ ସେନାପତି ଆଗାମେନନ୍ (Agamemnon) ଟ୍ରୌ ଅଭିଯାନରେ ସେନାପତି ହୋଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରୀକ୍ ବାହିନୀ ଆଉଲିସ୍ (Aulis)ରେ ଶିବର ସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି । ଅଥବା ବିଳମ୍ବ ସୈନ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ମନରେ ଆଶିଷ ଦୁର୍ବିଷ୍ଣୁ ବୈଚଳିତ୍ୟ । କାଲ୍‌କାସ୍ (Calchas) ବଳିବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି—ଯଦି ଆଗାମେନନ୍ ତାଙ୍କର କନ୍ୟାକୁ ଆର୍ଟେମିସ୍ (Artemis)ଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳିଦେବେ ତେବେ ଅନୁକୂଳ ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହେବ—ଗ୍ରୀକ୍ ପୋତସମୂହ ଟ୍ରୌ ବେଳାଭୂମିରେ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ପହଞ୍ଚିପାରିବ । ପ୍ରଥମେ ଆଗାମେନନ୍‌ଙ୍କର ପିତୃହୃଦୟ କୁଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି କନ୍ୟାର ଆତତାୟୀ ହେବାକୁ । ଭାଇ ମେନେଲସ୍ (Menelaus)ଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ି ନ ପାରି, ଗ୍ରୀକ୍-ବାହିନୀର ବିଦ୍ରୋହ ଆଶଙ୍କା କରି ଦେଇଛନ୍ତି ସବୁଣ୍ଡ ସମ୍ମତ । ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ କ୍ଲାଇଟେମେଷ୍ଟ୍ରା (Clytemenestra) ଙ୍କ ନିକଟକୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ଏକ ପଦ—

ଆକିଲସ୍ (Achilles)ଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ଇଫିଜନିଆର ବିବାହ କଥା ଯହିଁରେ ଉତ୍ତୀଷିତ—ପୁଣି ତାଙ୍କର ମନରେ ଆଶିଷ, କିନ୍ତୁ—ପଦ ଲେଖିଛନ୍ତି ନ ଆସିବା ପାଇଁ—ତାହା ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଜନମା ଓ

କନ୍ୟା ଆଉଳିୟରେ ଆସି ଉଠିଥିବା, ଜଣାଯାଇଛି ବିବାହବା କଥା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ, ଦେଶପାଇଁ ବଳପଡ଼ିବା ସତ୍ୟ । ଶେଷରେ ଇଫିଜିନିଆ ଦେଶ ପାଇଁ, ଜାତି ପାଇଁ ପ୍ରାଣବଳ ଦେବାର ସଂକଳ୍ପରେ ଧିର, ଅଟଳ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ ଇଫିଜିନିଆର ବିନିମୟରେ ଏକ ହରିଶର ବଳ-ପଡ଼ିବା କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଇଫିଜିନିଆ ଆତ୍ମବଳ ଦେଇଛି ଦେଶର ସେଇ ସଙ୍କଟ-ସଙ୍କୁଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।

ଧର୍ମପଦକୁ ତାର ଜାତିସ୍ବାଇଁମାନେ ଦେଉଳ ଭରେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଗଡ଼ାଇ ଦେବା ବିଷୟ କ୍ରମଦନ୍ତୀରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଧର୍ମପଦ ନିଜେ ଦେଉଳରୁ ମୃତ୍ୟୁର କରାଳ ସମୁଦ୍ରକୁ ଡେଇଁ-ପଡ଼ିଛି । ଏକ ଉଷ୍ମ, ଶୁଭ ଚରିତ୍ର ।

ଇଫିଜିନିଆର ସେଇ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ସହିତ ଧର୍ମପଦର ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ସମଧର୍ମୀ ।

“ବାଲ୍ୟକାଳରୁ କବି ହେବାର ବାସନା ମୋର ବଳବତ୍ତା ଥିଲା । ବାଲ୍ୟ ସହଜ ଉଦ୍ୟମରେ ମଧ୍ୟ ସେଆଡ଼େ କିଛି କରିଥିଲି । ମାତ୍ର ଦଟଣା ତରଙ୍ଗରେ ଇତସ୍ତତଃ ବିସିଦ୍ଧ ହୋଇ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ସେ ଆଶା ମଉଳିଛି । ଧର୍ମପଦ ସେ ଆଶାର ଅଙ୍କୁର ନୁହେଁ, ଏହା ବିସିଦ୍ଧ ହୃଦୟର ସାମୟିକ ପ୍ରଦାନ ମାତ୍ର । ବନ୍ଦୀଶାଳର ନିର୍ଜନ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟାସ୍ଥ ଚର୍ଚ୍ଚି ଆରଦିନ ସକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକାକୀ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ଅନେକ ସମୟରେ ଉନ୍ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଯେ ସବୁ ଚିନ୍ତା ମନକୁ ଆସୁଥିଲା ‘ଧର୍ମପଦ’ ଚର୍ଚ୍ଚିରୁ ଅନ୍ୟତମ । ଦେଶ ଓ ଦଶ ନିମନ୍ତେ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗରେ କି ସୁଖ ଓ ଗୌରବ ଅଛି, ଉତ୍କଳର ଚିର କଥିତ ଏହି କ୍ରମଦନ୍ତୀରେ ତାହା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ବିବୃତ ହୋଇଅଛି ।”

‘ଭୂମିକା’ରେ କବି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଧର୍ମପଦ ରଚନା କରିବାର ଭୂମିକା ଦେଇଛନ୍ତି... ‘କାରାକବିତା’ ଓ ‘ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା’ ହଜାରବାଗର ଜେଲ୍ ଜୀବନ ଭିତରେ ସେ ଯେପରି ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି ସେଇ କାରା ସ୍ଥାନୀମାନଙ୍କରେ ‘ଧର୍ମପଦ’ର ଜନ୍ମ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାବ

ଦେଇଛନ୍ତି । କି ଦିନ, କି ବର୍ଷରେ ଅବରୁଦ୍ଧ କାରକରେ ତାଙ୍କର
ଅବସ୍ଥାନ୍ତ ଚିନ୍ତା ଥିଲା, ‘ମୋ ଦେଶ’ ଓ ମୋ ଜାତି । ତେଣୁ କାର୍ଯ୍ୟ-
ଜୀବନର ଦୁଃଖ କ୍ଳେଶ ଭିତରେ କାବ୍ୟାନନ୍ଦର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ପାରିଥିଲେ ।
ତେଣୁ ମୃତ୍ୟୁର ଅନ୍ଧକାରରେ ଜୀବନର ଜ୍ୟୋତି ଆବିଷ୍କାର କରି
ଧର୍ମପଦର ମୃତ୍ୟୁବରଣକୁ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟର ଉପାଦାନ ଭାବରେ ବାଛି
ନେଇଛନ୍ତି ।

ବାର ବରଷର ବାଳୁତ ପୁଅ ସେ
ବୁଦ୍ଧିବନ୍ତ ସୁକୁମାର;
ଦେଖିନାହିଁ କିବା ଶୁଣିନାହିଁ କେବେ
କିଏ ସେ ବାପା ତାହାର ।

ଜନନୀ କୋଳରେ ବଢ଼ିଛି ଶ୍ଵେତରେ
ଆଜନମୁଁ ଅତିସୁଖେ,
ମଥ ବୋଲି କେବେ ମାଛୁକି ବୋଲିବା
ଆଖି ନାହିଁ ହେଲେ ମୁଖେ ।

ବାରବର୍ଷର ବାଳୁତଟିଏ—ବାପାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖି ନାହିଁ—
ବାପାଙ୍କ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣି ନାହିଁ—କାରଣ ଧର୍ମପଦ ମାତୃଗର୍ଭରେ
ରହିବାର ଚାରି ମାସ ବେଳୁଁ ବାପା କୋଣାର୍କ ଦେଉଳ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ
ପାଇଁ ରଜାଙ୍କୁ ପାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ବାପାଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ତାର ଜନ୍ମ ।
ମା’ଙ୍କ କୋଳରେ ବଢ଼ିଛି—ସୁକୁମାର ହେଲେ ସେ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ । ସେଇ
ଧର୍ମପଦ ହୋଇଛି ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ । ଧର୍ମପଦ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ କାବ୍ୟର
“ହିରୋ” ।

ଧର୍ମପଦ ଦିନେ ଚାଲିଛି ଫେରିବ—ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ—
ଆଖି ଥନ ଥନ—ପ୍ରାୟ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ—ତାଙ୍କର କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ କିଏ
କଅଣ କହିଛି ଅବା କରିଛି—ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପରୁରିତନ୍ତ ତାଙ୍କର
କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ ।

ଦେଇଛନ୍ତି ଦଣ୍ଡ   ଅବଧାନେ ଅବା
ଗାଳିଦେଲେ ଆନ ରୁଟେ,
ଗାଳିମାନ କରି   କିଏ ବା କହିଲ
କିବା ଦାଣ୍ଡେ ଅବା ହାଟେ ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟନା ପାଇଁ ପୁଅ କନ କନ ହୋଇ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛି—
“ଆମର କୁଳ କ’ଣ ?
କିଏ ମୋର ବାପ ?”

ମା ପ୍ରମୁଦତ ହୋଇ ଯାଇଛି—କେବେ ତ ପୁଅ ଇମିତି
ପଚାରି ନାହିଁ । ଆଜି କଅଣ—କାହିଁକି ପଚାରିଛ ! ଟିକିଏ ବୁଝାଇ
କହିବାକୁ

କହେ ପୁଅ—“ଆଜି   ବୃନ୍ଦାବନର ରୁଟେ
କହିଲେ ମତେ ଯେ କଥା,
ଲଜ ଅପମାନେ   ଗଲି ମୁହିଁ ସଢ଼ି
ଟେକି ନ ପାରିଲି ମଥା ।

ବୃନ୍ଦାବନର ଯେବେ   ଲେଖୁଥିଲି ପାଠ
ଗୋଟାଳି ମୋ ଗଲ ଗଡ଼ି,
ନକଟ ପିଲାକୁ   କହିଲି, ହେ ଭାଇ
ବଢ଼ାଇ ଦିଅ ସେ ଖଡ଼ି ।

ମୋ କଥାରେ ସେ ତ   ଦେଲୁନାହିଁ ଖଡ଼ି
କହି କଲ ଉପହାସ,
ଭାଇ ଡାକି ଆଜ୍ଞା   ଦିଏ ଅବାବୁଆ
ଏହାର କେଡ଼େ ସାହାସ ?
ନ କହିଣ କିଛି   ଅଳପେ ହସିଲେ
ତହିଁ ଆନ ପିଲାମାନେ,
ଲଜେ ମଥା ପୋତି   ଗୋଟାଳି ଉଠାଇ
ଆଣି ବସିଲି ମୋ ଥାନେ ।”

ରାଗରେ ଜନମା ଉଠିବ ଦେଇଛନ୍ତି—

ତା'ମା ଏଡ଼େ ସଖା ? ମୋ ଧୂଆକୁ ପୁଣି
କହେ ସେ ଅଣବାବୁଆ !

ପୁଣି

ତା କଥାରେ ଛଳ କରି କିବା ଫଳ
ସେ ବି ତ ଅଜ୍ଞାନ କୁଆ !

ଧୂଆକୁ ବହୁତ ବୁଝାଇ କହିଛନ୍ତି—ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ ବଂଶରେ ଆମର
ଜନ୍ମ—ଆମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀ, କାରିଗର । ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ରାଜା
ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ତୋଳାଇଛନ୍ତି ସେତେବେଳେ
ବହୁତ ଶିଳ୍ପୀ କାରିଗର ସେଠି କାମ କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ତୋ ବଡ଼ବଡ଼ୁଏ
ଧୋରଣୀ ଦେଖାଇ ଶିରପା ପାଇଥିଲେ, ଯଥାତ ପୁଣି ଯେତେବେଳେ
ପୁଣି ମନ୍ଦିର ସଂସ୍କାର କରାଇଲେ, ଅନେକ ଶ୍ରମ ଯେତେବେଳେ ମନ୍ଦିର
ନିର୍ମାଣ କରାଇଲେ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ତୋର ପୁଅପୁରୁଷ ସେଠାରେ
କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାମ ରଖିଥିଲେ । ତୋର ବଂଶର ଲୋକେ ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ରୁଖି
ଝାଉଳ କରୁଥିଲେ—ଯେଉଁଠି ଖାରବେଳ ଅନୁଶାସନ ଖୋଦିତ ହୋଇ
ରହିଛି, ଯଥାତ କେଶରୀ ବୈତରଣୀ କୁଳରେ ମହାଯଜ୍ଞ କରାଇଥିଲେ—
ଦିଗଦେଇ ଆସିବୁଡ଼ି ହେଲେ—ସେଠି ସପ୍ତମାତୃକାମୁଖି କରିଥିଲେ
ତୋର ପୁଅପୁରୁଷ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଲଙ୍ଗୁରାମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ।

ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ମରମତି ପାଇଁ ଶଶୁରେ କଟକ ଯାଇଥିଲେ,
ସେଠି ରହିଲେ ବହୁତ ଦିନ—ଆଉ ସେ କଟକରୁ ବାହାରି ନାହାନ୍ତି—
ଶାଶୁ ଝୁରୁ ଝୁରୁ ମଲେ—ତୋର ବାପ ସେଇପରି ରାଜାଜ୍ଞା ପାଇ
ଯାଇଛନ୍ତି କୋଣାର୍କ-ଧୂର୍ବ୍ୟମନ୍ଦିର ତିଆରିରେ ଲାଗିଛନ୍ତି—ମୋ
ଦିହରୁ ରକତ ଶୁଖିଛି—ଜୀବନର ଆଶା ନାହିଁ, କେବଳ ତୋ ମୁହଁକୁ
ରୁହିଁ ବାପ, ଏ ଜୀବନ ରଖିବି—

ତାପରେ ପୁଅ ବାହାରିବ ପିତାଙ୍କର ସନ୍ତାନରେ, ମାତାର
କୌଣସି ବାରଣ ସେ ମାନ ନାହିଁ—ସାଙ୍ଗରେ ସାଥୀ ଘରର ବଳିଆ କୁକୁର
—କାନିନର ଘରର କିଛି କୋଳି ।

ଆଗ୍ରହରେ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଧର୍ମପଦ ପଥ ଅବଲମ୍ବ କରି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି କୋଣାର୍କରେ—ସେଉଁଠି ବାରଣସ ବନ୍ଦେଇ ଦେଉଳ ତିଆରି କାମରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ପିତାଙ୍କୁ ସ୍ମୃତିରେ ନେବେ ଦେଖି ନାହିଁ—ତେଣୁ ସେ ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି କରିଛି—କୋଳି ବିନ୍ଦି ବାହାନାରେ ଘୂରି ବୁଲିଛି—ହଠାତ୍ ତାର ପିତା ଚିହ୍ନି ପାରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ନିଜ ଘରର କୋଳି ଓ ବଳିଆ କୁକୁରକୁ । ମନର କେଉଁ ନୈସର୍ଗିକ ଭାବରୁ...ଧର୍ମ-ପଦକୁ ମନେକରିଛି ନିଜର ପିଲା ବୋଲି ।

ପିତା ପୁନଃ ପରିବ୍ରାଜ୍ୟ ହୁଏ—ପିତା କହନ୍ତି—ପଥରଦିନ ସକାଳେ—ରାଜାଙ୍କର ଆଜ୍ଞା—ଦେଉଳ ମୁଣ୍ଡି ମରା ନ ହେଲେ ବାରଣସ ବନ୍ଦେଇଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକାଟ, ତେଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାଣରେ ଆତଙ୍କ—ମୃତ୍ୟୁର ଆସନ୍ନ ଛୁପୁ । ପିତା ଓ ପୁଅର ମିଳନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚିର ବିଚ୍ଛେଦର ଏକ ମହାନ ଆତଙ୍କ ।

ଧର୍ମପଦ ଯାଇ ଦେଖା ଦେଖି କରିଛି, ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡି ମାରି ଦେବା ପାଇଁ ଠିକ୍ କରିଛି, ପିତାଙ୍କୁ କହିଛି କିନ୍ତୁ, ସେ ଧର୍ମବାଦ ରାଜାଙ୍କର କର୍ତ୍ତୃଗୋଚର ହେଲେ ପୁଣି ତ ସେଇ ପରିଣାମ—ବାରଣସ ବନ୍ଦେଇଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ କାଟ ।

ଧର୍ମପଦ ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡିମାରିଛି, ମାତ୍ର ସେ ସମ୍ଭାବ ରାଜାଙ୍କର କର୍ତ୍ତୃଗୋଚର ହେଲେ ପୁଣି ତ ସେଇ ବିଷମପାଳ, ବାରଣସ ବନ୍ଦେଇଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ କାଟ—ତେଣୁ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦେଇ ଧର୍ମପଦର ପିତାଙ୍କୁ କଟାଳ କରିଛନ୍ତି—ବାରଣସ ବନ୍ଦେଇରେ ଦାୟ କି ପୁଅରେ ଦାୟ ?

ପିତା ମାରବ ନିରୁତ୍ତର ।

ମାତ୍ର ଧର୍ମପଦ ପିତାଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି—ଜାଣି ପାଇଁ ସେ ଜୀବନ ବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ତାପରେ ସେ ରାଜାର ଅନୁକାର ଭାବରେ ଦେଉଳର ଗୁରୁରେ ଚଢ଼ି ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାର ପ୍ରବାହକୁ ଡେଇଁପଡ଼ିଛି—ଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଛି ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ।

‘ଅବକାଶ ଚିନ୍ତା’ରେ ଗୋଟିଏବେ ଉଠିବେ ଭକ୍ତି, ଦେଶପ୍ରୀତି ଓ ମାନବପ୍ରୀତିର ଜୟଗାନ କରିଛନ୍ତି । ପର ଜୀବନରେ ପରାଧୀନ ଦେଶର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ବିଦ୍ରୋହରେ ବିପ୍ଳବରେ ଯୋଗଦେଇଛନ୍ତି । କାବ୍ୟ-ବରଣ କରିଛନ୍ତି ଅମ୍ଳାନବଦନରେ । ପ୍ରାଣର ସେଇ ସ୍ତବ୍ଧତା, ସେଇ ସ୍ୱର ତୋଳିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ‘କାବ୍ୟ କବିତା’ରେ ଓ ‘ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା’ରେ । ଦେଶର, ଜାତିର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ, ପୂଜା ପାଇଁ ସେତିକି ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ— ଆତ୍ମର କିଛି ବେଶୀ...ଆତ୍ମବଳ । ସେଇଥି ପାଇଁ ମହାପ୍ରାଣ ଗୋପବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟକ୍ଷର ନିର୍ଜନ ନିଶୀଥରେ ଆତ୍ମବଳର ବଳଷ୍ଟ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଧର୍ମପଦର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛନ୍ତି—ଯାହା ତାଙ୍କର ‘ଧର୍ମପଦ’ରେ ରୂପାୟିତ ।

“ଧର୍ମପଦ” କାବ୍ୟଟି ଗୋଟିଏ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ...ଜନୋକ୍ତି ଚରିତ୍ର, ଧର୍ମପଦ, ତାର ମାତା ଓ ତାର ପିତା ।

ବାଳକ ଧର୍ମପଦ ପରି ଧର୍ମପଦ ଗାଥା କାବ୍ୟଟି ଆକାରରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେହେଁ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣର ମହାନ ଭାବରକର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଯୋଗୁ ତାହା ଅସୁବ୍ୟାପ୍ତିରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇ ଉଠିବ ।

ଦୁଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ, ଧର୍ମପଦ ତାର ମାତାଙ୍କ ପାଖରେ ସେଦିନ ଚୁଟି-ଶାଳୀରେ ପାଇଥିବା ଅପମାନ ବିଷୟ ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା—

“ରୂହାଳୀରେ ଯେବେ   ଲେଖୁଥିଲି ପାଠ
ଗୋଟାଳି ମୋ ଗଲ ଖଡ଼ି,
ନିକଟ ପିଲାକୁ   କହିଲି ‘ହେ ଭାଇ
ବଡ଼ାଇ ଦିଅ ମୋ ଖଡ଼ି ।’

ମୋ କଥାରେ ସେ ତ   ଦେଲ ନାହିଁ ଖଡ଼ି,
କହି କଲ ଉପ ହାସ,
ଭାଇ ତାକି ଆଜ୍ଞା   ଦିଏ ଅବାବୁଆ
ଏହାର କେତେ ସାହସ ?”

ପୁଅପାଇଁ ଅପମାନ ସେତେକ କଷ୍ଟକର ନୁହେଁ; ଜନମା ପ୍ରତି ତାହା
ତହିଁରୁ ଅଧିକ । ମାତୃଜୀବନର ସୁଖ-କନ୍ଦୀରେ ସେ ଆଦାତ କେଡ଼େ
ଦାରୁଣ ତାହା ଗ୍ରାସରେ ପ୍ରକାଶ କରିହେବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ସାଙ୍ଗେ
ସାଙ୍ଗେ ଦୁଃଖ ଓ ରୋଷରେ କହିଛନ୍ତି—

“ତା ମା ଏଡ଼େ ସଙ୍ଗା ? ମୋ ପୁଅକୁ ପୁଣି
କହେ ସେ ଅଣବାରୁଆ !”

ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ମାତୃହୃଦୟରେ ବିଶ୍ୱ-ଜନମାର ଭାବ ଜାଗିଉଠିଛି, ତେଣୁ
ଅଜ୍ଞାନ କୁଆର ସେ ଦୋଷକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି—

“ତା କଥାରେ ଛଳ କରି କିବା ଫଳ
ସେ ବି ତ ଅଜ୍ଞାନ କୁଆ !”

ଆମ ଦେଶର ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶର ପରମ୍ପରା ଓ ବିଶ୍ୱ-ଜନମାର
ଭାବ ସେଇ କଥାପଦକରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହେଲପରି ମନେହୁଏ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତର ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧରେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର
ପଞ୍ଚପ୍ରସବୁ ହତ୍ୟା କରିଛି—ଦ୍ରୌପଦୀ ପୁଅ ଶୋକରେ ଅଧୀର ହୋଇ
ଭାସୁଛନ୍ତି ଅଶ୍ରୁଜଳରେ । ଅର୍ଜୁନ ଆତତାପୀକୁ ଧରିନେଇ ପୁଅହରା
ଜନମା ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ଯୁପବର ପଶୁଭଳ । ତାର
ଶିରଚ୍ଛେଦ କରି ତା’ର ରକ୍ତରେ ତର୍ପଣ କରିବାକୁ ସେତେବେଳେ
ସେ ପରୁରୁଛନ୍ତି—ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ତର ମିଳିବ—

“ତାକୁ ମାର ନାହିଁ—ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ମା ରୋଷାଦସ୍ୟ ଜନମା
ଗୌତମୀ ପତି ଦେବତା,
ଯଥାହଂ ମୃତବତ୍ସାର୍ତ୍ତା
ରୋଦମ୍ୟଶ୍ରୁମୁଖୀ ମୁହଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ଯେପରି ପୁଅ ଶୋକରେ ଆତୁର ହୋଇ ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ଭସୁଛି, ଏହାଙ୍କର ମାତା କୃପା ଯେପରି ଶୋକଜଳରେ ନ ଭସନ୍ତୁ ।”

ସେଇ ଆଦର୍ଶର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଧର୍ମପଦର ମାତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଲେଖନୀ ମହତ୍ତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଅଛି ।

ସେଇ ଜନନୀ ପୁଣି ପୁଅର ବିଦାୟବେଳେ କନ୍ୟାଶ କରୁଛନ୍ତି ହୃଦୟର ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ମମତା ତାଳି ଦେଇ—

“ମରଯାଏ ଆହା ମୋ’ ଧନ ମାଲରେ
କେଡ଼େ ବୁଦ୍ଧି କି ସାହସ !
ଜଗନ୍ନାଥ କୃପା କଲେ ତୁ ରଖିବୁ
କୁଳ ଗଉରବ ଯଶ ।”

ଧର୍ମପଦ ଆଜି ମାତୃହେତୁକୁ ଫେରି ନାହିଁ । ମାତ୍ର; ମାତାଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ ଜୀବନରେ ଅର୍ଜନ କରି ପାରିବି “କୁଳ ଗଉରବ ଯଶ ।” ଗୋଟାଏ ଦିଗରେ ମାତୃବଚନ ସତ୍ୟ ଓ ସଫଳ ହୋଇଛି ।

ଧର୍ମପଦ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗର ପନ୍ଥାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି । ବାରଣ୍ଡା ବଢ଼େଇ ସେଠି ଦେଉଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବନ୍ଦୀଯୁକ୍ତ—କାହାକୁ ତର ନାହିଁ । କେମିତି ସେ ତାର ପିତାଙ୍କ ଠାବ ପାଇବ ? କୋଲି ବିକିବା ଛଳରେ ସେ ଏଠି ସେଠି ଘୁରୁଛି । ଜଣେ ବିକ୍ତାଣୀ ସେଇ ବରକୋଳି ଦେଖି ନିଜ ଘର-କୋଳି କଥା ମନେପକାଉଛି । ଧର୍ମପଦକୁ ଦେଖି ତାର ପ୍ରାଣରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଜିଜ୍ଞାସା ।

“କୋଲି ବିକା ପିଲୁ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ
କିଛି ନ ପାରିଲ କହି,
ନ ଜାଣେ ଅପୂର୍ବ ବାସ୍ତବ ମମତା
କିପା ହୃଦେ ଉପୁଜଇ ।
ବାଳକ ବଚନ ଶୁଣି କୁତୂହଳ
ପୁଲକେ ପୁରେ ପଶଣ ।”

କାଳିଦାସଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶକୁନ୍ତଳାରେ ସର୍ବଦର୍ଶନର ରୂପ
ଦର୍ଶନ କରି ଦୁଷ୍ଟ ନାଟ ମନରେ ଜାଗି ଉଠିଥିଲା—

“କଂ ତୁ ଶକ୍ତ, ବାଳେଫ୍ସିନୌରସ ଇବ
ପୁନଃ ସିନ୍ଧ୍ୟତ ମେ ମନଃ ।”

ଭବଭୂତିଙ୍କର ଉତ୍ତର ରାମ ଚରିତରେ ରାମ କୁଶକୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ
କହି ଉଠିଥିଲେ—

“ଅମୃତ ଧାତୁ ଜାମୁଁ ସିନ୍ଧୁ ସଂହନନସୀ ତେ ।
ପରିସ୍ରାଜାୟ ବାସନ୍ତ ଦୟାମୁକ୍ତଶ୍ଚେ ଜନଃ ॥”

ଆର୍କନୋଲ୍ଡ୍‌ଙ୍କ ସୋରାବ ଓ ରସମ କାବ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧ ରସମ
ତଦ୍ରୂପ କହିଲା ଭଳି ମନେ ହୁଏ—ସୋରାବ କହୁଁ କହୁଁ ପିତାଙ୍କର
ମନର ବ୍ୟଗ୍ରତା କଅଣ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ—

“He spoke but Rustum gazed and gazed and stood
Speechless and he uttered one sharp cry—
O boy, thy father and the voice chooked there.”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିଶ୍ଵର ସେଇ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବକୁ ନିୟୁତଭାବରେ
ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଦିଓଟି ପଦରେ ।

ଧାରଣ ବଢ଼େଇକୁ ବସିତ କରି ଧର୍ମପଦ ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡିମାରି
ଦେଇଛି । ସେମାନେ ହର୍ଷ ଓ ବିସାଦରେ ଅଭିଭୂତ । ରଜା ନରସିଂହ
ଦେବ ଜାଣିଲେ ବାଳକ ପାକୁବ ବଧେଇ । ବଢ଼େଇମାନଙ୍କର ହେବ
ମୁଣ୍ଡ କାଟି—ଅତଏବ ସେକଥା ଗୁପ୍ତ ରହିବ—ରଜାଙ୍କୁ ଜଣା ହେବ
ନାହିଁ ।

ସେଇଥି ପାଇଁ ପିତା ପୁତ୍ରଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତା—ଗଣ୍ଡାର ଆଲୋଚନା ।
ପିତାଙ୍କର ମନ ଯେମିତି ପ୍ରସନ୍ନା, ସେଇମିତି ବିପନ୍ନ । ଧର୍ମପଦ ଶେଷରେ
ପ୍ରକାଶ କରିଛି ତାହାର ମନର ଭାବ—

“ବାରଣ ବଢ଼ଇ   ରହନ୍ତୁ ଜୀବନେ
 ଶୁଭ ଏବେ ମୋର ଆଶା ।
 ଏ ଜଗତେ କାହା   ପୁଅ ବା କାହାର
 ସମସ୍ତ ମାୟା ଭିଆଣ,
 ସାର୍ଥକ ଜନମ   ତାର ଏକା ସିନା
 ପରହିତେ ଯାର ପ୍ରାଣ ।”

ପୁଅର ଆତ୍ମବଳରେ ପିତାଙ୍କର ହୃଦ୍‌ବ୍ୟାଧି ପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ
 ବ୍ୟାସମୁନିଙ୍କର ଭାବ ଗରିମା ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ଅଛନ୍ତି—

ତେଜେବଦକଂ କୁଳସ୍ୟାଥେ
 ଗ୍ରାମସ୍ୟାଥେ କୁଳଂ ତ୍ୟଜେତ୍ ।
 ଗ୍ରାମଂ ଜନପଦସ୍ୟାଥେ
 ଆତ୍ମାର୍ଥଂ ପୃଥ୍ବୀଂ ତ୍ୟଜେତ୍ ॥

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇଠି କହୁଛନ୍ତି—

କହିଛନ୍ତି ମୁନି—   “କୁଳରକ୍ଷା ଦେନ
 ହେବ ଯେବେ ପ୍ରୟୋଜନ,
 ତେଜବ ଜଣକୁ   ହେଲେ ହେଉ ପଛେ
 ସେ ଯେତେ ସ୍ନେହ ଜାଜନ ।

ନ ହୋଇ ବ୍ୟାକୁଳ   ଗ୍ରାମହିତେ କୁଳ
 ବରଜନ୍ତି ସାଧୁଜନ,
 ଦେଶ ହିତେ ଗ୍ରାମ,   ଜଗତ କଲ୍ୟାଣେ
 କର ଦେଶ ବିସର୍ଜନ ।”

ପୁଅର କଠୋର ପ୍ରସ୍ତାବ ପିତା ଦେନନ୍ତେ କେତେକେ ? ତେଣୁ
 ଗୋପବନ୍ଧୁ ଧର୍ମପଦର କଣ୍ଠରେ ଭରିଦେଇଛନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ବାଣୀ—

ପୁଅ କହେ, “ବାପା,   ଜୀବନ ମରଣ
    ଲାଗିଅଛି ଅନୁଷ୍ଠାନ,
 ଜନମ ହୋଇଲେ   ଆଗେ ଅବା ପଛେ
    ଅବଶ୍ୟ ହେବ ମରଣ ।
 କାପୁରୁଷ ପରି   ମରିବା ଜଗତେ
    ନୁହେଁ ନର ପଞ୍ଚରୁଷ,
 ପରହୃତ ସାଧୁ   ମରେ ସେ ମଞ୍ଚରେ
    ସେହି ଏକା ସୁ ପୁରୁଷ ।”

ଲଢ଼ି ମ୍ୟାକଲେଙ୍କର ପଦ ସେଇଠି ମନରେ ସ୍ମୃତଃ ଜାଣି
 ଡ଼େ—

Then outspoke brave Horatius
 The captain of the gate—
 “To every man upon this earth,
 Death cometh soon or late.
 And how can man better
 than facing fearful odds
 For the ashes of his fathers,
 And temples of his Gods”.

ପାଲଭାଷାରେ ଧର୍ମପଦରେ ଯାହା ଅଛି ତା ବି ମନେପଡ଼େ—

ଯୋ ତ ବୟସ ଯତଂ ଜୀବେ
 କୁସୀତୋ ଜ୍ଞାନ ବାରିୟେ ।
 ଏକାନ୍ତଂ ଜୀବିତଂ ସେୟେୟା
 ବାରିୟମାର ଭଣେ ଦଲ୍‌ହ ॥

ଅଳସ ଓ ପୌରୁଷଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଯେ (କେହି) ଶସ ବର୍ଷ
 ବଞ୍ଚିରହେ । ତା ଅବସ୍ଥା ଦୃଢ଼ତା ସହିତ ପୌରୁଷ ବା ଉଦ୍ୟୋଗ
 ଆରମ୍ଭ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦିବସ ମାତ୍ର ବ୍ୟାପୀ ଜୀବନ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ଅର୍ଦ୍ଧଭବର୍ଗ—୧୩

କବି ଧର୍ମପଦ ମୁଖରେ ପୁଣି କୁହାଛନ୍ତି—

“ମାନବ ଜୀବନ   ନୁହଇ କେବଳ
ବର୍ଷ ମାସ ଦିନ ଦଣ୍ଡ;
କର୍ମେ ଜୀବି ନର,   କର୍ମେ ଏକା ତାର
ଜୀବନର ମାନଦଣ୍ଡ ।”

ଏହି ଭାବଟି ପାଇଁ ବେନ ଜନସନ୍ (Ben Johnson)ଙ୍କର
ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ କବିତାର ଉଦାହରଣ ଦେଉଅଛି—

“It is not growing like a tree,
In bulk, doth make man better be,
Or standing long an Oak
three hundred years,

To tall a log at last dry. bold, sue
A lily of a day
Is fairer far in May.
Although it fall and dry that might
It was the plant and flower of light.
In small proportions
We just beauties see
And in short measures
life may perfect be.”

ମହାଭାରତର ବିଦୁଳା ତାଙ୍କର ପୁଅ ସଞ୍ଜୟର ଉଦ୍‌ବୋଧନ
ପାଇଁ ଯେଉଁପରି କହିଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପୁଣି ସେଇପରି କହିଛନ୍ତି—

“ଅଲ୍ଲଭ ତନ୍ମୁକ୍ତସ୍ୟେବ ମୁହୂର୍ତ୍ତମପି ହି ଜ୍ଞଳ ॥
ମା ତୁଷାଗ୍ନିରବା ନର୍ତ୍ତି ଧୂମାୟସ୍ତ ଜନାବସ୍ତୁ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତଂ ଜ୍ଞଳତଂ ଶ୍ରେୟଃ ନତୁ ଧୂମାୟିତଶ୍ଚିରମ୍ ॥”

“ମୁହଁରେ ମାତର   ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଖର
ଶିଖା ଟେକି ହୁତାଶନ,
ଜଳି ଯେବେ କରେ   ଆଲୋକ ଉତ୍ତପ
ତଉଦିଗେ ବିତରଣ ।

ଲିଭୁ ସେ କ୍ଷଣକେ   ତଥାପି ଏ ଲୋକେ
ରହେ ତା ଆଦର ଯଶ,
କି ଲୋଡ଼ା ତହିଁରେ   ରହେ ସେ ମହାରେ
କୁହୁଳି ସହସ୍ର ବର୍ଷ ?”

ଧର୍ମପଦ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପୁଣି ଆବେଦନ କରିଛି—

“ବାରଣ ବଢ଼ାଇ   ମୋର ଜାତିଭାଇ
ସହି ନିନ୍ଦା ଅପମାନ,
ମଲେ ଯେବେ ଏଥି,   କି ସୁଖ ମୋହର
କରି ମନ୍ଦର ନିର୍ମାଣ ।

ବାରଣ ବଢ଼ାଇ   ରକତ ରଞ୍ଜିତ
ଯଶ ସନମାନ ଧନ,
ପାଇ ରାଜଦ୍ୱାରେ   କହ କି ପ୍ରକାରେ
ବଢ଼ିବ ମୋ ବଡ଼ପଣ ?”

ଧର୍ମପଦର ସେଇ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଚିନ୍ତା ପୃଥିବୀରେ ବଡ଼ ବଡ଼
ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ହିଁ ସମ୍ଭବ । ସୁଧୂର୍ବିରଙ୍କ ମନୋଭାବକୁ
ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କର ମହାଯାତ୍ରାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି—

“ହତ ହେଲେ ସୁଯୋଧନ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ
ଜୟୀ ହୋଇ ଆନ୍ଦେ ତହିଁ ହେଲୁଁ ଜୀବନ୍ତ ।
ପୁତ୍ର ମିତ୍ର ରକ୍ତ ସ୍ରୋତେ ସନ୍ତର ସନ୍ତାପେ
ସନ୍ତାପର ସିଂହାସନ ହେଲୁ ସିନା ଲଭ ।”

ରାଜା ଆର୍ଥରଙ୍କର ବେଡ଼ିଉରଙ୍କ ନିକଟରେ ଯାହା ପ୍ରକାଶ
କରିଛନ୍ତି ତାହା ଲଣ୍ଡନ ଟେନିସନ ତାଙ୍କର *Passing of Arthur* ରେ
ଗୁଞ୍ଜିତ କରି ଯାଇଛନ୍ତି—

Oh, Bediver for on my heart hates father
 Confusion, till I know not what I am;
 Nor whence I am nor whether I be king
 Beheld, I seem but King among the dead.

ଭାବକୁ ଆହୁରି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ କରିବାପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପୁଣି ଧର୍ମପଦ
 ମୁଖରେ ସଞ୍ଚାଣ କପୋତ କଥାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପରିବେଷଣ କରାଇଛନ୍ତି ।
 ମହାଭାରତରେ, ବସୁ ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ ରାଜା ଶିବ
 ଦିବ୍ୟାସନରେ ବସିଛନ୍ତି, ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ କପୋତ ଆସି ତାଙ୍କର
 କ୍ଷୋଭନେଶରେ ନିପତିତ ହୋଇଛି; ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଠି ଲେଖିଛନ୍ତି ।
 ଯଜ୍ଞଗାରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପକ୍ଷୀ ଶରଣଭ୍ରଷ୍ଟା କରିଛି । ସେହି ବ୍ୟତିକ୍ରମ
 ଆଣିବା ଦ୍ଵାରା କବି ଶ୍ରୀମତ୍ ଭଗବତ ଗୀତାର ଉଦ୍ଭବନା ଉପସ୍ଥାପିତ
 କରିବାର ସୁଯୋଗ ନେଇଛନ୍ତି, ଧର୍ମପଦ କହୁଛି—

“ଏ ଜଗତ, ବାପା ମହା ମଖଶାଳା
 ନର ନାରୀ ଯଜମାନ,
 ସେହି କୃତ୍ତା ଯେହୁ ପରହତେ କରେ
 ଜୀବନ ଆହୁରି ଦାନ ।”

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କହୁଛନ୍ତି—

ଯଜ୍ଞର୍ଥାତ୍ କର୍ମଶୋଧନ୍ୟସ୍ତ ଲୋକୋଽୟଂ କର୍ମବନ୍ଧନଃ ।
 ତଦର୍ଥ କର୍ମ କୌନ୍ତେୟ ମୁକ୍ତସଙ୍ଗଃ ସମାଚର ॥
 ସହଯଜ୍ଞଃ ତ୍ଵଜଃ ସୃଷ୍ଟା ପୁରୋବାଚ ପ୍ରଜାପତିଃ ।
 ଅନେନ ପ୍ରସବିତ୍ୟଧୁ ମେଷବୋଧିଷ୍ଠ କାମଧୂକ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍, ଯଜ୍ଞର୍ଥରେ ପରୋପକାର ପାଇଁ ଯେଉଁ କର୍ମ କରାଯାଏ
 ତାହାଛଡ଼ା ଆଉ ସମସ୍ତ କର୍ମ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ସଂସାର ପାଶରେ ବାନ୍ଧି
 ରଖେ, ଅତଏବ, ହେ କୌନ୍ତେୟ ତୁମେ ମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ମଫଳ
 ତ୍ୟାଗକରି ସେଇ ଯଜ୍ଞ ପାଇଁ କର୍ମ କର । ପୂର୍ବକାଳରେ ପ୍ରଜାପତି ବ୍ରହ୍ମା
 ଯଜ୍ଞ ସାଥରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଏହାଙ୍କ କହିଥିଲେ, “ତୁମେମାନେ

ଏଇ ଯଜ୍ଞ ଦ୍ଵାରା ଉତ୍ତରାସିଦ୍ଧର ବୃଦ୍ଧି ଲଭ କର । ଏ ଯଜ୍ଞ ତୁମମାନଙ୍କର
କାମଧେନୁ ଭଳି ଅଭିଳଷିତ ଶ୍ରେଣୀ ଦାନକରୁ ।

ଏତେ କହି ପୁଅ   ବାପ ପଦରଜ
ନେଇ ଲଗାଇଲା ଶିରେ,
ବୃଦ୍ଧ ମୁଖେ କିଛି   ବଚନ ନ ଆସେ
ଗଣ୍ଡ ସିକ୍ତ ନେତ୍ର ମାରେ ।
ମୂଳ ଆଶୀର୍ବାଦ   ଇଙ୍ଗିତେ ପ୍ରକାଶି
ସ୍ନେହ ରୂପି ଲ ବଦନ,
ଝୁଲିଗଲା ପୁଅ   ଯତନ ବୁଦ୍ଧ ତହିଁ
ହେଲ ଗୋଟିଏ ଅବତରନ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏହି ଶୁଦ୍ଧାଟି ପାଦରେ ଗୋଟିଏ ମାରବ ଓ ନିଷ୍ପନ୍ନ
ଚିତ୍ତ ଆଜି ଦେଇଛନ୍ତି—କେତେ ଅଳ୍ପ କଥାରେ କେତେ ବେଶି ଭାବ ।
ମାରବତା କେଡ଼ିକି ବାଟ୍ ମୟ ! କବିଙ୍କର ଅନୁଭୂତି ଓ ତାର ଭାବଯନ୍ତ୍ରଣା
(Suggestiveness) ର ସ୍ଵାସର ସେଠି ଅତି ପ୍ରସ୍ଥ ।

ଧର୍ମପଦ ଚାରିପଟେ ଚାରିପଟେ ଦେଉଳର ଶିଖରଭାଗକୁ ଉଠିବ—
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଦେଖୁଛି—ବିସ୍ତୃତ ସମୁଦ୍ର, ନିସ୍ତବ୍ଧ ବେଳାଭୂମି,
ତାହାର ଉପରେ ଶାନ୍ତିପଦ୍ମର ଅସଂଖ୍ୟ ଲହରୀ । ଉପରେ ତାରାଗୁମ୍ଫିତ
ଆକାଶ—ପ୍ରାଣରେ ଉଦାର ଓ ମହାନ, ଭାବର ଉଦ୍‌ବଳନ—ବିମୁଗ୍ଧ
କଣ୍ଠରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛି ସେହି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କବି ଜୟଦେବଙ୍କର “ଜୟ
ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ” । ଶେଷ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ—

ପ୍ରଭୁ ପବନର   ପରମ ଶିଖର
ଆଶ୍ରା ଦିଅ ଶ୍ରୀପଦରେ,
ପୁରୁ ତବ ଇଚ୍ଛା   ଏ ନର ପରାଣେ
“ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ” ।

ତାପରେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା—ମିଶି ଯାଇଛି ସମୁଦ୍ରର ଅତଳ
ଗର୍ଭରେ ।

ପରଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆସି ଦେଖିଛନ୍ତି—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଉଳ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି—ମାତ୍ର ଯିଏ ମୁଣ୍ଡି ମାରନ୍ତି ସେ କାହିଁ ?

ସମୁଦ୍ରର ଅତଳ ଗର୍ଭରେ...

ସମୁଦ୍ରର ସେଇ ଅତଳ ଗର୍ଭରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଧର୍ମପଦକୁ ଆଣି ଜଗତ ଆଗରେ ଠିଆ କରାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଗାଥା-କାବ୍ୟରେ । ଧର୍ମପଦ କୋଣାର୍କ ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡି ମାରି, ଆତ୍ମବଳ ଦେଇ ବାରଣ ବଢ଼େଇଙ୍କର ସନମାନ ରଖିଥିଲା । ସତେ ଯେପରି ଜଣ ସେହି ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ନିର୍ମାଣ କରିଛନ୍ତି ଧର୍ମପଦ ଗାଥା-କାବ୍ୟ...ଗୋଟିଏ Votive temple—ମାନସିକ ମନ୍ଦିର ।

ବ୍ରହ୍ମଚର ବା ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ

“ବ୍ରହ୍ମଚର ବା ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ” ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଶେଷ ରଚନା । ଦେଶପ୍ରୀତି, ମାନବ ପ୍ରୀତି ଓ ଈଶ୍ଵର ଭକ୍ତି ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଟିକିବେଣୀ ସଙ୍ଗମ ଭଳି ଉଦ୍‌ବେଳିତ ଓ ଓତପ୍ରୋତ ହୋଇ ପାରିଛି । ଉକ୍ତ ରଚନାର ଅନ୍ତର୍ଗଳରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ତାଙ୍କର ଈଶ୍ଵର ଭକ୍ତି ବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିନ୍ତାର ଏକ ମନୋଜ୍ଞ ଓ ଅନୁରକ୍ତ ମାନସ ପ୍ରସ୍ଥ ହୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି ।

ମହାଭାରତର ଅନୁଶାସନ ପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଲେଖିଛନ୍ତି “ଗୋମାହାତ୍ମ୍ୟ” । ତହିଁରେ ଋଷିଙ୍କର ନାମ ଅଛି ଉଦାଳକ ଓ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ନାଚିକେତ ।

ମାତ୍ର କଠ ଉପନିଷଦରେ ଋଷିଙ୍କ ନାମ ବାଜଶ୍ରବସ ଓ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ନଚିକେତା ।

“ବ୍ରହ୍ମଚର ବା ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଏକ ଅନୁବାଦ ରଚନା । କଠ ଉପନିଷଦରୁ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟର ତିନୋଟି ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟର ତିନୋଟିବର୍ଣ୍ଣୀ ତାଙ୍କର ମୌଳିକ ଅବଲମ୍ବନ । ଅନୁବାଦ

କେଉଁଠି ମୂଳାନୁସାସ୍ତ୍ର, ବଦ୍ଧ, କେଉଁଠି ମୁକ୍ତ, କେଉଁଠି ଅନୁବାଦ
ନୁହେଁ—ପ୍ରସଙ୍ଗର ସହଜବୋଧତା ପାଇଁ କିଛି ଯୋଗ-ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର
ରହିଛି ।

ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ନାମର ବ୍ୟବହାରରେ କିଛି ପ୍ରମାଦ ସୃଷ୍ଟି
କରିଛନ୍ତି ଯାହା ବିଶ୍ୱାସୀମାନ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ଚିହ୍ନିବାର ନୁହେଁ । ମୂଳ-
ସଂସ୍କୃତ ପାଠରେ ଅଛି—

ଓଁ ଉଚ୍ଚନ୍ ହ ବୈ ବାଜଶ୍ରବସଃ ସବ୍‌ବେଦସଂ ଦଦୌ
ତସ୍ୟ ହ ନଚିକେତା ନାମ ପୁତ୍ର ଆସ ।

—ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ, ପ୍ରଥମବଲ୍ଲୀ, କଠ ଉପନିଷଦ୍

ଅର୍ଥାତ୍ ବାଜଶ୍ରବ (ବାଜ-ଅନ୍ତରାୟନ ହେତୁ, ଶ୍ରବ—କୀର୍ତ୍ତି
ଯାହାଙ୍କର) ପୁତ୍ର ବାଜଶ୍ରବସ ସବସ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ-ବିଶିଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଯଜ୍ଞ
କରି ସମବେତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ସବସ୍ତ ଦାନ କରିଛନ୍ତି—ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର
ନଚିକେତା ।

ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ତାହା ଭିନ୍ନ ରୂପ ଧାରଣ
କରିଅଛି—

“ଥିଲେ ରାଷ୍ଟ୍ର ଉଦ୍ଦାଳକ ପୁରାଣ ପ୍ରଧାନ,
ବାଜଶ୍ରବ ତାଙ୍କ ବଂଶେ ସୁଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ।
ସ୍ୱର୍ଗଲଭ ଆଶେ କଲେ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଯାଗ,
ଧନ ଦାନେ ସବସ୍ତାନ୍ତ ହେଲେ ମହାଭାଗ ।

ବିଚକ୍ଷଣ ନଚିକେତା ଥିଲେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର,
ବାଳକାଳୁଁ ତାଙ୍କ ମନ ସଦା ଶୁଦ୍ଧ ପୁତ୍ର ।

—ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବା ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ—ପୃ ୧

ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି—

ପିତା ମୋର ବାଜଶ୍ରବ ଗୌତମ ତାପସ ।—ପୃ ୫

ଅବଶ୍ୟ ବାଜଣବସଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ଥିଲା ଉଦାଳକ, ଗୌତମ
ଓ ଆରୁଣି ମାତ୍ର ବାଜଣବା ନୁହେ—ବାରଣବା ତାଙ୍କର ପିତା ।

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ମହାଭାରତର ନାଟିକେତ ଉପାଖ୍ୟାନ
ସଫଳରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ କଠ ଉପନିଷଦର
କଥାବସ୍ତୁ ଉପସ୍ଥାପିତ ନ କଲେ ନାଟିକେତ ଓ ନଟିକେତାଙ୍କ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ
ଉପଲବ୍ଧ କରି ହେବ ନାହିଁ ।

କଠ ଉପନିଷଦ ଅନୁସାରେ ଋଷି ବାଜଣବା ଅନ୍ୟଦାନ ହେତୁ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତଯଶା ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବାଜଣବସ ଇଚ୍ଛା
କରିଛନ୍ତି ଅଧିକତର ଯଶର ଅଧିକାରୀ ହେବାକୁ । ତେଣୁ ଆରମ୍ଭ
କରିଛନ୍ତି ବିଶୁଦ୍ଧ ଯଜ୍ଞ—ଋତ୍ବିକମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରୁଛନ୍ତି ଧେନୁ—ଯେଉଁ
ଧେନୁମାନେ—

ପୀତୋଦକା ଜଗ୍ଧାତୃଣା ଦୁର୍ଗ୍ଧ ଦୋଷା ନିରହୁୟାଃ ।

କିନ୍ତୁ ନଟିକେତା ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପିତାଙ୍କୁ ପଚାରିଛନ୍ତି—“ଇଏ
କଅଣ ? ଏ ଧେନୁମାନେ ଜଗହସ୍ତ, କଳାଳସାର, ତୃଣ ଦେଲେ ଚବଣ
କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଦୁର୍ଗ୍ଧଲେ ରକ୍ତ ଛଡ଼ା ଦୁର୍ଗ୍ଧ ସ୍ତବ୍ଧ ନାହିଁ;
ଏମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରିବାରେ ଆନନ୍ଦ ଲୋକ ମିଳିବାର ତ ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ,
ବରଂ ଅ-ନନ୍ଦ ଲୋକକୁ ସିଧା ଗସ୍ତା—ଏ ଦାନରେ କି ଫଳ ? ମୋତେ
କାହାକୁ ଦାନ କରୁ ନାହାନ୍ତି ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଥରେ ନୁହେଁ, ଦୁଇ ଥର ନୁହେଁ,
ତିନିଥର ।

ରୁଷ୍ଟ ପିତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠୁର ଉତ୍ତର

“ତୋତେ ଯମକୁ ଦାନ କଲ ।”

ପିତାଙ୍କର ଅଭିସଂପାଦରେ ନଟିକେତା ଯାଇଛନ୍ତି ଯମପୁରକୁ ।
ସେତେବେଳେ ଯମ ତାଙ୍କ ପୁରରୁ ଅନ୍ୟସ୍ତ ଯାଇଛନ୍ତି—ତିନିଦିନ ପରେ
ଫେରି ଆସି ଦେଖିଛନ୍ତି, ହାର ଦେଶରେ ଅତିଥି ବାଳକ, ନିରାହାରରେ

ତନଦନ ହେଲ ତାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ମୃତ୍ୟୁଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ପାଇଁ ତାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି ତ-ନାହିଁ ବରଭକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ।

ନଚିକେତାକର ପ୍ରଥମ ବର ଭକ୍ଷା—

“ଶାନ୍ତ ସଂକଳ୍ପଃ ସୁମନା ଯଥା ସ୍ୟା—
 କ୍ଷୀତମନ୍ୟୁ ଗୌତମା ମାଭିମୃତ୍ୟୋ ।
 ଭବ୍ ପ୍ରସୃଷ୍ଟଂ ମାଭି ଦତ୍ତେତ୍ ପ୍ରଜାତ—
 ଏତଦ୍ ସମ୍ପାଶଂ ପ୍ରଥମଂ ବରଂ ବୃତ୍ତଶ ।”

“ପିତା ମୋରଂ ବାଜଶ୍ରବା, ଗୌତମ ତାପସ
 ମୋ ବିରହ ଭାବନାରେ ନନ୍ଦନ୍ତୁ ଅବଶ ।
 ନ ଜନମୁଁ ତାଙ୍କ ହୃଦେ କୋପ ମୋହପ୍ରତି
 ରହନ୍ତୁ ସଦା ସେ ଶାନ୍ତ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ମତି ।

ତବ ପୁରୁ ଫେରିଗଲେ ଦେଇ ମୋ ବଦନ
 ଚିହ୍ନନ୍ତୁ, କରନ୍ତୁ ପୁଣି ସ୍ନେହ ସମ୍ବାସଣ ।
 ମୋ ପ୍ରତି ସୁଦୟା ଯେବେ ତବ, ଦଣ୍ଡଧର !
 ଦେଉ ଆଜ୍ଞା, ଦିଅ ମତେ ଏ ପ୍ରଥମ ବର ।”

ଯମ ଆନନ୍ଦର ସହିତ କହିଛନ୍ତି—“ତଥାସୁ” !

ଦ୍ୱିତୀୟବର—

ସ୍ୱର୍ଗେ ଲୋକେ ନ ଭୟଂ କଞ୍ଚି ନାସ୍ତି
 ନ ତସ ଭୃ ନ ଜରୟା ବିଭବତି ।
 ଭବେ ଶାଶ୍ୱତ୍ୟାୟା ପିପାସେ
 ଶୌକାତି ଗୋ ମୋଦତେ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକେ ॥

ସ୍ୱ ଭମଗ୍ନି ସ୍ୱର୍ଗମଧୋଷି ମୃତ୍ୟୋ
 ପ୍ରବ୍ରୁହି ଭଂ ଶ୍ରବଧାନାୟ ମହ୍ୟମ୍ ।

ସ୍ବର୍ଗଲୋକା ଅମୃତଭଂ ଭଜନ୍—

ଏତଦ୍ ଦ୍ଵିତୀୟେନ ବୃତ୍ତାବରେଣ ॥

“କହେ ପୁଣି ନଚିକେତା—“ସ୍ବର୍ଗ ନାହିଁ କ୍ଷୟ
ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ନାହିଁ ଜର, ନାହିଁ କିଛି ଭୟ ।
ନ ଜାଣନ୍ତି ସ୍ବର୍ଗ ଲୋକେ ଶୁଧାତୃଷ୍ଣା ପ୍ରାୟ
ଅତିହୀନ ଶୋକ ସଦା କରନ୍ତି ଉଲ୍ଲାସ ।
ଯେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରସାଦେ ଲଭି ଅକ୍ଷୟ ଅମୃତ
ସ୍ବର୍ଗ ଲୋକ ନିରନ୍ତର ହୁଏ ବୃତ୍ତବୃତ୍ତଃ,
ସେ ଅଗ୍ନି ଗର୍ଭର ଡିଆଁ ତୁମ୍ଭର ଗୋଚର
କହ ଏ ବିଶ୍ଵାସୀ ଜନେ ଏ ଦ୍ଵିତୀୟ ବର ।”

ମୃତ୍ୟୁଦେବ ପୁଣି କହିଛନ୍ତି—“ତଥାସ୍ତୁ” ! ବିସ୍ମୃତଭାବରେ
କହିଛନ୍ତି—ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସ୍ଵରୂପ, କେମିତି ସେଇ ଅଗ୍ନି ସଞ୍ଚୟନ କରିବାକୁ
ହେବ । ଯାହା ଯାହା ଉପଦେଶ ସେ ଦେଇଛନ୍ତି ନଚିକେତା ତାଙ୍କ
ସମ୍ମୁଖରେ ତାହା ଅବକଳ ଆଦୃଷ୍ଟି କରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ମୃତ୍ୟୁଦେବ ତା’ ଶୁଣି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୋଷର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ଵରୂପ ସେ
ପୁଣି କହିଛନ୍ତି—

ତଦୈବ ନାମ୍ନା ଭବିତାୟମଗ୍ନିଃ ।

ଏହି ଅଗ୍ନି ତୁମ ନାମରେ ଅର୍ଥାତ୍ ନାଚିକେତସ ଅଗ୍ନି ନାମରେ
ଅଭିହିତ ହେବେ ।

“ନଚିକେତା ଅଗ୍ନି ବୋଲି ହେବେ ସେ ବିଦିତ ।”

ତାପରେ ତୃତୀୟ ବର କଥା

ଯେୟଂ ପ୍ରେତେ ବିଚିକିତ୍ରା ମନୁଷ୍ୟ-

ସ୍ତ୍ରୀନ୍ଦ୍ୟକେ ମାୟମସ୍ତୀତି ତୈକେ ।

ଏତଦ୍ ବିଦ୍ୟାମୁନଶିଷ୍ଟ ସ୍ତ୍ରୀୟାଃ

କରଣାମେଷ ବରସ୍ତୃତୀୟଃ ॥

“କହେ ନଚିକେତା, “ମନେ ଲାଗେ ମୋ ସନ୍ଦେହ
 କି ହୁଏ ମାନବ ? ଯେବେ ଯେବେ ମର ଦେହ ।
 କହନ୍ତି କେତେକ ଆତ୍ମା ଯାଏ ପର ଲୋକ,
 ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ ପରଲୋକ ଥୋକେ ।
 ଚିରକାଳ ରହିଛି ଏ ସଂଶୟ ଜଗତେ,
 ଦିଅ ଉପଦେଶ ଯେହ୍ନେ ଯିବି ମୁଁ ପରତେ ।
 ପରଲୋକ ତତ୍ତ୍ୱ ତୁ ହେଉ ମୋ ଗୋଚର
 ଦୟା କରି ଦିଅ ମତେ ଏ ତୃଣସ୍ୟୁ ବର ।”

ଆଜ୍ଞା ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନର ଉପଯୁକ୍ତ କି ନା ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯମ
 ନଚିକେତାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି ତୃଣସ୍ୟୁ ବର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବର
 ମାଗିବା ପାଇଁ—ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ ହୃଦୟର ଦୃଢ଼ତା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି
 ଅବଚଳିତ କଣ୍ଠରେ ।

ଦେବୈରସାପି ବିଚିକିତ୍ରିତଂ କଳ
 ଈଂ ଚ ମୃତ୍ୟୋ ଯନ୍ ସୁବିଜ୍ଞେୟ ମାୟ ।
 ବ୍ୟକ୍ତା ଶୂନ୍ୟ ତାଦୃଗନୋ ନ ଲଭ୍ୟେ
 ନାନେୟା ବରସ୍ତୁଲ୍ୟ ଏତସ୍ୟ କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱିତ୍ୱ ॥
 —ବୋଲେ ନଚିକେତା, “ଯାହା କହିଲ ଆପଣ
 ଏ ତତ୍ତ୍ୱେ ସଂଶୟ ପୁରବେ କଲେ ଦେବଗଣ ।
 ଇଚ୍ଛାର ଜନର ଏହା ନୁହେଁ ସୁଗମ
 ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ପରି କାହିଁ ଅନ୍ୟତମ ।
 ଏ ତତ୍ତ୍ୱର ଉପଯୁକ୍ତ ବକ୍ତା ଦଣ୍ଡଧର,
 ଏହା ବିନୁ ନାହିଁ ମୋର ଲୋଡ଼ା ଅନ୍ୟବର ।”

ମୃତ୍ୟୁ ପୁନର୍ବାର କହିଛନ୍ତି—

ଶତାୟୁଃ ପୁଂସ ପୌଷାନ୍ ବୃଣୀଷୁ
 ବହୁନ୍ ପଶୁନ୍ ହସ୍ତି ହରଣ୍ୟମଶ୍ୱାନ ।
 ଭୂମେ ମୈତ୍ରୀଦାୟତନଂ ବୃଣୀଷୁ
 ସ୍ୱୟଂ ଚ ଜୀବ ଶରଦୋ ଯାବଦ୍ଭସି ॥

ଏକ ତୁଲ୍ୟ ଯଦି ମନସେ ବରଂ
ବୃଣୀଷ୍ଠ ଚିତ୍ତଂ ଚିରଜୀବକାଂ ଚ ।
ମହାଭୂମୌ ନଚିକେତସ୍ତୁମେଧ
କାମାନାଂ ଈଂ କାମଭାଜଂ କରୋମି ॥

ସେ ସେ କାମା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେ
ସବାନ୍ କାମାଶ୍ଚନ୍ଦସଃ ପ୍ରାର୍ଥୟୁସ୍ତୁ ।
ଇମା ରାମାଃ ସରଥାଃ ସତ୍ତ୍ଵୟଃ
ନସ୍ତା ଦୃଶା ଲମ୍ବନାୟା ମନୁଷ୍ୟେଃ ॥

ଅଭର୍ମପ୍ରସାଦ ପରବୁଦ୍ଧୟୈସ୍ତ
ନଚିକେତୋ ମରଣଂ ମାନୁପ୍ରାଣୀ ॥

“ବିଡ଼ିବାକୁ ନଚିକେତା ହୃଦୟ ଦୃଢ଼ତା
କହିଲେ ଦେଖାଇ ଲେଉଟି ସେ ଯମ ଦେବତା ।
“ଶତବର୍ଷ ଘର୍ତ୍ତଜୀବା ପୁତ୍ର ପ୍ରୌଢ଼ତୟ
ମାଗ ଅଗଣିତ ଧେନ୍ୱ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣହସ୍ତୀ ହୟ ।
ମାଗ ହେ ଧରଣୀ ତଳ ମହା ଆୟତନ,
ଯେତେ କାଳ ଇଚ୍ଛା ରହ ଧରଣ ଜୀବନ ।
ଅବା ଏହି ପରି ଅନ୍ୟ ଯାହା ବାଞ୍ଛା ତବ
ମାଗ ଚିରପୁଷ୍ପ, ମାଗ ଅତୁଳ ବିଭବ ।
ବିଶାଳ ମଣ୍ଡଳେ ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ଅଧୀଶ୍ଵର
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରବ ମୁଁ ଯେତେ କାମନା ତୁମ୍ଭର ।”

ସେ ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ ନିତି ମାଗଇ ମାନବ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ନରେ ଯାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।
ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦେ ମାଗ ସେ ସବୁ କର ଯା କାମନା
ଦେଖୁଅଛ ଏଥି ଯେତେ ଅମର ଅଙ୍ଗନା ।

ବୁଦ୍ଧିରତ୍ନ ସୁଖଚିତ୍ତ ସୁନ୍ଦର ସ୍ୟନ୍ଦନ,
ଶୁଣୁଛ ଯେ ତୁମ୍ଭ ଭେଦ ବାଦିନ ନଃସ୍ଵନ ।

ମାତୁଷ ଦୁର୍ଲଭ ଏହୁ ଅଗଷ୍ଟ ସଂପଦ
 ଶଟନ୍ତ୍ର ଏସବୁ, ବିପ୍ର, ସଦା ଭୁମ୍ଭ ପଦ ।
 କିନ୍ତୁ ନଚିକେତା ଘେନ ମୋର ନିବଦନ
 ନ ପରୁର ମୃତ୍ୟୁ ତତ୍ତ୍ୱ କଦାପି ଆପଣ ।”

ନଚିକେତା ଉତ୍ତର ଦେଇଛନ୍ତି—

ନ ବିଚିତ୍ରନ ତର୍ପଣୀୟେ । ମନୁଷ୍ୟା
 ଲକ୍ଷ୍ୟାମହେ ବିଭିନ୍ନାସ୍ତୁ ଚେତ୍ତ୍ୱା ।
 ଜାବିଧ୍ୟାମୋ ଯାବଦାଶିଷ୍ୟସି ଇଂ
 ବରସ୍ତୁ ମେ ବଂଶୀପୁଃ ସ ଏବ ॥
 “ବିପୁଳ ବିଭବ ନର ନପା ଏ ତୁପତି
 ବିଶିଷ୍ଟ ସାକ୍ଷୀ ତବ ଯେବେ ଜନ୍ମପତି ।
 ଦକ୍ଷିଣ ମୋ ଶ୍ରାବ୍ୟେ, ବିଭୁ ମିଳିବ ନିଶ୍ଚୟ
 ତବ ଯମ ପଣେ ମୋର ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁଭୟ ।
 ତେଣୁ ମୋର ଅନ୍ୟ ବାଞ୍ଛା ନାହିଁ ଯମବଳ,
 ଦିଅ ଆଦ୍ୟବର କହ ମୃତ୍ୟୁ ତତ୍ତ୍ୱ ଆଶି ।

ଶେଷରେ ପୁଣି କହିଛନ୍ତି—

ଯସ୍ମି ନବଂ ବିଚିକିତ୍ସନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁ
 ଯତ୍ ସମ୍ପରାୟେ ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଦ୍ଧି ନସ୍ତତ୍ ।
 ଯୋଽୟଂ ବଃସ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା
 ନାନ୍ୟଂ ତସ୍ମାନ୍ନଚିକେତା ବୃଣୀତେ ।
 “ମରଣ ଅନ୍ତରେ ଆତ୍ମା ଥାଏ ବା ନ ଥାଏ
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାଏ କିବା ପରଲୋକେ ଯାଏ ।
 ଚିରଦିନ ମାନବର ରହିଛି ସଂଶୟ
 ଅତି ଗୁରୁ ଗହନ ଏ ନିଗୂଢ଼ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଦିଅ ଉପଦେଶ, କର ସଂଶୟ ମୋତନ,
 ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ ମୋର ଅନ୍ୟ ବରେ ପ୍ରେୟୋଜନ ।”

ଯମଙ୍କର ପରାଣା ଶେଷ, ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନର ଆଉ ଯୋଗ୍ୟ ଅଧିକାରୀ
କିଏ ? ଯୋଗ୍ୟ ରୁ ରୁ ସଙ୍ଗରେ ଯୋଗ୍ୟ ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ । ଶିଷ୍ୟକୁ
ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇ ଯମରାଜ ହୃଦୟ ଖୋଲିଛନ୍ତି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଭାଷାରେ —

ଅନ୍ୟତ୍ର ଶ୍ରେୟୋଽନ୍ୟଦୁର୍ତ୍ତେବ ହେୟ—
ସ୍ତେ ଉତ୍ତେ ନନାନ୍ତର୍ଥଂ ପୁରୁଷଂ ସିମ୍ଭାତଃସ୍ତ ।
ତସ୍ମୈ ଶ୍ରେୟଃ ଆଦତାନସ୍ୟ ସାଧୁ
ଭବତି ହ୍ୟୟତେଽର୍ଥାବ୍ୟଭି ହେୟୋ ବୃଣୀତେ ॥

“ଶ୍ରେୟଃ ଯାହା ମାନବର ମୋକ୍ଷ ବିଧାୟକ
ହେୟ ଯାହା ଲୋଡ଼େ ନର ତହିଁରୁ ପୃଥକ ।
ଶ୍ରେୟଃ ହେୟ ବେନି ଭାବେ ଆବଦ୍ଧ ମାନବ
ହେୟ ପଥେ ଲଭଇ ସେ ସଫାର ବିଭବ ।

ଶ୍ରେୟଃ ପଥ ଅନୁସରି କାଟେ ଭବ ପାଶ
ପାଏ ପୁରୁଷାର୍ଥ ଯାର ନାହିଁ କେବେ ନାଶ ।
ଲୋଡ଼ଇ ଯେ ହେୟ ପଥ ଧନ ଦାର ଲୋଭେ
ହରଇ ପରମ ପଦ ପଡ଼େ ଚିର ଶୋଭେ ।

ତାପରେ ଯମ କହିଛନ୍ତି

ବିବୃତଂ ସଦ୍‌ଦୁଃନଚିକେତସଂ ମନେ ।

ତାପରେ କହିଛନ୍ତି ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ—ଆତ୍ମାର ସ୍ୱରୂପ ।

ନଜାୟତେ ମ୍ରିୟତେ ବା ବିପଶ୍ଚି—
ନାୟଂ କୁତଶ୍ଚିନ୍ନ ବଭୂବ କଶ୍ଚିତ୍ ।
ଅନ୍ତରା ନିତ୍ୟଃ ଶାଶ୍ୱତତାୟଂ ପୁରାଣୋ
ନ ହନ୍ୟତେ ହନ୍ୟମାନେ ଶରୀରେ ॥

“ଆତ୍ମଜ୍ଞାନଲଭେ ଯେବେ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମମୟ
ନାହିଁ ଜନ୍ମ, ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ନାହିଁ ବୁଦ୍ଧିଷୟ ।
ନାହିଁ ଅନ ହେତୁ ଯେହ୍ନି ଆତ୍ମାର ସମ୍ଭବ”
ନୁହଇ ଆତ୍ମାରୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସମ୍ଭବ ।

ଜନ୍ମ ବିରହିତ ଆତ୍ମା ନିତ୍ୟ ସନାତନ
ନିର୍ବିକାର ଶାଶ୍ୱତ ସେ ସବଦା ନୂତନ ।
ବିଶ୍ୱବସ୍ତୁ ରକ୍ଷେ ରକ୍ଷେ ଆତ୍ମା ସୁପ୍ରକାଶ
ଶରୀର ବିନାଶ ଆତ୍ମା ଯାଏ ନାହିଁ ନାଶ ।

ଅଟୋରଣୀପ୍ତାନ୍ତଃତୋମଦ୍ୱୟା—
ନାମାସ୍ୟ ଜଗନ୍ନାନନ୍ଦୋତ୍ତୋ ଗୁହାସ୍ତାମ୍ ।
ତମହତୁଃ ପଶ୍ୟତି ବାତଶୋକୋ
ଧାତୁଃ ପ୍ରସାଦାନ୍ନହିମାନମାମ୍ବନଃ ।

ସୁକ୍ଷ୍ମତମ ପରମାଣୁ ତହିଁ ସୁକ୍ଷ୍ମାକାର
ବୃହତ୍ତମ ବୃହତ୍ତମ ଆତ୍ମାର ବିସ୍ତାର ।
ପ୍ରାଣିଗଣ ହୃଦେ ଆତ୍ମା ନିହିତ ନିୟତ
ଚିରି ଦୟା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ହର୍ଯ୍ୟସ ସେମନ୍ତ ।
କାମ ତ୍ୟାଗେ ପରିପୁତ ଯାହାର ଅନ୍ତର
ଦୁଃଖ ଶୋକ ଅତିକ୍ରମ କରିଛି ସେ ନର ।
ଆତ୍ମାର ମହିମା ସେହୁ ଦେଶେ, ଉପକ୍ଷେତ୍ରେ
ପ୍ରସନ୍ନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ଶୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧି ଯୋଗେ ।”

ତାହା ଯେ ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ ହାରା ସୁଲଭ ନୁହେଁ ତାହା ମଧ୍ୟ
କହିଛନ୍ତି—

ନାୟମାତ୍ମା ପ୍ରବଚନେନ ଲଭ୍ୟେ
ନ ମେଧସ୍ତା ନ ବହୁଧା ଶ୍ରୁତେନ ।
ଯମେବୈଷ ବୃଣୁତେ ତେନ ଲଭ୍ୟ—
ସ୍ତତ୍ୟେଷ ଆତ୍ମା ବିବୃଣୁତେ ତନ୍ମ୍ୟଂ ସ୍ତାମ୍ ॥

“ମିଳେ ନାହିଁ ଆତ୍ମଲଭ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନେ
ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥେ ଶ୍ରବଣେ ଅବା କେବଳ ଧାରଣେ ।
ଆତ୍ମାର ସ୍ୱରୂପ ଜ୍ଞାନେ କରେ ଯେ ସାଧନା
ଦୂରେ ପରିହରି ହୃଦୁଁ ସକଳ କାମନା ।

ନିଜ ମରମାର୍ଥ ରୂପ ସେ ସାଧକ ପାଶେ
ମୋହ ଅନ୍ଧକାର ନାଶି ଆତ୍ମା ପରକାଶେ ।”

ଏ ଶରୀର ଯେମିତି ଏକ ରଥ, ଆତ୍ମା ରଥୀ, ବୁଦ୍ଧି ସାରଥୀ,
ମନ ରଶ୍ମି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗଣ ଅଶ୍ୱ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଠାରୁ ମନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ମନଠାରୁ
ବୁଦ୍ଧି, ବୁଦ୍ଧିଠାରୁ ହୃଦୟ, ହୃଦୟଠାରୁ ପୁରୁଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପୁରୁଷ ହିଁ ଶେଷ
ସୀମା, ଶେଷ କାଷ୍ଠା—ତା ପରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ।

ପରମାତ୍ମା ପରମ ପୁରୁଷଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁତ ଶ୍ରେଙ୍ଖଳା ବିଶ୍ଳେଷଣ
କରି ତାପରେ ଯମରାଜ ନଚିକେତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଉଛନ୍ତି ଉଦ୍‌ବୋଧନ—

ଉତ୍ତୀଷ୍ଠତ ଜାତ୍ରତ ପ୍ରାପ୍ୟ ବରାନ୍ ନବୋଧତ ।

କ୍ଷରସ୍ୟ ଧାରା ନଶିତା ଦୂରତ୍ୟୟା ଦୂର୍ଗଂ ପଥସ୍ତତ୍ କବୟା ବଦନ୍ତି ॥

“ଉଠ ହେ ମୁମୁକ୍ଷୁ ତେବେ ଜାଗତ୍ରେ ସତ୍ତ୍ୱର

ଚିତ୍ତ ଘୋର ମୋହ ନିଦ୍ରା ଦୁରେ ପରିହର ।

ବରେଣ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ଗୁରୁ ପଦାଶ୍ରୟ ଆସି

ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଜାତ୍ରତ ହୁଅ ହେ ମୋଷ ପ୍ରୟାସୀ ।

କହନ୍ତି ବିକାଳଦର୍ଶୀ କ୍ଷୁରଧାର ସମ

ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ମାର୍ଗ ଏହୁ ଶାଶ୍ୱତ ଦୁର୍ଗମ ।

ସୁଦୃଢ଼ ସାଧନା ବିନା ଅସାଧ୍ୟ ଅତ୍ୟୟ

ଉଠ ନର, ଜାଗ ଲଗ ସିଦ୍ଧି ସୁନଶ୍ଚୟ ।”

ସବାଶେଷରେ କହିଛନ୍ତି “ହେ ଦ୍ରାହ୍ମଣ, ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟଙ୍କ
ପ୍ରକାଶରେ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରକାଶ—ସାହାଙ୍କର ଘାତ୍ରିରେ ନିଶିଳ ବିଶ୍ୱ ଉଦ୍ଭାସିତ
ସେ ଉଦ୍ୟତ ବଜ୍ର, ମହାଭୟଙ୍କର, ତାଙ୍କର ଉଦ୍‌ରେ ଅଗ୍ନି ଦେଉଛନ୍ତି
ଉତ୍ତପ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି ଆଲୋକ, ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ବାୟୁ, ଯମ ଯେତେ
ଲୋକପାଳ ରହିଛନ୍ତି ଉଦ୍‌ରେ ନିଜ ନିଜର କର୍ମରେ ବ୍ୟାପୃତ । ବାକ୍ୟ,
ତଷୁ କିମ୍ବା ମନ ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରାଯାଇପାରେ ନାହିଁ, ସେ
ପୁରୁଷ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅନ୍ତରାତ୍ମା ରୂପରେ ହୃଦୟରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ, ସେହି
ହେଉଛନ୍ତି ଅମୃତ—ଶୁଦ୍ଧ ଅମୃତ ।

ଯମକଠାରୁ ନଚିକେତା ଅବହତ ହୋଇ ଶୁଣିଛନ୍ତି—ମନେ
ମନେ ଉପଲବ୍ଧ କରିଛନ୍ତି ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ—ସର୍ବବ୍ୟୟୋଗ ବ୍ୟୟ—ଅନ୍ତରେ
ଅନ୍ତରେ ପାଇଛନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁ-ରହିତ ବଶିଷ୍ଠ ବ୍ରହ୍ମତ୍ତ୍ୱ ।

କଠ ଉପନିଷଦର ଏହି ଅମୃତ ଚରଣ ହିଁ “ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବା
ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ”ର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ।

କଠ ଉପନିଷଦର ଉପାଖ୍ୟାନ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ, ତୃତୀୟ
ବଲ୍ଲୀରେ ସମାପ୍ତ । ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚତୁର୍ଥ ବଲ୍ଲୀରେ
ମହାବ୍ରାହ୍ମଣର ଅନୁଶାସନ ପଦ୍ମର ଗୋଦାନ ଓ ଗୋ ସେବା କଥାର
ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି ।

ଯମ ତହୁଁ ନଚିକେତା ଲାଭ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ,
ବାହୁଡ଼ି ମିଳିଲେ ଆସି ପିତୃ ସନ୍ନିଧାନ ।
ଅଚେତନ ପିନ୍ଧିବେ କାଶଲ୍ ତେଜନା,
ଉଠି ପୁଣି କଲେ ପିତୃ ଚରଣ ବନ୍ଦନା ।

ଜୀବନ୍ତ ତନୟେ ଦେଖି ପିତା ହରଷିତ,
ଦରଦ୍ର ପାଇଲେ ଯଥା ଚିରହର ବଡ଼
“ଧନ୍ୟ ନଚିକେତା, ଧନ୍ୟ ତୋର ପୁଣ୍ୟରାଶି,
ତ୍ରୁପୁର ଜଣିଲୁ ବାବୁ ହୋଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବାସୀ ।
ଦେବବଳେ ପାଇଲୁ ତୁ ଜନମ ଆବର,
ତୋହର ଶରୀର ନୁହେଁ ନର କଲେବର ।
କହ ପୁଣି ଦେଖିଲୁ ତୁ କିଏ ମୃତ୍ୟୁସୁରେ,
କି କର୍ମେ କି ଫଳ ଜନ ଲଭେ ଯମ ଘରେ ?”

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ଯାହା ଉଲ୍ଲେଖିତ ହୋଇଅଛି ସେହି କଥାର
ପୁନରୁଦ୍ଧାର ହୋଇଛି ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଦସ୍ତବକରେ—

ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲୁ ନନ୍ଦନ
ହେଲୁ ସେ ଶବ ସଚେତନ ।

ପୁଅ ନମିଲୁ ପିତା ପାଦେ
ଆନନ୍ଦେ ଭକ୍ତି ଗଦଗଦ ।
ସକଳ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ
ପିତା ହୋଇଲେ ହରଷିତ ।

ଦରିଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ହସ ବଡ଼
ପାଇଣ ହୁଅଇ ଭିତ ।
ପିତା ବୋଇଲେ—ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ,
କହିଲେ ମୋର ବହୁ ପୁଣ୍ୟ ।

କହନ୍ତି ପୁତ୍ରେ ପରଶଂସି
ତୁ ନୋହୁ ବାବୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ।
ନବ ଜନମ ଦୈବ ବଳେ
ପାଇଲୁ ନିଜ କର୍ମ ଫଳେ ।

କହ ତନୟ ଫେଡ଼ି ମୋରେ
କିସ ଦେଖିଲୁ ମୃତ୍ୟୁ-ପୁରେ ?
କପରି କର୍ମଫଳ ନରେ
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯାଇ ଯମପୁରେ ।

ମୃତ୍ୟୁଦେବ ନଚିକେତାକୁ ତନୋଟି ବର ମାଗିବାକୁ କହିଛନ୍ତି—
ଯାହା କଠ ଉପନିଷଦରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚତୁର୍ଥ
ବଲ୍ଲୀର ସଂଯୋଜନା କରି ତହିଁରେ ମହାଭାରତର ନାଚକେତ
ଉପାଖ୍ୟାନ ଯେପରି ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା
“ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ”ର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଓ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ରକ୍ଷା କରି ପାରୁ
ନାହିଁ । ନମୋକ୍ର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଜଣାଯାଉଅଛି ।

“ମୋ ପୁରେ ଅତିଥି ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ମାଗ ।
ସାଦରେ ଏ କ୍ଷଣେ ସବୁ ଦେବ ମହାଭାଗ ।

X

X

.X

ଯମରାଜ ବାକ୍ୟ ମୁହିଁ କଲି ନିବଦନ,
ଆସିଅଛି ତବ ପୁରେ ହେ ଯମ ରାଜନ ।
ଏ ଦେଶକୁ ଆସି କେହି ବାହୁଡ଼ି ନ ଯାଏ
କର ଅନୁଗ୍ରହ ଯେବେ ଆହେ ଜନ୍ତୁ ଶାଏ ।

ଲଭନ୍ତି ସୁକୃତବନ୍ତ ଜନେ ଯେ ଯେ ଦେଶ
ଦେଖିବ ସେ ସବୁ ଦେବ କର ହେ ଆଦେଶ ।”
ତହୁଁ ଯମ ବସାଇଲେ ମତେ ଦିବ୍ୟ ଯାନେ
ନିଜପୁରେ ବୁଲାଇଲେ ନେଇ ନାନାସ୍ଥାନେ ।
ବସନ୍ତି ପ୍ରମୋଦେ ଯହିଁ ଧ୍ୟାନବନ୍ତ ଜନ
ଦେଖିଲି ସେ ସବୁ ଦିବ୍ୟ ଗୁରୁ ନିକେତନ ।

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟର ପଂକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଭୁଲନା କଲେ ତାହା
ଭଲ ନୁହେଁ ।

ଯେ ବର ତୁମ ଈଚ୍ଛା ମାଗ
ଦେବ ମୁଁ ଏବେ ମହାଭାଗ ।
ଯମର ଶୁଣି ଏ ଭକତି
କହିଲି—ଦେବ ଜନ୍ମପତି ।
ପିତୃ ଆଦେଶେ ଏତେ ଦୂରେ
ଆସିଛି ମୁହିଁ ତବ ପୁରେ ।
ଏଠାକୁ ଆସି କେହି ପ୍ରାଣୀ
ନ ଫେରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ପୁଣି ।

ଯାହିଁ ସୁକୃତବନ୍ତ ନରେ
ବସନ୍ତି ଆସିଣ ଏ ପୁରେ ।
ସୁକୃତ ଫଳେ ଯେ ଯେ ଲେକେ
ବସନ୍ତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ବିଶୋକେ ।
ସେ ସବୁ ମତେ ଦୟାକରି
ଦେଖାଅ ଯମ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।

ତହୁଁ ସେ ଯମ ଦିବ୍ୟଯାନେ
ବସାଇ ମତେ ନାନା ସ୍ଥାନେ
ଦେଖାଇ ବୁଲାଇଲେ ଧୂର
ଅତି ଅଭିମୁଖ ମନୋହର ।

ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୃତ୍ୟୁଲୋକ ବିଷୟ କହିବା ବେଳେ ନଚିକେତା
ତନବର କଥା ଆଦୌ ଉତ୍ଥାପନ କରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ କହିଛନ୍ତି
ମୃତ୍ୟୁପୁରରେ ତାଙ୍କର ପରିବ୍ରାଜଣ...ଏବଂ ଧରେ ଧରେ ଗୋଦାନ,
ଗୋ-ସେବା ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ।

“ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବା ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନରେ” ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ
ତତ୍ତ୍ୱ ବଲ୍ଲୀର ସଂଯୋଜନା ଅନାବଶ୍ୟକ ଓ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହୋଇପଡ଼ିଛି ।
ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱର ମାର୍ମିକ ସ୍ୱର ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ।

ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ଆମ ଦେଶରେ ଗୋ ଜାତିର ଦୁରବସ୍ଥା ଯାହା, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ
କାରୁଣ୍ୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଭାଷାରେ “Cow in India is a
poem of pity.” । ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଇ କରୁଣ କାବ୍ୟ ଉପରେ
ଆଉ ଏକ କାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ତାହା କବିତାରେ ମିଥୁନାଶ କବିତା
ହୋଇ ପାରେ, ମାତ୍ର ତାହା ତାଙ୍କର ସଂବେଦନଶୀଳ ହୃଦୟର
ଆତ୍ମଜ୍ଞାପ ।

“ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟ” କାବ୍ୟ ଓ ଭାଷା ଦିଗରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁରଣ-
ଭିତ୍ତିକ । ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଭଗବତ ଆମ ଦେଶର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ, ଲୋକ-
ମାନଙ୍କର ମୁଖେ ମୁଖେ ଉଠି ଅଧିକେ, ଉଚ୍ଚାରିତ ଓ ଉଦାହୃତ ସେଇ
ସଂଜନପ୍ରିୟ ଭକ୍ତକବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଅମର କୃତର ଭାଷା ଓ
ଛନ୍ଦ ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ସେଇ ଗୋମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ।

ଗୋମଞ୍ଜ ଶାରେ ପୁଣ୍ୟବନ,
 ଶୀତଳ ବହଇ ପବନ ।
 ବିରଜେ ନାନା ଜାତି ଦ୍ରୁମ
 ଫୁଟଇ ବିବିଧ କୁସୁମ ।
 ମୃଗ ବରହ କୃଷ୍ଣସାର
 କରନ୍ତି ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦେ ବିହାର ।

—ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରାଚୀନ ଗୁପ୍ତ କାଳ ଓ ଗୀତମାନଙ୍କରେ ଉଣିତା ଥିଲା ଭଲ
 ପୂର୍ବ ସୁସମାନଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରି ତାହା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି—

ଗୋ ସେବା ବ୍ରତ ପୁଣ୍ୟବ୍ରତ
 ତୁମ୍ଭ ମରଣୁ ବିଶ୍ୱବାସୀ
 ଶିଶି ଲଭନ୍ତି ସ୍ବର୍ଗବାସ
 ଗୀତେ ଉଣିଲ ଗୋପଦାସ ।

ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଶର ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କ
 ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ । ସବୁମୋଟ ୨୧ ଅଧ୍ୟାୟ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତେ
 ଗୋଜାତିର ଚରିତ ଓ ସମସ୍ୟା ପରିବେଷିତ ହୋଇଅଛି ।

ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କର ମହାଭାରତର ଅନୁଶାସନ ପଦ୍ୟରେ ଗୋଜାତିର
 ବିଷୟ ପ୍ରାଞ୍ଜଳିଭାବରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ତା'ର ଅବଲମ୍ବନରେ ୫୦
 ଠାରୁ ୮୩ ଅଧ୍ୟାୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ରଚନାରେ ସଦୃଶଯୋଗ କରନ୍ତି ।

ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟର ଅପୂମାରମ୍ଭ—

ଗୋମଞ୍ଜ ଶାରସ୍ତ୍ର ବନଭୂମି—ପ୍ରକୃତିର ମନୋଜ୍ଞ ପରିବେଶ ଅଜସ୍ର
 ଫୁଲ ଫଳର ଜନ୍ମଭୂମି, ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଲାଲଭୂମି । ସେଠି ଜଣେ
 ମୁନିଙ୍କର ଆଶ୍ରମ—ସାଥରେ ରୁଷିପତ୍ନୀ, ଜଣେ ଶିଷ୍ୟ—ଗୁରୁଙ୍କ
 ନିକଟରୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି ବେଦ, ପୁରାଣ ଓ ଇତିହାସ । ଆଶ୍ରମ
 ଧେନୁର ଲାଳନ ଓ ପାଳନ ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ବରେ । ଦିନେ ଅରଣ୍ୟରେ

ଧେନୁକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ, ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ
ଧେନୁ ଚାଲିଯାଇଛି ବହୁତ ଦୂର । ଦିନ ଅବସାନରେ ଶିଷ୍ୟ ଆଉ ତାର
ସଂଧାନ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି—ବହୁତ ଖୋଜିଛନ୍ତି...ପାଇ ନାହାନ୍ତି—
ବହୁତ ଖୋଜିଛନ୍ତି...ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ଆଶ୍ରମରେ ବସାର ଉଦ୍ଦେଶ
ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ମୁନି ପହଞ୍ଚି ବିସ୍ରାନ୍ତ ।

ତହିଁଆରଦିନ ପ୍ରଭାତରୁ ଶିଷ୍ୟ ପୁଣି ଧେନୁ ସନ୍ଧାନରେ ବାହାର
ଯାଇଛନ୍ତି—ଆଶ୍ରମରେ ପାନାହାର ନାହିଁ । ଶିଷ୍ୟ ଆଉ ଫେରି ନାହାନ୍ତି ।
ଧ୍ୟାନବଳରେ ମୁନି ଜାଣିଛନ୍ତି ଗାଈ ଆଉ ଜୀବନରେ ନାହିଁ । ୨୦ ଦିନ
ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଯାଏ ସେହିପରି । ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ବଡ଼ ଶୋଚନୀୟ
—ଅଳ୍ପ ଜଳ ପ୍ରାଣ କରୁ ନାହାନ୍ତି...ବେଳେ ବେଳେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇ
ପଡ଼ୁଛନ୍ତି—ଦିନେ ମୁନି ପହଞ୍ଚି ପତିଙ୍କର ପାଦପ୍ରାନ୍ତରେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ
ଚଷୁବୁକି ଦେଇଛନ୍ତି—ଶିଷ୍ୟ ଫେରିଛନ୍ତି ସେଇ ସମୟରେ । ଅତି କରୁଣ
ଦୃଶ୍ୟ । ଗୁରୁପତ୍ନୀଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଠି ହିସା ପରର ସଂସାରର ଇଏ ଲଳା
ଖେଳା ବୋଲି ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱସନା ଦେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରେ
ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛନ୍ତି—କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ ଓ
ଅନୁସଂଧାନ ପରେ ଶିଷ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛନ୍ତି କଂସେଇ ଦୋକାନରେ
ଧେନୁର ମୁଣ୍ଡ ଓ ଚର୍ମ ।

ପରୁରବୀର କଂସେଇ କହିଛି—କୌଣସି ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତା’
ଠାରେ ଏ ଗାଈ ବିକିଥିଲା—କାରଣ ଏଇ ଗାଈ ତାର ଫସଲ ଖାଇ
ଯାଇଥିଲା, ସେ ତାକୁ ନେଇ ଘରେ ବାନ୍ଧି ଗାଈ ଯା’ର ହୋଇଥିବ ତାକୁ
ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲା, ଲୁଚିଗଲି ଦୁଇଦିନ । ତାପରେ ସେ କଂସେଇ ପାଖରେ
ଅଳ୍ପମୁଲରେ ବିକି କରି ଦେଇଥିଲା । କଂସେଇ ମାଂସ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲା
ବିକି ପାଇଁ । ସମସ୍ତ ଶୁଣି ମୁନି ନିସ୍ତବ୍ଧ—

ମୌନଭଙ୍ଗ କରି କହିଛନ୍ତି—

ସପ୍ତାହ ଅନ୍ତରେ ବାଥିକା,
ବସିଲେ ଲଗେ ଗୋରୁ ବିକା ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଯେତେ ଜାତି,
ଗୋରୁ ବିକିଯେ ଛନ୍ତି ମାତି ।

ବଳଦେବ କରୁଛନ୍ତି ଦଳ,
 ସରିଲେ ସେ ବଳଦେବ ବଳ ।
 ବିକଳ ବୃଦ୍ଧକାଳେ ହାଟେ,
 କଂସେଇ କିଣିନେଇ କାଟେ ।

ଗୋ ସେବା ନ କରନ୍ତି ନର,
 ସରସେ ଚଷନ୍ତି ଗୋଚର ।
 ଧେନୁ ନ ପାଇ ତୃଣ ଦଳ,
 କଳାଳ ମାସ ଟଳ ଟଳ ।

ଗୋରୁକୁ ନ ଦେଇ ଶ୍ରେଣୀନ,
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଖାଉଛନ୍ତି ଜନ ।
 ଗୋ ବୃଷ ନ ପାଇ ଆହାର,
 ହେଲେଣି ଅତି ନାରଖାର ।

ଧେନୁ ବଳଦେବ ବୃଷ ବିକା,
 କଲେଣି ସକଳେ ଜୀବିକା ।
 କଂସେଇ ଗୋରୁ ବଧ କରେ,
 ଦେଖନ୍ତି ସମସ୍ତେ ନେତ୍ରେ ।

ତଥାପି ଅଳ୍ପ ଧନ ପାଇ,
 ବିକଳ କଂସେଇକ ଗାଇ ।
 ଆଦର ସେନେହ ଭକତି,
 ନାହିଁ କାହାର ଗୋରୁ ପ୍ରତି !
 ଗୋ ମାତା, ଗୋରୁ ସେ ଦେବତା,
 ନାହିଁ ଆଉ ଏ ଶାସ୍ତ୍ର କଥା ।

କେତେକ ଚଣ୍ଡାଳ ପାଷଣ୍ଡ,
 ବିଷେ ମାରନ୍ତି ଗୋରୁ ଷଣ୍ଢ ।
 ବିକଳ ନେଇ ତାଙ୍କ ଚର୍ମ,
 ଲୁପ୍ତ ହେଲେଣି ଆସି ଧର୍ମ ।

ଶିଷ୍ୟ ବଖାଣି ଯାଇଛନ୍ତି ଗୋ ଜାତିର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା । ମୁନ
ତାହା ଶୁଣି ନିବିକ ନିସ୍ତବ୍ଧ ।

ତାପରେ ମୁନିଙ୍କର ମନରେ ଆସେ ବୈରାଗ୍ୟ—ପତ୍ନୀ ଗୋ
ବିଚ୍ଛେଦରେ ଗୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି—ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ସେ ପତ୍ନୀଙ୍କ
ପଥ ଅନୁସରଣ କରିବେ, ଆତ୍ମ ବିସର୍ଜନ କରିବେ ।

ଶିଷ୍ୟମଧ୍ୟ ଜଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ସେ ଗୁରୁଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ
କରିବେ । ତାହା ଜାଣି ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ବୁଝାଇଛନ୍ତି—

ତୁମ୍ଭର ଯୌବନ ଆଗମ,
ରୂପ ସ୍ୱରାବ ଅନୁପମ ।
ନିଃକାନ୍ଦ ଶାସ୍ତ୍ର ଧୁରନ୍ଧର,
ଏବେ ବୃହସ୍ପାଶ୍ରମ କର ।
ସଂସାରେ ରହି ନିଜ କର୍ମେ,
ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଅ ଧର୍ମେ ।

ଗୋ ସେବା କର ଅନୁଷ୍ଠାନ,
ଗୋହିତେ ବ୍ୟୟ କର ଧନ ।
ଗୋ ମୁଖେ ଦିଅ ହେ ଆହାର
ଗୋ ସେବା ଲୋକରେ ପ୍ରଭୁର ।

ଗୁରୁ ତାହା କହି ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରୁ ଗୋମାହାତ୍ମ୍ୟ ସଂପର୍କରେ
ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ପାଇଁ ଶିଷ୍ୟକୁ ଜଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି—

“ଯାହାର ଶୁଙ୍ଘ ପାଦ ଯାଏ,
ଅଙ୍ଗ ବସନ୍ତି ଦେବତାଏ ।”

ପୁଣି ବହୁ ବହୁ ଉଦ୍ଧୃତ ଦେଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ଗୋଜାତିର
ପରିସ୍ଥିତି ଓ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

ଗୋ ଜାତିର ସେବା ଓ ସେବାର ପ୍ରସାର କରିବା ପାଇଁ ଉନ୍ମତେଶ ଦେଇ ଶେଷରେ ସେ ଗୋମଠା ଜଳରେ ଝାସରେଇ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ଶିଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁ ଆଜ୍ଞାମାନ ତାର ପ୍ରସାରରେ ନିୟୁକ୍ତ ।

ଗୋପଦାସ ସେଇ ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ । ଗୋ ଜାତି ପାଇଁ ପ୍ରାଣର ସମସ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ମମତା ଓ ସଂବେଦନା ଭାଳି ଦେଇଛନ୍ତି ପ୍ରତି ଛନ୍ଦରେ, ପ୍ରତି ପଦରେ...

ଅଧମ ଗୋପ ତାହା ଗୀତେ
ପ୍ରକାଶ କଲୁ ଲୋକ ହୃଦେ ।
ଦିଅ ହେ ଜନେ ଏଥୁ ଧ୍ୟାନ
ମନରେ ନ ବରୁର ଆନ ।

ଗୋପ ତୁମ୍ଭର ପାଦେ ଭୃତ୍ୟ
କର ନେ ତାକୁ କୃତ କୃତ୍ୟ ।
ଗୋବିନ୍ଦକନାଥ ବାଞ୍ଛାନିଧି
କରନ୍ତୁ ସବ ବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧି ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଦେଶ ପାଇଁ, ଜାତିପାଇଁ କରିଛନ୍ତି କାବ୍ୟବରଣ ଓ କହିଯାଇଛନ୍ତି ପ୍ରାଣର ସ୍ଵର—

ମିଶୁ ମୋର ଦେହ ଏ ଦେଶ ମାଟିରେ
ଦେଶବାସୀ ଖୁଲି ଯାଆନ୍ତୁ ପିଠିରେ ।
ଦେଶର ସୁରକ୍ଷା ପଥେ ଯେତେ ଗାଡ଼ି
ପୁରୁ ତହିଁ ପଡ଼ି ମୋର ମାଂସ ହାଡ଼ି ।

ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଦୃବ୍ୟତା ସେ ଦେଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ଧର୍ମପଥରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆମର ନେତା ଓ ନାୟକ ।

ଗୋମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ସମ୍ପାଦ ଭିତରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେଉଁ ପୁଷ୍ପକ ଓ ବିଶଦ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ତାହା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ମୌଳିକ ପରିକଳ୍ପନା । ତାର ଭାବଧାରାର ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ

ପାଇଁ ବହୁ ଆଶ୍ୱାସନ ଓ ଉପାଶ୍ୱାସନ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ମହାନ୍ କବି
ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କର ମହାଭାରତରୁ ।

ଗୋ'ର ଗୌରବ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବାକୁ ଅନୁଶାସନ ପଦର
୫୦ ଅଧ୍ୟାୟରୁ ସେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଚ୍ୟବନ ଚରିତ ।

ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ସହ ସ୍ଥଳେ
ଚ୍ୟବନ ଋଷି ଯୋଗବଳେ
ନିଶ୍ୱାସ ସ୍ୱେଦ କାଠପରି
ଜଳେ ରହିଲେ ତପଶ୍ୱାସୀ ।

ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ଅଛି—

ଅନ୍ତର୍ଜଳେ ସେ ସୁଶୁପ
କାଷ୍ଠ ରୂପେ ମହା ମୁନି
ତତ୍ତ୍ୱଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣତୋ ଧୀମାନ୍
ଚ୍ୟବନ ଭାରତସିଂହ ।

ଗୋପଦାସଙ୍କର ପଦ—

ମାଛ ଧରିବା ଆଶେ ଥରେ,
କେଉଁଠେ ପଶି ନଦୀ ମାରେ ।
ଚୌଦିଗେ ବସୁଲେ ଜାଲ,
ଗୋଲି କଲେ ସେ ନଦୀ ଖାଲ ।
ଟାଣି ଆଣିଲେ ଜାଲ କୁଲେ,
ମୁନି ଆସିଲେ ମାଛ ଭୁଲେ ।
ଜାଲରେ ଛଦି ହୋଇ ତଟେ,
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଣିଲେ କେଉଁଠେ ।
ମୁନିଙ୍କୁ ଦେଖି ଭୟ ପାଇ,
ନନ୍ଦସ ରଜା ପାଶେ ଯାଇ ।
କେଉଁଠିମାନେ ଜଣାଇଲେ,
ରଜା ଅଇଲେ ନଦୀକୂଳେ ।

ପ୍ରଣମି ଚ୍ୟବନ ଚରଣ,
 “କି ଆଜ୍ଞା କର ତପୋଧନ ।
 ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ଏସନେ ନୃପତି,
 କହନ୍ତୁ ସେ ଚ୍ୟବନ ଯତି ।
 କେଉଁଟି ତୋଷି ମାଛ ମୂଲେ
 ମାଛକୁ ଛୁଡ଼ିଦିଅ କୂଲେ ।
 ମୁଁ ମଧ୍ୟ କେଉଁଟିଙ୍କ ଧନ,
 ମୋ ମୂଲ୍ୟ ଦିଅ ହେ ରାଜନ ।
 ତେବେ ମୁଁ ପାଇବି ମୁକତି
 କେଉଁଟି ହାତୁଁ ନରପତି ।

ରାଜା ଏକ ସହସ୍ର ସୁବର୍ଣ୍ଣ କେଉଁଟିଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ଅଜ୍ଞାକାର
 କରିଛନ୍ତି—ସେଥିରେ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁନିଙ୍କର ମତ—
 ରାଜା ପୁଣି ଶତ ସହସ୍ର, ଏକ ଲକ୍ଷ, ଏକ କୋଟି ଦେବା ପାଇଁ ନବେଦନ
 କରିଛନ୍ତି...ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁନିଙ୍କର
 ଅସମ୍ମତ ।

ତାପରେ ରାଜା ଅର୍ଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟ କିମ୍ବା ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟ ଦେବାକୁ
 କହିବାରୁ ତାହାମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ହୋଇ ନାହିଁ—

ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ଅଛି—

ଅର୍ଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟଂ ସମଗ୍ରଂବା ନିଷାଦେଭ୍ୟଃ ପ୍ରତ୍ୟୟତାମ୍ ।

ଏତନ୍ମୂଲ୍ୟମହଂମନେଂ କିବାନ୍ୟନ୍ମୁନ୍ୟସେ ଦିଜ ॥

—୧୨, ୫୧ ଅଧ୍ୟାୟ

ମାତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରିବା
 ସୁବିଧାଜନକ ନୁହେଁ ଭାବି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଅର୍ଦ୍ଧରାଜ୍ୟ କଥା ଉଦ୍‌ଘାଟନ
 କରିଛନ୍ତି—

ରାଜ୍ୟରୁ ମୋର ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଂଶ
 ନିଅନ୍ତୁ କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟ ତାପସ ।

ସେଇ ସମୟରେ ଆଉ ଜଣେ ଋଷିଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ—ତାଙ୍କର ନାମ ଗବିଜ—ସେ ଝଜାକୁ ପରମର୍ଶ ଦେଇଛନ୍ତି ମୂଲସ୍ବରୂପ ଧେନୁ ଦେବା ପାଇଁ । ସେଥିରେ ଚ୍ୟବନ ମୁନି ଝଜାକୁ ଜଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ନିଜର ପ୍ରସାଦିତ ସ୍ବୀକୃତି ।

ବ୍ୟାସଙ୍କର ମୂଳ କଥାବସ୍ତୁକୁ ଗୋପଦାସ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ଖୁବ୍ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ମାତ୍ର ଅବିକଳ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଗୋ ଗୌରବର ପର୍ଯ୍ୟାୟ । କାରଣ ଗୋମାହାତ୍ମ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ଗୋ ଜାତିର ମହିମା ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ...

ଉଦ୍ଭିଷ୍ଟାମୌ ରଜେନ୍ଦ୍ର ସମ୍ୟକ୍ କ୍ରିତୋଽସୌ ତେନନ୍ଦ ।
 ମୌନିସ୍ତୁନ୍ନଂ ନ ପଶ୍ୟାମି ଦନ କଞ୍ଚିଦ୍ଧାରୁତ ॥
 ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରବଣ ଦାନଂ ଦର୍ଶନଂ ଶୁଣି ପାର୍ଥବ ।
 ଗବାଂ ପ୍ରଣଂସ୍ୟତେ ବାର ସବପାପହରଂ ଶିବମ୍ ॥
 ଗାବୋ ଲକ୍ଷ୍ମ୍ୟା ସଦା ମୂଳଂ ଗୋଷୁ ପାପା ନବିଦ୍ୟତେ ।
 ଅନ୍ନମେବ ସଦା ଗାବୋ ଦେବାନାଂ ପରମଂ ହବିଃ ॥
 ସ୍ବାୟାଂକାର ବତ୍ସକାରେ ଗୋଷୁ ନିତ୍ୟଂ ପ୍ରତିସ୍ଥୁତୋ ।
 ଗାବୋ ଯଜ୍ଞେ ପ୍ରଣବ୍ୟୋ ବୌ ତପ୍ତା ଯଜ୍ଞସ୍ୟତାମୁଖମ୍ ॥
 ଅମୃତଂ ହ୍ୟକ୍ଷୟଂ ଦିବ୍ୟଂ କ୍ଷପନ୍ତି ତ ବହନ୍ତି ତ ।
 ଅମୃତାୟତନଂ ତୈତାଃ ସବଲ୍ଲେକଶାସ୍ତତାଃ ॥
 ତେଜସାଂ ବପୁଷା ତୈବ ଗାବୋ ବହିସମା ଭୁବ ।
 ଗାବୋହି ସୁମନ୍ତ ଭେଦଃ ପ୍ରାଣୀନାଂ ତ ସୁଖପ୍ରଦାଃ ॥
 ନବିଷ୍ଠଂ ଗୋକୁଳଂ ଯସ ଶ୍ବାସଂ ମୁଞ୍ଚତି ନିର୍ଭୟମ୍ ।
 ବୟାଦୟତି ତଂ ଦେଶଂ ପାପାନଂ ପୁଞ୍ଜକର୍ଷତି ॥
 ଗାବଃ ସ୍ବର୍ଗସ୍ୟ ସୋପାନଂ ମାବଃ ସ୍ବର୍ଗେଽପି ପୂଜିତାଃ ।
 ଗାବୋ କାମଦୁଦା ଦିବ୍ୟୋ ନାନ୍ୟ କଞ୍ଚିତ୍ ପରଂ ସ୍ବତମ୍ ॥

ଗୋଧନେ ଜଣା ହେଲି ମୁହିଁ,

ଗୋଧନ ସମ ଧନ ନାହିଁ ।

ଗୋଗୁଣ ଶ୍ରବଣ ଜୀର୍ଣ୍ଣ,

ଧେନୁ ଦର୍ଶନ, ଧେନୁ ଦାନ ।

ଅଟଇ ସବ ଶୁଭପ୍ରଦ,
 ଖଣ୍ଡିତ ଦୁରିତ ବିପଦ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଳଇ ଗୋ ସେବନେ,
 ନ ପଡ଼େ ପାପ କଥା ମନେ ।
 ଗୋ ଜାତି ହେଲେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ,
 ଲୋକକୁ ମିଳେ ସୁଖ ଅନ୍ନ ।
 ଗୋଜାତି ଯଜ୍ଞରେ ପ୍ରଧାନ,
 କରନ୍ତି ଦେଶ ଦୁଃଖ ଦାନ ।
 ସ୍ବାହା ସ୍ବାହା ବସନ୍ତକାର,
 ଯଜ୍ଞର ଯେତେ ଭୂପରୁର ।
 ଗୋଜାତି ତହୁଁ ହୁଏ ଲଭ,
 ଅଶେଷ ଗୋଜାତି ପ୍ରଭାବ ।
 ଗୋରୁ ବହନ୍ତି ଦିବ୍ୟରସ,
 ଦେବେ ହୁଅନ୍ତି ଯହିଁ ବଶ ।
 ଗୋ ତହୁଁ ଯେ ଶୀରଧାର,
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଅମୃତ ଆକାର ।
 ଗୋ ଜାତି ସବଲୋକ ମାତା,
 ଦେବତା ମାନବେ ବହତା ।
 ଗୋଜାତି ନିଜ ତନୁ ତେଜେ,
 ଅନଳ ସମାନ ବିରାଜେ ।
 ଯହିଁ ଗୋକୁଳ କରେ ବାସ,
 ନିର୍ଭୟେ ମାରଇ ନିରାସ ।
 ଅତି ପବିତ୍ର ସେହି ସ୍ଥାନ,
 ହରଇ ଜନ ପାପମାନ ।
 ଆଦରେ ପୂଜିଲେ ଗୋଜାତି,
 ପାଏ ମାନବ ସ୍ବର୍ଗ ଗତି ।
 ଯୁରଇ ସକଳ କାମନା,
 କଲେ ଗୋ-ପାଳନ ଅର୍ଚ୍ଚନା ।

ସ୍ବର୍ଗକୁ ପାହାଚ ପରାଏ,
ଗୋଜାତି ଜାଣ ନରାସୟେ ।
ସ୍ବର୍ଗେ ପୂଜନ୍ତି ଦେବଗଣ,
ସାଦରେ ଗୋଜାତି ଚରଣ ।
ଧେନୁ ସାକ୍ଷାତେ ଦେବାରୁପ
ଏ ତଥ୍ୟ ଭଲେ ବୁଝ ନୃପ ।

ତାହା ଶୁଣି କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟମାନେ ମୁନିକର ଚରଣ ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି
ଓ ନିବେଦନ କରିଛନ୍ତି...

ଗୋ ଧନେ ନାହିଁ ମୁସୋଜନ,
ଏ ଗୋରୁ ନିଅନ୍ତୁ ଆପଣ ।
ମୁନି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ରାଜା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ !

ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ଗୋପ ଦାସ ଅନୁରକ୍ତ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରକାଶ
କରିଛନ୍ତି -

ଗୋଜାତି ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ
କଲେ ଯା ମହର୍ଷି ଚ୍ୟବନ ।
ସଂସାରେ ବୁଝାଅ ଏ ତତ୍ତ୍ବ
ଗୋଜାତି ଗୌରବ ମହତ୍ତ୍ବ ।

X X

ଏଣେ ମିଳଇ ସୁଖ ଯଶ
କହଇ ଘାନ ଗୋପ ଦାସ ।

ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି
ନବିକେତ କଥା...ଯାହା ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ନାବିକେତ... । ମୂଳ
ଉପାଦାନ ଠାରୁ ତହିଁରେ କିଛି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ତାହା ମୂଳ
ଉପାଖ୍ୟାନର ଅଧିକ ଯଥାର୍ଥତା ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ । ତେଣୁ ତାହାହିଁ
ମୋର ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

“ଥିଲେ ପୂରୁବେ ଉଦାଳକ,
 ରୁଷି ସୁଜ୍ଞାନୀ ସୁବବେକ ।
 ପୁଅ ତାଙ୍କର ବିଶୁଦ୍ଧିତ,
 ସକଳ ଲୋକରେ ବିଦିତ ।
 କଲେ ସେ ଯଜ୍ଞ ଅନ୍ତସ୍ଥାନ,
 ଦେଲେ ବହୁତ ଧେନୁଦାନ ।
 ତାଙ୍କର ପୁଅ ନଚିକେତ,
 ଗୋଦାନ କାଳେ ଉପଗତ ।
 ପିତାଙ୍କୁ ପରୁରେ ନନ୍ଦନ,
 ମତେ କାହାକୁ ଦେବ ଦାନ ?
 କର୍ମରେ ଥିବାରୁ ନିୟୁକ୍ତ
 ବିରକ୍ତ ହେଲେ ବିଶୁଦ୍ଧିତ ।
 କହିଲେ “ତତେ ଦେବ ଯମେ”...

ମହାଭାରତର ଉପାଖ୍ୟାନ ସ୍ଥଳରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି
 ଉପନିଷଦ କଥା । ମହାଭାରତରେ ଉକ୍ତ ରୁଷିଙ୍କ ନାମ ଉଦାଳକ ।
 ଉଦାଳକଙ୍କର ପୁଅ ମନେନ୍ଦ୍ରଏ । ଉଦାଳକଙ୍କର ପୁଅ ବିଶୁଦ୍ଧିତ । ମାତ୍ର
 ବିଶୁଦ୍ଧିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ନୁହେଁ । ଯଜ୍ଞର ନାମ ।

ମହାଭାରତରେ ଥିଲା—

ରୁଷିରୁଦାଳକ ଧୀମାନୁପଗମ୍ୟ ତତଃ ସୁତମ୍ ।
 ଇଂ ମାନୁପତରସ୍ତେଷୁ ନାଚିକେତ ସମାଗତ ॥
 ଯମାପ୍ତେ ନିୟମେ ତସ୍ମିନ୍ ମହର୍ଷିଃ ପୁରମବ୍ରୁବାଚ୍ ।
 ଉପସ୍ପର୍ଶନ ଶକ୍ତସ୍ୟ ସ୍ବାଧ୍ୟାୟାଭିରତସ୍ୟ ଚ ॥
 ଇନ୍ଦ୍ରା ଦର୍ଭୀଃ ସୁମନସଃ କଳସଶ୍ଚାତି ଶ୍ରେଜନମ୍ ।
 ବିସ୍ମୃତଂ ମେ ତଦାଦାୟୁ ନୟାତ୍ତାବଦିହାବ୍ରୁଜ୍ ॥
 ଗତ୍ସାନ ବାପ୍ୟ ତତ୍ ସର୍ବଂ ନୟାବିଗ ସମାପ୍ନୁତମ୍ ।
 ନ ପଶ୍ୟାମି ତଦିତ୍ୟେବ ପିତରଂ ସୋଽବ୍ରୁବାଚ୍ ମୁନିଃ ॥
 କ୍ଷୁଦ୍ର ପିପାସା ସମାବିଷ୍ଟ ରୁଷିରୁଦାଳକସ୍ତଦା ।
 ଯମଂ ପଶ୍ୟତି ତଂ ପୁରମପଶନ୍ ସ ମହାତପାଃ ॥

ଉପନିଷଦରେ ଅଛି—

ଓଁ ଉଗନ୍ ହ ବୌ ବାଜନ୍ତବଃ ସବ ବେଦସଂ ଦଦୌ
 ତସ୍ୟ ହ ନଚକେତା ନାମ ପୁତ୍ର ଆସ ॥
 ତଂ ହ କୁମାରଂ ସନ୍ତଂ ଦକ୍ଷିଣାୟୁ ମାୟୁମାନାୟୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାଃବିବେଶ
 ସୋଽମନ୍ୟତ ॥
 ପିତୃଦକା ଜଗ୍ୟତୁଣା ଦୁଗ୍ୟଦୋହା ନିରିହପୁଂସଃ ।
 ଅନନ୍ଦା ନାମ ତେ ଲୋକା ସ୍ଥାନସ୍ୟ ଗଚ୍ଛତି ତା ଦଦତ୍ ॥
 ସହୋଦାତ ପିତରଂ ତତ କର୍ତ୍ତୃ ମାଂ ଦାସୀସ୍ୟତି ।
 ଦ୍ବିଜାୟଂ, ବୃଜାୟଂ ଚ ହୋବାତ ମୃତ୍ୟେବ ଲ୍ଲା ଦଦାମୀତି ॥

ମୃତ୍ୟୁ ଯାସୀ ନଚକେତ ସ୍ବର୍ଗରେ ଗୋଲୋକର ମହତ୍ତ୍ବ ଶୁଣିଛନ୍ତି ।
 ମୃତ୍ୟୁଙ୍କଠାରୁ —ଯାହା ଗୋଦାନ ଓ ଗୋ ସେବାର ଫଳ । ତେଣୁ
 ଗୋପବନ୍ଧୁ ମହାଶ୍ବରତର ଉପଖ୍ୟାନକୁ ପରିହାର କରି ପ୍ରାସଂଗିକତା
 ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି ଉପନିଷଦର ଆଖ୍ୟାନ । ଆହୁରି
 ମଧ୍ୟ ମହାଶ୍ବରତରେ ଅଛି ।

ତଥା ସ ପିତାଭିହତୋ ବାର୍ବଜେତା କୃତାଞ୍ଜଳଃ ।
 ପ୍ରସାଦେତ ବ୍ରୁବନ୍ଧିବ ଗତସଞ୍ଜୋଽପତତ୍ତୁବ ॥
 ନାଚକେତଂ ପିତା ଦୃଷ୍ଟା ପତିତଂ ଦୁଃଖମର୍ହ୍ଣିତଃ
 କିଂ ମୟା କୃତମିତ୍ୟୁକ୍ତ୍ବା ନିପତାତ ମସ୍ମତଳେ ।
 ତସ୍ୟ ଦୁଃଖ ପଶ୍ଯତସ୍ୟ ସ୍ବଂ ପୁନ ମନୁଶୋଚତଃ
 ଅଜ୍ଞାତଂ ଦେହଃ ଶେଷଂ ସା ଚ୍ଛୋଭା ତସିଶବ୍ଦଃ ॥
 ପିତ୍ରେନାମଶ୍ରୁପ୍ରାତେନ ନାଚକେତଃ କୁରୁକ୍ତୁଃ ।
 ପ୍ରାପ୍ୟଞ୍ଜୟତ୍ ଶୟନେ କୌଶ୍ୟ ବୃଷ୍ଣ୍ୟାଶସ୍ୟମିବାପୁତ୍ରଃ ॥

“ରକ୍ଷି ପୁତ୍ର ପାଇଁ ଗର୍ଭର ଦୁଃଖରେ ଅନୁଶୋଚନା କରୁ କରୁ
 ଦିନ ଶେଷ ହେଲା । ଉତ୍ସୁକତା ରକ୍ଷିର ଅବସାନ ହେଲା । ଶୁଶ୍ରୀମାଣ ଶସ୍ୟ
 ଯେପରି ବୃଷ୍ଟିଧାରରେ ସଞ୍ଜୀବିତ ହୁଏ, ନାଚକେତ ପିତାଙ୍କ ଅଶ୍ରୁ-
 ପାତରେ କୁଣ ଶଯ୍ୟାରେ ଅଙ୍ଗ ସଞ୍ଚଳନ କଲେ ।”

ମାତ୍ର ଉପନିଷଦକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏକ ଦିନ ନୁହେଁ,
ତାହା ଚାରିଦିନ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି—କାରଣ ଉପନିଷଦର
ନବିକେତା ମୃତ୍ୟୁପୁରକୁ ଯାଇ ନିରାହାରରେ ମୃତ୍ୟୁ ଦର୍ଶନ ପାଇ ତାହା ଦିନ
ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲା—

ପଡ଼ିଲା ଶବ ଯଜ୍ଞ ସ୍ଥାନେ,
ପୁଣି ତାହା କି ଚାରି ଦିନେ ।
ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲା ନନ୍ଦନ,
ହେଲା ସେ ଶବ ସତେତନ ।

ପୁଣ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ଶୁଣି ପରମ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି—ପୁଣ୍ୟକୁ
ପରୁରିଛନ୍ତି—ଯମପୁରରେ ମଣିଷ କର୍ମଫଳ ଶ୍ରେଣୀ କରେ କିପରି ?
ନବିକେତା ନବେଦନ କରିଛନ୍ତି; ଯମ କିପରି ତାଙ୍କୁ ଦବ୍ୟ ଯାନରେ
ବସାଇ ନାନା ସ୍ଥାନ ଦେଖାଇଛନ୍ତି—

ସୁକୃତ ଫଳେ ଯେ ଯେ ଲୋକେ,
ବସନ୍ତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ବିଶୋକେ ।
ସେ ସବୁ ମୋତେ ଦୟାକରି,
ଦେଖାଅ ଯମ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।

ତହୁଁ ସେ ଯମ ଦବ୍ୟଯାନେ,
ବସାଇ ମତେ ନାନାସ୍ଥାନେ ।
ଦେଖାଇ ବୁଲାଇଲେ ପୁର,
ଅତି ଅଭୂତ ମନୋହର ।
ସୁଦବ୍ୟ ଚାହିଁ ନିକେତନ,
ଅତି ବିଚିତ୍ର ସୁଗଠନ ।

ଶୋଭିତ ଅଶେଷ ରତନେ,
ଖଟିତ ଅପୂର୍ବ ଯତନେ ।
ଶୁଭ ଶରଦ ଚନ୍ଦ୍ର ସମ,
ରୂପ ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ମନୋରମ ।

ଅତି ପ୍ରଶସ୍ତ ଉଚ୍ଚପୁର,
 ବିରାଜେ କିଙ୍କିଣି ନୁପୁର ।
 ଅଟାଳି ଉପରେ ଅଟାଳି,
 ଉଠିଛି ଉଦ୍ଧୃତ ନୁହେଁ କଳି ।

ପୁର ମଧ୍ୟରେ ଶୋଭାବନ,
 ସରିତ ଶଇଳ କାନନ ।
 ବହଇ ସୁନମିଳ ଝର,
 ବିରାଜେ କାହିଁ ସରୋବର ।

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଜତେ ଜଡ଼ିତ,
 ଶୋଭେ ତୋରଣ ଶତ ଶତ ।
 ସେ ପୁର ଯେତେ ବସ୍ତୁ ତପ୍ତ,
 ରହେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଭାମୟ ।

ବାଳା କି କନକ କିରଣେ,
 ରଞ୍ଜିତ ଦିଗନ୍ତ ଯେସନେ ।
 ସୁସ୍ଥ କୋମଳ ସୁବଚନ,
 ମଣ୍ଡିଛି ବିବିଧ ଆସନ ।

ବିବିଧ ରସ ଭସ ଘେଲେ,
 ଶଇଳ ଶିଖର ବିରାଜେ ।
 ଲତା ପାଦପ ପାଏ ଶୋଭା,
 ରସାଳ ଫଳ ମନୋଲୋଭା ।

ସୁଗନ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ସୁମନ,
 ଫୁଟଇ ନିତି ଅଗଣନ ।
 ବହଇ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଦଧି ଧାର,
 କେ ସଂଖ୍ୟା କରିବ ତାହାର ।

ପଥେ ଚାଲଇ ନାନା ଯାନ,
 ସୁନ୍ଦର ସଂହନ ବିମାନ ।

ସୁରଭ ଶୀତଳ ସମୀର,
ବହେ ସେ ପୁରେ ନରନ୍ତର ।
ନ ଲଗେ ତହିଁ ଦେହେ କ୍ଳାନ୍ତ;
ପ୍ରକାଶେ ଆରାମ ସୁଶାନ୍ତ ।

ନବିକେତ ତାହା ଦେଖି ଯମକୁ ପଚାରିଲୁ—

ଏ ସବୁ କାହା ଉପକ୍ଷେପେ
ସଜ୍ଜିତ ଏତେ ଉପଯୋଗେ

ଯମ କହିଛନ୍ତି—

ଗୋସେବା କରଇ ସେ ନିତି,
ଗୋଦାନ କରେ ବହୁ ପ୍ରୀତି ।
କଅବା ଉପଯୁକ୍ତ ଜନେ
ତୋଷଇ ଗୋରସ ଭୋଜନେ ।
ମୋ ପୁରେ ଆସିଲେ ସେ ନର
କରେ ଏ ସବୁ ଅଧିକାର ।

ନରପତି ରକ୍ତଦେବ ଗୋମେଧ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ।
ଗୋରୁମାନଙ୍କର ଚର୍ମରୁ ଯେଉଁ ରକ୍ତ ନିସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା ତହିଁରୁ ଚର୍ମ ଶୁଣା
ନଦୀର ଉତ୍ତବ ।

“ସେ ରକ୍ତଦେବ ନରପତି
ପଶୁରେ ବଢ଼ିଲେ ଗୋଜାତି ।

×   ×   ×

ସେ ମହାଯଜ୍ଞେ ଗଲୁ ନାଶ
ଗୋରୁ ଜାତିର ପଶୁ ଦୋଷ ।
ପଶୁ ଦୋଷରୁ ହୋଇ ମୁକ୍ତ
ଗୋଜାତି ଦାନ ଉପଯୁକ୍ତ ।

ଉତ୍ତମ ସୁଜ୍ଞାନ ବ୍ରାହ୍ମଣେ
ତୋଷଇ ଯେହୁ ଧେନୁ ଦାନେ ।
ତରେ ସେ ସକଳ ଦୁର୍ଗତି,
ନ ଶ୍ରେଣେ କେବେହେଁ ବପଡ଼ି ।”

ମାସ ଦାନାପହରଣରେ କି ଦୁର୍ଗତି ଦଢ଼ିଥାଏ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ନୂତନ ରାଜାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି—ରାଜା ବଡ଼ ଦାନୀ । ରାଜା ଥରେ ସହସ୍ର ଗୋଦାନ କଲପରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ସେଇ ଗୋରୁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ତାହାର ନିଜର ବୋଲି ଦାବିକଲ । ରାଜା କହିଲେ ମୁଁ ଦାନ ପ୍ରତିଗ୍ରହଣ କରିବି କିପରି ? ତୁମ ଗୋରୁ ବଦଳରେ ଏକ ସହସ୍ର ଗୋରୁନଥା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାଜାଙ୍କୁ ହେଲେ ନାହିଁ । ବଡ଼ ବିଷମ କଥା, ରାଜାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ । ଯମ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯମ କହିଲେ—“ହେ ରାଜା, ତୁମେ ବହୁତ ପୁଣ୍ୟ କରିଛ, ଏ ମାତ୍ର ମଧ୍ୟ କରିଛ, ଦଣ୍ଡ ନେବ ନା ଧୂରନ୍ଧାର ଆଗ ନେବ ।”

ଦଣ୍ଡ ସରିଗଲେ ଅଖଣ୍ଡ ସୁଖ ମିଳିବ ବୋଲି ରାଜା ଆଗ ଦଣ୍ଡ ନେବାକୁ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇଲେ । ଯମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କହିଲେ, ତୁମେ ଏକ ହଜାର ପାଇଁ କୃକଳାସ ହୁଅ । ଦ୍ଵାରକାର ଗୋଟିଏ ପରିତ୍ୟକ୍ତ କୂପରେ ରୁହ । ଯେଉଁଦିନ ବାସୁଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତୋତେ ପ୍ରାଣୀ କରିବେ ତୁମେ ସେଇକ୍ଷଣି ଅଭିଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବ ।

ଗୋରୁର ମହିମା ଓ ଗୌରବ କଥା ଶୁଣି ଶିଷ୍ୟ ଗୁରୁଙ୍କ ପାଦରେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କଲେ, ଗୁରୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଇ ଚାଲିଲେ ଆତ୍ମବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ ଗୋମଠା ଜଳରେ ।

ଅଧମ ଗୋପ ତାହା ଗୀତେ
ପ୍ରକାଶ କଲ ଲୋକ ହୃଦେ ।

ରାଧାନାଥନ ଗଡ଼ନାୟକ

ଅବକାଶ ଦିନୁ

ପ୍ରାର୍ଥନା

ତୁମ୍ଭ ଦୟାମୟ ଜଗତପତି
ଅନାଥର ନାଥ ଅଗଚରତି
ତବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଏହି ବନତି
କରୁଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ଶିଶୁ ସନ୍ତତି
ମିଳି ଆଜି ଏକମନେ ହେ,

ବିଅ ନବ ତେଜ ନବୀନ ସାହସ

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳମାତା ଜୀବନେ ହେ । ୧ ।

ହୃଦ୍ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଜୈନ ମୁସଲମାନ,
ଭେଦ ଭୁଲି ଏବେ ସବେ ସମାନ,
ଭ୍ରାତୃ-ପ୍ରେମ-ଢୋରେ ହୋଇଣ ବାନ୍ଧ
ଜଣାଉଛୁ ତବ ଶୁମ୍ଭରେ କାନ୍ଦ
ଅରହନ୍ତି ଶିଶୁକୁଳ ହେ,

ଜନନୀ ବିଶାଦେ ଭସାଇ ନ ବିଅ

କେବେ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୁନ ହେ । ୨ ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମାତାର ଅଶ୍ରୁ ଯଶ,
ବିପ୍ଳବ ବିରାବ ବଳ ସାହସ
ସୁମରଣେ ପାଟିଯାଏ ହୃଦୟ,
ଦେଖି ଅବସ୍ଥାର ଏ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ

ରକ୍ତ-ମାଂସ-ଦେହ ଧରି ଯେ,

ଅଧୀର ଆତ୍ମର କିଏ ସେ ନ ହେବ

ଦେଖି ମାତା ଏତେ ସରି ଯେ । ୩ ।

ଅଛି ସେହି ନଦୀ, ଅଛି ସେ ଗିରି,
 ଅଛି ସେ ବସନ୍ତ, କାହିଁ ସେ ଶିଶୁ?
 ଅଛି ସେହି ସେତୁ, ସେହି ଦେଉଳ,
 କାହିଁ ସେହି ଦୟା କର ଫୁଲ ?

କଲ ଯା ଏତେ କାନ୍ଦି ଯେ,
 ଦଶ ଦିନ ଚିନ୍ତା କାହିଁ ପୁଣି ପୁଣି,
 କାହିଁ ସେ ପୁଣି ଶକତି ଯେ ? । ୪ ।

ରହିଅଛି କାବ୍ୟ ନାଟାନ୍ତ କବି,
 ଅଛି ସେହି ଦେଶ ନାହିଁ ସେ ଛବି,
 କାଳବଳେ ସବୁ ସରିଛି ଯାଇ,
 ଆହା କି ସୁନ୍ଦର କି ନାରାୟଣ !

କି ଘୋର କର୍ମବିପାକ ହେ,
 ହରି ଏ ଦୁର୍ଗତି ହରି ବିଶ୍ୱପତି
 ଶୁଣ ଏ କାନ୍ଦର ଡାକ ହେ । ୫ ।

ସବୁ ଧର୍ମଧାମ ପୁଣ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-
 ବଦନେ ବିକାଶୁ ଗୁରୁ ବିମଳ,
 ଜାଗୁ ଚଉଦିଗେ ନବ ପରାଣ,
 କର ଏ କରୁଣା ଆରତପାଣ,
 ମାଳାତଳ, ମାଳାତଳ ହେ,

ବୋଲି ସୁବିଶାଳ ଭରତ ଭୁବନେ
 ପଞ୍ଚୁ ସତତ କହଳ ହେ । ୬ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଶାସନ ଶବ୍ଦପଲ୍ଲୀ,
 କୃଷକ କୁଟୀର ନୃପ ଅଞ୍ଚଳ,
 ଜାତୀୟତା-ପ୍ରେତେ ଦେଉ ପ୍ରାବର,
 ଉଠୁ କୋଟି କଣ୍ଠ ଜାତୀୟ ଗୀତ,
 ତେଜ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଅଭିମାନ ଯେ,

ଜନନୀ-କଲ୍ୟାଣେ   ସାଧୁ ଅନୁଷ୍ଠାନେ
 ରହୁ ସଦା ମନ ଧ୍ୟାନ ଯେ । ୨ ।

ସଂସାର 'ଭୂମ୍ଭଳ ରଢ଼ୋଇଣେ,
 ଉଚ୍ଛନ୍ନର ଘନ ତନୟ-ଗଣେ,
 ପତ୍ତରେ କେବେହେଁ ନ ପଡ଼ୁ ଦେବ,
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୁ ଏହି ଆଦେଶ ଦେବ,
 ଦେନ ଅପୂର୍ବ ଉତ୍ସାହ ଯେ,

ଭାରତର ମହା-   ଜାତୀୟ ଚରଣେ
 ମିଶୁ ଉଚ୍ଛଳ ପ୍ରବାହ ଯେ । ୩ ।

ବାଣୀ

(୧)

ସୃଷ୍ଟି ଆଦ୍ୟକାଳୁ ଦେଶ ତୋହର ଉତ୍ପତ୍ତି,
ତୋର ନତ୍ୟ ଲୀଳାଭୂମି ଅନନ୍ତ ଅପାର,
ଅନନ୍ତ ଅଭ୍ୟୁତ ଅତି ତୋ ମହାଶକତି,
ସହଜେ ବୁଝିବ କାହିଁ ତାହା ନର ଛାର ।

(୨)

ଅନଳେ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ କରି' ବରଷଣ,
ପୂଜନୀୟ ସରସ୍ୱତୀ-ପୁଲିନ ପ୍ରଦେଶେ
ଗାଇଲେ ସଙ୍ଗୀତ ଯେବେ ଆଦି ରସିଗଣ
ପ୍ରକାଶିଲୁ ତହିଁ ମାତଃ କି ଶୁଭ ସୁବେଶେ !

(୩)

ସେ କାଳର ଶୁଭ ବେଶ ଦବ୍ୟ ଭବମାନ
ବିଭାସିଣ ଆଲୋକଛୁ ସବ ବସୁନ୍ଧର
ତମାବୃତ୍ତ କିନ୍ତୁ ଆଜି ଭାରତ-ସନ୍ତାନ,
ନ କରଇ କହ କବା କାଳ ପରମ୍ପରା !

(୪)

ପଙ୍କଜ ବାସିନୀ ଦେଶ ନତ୍ୟ ଗଣାପାଣି,
ବାଅ ସେ ଅମର ଗାଣା କୃପା କରି ଅରେ,
ପ୍ରବେଶୁ ତା ଦବ୍ୟନାଦ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ
ମୃତ ପ୍ରାୟ ଭାରତର ହୃଦୟ-କନ୍ଦରେ ।

[୪]

(୫)

ଭରତେ ଉତ୍କଳ ପୁଣି ଅତି ଅଭାଗିନୀ,
ଧନେ, ଜନେ, ମାନେ, ଜ୍ଞାନେ, ବିଦ୍ୟା, ସାହସେ;
ଆଦେଶେ ମା ପୁଣି ତବ ଆବାସ-ନଳିନୀ
ଗୌରବ-ତପନେ ବରୁ ଉତ୍କଳ-ନୟନେ ।

(୬)

ମହାନନ୍ଦେ ବିହରଣ ନିତି ଜ୍ଞାନ-ବନେ
ଶାସ୍ତ୍ର-ସୁମନରୁ ସିଦ୍ଧ୍ୟ-ମକରନ୍ଦ ରାଶି
ଆହରଣ ଭକ୍ତିଭରେ ହେ ସୁଧୀବନ୍ଦନେ !
ଖଟନ୍ତୁ ତୋ ପଦପୁରେ ଉତ୍କଳ-ନିବାସୀ

(୭)

ମୁଁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ, ମୋର ସାମାନ୍ୟ କାମନା,
ପୁରୁ ମାତଃ ବାକ୍ୟ-ଦେଶ ତୋହର ପ୍ରସାଦେ,
ବାସୁବ ବିଶ୍ଵର ଯେତେ ନୀରସ ଘଟନା
ପ୍ରବେଶ ନ କରୁ କେବେ ମୋ ସୁଖ-ପ୍ରାସାଦେ

(୮)

ଆବର୍ଜନାମୟ ଏହି ସ୍ଵପାର-ଜଞ୍ଜାଳେ
କେବେ ପ୍ରଗୀଢ଼ତ ମୋର ନ ହେଉ ମାନସ,
କଳ୍ପନାର ସୁଖରାଜ୍ୟ ଦେଶେ କାଳେ କାଳେ
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁଖମା ଆଉ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ରହସ୍ୟ ।

କବିତା

କି ମୋହନ ବେଶ ତୋର ଦେ ସୁର-ସୁନ୍ଦର !
କିଏ ସେ ଏପରି ଅଛି ଅଦ୍ଭୁତତ୍ତ୍ୱ ଜନ,
ତୋତେ ଦେଖି ନ ଯାଏ ଯା ଦୁଃଖ ଅପସରି,
ଅସ୍ମଦେ-ଅନ୍ୟତେ ନୁହେଁ ପରମୁକ୍ତ ମନ ?

ଶୁଭ ସରଳତା ତୋର ବାହ୍ୟ ଆଭରଣ,
ଦିବ୍ୟ ରସମୟ ଭାବେ ଅନ୍ତର ପରିଚିତ,
ବାହ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ବିମୋହିତ ଜନ ସାଧାରଣ,
ଅନ୍ତର ରସେ ମଗନ କେବଳ ପଣ୍ଡିତ ।

ପ୍ରକୃତିର ବିଶିଷ୍ଟତା ତୋ ପରିସ୍ଥ ଅଙ୍ଗେ,
ନାନାବିଧ ମାନବର ଭେଦକୁ ସ୍ୱଭାବ,
ହୋଇଣ ପ୍ରତିଫଳିତ ଆତ୍ମା କେତେ ରଙ୍ଗେ
ଉତ୍ପଳାଏ ହୃଦ-କ୍ଷେତ୍ରେ ନବ ନବ ଭାବ ।

ବିବେକ-ସଞ୍ଜି ମା ଧର୍ମା ଚଳୁନା - ସୁନ୍ଦରୀ
ଜ୍ଞାନଦାୟୀ ପଦାଶୟା ଭାବନା ସଙ୍ଗତେ,
ନିବସନ୍ତ ବେନି ପାଶେ ବେନି କର ଧରି
ଅନୁଗତ ପରିକଳ୍ପ ପ୍ରଭାସେ ନିରତେ

ରଞ୍ଜୋଗୁଣମୟୀ ଦେଶ ବାଣୀ ସୁରୁପିଣୀ,
ନାନା ଭାବେ ନାନା ସ୍ଥାନେ ହୁଏ ତୋ ପ୍ରକାଶ,
ଏ ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନେ ଦୟା କର ଗୋ ଭାବନି,
ପ୍ରକାଶୁ ଏ ପ୍ରାଣେ ପୁଣ୍ୟ ମଧୁର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ।

ଶମ୍ଭୁକର କାଜପେୟୀ

କି ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଦେବ, ଆମନ୍ତ୍ରିତ ତବ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅମ୍ବାକୁ ଆଜ ?
ସୁଜ୍ଞାନୀ ଧାର୍ମିକ ଗୋପ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
ହେ ଉତ୍କଳ-ଉତ୍ତରାଜ !

ତୁମ ବଂଶୋଦ୍ଭବ ବୋଲି ଗଞ୍ଜରବ
କରନ୍ତି ବିପ୍ର ଅନେକ,
ବର୍ଷ ଶତ ଶତ ହେଲେହେଁ ଅତୀତ
ଅଛି ତୁମ୍ଭ ନାମ ଟେକ ।

କାଜପେୟୀ ଯାଗ କରି ମହାଭାଗ
ହେଲେ ନିଜେ ପୂଜପ୍ରାଣୀ,
ସ୍ମୃତି ସମ୍ପାଦଣେ ପ୍ରଭୁରଲେ ଦେଶେ
ବେଦ-ବିହୃତ-ବିଧାନ ।

ଧର୍ମତନ୍ତ୍ରେ ରତ ଥିଲେ ହେଁ ସତତ
ସାହିତ୍ୟ-ଶୋଭା-କାନନେ,
ମାନସ ମିଳିତ ତବ ମକରନ୍ଦ
ଗୁଣି ଚଣାକଲ୍ଲ ଜନେ

ରାଜ-ଅନୁଗ୍ରହ ରାଜ୍ୟ-ପ୍ରତିଗ୍ରହ
କରେ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ନାଶ
ମାନ ରଜାଦେଶ ତେଣୁ ତେଜ ଦେଶ
କଲ୍ଲ ଚର କାଶୀବାସ ।

ତଥାପି ସ୍ଵଜନ- ମମତା-ବନ୍ଧନ
 ହୃଦେ ଥିଲା ନିରନ୍ତର,
 ତରୁଣ ବରପେ ଯେଷିଲ ସ୍ଵଦେଶେ
 ଯୋଗ୍ୟ ସୁତ ବିଦ୍ୟାକର ।

ବିମୁକ୍ତ-ତାମସ କରଇ ଗରସ
 ନର-ଶରତ- ନିରପ୍ତ,
 କିନ୍ତୁ ସାଧୁର ପବନ ପ୍ରସବ
 ପାଏ ନାହିଁ କେବେ ଲୟ ।

ହେ ସମାନ-ନେତା, ତବ ସ୍ଵାଧୀନତା
 ସ୍ଵଦେଶ-ସ୍ଵଧର୍ମ-ପ୍ରୀତି,
 ତେବେ କାହିଁ ଆଜ ସେ କ୍ଳେ, ସେ ତେଜ
 କିମ୍ପା ଏ ଘୋର ଅନୀତି ?

ହେ ଉତ୍କଳ ଆଦି- ରୁଷି ବ୍ରହ୍ମବାଣୀ,
 କର ଏହି ଅଶୀର୍ବାଦ
 ପରକାଶୁ ତବ ପ୍ରଜ୍ଞା ପ୍ରସବ
 ଦ୍ଵିଜ-ଜାତି-ଅବସାଦ ।

ଭକ୍ତ କବିବର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ

[illegible]

ବେଦ-ମହୋଦଧି   ବ୍ୟାସ ଚପୋନଧି
ମନ୍ତ୍ରୀ ସେ ହେ ପକଳେ,
ଭବର ପୁରଣେ   ନାନା ଉପାଶ୍ୟାନେ
ପ୍ରକାଶିଥଲେ ସରଳେ ।

ସନ୍ଧିପ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଅମୂଲ୍ୟ ଆଧାରେ
 ଥିଲା ସେ ଅମିତ୍ତ ରସ,
 ସଦେ ଦୁଃଖୀ ଧନ ପଣ୍ଡିତ ଅକ୍ଷୟ
 ନ ପାଇଲେ ସମ ଅଂଶ ।

ତେଣୁ ବାଞ୍ଛୁର. 'ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରବନ୍ଧ'
ଗୀତେ କଲ ପରକାଶ,
ସୁବାସାଏ ଶ୍ରୀରାମ ରାଜବ ଓଡ଼ିଶା
"କହେ (କହଇ) ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।"

ନୃପତି-ନବରେ କୃଷକ-କୁଟୀରେ
 ଆଜି ଉପେ ତୁମ୍ଭ ନାମ,
 ଦିନ ଅବସାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନେ
 ଯେବେର ଶାନ୍ତି ଆନାମ ।

ପ୍ରଥମ ଏକମେଳ

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳ
ଧନୁ' ଭାବେ ହୋଇ ମଉ,
ବିପଦେ ସର୍ମ୍ମଦେ   ବାଆନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ
ସ୍ତାନେ ସ୍ତାନେ 'ଭଗବତ୍' ।

ସୁଜନ ପ୍ରଶଂସା ପାଇବାକୁ ଅଟା
ମନରେ ନ ଥିଲା ପୋଷି,
ତଥାପି ନିଜକୁ — ଶ୍ରୀ କବିକୁଳ
ହେବେ ତମ୍ଭ ନାମ ଘୋଷି ।

ତୁମ୍ଭ ସମାଧିରୁ ଆଦେଶ କରୁଛୁ !
କେତେ ଦାର୍ଶନିକ କବି
ଜନମିତ୍ର କାଳେ ଝଲୁ-ସାହିତ୍ୟେ
ଦେବେ ନବ ନବ ମିତ୍ର !

କେତେ ଧନ୍ୟବାନ   ସୋହାଗି ନୀଳ ଶିର
ସୁଦେଶ ସୁଧର୍ମ ହୃଦେ,
ଅସଂଖ୍ୟ ନାସ୍ତିକ   ସୋହାଗିର ପ୍ରେମିକ
ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗୀତେ ।

ବଳରାମ ଦାସ

କ ମଧୁର ନାମ ଭକ୍ତ ବଳରାମ
ଉତ୍କଳବାସୀ ଶ୍ରବଣେ,
ସାହିତ୍ୟ-ସଂସାରେ କଠୋର ସାଧକ
କାହିଁ ତମ ପରି ଜଣେ ?

ବାଲମୀକି ବ୍ୟାସ ଅନ୍ତର-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ
ଯମୁନା-ଜାହ୍ନବୀ ପରି
ପ୍ରୟାଗ ପର୍ବତ ଏକାଧାରେ କିଏ
ପାରେ ତମ୍ଭ ବିନେ ଧରି ।

'ଗୌତା, ଗୁଡ଼ ବାଣୀ   ଲେକରେ ବଖାଣି
ପ୍ରଶ୍ନର ଚନ୍ଦ୍ର ଜାନ,
ଧର୍ମ ସାଧାରଣ   କରିବା କାରଣ
କଲ ଆନ ଗୀତାମାନ (୧) ।

“କମଳ ଲୋଚନ” କୋମଳ ବଚନ
ଶିଶୁମୁଖେ ଜଣେ ବାଣୀ,
ଦୃଢ଼ ସ୍ତବ୍ଧା ଯୋଗୀ ଭକ୍ତ ଅନୁରାଗୀ
ସବେ ତବ ପଦେ କିଣା ।

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସମ୍ପଦ- ସ୍ତ୍ରୀ ଯେ ଅମୃତ
ରଖିଗଲେ ବାଳମୀକ,
କେବଳ କୋବଦ ପାଇଲେ ଆସ୍ବାଦ
ମିଳିଲା ନାହିଁ ସଭ୍ୟ ।

(୧) ନାମରତ୍ନ ଗୀତା, ହୃଦୟ ଗୀତା, ଗୁପ୍ତ ଗୀତା ଇତ୍ୟାଦି ।

ସଦ୍‌ବିଚାର ଚଳା

ପବନ ପାଖାଣ୍ଟି, ମୁଁ ମୁଁ ଗଣ୍ଡ
 ଗୋଷ୍ଠିବାକୁ ମନେ ଭାବି
 ମୃତ୍ତିକା ଆଧାରେ ଦେଲ ଦ୍ଵାରେ ଦ୍ଵାରେ
 'ସମାପ୍ତ' - ସୁଧା ଢାଳି ।

ହୁଏ ମୋ ପ୍ରଜାତ ଘଳାଚଳପତ
 ଉକତ-ବନ୍ଧୁ ଠାକୁର
 ଉଚ୍ଛଳ-କଲ୍ଲାଣେ ସୁଦ-ଅଭିଯାନେ
 ଜଣିଲେ ସେ କାହ୍ନୁପୁର ।

କବି ରୂପେ ପୁଣି ଅକବରୀ ବେନି (୨)
ଜଗନ୍ନାଥ କଳରସ,
ଧନ୍ନ-ବନ୍ନ-ପାତ୍ରା ପାତ୍ରାଦ୍ୟ ପୁଣିଷା
ପ୍ରସାଦି ରଖିଲ ନାମ ।

ଏବେ ନାଳାଚଳେ   ରହିଛନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳେ
ଦେଖି ଏ ଦଶା କପଟ ?
ସୁଡ଼ିଣ ଆହ୍ୱାନ   ଆସ ଆର୍ତ୍ତବାଣ !
ଚଳ ଅ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ରଙ୍ଗ ।

(୧) ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଓ ଚଳରାମ ଦାସ ପଞ୍ଚମଣାରୁ ଯୋଡ଼ିବ
ହେବା । ଯେପରି ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ଓ ରାମକୃଷ୍ଣ
ପରମହଂସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ପରମହଂସଙ୍କୁ ଅବତାର ବୋଲି ଶ୍ଳାଘା କରନ୍ତି,
ପଞ୍ଚମଣୀଙ୍କର ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନେ ସେହିପରି ଜଗନ୍ନାଥ, ଚଳରାମ, ଅନନ୍ତ,
ସତ୍ୟତ ଓ ଉଶୋବନ୍ତଙ୍କୁ ଅବତାର ବୋଲି ମାନନ୍ତି ।

ସାରଳା ଦାସ

ଚପଟା ପତ୍ରମ   ଭକ୍ତ ଅନୁଗମ
 ତେ ବରଣ ନ୍ୟଷ୍ଟ ସୁଚ !
 ଭବ ପରସାଦେ   ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ପଦେ
 ଆମ୍ଭେ ସବେ କୃତ୍ୟକୃତ୍ୟ ।

କଷା ଆଦି-ତାଳେ ଅନ୍ଧାର ଉଦ୍ଭଳେ
ସମୁଦ୍ଭଳ ନବ-ରସ,
ପଣ୍ଡିତେ ପାଷଣ୍ଡେ, ନାଟେ ବାଟେ ଦାଣ୍ଡେ
ଦେଖାଇଲ ଦିବ୍ୟ ଗୁପ୍ତ ।

ମହା ଭବତରେ   ଜଟିଳ ବିସ୍ଫର
ଧର୍ମନୀତି ରକ୍ଷଣେ,
ଦୈବ କଳେ କଲ   ସୁନ୍ଦର ପରଳ
ଶିଶୁକଣ୍ଠ-ଗେୟ ଗୀତ ।

ଓଁ ନମୋ ବ୍ରହ୍ମାୟ
ସୁଖେଷୁ ପଦ ବନ୍ଧେ,
ଭବଗାମୀ ଶ୍ରୀମାତା
ବାହି ନୋହି ତ୍ରୟୋବନ୍ଧେ ।

ଅବକାଶ ଚିନ୍ତା

ତୁମ୍ଭ ଶରବାଣୀ   ସଂଗ୍ରାମ-କାହାଣୀ
ଶ୍ରବଣେ ଆଜି ଉଠିଲେ,
ଚିର ପରାଧୀନ   କ୍ଷୀଣ ଜଡ଼ ପ୍ରାଣ
ଜାଗେ କ୍ଷଣ ନବବଳେ ।

ତୁମ୍ଭ ଗୀତେ ସିନା   ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସେନା
ହୋଇଣ କୃଷକପକ୍ତି,
ଜିଣି ଶତ୍ରୁଗଣେ   ଉଡ଼ାଇଲେ ରଣେ
ଉଜ୍ଜଳର ବୈଜୟନ୍ତୀ ।

ଉଠ ଶୁଭ୍ରମୁନି !   କେତେକାଳ ତୁମ୍ଭ
ହୋଇ ରହିଥିବ ଆଜି,
ସାରତ ଚଳିଲେ   ନବ ଜ୍ଞାନ-ଘୋଷ
ଜଡ଼ ଥରେ ଦାଉ ଦାଉ ।

ଉଠ ଘରେ ଘରେ   ଅକୃଷ୍ଟିତ ସ୍ଵରେ
ସ୍ଵାଧୀନ ସଙ୍ଗୀତ-ଧ୍ଵନି,
ଗାଆନ୍ତୁ ଉଠିଲେ   ବୃଦ୍ଧ ଯୁବା ବାଳେ
“ଜୟ ସାରତ ଜନନୀ” ।

ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ

ଭୀମ ପରାକ୍ରମ   ହେ ଅନଙ୍ଗଭୀମ !

କପରି ପିବ ପରତେ

ରାଜ-ପିନ୍ଦାସନେ   ବଳିଥିଲ ଦିନେ

ବିଶାଳ ଉତ୍ତଳେ ପତେ ?

ସତେ ଅବା ଗୁମ୍ଫା   ଅଶେଷ ଚନ୍ଦ୍ର

ପଲଙ୍କେ ଦୋଇଣା ଠୁଳ

ଘର ଦର୍ପଣରେ   ଅଗ୍ରତ-ଅନ୍ତରେ

କରୁଥିଲ କୋକୁଳ ?

ଏ କି ସେ ଉତ୍କଳ   ଯାର ଉତ୍କର୍ଷୁସ୍ତଳ

ବନ୍ଦନୀ ବରାଟ ଥାଟ,

ଜାତି ଗଉରବେ   ଜିଣିଲେ ଆଦିବେ

ଦୂର ଗଉଡ଼ କର୍ଣ୍ଣାଟ ।

ଥୁଲ କି ହେ ଦିନ   ଯେବେ ପ୍ରଜାଗଣ

ପିତୃତୁଲ୍ୟ ସୁଶାସନେ,

ଧନ ଜ୍ଞାନ ବଳ   ଅର୍ପିଲେ ସକଳ

ସ୍ୱଧର୍ମ ଶ୍ରେୟଃ ସାଧନେ ।

ଅବତାର ଚନ୍ଦ୍ରା

ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଅବା   କେମନ୍ତେ ବୋଲିବା
ଦେଖୁଁ ଏବେ ନିଜ ନେତ୍ରେ,
ଧରି ଦର୍ପି ଦମ୍ଭ   ତୁମ୍ଭ ଶାନ୍ତି-ପ୍ରଭ
ରାଜେ ମାଳାତଳ ସେତେ ।

ମରବ ତାତନା   ପଦସ ପ୍ରେରଣା
ଦିଏ ନିଷ୍ଠୁର ଉଚ୍ଛିଳେ,
ଅସ୍ଥିତ ବିଭୂତି—   ଗଉରବ ସ୍ମୃତି
ଜଗାଏ ହୃଦେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ।

ସ୍ମୃତି ବଳେ କୃଷ୍ଣ   ହୋଇ କେତେ ଜାତି
ଜଗତେ ଟେକନ୍ତି ମଥା,
କମ୍ପା ସେ ବଧାନ   ପ୍ରାଣ ପ୍ରଧାନ
ଉଜ୍ଜଳ ପକ୍ଷେ ଅନ୍ୟଥା ?

ଉଠ ହେ ଉଜ୍ଜଳ !   ଜଡ଼ତା-ଶିବୁଳ
ପିଙ୍ଗିଣ ଦୁରେ ବହନ,
ଅମର ଭବନୁଁ   ଶୁ ଅନନ୍ତଦେବ
କରୁଛନ୍ତି ଅମନ୍ତଣ ।

କର୍ଣ୍ଣ ଡେଇଁ ଶୁଣ   ସେ ବ୍ୟସ ଆହ୍ୱାନ
ସୁର ପୂର୍ବ ଯଶ ବାରେ,
ପୂର୍ବ ବଶ ନାମେ   ଶୁ ଅନନ୍ତଭାମେ
ପୂଜ୍ୟ ସୌର୍ଯ୍ୟ ଉପହାରେ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ

ଅମିତ ବସନ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ

“ସାବକୁଳ ଧୂମକେତୁ”

ତବ ନାମ ଆଜ ଭକ୍ତଳ ସମାଜ

ଜାତୀୟ ଗୌରବ ହେତୁ ।

କୁମ୍ଭ ଯଶରାଶି ସାକ୍ଷୀରୂପେ ବସି

ବକୁଳ ବନ-ବିହାରୀ

କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବ ଇତିହାସ

ସତ୍ୟବାଦୀ ବଂଶୀଧାରୀ ।

ସୁଦ-ଅଭିଯାନ କରେ କବି ଗାନ

ହେ ପ୍ରତାପୀ ଶତ୍ରୁ ଜେତା !

ତବ କାଷ୍ଠ ଜୟ ରଙ୍ଗେ ଅଭିନୟ

କରେ ଏବେ ଅଭିନେତା ।

ଗାଏ ଜନଶ୍ରୁତି ଅତୁଳ ବିଭୂତି

ଅନୁପମ ଭକ୍ତି ତବ ,

ଯାର ବଳେ ନିଜେ ରଣେ ହେଲେ ବିଜେ

ଧୈନିକ ରୂପେ କେଶବ ।

ଅବକାଶ-ଚିନ୍ତା

ସତେ କି ନୃପଣୀ !   ଉତ୍କଳ-ଧରଣୀ
ଥୁଲ୍ୟ ଏଡ଼େ ଚେନସ୍ଥିମା,
ସତ୍ୟ କି ସକଳ   ଅଗାଧ ଉତ୍କଳ
ଓଡ଼ିଆ ରବି କାହାଣୀ !

ଏକଛତ୍ର ତଳେ   ଏକତାର ବଳେ
ଜିଣିଲୁ ଦିନେ ଯେ ଦେଶ,
ସ୍ୱାର୍ଥ ଅଭିମାନେ   ଆଜି ତା ସନ୍ତାନେ
କରନ୍ତି ସୋଦର-ଦ୍ୱେଷ ।

ଦେଖି ଏ ଦୁର୍ଗତି   ହୁଏ କି ପ୍ରତୀତି
ଉଡ଼ାଇ ବିଜୟ-ଧ୍ୱଜା,
ଉତ୍କଳ-କୁମରେ   ଦେଶ ଦେଶାନୁରେ
କମ୍ପାଇଲେ ଶତ୍ରୁ-ମଜ୍ଜା ।

କୃଷ୍ଣା ଗୋଦାବରୀ   ଉତ୍କଳ ଲହରୀ
ଉତ୍କଳ ଥୁଲ୍ୟ ଯେ ନାଦେ,
ସେ ଶଙ୍ଖ-ମଦ୍ଭରୀ   ଶିଳା ଭେଷ ତୁରୀ
ନଃଭେ କି ଅବସାଦେ ?

ନ ରହିବ କେହି   ତର ଦୁଃଖ ସହି
ବଧୂର ସୃଷ୍ଟି-ବିଧାନ,
ବାଜୁ ତେବେ ଡକ୍ତରୀ   ଭୁଟ, ହୁଡୁ ଦଳା
ଜାଗୁ ଓ ଛଳ-ପରାଣ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

କବିକୁଳ କଞ୍ଜ ଉପଲମ୍ବ ରଞ୍ଜ
ନମେ ତବ ପଦତଳେ,
ଭାବ୍ୟ-ସୁମଧୁର ସ୍ବାସା-ସୁଗନ୍ଧ
ପରକାଶିଲ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ।

ଜନ୍ମି ରାଜକୁଳେ   ବଇଉବ କୋଳେ
ଅତୁଳ ସୁଖ-ସଦନେ,
ଚୈ ସେ ସମ୍ଭୋଗ   ଆଚରଣ ଯୋଗ
ବାଣୀପାଣି ଆଶ୍ରୟନେ ।

ଅତି ମନୋହର   ଶୁଣି ଦେଖାଇ
      ଶତ ମାନସୀ ପ୍ରତିମା,
କାବ୍ୟ ବସପଟେ   ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ପ୍ରକଟେ
      ଭୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ରହିଲା ।

ବନ୍ଧୁନାର କାତେ   ତବ ହୃଦ ପ୍ରସ୍ଥ
      ନବ ବର୍ଣ୍ଣେ ପ୍ରତିଫଳି,
ନବ ଅଲଙ୍କାରେ   ଶୋଭେ କି ରୁଚିରେ
      ପରଶ ସଜ୍ୟବାକୀ ।

ଅବକାଶ-ଦଳ

ହେ କବିଶେଖର   ଭଞ୍ଜ ବୀରବର !
କୋଟି ଉତ୍କଳ-ସନ୍ତାନେ,
ଆଜି ନବଯୁଗେ   ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟବାଦ
କରୁଛନ୍ତି ତମ୍ଭ ନାମେ ।

ଗାଏ ତୁମ୍ଭ ଗୀତ   ସକଳେ ପଣିତ
ପଥେ ପାଇଁ ହୃଷ୍ଟମନା,
କଲେ ବୋଲେ ଚନ୍ଦ୍ରା   ଅନ୍ଧାରରେ ଯୋସା
ନୟନରଙ୍ଗେ ବାବଜନା ।

କାଳ ବଳିଆର ଆଶଇ ସଂସ୍କାର
ନବ ଛୁଟି ନବଜ୍ଞାନ,
କନ୍ତୁ 'ବୈଦେହୀ ବଳାସ' ପାଇବ
କାଳେ କାଳେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ।

ପ୍ରକାଶ ପୁସ୍ତକେ   ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସାରା
ଗୈର ଓଡ଼ିଆ ଜାତି,
ଭବ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ   ଓଡ଼ିଶାରୁ ଅନ
ହରିଲେ ବିଦରେ ରାଜ ।

ତଥାପି ଅନେକ ସାହିତ୍ୟ-ସେବକ
 ଭାଗ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୟନ,
 ପୁଣ୍ୟ ଶୀର୍ଷମଣି ଦୁମୁଖର ପଦେ
 କରିବେ ନିଜ ବନ୍ଦନ ।

ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର *

ଭକ୍ତ-ବନ୍ଧୁ   ହେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଖର !
ଗୃହିସ୍ଥର ମହାମତି,
‘ପିତାମହ-ଉର୍ବଶୀ’   ଦେଖି ଦେଖାଇଲ
ଚନ୍ଦ୍ର ତାର ରଜ୍ୟ ଭଣ ।

ଗାଁର ଗସ୍ତରେ ରହିଛ ମନ୍ଥାର
କିନ୍ତୁ ଏଥି ନାହିଁ ଦୃଷ୍ଟି,
ବ୍ୟୟପ୍ରମେୟ ନିତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବିଧାନ ।
ବଚନ ସ୍ଵରାଜ ପଣ୍ଡି ।

ପରା ପ୍ରତି ଆଶା   ଆହେ ମହାଦତ୍ତ
ନ ଗୋଷ୍ଠ ଦୁଇସେ ସଖି,
ସବ୍ୟ ଲଗି ସବ୍ୟ   ନୟାର୍ଥେ ଭୋଜକ
ଆମବନ ହିଡ଼ୁବନେ ।

ପଢା ଖଣି ମଧ୍ୟେ ଅଲକ୍ଷିତେ ଦିନ
 ଯାପିଲ ଧରଣୀ ହୃଦେ,
 ପଢା ଚକ୍ଷୁ ସୁଦ୍ଧା ଉପହାର ଦେବା
 କେହି ନ ବଢ଼ରେ ଚିତ୍ତେ ।

* ସାମନ୍ତ ଦେଶେଇର ଜୀବିତ ଥିବା ସମୟରେ ଲିଖିତ ।

ଅବକାଶ-ଚିନ୍ତା

ଶୁକ୍ରା ଅନ୍ତରେ ମୌକ୍ତିକ ପରାଏ
 ଛେଲେ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ଭବ,
 ଅଜ୍ଞାନ ଉତ୍କଳ ନ ଜାଣିଲ ଲବେ
 ତମ୍ଭ ପ୍ରତିଜ୍ଞା-ବିଭବ ।

ସ୍ବଦେଶର ଘୋର- ଜଡ଼ିତା-ଅନ୍ଧାର
 ବେଧିଲ ପ୍ରାଣ-ବିକାଶ,
 ତଥାପି ବଦେଶେ ଚିହ୍ନର ଗ୍ରାହକେ
 ଲଢ଼ିଲେ କ୍ଷୀଣ ଆଶ୍ରୟ ।

ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ବଳେ   ବିଜ୍ଞାନ ଆଲୋଡ଼ି
ପାଇଲା ସୁବିଦ୍ୟା କରୁ,
ଧନ୍ୟ ଯୋଗେଶ !   ରହୁ ତାରକା ଦଣ୍ଡ
ବୃତ୍ତିରେ ଭ୍ରମ ମହିଷ ।

(ସଙ୍ଗୀତ)

ଅରଣ୍ୟ-ନିବାସୀ   ଜ୍ଞାନ ଅଭିଳାଷୀ
ମୁନି ସମାନ ସରଳ,
କେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହ   ଆବୋରିଛୁ କହ
ଉଚ୍ଚାରଣ କର୍ମ ?

‘ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ଦର୍ପଣେ’ ସ୍ବଦେସର କୋଷ୍ଠି
 ଦେଖି କର ଏକ ଲୟ,
 କହ କହ କେବେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଏହାର
 ପାଇବ କି ସତେ କ୍ଷୟ !!

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ହରିହର ଦାଶଶର୍ମା *

ଆଦେ ହରିହର ! ସୁଯୋଗ୍ୟ କୁମର
ଥିଲ ଉତ୍କଳମାତାର,

କ ମଙ୍ଗଳ କ୍ଷଣେ ଉତ୍କଳ-ଭୁବନେ
ଦେଲ ତୁମ୍ଭ ଅବତାର !

ସମାଜ-ଦୁର୍ଗତ ସମୟର ଶକ୍ତି
ବୁଝିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଏକା,

ସଂସାର-ବାସନା ସାଧୁ ପ୍ରାଣେ ସିନା
ଚେଷ୍ଟା ଦେଇଥିଲ ଦେଖା ।

---

* ଏ ଜଣେ ପୁଣ୍ୟର ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପୁଣ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂସ୍ଥାପିତ । ଶ୍ରୀରାମ ନାନା ସ୍ଥାନର ସ୍ୱର୍ଗ-ମାନଙ୍କରେ ଏ ନିଜ ଅସାଧାରଣ ବାରିତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଦିନ ସମୟରେ ମାନବଲ୍ଲୀ ସମ୍ପର୍କର କରାବାରୁ ନିଜର ଉଚ୍ଚ ଚରମାମାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଅବତାର ଚିନ୍ତା

କେତେ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ   ଲଭୁଥିଲି ତାହା
      ରୂମ୍‌ ଜୀବାର ହୃଦୟେ,
କି କଲ ଦଇବ   କେ ତାହା ସହିତ
      ଗୁଳିଗଲ ଅପମୟେ ।

ମୁକ ହୋଇକରି (୧) ଆଜିଯାଏ ହରି
 ଯେବେ ରହିଥାନ୍ତ ବସ୍ତ୍ର,
 ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ହାତେ ଦେଉଥାନ୍ତ ସତେ
 ଉନ୍ନତ-ରାଣୀର-କସ୍ତୁର ।

ନବ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧେ ଛୁଟି ସନ୍ଧିଲନ
କରିବ ଏବେ କିଏ ସେ ?
ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ୟମ ସାହସ ଅଦମ୍ୟ
କାହିଁ ଏ ଉଚ୍ଛ୍ଵଳ ଦେଶେ !

ପଞ୍ଚମେ ମନେ ଚଳିବେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ
ଯେବେ ତର କୁସଂସାର,
ଅନ୍ୟ ଯେତେ ଜାତି ଉଠିବେ ଝଟକି
ହେବ ଉଲ୍ଲାଖ ପ୍ରଭୃତ ।

ନିଦାରୁଣ କାଳ କିନ୍ତୁ ଏ ସକଳ
ସବୁ ନ ପାରିଲ ଯଶେ ;
ବନପୁଲ ପରି ଅତରେ ବକଣି
ଝାଞ୍ଜିଲ ପଡ଼ିଲ ବଂଶେ ।

(୧) ମରବାର ଏକବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଏ ମହୋଦୟ ପୁକ ହୋଇ-
ଯାଇଥିଲେ ।

ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଦରିଦ୍ର ଦାଶରଥୀ

ବିଶୋର ବୟସେ   କେତେ ସ୍ଵାର୍ଥଚ୍ୟାଗ
କରିଥିଲ ଦେଶ-ଦ୍ଵିତେ,
ସବେ ଦେଶ ଦଶା   ଆଦେ ମଣିଜନ୍ମା
ନ ପଡ଼େ କ ଦବ୍ୟ ଚିତ୍ତେ ?

ଉଜ୍ଜଳ ମଣ୍ଡଳେ   ନବ୍ୟ ସରସ ଦଳେ
ସବେ ଆଜ ସ୍ଵାର୍ଥପର,
ଆସ ଦରିଦ୍ର   ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରବର
ସମାଜ ସଂସାର କର ।

କାଠଯୋଡ଼ୀ ଚୀରେ ସାୟଂକାଳ

(୧)

ଅତି ରମଣୀୟ କାଠଯୋଡ଼ୀ ଘର,
ଧୀରେ ଧୀରେ ବଢ଼େ ଶୀତଳ ସମୀର ।

କଲ୍ଲୋଳିନୀ ବହୁ ସଳଳ ସମ୍ପଦେ,
ପୂଜିବାକୁ ଧାଏଁ ମହାଶ୍ରେୟ ପଦେ ।

ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଉଠି ଉନ୍ନତ ଲହରୀ,
ପକାଏ ଉଠାଏ ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ତରୀ ।

ପାରିଦେବା ଲୋକେ ମନେ କରି ଭୟ
ଲଗାନ୍ତି ଆପଣା ଇଷ୍ଟଦେବେ ଲୟ ।

ସୁଦୃଢ଼ ନାବକ ବୁଦ୍ଧି କଉଶଳେ,
ତଳାଏ ତରଣୀ ନିଜ ବାହୁବଳେ ।

ସାହସେ ଆହୁଲ ମାରେ ତରତର;
ନାକ ପଦବାକୁ ନାହିଁ ଅବସର ।

ସାମାନ୍ୟ ଏ ନଦୀ ଏପରି ଦୁର୍ଗମ,
ଭବ-ସିନ୍ଧୁ ଆହା ନୁହେଁ କି ବନ୍ଧମ

ବନା ଶ୍ରମ ଯତ୍ନେ କିଏ ହେବ ପାର,
 ଦୁସ୍ତର ଅନଳ ଭବ-ପାଶବାର ?
 ଟେକିବ ସାହସେ ଘୋରଣ ସାହସୀ
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ରୂପିଣୀ ତସ୍ମ ପରେ ବସି,
 ବେବେକ-ଆତ୍ମଲ ଅବରତେ ମାର,
 ହେବ ଯେବେ ଭବ ମହାସିନ୍ଧୁ ପାର ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳ ଧନେଶ ଭିକ୍ଷାସ୍ତ୍ର,
 ଏତ ନାବେ ବସି ହେଉଛନ୍ତି ପାର ।
 ବକାର କାହାର ମନେ ନାହିଁ ଲବେ,
 ଧର୍ମନାବେ ସମ ଅଟନ୍ତି ସରବେ ।
 ଧନ୍ୟ କାଠଯୋଡ଼ୀ ପ୍ରିୟ ଶୈବଳନ,
 ଧନ୍ୟ ପୂଜ୍ୟାସ୍ତ୍ର ତରଙ୍ଗମାଳନ !
 ତୋର ବଡ଼ ଦୟା ଅକ୍ଷୟ ଜନେ,
 ଧର୍ମ ଭବ ତେଣୁ ଉପକାର ମନେ ।

ଅସ୍ତ୍ରାବଳେ ଏବେ ପ୍ରବେଶ ତପନ,
 ଲେହନ ରଞ୍ଜିତ ପ୍ରଜାତୀ ଗଗନ ।
 ଅସ୍ତ୍ରମିତ ରବି ହିରଣ୍ମୟ କର,
 ପ୍ରତିବନ୍ଧୁ ମେଘେ ଦିଶେ କି ସୁନ୍ଦର !
 କୃଷ୍ଣ ମେଘେ ପଡ଼ି କନକ କରଣ,
 ସୃଜନ୍ତୁ ଆଦା କି ବିଚିତ୍ର ବରଣ !
 ଏପରି ମହତ ଜନର ପ୍ରସାଦ,
 ଜନ୍ମାଏ ଅପର ପ୍ରାଣେ ନିଜ ଭବ ।

ମହତ ଜନର ଲାଗି ଅଂଗ ଗୁପ୍ତା,
ପବନ ଦୃଶ୍ୟର ସ୍ବପ୍ନ ପ୍ରାଣିକାୟା ।
କ୍ଷଣମାତ୍ର ହେଲେ ସଜ୍ଜନ ସଜ୍ଜତ,
ତୁଟେ ସିନା ସତେ ସଂସାର-ଦୁଃଖେ ।

ପାଣ୍ଡୁର ଶ୍ୟାମଳ କଳା ଧଳା ରଙ୍ଗେ,
ସମେ ନଭସ୍ଥଳ ଶୋଭିଲ କ ରଙ୍ଗେ ।
ଯେତେବେଳେ ଆସେ ଯେଉଁ ରୂପ ମନେ,
ଦିଶଇ କକ୍ଷଣେ ସେ ଛବି ରଗନେ ।
ପ୍ରତିସ୍ତୁତ ହୋଇ ସେ ଛବି ସକଳ,
ସର୍ବତ୍ର ଅନ୍ତରେ ଶୋଭେ ଅବକଳ ।
ଆଦର ଶ୍ୟାମଳ ଶୈଳ ପ୍ରତିରୂପ,
ନଦୀଗର୍ଭେ ଦିଶେ ଯଥା ତମ-ପ୍ରାପ୍ତ !
ମହତ ଜନର ହୃଦେ ଏହି ମତ,
ଆଶ୍ରୟେ ସତତ ଶତ ପ୍ରତିକୃତି ।
ପ୍ରେମ-ଭାବେ ଯାର ଅନ୍ତର ପୂରିତ,
ସବ ପ୍ରାଣୀ-ହୃଦ ତା ହୃଦେ ଅଙ୍କିତ ।
ସବ-ଅନୁଭୂତି ସବଭୂତେ ତାର,
ତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଶ୍ବ ଏକ ପରିକାର ।
ସେହି ନିଜେ ବିଶ୍ବ, ବିଶ୍ବ ମଧ୍ୟେ ସେହି,
ଅନ୍ୟ ହୋଇ ତାର ନାହିଁ ଆଉ କେହି ।
ଧନ୍ୟ ପ୍ରେମମୟୀ, ପ୍ରିୟ କଲ୍ଲୋଳିନୀ
ଶତ ଶତ ପ୍ରାଣୀ ଆହ୍ଲାଦ-ଦାୟିନୀ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୋର ପବିତ୍ର ଜୀବନ,
ଦେଖାଏ ମହାତ୍ମା-ହୃଦ-ନିଦର୍ଶନ ।

ରୁହଁ ରୁହଁ ଏବେ ବୁଡ଼ିଗଲେ ରବି,
ତିରୋହତ ହେଲେ ହମେ ସବୁ ରବି ।

କ୍ଷଣ ମଧ୍ୟେ ସେହି ସୁଦୃଶ୍ୟ ନିରାଶ,
ଅନ୍ଧକାର-ଗର୍ଭେ ଭଜିଲେ ବିଳାସ ।

ଦୋର ତମେ ମତେ ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଏକା,
ରୁଲିଗଲେ ଆଉ ଦେଲେ ନାହିଁ ଦେଖା ।

ଏହିପରି ସବୁ ସଂଧ୍ୟା-ବେଞ୍ଚର,
ଦୋର ଅନ୍ଧକାରେ ଆସେ ଆପଣାଇ ।

ନୁହେଁ କେବେ ଚର ପ୍ରିୟ ବସୁନ୍ଧରୀ,
ସଖା ମାତ୍ର ଏକା ଶ୍ରୀହରି ଶରଣ ।

କାଠଯୋଡ଼ୀ ତୀରେ ସାୟଂକାଳ

(୨)

ପଶ୍ଚିମ ଗଗନ କଳରେ	ଉପଗତ ତରଣୀ,
ଖର ଖରତାୟୁ ମୁକତ	ଏବେ ହେଲୁ ଧରଣୀ ।
ମୃଦୁଳେ ସୁଗନ୍ଧ ପଦେ	କରେ ପ୍ରଦୋଷ ଖେଳା,
ମଧ୍ୟକାଳେ ଏହା ମଧୁର	ସନ୍ଧ୍ୟା-ବିହାର ବେଳା
ଶୀତ-ଅଙ୍ଗୀ କାଠଯୋଡ଼ୀର	ମନୋହର ଫୁଲିନେ
ପରମ ଉଲ୍ଲାସ ଅନ୍ତରେ	ଏବେ ଭ୍ରମିଲି ଦିନେ ।
ଅଦୂର ଶ୍ୟାମଳ ଶଇଳ	ଆହା କି ଶୋଭାବନ୍ତ !
ପ୍ରକୃତଦେଶ କି କରନ୍ତି	ନୟ ଗୁରୁ-ସୀମନ୍ତ !
ସୀମନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସିନ୍ଦୂର-	ବନ୍ଧୁ ସମ ବର୍ଣ୍ଣକୁ
ଅସ୍ତମିତ ରବିମଣ୍ଡଳ	ଦିଶେ କେତେ ମଞ୍ଜୁଳ ।
ନଶୀ ଆଗମନେ ରସିକା-	ରୁପବତୀ ପରସ୍ପେ,
ଦବ୍ୟ ବେଶ ସାଜ ଚଢ଼ିନୀ	ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗମେ ଯାଏ ।
ହମେ ଗୁଳିଗଲ୍ ଏ ଛବି,	ରବି ହୋଇଲେ ଲୁନ,
ଆଗତ ପ୍ରଦୋଷ ସମୟ,	ଶେଷ ହୋଇଲୁ ଦିନ ।

ପାଣ୍ଠର ବରଣେ ରଞ୍ଜିତ
କ ଅବା ଏପରି ଦିଶଇ
ଚନ୍ଦ୍ରକାଳ ମୁକୁ ଶଶକ
ଧୂସରତ କୃଷ୍ଣବରଣ
ଦହୁଅଛି ନିତି ଏପରି
ଆଖି ବୁଜିଦେଲେ ସକଳ

ହୋଇଅଛି ରବନ,
ମୃତ-ଦିବା ବଦନ ।
ଅନ୍ତେ ହୋଇ ବାହାର,
କଲ ସବୁ ସଫାର ।
ଭବେ ଦଟନାତପ୍ତ,
ବନ୍ଧୁ ଅନ୍ଧାରମୟ ।

କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ ଏବେ ହୋଇଲୁ
କଳନାଦ ରଣ ସଧୀରେ
ମୃଦୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଞ୍ଜ ମଞ୍ଜୁଳ
ବାରି ଦୁହେ ଏବେ ପିବାରୁ
ଏହି ଦଶା ଦିନେ ଲଭିବ
ସଂଗ୍ରାସୀ କାଳ-ଅନ୍ଧାରେ
ଧନ୍ୟ କାଠଯୋଡ଼ୀ ! ତୋ ଶାରେ
ଦେଖି କେଉଁ ମୁତ୍ତ ମାନସ
ଏହିପରି ନିତି ବିଲେକି
କଠିନ ନାସ୍ତିକ ହୃଦୟ

ଆସି ମୁହଁ ଅନ୍ଧାର,
ବହେ ଚଢ଼ିଲା-ବାରି ।
ଦଶୁଥିଲ କ ରଙ୍ଗେ,
ମିଶି ତମିର ଅଙ୍ଗେ ।
ଶିଳ ତରୁମଞ୍ଜୁଳ,
ମଞ୍ଜିପିବ ସକଳ ।
ନିତି ଏପରି ନିସି,
ନ ହୁଅଇ ପବିତ୍ର
ନବ ଛବି ସକଳ,
ପ୍ରେମେ ହୁଏ ତରଳ ।

ତୋର ପ୍ରାଣପତି ସାଗର —
ପ୍ରଦୋଷ ସମୟେ ଆନନ୍ଦେ
ଏତେ ନବ ଛବି କଦାପି
ମୌର ଔଦାୟୀ ପ୍ରକାଶେ

ଶାରେ ଅନଳ ବାର,
କରିଅଛି ବିହାର ।
ଦେଖି ନଥିଲ ଅରେ,
ତହିଁ ସଦା ଅନ୍ତରେ ।

ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କର ଅନନ୍ତ	ଶକ୍ତି ହୃଦେ ପ୍ରକଟେ,
ପରିପୁଷ୍ଟ ହୁଏ ସେ ଶ୍ରବ	ଘୃଣି ଗଗନ-ପଟେ ।
ନିଜ ନିଜ ଦେଖି ତୋ ଡାରେ	ନବ ଛବି ପଟଳ
ଜାଣିଲ ସ୍ୱପ୍ନବେ କାମିନୀ—	ହୃଦ ଅତି ଚପଳ ।
ହେଉ ପଛେ ଯେତେ	ମାନନୀ ଗୁଣବତୀ ଯୁବକ
ନବ ନବ ବେଶ ଭୂଷଣେ	ସଦା ବଳାଏ ମତି ।
ସୁଦୃଢ଼ ନୌର ନୁହଇ	ଯେଣୁ ନାଶ-ହୃଦୟ;
ତେଣୁ ସିନା ନରେ ଅଟନ୍ତି	ନାଶ ଜାତି ଆଶ୍ରୟ ।
ସୁକୋମଳ ଶୀତ ବଲ୍ଲଭ	ଲଭି ପାଦପ ପଙ୍କ,
ଆହା କି ପରମ ମଞ୍ଜୁଳ	ଦିଶେ ଭବ୍ବୟ ଅଙ୍ଗ !
ତେବେ କିପାଁ ଏତେ ପୁଞ୍ଜୁ	ସଭ୍ୟ ନାଶ-ସମାଜ,
ପତିଗଣ ସଙ୍ଗେ ସଦାଂଶେ	ସମ ହେବାକୁ ଆଜ ।
ରହିବ ବେନିଙ୍କ ପ୍ରକୃତି	ମଧ୍ୟେ ନିଶ୍ଚେ ଭିନ୍ନତା,
କିଏ ସେ କରବ ଅନ୍ୟଥା	ଯାହା କଳ୍ପିତ ଧାତା ।
ପ୍ରିୟ କଲ୍ଲୋଳନା ! ତୋ ଡାରେ	ଆଜି କଲି ଲୋକନ,
ପବନ ସରଳ ଆଦର୍ଶ—	ନାଶ ଶୁଦ୍ଧ-ଜୀବନ ।
ପତି ପାଦସେବା କରିବା	ପାଇଁ ହେ ସ୍ତ୍ରୀଚୟତ !
ଅସ୍ମିନ୍ ମାନସେ ସନ୍ତତ	କରୁ ଏକାନ୍ତେ ଗତି ।
ପରଶିବା ମାତ୍ରେ ତୋ ଚନ୍ଦ୍ର	ସୁଶୀତଳ ସମୀର,
ହୁଁଁ ଛଳେ ଲଜ ଭୟରେ	କମ୍ପି ଉଠେ ତୋ ମାର
କୁଳକାମିନୀର ଏପରି	ସିନା ମହତୋ ଶ୍ରୀ,
ଲଜ୍ଜାବତୀ ହୋଇ ଏକାନ୍ତେ	କାନ୍ତେ ଆତରେ ପ୍ରୀତି
ପ୍ରେମ ମଧୁରତା ସ୍ନେହାଦି	ସ୍ମିତ୍ୟ ଶ୍ରବ ସକଳ,
ତୋ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜୀବନେ ଦେଖଇ	ଜ୍ଞାନ ନେତ୍ର କେବଳ ।

କାଠଯୋଡ଼ୀ ଘାଟେ ସାୟଂକାଳ

ନବ ନବ ବେଶ ଭୂଷଣେ
ଚପଳତା ସତ ନୁହଇ
ଦୁବଳ ପ୍ରକୃତି ଏପରି
ସଦ ବ୍ୟବହାରେ ବିମୁଖ
ଉଚ୍ଚ ଘର ବୁଝି ସକଳ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନର ସଂସାର .

ତୁ ଯେ ବଳାଉ ମନ
କିନ୍ତୁ ତାହା ଦୃଷଣ ।
ଯେତେ ନାଶ ପରାଣେ
ନୁହେ ପ୍ରମୋଦ ତାନେ ।
ଯେବେ ସମେ ବିକାଶେ
ପୁରେ ସ୍ୱର୍ଗ ଉଲ୍ଲାସେ ।

କାଠଯୋଡ଼ା ଚୀରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ନିଶୀଥ

(୩)

ସୁଧାକର-କରଜାଳେ ବିଭୂଷିତା ମୋ,
ଶାନ୍ତକେବ ପଦେ ଖଟେ ମନାମଳ ବହି ।
ମାୟାବିମ୍ବ-ନିଦ୍ରାବଳେ ଜଗତ ମୋହିତ,
ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ବେଶେ ଶୁକ୍ଳ ଶୋଭିତ !
ନାହିଁ ଏବେ ଦିବସର ଘୋର କଳନାଦ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ଚେତା ମାନବର ଜାତୀୟ ବିବାଦ ।
ନାହିଁ ଅଶାନ୍ତରୁପିଣୀ ମତ ନିଶାଚରୀ,
ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ଦୀର୍ଘ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଲହରୀ ।
ଆତ୍ମଭ୍ରମାନର ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରୀର ଶବଦ,
ଏକାବେଳେ ସବୁ ବିଶ୍ୱମଣ୍ଡଳ ସୁବଧ ।
ସଂସାର ତୁମ୍ଭର ରଣ କ୍ଷଣେ ତିରୋହିତ,
ଗାଏ କି ସଙ୍ଗେ ଚେଣୁ ସୁଶାନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ?
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅବସାଧ ଅତି ସୁମଧୁର ତାନ;
କବା ସେ ନିରୁଦିତ ଚେଷ୍ଟା ସାମବେଦ ଗାନ ।

[୩୪]

ଅସଂଖ୍ୟ ତାରକାପନ୍ଥ ଗରନମଣ୍ଡଳେ,
 ଶୁଣନ୍ତି ସେ ମହାଗୀତ ଲାଞ୍ଜ ନିଶ୍ଚଳେ ।
 ମୃତ ଜୀବନ୍ତ ମୁହିଁ କିନ୍ତୁ ନ ବୁଝଇ,
 ତେବେ ହେଲେ ମୋ ଅନ୍ତର ଉଲ୍ଲାସ ଉଠଇ ।
 ଦେଖି ଶାନ୍ତିମୟ ଦୃଶ୍ୟ ଶୁଣି ଏ ସୁସ୍ୱର,
 ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖେପ୍ତରେ ମୋ ଅନ୍ତର ।
 ଜାଣିଲି ମାନବ-ହୃଦ ସଙ୍ଗେ ଆଦିକର,
 ସ୍ଥାପିଛନ୍ତି ପ୍ରକୃତିର ବିରାଟ ସମ୍ବଳ ।
 କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ବଳତା ନର ମୃତ ନରନ୍ତର,
 ସେ ସଂଯାଗ ଛେଦନାକୁ ବଡ଼ ତତପର ।
 ଲାଭ ବୃଦ୍ଧି ସକଳର ହୁଏ ଯେଣୁ ଦାସ,
 ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକୃତିର ସ୍ୱଳ୍ପ କିନ୍ତୁ ବିନାଶ ।
 ଧନ୍ୟ ସେହି କୃଷିଜୀବୀ ଅତି ଆର୍ଯ୍ୟଦଳ,
 ଗାଇଲେ ଯେ ଆଦି-ତତ୍ତ୍ୱ ସଙ୍ଗୀତ ସରଳ ।
 ଜତି ବସ୍ତୁ ହୃଦୟ ଯେପୁଁ କଲେ ବିଲେକନ,
 ମହାଶକ୍ତି ମହାତେଜଃ ଅନାଦି କାରଣ ।
 ଜନମିଥା ସେ ଯୁଗ ହେଲେ ମୁଁ ପାମର,
 ସୁଖେ ସେବା କରିଥାନ୍ତି ପ୍ରକୃତି-ପୟର ।
 ବାହ୍ୟ ଆବରଣ ଫେଡ଼ି ପ୍ରକୃତି ଅନ୍ତରେ
 ବିଦ୍ୟା ଜ୍ଞାନନେତ୍ରେ ହେଲେ ଦେଖିଥାନ୍ତି ଅନ୍ତର ।
 ଅପ୍ରାକୃତ ପ୍ରେମ-ରୂପ ସତ୍ୟ ସନାତନ,
 ଅନନ୍ତ ବାସନା ହୋଇଥାଆନ୍ତା ପୂରଣ ।
 ଧନ୍ୟ କାଠଯୋଡ଼ୀ ! ଧନ୍ୟ ପ୍ରିୟ ଶୈବଲିନ !
 ତାପିତ ହୃଦେ ତୁ ଶାନ୍ତି-ସୁଧା-ସଞ୍ଚରଣୀ ।

ଅବକାଶ ଚିନ୍ତା

ସଂସାରର ଲଜ୍ଜା ଦୁଃଖ-ପ୍ରବେଶନା-ଜାଳେ
ପ୍ରସିଦ୍ଧିତ ହୁଏ ମୋର ମାନସ ଯେକାଳେ,
ନିରୁଦ୍ଧ ତୋ ଶୀତ ଆସି କଲେ ବିଚରଣ,
କି ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରେ କରୁ ସକଳ ହରଣ ।
ବିବିଧ ଦୂର୍ଗାୟ ଚିନ୍ତା ନାନା ପ୍ରିୟ ଭାବ,
କଳ୍ପସିତ ହୃଦେ ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉଦ୍ଭାବ ।
ତୋର ପଦଯୁଗେ ମୁହିଁ ଚରକାଳ ରଖି,
ଏହି ଭାବ ଥାଉ ନିତି ହେ ସୁରଚରଣୀ !

ଭାର୍ଗବୀ ପ୍ରତି

ତେଜ ଅଶାନ୍ତ ନଗର ପାଶ
ବୁଦ୍ଧ ପଲ୍ଲି-ପଥେ କଲୁ ବାସ
କାର ବାଜ ଭ୍ରମି ହେଲୁ ପଥଶ୍ରମୀ
ଶେଷେ ସିନ୍ଧୁ, ସଙ୍ଗେ ଗନ୍ଧା ପ୍ରାସ, ଲେ ଚଟିନି ! ୧ ।

କାହିଁ କୋମଳ ଶ୍ୟାମଳ ଯାସ
କାହିଁ କୃଷକ କରନ୍ତି ଚାସ
ତୋର ଦେନ ତଟେ କାହିଁ ଅବା ଶୁଟେ
ସୁଦୃଶ ବୋଲନ୍ତି ସରଳ ରାସ, ଲେ ଚଟିନି ! ୨ ।

ଫଲ୍ଲୀ ପ୍ରାକୃତ ସରଳ କାନ୍ତି
ଉଦବେଗସ୍ଥାନ ଦିବ୍ୟ ଶାନ୍ତି
ତୋର ଜଳଧାର— ଯୋଗେ ସୁଖତର
ହରେ ସହଜେ ସକଳ ଶ୍ରାନ୍ତି, ଲେ ଚଟିନି ! ୩ ।

ନାନାବିଧ ତରୁ ଗୁଳ-ଲତା
ଫଳ-ଫୁଲ ପଲ୍ଲବେ ଆନତା
ଆବୋର ତୋ ମାତର ସଙ୍ଗେ ବେନି ଡାରେ
ଫଲ୍ଲୀ ସତେ କି ଟେକିଛି ଛଟ, ଲେ ଚଟିନି ! ୪

ଅବକାଶ-ଚିନ୍ତା

ଦେଇ ଆପଣାଶୁଭ ଜୀବନ
ତୋଷ କେତେ କେତେ ଜୀବଗଣ
ପର ହୃଦେ ଏକା ନିରନ୍ତର ଭକ୍ତ
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୋ ମହତପଣ, ଲୋ ଚଟିନି ! * ।

ବଞ୍ଚିବାକୁ ତୋର ଗୁଣ ଗତି
ଛୁଇ ମୋର କ ଅଛି ଶକତି
କିନ୍ତୁ ପ୍ରୋତସ୍ତୁତି ! ସଦା ତୋହୁ ପ୍ରତି
ଆଏ ମୋ ମନେ ହେଉ-ଭଜନ, ଲୋ ଚଟିନି ! ୬ ।

ଦେଖି ନାହିଁ ମୁଁ ମାତୃବଦନ
ପାନ କରି ନାହିଁ ମାତୃସ୍ତନ
ହୋଇଣ ସଦୟ ଦେଇ ନିଜ ପୟ
ବଞ୍ଚାଇଲୁ ମୋ ଶିଶୁ ଜୀବନ, ଲୋ ଚଟିନି ! ୭ ।

ଚିନ୍ତାବିହୀନ ବାଲ୍ୟ ସମୟେ
ବହୁ ଖେଳିଅଛି ତୋ ହୃଦୟେ
ମୋର କେତେ ଅଳ୍ପ ଅଛି ତୁ ସମ୍ଭାଳି
ମନେ ଥିବ ଜୀବ ପିତାପାଏ, ଲୋ ଚଟିନି ! ୮ ।

ମୋର ପିତୃ-ପିତାମହଗଣ
କରି ତୋ ମରେ ସ୍ଥାନ-ତର୍ପଣ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ-ବଦନା ଯାଚେଶ୍ବରୀ ମାତା (୧)
ପଦେ ପୂଜିଥିଲେ ଅନୁଷ୍ଠି, ଲୋ ଚଟିନି !

---

(୧) ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ ଗୀତାରେ ଯାଚେଶ୍ବରୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ସ୍ବବାଦ ଅଛି,
ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କଲବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଏହି କୁ ପୂଜା କରିଥିଲେ ।

ସୁକୋମଳ ବାଲ୍ୟ-ଶେଷେ ଶେଷେ
 ବିଶ୍ରାମିଲେ ତୋ ପୁନନ ଦେଶେ
 ପ୍ରାପତାପ-ନାଶୀ   ତୋର ବାରିଷଣି
 ପୂଜ କରେ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀଷ୍ଠେ ଶେଷେ, ଲେ ଚଟିନି ! ୧୦ ।

ଆଜି ତୋ ପୂଜ୍ୟ ପ୍ରିୟ ଆକୃଷ୍ଟ
 ଦେଖି ଚିତ୍ତେ କେତେ ପୃଥ୍ବୀପୁତ୍ର
 ନବସ୍ବାବଧି ଧରି   ଉଠି ଏହିପରି
 ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କରେ ମୋ ଧୃତି, ଲେ ଚଟିନି ! ୧୧ ।

ରଜକରେ ଅସ୍ତ୍ରଶିଖା ଦୃଷ୍ଟ
 ପରଶନ୍ତେ ତୋ ବଶେ ଲହରୀ
 ଚୋ ଶୈବାଳଦଳ   ଏବେ କି ମଞ୍ଜୁଳ
 ହେମ ପ୍ରବାଳ ବଲ୍ଲୀୟା ସରି, ଲେ ଚଟିନି ! ୧୨ ।

ଦେଖି ଏହା ମୋର ହୃଦ ସରିତ
 ଆଶା-ସମୀରେ ତରଙ୍ଗାୟିତ
 ବବଧ ବରଣ   କଳ୍ପନା କରଣ
 ସଜେ ଚଣ୍ଡି ଦବ୍ୟ ଗୁରୁ ଚିତ୍ତ, ଲେ ଚଟିନି ! ୧୩ ।

କେତେ ରୁଚିର ସୁଖ ସୁପନ
 ବିଲେଖି ମୋ ମନ-ନୟନ
 ସାମାନ୍ୟ ଏ ଭବ   ଦୃଷ୍ଟିତ ବିଭବ
 କରେ ନାହିଁ ମୁଁ ତିଳେ ଗଣନ, ଲେ ଚଟିନି ! ୧୪ ।

ଅବକାଶ-ଚିନ୍ତା

କେଣୁ ତୋ ପଦେ କରେ ବିନତି

ଜୀବ ଅବାସାଏ ସ୍ରୋତସ୍ତୁତି !

ଭବ-ଦୁଃଖ ନାଶି

ଭାବ ବାଣି ବାଣି

ଚିତେ ଜନ୍ମାଭବୁ ଏହି ମତି, ଲୋ ତଟିନି ! ୧୫ ।

ପିଣ୍ଡ ପଡ଼ୁ ତୋ ସିକତା-କାସେ

ଯାଗେଶୁରୀ ଜନନୀ ସକାଶେ

ସୁନ୍ଦାଗ ବକୁଳ

ନାନା ଜାତି ଫୁଲ

ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ର ଥାଉ ଚଉପାଶେ, ଲୋ ତଟିନି ! ୧୬ ।

ଅବଶେଷେ ମୋ ଜୀବନ-ନୟା

ମିଶି ତୋ ସଙ୍ଗରେ ନରବଧୂ

ଲଭ ରବ ଶାନ୍ତି

ହରୁ ସବଜ୍ଞାନୁ

ଭେଟୁ ଅତଳ କାଳ-ଜଳଧି; ଲୋ ତଟିନି ! ୧୭ ।

ଖଣ୍ଡଗିରି ଶିଖରେ

ଏହିକ ସେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଯା ଶୋଭାପକ୍ତଳ,
ଏହିକ ସେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଯାର ପକ ପୁଲ,
ଏହିକ ସେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଯାର ବଳନତା
ଏହିକ ସେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଯାର ଚରୁନତା
ବିମାହନ ପୂର୍ବେ ବୌଦ୍ଧ ତାପସ-ମାନସ
ଶୋଭଇ ଶିଖରେ ଯାର ଏବେ ବୌଦ୍ଧ ଯଶ ।
ବୌଦ୍ଧ-ମନ୍ତ୍ରାବଳୀ ଆଜି ଅମର ଅକ୍ଷରେ,
ଅଶୋକ ଆଦେଶେ ରଜେ ଯା ଶିଳା-ବନ୍ଧରେ ।
କାହାନ୍ତି ସେ ଯୋଗିବୃନ୍ଦ କାହାନ୍ତି ଅଶୋକ ?
କାହା ହୃଦ ଦେଖି ଏହା ନ ଜରିବ ଶୋକ ?
“ଅହିଂସା ପରମଧର୍ମ” ଏ ମହା ମନ୍ତ୍ର,
ମନ୍ତ୍ରୀର ଶବଦେ ଆଜି ନ ତୋଷେ ଅନ୍ତର
ଶୂନ୍ୟ ଗୁମ୍ଫା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ପଶିଣ ପବନ,
ମନ୍ତ୍ରନାଦ ସ୍ଥାନେ କରେ ସନ ସନ ସ୍ଵନ ।
ଆଦେ ବୃଦ୍ଧ ଖଣ୍ଡଗିରି ପୁରଣ-ପ୍ରଣାମ !
ଦେଖିଅଛ ଉତ୍କଳର କେତେ ଶୁଭ ଦିନ ।

ଉଦ୍ରାହ, ଉଦ୍ୟମ, ଶକ୍ତି, ପ୍ରତିଭା, ଚିନ୍ତା,
 ସାହସ, ବୀର୍ୟ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, କାଷ୍ଠାୟ ଗର୍ବ,
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କେତେ କେତେ ଗୌରବ-କାହାଣୀ,
 ଅଜ୍ଞାତ ଘଟନା ଦେଖି ସବୁ ଅଛୁ କାଣି ।
 ଏହି ଯେ ସମ୍ମୁଖେ ଶୋଭେ ବିଗଟ ମନ୍ଦର
 ଅନ୍ତରାକ୍ଷ ମାପିବାକୁ ଟେକିଅଛୁ ଶିର ।
 କାଳବଳେ ହୋଇଅଛୁ ବ୍ୟର୍ଥ ଶରୀର
 ତଥାପି ହୁଏତ ତମୁ ମୃତ୍ୟୁର ରୁଚର ।
 ଚଉପାଶେ ଦିଶେ କେତେ ଦେବାଳୟତୟ
 କାଳଗର୍ଭେ କେତେ ପୁଣି ଭାଙ୍ଗିଲଣି ଲୟ ।
 କି ଅସୀମ ଶକ୍ତି କେତେ ବିପ୍ଳବ ବିଭବେ,
 କେତେ ଧର୍ମ ଅନୁରାଗେ ଗଢ଼ା ଏ ସରବେ !
 ବେନି ମହାଧର୍ମ ଏଥି ସାମ୍ୟ ମୈତ୍ରୀ ଭାବେ
 ସମ୍ମିଳିତ ପରସ୍ପର ଅଭୁତ ପ୍ରଭାବେ ।
 ଧର୍ମେ ଧର୍ମେ କମ୍ପା ଦେଖ ବାଦ ଅହଙ୍କାର,
 ଅଜ୍ଞାତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦା କି ମହା ଉଦାର !
 ଧନ୍ୟ ଲଳିତେନ୍ଦ୍ର ! ଧନ୍ୟ କେଶରୀ-ପୁଙ୍ଗବ !
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଅମର-ଗୌରବ,
 ଗୌର୍ବ-ଗାୟକ କଳା-କାବ୍ୟ ଧନ-ଜ୍ଞାନ-ମାନ
 ଥିଲା ଯାକ ସୁଶାସନ ପବନ ଚିଧାନ ।
 କହି ତାଙ୍କ କଥା ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ସମାଗର,
 ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ପ୍ରାଣ କର ହେ ସମ୍ଭାର ।

(ଅପୂର୍ଣ୍ଣ)

କଟକର ଶିଳାସେତୁ

ସୁଦୃଢ଼ ସୁଦୂର ଆରେ ଶିଳାସେତୁ !
ରହିଛି କଟକ ନଗର ତୋ ହେତୁ ।
ପ୍ରକୃତ-ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଇ ଭ୍ରା, କୁଟି,
କାଳବଳେ ଅଜ୍ଞ ଯାଇ ନାହିଁ କୁଟି ।
ତରଳ-ପ୍ରହାର ସହ ଅନୁକ୍ଷଣେ,
ଶ୍ରମ ହରୁ ନଦୀ ଶୀତଳ ପବନେ ।
ଉଚ୍ଚ ହୋଇଅଛି ସୁଗନ୍ଧୀର ଦମ୍ଭେ,
ଗଜେ ବୃଦ୍ଧ ବପୁ ଯେସନ ପ୍ରାରମ୍ଭେ ।
ଲୋମଳ ଶୈବାଳ ଦଳେ କି ସୁନ୍ଦର,
ତୋର ଶିଳାମୟ ବୃଦ୍ଧ କଲେବର ।
ହେ ପ୍ରାଚୀନ ସେତୁ ! କରୁଛୁ ଦର୍ଶନ ।
କଟକ ନଗର ଉତ୍ତମାନ ପତନ ।
ତୁ ଅଟ, କଟକ-ଇତିହାସ-ଜ୍ଞାତ,
ଫେଡ଼ି କହ କିଛି ଅଜ୍ଞତର ଗାଥା ।
କେଶରୀ ବୀର ଶେଷ ରାଜଗଣ,
କଲେ ଯେବେ ଏହୁ ନଗର ପ୍ଲୁପନ ।

କି ଉତ୍ସାହେ କହ ଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜାତି,
 ଦେଶ-ଶୁକ ବ୍ରତେ ଉଠିଥିଲେ ମାତି ।
 ମହାପ୍ରଭାବୀ ରଜା ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ
 ତୋର ଚଉପାଶେ କଲେ ଯୁଦ୍ଧରଜ ।
 ଦେଖିଛୁ ସେଦିନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ବିହନ,
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବାସୀର ପ୍ରାଣାନ୍ତର ଶ୍ରମ ।
 ବାରବାଟୀ ଚଉଦୁଆର ବନସ୍ତ,
 ଦେଖି ଆଜି ମନେ ନ ପାଉ କି କଷ୍ଟ !
 ଆହମିଲେ ଯେବେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯବନ,
 ଚାଲି କମାଣ ଗୋଲା ଅଗନେ ।
 ନିଜ ବସେ ସବୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅଜାତରେ,
 ସହଜେପୁରୁଷ ନ ଦେଲୁ ନଗରେ ।
 ସେ ଆଦାତ-ଚିନ୍ତା ଥିବ ଆଜିଯାଏ,
 ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ତୋର ସୁବିପୁଳ କାଏ ।
 ଆଜିଯାଏ ଯେତେ ଏପରି ଘଟଣା,
 ଅନୁଭବେ ସବୁ ଅଛି ତୋତେ ଜଣା,
 କହ କହ ସେତୁ, ସମସ୍ତ ବିପ୍ରାରି
 ଶୁଣନ୍ତୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯଦି ନରନାରୀ ।
 ସ୍ଥାନବଳେ ଏବେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ସନ୍ତାନ,
 ହରାଇଅଛନ୍ତି ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ।
 ଜଣିବେ ବା ଶୁଣି ପୂର୍ବ ବଡ଼ପଣ,
 ସାଧୁ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ଦେବେ ପ୍ରାମେୟ ।

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦିନ ବାଉବାଟା ଦର୍ଶନ

ଉନବିଂଶ ଶତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଅବ ଗତେ,
ବିଂଶ ଶତ ଅବ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତ ।
ଅନନ୍ତ ସମୟ ସାଗର-ଉଦରେ,
ଶତ ବର୍ଷ ଆତ୍ମା ପଶିଲା କି ଖବର !
କେତେ କେତେ ମନେ କେତେ କି ବାସନା
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲା, ନାହିଁ ଆଶ୍ୱାସନା ।
ନୀରମେଷ କାଳ ନ ଚାହିଁଲା କ୍ଷଣେ,
ଭବର ତାର ପ୍ରାୟ ନାହିଁ କେହି ଜଣେ ।
କେତେ କାହା ହୃଦୟ ଅପାର କଷଣ,
ନ ତୁଟି ଶୋଣିତ କରଇ ଶୋଷଣ ।
କାଳଠାରେ ନାହିଁ ଦୟା ମାୟା ଲେଖି,
କରିଯାଏ ଚାଲି ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ।
ଆସ ନବ ଯୁଗ ନଗନ ବରଷ,
ନବ ଦିନେ ନେତ୍ର ଅଶେଷ ହରଷ ।
ବିଭୁ-ସ୍ୱର୍ଗାତ୍ମା ମୁଁ ସୁଖ ସମାଚାର,
ଆଣି ଏ ଦ୍ୱିତୀୟ କର ହେ ପ୍ରଭୁର ।

ବଚେ ଶତାବ୍ଦୀ ଦୋର ତାପ-କାଳ,
 ସ୍ବରଗର ଶାନ୍ତି-ଉତ୍ତଳେ ପଟାଳ ।
 ନନ୍ଦନକାନନ ନବ ଫୁଲବାସ;
 ଦୃଷ୍ଟିକ ଧରଣୀ ଧାମେ ପରକାଶ ।
 ହିନ୍ଦ୍ୟ ଭାବ ଦିଅ ମୋର ପିଣ୍ଡେ ଆଶି,
 ପବନ ଉତ୍ସାହେ ମଉ ଦେଉ ପ୍ରାଣୀ ।
 ଆବର ମାଗୁଛି ନିଯାତି କର ବେନି,
 ଭାବର ପୃଷ୍ଠ ଯଶଃ ଅପ ଦେନ ।
 ଭବରଙ୍ଗେ ଦିନେ ଯେହୁ ମହାରଜ,
 ଆହା ଦାନସ୍ଥାନ ଭାଷାଭାଷ ଆଜ ।
 କର ହେଲେ ଏହା ଦେଖିଣ କରୁଣା,
 ନବ ତେଜେ ଅରର ତକାଶୁ ପ୍ରଭୁଣା ।
 ହେ କାଳ ! ତୁମ୍ଭେ ତ ସବୁ ଶକ୍ତିମନ୍ତ,
 କିଏ ଜାଣେ କାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଆଦି ଅନ୍ତ
 କିଏ ସେ କଳବ କେତେ ତୁମ୍ଭ ବଳ;
 ହୁଏ ଯେଣୁ ଜଳେ ସ୍ଥଳ; ସ୍ଥଳେ ଜଳ ।
 ଏହି ସେ ସମ୍ମୁଖେ ବାରବାଟୀ ପଦା,
 ଭାଙ୍ଗିଅଛି ଯହିଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଗଦା ।
 ଥିଲା ଯେହୁ ଶର-ବିହାର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣ,
 ଭ୍ରମେ ତହିଁ ଆଜି ଶୂନ୍ୟ-ଶିବାଗଣ ।
 ଶୁଭ ଶୈଳ ସମ ତିଶାଳ ସଉଧ,
 ଶିର ଟେକି ଦିନେ ଭେଦିଣ ବଉଦ ।
 ଗମ୍ଭୀର ଗରବେ ହୋଇଥିଲା ଠିଆ,
 ଦେଖି ଯାହା ଥରୁଥିଲା ଶତ୍ରୁ-ହତ୍ୟା ।

ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦିନ ବାରବାଟୀ ଦର୍ଶନ

ଆହା ଏବେ ତହିଁ ପୁରାଣରେ ମାଟି,
ବଲେକ ହୃଦୟ ଯାଏ ସିନା ପାଟି !
ଥିଲା ଯହିଁ କାଳେ ଗଞ୍ଜର ପରିଷା,
ଟେକିଛି କୋମଳ ଶଯ୍ୟ ତହିଁ ଶିଖା ।
କାହିଁ ସେ କମାଣ ଅଶ୍ରୁ ଶବ୍ଦ,
ଶୁଣି ଯାହା ଶତ୍ରୁ ଶ୍ରବଣ ପ୍ରବଧ ।
ବାରମଞ୍ଜ-ବେଜା ବାଜା କାହିଁ ଅଜ ?
କାହିଁ ସେ ଅଦମ୍ୟ କଣ୍ଠ ବାଜିରକ ?
ଦେ କାଳ ! ତୁମ୍ଭର ଗର୍ଭେ ସବୁ ଲୀନ,
ଶୁଭନା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଜି ଘନଶୂନ ।
ଦେ କାଳ ! ତୁମ୍ଭର ଅଟଳ ଆଦେଶେ
ଦୋଷିଛୁ ଦୁର୍ଗତି ଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଶେ ।
ଆଲୋ ପ୍ରୋତସ୍ତୁଷ୍ଟା ସଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା !
(ଯା ଦେଉ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ‘ସୁଜଳା ସୁପଳା’ ।)
ପିଆଇ ଆପଣା ସୁଧା ସମ ପଦ୍ମ
ଡୋଇଥିଲୁ ଯେ ବାର ଶୂରଭୟ ।
କପରି ଦେଖିଲୁ ତାହାଙ୍କ ନୟନ ?
ଦେଖି ପୁଣି ସତେ ପାଇଲୁ ଜୀବନ !
ଦେଖିଲୁ କପରି କହୁ ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ,
ବାରବାଟୀ ଯେବେ ହେଲା ଶିଖଣ୍ଡନ !
କରୁଳ କଲ୍ଲୋଳେ କରି ଘୋର ନାଦ,
ରାଧାକୁଳ-ହୃଦେ ଆତଙ୍କ ପ୍ରମାଦ
ଜନ୍ମାଇଲୁ ନାହିଁ କିପିଂ ଲୋ ଜନନୀ,
ରହିଲୁ କପରି ସ୍ଥିର ତୋ ଧନନୀ ?

ଧରିଣ ପ୍ରକୃତ ଶ୍ରମ ରଣବେଶ,
 ଶତ୍ରୁ ଦରକ କପା ନ କଲୁ ନିଃଶେଷ ?
 ଅବା କପା ତୋର ଶ୍ରେଣୀ କବଳ,
 ଚରମିଲ ନାହିଁ ଏହୁ ରଙ୍ଗସ୍ଥଳ ?
 ବାରବାଟୀ ଲଭ ତୋ ହୃଦେ ଆରାମ,
 ଭବୁଁ ଲୁଚିଥାନ୍ତା ବାରବାଟୀ ନାମ ।
 ସେ କାଳେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହେଲ ତୋର ଚିତ୍ତ,
 ତୁ କାହୁଁ ଲଢ଼ିବୁ ସମୟ ନିୟତ ?
 ମହାବଳୀ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ କାଳ !
 କେ ଲଢ଼ିବ ତୁମ୍ଭ ଘାସିଣ କରବାଳ ?
 ଥିଲ ଯେବେ କିଛି ଉତ୍କଳର ଦୋଷ,
 ଦୋଷ ଅନୁମତେ କରିଅଛୁ ଶେଷ ।
 ହୋଇଅଛି ଶାନ୍ତି କଷଣ ଅପାର,
 ନ କର ଅଧିକ ଆଜି ଶ୍ରବଣାର ।
 ଏଣିକି କରୁଣା ଅଟଇ ବହୁତ,
 ପାପ ନବୟୁଗ ଉତ୍କଳର ହୃତ ।
 ଉତ୍କଳ-ତନୟେ ଦିଅ ନବ ବଳ,
 ଉତ୍କଳ-ପାଦପେ ରସମୟ ଫଳ ।
 ଉତ୍କଳ-ସରିତେ ପବିତ୍ର ଜୀବନ,
 ଉତ୍କଳ-କାନନେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁମନ,
 ଉତ୍କଳ-ଆଜ୍ଞା-ଶ ନବ ଯଶଃ ରବି
 ଉତ୍କଳ-ପ୍ରକୃତ ଧରୁ ନବ ଛବି ।

ବାଲିଯାତ୍ରା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମହାନଦୀ ତୀରେ

ସୁନ୍ଦର ଶରଦ ସନ୍ଧ୍ୟା ସୁମାଳ ଆକାଶେ,
ରୁକ୍ମପୁଷ୍ପ ଶଶଧର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ବିଭାସେ ।
କୋମଳ ମୟୂଖମାଳେ ହସିଉଠେ ମନ୍ତ୍ରୀ,
ସରସ ସରୀତ-ବନ୍ଧ କମ୍ପେ ରହି ରହି ।
ଖେଳେ ତଥୁପରେ ଶତ ଶତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଧାର,
ନାଚେ ନୃପ ଗର୍ଭେ ଶଶୀ ସହ ଶତ ତାର ।
ପୁଲକେ ପ୍ରଭତ ଏବେ ଦୃଶିଲ ଅନ୍ତର,
ପ୍ରକୃତି କି କରିଅଛି ମୋହନ ମନ୍ତର ?
ଠୁଳ ହୋଇଛନ୍ତି ଏଥୁ ବହୁ ଶତଜନ
ଏ ଛବି ନିରେଖେ ନାହିଁ କାହାର ନୟନ ।
ନାନା ରଙ୍ଗେ ମାତ ଏବେ ହୋଇଛନ୍ତି ଭୋଳ,
ତେଣୁ ଶୁଭେ ଏତଡ଼ି ଘୋର ମୁଖରକ ଗୋଳ ।

ବାଜେ ଶଙ୍ଖ, ବାଜେ ଘଣ୍ଟ ପଡ଼େ କରତାଳ,
 ମୃଦଙ୍ଗ ମଦରା ବାଜେ, ଶୁଭକ କାହାଳୀ ।
 ଧର୍ମନୃତ୍ୟେ ହୋଇଛନ୍ତି ମଉଁ ବହୁ ଜନ,
 ଏ ନୃତ୍ୟରେ କିନ୍ତୁ ଆହା ନାହିଁ ତ ଜୀବନ !
 ଶୁଣି ଏହି ସଙ୍ଗୀତ ନାଚେ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ,
 ବରଜିତ ନୁହେଁ ହୃଦ ଶୁଣି ଏହୁ ଗାନ ।
 ଅନ୍ତରେ ସଞ୍ଚରେ ନାହିଁ ଲବେ ଧର୍ମସ୍ତବ,
 କେ କହିବ ଏ ସଙ୍ଗୀତେ ଅଛି କି ଅସ୍ତବ ?
 ଏହି ତ ସେ ମହାନଦୀ ଯାହାର ପ୍ରଳୟେ,
 ଏହି ତ ସେ ବାଚବାଟୀ ଯହିଁ ଆହା ଦିନେ ।
 ବାଜି ଚାଲି ଶେଷ ଶଙ୍ଖା ଘୋର ଘନ ଘୋଷେ,
 ଉତ୍ତଳିଲୁ ପ୍ରତି ପ୍ରାଣ ସାହସେ ସବେଷେ ?
 ବସୁଳ ବିହମ ସୋତେ ପ୍ରତି ହୃଦସ୍ଥଳୀ,
 ପ୍ରାଣ ଦେଶକୁଳେ ଦେଲୁ କେତେ ଆତ୍ମବଳ ।
 ସେ ଦିନର ତେଜସ୍ବିଜ୍ଞ ନିଯାତ ଶକଳ,
 ସ୍ବଦେଶ ସ୍ବଧର୍ମ ପ୍ରତି ଅଟଳ ଭକଳ ।
 ଭସି ଯାଇଅଛି ସିନା ସମୟ-ତରଙ୍ଗେ,
 ଭସିଯାଏ ଫେନ ଯଥା ମହାନଦୀ-ଅଙ୍ଗେ ।
 ଜଗତର ସାକ୍ଷୀ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ ନିଶାପତି,
 ନିଶ୍ଚୟ-ବନ୍ଧୁ ନିଶ୍ଚୟ କର ଦିବ୍ୟ ଗତି ।
 ଜଗତର ନାନା ପ୍ରାଣ କରୁଛ ଦର୍ଶନ,
 ନାନା ଜାତି ନାନା ଧର୍ମ ଉତ୍ଥାନ ପ୍ରବଳ ।

ପଡେ ସେହୁ ଥରେ ନୟନୁ ଉପେ ତ ଆବର,
 ଶୟନର ଅନ୍ତେ ଯଥା ଆସେ ଉଜାଗର ।
 ବାରବାଟୀ ଦଶା ଲଭି କେତେ ରସାତଳେ
 ଉଠିଅଛୁଟି କି ସ୍ଥାନ ଅଭିନବ ବଳେ ।
 ତେବେ କିମ୍ପା ବାରବାଟୀ ଦେବ ଆଶାହୀନ ?
 ତେବେ କିମ୍ପା ବାରବାଟୀ ବଦନ ମଳିନ ?
 ତା'ଲିଖିଅ ସୁଧାଳର ଦିବ୍ୟ ସୁଧାଝରୀ,
 ଉଠୁ ମହାନଦୀ-ବେଶେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଲହରୀ ।
 ଧୋଇ ବାରବାଟୀ-ମୁଖ କରୁ ସମୁଦ୍ଧଳ
 ଶୁଭ ଧର୍ମମତେ ସବେ ହୁଅନ୍ତୁ ବିହ୍ୱଳ ।
 ସଞ୍ଚରୁ ଏ ସଙ୍କର୍ଷିନେ ପବିତ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ୱାସ,
 କର୍ମସାଗର, ଧର୍ମସାଗର ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ ।

ତେଲ ଉପରେ ଚିଲିକା ଦର୍ଶନ

ରହ ରହ ଶଶେ ବାଣୀୟଶକଟ,
ଦେଖିବ ଚିଲିକା ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ରପଟ ।
ଶସ ମଣେ ଯେଣୁ ନାହିଁ ଅନୁରବ,
ବାପ୍ରବ ବିଶ୍ୱେ କି ଏ ଛବି ସମ୍ଭବ ?
ମଳ ବାରିମାଳା ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଏ,
ଲଗଇ ସ୍ୱପନେ ଦେଖିଲ ପରାଏ ।
ସନରନ୍ତ୍ର ବସେ ପକ୍ଷୀ ଦଳ ଦଳ,
ଓଲଟିଣ ତଳେ ଦିଶନ୍ତି ଯୁଲେ ।
ଘୋର ନାଦେ ଯହୁଁ ଉଠିଲେ ସେ ନଢେ,
ଉଠେ ଶତ ଶଗ ଚିଲିକା-ଗରଭେ ।
ସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ନ ହେଉ ପ୍ରତିତ,
ପଲକେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଡିବେହିତ ।
ଦୁରେ ଦେନିଯାଏ ନିଦାରୁଣ ଯାନ,
ଆସେ ପୁଣି ତରୁ ଟିକା ବ୍ୟବଧାନ ।
ନିମିଷେ ଲୁଚୁଏ ନିମିଷେ ଦେଖାଏ,
ସ୍ୱପ୍ନଲଭ୍ୟ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିମା ପରାଏ ।
କାହିଁ ଦିଶେ ମଳ କାହିଁ ସୁଶ୍ୟାମଳ,
କାହିଁ ବା ଧୂସର କାହିଁବା ଧବଳ ।

ନାନା ସ୍ଥାନେ ନାନା ରଙ୍ଗେ ଶର୍ଦ୍ଦଳାୟା,
 ପ୍ରକାଶି ଚିଲିକା ! କରୁ କେତେ ମାୟା ।
 ଦେଖା ଶାଶିପାଣି ଶାଶୁର ସେବକ
 କବି ରାଧାନାଥ ପୁଷ୍ପା-ହାତକ,
 ଭ୍ରମି ବହୁ ସ୍ଥାନ ବିଶାଳ ଭରଣେ,
 ନଦ-ନଦୀ-ମନ୍ତ୍ର କାନନ-ପ୍ରବେଶେ,
 ଦେଖିଲେ ପ୍ରକୃତ ବିବିଧ ପ୍ରକାଶ
 କିନ୍ତୁ ଶୋଭାଲୁବ୍ଧ ଶୁଭ ଅଭିଳାଷ ।
 ସୁଖ-ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି କାହିଁ ଏକାଧାରେ
 ନ ପାଇଲେ ଯଥା ମିଳେ ତୋହଠାରେ ।
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଭୃଷ୍ଟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଖଣି,
 ସାରସ୍ୱତ ନେସେ ବାଛୁ ତହିଁ ମଣି
 ସୁଦୃଶ ବିଚାଣି ରଚି ଯେଉଁ ଦ୍ୱାର
 ଅର୍ପିଲେ ଢଳ୍ପନ ଭରଣା ଗଳାର,
 ଚିରଦିନ ତାହା ରାଜିବ ରୁଚିର,
 ତା ଦେଖି ଭବୁକେ ଲେଖିବେ ତୋ ଘାର ।
 ମୁଁ ଅଧମ ମୋର ଭବୁକତା ନାହିଁ
 ତଥାପି ଏ ପ୍ରାଣ କେ ଜାଣେ କିପାଇଁ
 ନିରନ୍ତର ଲେଖେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାକୁଳେ,
 ତେଣୁ ଭବିଷ୍ୟ ଆସି ତୋର କୃଳେ ।
 ଦେଖିବି ତୋ ଶୋଭା ଦିନେ ନିକାଞ୍ଚନେ,
 କର୍ମ-ବରେ ଥିଲୁ ମନ କଥା ମନେ,
 ଏତେକାଳ ଅନ୍ତେ ପଡ଼ୁଥିଲୁ ଯୋଗ,
 ଆହା ସେ ସୁଯୋଗ ଦେଲୁ କାହିଁ ଭୋଗ !

ରହିଣି ଜଞ୍ଜାଳ ବିଷମ ଜଗତେ,
 ସଂସାରୀ ସୋଦର ବାନ୍ଧବ ଧଙ୍ଗତେ ।
 ଇଚ୍ଛାମନେ କାହୁଁ ଚଳିବ ବା ଜନ ?
 ସମାଜେ ନିଜର ନୂନତା ନିଜ ମନ ।
 ବସି କେତେଥର ମାରବ ବିଜନେ
 ଦେଖିଛି ତୋ ରୂପ କଳ୍ପନା ନୟନେ ।
 ତୋ ମାଳ ତରଙ୍ଗେ ଖେଳେ ନିରାକର,
 ଅନୁପମ ଦିବ୍ୟ ହିରଣ୍ୟମ୍ବୁ କର ।
 ଗୁରୁ ଶତଗୁଣ ତୋର ବଶିଷ୍ଠଲେ,
 ନାଚେ ଶତ ଶତ ମୋ କଳ୍ପନା ବଳେ ।
 କଳ୍ପନା ବିଧି ତ ତୋ ସୁନ୍ଦର ତନୁ,
 କାଳେ କାଳେ ଆଉ ନ ଯିବ ମୋ ମନୁ ।
 ଆଜି ଲୋ ଶିଳିକା ! କଳ୍ପନା ପ୍ରସାଦେ
 ପୂରଇ ମୋ ମନ ଆହା କେତେ ଭାବେ ।
 ଅଞ୍ଜଳର ସୁଖ ସ୍ମୃତି ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ,
 ଦର୍ଶ-ଶେଷେ କରେ ଆକୁଳ ହୃଦୟ ।
 ତୋ ମଧୁର ନାମେ ରହିଛି ଜଡ଼ତ,
 ଗଉରବଯୁକ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଞ୍ଜଳ ।
 କାହିଁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ସେ ସୁକୁଚରଣୀ ?
 ଯାହାର ପ୍ରସାଦେ ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରଣୀ
 ନିଜେ ନିରଞ୍ଜନ ଜଗତ-ଶିଶୁର
 ଧରିଣ ସୈନିକ ନର କଳେବର
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଯଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ରକ୍ଷଣେ
 ବିଜେ କଲେ ଘୋର ସମର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।

କାହିଁ ସେ ପୌରାଣ୍ୟ କାହିଁ ସେ ସୁକୃତ ?
 ପବନ ଉଛୁଳି ଆହା କି ବକୃତ !
 ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ-କ୍ଷେତ୍ର ପୂର୍ବ ଗଳାତଳ
 ହସ୍ତେ ପୁରୁ କର୍ମ-ଧର୍ମ-ବଳ ।
 କାହିଁ ମୁଗ୍ଧ ତେଣୁ ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟକାଳ,
 ହୃଦୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମଜାତ ଶାନ୍ତି ।
 ଶାବନେ ପବନ ଉଠାଏ ଶକତି,
 ଉଛୁଳି ଆହା କି ଘୋର ଦୁର୍ଗତି !
 କାହିଁ ଗଲ ପୂର୍ବ ଓଡ଼ିଆ ବୋଇତ ?
 କାହିଁ ସେ ନାହିଁ ଉଦାମ ସଙ୍ଗୀତ ?
 ଜଳପଥେ କାହିଁ ବିଦେଶ ଗମନ ?
 କାହିଁ ପୂର୍ବ ଖ୍ୟାତି କାହିଁ ପୂର୍ବ ଧନ ?
 କଥାରେ ରହିଛି ସବୁ ଅଜପାଏ,
 ସାଧବାଣୀ ବୋହୂ ବୋଇତ ବନ୍ଦାଏ ।
 କଳରାଜ ତୋର ଦୃଢ଼ ରମ୍ୟ ଚଟ,
 ଦୁର୍ଗମ ଶରଣ ଅନ୍ଧେଇଏ ସକଟ ।
 ଖେଳାଇ ଥିଲେ ଯେ ଧର ନିଜ ଦେହେ
 ଉଛୁଳିଲେ କେତେ ଗାର ଶିଶୁ ସ୍ନେହେ ।
 ଅଛି ସେହି ଗିରି ଅଛି ସେ ବସିନି,
 ଅଛି ତୋର ଶିଳା ସୁଦୃଢ଼ ସୁଲନ,
 କିନ୍ତୁ କାହିଁ ଆହା ଏବେ ସେ ଗରତା ?
 ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପୂର୍ବ ଜାତୀୟତା ?

ଗଞ୍ଜାମ ଜାତୀୟ ସମିତି

(୧)

ଅନ୍ଧାର ଉଜ୍ଜଳ-ନରେ	ଏବେ ଶୁଭଦିନେ,
ଉର୍ଲିଛି ଉଜ୍ଜଳ ଆଶା-	ତାରକା ଦକ୍ଷିଣେ ।
ନବୋଦିତ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଭା	ଅଳପ ବିକାଶ
ତଥାପି ଜାଳଇ ପ୍ରତି	ପରାଣେ ଆଶ୍ୱାସ ।
ଉଜ୍ଜଳ ଜାତୀୟ ଗ୍ରୋତ	ସୁନିଶ୍ଚିତ ପଥ,
ଦେଖାଇବ ଏହି ଯୁଦ୍ଧ	ତାରକା ସନ୍ତତ ।
ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏହା	ହେବ ଧ୍ରୁବତାରା,
ନାଶି ତମଃ ପ୍ରକାଶିବ	ଯଶଃ ଜ୍ୟୋତିଧାରା ।

(୨)

ଦିନେ ଶୁଣି ଯାଇଅଛୁ	ଆହା ସେ ସୁଦିନ !
ସୁଭାଗା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତେଣୁ	ଆଜି ଗନଗନ ।
ଦିନେ ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବତାରା	କାଷ୍ଠି ଯାହା କାଳେ,
ଚିଲିକାର ଶୁଭ୍ରବସେ	ମାଳ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମାଳେ,
ଚଳଇଲ ଶତ ଶତ	ଓଡ଼ିଆ ବୋଇତ
ଜାଗସ୍ ସମିତିରୁପେ	ଆଜି ସେ ଉଦିତ ।

(୩)

ଧନ୍ୟ ହେ ଗଞ୍ଜାମବାସୀ	ଓଡ଼ିଆ ସକଳ !
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ କଉଶଳ	ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ବଳ ।
ରଥ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମ କଥା	ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତେ,
ତନ୍ଦ୍ରୀମୁଖେ ବଳଦେବ	ଯହିଁ ଶୁଭଚିତ୍ତେ
ଯହିଁ ମହାକବି ଭଞ୍ଜ	ଶ୍ରୀରାମ ଚରିତ,
ଗାଇଲେ ପ୍ରଥମ ଦିବ୍ୟ	ରସମୟ ଗୀତ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ ପଦ ଲାଗି (୧)	ଯାର ଧୂଳି ପୁତ
ତୁମ୍ଭେମାନେ ସେ ଗଞ୍ଜାମ-	ଉପଯୁକ୍ତ ସୁତ ।

(୧) କବି କୃଷ୍ଣ ସିଂହ ଗଞ୍ଜାମ ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ । ବଳରାମ ଦାସ ରାଧିକୂଳ୍ୟା ନଦୀକୂଳରେ କେତେକ ଦିନ ଅଶ୍ରମ କରିଥିବାର ତାଙ୍କ ‘ରାମାୟଣ’ରୁ ଦେଖାଯାଏ ।

(୪)

ଦେଖାଇଲ ଯେ ଉତ୍ସାହ	ଉଦ୍ୟମ ଶକତି,
ମାତୃଭାଷା ମାତୃଭୂମି	ଅଟଳ ଭକତି ।
ଦେଲ ଯେ ଜାତୀୟ ଶ୍ରବ	ଦୃଢ଼ ପରତପ୍ତ,
ଚିରଦିନ ଗାଇବେ ତା	ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ଚନ୍ଦ୍ର;
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଇତିହାସେ	ପାଇବ ତା ସ୍ଥାନ,
ଭାଷା ବାଣ ଦେଖାଇବେ	ସାଦର ସମ୍ମାନ ।
ଜାତୀୟ ଜୀବନେ ଏହି	ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା,
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଓଡ଼ିଆ	କରିବେ ବନ୍ଦନା ।

(୫)

ସୁସଭ୍ୟ ଇଂରେଜ-	ରଜ-ପିତୃ ସୁଶାସନେ
ଶତ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ଏବେ	ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବନେ,
ଫଳଲ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା	ସୁମଙ୍ଗଳ ଫଳ,
ସମବେତ ଉଦ୍ୟମର	ଅଦଭୁତ ବଳ ।
ସୁଦେଶ ସୁଜାତି ହିତେ	ସାଧୁ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ,
ସୁସମାଜ ସୁଧରମେ	ଗାଢ଼ ଅନୁରାଗ ।
ସୁସାହସେ ଦେଖାଇଲ	ଯେ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ,
ଅନୁସରନ୍ତୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ	ସର୍ବେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି ଛାତ୍ରାବାସରେ ସମବେତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି

କହିଛନ୍ତି କବି ପା'କୁ ତପୋବନ,
କର ଶ୍ରାବ ତାକୁ ସେ ନାମ ଶ୍ରୀଜନ ।
ଅଶାନ୍ତ ଅନିକ୍ୟ ହିଂସା ଦେଖ ରୋଷ,
ଆଳସ୍ୟ ଷୁଦ୍ଧତା ବୃଥା ଅସନ୍ତୋଷ ।
ବ୍ରହ୍ମବେଦ ବଶେ ନ ପଶୁ ଏ ସ୍ଥଳେ;
ଜ୍ଞାନ ଉଦ୍ଧାସିତ ଦେଉ ଏ ଉଚ୍ଛ୍ଳେଷ ।
ପୂଣ୍ୟ ମାଳାତଳେ ପୂଣ୍ୟତମ ସ୍ଥାନ,
ହୋଇ ଲଭୁ ସତା ଲୋକରେ ସମ୍ମାନ ।
ଭର୍ମୀ ଧର୍ମୀ ଯୋଗୀ ପୁରୁଷ ପ୍ରସୂତ,
ବୋଲି ଚଉଦର ପ୍ରସରୁ ବିରୁତ ।
ଶ୍ରେଷ୍ଠବଶେ ତୁମ୍ଭେ ଲଭିଛ ଜନମ,
ବିଧିରେ ସମାଜେ ଆସନ ପ୍ରଥମ ।

ବାଣୀ-ଉପାସନା ତୁମ୍ଭ ଜାତିଧର୍ମ;
ସତ୍ୟାନୁପରାଧ ଶ୍ରୀୟ ନିତ୍ୟକର୍ମ ।

ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ତୁମ୍ଭ ବଂଶର ଗାରିମା,
ସତତ ସୌଜନ୍ୟ ବିନୟ ବଡ଼ମା !

କୁଳ ଗର୍ଭରବ ବଂଶ ବଡ଼ପଣ,
ରଖିବାକୁ ଶ୍ରାବ ଅଛି ଯେବେ ମନ ।

ଗଡ଼ ଏଥୁ ଦୃଢ଼େ ଜୀବନ-ବୋଇତ,
କର ଆୟୋଜନ ଭବିଷ୍ୟତ ହିତ ।

ଶ୍ରାବତ ଅର୍ଥବେ କି ଘୋର ତୋପାନ,
ଦେଖ ଶ୍ରାବ ଆଗୁ ଦୃଢ଼ ସାବଧାନ ।

ବନ୍ଦେ ଅବଶ୍ୟ ପବନ କରାଳ,
ଉଠଇ ଉଦ୍‌ବେଳ ଶ୍ରାମ ଉଠିଜାଳ ।

କେତେ ଦ୍ୱୀପ ସ୍ତମ୍ଭ ନିମଗନ ଜଳେ,
କେତେ ଶତ ଶିଳ ମିଶିଲେଣି ତଳେ ।

ଶ୍ରାବତ ଜାତୀୟ-ଜୀବନ ତରଣୀ,
ପାଏ ନାହିଁ ଏବେ ସହଜ ସରଣୀ ।

ଜାତୀୟତା-ପୋରେ ଜୀବନ-ବୋଇତ,
ଯୋଡ଼ିବା ତ ପ୍ରତି ଜନର ବିହତ ।

ପଡ଼ିବ ଦେବାକୁ ଏ ତୋପାନେ ପାଣି,
ହେବଟି କି ଶ୍ରାବ ପାରର କାଣ୍ଡାଣ୍ଡ ?

ସେହିପରି ବଳ କର ଆୟୋଜନ,
ଆଗ ଦୃଢ଼ ସେପରି କର ଆୟୋଜନ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଧର୍ମବଳ ପାର,
 ଧର୍ମ ବିନା ଆଜି ଏତେ ଗୁରୁତାର ।
 ଧର୍ମେ ପର ଆଗେ ତୁମ୍ଭ ଅଧିକାର,
 ସତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ କର ହେ ପ୍ରଭୁ ।
 ଦେଖାଅ ଜୀବନେ ଅଭୁତ ଶକ୍ତି,
 କର୍ମେ ଅନାସକ୍ତ ଧର୍ମେ ବିଦ୍ୟ ମତି ।
 'ପୁତ୍ର' 'କର୍ମଭୂମି' ଏ ଶ୍ରୀରାମ ପାଦମ,
 ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଭିମାନ କର କମ୍ପା ନାମେ ।
 ପ୍ରେମେ ଆଲିଙ୍ଗନ କର ସବୁଜନେ,
 ଉତ୍କଳାଞ୍ଜଳି ପ୍ରେମ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ଜୀବନେ ।
 ତୁମ୍ଭ ଆଦରଣେ ଅନ୍ୟ ସେତେ ଜାତି,
 ଉଠିବେ ପଲକେ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ମାତି ।
 ସାନ ବଡ଼ପଣ ସିନା ଶ୍ରୀରାମଧୀନ,
 ସେଥିଲ୍ଲଗି ମନ ନ କର ମନନ ।
 ସତ୍ୟ, ଶମ, ଦମ, ଶକ୍ତି, ଚିତ୍ତଶା,
 ଏ ଆଦି ସକଳ ତୁମ୍ଭ କୂଳ-ଦାସୀ ।
 ଆଚରଣ ଚାହା ଜୀବନେ ନିରତେ,
 ବ୍ରହ୍ମର ତେଜ ପ୍ରକାଶ ଜଗତେ ।
 ଶ୍ରେୟସକ୍ରମେ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରଦାନ-ପ୍ରବଣ-
 ଦଧୀତି ଶୋଣିତ କରୁଛୁ ଧାରଣ ।
 ଦିଅ ସ୍ଵାଧିକାର ଦେଖାଅ ସେ ତ୍ୟାଗ,
 ଭାରତ ଜ ଶତ୍ରୁ-ମହାପାତକ ଲଗ ।

ସାରେଇ ଅଗ୍ରଣୀ କୃପ, ଦ୍ରୋଣାଭ୍ୟାସ
ତୁମ୍ଭ ପୃଷ୍ଠାରେ ନ କଲେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ?

ପରଶୁ ପ୍ରଭାବେ ଦେବ ନଞ୍ଜନ
କରିଣ ଦୁରନ୍ତ ନୃପତି ନିଧନ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତରେ କଲେ ଶୋଣିତ ଚର୍ପଣ,
ସେ କଥା କି ଆଜି ନ ହୁଏ ସ୍ମରଣ ?

ନିଜ ସୁଖ ଲାଗି ଜାତ ଦୁର୍ଦ୍ଦି ହିନ୍ଦୁ,
ବିଶ୍ୱସ୍ତରେ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରତି ରକ୍ତବିନ୍ଦୁ ।

ଦେଖାଅ ଏ ସତ୍ୟ ଆପଣା ପରାଣେ,
ବିଅ ଏହି ମନ୍ତ୍ର ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣ କାନେ ।

ସବେ ଆମ୍ଭେ ଏକ ବିଶ୍ୱର ସନ୍ତାନ,
ସାଧ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଡେଇ ଅଭିମାନ ।

କାମ

କାମଦେବ, ସୃଷ୍ଟି ଛାଡ଼ି ସଦା ନିଦାନ
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଭାବେ ଫୁଟି ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧ ବନେ,
ମଞ୍ଜୁ ଗୁଞ୍ଜ ଅଳି, ଗାଏ କୋକିଳ ସୁଦାନ,
ସରସ ଉଲ୍ଲାସ ଜନ୍ମେ ଜଗତ ଜୀବନ ।

ପାଦପ ବଲ୍ଲରୀ, ମେଘେ ବିଜୁଳି ଜଡ଼ିତ,
ଉଠେ ଉର୍ମି ସିନ୍ଧୁଜଳେ ଇନ୍ଦୁ ଆଲିଙ୍ଗନେ,
ଅଞ୍ଜ ଅଞ୍ଜ, ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣ ହୁଅଇ ମିଳିତ,
ସଦୃଶ ପବନ ପ୍ରେମ, ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେରଣେ ।

ସୁମଧୁର-ମଧୁରାଜ୍ୟ-ଦେବ ରତିପତି !
ତବ ମୁଦୁ ଆଶ୍ୱାସନେ ପୁଲକେ ହୃଦୟ ।
ଦାରୁଣ ତାଡ଼ନା ମୁଦୁ ଉପାସନ ପ୍ରତି
ଆମରଣ ଦୁଃଖ-ଶେଷ-ଅନୁତାପମୟ ।

ତୁମ୍ଭ ମଧୁରାବେ ଜୀବ କରେ ଅନୁଭୂତି
ଶୁଭ ଦିବ୍ୟ ବିଭୁ-ପ୍ରମ-ଜଡ଼ ପ୍ରତିକୃତି ।

କ୍ରୋଧ

ମାନବ ଦୁଇନ୍ତ ରିପ୍ତ ଅନଳ ପ୍ରମେ
ସାଧୁମୁଖେ ହୋଧ ! ସଦା ତବ ନିନ୍ଦାବାଦ;
ତୁମ୍ଭ ଆବର୍ତ୍ତବେ ଘଟେ ଅଶାନ୍ତ ଅସୀମ,
ସମାଜ ଶାସନେ ଗୋଟେ ଘୋର ପରମାଦ !

ମହାକାଳରୂପୀ ଦେବ ! ଯେବେ ପରକାଶେ
ସତ୍ୟର ସପକ୍ଷେ ତବ ସ୍ଥାନକାନ୍ତ କାୟା
ନାଶେ ପାପୀ ଭୟେ ନାଚେ ଧାର୍ମିକ ଉଲ୍ଲାସେ,
ସେ ମୁଣ୍ଡି ସମ୍ମୁଖେ ନମେ କ୍ଷୀଣ ଭବମାୟା ।

ଜର୍ଜରିତ ଅତ୍ୟାଶୁର ଅନ୍ୟାୟ ଦୁଷ୍ଟଶେ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତବେ ସ୍ତେର (୧) ସିଂଶକୋଟି ପ୍ରାଣେ
ସତ୍ୟ-ଧର୍ମ-ନ୍ୟାୟ ସଖା ରୁଦ୍ରରୂପୀ ହୋଧ !
ନମେ ତବ ପଦେ, କର ପାପ ପ୍ରତିଶୋଧ ।

---

(୧) ପ୍ରେର—ପ୍ରେରଣା କରି (inspiring)

ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରୁ ବିଦାୟ

ସତେ ଆଜି ଜନନୀ ! ଏ ଅଧମ ତନୟ
ସ୍ବପାର ଘଟନା ବଳେ
ଭାସି ଶୋକ-ଦୁଃଖ-ଜଳେ
ଗୁଡିଲ ଭ୍ରମର ବରୁ ଅଜ ମଧୁମୟ,
ନଃସଦାୟେ ଲେଡ଼େ ଏବେ ସ୍ବପାରେ ଆଶ୍ରୟ ।

ସ୍ବପାର ଚକ୍ରମ ସ୍ଥାନ
ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ, ନାହିଁ ଧ୍ୟାନ
ଅଜ୍ଞାନେ ସକଳେ ଏଥୁ ସତତ ଚଞ୍ଚଳ,
ତୋ କୋଳ ସମାନ ନାହିଁ ଶାନ୍ତମୟ ସ୍ଥଳ ।

କେତେ ଦିବ୍ୟ ଭାବରାଶି
 ମୋ ହୃଦ-ତରଙ୍ଗେ ଶୁଣି
 ଯାଉଥିଲୁ ଥିଲୁ ଯେବେ ତୋର କୋଳେ ଶ୍ରେୟେ,
 ସେ ସବୁ ରହିବ ଟିକି ଏବେ ଭାବରେଲେ ?
 ତୋ ମନୋହର ଉଦ୍ୟାନେ
 ନିକାଞ୍ଚନେ ଏକଥାନ୍ତେ
 ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ବହୁଶିଖା ପୁଷ୍ପ ବରମ୍ବେଳେ,
 ଦେଖିବୁ ଅପୂର୍ବ କେତେ ଚନ୍ଦ୍ର ବେଳେ ବେଳେ ।
 ଦେଲେ ଏ ଯେ ନରଦେହ
 ଥିଲେ କରଥାନ୍ତେ ସ୍ନେହ
 ସୁପ୍ତେ ଦିନେ ଦେଖି ନାହିଁ ତାଙ୍କ ସୁଧାମୁଖ,
 ଆଜନମ କାନ୍ତ ମୋର ଭର ସଖା ଦୁଃଖ ।
 କିନ୍ତୁ ମୋ ମନ-ନୟନ
 କରି ମାତ ! ଉଲ୍ଲୀଳନ
 ତଖାଇତ ମୋତେ ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ଅମୃତ,
 ଆମରଣ ତହିଁ ଯୋଗେ ହେବ କୃତ୍ୟକୃତ୍ୟ ।
 ଥିଲେ ଯହିଁ ତହିଁ ମାତ !
 ଅଜ୍ଞାତ କି ଅବା ଖ୍ୟାତ
 ଜାତ୍ରା ଥିବ ମୋ ମନେ ତୁମ୍ଭ କଥା ନିତି,
 ହୁଏ ଯେତେ ବର୍ଷୀୟାନ୍
 ଥିବ ତୁମ୍ଭ ପଦେ ଧ୍ୟାନ
 ତୁମ୍ଭ ହିତେ ଜନନୀ ଗୋ ! ଲଭିବଇ ପ୍ରୀତି ।

ପ୍ରାଣେ ଉଦ୍ଧୃତ ଦିବାକର
ହମେ ଉଠେ ଯେତେ ଦୂର
କେତୁର ମମତା ତେତେ ଶୈଶବ ସଦନେ ।
ଅସ୍ତ୍ରାଚଳ ଶିରଦେଶେ
ପରବେଶି କବାଶେଷେ
ପରଶେ ସ୍ଥବିର କରେ ପ୍ରବୀଣା ଚରଣେ ।
ଶିଖାରୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା
ଦେଲଅଛୁ ଯେଉଁ ଗାନ୍ଧୀ
ନିରନ୍ତର ପ୍ରତିଫଳ ତାହା ମୋ ଶାବନେ
ଏହି ଭାଷା ଅକ୍ଷୟ କରେ ଶ୍ରୀଚରଣେ ।

ମୋ ନାନୀ

ଆବାଲ୍ୟ ବଧବା ଆଡ଼ା ! କେବେ ମାତ୍ର ବାରେ
ଭୋଗୀ ନାହିଁ ଦବ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ଦାମ୍ପତ୍ୟ-ପ୍ରଣୟ,
ପର ସେବାବ୍ରତେ ନିଜ ଜୀବନ ସଞ୍ଚୟ
ବ୍ୟୟ ଲୋକକୁ ତବ ଜନ୍ମ ଏ ସଂସାରେ ।

ସଦା ସମସ୍ତଙ୍କ ତବ ଭିତରେ ବାହାରେ,
ପର ଲାଗି ଆଲୋଚିତ ସତତ ହୃଦୟ,
ଆଜୀବନ ତେଜି ନିଜ ସୁଖ ସମ୍ବଳୟ,
ସୁଧା ସମ ମାତୃଭାବ ମିଳେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ।

ସଦାଶୟା ସ୍ନେହମୟୀ ପରମପାବନୀ,
ଜୀବନ ମହତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧୁଛୁ ଚାପରେ,
ତୁମ୍ଭ ଶାନ୍ତି ଆଚରଣେ ସକଳ କାମିନୀ,
ଓହ୍ଲାଇ ଆସନ୍ତା ସ୍ୱର୍ଗ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଜଗତେ ।

ତୁମ୍ଭର ନିଷ୍ଠାମ ସ୍ନେହ ସଦା ଥିବି ମାନ,
ଯହିଁ ଥିଲେ ପୁରୁଥିବି ନିଜ “ନାମା, ନାମା” ।

ଛବିଶ ବର୍ଷ ପ୍ରବେଶ

ଅଲକ୍ଷି ତେ ନିଶବଦେ ଆହା କି ବେଗରେ
ବନ୍ଧି ଯାଉଅଛି କାଳ-ନିରପେକ୍ଷ ନୟା !
ଅସଂଖ୍ୟ କଳ୍ପନା-କଳି ରହିଛି ଅନ୍ତରେ
ବିକଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ ଗୋଟିଏ ଅବଧି ।

ପରିଣ ନବିଶ ବର୍ଷ ହେଲ ଏବେ ଗତ
ପଛକୁ ବୁଲିଲେ ହୃଦ ଆହା କି ବିକଳ !
ଅଶ୍ରୁତ କେବଳ ମୋର ରୁକ୍ଷ ସାଇକତ,
ଦିଶେ ନାହିଁ କାହିଁ ଏକ ଶ୍ୟାମ ଦୁଃଖାଦଳ !

ଏ ଦହର ନାବ ଆଉ ଖାବନ-ସରତେ
ବାହୁରି ବା କେତେ ଦିନ ବଦନା ବିଘ୍ନନ,
ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ପ୍ରତୋଷ ଚନ୍ଦ୍ରା ପତ୍ତଇ ମୋ ଚିତ୍ତେ,
ମୋ ଆଶା ମୁକୁଳରାଜି ବସନ୍ତେ ମଳିନ ।

ଧର୍ମ ଅନୁକୁଳ ଯେବେ ମୋ କାମନାତୟ,
ସାଧନେ ଶକତି ଦିଅ ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ !

ବିଷାଦ ସମୟରେ ଲିଖିତ କବିପୟ ପଂକ୍ତି

ପ୍ରଣୟର ମୁହାପ ଲେଚକ,
ମୁଖ ଦୁଃଖ ଅନ୍ଧାର ଯାଚନା,
ଜୀବନେ ମୁଁ ଭୋଗିଛି ଅନେକ,
ନାହିଁ ଆଉ ଅଧିକେ କାମନା !
ମୋ ଜୀବନ-ସାକ୍ଷୀମନ୍ତ୍ର ଚାର,
ସ୍ବରାଜ୍ୟ ବରଜମ ଅତି
ଏକେ କ୍ଷଣେ ହେଉଛି ଆର,
ତେଜି ଆଦ୍ୟ ମୋହିନୀ ଶକତି ।
ମଧୁକାଳ ଆଶା-ପୁଲବଳି
ନିଦାଘର ଚପନ କରଣେ,
ହାଉଁଛି କି ବିଷାଦେ ଆଜି
ଗରଜୀନ ଜୀବନ-କାନନେ ।

ବିଷାଦ ସମୟରେ ଲିଖିତ ଚତୁର୍ଥ ଫଂକ୍ସ

ପ୍ରକୃତର ମୃଦୁ ଗନ୍ଧବତ୍
ହୃଦୟକୁ ନିଜ ଶୀତଳତା,
ଭୀମ ଝଞ୍ଜା ପବନ ପ୍ରବାହ
ନାଶେ ଏବେ ହୃଦ-ସରସତା ।

ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଅବସନ୍ନ କାୟା
ବିଷମ ଏ ବହୁ ଦୂର ବାଟେ,
ଦେଖିବି ଯେବେ ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ ଗୁପ୍ତା
ବିଶ୍ରାମିବ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଜଳବାଟେ ।

ଶୁଣି ଶବ ମଧୁର କାଳିନୀ
ଜାଣି ବାଣୀ ରଖିବ ସମ୍ପାଦ,
ପକ୍ଷୀଗୀତେ ଦେବ କରତାଳି
କେହି ମୋର ନ ଥିବେ ବବାଘ

ଚରୁଲତା ନବ କଶଳୟେ
ବିରାଗିଣୀ କୋମଳ ଆସନ,
ଶୋଇବି ମୁଁ ବିତାନ ହୃଦୟେ
ଶୁଣିବାକୁ ବାୟୁ ସନ ସନ ।

ଚନ୍ଦ୍ର

(୧)

ଆରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶାମଣି !   ଯେ କାଳେ ତୁ ନିଶିରାଣୀ
ସଙ୍ଗେ କରୁ ପ୍ରିୟ ସମ୍ଭାଷଣ,
କାହୁଁ କିମ୍ପା ତୋ ଉପୁଡ଼ି   କଲ କେଉଁ ମହାମତ
ଏ ତରୁ ସକଳ ସତା ଶ୍ରବଣ ମୋ ମନ,
ଦେଖିଲେ ସେ କାଳେ ତୋର ବିମଳ ବଦନ ।

(୨)

କେ କହେ ତୋର ଶରୀର   ଧରିଛି ବହୁ ଭୂଧର,
ବହୁ ଶତ ନିବିଡ଼ କାନନ,
ନାହିଁ ତୋହର ପରାଣ,   ଅଟୁ ତୁ ଧରା ସମାନ,
ଅତି ସୁପ୍ରକାଶ ଏକ ବସ୍ତୁ ଅଚେତନ;
ମାତ୍ର ଏ ବିରୁଦ୍ଧ କେବେ ନ କରେ ମୋ ମନ ।

(୩)

ଯଥାର୍ଥ ଅଟୁ ତୁ କିସ ?   କହରେ ରଜନୀ-ଶିଶୁ
 ନିସ୍ତବ୍ଧେ କି କରୁଛୁ ସାଧନ ?
 ହସ୍ତକୁ ଅତି ଆନନ୍ଦେ,   ଏ ନିଶୀଥେ ମନେ ମନେ
 ଅଂଶୁମାଳେ ତମଣ୍ଡିଣ ସମସ୍ତ ଭୁବନ,
 ଏ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ କି କେବେ ଜାଣିବ ଏ ଜନ ?

(୪)

ଏ ଗୁରୁ ପାର୍ଥୀବ ଜନ   କି ଗୁରୁ ଏହାର ଜ୍ଞାନ,
 ତୁମ୍ଭ ପୁଣି ସୁରଲେଖକାସୀ,
 ତୋ ନିଗୂଢ଼ ଚକ୍ଷୁମାନ,   ବୁଝିବ କି ଅଜ୍ଞାନ,
 ଶାନ୍ତମୟୀ ନିଶିରାଣୀ ଯା ପାଦର ଦାସୀ,
 ଅନୁଗତ ଯାଇ ତାର ଗ୍ରହ ରାଶି ରାଶି ।

(୫)

ଚିତ୍ତ ହୁଏ ଅନୁମିତ,   ଗାଈ ତୁ ବିଭୁ-ସଙ୍ଗୀତ;
 ପ୍ରକାଶିବା ପାଇଁ ଏ ଜଗତେ,
 କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି   କଲେ ଯେ ତୋର ଉତ୍ସୃଷ୍ଟି
 ନିର୍ଜୀବ ବୋଲଣା ତୋତେ ବୋଲିବ କେମନ୍ତେ ?
 ରହୁ ଏ ମୋ ମୁଖ ମନ ତୋ ବିଭୁ-ସଙ୍ଗୀତେ ।

ଏକ ଅସରା ବର୍ଷାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ନରାଜ ଦର୍ଶନ

ସତ୍ୟ ଶାନ୍ତି ସୁଖ ସଦା ମାନବ-ଜୀବନ
ଖୋଜଇ ବ୍ୟାକୁଳେ ବ୍ୟସ୍ତ ସଂସାର ଗହଳେ,
ମିଳିଲେ ଏପରି ସ୍ଥାନ କେବେ ଭ୍ରାନ୍ତ୍ୟଙ୍ଗଳେ
ଅପସରେ ଯଶେ ଭବ ଦାରୁଣ କଷଣ ।

ସଦ୍ୟସ୍ମାତ ଏହୁ ଛବି ଶୁଦ୍ଧ ଦମଜଳେ
ଅସ୍ତମିତ ରବି କରେ ଦ୍ଵିଗୁଣ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳେ
ବିରାଜ ଶ୍ୟାମଳ ଶଯ୍ୟ ଶେଷ ଚଞ୍ଚୁପାଶେ,
ବିଶଦ ସକଳ ନୟ ବସେ ପ୍ରତିଫଳେ ।

ଶଇଳ ଶିଖରେ ଶୋଭେ ଶୁଭ୍ର ଶିବାଳୟେ,
ସମଗ୍ର ଶ୍ୟାମଳ ଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କି ରୁଚିର !
ମାଳ ମେଘେ ଯଥା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଉଦୟ
ଶିବ ସଙ୍ଗବଶେ ଶାନ୍ତି ଅଧିକ ଗମ୍ଭୀର ।

ଦେଖ ଦେଖ ବନ୍ଧୁଗଣ ! ପୁରାଇ ନୟନ,
ଏ ଯୋଗ ଜୀବନେ ଦେଖେ ଅତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶୁଣ୍ଠାଗଛ

ହେ ଚନ୍ଦ୍ରବର ! କାହିଁ ସେ କଳେବର ?
ଅଳପଦନ ତଳେ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର !
ମନୋଜ୍ଞ କଶଳଦୃଢ଼ଳେ ଶୋଭିତ,
ମୋହିତ କରୁଥିଲୁ ଶ୍ରବୁକ ଚିତ୍ତ ।
ଏକାକୀ ସୁବାଜନ ସମ ପ୍ରସ୍ତୁତି,
ଦିଶୁଥିଲୁ ରେ ଦୁମ୍ପ କେଡ଼େ ମଞ୍ଜୁଳ !
ଏବେ କିପାଇ ତେଜି ସେ ଦିବ୍ୟ ଦେହ,
ଏ ଦାନସାନ ବେଶେ କରୁଛୁ ସ୍ମେତ ?
ଶୁଣ୍ଠା ଶରୀରେ ପ୍ରିୟେ ହୋଇଛୁ ଛୁଡ଼ା,
ପୂର୍ବପରି ପବନେ ନାହିଁ ତୋ ଫୀଡ଼ା ।
କଳାଳ ମାତ୍ର ଅଛି ତୋ ଅବଶିଷ୍ଟ,
ନ ଜାଣଇ ଧୃତିଲ କି ଦଶା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ନିଦାରୁଣ ନିଦାସ ହୋଇ ଭଗାଇ,
ବଳ ବସୁସ ବସୁ ଦେଲ କି ସାରି ?

ତୋ ପୂର୍ବତନୁଶୋଭା ସୁମର ମନେ,
 ଏ ରୂପ ଦେଖି ଅଶ୍ରୁ ଆସ ନୟନେ;
 କ୍ଷଣ-ଭଙ୍ଗର ସିନା ନର ଯୌବନ
 ଶୁଣିବ କୁସୁମେ ବାସ ଯେଥନ ।
 ଦେଖିଣ ଭବେ ନିତି ଏପରି ଶାନ୍ତି,
 ଆତରେ ପ୍ରବାଜନ କେତେ ଅମୀତି ।
 ହେ ବୃକ୍ଷରାଜ ! କଲି ଯେଉଁ ବରୁର,
 ନୁହେଁ ତୋର ସେପରି ହୀନ ଆରୁର ।
 ତୋ ଶୁବାକାଳେ ସାଧୁ ପ୍ରାଣୀ-ମଙ୍ଗଳ,
 କରୁଛୁ ରେ ପାଦପ ! ଜନ୍ମ ସଫଳ ।
 ଦେଇ କୋମଳ ଗୁପ୍ତା ସୁପଦ୍ମ ଫଳ,
 କରୁଛୁ କେତେ ଦରପ ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ ।
 କାଟିଲୁ ପ୍ରବାକାଳ ପରୋପକାରେ,
 ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ତୋର ସଂସାରେ !
 ଏବେ ମାୟା ମମତା ସବୁ ବହରୀ,
 ମାରବେ ଏକ ଲଘେ ଭଙ୍ଗୁ ଶ୍ରୀହରୀ ।
 ଧରଣ ଯତି-ଦାସୀ ସାଧୁକୁ ଯୋଗ,
 ପରମବ୍ରହ୍ମେ ଚିତ୍ତ କରି ସଂଯୋଗ ।
 ପ୍ରଖର ରବି-କରେ ଟେକିଛୁ ମଥା,
 ତପ-ପ୍ରଭାବେ ହୃଦେ ନ ଲାଗେ ବ୍ୟଥା ।
 ଚକ୍ରପାଶେ ଦାବାର୍ଗ୍ଗ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ଜଳେ,
 ଅନଳକୁଣ୍ଡ ଯଥା ତପସ୍ୟା ସ୍ଥଳେ ।
 କଳ୍ପଯୋଗୀ ପରାୟେ ଦିଶେ ଶରୀର,
 ରହିଛୁ ଅସ୍ଥି-ଚର୍ମ, ନାହିଁ ରୂପର ।

ଦେଖିଣ ଏ ମାରସ ପ୍ରବର ତରୁ,
 ଭୟ ଭକତ ଭାବ ଭୟରେ ମନୁ ।
 ପଡ଼ଇ ପୃଥ-ପଥେ ଅଜ୍ଞାନ କଥା,
 ଭାରତର ଗୌରବ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରଥା ।
 ସମାନ ସୁରକ୍ଷଣେ ଅପୂର୍ବ ବଧୁ,
 କାହିଁ ଗଲ ଏବେ ସେ ଅମୂଲ୍ୟ ନଧୁ ।
 ମୁକତି ଲଭେ ସେହି ଧନ-ନିଶ୍ଚିଣ୍ଟି
 ସତେ କି କେବେ ଫେରି ଆସିବ ପୁଣି ?
 ଗୁହ୍ୟାଶ୍ରମ ଏକା ଏ ସୁଗେ ସାର,
 ନ ତୁଟେ ମଲୟାଏ ମାୟା-ସଂସାର ।
 ଗୁହ୍ୟାଶ୍ରମେ ପୁଣି ନାହିଁ ସେ ମାତ,
 ଧର୍ମ-କର୍ମ-ସାଧନେ ସରଳ ପୀତ ।
 ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନେ ରତ ସବେ ନରତେ,
 କେତେ କାଳ ଏପରି ହେବ ହରତେ ।

ଗୋଟିଏ କାକଣ ଗଛ

ନବ ଦୁଃଖାଦଳ ଶେଷେ ଧରାଧୀନୀକୋଳେ
ବଢ଼ି ଥିଲୁ ତେଜସ୍ବିଜ୍ଞେ ଆହା କେତେ ଭୋଳେ !
ଦେଲୁ ପ୍ରକୃତି-ଜନନୀ ଲେଉଟି ଯେବେ ଯାହା,
ନ ଥିଲା ତୋର ଏ ଭାବେ କେନ୍ଦ୍ର ଆଉ ସାହା ।
ନକଶିଖେ ଲେଟୁଥିଲୁ ସୁଖେ ନିମ୍ନଦେଶେ,
ସ୍ବାଧୀନତାବଶେ ଶୋଭୁଥିଲୁ ଗୁରୁବେଶେ ।
ଧରୁ ଗଣି ଗଣି ଫଳ ଗଲ ସବୁ ନାଶ,
ତଳେହେଲେ ମନେ ତୋର ନ ହୁଅଇ ପ୍ରାପ ।
କିନ୍ତୁ ଫଳ-ଅଭିଳାଷୀ ଦୁଃଖସ୍ବ ନର;
ଲଗାନ୍ତେ ତୋ ଦିବ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ କଳେବରେ କର,
ଝାଉଁଳ ପଡ଼ିଲୁ ସିନା ପାପର ପରଶେ !
ସ୍ବାଧୀନତା ହରାଇଣ ରକ୍ତକୁ ବରଷେ !
ରଞ୍ଜା ଶ୍ରୀ ହେଲୁ ତୋର ଅଙ୍ଗବୁଦ୍ଧି ଲାଗି
କହ ତ ସଂଯୋଗେ କିମ୍ପା ହେଲୁ ଦୁଃଖଭାଗୀ ?
ଅନ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ ପାଇ ଉଠେ ଶିର ଟେକ,
ବଡ଼ପଣ ଅଭିଳାଷେ ନର ଅବବେଶ ।
ସ୍ବାଧୀନତାପ୍ରିୟେ ! ଧର ଅପର ଚରଣ,
ଭାଗ୍ୟ ଅରଜନୁ ଶ୍ରେୟ ମଣିଲୁ ମରଣ ।

କୋକିଳ

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଚପନ-କର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରଖର
ଅବସନ୍ନ ଚରୁଲତା ପଶୁ-ପକ୍ଷୀ-ନର,
ଏବେ ଶ୍ରମବାଧା ପାଇ
ପ୍ରବେଶିଲି ଗୁପ୍ତାପ୍ରଦ ଘନ କନେ ଯାଇ । ୧ ।

ଆହା କେଡ଼େ ଶାନ୍ତିମୟ ଏଡ଼ୁ ବନସ୍ଥଳୀ !
ଶୁଭ୍ରନାହିଁ ସୁନ୍ଦା ଏଥୁ ବହୁଳ-କାକଳୀ,
ବହେ ଭାର୍ଗବୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
ମାରବ ଗନ୍ଧୀରେ ନିଜ ଗତି ଅନୁସର । ୨ ।

ସୁଶ୍ୟାମଳ ଭୃଣବାସେ ଆଜ୍ଞାଦିତ ମନ୍ତ୍ରୀ
ସୁଶୀତଳ ସମୀରଣ ବହେ ରହୁ ରହୁ
ଆହା କିଏ ସେ ଏକାଲେ,
ମୋ ଶୁଦ୍ଧପଥରେ ସୁଧାମୟ ବାଣୀ ଡାଳେ । ୩ ।

ସଂସାର-ସମରେ ଦର୍ଶ ମୋ ବ୍ୟସ୍ତ ଜୀବନ
ପରମ ଉତ୍ସାହ-ରସେ ଡେଇଁ ନିମଗନ,

ଆହା ସେ ମଧୁର ଗୀତି
ମୋ ତାପିତ ହୃଦେ ଜାତ କଲୁ ଦିବ୍ୟ ପ୍ରୀତି । ୪ ।

ନିରେଖିଲି ଚଉଦିଗେ ସାବଧାନ ନେତ୍ରେ
କାହାକୁ ଦେଖିଲି ନାହିଁ ଡାଳେ କବା ପଥେ
ବଡ଼େ ସେ ସଙ୍ଗୀତ-ସୁଧା
ପୁଲକିତ ଉଠେ କି ସତେ . ନିଶିଳ ବସୁଧା । ୫ ।

ମନେ ବିଚାରିଲି ଶାନ୍ତିଦେବୀ ରଜପଣେ
କରନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତ ପୁର୍ଣ୍ଣ-ଅପସରଗଣେ
ରହି ଅଦୃଶ୍ୟ ଗୋପନେ
ବୁଝିବେ ଏହାର ଅର୍ଥ କାହୁଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜନେ ? ୬ ।

ସ୍ବପ୍ନ ପକ୍ଷୀ ଏକ ତରୁଣାଶାରୁ ଏକାଳେ
ଉଡ଼ି ପଶିଗଲା ଲତାକୁଞ୍ଜ ଅନ୍ତରାଳେ,
ବାଣୀସ୍ରୋତ ପରମ୍ପରା
ଏବେ ତାହା ପଛେ ପଛେ ବହିଗଲା ପରା ! ୭ ।

ସେ ଲତାମଣ୍ଡପୁ ପୁଣି ବାହାରିଲା ତାନ
ଜାଣିଲି ସେ ସ୍ବପ୍ନପକ୍ଷୀ କରୁଅଛି ଗାନ,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟରେ ବିହଙ୍ଗ,
କି ହେବ ବା ହେଲେ ତୋର ଅସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗ ? ୮ ।

ଗୁଣ ଥିଲେ ରୂପରେ କି ଅଛି ପ୍ରୟୋଜନ ?
 ରୂପ ଅଟଇ କେବଳ ବାହ୍ୟ ଆଭରଣ,
 ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରେ ବିହଙ୍ଗ
 କି ହେବ ବା ହେଲେ ତୋର ଅସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗ ? । ୯ ।

ସ୍ବରତ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ମୁନିବଣ ପରି
 ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ପାୟୁ ଗୁପ୍ତେ ପାଧୁଶକ୍ତି ଧରି,
 ତେଣୁ ତେଜ ଆଡ଼ମ୍ବର,
 ଉଚ୍ଚାରୁ ନିରୁଦ୍ଧେ ବସି ଏ ମହାମନ୍ତ୍ରର । ୧୦ ।

ସେ ମହାପୁରୁଷେ ଯଥା ବସି ବନସ୍ଥଳେ
 ପ୍ରକାଶିଲେ ଦିବ୍ୟଚକ୍ତ୍ର ଧରଣୀ-ମଣ୍ଡଳେ,
 ତଥା କରୁ ଦିବ୍ୟନାଦ
 ଶୁଣି ଯାହା ତୁଟେ ନର-ହୃଦ ଅବସାଦ । ୧୧ ।

ଏ ଯୁଗର ପ୍ରାଣୀ ନୋହୁ ଜାଣିଲ ରେ ପକ୍ଷୀ ।
 ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିତ ଶକ୍ତି ଅଛୁ ତେଣୁ ରଖି,
 ନାହିଁ ବେ ଅହଙ୍କାର,
 ତୋ ନିବାସ ଉପଯୋଗୀ ନୁହେଁ ଏ ସଂସାର । ୧୨ ।

କେଡ଼େ ହୁଏ ଦେହେ କେଡ଼େ ଗୁରୁତର ସ୍ବବ
 ଲଗଇ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମୋତେ ଦେଖି ତୋ ପ୍ରଭାବ,
 ଆମ୍ଭେ ପ୍ରାଣୀ ବିହଙ୍ଗ,
 ଲଭିବାକୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ତୋର ସାଧୁସଙ୍ଗ । ୧୩ ।

ଅଜ୍ଞାନ ଭିମ୍ବରେ ଅଳ୍ପ ସ୍ଵରନ ସନ୍ତାନ
ହସଲଚନ୍ଦ୍ର ଜାଣିବୁ ମାନ ଅଭିମାନ
ଆରେ ପ୍ରିୟ ପକ୍ଷୀବର,
ଗାଅନାହିଁ ପୂର୍ବସ୍ମୃତି ବଦରେ ଅନ୍ତର । ୧୪ ।

ଜାଣିବ କି ହେ ପାଠକ ଏ ବିହଙ୍ଗ ନାମ,
ଜାଣିବ କି କାହିଁ ଏହା ସୁଖମୟ ଧାମ ?
ନାମ ଏହାର କୋକିଳ,
ବସନ୍ତ-ରାଜ୍ୟ-ନିବାସୀ 'ସୁରକ୍ଷଣଶୀଳ' । ୧୫ ।

ଅନାଥା କଳିକା

ନବୀନ ମଲ୍ଲିକା ଶୁଭ୍ର କୋମଳ କଳିକା,
ପ୍ରକୃତ-ଜନନୀ କୋଳେ ସରଳା ବାଳିକା,
ସ୍ନେହନାହିଁ ଭବ-ଦୁଃଖ ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜାବାତ
ଅତ୍ୟନ୍ତମିନାହିଁ ବାଳା ଜୀବନ-ପ୍ରସ୍ତର,
ଚରୁଣ ଛଟକ ଭାବ ଅପ୍ରାଣ-ରୂପାଣୀ,
ଚତୁର ସୁଦାସ ଆଜି ନାହିଁ କିଛି ଜାଣି ।
ଦରୋଞ୍ଚି ହସର ଶୁଣି ବିହଙ୍ଗମ ଗୁଡ଼,
ବୃନ୍ଦାସନେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୋଳାଏ ମରୁତ ।
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସରଳ ଭାବ ପବନ ମାଧୁରୀ,
ଏ ନବ କୋରକେ ଅଛି ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ୱର ।
ଶୈଶବ ସମୟ ତାର ଅଜ୍ଞାନ ସମୟ
ଏ କାଳେ ଭ୍ରମର ସଙ୍ଗେ ହେଲୁ ପରିଣୟ ।
ପର ପୁଣି ପର କନ୍ୟା ହୁଏ କମ୍ପା ବନ୍ଦୀ,
ସାମାନ୍ୟ କଳିକା କାହୁଁ ଜାଣିବ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟା ?

ଯୌବନ ସରସେ ନାହିଁ ଲୁବଣ୍ୟ-ଚରଣ
 ସରସ ବସନ୍ତେ ପୁଟ ହୋଇନାହିଁ ଅଙ୍ଗ,
 ଅନ୍ତର-ନିହିତ ମଧୁ ଦେଇନାହିଁ ଦେଖା,
 ଯୁବତୀ ପଦରେ ଧନୀ ହୋଇନାହିଁ ଲେଖା,
 ପ୍ରଣୟୀ ଭ୍ରମର ତେଣୁ କେବେ କେବେ ଆସେ
 ଭ୍ରମର ଏକାନ୍ତେ ବାଳକଳିକା ସକାଶେ ।
 ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ଵରେ ଅତି ଅପ୍ରକଟ ତାନେ
 ନିତି ନୀତି ଉପଦେଶ କହଇ ତା କାନେ ।
 ତାହାର ଶୈଶବ ତନ୍ କେବେ ନ ପରଶେ,
 ଭବିଷ୍ୟର ସୁଖ ଚିନ୍ତା ଅଙ୍କର ମାନସେ;
 କରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଶ୍ରୀମାତ୍ର ପ୍ରମୋଦ କଳ୍ପନା,
 ନ ଜାଣି ସମୟେ ହେବ ଆସି କି ଘଟନା ।
 ଆତା କି ବିଚିତ୍ର ଭବେ ବଧାତା ବରୁର,
 ଆତ୍ମାଦ ସଙ୍ଗତେ ଆସି କଷଣ ଅପାର ।
 ବସନ୍ତ ପ୍ରଦୋଷେ ଯେବେ ଫୁଟିଲୁ ସେ କଳି,
 ପାହୁ ପଦେ ଦଳିହୋଇ ନାଶ ଗଲ ଅଳି ।
 ଫୁଲ ପ୍ରକଟିତ ବାସେ ପ୍ରୟୋଜନ କିସ ?
 ହୋଇଲୁ ସରସ ମଧୁ ଏବେ ସିନା ବିଷ !
 ମଧୁ ପିଇବାକୁ ଏଥୁ ନାହିଁ ତ ମଧୁପ,
 ରସିକ ନ ଥିଲେ କିଏ ଆଦରେ ଏ ରୂପ ?
 ବନ-ନିବାସିନୀ ମଞ୍ଜି ଏ ନବ ଯୌବନେ
 ଏତାକିନୀ ଅନାଇଛି ଅନନ୍ତ ଗଚନେ ।

ନାଭିବେ ଶିଶିର ଅଶ୍ରୁ ଗଳଇ ନୟନୁ,
 କମ୍ପେ ବଧୂରର ଆଦା ନିଶ୍ଚୟ ଚନ୍ଦ୍ର ।
 ଗୁପ୍ତେ ବାହୁନି କି ସେ କରଇ ବିଳାପ,
 ପାଷାଣ ମାନବ-ହୃଦ ଜାଣେ କି ସେ ତାପ ?
 ସହୃଦୟେ କେନ୍ଦ୍ର ଅରେ ନ ପ୍ରକାଶ ଦୃଷ୍ଟି,
 ଧରାଧାମେ ଅକାରଣ ଦେଇ କି ତା ସୃଷ୍ଟି ?
 ବୃଥା ଶୋକ ପରିହର ମଞ୍ଜିକା-ସୁନ୍ଦରୀ !
 ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ଏବେ ଭ୍ରମ ଅଦୃଷ୍ଟ ସୁମର ।
 ସୁମନ ସମାଜ ହୃଦେ ନାହିଁ ଦୟା ଲେଖ,
 ନ ଶୁଣନ୍ତି ତୋ ବିଳାପ ନ ଜାଣନ୍ତି କେଶ ।
 ପ୍ରଣୟର ସ୍ଥାନ ବୁଝେ ଏ ସଂସାର ଏକା,
 ସ୍ତେଷେ ପ୍ରଣୟୀ ସଙ୍ଗେତେ ଦେବ ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖା ।
 ଏହି ଦିବ୍ୟ ସାନ୍ନ୍ଦର୍ଭରେ ଆଶ୍ୱାସିଣ ମନେ,
 ଶେଷ ଏଥୁ ରହି ତଳ ଅମର ଭୁବନେ ।

ଶିବରାତ୍ରି

କରିଅଛି ଉପବାସ ପଳିବ ଶଙ୍କର,
ଜାଗର ଜାଳଣି ହେବ ନିଶି ଉଜାଗର !
କାହିଁଗଲେ ଦେଖିବି ସେ ସତ୍ୟ ଶିବ ରୂପ,
ନାଶିବି କି ଦୀପ ଜାଳି ଘୋର ତମ ସ୍ତମ୍ଭ ?
ଉଜାଗର ରହିବାକୁ କାହିଁ ମୋର ବଳ
କି ଦ୍ରବ୍ୟେ ପୂଜିବି ଅବା ସେ ପଦସୁଗଳ ?
ଏ ଜଡ଼ ଜଗତେ କାହିଁ ଚିଦାନନ୍ଦ ତନ୍ମୁ,
ବାହ୍ୟାଲୋକେ ଅରକାର ଯିବି କାହିଁ ମନୁ ?
ସ୍ବଚକ୍ର ଉଜାଗରେ କିସ ପ୍ରୟୋଜନ ?
ନିଦ୍ରାବିମୋହିତ ମୋର ସମସ୍ତ ଜୀବନ !
କାହିଁ ପାରିଜାତ କାହିଁ ଜାହ୍ନବୀର ଜଳ,
କାହିଁ ବା ଅମର ଧାମ ହେମ ଶତଦଳ,
ଉପକରଣର ଲେଖ ନାହିଁ ଯେବେ ଭବେ,
ବ୍ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ କାହିଁ କରିବେ ମାନବେ ?
ସନ୍ଦେହେ ବ୍ୟାକୁଳ ଏ ମୋ ହୃଦଳ ପରାଣ,
ନିରାଶ ବିଷାଦେ ଏବେ ମଗ୍ନ ମୋର ଜ୍ଞାନ,

ଅଗାନ୍ଧ ଆବେଶେ ହୃଦ ହୁଏ ଆଲୋଡ଼ିତ,
 ଘୋର ଅବିଶ୍ୱାସ ତମେ ଚିତ୍ତ ବଜଡ଼ିତ ।
 ପ୍ରକୃତିର ଶୁଭବେଶ ନ ଦେଖେ ନୟନ,
 ଧ୍ୟାନ ମନ୍ତ୍ର ସମ ଲଗେ ସମସ୍ତ ଭୁବନ ।
 ଅନ୍ତରୁ ନୀରବେ ଏବେ ହେଲୁ ଦବ୍ୟବାଣୀ,
 କିମ୍ପା ଅବିଶ୍ୱାସେ ଜଡ଼ ହେଉ ମୂଢ଼ ପ୍ରାଣୀ ?
 ଜଡ଼ ବୋଲି ଯାହା ତୋର ଦୃଢ଼ ଅଳ ପ୍ରଜାତ,
 ନ ଜାଣୁ ତହିଁ କି ଶକ୍ତି ରହିଛି ନିହିତ !
 ଶକ୍ତି ବିନା ସତ୍ତ୍ୱ ଲବକେ ନୁହଇ ସମ୍ଭବ,
 ତେଣୁ ସଦା ଶିବମୟ ଦେଖ ସବୁ ଭବ ।
 ଦୂର ଦେବାଳୟେ ଯିବା ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
 ନିଜ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଦେଖ ଫେଡ଼ଣ ନୟନ,
 ହୃଦ-କପିଳାସେ ତୋର ବଡ଼େ ପ୍ରେମ-ହାର
 ବିଜେ କରୁଛନ୍ତି ତହିଁ ସ୍ୱପ୍ନମୁ ଶଙ୍କର;
 ଶୁଭମନ୍ତ୍ର ହୋଇ ନିତି ଜ୍ଞାନ ଗୀତ ଜାଳି,
 ଶୁଭ-ଭକ୍ତି-ରସ ଦିଅ ସେ ଶ୍ରୀପ୍ରସାଦ ଡାଳି,
 ଭଜାଗର ରହି କର ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ କର୍ମ,
 ପାଇବାକୁ ବାଞ୍ଛା ଯେବେ ଶିବରାତ୍ରି-ଧର୍ମ ।
 ସମସ୍ତ ଜୀବନ କର ଏକ ଶିବରାତ୍ରି,
 ଅନ୍ଧାରେ ନ ହୁଡ଼ ପଥ ହେ ସ୍ୱରାଗ-ସାଥୀ !

ପଥକ

ମୁଁ ତ ଶୁଲୁଅଛି ମୋ କର୍ମ ଆଦର
କିଏ ମୋତେ ଥରେ ଥରେ,
ରହ ରହ ଶେଷେ ପଥକ ବୋଲଣ
ଆଶ୍ୱାସି ତାଙ୍କେ ସାଦରେ !

ଏଣିକି ତେଣିକି ଶୁଦ୍ଧି ନରେଣି
କେହି କାହିଁ ନ ଦିଶଇ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଅନେ ପୁଣି ସେହି ମତେ
କିଏ ସେ କାହୁଁ ଶୁଣଇ ।

ମୁଁ ତ ଶୁଲୁଅଛି ମୋ କର୍ମ ଆଦର
କିଏ ମଧ୍ୟେ ଥରେ ଥରେ,
ଅତି ମନୋରମା ପୀରତ-ପ୍ରତିମା
ଭାଷା ହୁଏ ମୋ ପଥରେ !

କାହିଁ କେବେ ପରା ଏ ରୂପ-ମାଧୁରୀ
 ଆସୁଛି ତୋଷୁଛି ପ୍ରାଣ
 ଶବୁଁ ଏହିପରି ପଲକେ ସେ ଶିଶୁ
 ହୁଏ କାହିଁ ଅନୁରାଗ ।

ମୋ ପଥ ତ ମରୁ, ନାହିଁ ଲଜା କରୁ,
 ନାହିଁ ବାୟୁ ନାହିଁ ଜଳ;
 ତେବେ ବେଳେ ବେଳେ କାହୁଁ ବଢ଼ିଆସେ
 ଏ ଶୀତଳ ପରିମଳ ?

ଏ ଗଛ କାହାର ଅତି ଚନ୍ଦ୍ରାର
 ନିମିଷେ ବରୁଣ ମନ,
 ନାହିଁ ସେ ସୁବାସ ନିଶ୍ବାସ ପ୍ରଶ୍ବାସ
 ନିରୋଧେ ଝୁଜି ପବନ

କାହୁଁ ଏ ଆଶ୍ବାସ, କାହୁଁ ଏ ସୁବାସ,
 କାହାର ଏ ରୂପକାନ୍ତି,
 ଏ ବିଜନ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାଣେ ଏକାବେଳେ
 ଦିଏ ସ୍ମରଣ ଶାନ୍ତି ଭ୍ରାନ୍ତି ।

ଅସରନ୍ତି ପାଟ ଏ ଦୁର୍ଗମ ବାଟ
 ଚାହିଁଲେ ବୁଝେ ତେଜନୀ
 କିଏ ବା ଚାଲନ୍ତା ନ ଲଭିଲେ ଏହି
 ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସ୍ନେହ ସାନ୍ନ୍ୟା !

ଅବକାଶ-ଚନ୍ଦ୍ରା

ନିରାଶ ଅନ୍ତରେ ନିଜନ ପ୍ରାନ୍ତରେ
କିଏ ଧରନ୍ତା ଜୀବନ,
ଯେବେ ମୁଖିମଣି ପୂର୍ବ ପ୍ରୀତି ସ୍ମୃତି
ନ ବଞ୍ଚନ୍ତା ଦରଶନ ?

ପବନ ବାସନା କରନ୍ତେ ପ୍ରେରଣା
ହୃଦେ ଆସେ ନବ ବଳ;
କର୍ମପଥ ଶ୍ରମ ହରିବାକୁ ଆହ୍ୱା
କି ବିଚିତ୍ର କରୁଣନ !

ବିଭୁ ଆଶ୍ୱାସନା ପବନ ବାସନା
ଶ୍ରଦ୍ଧା ସୁଧା ସ୍ନେହାନନା,
କର୍ମ ମହାପଥେ କରୁଛନ୍ତି ପାଶ୍ଚେ
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ।

ତେବେ କର୍ମପଥେ ବ୍ୟର୍ଥ ମନୋରଥେ
ଭାରି ମୁଁ ହେବ କପାଳ ?
ଏହି କିଏ କହେ ବାହ୍ୟେ କି ଅନ୍ତରେ
ଆଶ୍ୱାସିଣୀ ‘ନାହିଁ, ନାହିଁ’

ଗିରି-ଶିଖେ ଲମ୍ବ ଭଣି ଚାଲିବି ମୁକତ

ଯେତେ ଦୂର ଯାଏ ଭୁଲି
ଚଉପାଶେ ଖାଲି ବାଲି,
ନାହିଁ କାହିଁ ଶ୍ୟାମଶଯ୍ୟ ନବଦୁବାଦଳ,
ନାହିଁ ଲତା ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର,
କେବଳ ଶୁଷ୍କ ମରୁ,
ଦିଶେ ନାହିଁ କାହିଁ ଜଳ ପୁଲ ଅବା ଫଳ ।

ସୁମାଳ ସୁନ୍ଦର ଗିରି
ଧରି ଅରୁପମ ଶିଶୁ
ଦିଶୁଥିଲା ଅଳ୍ପ ଦୂରେ ଚନ୍ଦ୍ରକାଳ ମୂଳେ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରକାଗଣି
ଦିବ୍ୟ ଆଲୋକେ ବିଭୀଷି
ନିରନ୍ତର ଶୋଭୁଥିଲା ତାର ଶୁଭ୍ର ଚୂଳେ ।

ଭ୍ରମଣ ପ୍ରଥମ ଶିଖଣ
 ଭବ ନ ଥିଲି ମୁଁ ମନେ
 ହେବ ବୋଲି ଏତେ ଦୂର ଏ ବିଷମ ପଥ,
 ହମେ ବଢ଼ିଯାଏ କାଳ
 ହମେ ଦୃଷ୍ଟି ଚନ୍ଦ୍ରକାଳ
 ଶିଥିଳ ସୌକତେ ଚଳେ ମୋର ମନୋରଥ ।

ଆଉ କେତେଦିନ ଅନ୍ତେ
 ଏ ଦୁସ୍ତର ବାଲିବନ୍ତେ
 ନ ଚଳି ରହିବ ପାଦ ସିନା ଅଳା ମାରି
 ନ ଦେଖିବ ଜନ ଆଖି,
 ଘୋର ପନ୍ଥାରେ ଏକାକୀ
 ବୁଲୁଥିବ ମତେ ସ୍ତ୍ରୀ ବୃଥା ଭାବ ଭାବ

ଚଳେ ପଛେ ଯାଉ ଖାବ
 ଯାହା ହେବ ଦେଖାଯିବ
 ହେଲେ ହେଉ ସେତେ ଦୂର ଏ ଦୂର୍ଗମ ପଥ,
 କହ କେଉଁ ମୁହଁ ଜନ
 କଣ ଥରେ ବଲେକନ
 ଏ ଅପତ୍ତ ଦବ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ରହିବ ବିରକ ?

ଅବସନ୍ନ ହେଲ କାୟା
 ଆଶ୍ରିତ ଏ ଗିରି ଗୁପ୍ତା,
 ବାଲିଶେଷେ ଶୋଇବୁଁ ଯାଇ ଅନ୍ଧା ବାଟ,
 ତାରକତ ଗିରି ଚୂଡ଼େ
 ନିବେଶି ନୟନ ଦୂରତ୍ତ
 ଫେଡ଼ିବ ପରମ ସୁଖ ହୃଦୟ-କବାଟ ।

ଗିରି-ଶିଖେ ଲୟ ରଖି ଶୁଭିକ ମୁକର

ସୁଦୂର ସାଗର-ଗୀତ
ଶ୍ରବଣେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗ୍ରୀତ
ଲଭଣ ମୋ ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ିଯିବ ଧୀରେ;

ଅନୁସର ସେହୁ ଗାନ
କରି ମନେ ଏକଧ୍ୟାନ
ଅବଶେଷେ ବସିବ ସେ ଗିରି ଉଚ୍ଚ ଶିରେ ।

ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ର-ସ୍ୱରୁ ଅଙ୍ଗ
ଲଭିବାକୁ ତାର ସଙ୍ଗ
ଧାଇଁ ଧାଇଁ ପଥେ ଶଗା ଗୁଡିଲ ପରାଣ;
କେତେ ଦୂରେ ନିଶାପତ
କାହିଁ ବା ଶଶକ ଗତି
ପାଇଲ ସେ ଅନ୍ତେ ପରା ସେହୁ ବସେ ସ୍ଥାନ !

ଶତ ଶଶୀ ବଳି ଶୋଭା
କି ବିଚିତ୍ର ମନୋଲୋଭା
କିପରି ଏହାର ଆଶା ଗୁଡିକ ମୁଁ ନର,
ଗଲେ ପଛେ ଯାଉ ଖାବ
ଯାହା ହେବ ଦେଖାଯିବ
ଗିରି-ଶିଖେ ଲୟ ରଖି ଶୁଭିକ ମୁକର

ନୀରବ

(୧)

ମାରବେ ପ୍ରସରେ କ୍ଷଣେ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଧାରା,
ମାରବେ ଆକାଶେ ଉଦେ ରବି-ଶଶୀ-ଚାରା,
ମାରବେ ବଡ଼ଇ ଚରୁଲତା ମସ୍ତକଧର,
ମାରବ ନିଶିଳ ବଶ୍ମ ନିଗୁଡ଼ ମନ୍ଦର ।

(୨)

ସଦା-କାଳ-ପାରାବାର-ଅନନ୍ତ ଗରଭେ
ମିଶାଇ ସମୟ-ସ୍ରୋତ ସତତ ମାରବେ,
ମାରବେ ଜଗତ କରେ ନିଜ କକ୍ଷେ ଗତି,
ମାରବ ନିଶିତ ବଶ୍ମ ନିଗୁଡ଼ ଶକତି ।

(୩)

ମାରବେ ପ୍ରେମିକ ନେତ୍ରେ ଅଶ୍ରୁ ଢଳ ଢଳ,
ମାରବେ ସରସୀ-କକ୍ଷେ ହସେ ଶତଦଳ,
ମାରବେ ନିରାଶହୃଦେ ବହେ ଘର୍ତ୍ତଶ୍ମାସ,
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ପରାଶର ମାରବ ଆଶ୍ୱାସ ।

(୪)

ତେବେ କିମ୍ପା ଚଢ଼ିବିଗେ ଚଢ଼ଳ ଚଢ଼ାର,
କିମ୍ପାଇଁ ମାନବ କରେ ଏତେ ଅସ୍ତରୁର ?
ଶୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତରାକ୍ଷ, ଶୁଦ୍ଧ ଆପଣା ଅନ୍ତର,
ଶୁଣି ଶିଖ ସାଧ ସଦା ମାରବ ମନ୍ଦର ।

କାବ୍ୟ-କବିତା

ନିତ୍ୟଧାମ ନୀଳାଚଳ

ମଳଚନ୍ଦ୍ର ତଳେ କେ କରବ କାସ
କେ ଦେଶିବ ମାଳାତଳେ ନିତ୍ୟରାସ;
ବୋଲି ହରି ହରି
କେ ପ୍ରେମ ଭାଷା
ପରାଣ-ପୁଲକେ ତେଜବ ନିଶ୍ଚାସ ? । ୧ ।

ସେହି, ନାହିଁ ଯାର ନିଜ ପର ଜ୍ଞାନ,
ପାଏ ନିଜ ଯାର ସ୍ନେହ ସନମାନ
କିଣି ହୃଦେ ଯା'ର
ଆହାର ବିହାର
କରେ ବିଶ୍ୱ ହୃଦେ ଯେ ଜୀବନ ଦାନ । ୨ ।

ସେହି, କରେ ଯେହୁ ସତ୍ୟ ଆଚରଣ,
ସତ୍ୟ ଆରାଧନା, ସତ୍ୟ ସମ୍ଭାଷଣ,
ଭିତର ବାହାର
ଯାର ସତ୍ୟ ସାର,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ସଦା ସତ୍ୟ ଯା'ଶରଣ । ୩ ।

ନାହିଁ ଜାତି ଭେଦ, ନାହିଁ ଧର୍ମଭେଦ,
ସ୍ଥାମ୍ୟମୈଷ୍ୟମନ୍ତ୍ର ଗାଏ ଯାର ବେଦ;
କେ କରବ ଭବେ
ଦେବତା ମାନବେ,
ମାଳାତଳେ ତାର ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ? । ୪ ।

ବ୍ୟଥୂତ ପ୍ରାଣର ଅନ୍ତମ ଅଶ୍ରୁ

(ଜଣେ ଆଶାବନ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରତି)

କାହା'ଣେ ଗାଇବ ପରଶ-ସଙ୍ଗୀତ
କା ପାଶେ ବାଇବ ଅନ୍ତର-ବାଣୀ,
କା କାନେ କହିବ ମରମ ବେଦନା
ମନକଥା ମନେ ରହିଲୁ ଯିନା !

ଜୀବନ ପ୍ରଭାତେ ଆପଣାର ବୋଲି
କରିଥିଲି ଯାକୁ ପରଶ-ସଙ୍ଗୀତ,
ସେ ତ ନ ଜାଣିଲୁ ମୋ ଅନ୍ତର ଗତି
ଦେଲୁ ମୋ ପରଶେ ଦାରୁଣ ଧକ୍କା ।

ଯା ମୁଖ ଅନାଇ ଅନ୍ତମ ସଙ୍କେତ
ଦେଇ ଲଭିଥାନ୍ତି ଶେଷ ସାନ୍ତ୍ବନା,
ମୋ ନେତ୍ର-ଲୋଚକେ ସତ୍ୟ ସରଳତା
ନ ଦେଖି ଦେଖେ ସେ ନୀତି ଛଳନା ।

ଯାର ଗଉରବେ ମୋ ଭାଗ୍ୟ ବିଭବ
ଯାର କୃତିତ୍ବ ଏ ପ୍ରାଣ ଉଲ୍ଲାସେ,
ମୋର ଉପଯୋଗେ ସେ ଯେତେବ କାତର
ଏ ଜୀବନ ଆଉ କି ସୁଖ ଆଶେ ?

ଜୀବନ ଓ ଖାଲି ନିରାଶାର ବାଲି,
ମନ୍ତ୍ର-ମନ୍ତ୍ରଣୁ ଓ ସେନେତ୍ର ପ୍ରୀତି,
ତେବେ କି ଆଶାରେ କହ ଏ ସଂସାରେ
ପର ଲାଗି ନର ମରୁତ ନତି ?

ପ୍ରେମ ପରା ସତେ ସହ ସୁଖ ପାଏ
ପ୍ରେମ ନ ଜାଣଇ କେବେ ଶୋଚନା,
ପ୍ରିୟକନେ ନୁହେଁ ପ୍ରେମିକ ବମ୍ବୁଖ
ଦେଲେ ଦେଉ ଯେତେ ଗୁରୁ ଗଞ୍ଜନା ।

ମୋ ପ୍ରେମ କି ସତେ କେବଳ ଛଳନା
ଲେଉଟେ ଅଳ୍ପତେ ଆପଣା ସୁଖ ?
କରୁଛି କି ମୁହଁ ଆମ୍ଭ ପ୍ରଗଞ୍ଜନା
ଚୋର ମୋ ମନେ ଏ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ।

ଲଭିଅଛି ଏବେ ଆମ୍ଭପରିଚୟ
ଲଭିଅଛି ମୋର ହୃଦ କାଳିନୀ,
କର ପ୍ରାଣସଖା ଶ୍ରୀ କଷାଦାତ
ପରଶ ଏ ହୃଦ ସଦନ ସୀମା ।

ବିଷାକ୍ତ ନୟନେ ମୋ ସରଳ ପ୍ରାଣେ
ଦେଖ ଯେବେ ସଖା କପଟ-କାଳି,
ଆଖି ପୋଛି ଦେଖ ମୋ ହୃଦେ ତୋ ହୃଦ,
ଆମ୍ଭପରିଚୟେ ନ ବନ୍ଧ ଗାଳି ।

ଗାଳି ଗଞ୍ଜନାକୁ ନାହିଁ ମୋର ଛଳ
ଭ୍ରମ ଅନୁତାପ ଏକା ଶୋଚନା,
ପାଅ ଯେବେ ସୁଖ ସେ କଟୁବଚନେ
ଦେବ ତା ମୋ ହୃଦେ ମଧୁ ମୁହଁ ନା ।

ପୁଲ ପରି ପ୍ରେମ ଝାଉଁଳେ କି ବନେ
ପ୍ରେମ ଯେ ଅନନ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ଧାର,
ଦୂର କଲେ ମତେ ହେବ କି ଅନ୍ତର
ତୁମ ଯେ ମୋ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରଣୟ-କାର ।

ଏ ଜୀବନେ ପ୍ରେମ ନୁହେଁ ଅବସାନ
ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ପୁଣି ହେବ ତ ଦେଖା,
ଶୁଭ ନେତ୍ରେ ଚହିଁ ଦେଖିବ ମୋ ହୃଦେ
ପ୍ରେମ ରସ-ଶିତ ଅମୃତ ଲେଖା ।

ପ୍ରେମେ ଅବଗାଧ ନିଜ ପରିଚୟ
ପାଇଅଛି ମୁଁ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନେ,
ମୋ ହୃଦ-କଲ୍ଲୋଳ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ଉଲ୍ଲାସେ
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଫଳେ ପୁଲ ଗଗନେ ।

ଶତ ଆବର୍ଜନା ସହସ୍ର ତାଡ଼ନା
କିବା ଶତ ସିଂଗ୍ୟ ସୁମନ-ହାର,
ଏ ପ୍ରେମ-କଲ୍ଲୋଳ ସମାନ ସକଳେ
ପରମ ସାଦର ସ୍ନେହ ସମ୍ଭାର ।

ନିଜକୁ ଭୁଲି ମୁଁ ପାଇଅଛି ସଖା
ନିଜ ପରିଚୟ ନିଜ ଭୂପତି,
ତବ କଷାଦାନକ ଜନମିତ୍ର ମୋର
କଠୋର ପ୍ରହାର ସହା ଶକତି ।

ଗାଡ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ ସୁଗୁରୁ ରମ୍ଭନ
ଅଶ୍ରୁଧାରା ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ବ୍ୟଞ୍ଜନା,
ଲେଖିତ ଲେଖନ ନିଷ୍ଠୁର ବଚନ
ଓଲଟ ଶେଷେ ତାର ଲୁହନା ।

ଏ ବେନି ବନ୍ଧବ ହେଲା ଅନୁରବ
ଅଳପ ଦିବସେ ତୁମ ସଙ୍ଗତେ,
କେତେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ସୁଦାସ ଲେଖକ
ନିଶ୍ଚଳ ଏହି ଅଙ୍ଗେ ରୁପିତେ ।

ତବ କୋପାଦଳେ ବିଦଗ୍ଧ ହୋଇ
ନୁହେଁ କି'ରୁଣେ ଏ ମୋ ପରାଣ,
ବୁଝିଛି ଜଗତେ ବୋଧ ତୋଷ ବେଳ
ପ୍ରେମମୟଙ୍କର ପ୍ରେମ ପ୍ରଦାନ ।

ତାଙ୍କ ପ୍ରେମ-ବନ୍ଧ୍ୟ ନାହିଁ ଅସୁଦର
ଅସତ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ ଅଶୁଭ ବନ୍ଧୁ
କି ମୋର ଭବନା ମୋ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରବାହ
ଭେଟିଅଛି ଅଜ ସେ ପ୍ରେମସିନ୍ଧୁ ।

କାହିଁ ଅଛୁ ?

କାହିଁ ଅଛୁ ନାଥ ପରଶ ଦେବତା
ଦେଖାଦିଅ ମତେ ଥରେ ହେ,
ଭବ-ପାବକାରେ କାମ ପ୍ରତାରଣେ
ଏ ହୃଦୟ ମୋର ଥରେ ହେ ।

ତୁମେ ପର ପ୍ରଭୁ ମୋ ଅନ୍ତରାତ୍ମା
ଦିଶୁନାହିଁ ତ ଅନ୍ତରେ ହେ,
ଭବପ୍ରାୟ ଲୁଚି ଦିଅ ବେଗେ ସୁତ
ଦେଖାହେବ କି ମନ୍ତରେ ହେ ।

ସାର ବସ୍ତୁ ଭରି ପ୍ରକାଶିତ ହରି !
ବେଦ ବଦେ ସଙ୍ଗୀତରେ ହେ,
ରୂପ ରେଖ କାହିଁ ଏବେ ଦିଶୁ ନାହିଁ
ବାହାରେ କିବା ଭିତରେ ହେ ।

ସେ ଦିବ୍ୟ-ଅଞ୍ଜନ ପ୍ରଭୁ ନରଞ୍ଜନ !
ଦିଅ ଏ ନେସରେ ବାରେ ହେ,
ତବ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲେଖା ହେଉ ପ୍ରଥେ ଦେଖା
ଆଜି ଅମା-ଅରକାରେ ହେ ।

ଆହା ଚାଲିଗଲେ !

କି ମୋହନଦ୍ରା ମୋତେ ଘୋଷିଥିଲା ।
କିପା ଏ ପାପ ଆଖି ନ ଫିଟିଲା । • ।

ପାଖରେ ମୋର ବସି
ଗୁରୁ ମୋହନବଂଶୀ
ବଜାଇ କି ବେଗେ ସେ ଶୁଳିଗଲା ।

ଡାକିଲା କେତେ ଥର
ହେବାକୁ ଉଜାଗର,
ପଦେ ହେଲେ ଉତ୍ତର ନ ଆସିଲା ।

ମୋ କଷ୍ଟ ଅନ୍ଧକୂପ
ସେ ପ୍ରସାଦପୁରୁଷ
ଆଲୋକ କାହିଁ କ୍ଷଣେ ଲଭିଗଲା ।

ନ ମେଲିଲା ନୟନ
ପଥେ ପଡ଼ିବା ଧନ
ଏ ଭାଗ୍ୟହୀନ ନେତ୍ର ନ ଦେଖିଲା ।

ପିତୃପକ୍ଷ ଚର୍ପଣ

ଆସିଅଛି ପିତୃପକ୍ଷ କରୁଛି ଚର୍ପଣ
 ମନ୍ତ୍ରପାଠ ତିଳୋଦକେ କରେ ସମର୍ପଣ ।
 ପିତୃ ପିତାମହଗଣ ବୈଦିକ ବଧାନେ,
 ଦେବଗଣେ ରୁଷିଗଣେ ପୂଜେ ଜଳଦାନେ ।
 ଅଧିକ କରବ କିବା ଏଥୁ କାରବାସେ,
 ଏ ଆଶ୍ୱାସ ସଙ୍ଗେ ମନେ ସ୍ୱଗୟ ମୋ ଆସେ ।
 ମୁଁ ଯେ କାରଗାରେ ବନ୍ଦୀ, ବନ୍ଦୀର ଚର୍ପଣ
 କରନ୍ତି କି ପିତୃଲୋକେ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ ?
 ବନ୍ଦୀଶାଳେ ଦଉ ଜଳ ତଳ ଉପହାର
 କରନ୍ତି କି ପିତୃଲୋକେ ଆଦରେ ଆଦାର
 ବନ୍ଦୀ ଉଚ୍ଚାରିତ ସ୍ୱାହା ସ୍ୱଧା ବସନ୍ତକାର
 ଦିଅଇ କି ପିତୃଲୋକେ ଶୁଦ୍ଧ ସୁଧାଧାର ?
 ବନ୍ଦୀ ପର ଅପରାଧୀ କଳ୍ପସିତ ପ୍ରାଣ,
 ପିତୃ ଦେବଗଣେ ଗ୍ରାହ୍ୟ କିପରି ତା ଦାନ ?
 ଅକାରଣ ତେବେ କି ମୋ ଉଦକ-ଅଞ୍ଜଳି,
 ଏ ତଳ ତଣ୍ଡୁଳ ମାସ କାକ-ଶ୍ୱାନ-ବଳି ?
 କରୁଛି କି ପଣ୍ଡିତମ ଉଷର କର୍ଷଣ,
 ତାରାଗୋର କଷ୍ଟସାଧ କୃଥା ଆୟୋଜନ ?
 ନିରାଶ ସ୍ୱଗୟେ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ ବିଷେଷ,
 କେ ଏଥୁ ତୋଷିବ ମନ ଦେଇ ଉପଦେଶ ?

ମୁଁ କି ଦୋଷୀ ? ପ୍ରଶ୍ନରେ ଅନ୍ତରେ ଅନାନ୍ଦ
ଅନ୍ତରୁ ଉତ୍ତର ଆସେ ନାହିଁ ନାହିଁ ନାହିଁ ।

ନୁହେ ନରହନ୍ତା କିବା ପରଧନହାଣୀ,
ପରଶି ନାହିଁ ଏ ତନୁ କେବେ ପର ନାଶ ।

ଜୀବସାରେ ଦେଇନାହିଁ ପର ପ୍ରାଣେ ପୀଡ଼ା
ଅପରାଧେ ଅନ୍ୟ ପାଶେ ଦୋଇନାହିଁ ଛୁଡ଼ା ।

ହରି ନାହିଁ କେବେ ଶୟ୍ୟ ବଳେ ପର କ୍ଷେତ୍ରୁଁ,
କାନ୍ତି ନାହିଁ ସାଧାରଣ ଜଳାଶୟ ସେତୁ ।

କର ନାହିଁ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗେ କାହିଁ ଆୟୋଜନ,
ଦେଇ ନାହିଁ ଜାତି-ଧର୍ମ-ବିବେକ-ଭାଷଣ ।

କରି ନାହିଁ ପରନୟା ଶିର୍ଷା ସହକାରେ,
ଅପରାଧେ କଳ୍ପସିଦ୍ଧି ତେବେ କି ପ୍ରକାରେ ?

ଚହନ୍ତି ମତେ ସେ ରାଜମାତ-ଅପରାଧୀ,
ରଜାପ୍ରତି ମନେହେଲେ କେବେ ନାହିଁ ବାଧୁ

ରଜା ପ୍ରଜାକର ଶାନ୍ତି ଶୁଭ ଅଭିଳାଷେ,
ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ବିଭୀଷଣ ପାଶେ ।

କାହିଁ ରାଜଧର୍ମ ଆଜି ପବନ ପ୍ରସ୍ତରେ,
ମରନ୍ତି ଯେ ଦେଶେ ପ୍ରଜା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଆରତେ ?

ସୀତା ଦମୟନ୍ତୀ ବଂଶେ ଜାତ କୁଳାଙ୍ଗନା,
ଲଭନ୍ତି ଯେ ଦେଶେ ଆଜି ଘୋର ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ।

ପ୍ରଜା ଲଗି ସବୁ ତ୍ୟାଗ ଯହିଁ ରାଜମାତ,
ମହାରାଜା ସମତୁଲ୍ୟ ଲେଖି ପ୍ରଜାପ୍ରୀତି ।

ଚେକିଥିଲେ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ସୀତା ବନବାସେ,
ଏହିକ ସେ ଦେଶ ଯହିଁ ପ୍ରଜାହିତ ଆଶେ,

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ ଅସମଞ୍ଜସ ସଗର ରାଜନ
ଅକାତରେ କରିଥିଲେ ଦେଖୁଁ ବିସର୍ଜନ ?

ରାଜପଦ ଅର୍ଥ ଯହିଁ ପରଜା-ରଞ୍ଜନ,
ସତେ ପ୍ରଜା ତହିଁ ଏବେ କି ଗୁରୁଞ୍ଜନ ?

ରାଜଧର୍ମ ଶାସଧର୍ମ ଶତ୍ରୁ କରେ ସାଣ,
ରାଜନୀତି ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ଯେବେ ଶତ ପ୍ରଜାରଣ ।

ଦୋର ଅପରୁର ଯେବେ ରାଜନୀତି ନାମେ,
ସତ୍ୟ ରାଜନୀତି କାହିଁ ଏ ଭାରତ ଧାମେ ?

ପ୍ରଜା ଲାଗି ରଜା, ପ୍ରଜା ହିତେ ରାଜନୀତି,
ପ୍ରଜା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଭିମତ ରାଜ୍ୟ ମୁକ୍ତିଭି ।

ସାବଧାନ ସନାତନ ଏ ଶାସନ ବିଧି,
ଲଭିଛି ସର୍ବଦା ଆଜି ବିଶେଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।

ଭାରତ ଶାସନେ କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ବତନ୍ତ୍ର
ଏ ରାଜେ ଅମାତ୍ୟସଂସ୍ଥା ରାଜନୀତି ଯନ୍ତ୍ର ।

କାହିଁ ଏଥି ରଜା ? ଏ ଯେ ନୌକର ସାହି,
ପ୍ରଜା ସୁଖ ଶାନ୍ତି ନାମେ ବୁଝାଧର୍ମିତାହି ।

ପ୍ରଜାହିତ ପ୍ରଜାମତ ଲଳନା କେବଳ,
ପ୍ରେମ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧୀନ ଏ ଶାସନବଳ ।

ସ୍ବାଧୀନତା ମାନବର ଜନ୍ମ ଅଧିକାର
ସ୍ବାଧୀନ ଭାଷଣ ଆଉ ସ୍ବାଧୀନ ବିହାର,

ସ୍ବାଧୀନ ଜୀବନ ପୁଣି ସ୍ବାଧୀନ ସମ୍ବଳ,
ଗୁରୁ ପ୍ରମୋଦ ମାନବର ସମାଜ ସଂସ୍କୃତି ।

ଭାରତେ ଅମାତ୍ୟସଂସ୍ଥା ରାଜନୀତି ଆଜି
ଓପାଡ଼ି ଏ ଗୁରୁ ପ୍ରମୋଦ ରାଜିତ୍ବ ସମାଜ

ଦେବତୁମ୍ଭେ କର୍ମତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମତୁମ୍ଭେ ସାର
ଭାରତରେ ନାହିଁ ନର ଜନ୍ମ ଅଧିକାର ।

ଆର୍ଯ୍ୟରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରବୃତ୍ତିତ ପବିତ୍ର ଭାରତ
ନିପ୍ରେକ୍ଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗାନ ପରପଦାନତ ।

ଦେଶ ଏ ଦୁର୍ଗତ ମୋର ପିତୃ ପିତାମହ
ଅନ୍ତରାକ୍ଷେ ଦେବଗଣ ରାକ୍ଷଗଣ ସହ

ବଳେ କାନ୍ଦନ୍ତି, ମୋର ହୃଦେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ,
ମାନବ କପରି ତେବେ ଏ ଶାସନନୀତି ?

ରାଜନୀତି ଉଲ୍ଲସରେ ନାହିଁ ମୋର ଦୋଷ
ଏଥୁ ମୋର ପିତୃଗଣ ଲଭନ୍ତି ସନ୍ତୋଷ ।

ନୂତନ ଯେଉଁ ନୀତି ପ୍ରଜାମତ ଅନୁକୂଳ
ଯାର ନିଶ୍ଚେଷରେ ପ୍ରଜା ବିବ୍ରତ ବ୍ୟାକୁଳ,

ଯାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଏକ ଦେଶେ ଅନ୍ୟ ଅଧିଗତ,
ଏକ ଜାତି ଅନ୍ୟ ଜାତି ଚିର ପଦାନତ,

ଯାର ଚନ୍ଦ୍ରେ ସିଂହ କୋଟି ଭାରତ ସନ୍ତାନ
ନିଜ ବାସେ ପରବାସୀ ନିଜ ଦେଶେ ଶୂନ୍ୟ,

ଯାର ଫଳେ ଉପବାସୀ ମୋର ଦେଶବାସୀ
ଭାରତ ଜନନୀ ମୋର ପରଦାରେ ଦାସୀ,

ନୁହେଁ ସେ ମାତ୍ର ମୋ ପିତୃ ଦେବର୍ଷିସମ୍ମତ,
ନୁହେଁ ତାହା ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ନ୍ୟାୟ ପୁଷ୍ପଜାତ ।

ଅପରାଧ ନୁହେଁ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ମାତ୍ର ଲଢ଼ନ,
ଭାରତର ଧର୍ମ ଯାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସାଧନ ।

ଆସ ବିଶ୍ୱେଦେବୀ, ଆସ ମହର୍ଷିନିବନ୍ଧ
ଆସ କୁନ୍ତକୁଳ ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପିତାମହ !

ଆସ ବହିଷଦ ଆଦି ସବୁ ପିତୃଗଣ,
ଆସ ସବୁ ବୟସ ଯମ ଅନଳ ପବନ;

ଆସ ବନସ୍ପତି ଗିରି ପରିତ ସାଗର,
ଜେତର ଭୂତର ପକ୍ଷ ପିଶାଚ କିନ୍ନର,

ନିଖିଳ ବୃଦ୍ଧାଶ୍ରମାସୀ ସବୁ ଚରଚର,
ଦେବତା ଅମ୍ଭର ନାଗ ରକ୍ଷ ପିତୃନର

ଆସ ମୋର ପିତୃ ମାତୃ ମାତାମହଗଣ,
ଦେନ ସବେ ଏଥି ମୋର ଭକ୍ତି ଆବାହନ ।

ଦେନ ମୋର ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେନ ନମସ୍କାର,
ଦିବ୍ୟ ଅବଧାନେ ସବେ କର ହେ ବିରୁର ।

ନ୍ୟାୟର ନିର୍ମମ ତୁଲେ ତୁଳ କହ ଫେଡ଼ି,
ଯେ କାରଣେ ଲାଗିଛି ମୋ ହାତେ ଲୁହାବେଡ଼ି

ଯେ ବ୍ୟାମାରେ ଭୋଗ ମୁହିଁ ଆଜି କାଗରାର
କହ ତହିଁ ଅପରାଧ ଯଥାର୍ଥ କାହାର ?

ମୁଁ କି ଏକା ଶତ ଶତ ଗରତ ସନ୍ତାନ,
ଛେରିଛନ୍ତି ଅକାତରେ କାବ୍ୟ ଅପମାନ ।

ଶ୍ରୋତୃ ଅଦ୍ୟାପି କେତେ ଦାରୁଣ ଯାତନା
 ତେଜ ଶାବନର ସୁଖ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବାସନା ।
 ଶୋଣିତ-ପିତାସୁ ଦୋର ପାଶବ ସଙ୍ଗତା
 ଜାଣିବାକୁ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଯେ ଅନ୍ଧଂସା ବାରତା;
 କିନ୍ତୁ ସା ବସନ୍ତ ନରେ ଶାନ୍ତି ସୁଧା ପଥ
 ଦେଖାଇବା ଶାବନରେ ପାର ମୁଖ୍ୟବ୍ରତ,
 ଶମ ଦମ ସତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ପ୍ରାଣ
 ମାନବ-ଗୌରବ ଗାନ୍ଧି ଭାରତ-ସନ୍ତାନ,
 ଧର୍ମନୀଳ ଲଗି ଏବେ ବନ୍ଦୀ କାରାଗାରେ, ?
 କାହା ଦୋଷ ଏଥୁ ? କହ ଉଚିତ ବିଷୟରେ ।
 ରଜଭକ୍ତି ଭାରତରେ ଚିର ଶାସ୍ତ୍ରବଧୁ,
 ନୃପତି ଭାରତ-ନେତ୍ର ଦେବ-ପ୍ରତିନିଧୁ
 ତୁଟିଛି ଭାରତେ ଯେବେ ଆଜି ଏ ବିଶ୍ୱାସ,
 କୋଟି କୋଟି ପ୍ରାଣେ ଧର୍ମ ନିରାଶ ନିଶ୍ୱାସ,
 କାହାର ଏ ଅପରାଧ ? କେ ଏଥିର ଦେହ ?
 ଶୁଦ୍ଧିଛି କେ ଶାସନର ସନାତନ ସେବ ?
 ଯେ ଅମାତ୍ୟ-ସ୍ୱପ୍ନା ନୀତି ଅନିଷ୍ଟର ମୂଳ,
 ଯ ଦାର ପ୍ରଶ୍ନବେ ପ୍ରଜା ବ୍ୟଥିତ ବ୍ୟକୁଳ,
 ରକ୍ତ-ମାଂସ ଦେହ ଧରି ଆଜି କେତେ ଦିନ,
 ଭାରତେ ରହିବ ନର ସେ ନୀତି ଅଧୀନ ?
 ଯେ ବିଧାନେ ସର୍ବସଦା ରଜପ୍ରେଷ୍ୟଗଣ,
 ପ୍ରଜାକୁଳ ସତେ ଯହିଁ ନିତ୍ୟ ନିଷ୍ପେଷଣ ।

ଶାସନ ବୋଇଲେ ଯହିଁ କେବଳ ପ୍ରମାଦ
 ପାଳନର ଅର୍ଥେ ପ୍ରଜା ବୁଝେ କରନ୍ତର,
 ସମ୍ପଦ ଶଠକା ଯହିଁ ପାଏ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା,
 ଦରିଦ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଜା ଭାଗେ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା,
 ମାନବ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଥିବ ଯାର ଲେଖି
 ଅନୁଭବେ ଅନ୍ତରେ ଯେ 'ମୋ ଜାତି ମୋ ଦେଶ'
 ଅହିଂସାର ଶାନ୍ତ-ପଥେ ଏଥୁ ପ୍ରତିବାଦ
 କରେ ଯେବେ ସେହି ଭାର କବା ଅପରାଧ ?
 ଏହି ଅପରାଧେ ଗାନ୍ଧି ଏବେ କାରାଗାରେ,
 ଏହି ଅପରାଧେ ଦଣ୍ଡ ଘଟିଛି ମୋଠାରେ ।
 ଶ୍ରେଷ୍ଠରୁଦ୍ଧ ଦଣ୍ଡ କେତେ କୃତସ୍ନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ
 ଏଥୁ କାହା ଦୋଷ କହୁ ଯିଲେକ-ନିବାସୀ ?
 ପ୍ରେଷ୍ୟପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ ଶାସନପଦ୍ଧତି,
 ଲଭେ ପ୍ରଜାକୁଳ ନାନା ବିଷମ ଦୁର୍ଗତି,
 ପ୍ରଜାସାଧାରଣ ମତ ଯେବେ ଉପେକ୍ଷିତ
 ଅଶାନ୍ତ ଅନଳ ହୁଏ ହୃଦୟେ ସଞ୍ଚିତ,
 ଦମନ-ପବନେ ଥରେ ଜଳିଲେ ପାବକ
 ମାନେ ନାହିଁ ଖେଳି ଶୁଣି କୃପାଣ ସାପୁକ ।
 ଉଠେ ସେ ଦାବାଗ୍ନି ସମେ ମହାରୁଦ୍ରବେଶେ,
 ଭୀଷଣ ବିମୁଦ୍ଧ ବାଧ୍ୟ ବହେ ସାରା ଦେଶେ ।
 ବରଷେ ଶୋଣିତଧାରା ଭାସେ ରସାବଳ,
 ଅବଶେଷେ ପ୍ରଜା ପଦେ ନମେ ରାଜବଳ ।

ମାନବ-ଜଗତେ ଏହି ଶକ୍ତି ପୂରାତନ,
 ଦିଏ ଇତିହାସ ପାର ଶତ ନିଦର୍ଶନ ।
 ନ ଉଠୁ ଏ ଭାରତେ ସେ ହିଂସାନଳ ଶିଖା,
 ନ ଆସୁ କ୍ରୋଡ଼ ଡରା ଶ୍ଵାସ-ଶ୍ଵାସିକା ।
 ଅହିଂସାର ଆଦି ସ୍ଥାନ ଏ ରହି ଆଶ୍ରମ,
 ଶିଖାଉ ଜଗତେ ପୁଣି ଅହିଂସା ନୟମ ।
 ଏଥିଲାଗି ଗାନ୍ଧି କଲେ ଅହିଂସା ପ୍ରଚାର,
 ଚଉଦିଗେ ବ୍ୟାପିଲା ସେ ଶୁଭ ସମାର୍ପଣ ।
 ଅହିଂସାର ମହାମନ୍ତ୍ର କୋଟି ନରନାରୀ
 କାଗିଲେ ଭାରତେ ବୁଝା ତ୍ୟାଗୀ ବ୍ରହ୍ମବୀର ।
 ପୁରପଲ୍ଲୀ ଗିରି ବନେ ଉଠେ ଶାନ୍ତ ତାନ,
 ନବ ଆଶା ନବୋଦ୍ଘାତେ ଜାଗେ ନିକାଟି ପ୍ରାଣ ।
 ଅହିଂସା ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର ଯିବ ପ୍ରେଷ୍ୟବଳ ନାଶ,
 ମିଳିବ ସ୍ଵାଧିକାର — ଦୃଢ଼ ହେଲ ଏ ବଶ୍ଵାସ ।
 ଗାନ୍ଧିଜୀ ହେଲ ଏହା ମହା ଅସ୍ତ୍ରସୂତ୍ର,
 ଚଣିଲେ ଅମାତ୍ୟଗଣ ଶାସନ-ପ୍ରମାଦ ।
 ସାନ ବଡ଼ ଆଉ ଯେତେ ଶାନ୍ତି-ସେନାଗଣ,
 ଉଡ଼ାଇଲେ ଗ୍ରାମେ ନଗ୍ରେ ଅହିଂସା-କେତନ ।
 ଶିଖାଇଲେ ବୁଝାଇଲେ ଲୋକେ ଆତ୍ମବଳ,
 ପ୍ରେଷ୍ୟଗଣ ନେତ୍ରେ ହେଲେ ସେ ସକଳେ ଜଳ ।
 ସେହି ଖଳ ବୋଲି ମୋର ଏବେ କାଗବାସ,
 ଏଥିରେ ମୋର କି ଦୋଷ ? କର ହେ ପ୍ରକାଶ

ହେ ଦୁଃଲେକବାସୀ ଦେବ ପିତୃରୂଷିଗଣ,
 ସବୁ ଭୁତ ଚରଚର, ଘେନ ମୋ ଚର୍ପଣ ।
 ଅପରାଧେ କଳ୍ପଷତ ଯେବେ ମୋ ଅନ୍ତର,
 ସଦୟେ ସମ୍ଭବ କହ, ମୁଁ ଅତି କାତର ।
 ନାହିଁ ଯେବେ ଦୋଷ ମୋର ବହୁ ତେବେ ତୁଷ୍ଟି,
 ଏ ଚର୍ପଣ କାଳେ ମୋତେ ଦିଅ ଦବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ।
 ତୁଟି ମୋ ମାନବ-ମୋହ, ଦୁଃଖ ମୋ ସ୍ତମ୍ଭପୁ
 ତବପୁଣ୍ୟ ଦବ୍ୟାଲୋକେ ଆଲୋକୁ ଶୁଦୟ ।
 ଏହି ଯେ ଦେଖି ମୁଁ ସବେ ଅନ୍ତରାକ୍ଷେପେ,
 ଦିଗନ୍ତ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ବ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟଥାତ ବ୍ୟାକୁଳ ।
 ଆସ ନାହିଁ କପାଁ ଏଥି ଆବାହନ ସ୍ଥାନେ,
 ବଞ୍ଚିଛି କି ବ୍ୟତିହତ ଚର୍ପଣ ବଧାନେ ?
 କାଗ୍ନୀରେ କରବି ମୁଁ କବା ଆୟୋଜନ ?
 ଅନ୍ତରାକ୍ଷେପେ ମୋର କର ହେ ଛଦ୍ମଣ ।
 ପର ଭୂମେ ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ ସୁବିଚ୍ଚିତ,
 ଓହ୍ଲାଇବା ପାଇଁ ତେଣୁ ହୁଅ କି ଶକ୍ତିତ ?
 ଦେଖି ନିଜ ବଂଶେ ଜାତ ଭାରତ-ନିବାସୀ,
 ନିଜ ଦେଶେ ପରଦେଶୀ ସ୍ବଗୃହେ ପ୍ରବାସୀ ।
 ହେ ଭାତପୂର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବ ପିତୃ-ପିତାମହ,
 ଦେଖେ ତବ ନେତ୍ରେ ଅଶ୍ରୁ ବହେ ଅହରହ ।
 ପରଶ-ଅଜ୍ଞାତ୍ୟ ଜନ ପାଶୁଁ ରହି ଦୂରେ,
 ଶୁଭଦେବୀ ନିଏ କିନ୍ତୁ ଯେସନ ଆତୁରେ,

ଦୋଇ ଅନିଚ୍ଛା ସହ କର ସକୁଚିତେ,
ଦେଖୁଛୁ ମୋ ତିଳୋଦକ ନେତ୍ରରୁ କୁଣ୍ଡିତେ ।

ଅସ୍ମୁଣ୍ୟ ମୁଁ ପରାଧୀନ ଏ ଦୁଃଖ ଭାବନା
ଦିଏ ହୃଦେ ଅନୁକ୍ଷଣ ଅସହ୍ୟ ବେଦନା ।

ତବ ଚିତ୍ତା ଦେବାଳୟେ ନୁହେଁ ଅଧିକାରୀ;
ତବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜ୍ୟେ ମୁଁ ଘନ ଭିକାରୀ ।

ତବ ମର ତରୁ ଯହିଁ ମିଶିଛି ମାଟିରେ,
ପଡ଼ିଅଛି ଅସ୍ଥି ତବ ଯେଉଁ ନୟନରେ ।

ସେ ପୁଣ୍ୟ ଶୁଶାନ ନୁହେଁ ମୋର ଅଧିକାରୀ,
ଅମାତ୍ୟର ଶୂନ୍ୟ ମୁହଁ ଭାଗୀରଥ ଧାରେ !

ଜାତି ଧର୍ମ ନିର୍ଦ୍ଦିଶେଷେ ଭାରତ ଚନୟୁ,
ଭୋଜନ୍ତି ସରବେ ଏହି ଦଶା ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ।

ପିତୃପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜ୍ୟେ ଯେହୁ ପରାଧୀନ,
ଜଗତେ ତା ତହୁଁ ବଳ ନାହିଁ କେହି ଘନ ।

ପିତୃରାଜ୍ୟେ ନାହିଁ ଯାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର,
ସେ ଅଧମ ସୁତ ଶିରେ ସହସ୍ର ଧିକ୍କାର ।

ସବିସ୍ତାର ପରାଧୀନ ହୋଇ ପିତୃଗଣ
ଅକସ୍ମିନ ଭାବେ ଯେବେ ତେଜନ୍ତି ଜୀବନ ।

ସେହି ଏକା ସୁସନ୍ତାନ କୁଳର ଗୌରବ,
ଆଶେ ଯେ ଫେରାଇ ପୁଣି ଅଗତ ବିଭବ,

ସେ ଏକା ଦାୟାଦ ନାମ କରଇ ସାର୍ଥକ,
ଯା ଯୋଗେ ତରନ୍ତି ପିତୃ ଦାସଭ୍ଯ ନରକ ।

ଜନନୀ ଜନମତୁମି ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ଗଣପୁଷ୍ପୀ,
ଗାଇଲେ ଯେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ସୁକତି ମହର୍ଷି ।

ନ ବୁଝେ ମହତ୍ତ୍ୱ ତାର ତବ କୁଳେ ଲୁଚି,
ନ କରେ ସେ ଦେଶ ପ୍ରେମ ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ ।

ସେଥିଲୁଗି ମନେ ପରା କରୁଛ ଶୋଚନା,
ଦେଖି ଏ ପବନତୁମି ଦୁଃସଦ ଲଞ୍ଜିନା ।

ଶରଣ୍ୟ ବରେଣ୍ୟ ଦେବରାଷି ପିତୃଗଣେ,
ଚର୍ପଣ କରେ ଯେ କାବ୍ୟ ଆବର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।

କଳ୍ପନାର ଦିବ୍ୟ ନେତ୍ରେ ଦେଖି ଯେ ଆକାଶେ,
ତବ ଶୋକାକୁଳ ଛବି ପୁଷ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶେ ।

କ ଦୁଃଖ ଆବେଗେ ମୋର ବିଗର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ,
ମୁଁ କି ସେ ସ୍ୱାଧୀନ ଆର୍ତ୍ତ୍ୟ ମହର୍ଷି ତନୟ;

ଯାହାର ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା ଦିଗ ଦିଗନ୍ତରେ
ବିସ୍ତାରିଲ ଛାନ୍ଦାଲେକ ଧରଣୀ ପୃଷ୍ଠରେ ?

ଗଙ୍ଗା ଗୋଦାବରୀ ଆଦି ପବନ ସରିତେ,
ଏ କାବ୍ୟ ଲଦକେ ଆଣି କଲେ ମୁଁ ଯେ ଚିତ୍ତେ ।

ଅଛି କି ସେ ନିଶା ନଦେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କରଣି,
ଅଛି କି ସେଥିରେ ମୋର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ସଫଳି ?

ବିଶ୍ୱବାସୀ ଚରଚରେ କର ଆମନ୍ତ୍ରଣ,
ମୁଁ ଯେ ଏଥି କରେ ଜଳ ଅଞ୍ଜଳ ଅର୍ପଣ ।

ସେ ପାବ ବିଶ୍ୱରେ ମୋତେ ଅଛି କାହିଁ ସ୍ଥାନ ?
ସବନ ମୋ ଶରଣ୍ୟ ଚୋର ପୀଡ଼ା ଅପମାନ ।

ଏ ଦାରୁଣ ଚିନ୍ତାବଳି ଦିଏ ଯେ ଯନ୍ତ୍ରଣା;
ତାହା କହେ ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ତୁମକୁ ଅଜଣା ?
ଜାଣୁଅଛ ଯେତେବେଳେ ମୋର ଅନ୍ତର ଲକ୍ଷଣ,
ଅନୁଗ୍ରହେ କର ତବ ଆଶିଷ ବର୍ଣ୍ଣଣ ।

ତୁମ୍ଭର ସୁକୁଚକଳେ ଏତେକାଳ ଆଜ,
ଭାରତ-ସନ୍ତାନ ହୃଦେ ଅଙ୍କୁରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ।

ଆସୁ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ତବ ପବନ ସ୍ତୋତ୍ରଣା,
ବିଷ୍ଣୁ ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦ ଅମୃତ ଝରଣା,
ପଞ୍ଚ ଏ ଭାରତ-ପ୍ରାଣେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କରଣ
ନନ୍ଦନକାନନୁ ବହୁ ସିଂହ୍ୟ ସମୀରଣ;

ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଅଙ୍କୁର ସମେ ଦେଉ କଳ୍ପବିକ୍ରମ,
ଭାରତ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଶାଖା ପୁଲ ପଲ ଧରୁ;
ଭାରତ-ପ୍ରଭାବେ ଦେଉ ସାର୍ଥ ରକ୍ଷିବାଣୀ
ମଧୁମୟ ଭାବେ ମଞ୍ଚ ଦେଉ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣୀ ।

ସବୁ ସିନ୍ଧୁ ସ୍ରୋତେ ଶରୁ ମଧୁମୟ ମାର
ବହୁ ମଧୁମୟ ଗର ଶୀତଳ ସମୀର ।

ମଧୁମୟ ରସେ ପୁଷ୍ପ ଦେଉ ବନସ୍ପତି,
ମଧୁମୟ ରସେ ଶୋଭୁ ସବୁ ବସୁମତୀ ।

ଦେଉ ମଧୁମୟ ଉଷା ପ୍ରଦୋଷ ରଜନୀ,
ନକ୍ଷତ୍ରଦେଶେ ମଧୁମୟ ରବି ଦିନମଣି ।

ମଧୁମୟ ରତେ ଦେଉ ବିଶ୍ୱ ବିନାଦିତ,
ଉତ୍ତର ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣେ ମଧୁ ଅମୃତ-ସଂକୀର୍ତ୍ତ ।

କନ୍ଦୀର ବିରହ ବ୍ୟଥା

ମଧୁର ବସନ୍ତ ସମୟ ଦିନ ହେଲଣି ଶେଷ,
 ଛୁଡ଼ି ପୂର୍ବ ଏବେ ତପନ ପିବେ ପଶ୍ଚିମଦେଶ ।
 ବଦାୟୁର ଶ୍ରେଣୁ ଲଗିଛି ଆସ୍ଵୀଜନ ବସ୍ତର,
 ନାନାଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଚଳେ ଆକାଂକ୍ଷିତ ଅମ୍ବର ।
 ଦଳେ ଦଳେ ପକ୍ଷୀ ଗାଅନ୍ତି ଉଡ଼େ କରୁଣ ଗାନ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ଗିରି ଛୁପୁ ବସ୍ତ୍ରାବ ପାଦେ କରେ ପ୍ରଣାମ ।
 ତାଙ୍କ ଶିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦଅନ୍ତି ହେମବରଣୀ ପାଟ,
 ଅନୁରକ୍ତ ଭବ୍ୟ ମସ୍ତକେ ଯଥା ବାନ୍ଧେ ସମ୍ରାଟ ।
 ଅସ୍ତ୍ରାବଳ ଉଚ୍ଚ ଆସନେ ବସି ହସନ୍ତି ରତ,
 ପ୍ରାଚୀ ଅନୁରାଗେ ରଞ୍ଜିତ ଗୁରୁ ବଦନ ଛବି ।
 ପ୍ରାଚୀ ଅଭିମୁଖେ ଲମ୍ବାଇ ସ୍ମିତ୍ୟ କନକ କର,
 କୋମଳ ଆଶ୍ଵାସେ ଦେଖାନ୍ତି ନିଜ ସ୍ନେହ ଆଦର ।
 ସମୀରଣ ମୃଦୁ ମର୍ମରେ ପ୍ରେମ ଅସ୍ପଷ୍ଟଗିରି,
 କହନ୍ତି “ଅଗରେ ଫେରିବ ଧନ ! ନୁହ କାତର ।”
 ଅନୁରାଗ ରଞ୍ଜ ପ୍ରକାଶେ କ୍ଷଣେ ପ୍ରାଚୀ-କପୋଳେ,
 ତା ମଧ୍ୟରେ କିନ୍ତୁ ବିରହ-ଦୁଃଖ-କାଳିନୀ ଦୋଳେ ।
 ରବି ଲକ୍ଷ୍ୟହାସ୍ୟ ପ୍ରକଟେ ଗୁରୁ ବିଷାଦରେଖା,
 ଅନୁରାଗ ନେତ୍ରେ କେବଳ ସିନା ଯାଏ ସେ ଦେଖା ।
 ଆହା, ପ୍ରିୟଜନ ବିରହ କି ଶୂନ୍ୟ କଷଣ ?
 ପ୍ରୀତିପାଶେ ବନ୍ଧା ଜଗତେ ସର୍ବ ଜଡ଼ ଚେତନ ।

ଏ ବରଦ ଦୃଶ୍ୟ ଦିଅଇ ବନ୍ଦୀ ପରାଣେ ବ୍ୟଥା,
ପଲକେ ପଲକେ ପଡ଼ଇ ମନେ କେତେ ନି କଥା ।

ସମ୍ଭାଳ ଟିକିଏ ସିପାହି ଶୁଦ୍ଧ ନ ଦିଅ ଦ୍ଵାରେ,
ପ୍ରଣୟ ପ୍ରଭାବ ଦେଖିବି କ୍ଷଣେ ରହି କାହାରେ ।

ପ୍ରଣୟ-ପୀୟୂଷେ ମିଶିଛି କପି । ବରଦ-ବିଷ
ବିଶ୍ଵାସୀ ପ୍ରତି ବିଚିତ୍ର ଏ ନି ବଧୂ ଆଶିଷ ?

ସୁନ୍ଦର ସରୋଜ ଚରଣେ କପି । ଜଡ଼ିତ ଅଛି,
ବିପଦର ସ୍ଥିତି ରହସ୍ୟ କିଏ ପାରିବ କହି ?

ପ୍ରିୟଜନ ପ୍ରିୟସ୍ଥାନ ମୁଁ ଗୁଡ଼ି ବନ୍ଦୀ ଏଠାରେ,
ବରଦ-ବିଷମ ବିଷେ ମୋ ମନ ପରାଣ ବାରେ ।

ବିଶ୍ଵ ପ୍ରକୃତରେ ଦେଖିବେ ସମ ହୃଦ-ବେଦନା,
ତାପିତ ଅନ୍ତରେ ଆସିବ ଅବା କ୍ଷଣେ ସାନ୍ତ୍ଵନା ।

ରହ ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ସିପାହି କପି । କର କଟାଳ ?
କ୍ଷେ ଅବରୋଧ ସମୟ ପରା ଗୋଧୂଳିକାଳ !

ଦେଖ ରତ ରତ ହୁଅଇ ରବି ଏବେ ଗରନେ,
ଆଉ ଟିକିଏ ମୁଁ ବୁଲିବି ଏଥୁ କାବ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।

ଯମଦୂତ ହୃଦେ କରୁଣା କାହୁଁ ବସିବ ତଳେ ?
ଅଧିକ ନ କହି ମର୍ଯ୍ୟଦା ଜଗି ପଶିବି ବିଳେ ।

ବନ୍ଦୀର ସାନ୍ତ୍ୟ ଭାବ

ସତ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଗି ଯାଇ କାବ୍ୟବାସ,
ତା ଲାଗି ଏ ପୁଣ୍ୟବଳେ କରେ ମୁଁ ବଶାସ ।

ପଶ୍ଚିମ ଭୁବନେ ଆଜି ଯବନ ମହର୍ଷି,
ଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତ ମହାଯୋଗୀ ଆଜି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ,

ଆତ୍ମାର ଅମର ଚକ୍ର ପ୍ରସରି ଲୋକରେ,
ସତ୍ୟସତ୍ତ୍ୱ ସନ୍ଦେଶିତ୍ତ୍ୱ ଯେବେ ଅକାତରେ,

ପାଷଣ୍ଡ ଶାସନ-ଦଣ୍ଡେ ଦେଖାଇଲେ ଶିର,
ମୁଖେ ଯେବେ ବିଷପାତ ଲଗାଇଲେ ବାର ।

ଆଧେନସ ଆକାଶେ ଏହି ଅସ୍ତମିତ ରବି,
ଦେଖାଇଲୁ ହାସ୍ୟାଭାସେ ନିରାଦର ଛବି ।

ବୁଝି ନାହିଁ ଏବେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଆସି ନାହିଁ କାଳ,
ନ ପିଞ୍ଚ ମହର୍ଷି, ଆଜି ମୃତ୍ୟୁର ସମ୍ଭାଳ ।

ସବିନୟେ ନିବେଦନ କଲେ ଶିଷ୍ୟଦଳ,
ମମତା ଉପେକ୍ଷି ମୁଁ ପିଇଲେ ଗରଳ ।

ଗଲ ସେ ଅମର ଆତ୍ମା ଛାଡ଼ି ମରକାୟା,
ଆଜ୍ଞାଦିଲ ଚଉଦିଗେ ବିଷାଦର ଛାୟା ।

ଜାଣି ନ ଥିଲ ଯେ ହୃଦ ଭୟ ପଳାୟନ,
ମରଣେ ଯେ ଦେଖୁଥିଲ ଅମର ଜୀବନ,

ଗୁଲିଗଲ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ତେଜି ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସ,
ବାର ଗୁଣଗାଥା ଏବେ ଗାଏ ଇତିହାସ ।

ଦେଖିଛନ୍ତି ସେ ଘଟନା ଗାର ଦିନନାଥ,
ସତ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରତି ଶାସନ ବସ୍ତ୍ରାତ ।

ଶାନ୍ତି ସୁଶାସନ ନାମେ ପଶୁ ଅତ୍ୟାଚାର,
ସତ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଶିରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରହାର ।

କେତେ କାଶ୍ମିରରେ କେତେ ଜୋର ନିର୍ଯ୍ୟାତନ,
କେତେ ସାଧୁହତ୍ୟା କେତେ ଗାର ନିଷ୍ପେଷଣ ।

ହୃଦ କଦର୍ଥନେ କେତେ ହୃଦ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ,
କେତେ ଦେବଦୂତେ କୃପା ଅମାନୁଷ ଦଣ୍ଡ,

ମାନବ ସତ୍ତ୍ୱତା ମୁଖେ କଳଙ୍କ କାଳିମା
ଦେଖିଛନ୍ତି ସବିତା, ତାର ନାହିଁ ପରିସୀମା ।

କହ ଦେବ ହେଲୁ କିବା ପରିଣାମ ତାର,
ଜଗତରେ କାହା କାର୍ଯ୍ୟ ଲଭିଲୁ ପ୍ରସାର ?

ଉଡ଼ୁଅଛି ଅବଶେଷେ ସତ୍ୟର ନିଶାଣ,
ବାଜୁଅଛି ସ୍ୱାଧୀନତା ବଜ୍ରର ବସାଣ ।

ହୋଇଅଛି ରାଜଶକ୍ତି ଲୁନ କାଳହାସେ,
ପାଉଅଛି ଅପୟଣ ଭାଷା ଇତିହାସେ ।

ଏ ସକଳ ଗ୍ରହରାଜ କରନ୍ତି ସାକ୍ଷାତ,
ସେନ ଦେବ ମୋର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଭକ୍ତି ପ୍ରଣିପାତ ।

ବିଜନ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଏବେ କରିବ ଆଶ୍ରୟ,
ସ୍ମୃତିରେ ସେବିବ ତହିଁ ବସନ୍ତ-ମଳୟ ।

କନ୍ଦୀର ସ୍ୱଦେଶ ଚିନ୍ତା

ବାହାରେ ବହଇ କେତେ ସୁଶୀତଳ
ମଧୁର ମଳୟ ମୁଦୁ ମରୁତ,
ନବ ମଲ୍ଲୀକତି ମୁଖକୁ ହସଇ
ଭ୍ରମର ଦୋଏ ପ୍ରେମେ ତା ଦୁନ୍ଦ ।

କବାଟ ଫାଙ୍କରେ ଗୁହଁଲେ କାଙ୍କରେ
ଥରେ ଥରେ ଆସେ ଶ୍ୱେତ ପବନ
ସେ କି ଗୁପ୍ତଚର,
ବାହାର ଖବର ଦେଇ ଲୁଚି ଗୁଲିଯାଏ ବହନ ।

ସେ ସ୍ନିହ୍ୟ ପରଶେ ନମିଷ ସଂଭାଷେ
ତାପିତ ପ୍ରାଣ ମୋ ପୂରେ ପୁଲକେ,
କେତେ ସୁଖସ୍ମୃତି ଜାଗେ ଏ ଅନ୍ତରେ
କେତେ ଶୁଦ୍ଧିତ ନାଚେ ପଲକେ ।

ମନେ ଏବେ ଆସେ ତରୁଣ ବୟସେ
କୁଳୁଥିଲି ଯେବେ ଭାର୍ଗବୀ ଡାରେ,
ପୁନଃ ବକୁଳ- ସୌରଭ ସଂକୁଳ
ସୁବାସ ଶୀତଳ ସଞ୍ଜ ସମୀରେ ।

ଶ୍ରୀଶତୋୟା ମାରେ ଖେଳେ ଧୀରେ ଧରେ
ସୁଞ୍ଜିଲା ଲଘୁ ଲହରୀମାଳା,
ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ କୁସ୍ଥିତ କୁଳନ୍ଦ
ମେଲଇ ଦେହେ କି ପଲ୍ଲୀବାଳା ।

ଛାମ ସୀଂହମୁଖ   ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପାଣି
 କଳସରେ ଯେବେ ନିଅନ୍ତି ଭର,
 ଲଳନଣି ଦମ   ପ୍ରାଏ ସେ ଲହରୀ
 ଶତ୍ରୁଦୁର ଶଶେ ଯାଏ ପ୍ରସର ।

ଗାଢ଼ିଆଳ ପିଲା   ଗୋଠୁଁ ବାଦୁଡ଼ାଳ
 ଅଶୁଆଏ ଗାଢ଼ି ଦେଖୁ କଳାଳ,
 ହାଟକାମ ସାଧ   ଫେରନ୍ତି ବେପାରୀ
 ଉଞ୍ଜି ଚଉପଦା ପଦ ପକାଇ ।

ସ ଗେଶ୍ବର ପାଶେ   ଘାସ ଦେଇ ବାସେ
 ଅସନ୍ତି କୈତୁକେ କୁମରୀ କୁଳ
 କିଏ କରେ କଳି   ଆନ ସଙ୍ଗେ ଖେଳି
 କିଏ ବା ଗୋଟାଏ ବଞ୍ଚିଲୁଲ ।

ସାଉଁଳ କାନ୍ଦରେ   କେବେ ବା ବନ୍ଦରେ
 ଭଉଣୀ ଆଗରେ ଚାଲଇ ଭାଇ,
 ଶାଶୁଘରେ ନିଏ   ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେଖି କହେ
 ଚାଣ୍ଡେ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ଚାଲିବା ପାଇଁ ।

ନବ ଯଉଁବନୀ   କାଶେ ପିଲା ଦେନ
 ଚାଲ ନ ପାରଇ ଜଘନ ଭାରେ;
 ତା ଚାହିଁ ପେଲ   ପୁଅ ସଙ୍ଗୀଦଳ
 ପରିହାସେ ଏକ ଆନକୁ ଠାରେ ।

କେତେ ଅଡ଼ୁଆଡ଼ି   ଆସନ୍ତି ବାଦୁଡ଼ି
 ଝୁଲନ୍ତି ପୁନାଇ ପଳିତ-ଶାଖେ,

ବାସ-ବରତା

ନୟା ଚଢ଼େ ନପେ   ପାପଦ ପ୍ରକମ୍ପେ
ଚପଳାଞ୍ଜୀ ଶୁଦ୍ଧି ଚମକ ପାଶେ ।

କାହିଁ ନୟନଃଳ   ମିଳି ଟୋକା ଦଳେ
ଗୋଳନ୍ତି ଗୋବର ଦେଖାନ୍ତି ହୁଳା,
ମାତ୍ର ଧରିବାର   କରନ୍ତି ବସ୍ତର
ଦେଇ କାନିଶିଆ ବାଲି ଢମ୍ବର ।

ଶାର ସକେତେ   ଆଉ ପିଲା କେତେ
ଜେଜୁଥାନ୍ତି ଉଠିକ ଟେକିଣି ଗୁଡ଼ା,
ଗୁଡ଼ିଆଦାଣ୍ଡରେ   କେ କାହାକୁ ମାରେ,
କିଏ ହସି ପୁଣି ଦେଖାଏ ବାହା ।

ହଳ ଲେଉଟାଇ   ଆସୁଥାଏ ଭୋଲ
ମୁଣ୍ଡେ ଘାସଗୋରୁ ନାଚେ ପାଞ୍ଚଣ
ବଳଦ ଉଡ଼ାଇ   ଦିଏ କେବେ ଗାଇ
“କିଏ ଗୁଡ଼ିଗଲୁ ତୁ ଲଇକଣ !”

ବାଟୋଇ ଭିକାରି   ବେରୁ ଉତୁରି
ଆଶୁପୁ ଆଶାରେ ଗ୍ରାମରେ ଗଣେ
ହୁଏ ଯନ୍ତ୍ର ଲୀଳ   ଜଳେ ଘରବର
ଶୁଣିବାକୁ ତହିଁ ପିଣ୍ଡାରେ ବରଷ ।

ପଡ଼ିଯାଏ ହସମ   ଦରକଥା ମନେ
ଅନିଥୁ ଆଦର ଦେବ ଅର୍ଚ୍ଚନା,
କାଗଜର କଣ୍ଠେ   କିମ୍ପାଇଁ ଏ ବସ୍ତେ
ଆଶବ ଆଉ ସେ ବୃଥା ଘରନା ?

ହେ ବସନ୍ତବାତ ମୋ ଦ୍ଵାରେ ଆସାତ
 କର ଭଲ ଆଉ ଥରେ ସଦୟେ,
 ଦହିଣ ଦିଗରେ କହ ସମାଗୁର
 ସିଞ୍ଚ ଶାନ୍ତି ସୁଧା କ୍ଷଣେ ହୃଦରେ ।

ମୋର ପ୍ରିୟପୁଲୀ କେତେ ନିଃଶ୍ଚଳ
 କରଥିବେ ତବ ଆସିବା ବାଟେ,
 ଦେଇଥିବେ ପରା କେତେ କି ବାରତା
 ଶୁଣାଅ ମନ ମୋ ଅଛି ଇଚ୍ଛାଟେ ।

କରିଥିବ ଭେଟ ମଞ୍ଜୁଷା-ମୁକୁଟ
 ମହେନ୍ଦ୍ର ଶଇଳ ସୁବାସ ପୁଲ,
 ତବ ସମାଗମେ ନାଗଥିବ ପ୍ରେମେ
 ଦୋଇଲାଇ ତରୁ ଭୁଲିଯିବୁଲ

ରସନା ନୟନ ନାସା ରସାୟନ
 ହୃଦ ଶୋଭା ରକ୍ତରସ ଆଧାର,
 ଗଞ୍ଜାମ-ମଣ୍ଡନ ସୁରମ୍ୟ 'ଉଦ୍ୟାନ'
 ଦେଇଥିବ କେତେ କି ଉପହାର ।

ଆମ୍ଭ ରମ୍ଭା ବେଲ ଲେମ୍ବୁ ନାଗବେଲ
 ପକ୍ଷୀ ସପ୍ତରଶ୍ମି ଖଜୁରୀ ତାଳ,
 ବଧୂରସା ପାଇଁ ଆସିଥିବ ତୁରୁ
 'ଉଦ୍ୟାନ'ର ନାନା ଫଳ ରସାଳ ।

ବୃକ୍ଷୋଦଣ ଋଷି- ବୁଲ୍ୟାକୁ ପରଶି
 ଆସିଥିବ ଯେବେ ହେ ପବନ !

ଘରବାସୀଙ୍କର   ରାଗିଣୀ ମଧୁର
ଶୁଣିଥିବ ତମ ଲଳିତ ଗାୟ ।

ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଶେ   ତବ ପଥପାଶେ
ଚିଲିକା ଆବେଶେ ଥିବ ଅନାଳ,
ମୁକ୍ତମାନଙ୍କେଣୀ   ବ୍ୟାମଗୋଦ୍ରାବଣି-
ଗିରି ଶ୍ରେ-ସ୍ତ୍ରୀତ ବନ୍ଧ ମେଲଇ ।

ତୃଷ୍ଣା ଦୃଷ୍ଟିରେ   ଶୁଭ ଶୁଭସ୍ଥଳେ
ଦେଖିଥିବ ଯେବେ ଗାଡ଼େ ସମୀପ,
ସୁନ୍ଦର ସବାଳେ   ଉଠିଥିବ ରଙ୍ଗେ
ଅପୂର୍ବ ଉଲ୍ଲାସ ମୋଇ ମର ।

ସୁଲିନ କାନନେ   ସିନ୍ଧୁ ସନସନେ
ବେଳେ ଯାଇଥିବ ପ୍ରେମ-ଲବଣ,
ହରିଯାଇଥିବ   କେତେ କେତେ ନାବ
ଦେଖିଥିବ ଶୁଭଦୁର ସୋଲର

ମାଛରଜା ହସେ   ଶ୍ରୋତା ସାରସ
ନାନା ଜାତି ଖଗ ଖଗତ ମାଳ,
ଚିଲିକା ବନ୍ଧରେ   ଦୋଳିଥିବ ଯଥା
ମାନମେଦେ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ିବକାଳ

ଫେଡ଼ି ମୀନ ନେସ   ଓଲଟାଇ ଗାସ
ରହିଲେ ବଳକୁ ଚିଲିକା ପୁଣି,
ଶୈଳ ପ୍ରତିଘାତେ   ଗରମେ ଭୁରିତେ
ଭୁଲିଲ ବଡ଼ାଇ ଗଡ଼ ଦିଗୁଣ ।

ଆସିଥିବ ତୁ
ତୁମେ ପଥ ଦୃଢ଼
ସିନ୍ଧୁ ସରଜରେ ଶ୍ରୀ-ପଥଧାମ,
ସୁଖ୍ୟ ମାଳାଚଳେ ମହାଦୟ ଜଳେ
ସ୍ନାନ ହୋଇଥିବ ଶୁଭ ଆସନ ।

ସତର ସୁକ୍ତରେ ଭୁଜ ଗାଲକୁଡ଼େ
ତାଳ ଲଙ୍କାଅମ୍ବ ଗୁଆ ପନ୍ଥାରେ
ମାଳାଚଳପଥ ପଥରେ ପ୍ରଣବ
କହିଥିବ ପଣି ଦହିଣ ଦ୍ଵାରେ ।

ଶ୍ରୀପଦ ଭୁବନୀ ଶିଳରେ ପରଶି
ଲଭିଥିବ ମହାମୋଦ ଅନ୍ତର,
ମାଳଚଳ ରୁଚ ପ୍ରେମ ଲକ୍ଷ୍ମଣେଳେ
ଦେଇଥିବ ନେତ-ଉଡ଼ି ଇ ଥରେ ।

ସୁଖ୍ୟ ଗରବଦ, କର ଅନୁଗ୍ରହ
କହ ପ୍ରିୟ ପୁଷ୍ପ ସୁସମାଶ୍ଵର,
କନ୍ଦର ନବାସୀ ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମବଣି
କରୁଛନ୍ତି ଏବେ କେଉଁ ବର ?

ବନ୍ଧୀବନ୍ଧୁ କବା ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଦେଶ
ପଠାଇଅଛନ୍ତି ଦେବ ମୋ ପାଇଁ
କହ ବେଗେ ବାୟୁ, ଶୀତ ହୁଏ ଆୟୁ
ରହିଥିବ କେତେ କାଳ ଅନାଇଁ ?

ମାଳାଚଳବାସୀ ମୋତେ କ ଆଶ୍ଵାସି
କହିଛନ୍ତି କିଛି ଶୁଭ ବାରତା,

ସାଧାରଣ ସନ୍ତ
ସେବକ ମହନ୍ତ
ପଳାନ୍ତି କି କେବେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ କଥା ?

ସାରିଦରଗନ
କ୍ଷେପ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ
କଟିଥିବ ପୁଣି ଉତ୍ତରଗତି
ଅଟକାଇଥିବ
ପଥରେ ଟିକିଏ
ସତ୍ୟବାଦୀ କୁଞ୍ଜେ ଚରୁବ୍ରତଣ ।

ସୁମଧୁର ତାନେ
ତବ ଆବାହନେ
ଗାଇଥିବ ପିକ ସ୍ୱାଗତ ଗୀତି,
ବକୁଳ ତମାଳ
ଦେଇଥିବେ ତାଳ
ପୁର ଉଠିଥିବ ପରମ ପ୍ରୀତି ।

ଦେଉଳେ ପ୍ରବେଶି
ଗୋପୀନାଥ ବନ୍ଧୀ-
ରତ୍ନେ ରଚିଥିବ ଅସ୍ତ୍ରୁଟ ସ୍ତବ,
ରାଧିକା ଅଞ୍ଜଳ
ଉଡ଼ାଇ ଚଞ୍ଚଳ
କଟିଥିବ ଜାଣି ବେନିକ ମନ

ହସି ଉଠିଥିବେ
ସୁଗଳ ମୁରତି
ଖସି ପଡ଼ିଥିବ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଫୁଲ,
ନବଦଳ ଶିରେ
ଆହା କି ରୁଚିରେ
ହଲିଥିବ ବାଙ୍କ ମୟୁରବୃକ୍ତ ।

ବଉଳ ସେବଣୀ
ମରୁଆ ମାଳଗୁ
ଚମ୍ପା ନାଗେଶ୍ୱର ଯାଇ ଦଅଣା,
ତହଟାଇ ବାସ
ତବ ଚଉପାଶ
କଟିଥିବେ ଗରବୁଧ ରଚନା ।

ବରଜ-ବିହାସ   ଗୋପୀ ମନୋହାର
 ବୁଝିଲେ କରନ୍ତି ଯହିଁ ବନ୍ଦୀର,
 କି ଉପମା ତାରେ   ସେହି ସୁଷମାରେ
 ସେହି ସ୍ଥାନ ପଟାନ୍ତର ତାହାର ।

ବସନ୍ତ ମାଧୁରୀ   କୁଞ୍ଜ କୁଞ୍ଜ ପୁର
 ଚିତ୍ତୁର ଯହିଁ ଉଡୁକ ପକେ,
 ଦେବଦତ୍ତ ଧାମ   ମୋ ପ୍ରିୟ ଆଶ୍ରମ
 ପଡ଼ିଛି କି ତବ ନୟନ ପଥେ ?

ମୋ ସଖା ସୋଦର   ପ୍ରିୟ ପରିକର
 ଅନ୍ତେବାସୀ ବନ୍ଧୁ ପଡ଼ୋଶୀଗଣ
 ଛାଡ଼ି ତ କୁଣ୍ଡଳେ   ଚରତ ବଳଳେ
 ବେଶ ବସନ୍ତ ନୁହେଁ ବଦନ ?

ସତ୍ୟବାଦୀ କୁଞ୍ଜ   ହୃଦୟନା ପୁଞ୍ଜ
 ଜାଣିଥିଲେ ଏଥୁ ତବ ସଞ୍ଚାର,
 ଅବଶ୍ୟ ମୋ ପାଇଁ   ଥିବେ ପଟିଆଇ
 ମୃଦୁ ମଧୁମୟ ଗନ୍ଧ ସମ୍ଭାର ।

ଗନ୍ଧସାଗର ଭାସ   ଆସିଥିବ ପର
 ଧୀରେ ଧୀରେ ସିଧା ଉଡ଼ିବ ଦଳେ,
 ଲାଙ୍ଗି ବଳ ଗ୍ରାମ   କଲ କି ବଞ୍ଚାମ
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦେବ ଦେଉଳ ଶିଖେ ।

ସବୁଦ୍ରାସୀ କାଳ   ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ
 କଳା କଉଶଳ କରେ ଗରାସ,

ବୈଭବ କଳାଳ   ବଲ୍ଲେକ ଅନଳ
ପାଞ୍ଚଥୁବ ପ୍ରାଣେ ଶ୍ରେୟ ପ୍ରାସ ।

କେତେ ଚନ୍ଦ୍ରାର   ମନୋଜ୍ଞ ମନ୍ଦର
ମିଶିଛି ମାଟିରେ ପଡ଼ିଛି ପଦା;
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଶିଳା   ଖସି କାହାଦେହୁଁ
ଉଦ୍ଭା ହୋଇଅଛି ପଥରଗଦା ।

ହେଲୁ ପିଢ଼ି ପୀମା   ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା
ବଞ୍ଚିଅଛି ମୁଖ, ଭୁଟିଛି କର,
ପଡ଼ିଅଛି ବାଟେ   କବା ବଣ ପାଟେ
ହୋଇଅଛି କାହିଁ ଭୁଠ ପଥର ।

ହଳ ମୁନେ ଖେତେ   ବାହାରନ୍ତି କେତେ
ଖୋଦିତ ଅଖଣ୍ଡ ଅପୂର୍ବ ମୂର୍ତ୍ତି,
ଭୁଟି ନାହିଁ ତଳେ   ଲବଣ୍ୟ ସୁଷମା
ପ୍ରକାଶେ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଖବନ୍ତ ଫୁଟୁଛି ।

ଲଗେ ଦକ୍ଷ ହେଲୁ   ମନେ କି ବଳନ୍ତି
ଧର୍ମ୍ୟ ଡେଇଁ ରଖିଗଲୁ ଗୋପନେ,
କି ଅବା ମେଢ଼କା   ଚାଲିଗଲା ଏକା
ଶିଶୁ ଶକୁନ୍ତଳା ଫିଙ୍ଗି ବିଜନେ

ନୃପତି ନବର-   ପତନ ପ୍ରାଚୀର
ଧସାର ଦେଖାଏ ମୃତ୍ତିକା ସୁପ,
ଲତା ଗୁଲୁଗୁଣି   ଗଲଣି ଗରସି
କେତେ ସୁଗଠିତ ଡୋର କୁପ ।

କ୍ଳେଷ ଗୁଡ଼ି ବଞ୍ଚେ   କେତେ ଶିବଲିଙ୍ଗ
 ପଡ଼ିଛନ୍ତି କାହିଁ ତା ପରିଚୟ ?
 ରହିଛି କେବଳ   ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଗୁମ୍ଫା
 କି ବରଦ ଆହା କି ବୈଦ୍ୟ !

ବନ୍ଧୁ ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ   ମଧ୍ୟେ ଧରି ଯୈର୍ଯ୍ୟ
 ଓ ଶ୍ୱା ଲିଙ୍ଗର କୁଳ ମନ୍ଦିର,
 ମହା ଶମଶାନେ   ଯଥା ଶାସ୍ତ୍ରସନେ
 ଯୋଗାରୁଡ଼ି କଳ୍ପ ଯୋଗୀ ଶରୀର ।

ଶୈବାଳୀଆବୃତ   ବବର୍ଣ୍ଣ ବକୃତ
 ଦଶଇ ବରଟ ଉନ୍ନତ କାୟା,
 ମୂର୍ତ୍ତିର ଉଦାସେ   ବୁଦ୍ଧେ ଚଉପାଶେ
 ତୁଟାଇଛି କି ସେ ଏ ଭବନାୟା ?

ସେ ଉରୁ ଉଦାର   ପୁରଣ ସୁବର
 ସଦାଶିବ କଳ୍ପ ଶିବମନ୍ଦିର,
 ବସୁଳ ଅକୃତ   ବଲ୍ଲଭ ପ୍ରଣେତ
 ଚରଣର ପୂଜା ପାଦେ ସମୀର ।

ବେଶୀ ବେଳ ଚଢ଼ି   ନ ଥିବ ତ ରହି
 କିଏ ସେ ରହିବ ହୃଦୟ ବନ୍ଧ ?
 ସେ ବିଶାଦମୟ   ଭଗ୍ନ ଦୃଶ୍ୟତୟ
 ଦେଖି କାହା ଗୁଳି ପାରିବ ସହି !

ମୃଦୁ ସୁକଲ୍ୟାଣ   ଭେଦ ସମୀରଣ
 ବହୁଥିବ ପୁଣି ଗତ ଉତ୍ତରେ,

ଦି'ହେଣୁ ଯାଇ-   ଥିବ ବା ନ ଥିବ
ଭେଟିଥିବ ଶ୍ରେଣିର ପଥରେ ।

ଦେଖି ନାହିଁ ନେତ୍ର   ଦିନୁ ଶ୍ରେଣିର
କେତାବୀ ଯାର ଅଙ୍କେ ଅଙ୍କିତ,
ଅମର ଅକ୍ଷର   ମାରବ-ଗନ୍ଧାରୀର
ଗାଏ ପେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ଗୌରବ ଗୀତ ।

ପଢ଼େ ଏବେ ମନେ   ପ୍ରଥମ ସୌରନେ
ସୁମେ ପିତାପା ଭବ ଉନ୍ମାଦେ
ଶ୍ରେଣିର ଶିଖ   ଦେଖି ନେତ୍ର ଭରି
ଚନ୍ଦ୍ରା ନମଗନେ ବସିଲ ପାଦେ ।

କଳ୍ପନାର ଗୋଟି   କାଳ ପ୍ରତି ସ୍ତୋତେ
ଗାଥ ଦେଖିଲି ମୁଁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନବ,
ଇତିହାସ ଯାଇ   ନ କରେ ପ୍ରସ୍ତର
ଚନ୍ଦ୍ର ନାହାନ୍ତି ପା କାବ୍ୟରେ କବି ।

କାଳର ପ୍ରସାଦେ   ଜନ ସୁଖପଥେ
ରୂପରେଖ ଯାର ଲିଭିଛି ଅଜ,
କଳିଙ୍ଗର ଧେନୁ   ଅଶ୍ରୁତ ବହୁବ
ସିନ୍ଧୁ ଶାରବତୀ ଶାନ୍ତିବଳି ।

ବାଜେ ବାରବାଜା   କାହିଁ ରାଗସଜ୍ଜା
କାହିଁ ବା ଲାଗିଛି ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା,
ଦୁରଦେଶୁ ଦୁର   ବଳୟ-ବାରତା
ଦେଖାଯି କରେ ଛନ୍ଦ୍ରରେ ଜଣା ।

ଶ୍ରାମଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ   ଦଳେ ଦଳେ ବସି
ଗୁଳିଅଛି କାହିଁ ଚୋରବୋର,
ମନ୍ଦୀର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ   ଲୋକ ଉପଦେଶେ
କାହିଁ ବା ଅନ୍ଧଂସା ଧର୍ମପ୍ରଭୁର ।

ଶ୍ରେଣିର ଅଙ୍ଗେ   ଚିଲି ତେ ଶତ
ଖୋଲନ୍ତି ନିରୁଦ ଗୁମ୍ଫା ନରାଟ,
କାହିଁ ଗୁପ୍ତରେ   ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସମାବୁର
ଏକାନ୍ତେ ଜଣାଏ ନୂପୁସ୍ତରତେ ।

କଳ୍ପନାର ନେତ୍ରେ   ଏହିପରି କେତେ
ଦଶେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରେଣିର ଶିଖର,
ବିନଷ୍ଟ ସବୁ   ବୁଦ୍ଧ ଶ୍ରେଣିର
କେନ୍ଦ୍ର ପରାଏ ଉଷା ଗମ୍ଭୀରେ ।

ମହାକାଳ ମରେ   ବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧ ପରାଏ
ପାଇଅଛି ମିଶି କଳଙ୍କ-ଭୂତ,
କଳଙ୍କ-ପଦ୍ମାନ   ଭୁଲନ୍ତି ଏବେ
କଳଙ୍କର ନାମ ଗୌରବ ସ୍ମୃତି ।

ତଥାପି ସେ ଗୋଥା   ରଖିଅଛି ଗିରି
କାଳ ପରାସ୍ତେ ଦେଖାଇ ହୁଆ,
ଅତି ନାରାଜାର   ସାମାନ୍ୟସମ୍ଭାର
ସାକ୍ଷୀ ଦେବାଲଗି ଅନ୍ୟାପି ଠିଆ ।

ବୁଦ୍ଧ ମୂଳପାଏ   ଶୋଭେ ଶିଳାବାସେ
ପ୍ରାସାଦ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଗୁମ୍ଫା ଦେଉଳ,

ଚନ୍ଦ୍ରକା ଦଳ   ବେଧୁଛନ୍ତି ପଥ
ନବସନ୍ତ ପତ୍ର ଶୁପଦକୁଳ ।

ପଦପ୍ରାନ୍ତ ବାସୀ   ସଧୁ ଧର୍ମବେଶୀ
ବହୁ ଅଭୁତ ବହୁ କାହାଣୀ
ଦେଖାନ୍ତି ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ   ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ
କେତେ ଜୀର୍ଣ୍ଣସୁତ କଠାଉ ଆଣ ।

ତାପସ ସାଧକ   ଅତ୍ୟାପି ଅନେକ
ନବ ଅନ୍ଧାର ଗୁମା ଗରଲେ,
ଲୁଚି ରହିଛନ୍ତି   ଗଭୀର ନିଶିଥେ
ଶୁଣାଯାଏ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ନରେ ।

ଶୁଣିଛୁ ମୁଁ ନିଜେ   କହନ୍ତି ସେ ତେଜେ
ପଥକ ବଦନ ଦେଖି ସଖ୍ୟୁ,
ହୃଦେ ତା ବିଚିତ୍ର   ବାହ୍ୟ ବିଶ୍ୱେ ମାତ୍ର
ପ୍ରକଟଲେ ନର ନିଜ ହୃଦୟ ।

ଅତିଥି ଆଦରେ   ଅତି ଆଗ୍ରହରେ
କରିଥିବ ଶୁଣିଗିରି ବନ୍ଦନ,
ବନ ଉପତ୍ୟକା   ଗୁମା ଗଭେଁ ଏତା
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ସଞ୍ଚରଥିବ ପବନ ।

ତତ ଆଗମନ   ସନସନ ସୁନ
ଶୁଣି ଗିରିଗୁମ୍ଫା ଦର-କନ୍ଦର,
ଗାଇଥିବ ଗୀତ   ଗୌରବ ସଙ୍ଗୀତ
ଭ୍ରମ ସ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ମିଳାଇ ସ୍ୱର ।

ସୁଦ୍ଧ ସୁଖସୁଖ ଦୁଃଖ ମନେ ଆସେ
କଳାଏ ବିଷାଦ ଦିଗୁଣ ପ୍ରାଣେ,
ତଥାପି ଉଷ୍ମତ ଶୋଚ ସଙ୍ଗୀତ
ସନ୍ତାପେ ସନ୍ତତ ସନ୍ତାନ ଆଶା ।

କହ ସମୀରଣ କଲ କ ଦର୍ଶନ
ଶୁଭ ସାଧୁ ଅମ୍ଭା ଗୁପ୍ତ ପଞ୍ଚାର,
ଶ୍ରେଣୀର ଦୁଃଳ ବହୁଳ ନିଶ୍ଚଳେ
ପା ଅମର ସୁଧା ସଙ୍ଗୀତ ଧାର ।

ଏ ମୋ କାନ୍ଦ ଦ୍ଵାରେ ଲୁଗିଯାଅ ବାରେ
ସେ ଦୂର ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଭ୍ର ମୋ କାନେ,
କର୍ମ ଉଠୁ ମୋର ଦୃଢ଼-ଶାସ୍ତ୍ର ତାର
ମୋ ଅନ୍ତର ଧ୍ବଜ ମିଶୁ ସେ ତାନେ ।

କ ଦେଲେ ଅଭ ଦେ କଲେ ବାସ୍ତୁ
କହ ବେଗେ କର ନାହିଁ ଛଳନା,
ତୁମ୍ଭେ କି ନ ଜାଣ ନିବାସିତ ପ୍ରାଣ
ସ୍ବଦେଶ ସନ୍ଦେଶେ ଧାଏ ସାନ୍ତ୍ବନା ।

ଶ୍ରେଣୀର ପରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଆମ୍ଭରେ
କରିଥିବି ନବଚେତ ରଚନା,
ବାଟରେ ଅଟକ କଲ କି କଟକ
ମହାନଦୀ ମାଳ ମାର-ବସନା ।

ଉଦ୍‌ବେଗ ବାହାନା କରିଥିବି ସିନା
ଉପେକ୍ଷି ନ ଥିବ ତା ସମାଦର;

ଯେ ଯେତେ କର୍ମେଁଠ   ନରେ ଶରଣ ମଠ
ହେମ ପାଶୁଁ ହେବାବେଳେ ଅନ୍ତର

ପୁଲଭିଥିବ   ମହାନଦୀ ବନ୍ଧ
କମି ଉଠିଥିବ ଲହହେର,

ପଠା ଡେପନ୍ତୁ   ଥିବ ମଧ୍ୟ ପୋଡ଼ି
ମୃଦୁ ହାସେ ଦେଖି ଅଙ୍ଗ ବିକାର ।

ଦେଖିଥିବ ଚଢ଼ିଁ   ବାରବାଟି ଦଶା
କ ବେଦନା ଥିବ ମରମେ ବାଧୁ,

ଉଜ୍ଜଳର ଗର-   ବିହାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ,
ଏବେ ସେ ଉଜ୍ଜଳ-ସୌର୍ଯ୍ୟ ସମାଧୁ ।

ଥିଲା ଦିନ ଯେବେ   ନବତଳ ହର୍ମ୍ୟେ
ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରୀ ରଜା ମେଲଣି କାଳେ,

ଆଣି ନଦୀ ମାର   ସିଞ୍ଚନ ସମୀର
ସ୍ୱେଦବନ୍ଧୁ ପିନ୍ଧି ମହିଷୀ ଭାଲେ ।

ସ୍ୱେଦ ପୁଆବନ୍ଧୁ   ଯେତେ ମୁଖରୁ
ମଣ୍ଡିଲ ପ୍ରତର ନେଷ ଯୁଗଳେ,

ବନ୍ଧୁ ପୁଣିତଳେ   ହରଲ କୌଶଳ
ନ ପକାଇ ମୁକ୍ତାଫଳକ ତଳେ ।

ଯେବେ ରଣଜିତ   ପୁରେ ଗଜପତି
ବାହୁଡ଼ିଲେ ହେଲ ଜୟ ଘୋଷଣା

ଅଳଗଣ ମିଳି   ଘେନି ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳି
କଲେ ବଦାପନା ଗର ଅଙ୍ଗନା ।

ବାଜିଲ ମହୁଣ   ଖେଳେଇ ତୁରି
 ଉଡ଼ିଲ ଅମ୍ବର ଜୟ କେତେ;
 ସେ ବିଜୟ ଦୋଷ   ନେଲ ଦଶଦଶ
 ଚମ୍ପାଇଲ କେତୁ ଭୂମି ପବନ ।

ବନ୍ଦୀନା ଶାନ୍ତ   ନନ୍ଦୁଲ ପୁଣି
 ଉଡ଼ାଇଲ ବାମା ମଥା ଓଡ଼ିଆ,
 ତବ ଧୂସ୍ମପଣେ   ଧୂଳିକତ ପ୍ରାଣେ
 ଦେଲେ ବ୍ୟାଜଗାଳ ବରବରଣ ।

ବାରବାଟି ଅନ୍ଧ   ସେ ଘୌରୀରାଏ ରଙ୍ଗେ
 କଟିଥିଲ ଅଭିନୟ ପବନ ,
 ଅଜି ତ ଦେଖିଛୁ   ସେହି ବାରବାଟି
 ଦେଖିଲ ସତ୍ୟ କି ଅବା ସ୍ୱପନ ।

ନ'ତଳ ପ୍ରାସାଦ   ସେ ଗୌର୍ବ୍ୟ ପମ୍ପଦ
 ବିଜୟ ବାଜଣା ବିଜୟ ଧୂଳା,
 ଶାର ବେଳାର   ଘୌର୍ବ୍ୟ ସମାଦର
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଶାର ବିହମୀ ପ୍ରଜା ।

ବାରବାଟି ଗଡ଼େ   ନେତ୍ରପଥେ ପଡ଼େ
 ଏବେ କି ସେ ପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟପଟଳ,
 ପ୍ରତିବନ୍ଧେ ଶୋଭେ   ପ୍ରତିନାଦେ କମ୍ପେ
 ଆଉ କି ସରିତ ହୃଦ-କମଳ ।

କରପୁର ଉଡ଼ି   କନା ଥିଲେ ପଡ଼ି
 କନା ରଖିଥାଏ କର୍ପୁର ସୁନ୍ଦର;

କନା ଯାଇ ନାଶ   ରହିଲେ ପାଉଁଶ
ଧରିବ ତା ଦେଖି କିଏ ସେ ଧୂଳି ।

ଉଚ୍ଚ ମାଟିଗଦା   ରୁଷ ଉକ୍ତ ପଦା
ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିର କ୍ଳେ ଶୁଣାନ,
ନିରେଖି ମଳୟ   ସଦୟ ହୃଦୟ
ହୋଇ କରୁଥିବେ ଶୋକେ ସମ୍ମାନ ।

ସେ ମୃତ୍ତିକା ପ୍ରାପ୍ତ   ଶିରେ ଶ୍ୟାମଶକ୍ତି
ଚନ୍ଦ୍ର ଥିବ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନେ,
କାଳପ୍ରାପ ନାଶ   ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୌରୁଷ
କଳ୍ପ ଥିବ ତହିଁ ଧରା ଶୟନେ ।

ମହତ ନିଧନେ   ସେ ମହତ ସ୍ଥାନେ
ପଡ଼ିଥିଲେ ଶୁଦ୍ଧ ଧୂଳିକଣିକା,
ଭବତ ଆଦର   କରେ ଯେ ତାହାର
ସେ ଦିଏ ମହତ ହୃଦୟ ଶିକ୍ଷା ।

ତହୁଁ ମୃତ ଶୂଳେ   ଅତୀତ ମୂଲ୍ୟେ
ପଶିଥିବ ତଉଦିଗେ ସଞ୍ଚାର,
ଦାବାନଳ ସତ   ପରୁଷ ପ୍ରବାହ
ତାପୁଥିବ ବନ ଶଇଳ ଦଣ୍ଡ ।

ଯେ ରାଜନ ପ୍ରଜା   ନିତି ବଳି ଶ୍ରେଣୀ
ଦେଇ ଅତି ଭୟେ କାଟନ୍ତି ଦଳ,
କଥା କହିବାର   ନାହିଁ ଅଧିକାର
ଦୁହେଁ ଧନପ୍ରାଣ ନିଜ ଅଧୀନ ।

ଯହିଁ ଗଜବଂଶେ   ଶ୍ରୀମତୀ ପୁଣ୍ୟବଂଶେ
 ଦିନେ ନାହିଁ କାହିଁ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ,
 ତଥାପି ପ୍ରପଞ୍ଚ   ମଦେ ମତ୍ତ ସବେ
 ନ ଦେଖନ୍ତି ଅରେ ଫେଡ଼ କିଷଣ ।

ନିଦାଦେ ଶଇଲେ   ଦାଦାନଳ ଜଳେ
 ପ୍ରଜାପୁରେ ଜଳେ ବରଷ ସାରା,
 ଛୁଡ଼ି ପଶୁ ବନ   ଯାଏ ଆନ ହ୍ମାନ
 ପ୍ରଜା ବାପୁଡ଼ାର କାହିଁ ଯେ ଶୁଣ ।

ପ୍ରସରେ ସୁକ୍ଷ୍ମେ   ଯହିଁ ଗିରିପଦେ
 ନିରନ୍ତର ସୁକ୍ଷ୍ମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଧାର,
 ଶୁଭ୍ର ଚୋପା ନଦୀ   ବହେ ନିରବଧି
 ବନକଣ୍ଠେ ଯଥା ସ୍ଵରକହାର ।

ପିକ ଚନ୍ଦ୍ରବାକ,   ହଂସ କାରଣକ
 ଶୁକ ସାଗ ଯହିଁ ଗାଆନ୍ତ ନିତି
 ନାନା ଫଳ ଧୁଲି   କାନନ ମଞ୍ଜୁଳ
 ଜନମାଏ ପ୍ରାଣେ ପବନ ପ୍ରୀତି ।

ଶୁଭ୍ର ଶତଦଳ   ସରେ ତଳତଳ
 ମଞ୍ଜୁ ଗୁଞ୍ଜେ ଅଳି ଅସ୍ତ୍ର ଟ ସୁନେ,
 ଯହିଁ କୃଷ୍ଣସାର   କରନ୍ତି ବିହାର
 ସୁକ୍ଷ୍ମେ ତଟିନୀ ଶାର କାନନେ ।

ମାଳତୀ ମାଧବୀ   ସବଦା ସାଧବୀ
 ଦେବଦାରୁ ଶାଳ ଭୁଜ ଆଶ୍ରୟେ,

ସୁଗୁହଣୀ ସମ   ଦିଅନ୍ତି ଆଶ୍ରମ
ଦ୍ଵିତ୍ୟ ଗୁପ୍ତାଦାନେ ପାନ୍ତି ହୃଦୟେ ।

ଶସ୍ୟ ଆଭରଣେ   ଯହିଁ ଅନୁଷ୍ଠାଣେ
ହସେ ସଦା ମହା ସ୍ଵିତ୍ୟ ଶ୍ୟାମଳା,
ମାନବ ମାଧୁରୀ   ସରଳ ଗୁରୁତ୍ଵ
ପ୍ରକୃତ ସହଜ ଗୁପ୍ତରେ ଭଳା ।

ଶୁଭ ଶୋଭାମୟ   କମଳା ଆଳୟ
ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକାଶ ଅତି ବିଚିତ୍ର,
ଶାସକ ସୁଭବ   ବିନା ଯହିଁ ସବ
ସୁରଗ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ପବିତ୍ର ।

ବନ୍ଧୁ ବନାନରେ   କନ୍ଦରୁ କନ୍ଦରେ
ଅବାଧେ ବିହରୁଥିବ ସେ ଦେଶେ,
କାହିଁ ଗୁଳଗୁଳ   କାହିଁ ବା ଶୀତୁଳ
କାହିଁ ରହିଥିବ ହିଙ୍ଗୁଳା ବେଶେ ।

ପଥ କୁଟା କାଠି   ଧୂଳି ନାଲି ମାଟି
ଚନ୍ଦ୍ର ଆବର୍ତ୍ତନେ ଉଡ଼ାଇ ନରେ,
ଉତ୍ତର ମୁଖରେ   ଆପଣା ସୁଖରେ
ଗୁହଁଥିବ କାହିଁ କ୍ଷୀଡ଼ାସରରେ ।

ଅକ୍ଷାୟ ମୂଲକ   ପ୍ରଜା ସୁଖଦୁଃଖ
କି ଦେଖି ଆସିବ କହ ପବନ,
ସହି ନାନା ଦଣ୍ଡ   ଦିଅନ୍ତି କି ତଣ୍ଡ
ଆସିଅଛି କିବା ନବ ଚେତନା ।

ସହ ଖରା ବର୍ଷା   ଦୁଃଖେ ପଡ଼ି ଚଷା
ଆପଣା କ୍ଷେତରେ କରେ ଯେ ଲୁଗା,
ନୋହୁ ଭୟଭୀତ   ଦେନ ତାର ସୁତ
ଶାଏ କି ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦେ ଅଳ୍ପ ଗରାସ ।

କେହି ରଜା ଜଣେ   ଭୟରେ କି ଶିଶେ,
‘ପରଜାଏ ମୋର ପୁଅ ସମାନ’,
ପରଜାଙ୍କ ହୃଦ   ମୋ ଜୀବନ-ଗୁଡ଼
ପରଜା ସୁଖେ ମୋ ସୁଖ ସମ୍ମାନ ।

“ବିନା ପ୍ରଜାଶକ୍ତି   ରଜାର କି ଗତି
ରଜା ପ୍ରଜା ନୁହେଁ ଶ୍ୟାମ କପୋତ,
ପ୍ରଜା-ଜଳ ବନ୍ଧୁ   ମିଳି ରାଜ୍ୟ-ସିନ୍ଧୁ
ରଜା ସେ ସଲିଳେ କେବଳ ସ୍ରୋତ ।”

ସାମ୍ରାଜ ସୁଦୃଶ   ସଜୀବ ଲହରୀ
ଖେଳି ଯାଇଥିବ ପ୍ରକାଟେ ତବ,
ବନବାସୀ ପ୍ରିୟ   ସ୍ବଚ୍ଛ ମଧୁମୟ
ଅଭ୍ରାଣ କଲ କି ପୁଷ୍ପ-ଆସବ ?

କହ ଗନ୍ଧବଦ୍ଧ,   ଅଛି କି ଉଦ୍‌ଭାବ
ଗିରି ବନବାସୀ ସକଳ ପ୍ରାଣେ,
ରୁକ୍ଷ୍ୟ ରମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି   ଉନ୍ମୁକ୍ତ ପ୍ରକୃତି
ସ୍ବାଧୀନତା ମନ୍ତ୍ର କହେ କି କାନେ ?

ଜରଭ ସାହସ   ସ୍ବାଧୀନତା ବାସ
ଗିରିଶିଖେ କରୁଥିବ ବହାର,

କାବ କବିତା

ଲେଖିଲ କି କାହିଁ   ରଖିଛୁ ଲୁଗୁଲୁ
ସ୍ବାଧୀନତା ଶିଖା ଦସ୍ତ ଅନ୍ଧାର ।

ଅନ୍ଧାଶ ମୂଳକେ   ପଲକେ ପଲକେ
ମେଲିଥିବ ତବ ଚରଣମାଳା,
ସେ ଚରଣେ ଦୋଳ   କୁସୁମ ଅଞ୍ଜଳି
ଡାକିଥିବ 'ସ୍ନେହେ କାନନବାଳା ।

ଭ୍ରମି ବହୁ ଦୂର   ବସନ୍ତ ବନ୍ଧୁର
ପୁଣି ପଡ଼ିଥିବ ପଥ ଶରମେ,
ଦାବାନଳ ତାପ   ଅସହ୍ୟ ଅମାପ
ଭେଦିଥିବ ଯେବେ ପୁଣି ମରମେ ।

ଆତୁର ଅଧୀରେ   ମହାନଦୀ ନୀର
ପଶିଥିବ ଯାଇ ସନ୍ତାପ ନାଶେ,
ଗିରି ନିକମ୍ବିନୀ   ଚରଣ-ଦ୍ରାପିନୀ
ଅଙ୍ଗ ପୁଲିଥିବ ନବ ଉଲ୍ଲାସେ ।

କରି ଗତି ବନ୍ଦ   ରଚି ଶତବନ୍ଦ
କାହିଁ କେତେ ଗଣ୍ଡେ ଗିରିସଙ୍କଟେ,
ପଶ୍ଚିମ ମୁଖରେ   ଯାଇ ଖଣ୍ଡଦୁଃର
ମିଳିଥିବ 'ହୃଦୟ' ନିକଟେ ।

ମହାନଦୀ ବସେ   ଦ୍ଵୀପ ରମଣୀୟ
ସମ୍ବଲପୁରର ସୁଷମା ଖଣି,
ମଣି ଥିଲା ଦିନେ   ସ୍ଵାରକ ଯାହାର
ପୁରାତନ ରୋମରାଜ୍ୟେ ବସଣୀ ।

ସରଳ ସମ୍ପଦ   ଏବେ ସ୍ବାସକୁତ
ଉପେକ୍ଷିତ ଧନସ୍ଥାନ ସମ୍ମାନ,
ଧୀର-କୁମାର   ଗଣର ଲହରୀ
ଗାଏ କେବେ ପଦେ ବିପ୍ଳବ ଗାନ ।

ନିରୁତ ବିଜୟ   ଶ୍ୟାମ ଶୋଭାବନ
ପ୍ରକୃତ ସହଜ ଶୋଭା ପଟଳ,
ସେ କି ମହାନଦୀ-   ପୃଷ୍ଠ ତପ-ବେଦୀ
ଥୁବ ବା ନିମିଷେ ତହିଁ ନିଶ୍ଚଳ ।

ଶୀତଳ ଶୀତଳ   ଘେନ ହେ ସମୀର
କଲ କି ସମ୍ବଳପୁରେ ପ୍ରବେଶ ?
ନିଦାସ ବ୍ୟାକୁଳ   ପୁରବାସୀ-କୁଳ
ହରିଥୁବେ ତବ ପରଶେ ଲେଶ ।

ଅତି ପ୍ରିୟ ମୋର   ସେ ସମ୍ବଳପୁର
ଅଛନ୍ତି ତ ତହିଁ ଭଲେ ସକଳ,
କଲ ଶ୍ରୀ ରକ୍ଷା   ଧରି ସେ ସେ କକ୍ଷା
ଗାରବ ସେ ଚିର ଯଶ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ।

ତମ୍ଭବରଣୀ   ବୃକ୍ଷ ସୁଦୀପିନୀ
ଯହିଁ ଗୁଣବତୀ ପୁରଅଙ୍ଗନା,
ସ୍ବଦେଶୀ ବସନେ   ସ୍ବଦେଶୀ ଭୂଷଣେ
ଦିଶେ ସଦା ତୋର ପ୍ରୀତି-ପ୍ରସନ୍ନା ।

ମହାନଦୀ ମାର   ଶରଳ ସମୀର
ସେବନ୍ତି ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦେ ତନୟେ ଯାର,

ଅଛି ମୋ ବଶ୍ମାସ   ହେବ ସେ ଅବଶ୍ୟ
ସ୍ବାଧୀନତା ରଣେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରାକାର ।

ସମ୍ବଳପୁରର   ଶୁଭ ସମାବ୍ଧର
ଶୁଣାଅ ସଦୟେ ସମୀର ବାରେ,

ଉଜ୍ଜଳ- ଜାହାଜ   ଶୁଭ ମହାନଦୀ
ପୁଣ୍ୟ ଅମୁକଣା ଆଶ ମୋ ହାରେ

ତାପିତ ମୋ ହୃଦ   ଦିଅ ଶାନ୍ତି ମୁଦ
ଅମ୍ଭୀୟ ସୁନନ ବାରତା କହି,

ପରହୃତେ ବଡ଼   ପୁଣ୍ୟ ଗରବଡ଼
ତେଣୁ ପଥ ଶୁଣିଅଛି ମୁଁ ରହି ।

ମୋ ନେତ୍ର ଆଗରେ   ବିହର ବାହାରେ
ଦୋଳାଞ୍ଜଳି ତରୁ ଶାଖା ପଲ୍ଲବ,

କେଉଁ ଅପେକ୍ଷେ   ଦୋଷୀ ତବ ପାଦେ
ନ କର ମୋଠାରେ କରୁଣା ଲବ ।

ବନ୍ଦୀ ବୋଲି ମତେ   କିବା ଦୃଶ୍ୟ-ନେତ୍ରେ
ଦେଖ କ ହେ ତେଣୁ ପାଶେ ନ ଆସ,

ଭେଦଜ୍ଞାନ ସବ   ଲଗେ ଅସମ୍ଭବ
ତୁମ୍ଭେ ଚରଚର ବିଶ୍ଵ ନିଃଶ୍ଵାସ ।

ସମାଜ ନିଷ୍ଠୁର   କରେ ଯାକୁ ଦୁର
ସେ ନୂତେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମ ବାହାର,

ଗଗନେ ପବନେ   ତନ୍ମୟା ତପନେ
ଜଳେ ଫଳେ ଫୁଲେ ତା ଅଧିକାର ।

ବନ୍ଦୀର ସ୍ୱଦେଶ ଚିନ୍ତା

ନରପତି ନର   କରେ ଅବରୁର
ପ୍ରକୃତ ସକଳେ ଦେଖେ ସମାନ,
ଦେ ମଳୟାମଳ   ସୁଗନ୍ଧ ଶ୍ରୀଚଳ
ପ୍ରବାହେ ପରଶ ମୋ ଦର୍ପ ଗ୍ରାଣ ।

କରୁଛି ଖର୍ଚ୍ଚନ   ସଦା ତବ ଗୁଣ
ନିଶିଳ ଜଗତ ଖାବ-ଖାବନ,
ଅବଦେଲେ ବେଳେ   ଏଥୁ କାବରଲେ
ବୁଝିଯାଅ ମତେ ମୁକ୍ତପବନ ।

ଆସିଅଛ ଭ୍ରମି   କେତେ ପୁଣ୍ୟଧାମେ
ଲଗାଇ ଦିଅ ମୋ ଶିରେ ପ୍ରସାଦ,
ସେ ପୁଣ୍ୟ ପରଶେ   ଦୁଃଖ ଅବସାଦ
ଅପସରୁ ଦୃଢ଼ ମୋହ ପ୍ରମାଦ ।

କନ୍ୟାର ସନ୍ଧ୍ୟା-ଭାବନା

ଗୋଧୂଳ ଗଗନେ ଏବେ
ଉଠି ପ୍ରାଚୀଦିଗ ଭାଲେ

ପ୍ରଦୋଷ ପ୍ରଥମ ତାରା
ତାଳେ କ୍ଷୀଣ ଜ୍ୟୋତିର୍ଯ୍ୟାତ୍ରୀ

ଅନାଏ ସେ ମିଟି ମିଟି
ଲୁଗେ କାନ୍ଥ ଆଉ ପାଖେ

କେତେ ଦୂରୁଁ କାବଦ୍ଧାରେ
ଲୁଚି ଯଥା ଉକ୍ତ ମାରେ ।

ତାର ସଙ୍ଗେ ମନେ ମୋର
ଫେନିଲ ଚରଣ କେତେ

ଦୁଃଖେ କେତେ ଦୃଶ୍ୟରାଶି
ମାଳାଞ୍ଜିବେ ଉଠେ ଭାସି ।

ଏକ ପରେ ଆନ ଆସେ,
ଅବରତ ପିଟେ ମଥା

ଲଗିଛି ଅନନ୍ତ ଖେଳା
ସଦେ ତାରକତ ବେଳା

ସୁମଳ ବିଚାର ଦିଶେ
ଶ୍ୟାମଳ ପାଦପପନ୍ଥ

ଚନ୍ଦ୍ରକାଳ ମୁକ୍ତଯାଏ
ଝରେ ଦୁରେ ଶୋଭିଯାଏ ।

ପଡ଼ିଉରେ ମାଛ ସେନି
କୂଳେ ତା ପିଲଏ ବୁଝି

ନୋଲିଆ ଲେଉଟି ଆସେ
ଗୀତ ଗା'ନ୍ତି ଅଛନ୍ଦାସେ ।

ପାଣିକି ଡାକିଲୁ କେତେ
ପାଗେଟି ଆଣିବେ କୂଳେ

ଭାଙ୍ଗିବେ ଲହଡ଼ି ସାତ
ଧରି ଯେହ୍ନା ବାପ ହାତ

ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି କେତେ ପକ୍ଷୀ	ସମୁଦ୍ର ଉପର ନରେ
ନିଜ ନିଜ ବସାମୁଖେ	ନିଶିଆନ୍ତି କଳରବେ ।
ଦଳ ଗୁଡ଼ି ଏ ପକ୍ଷୀଟି	ଥିଲା ପରା ପଥ ଦୃଢ଼
ବସା ଗୋଟି କେତେ ବେଗେ	ଏକାକି ଯାଉଛି ଉଡ଼ି ।
ହେବ ପରା ଏହା ବସା	କଲ୍ୟାଣ ପାହାଡ଼ ବୁଲେ
ବିଚାରକ ତହିଁ ଗତି	ସୁନ୍ଦର ଶାବକ ଭୁଲେ ।
ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ବୁଝାବନ	ବଞ୍ଚିଲ ତମାଳ ଡାଳ
ପିତବଣି ତତ୍ତ୍ୱର ପାଶ	ଉଡ଼ି ପକ୍ଷୀ ମାଳ ମାଳ
ଗୁଡ଼ି ବୁଝାବନ କୁଞ୍ଜେ	ଥିବ ନାହିଁ କେଳାହଳ
ସିନ୍ଧୁ ମରମର ଝୁଡ଼ି	ପଡ଼ୁଥିବ ପୁଲକଳ ।
କଲ୍ୟାଣ ଶବଳ ଶିର	ଦିଶେ ଦାଦାନଳ ତେଜ
ଆଶର ସେ ମନେ ମୋର	ବରୁଣୀ ପାହାଡ଼ ହେଜ ।
ବରୁଣୀ ଜଙ୍ଗଲେ ଏବେ	ଲଗିବଣି ଦାଦାନଳ
ଜଳୁଥିବ ଦାଉ ଦାଉ	ଶୁଷ୍କ ତରୁ ଶାଖାଦଳ ।
ଶୁଖିଲା ବାଉଁଶ ରଣି	ପୁଟୁଥିବ ଘନ ଘନ
ହେଉଲା ପବନ ବେଗେ	ବହୁଥିବ ସନ ସନ ।
ସିନ୍ଧୁରବରଣ ଶିଖା	ରକ୍ତ ନିଭୁ ଲହ ଲହ
ପରୁଷ ପବନ ଦାତେ	ଉଠୁଥିବ ଶହ ଶହ ।
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅଗ୍ନି କଣା	ନରେ ଯାଉଥିବ ଉଡ଼ି
କେତେ ତରୁ ଶୁଷ୍କ ଶାଖା	ଜଳ ପଡ଼ୁଥିବ ଛୁଡ଼ି ।
ନିଦାରୁଣ ଦିବାଲେକେ	ତୋପା ଦିଶୁଥିବ ବଣ
ତଳମଳେ ଝୁଲୁଥିବ	ଦେଖାଯାଏ ପ୍ରସ୍ତବଣ ।

ଶୁଣିଲି ପରର ଘାସ
କାତରେ ପଳାଉଥିବେ
ଦମ୍ ମାରୁଥିବେ ଯାଇ
ସମରଳ ଭୂମିପରେ

ସୁରୁଖା ନଅର ଆହା
ନିଶ୍ଚିତ ଉଦ୍ଧାର ଯହିଁ
ଲଭିଯାଇଛି ସେ ଧାପ
ଭଟ୍ଟାରେ ଉଠିଛି ଏବେ

ସେ ଅମା-ଅନ୍ଧାର କଥା
କହଁ ଭାବ ? ଡୁବେ ପ୍ରାଣ

ଲଭିଗଲେ ଏକାବେଳେ
ଦେଖି କିଏ ସମ୍ଭାଳିବ

ନୟୀ ବଳଗୁରୁ ଆମ୍ଭ
ବୁଲୁଥିବ ଏବେ ଏକା

ନରଣା ବସ ଦଗିଚି
କି ଅବା ନରଣା ଶୁଭାନ୍ୟ

ଗୁମୁଟିରେ କାବି ଘଣ୍ଟା
ଯେ ଯାହା ମଞ୍ଜିରେ ବନ୍ଦ

ସକ୍ତ ଶୁଆନ୍ତର ସଂଖ୍ୟା
ଲଗିବ ଏ ବଳିଯାକ

ବାଜିବଣି ମାଳାତୀ
ଏ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆରତି ବେଳେ

ଧାସେ ଜଳୁଥିବ ତଳେ
ମୃତ ଶଶା ଦଳେ ଦଳେ;

ଶିର ପଦ୍ମ ଶେଷ ଦୁରେ
ନଷ୍ଟ ଶଶୀଫଳପତ୍ରେ ।

ସ୍ବାଧୀନତା ଶେଷବର୍ଣ୍ଣ
ଜଳୁଥିଲା ଶୀତେ ଅତି,

ଅନ୍ଧାର କରୁଛି ଗ୍ରାସ
ବଣବୁଦା ଗଛ ଘାସ ।

ଏ ଅନ୍ଧାର କାବିଗାରେ
ଦୁଃଖ ଶୋକ ଅକୃପାରେ ।

ମହତ୍ତ୍ବର ଶୀତ ଗୁପ୍ତା
ଧରି ରକ୍ତ ମାଂସ କାୟା ?

ପକାଇ ସୁଗନ୍ଧ ଶୁସ୍କ
ସୁସ୍ବରଣୀ ଚଉପାଣ ।

ଗାଉଥିବ ଶୀତ ନାଦେ
ବସିଥିବ ଅବସାଦେ ।

ବାଜେ ଠଣ୍ ଠଣ୍ ଠଣ୍
ଦେଶେ ସବେ ବନ୍ଦୀଗଣ ।

ଜାଳେ ଉଦତ ଜଗୁଆଳ
ସଂଖ୍ୟା ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ପାଳ ।

କେତେ ଘଣ୍ଟା ଭେରି ଭୁଲି
ବେଢ଼ା ଉଠୁଥିବ ପୁର ।

କେନ୍ଦ୍ର କରୁଥିବେ ଜପ
କାହିଁ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ

ଈଶ୍ଵର ପକ୍ଷୀ ଗ୍ରାମେ
ଭଗବତ ପଦ ଦୁଆ

ଏ ବଜନ ବିଳେ କମ୍ପା
ଏକାନ୍ତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବସି

ସ୍ଵର ରତ୍ନଛନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୁ
ପାଇବ ପରଶେ ଶାନ୍ତି

ବଳାରତ ହୃଦେ ଦଶା
ଆରତି ରଚିବ ଏଥୁ

ଶାବନ ନବିତ ଚନ୍ଦ୍ର
ତାଙ୍କ ବଳେ ଶୀର୍ଷ ମୋର

ସେ ସଖା ସୋଦର ସ୍ଵାମୀ
ତାଙ୍କର ଆଶ୍ରୟେ ଏବେ

ପଡୁଥିବେ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ତୁତି
ଲଗିଥିବ ଦିବ୍ୟସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ।

ଏବେ ଭଗବତ ଭରେ
ଉଠିବଣି ଉଚ୍ଚସ୍ଵରେ ।

କରୁଛି ମୁଁ ସେ ଭବନା
କରେ ହେଲେ ଉପାସନା ।

ସଦ୍ ଭୁକ୍ତ ସଦ୍ ସ୍ଥାନେ
ତାଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ଧ୍ୟାନେ ।

ଅନ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଲାଳ
ପଦେ ପ୍ରେମ ସ୍ପର୍ଶ ତାଳ ।

ସେନ୍ଦ୍ର ମୋର ଧୃବତାର
ବିଷମ ଦୁଃସତ୍ କାର ।

ଅଛନ୍ତି ସଦା ମୋ ସାଥ
ସ୍ଵତୀର ଆଲୋକ

କାରାରେ ଜଣେ ବନ୍ଦୁକ ଦିୟୋଗବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣିବା ପରେ *

ତରୁଣ ବୟସେ ଯେବେ ବସି ତବ ପାଖ
ଲଭିଥିଲି ଜ୍ଞାନାଳକ ପ୍ରଥମ ମଞ୍ଚାର,
ସେ ଦିନୁ ଏ ଯାଏ ସବୁ ସ୍ମୃତି ମନ ଆସେ
ଶୁଣି ଆଜି ତବ ମୃତ୍ୟୁ ଶୋକ-ସମାଗୁର । ୧ ।

ଶ୍ରାବ୍ୟ ହେଲି ନାହିଁ ତବ ରୁଚି ଅନୁକଳ
ଜାଣ ମୁଁ କାହିଁଛୁ କାଳ ରିତ ହାତୀଜାଲେ
ଜୀବନର କର୍ମ-କ୍ଷେପ ସତେତ ଧ୍ୟାନକୁଳ,
ପାତ ଦାୟି ସୁଖଶାନ୍ତି କ୍ଷତଣ ପରିବାରେ । ୨ ॥

ଦେଖିବୁ ଅନ୍ତର ତବ ଥିଲ ଅଗ୍ନି କଣ
ଜଳିଅ ଯା ଲଗିଥିଲ ଯଥାକାଳେ ଚାପୁ,
କୁହୁନ କୁହୁନି ତାହା ଲଭିଲ ଅଜଣା
ନିରାଶର ଉଷ୍ମଶ୍ୱାସେ ତଳେଲ ଅପୁ । ୩ ।

କପାଳି ହୋଇ ସ୍ନେହ ଆଦର ବିଶ୍ୱାସ
ପୋଷଥିଲ ନିରନ୍ତର ଅନ୍ତରେ ମୋ ପ୍ରତି,

---

* ଗୋପବନ୍ଦୁକ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ପୁରୀବାସୀ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦିବ୍ୟସିଂହ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପରଲୋକ ସମ୍ଭାବନାର ଲିଖିତ । ଦିବ୍ୟସିଂହ ମିଶ୍ର ବ. ଏ ପାଶ କର ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଏ ସ୍କୁଲରେ ବ. ଏ. ପାଶ କରିଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷକ ଏକମାତ୍ର ସେଇ ଥିଲେ ।

କାଗଜର ଜଣେ ବନ୍ଧୁକ ଦୟୋଗବାଣୀ ଶୁଣିବା ଗରେ

ଅନ୍ତମ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମୋର ଦୂର କାଗଜବାସ
ସୁମର ମରମେ ବ୍ୟଥା ପାଇଥିବ ଅତି । ୪ ।

ହେଲ ମୋର କାଗଜଶ୍ରୁ ଯେବେ ପଡ଼େ ମନେ
ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲ ଆସି ଦରବାର ଦ୍ଵାରେ,
ଦଳଡ଼ଳ କରି ସ୍ଵେଦ ଲେଟଳ ନୟନେ
ଛୁଟିଲଣେ ଆଖିଖିଲ ମୋର ନମସ୍କାରେ । ୫ ।

ଫେରି ଏଥୁଁ କହିଥାନ୍ତି ପୁଣି ନମସ୍କାର
କହିଥାନ୍ତି ଫେଡ଼ି ମୋର କାଗ ଅନୁରକ,
ବିର କାଳ ଲଗାଇଲ ଶିତ ମୋର ଖାର
ଦଟାଇଲ ଏ କାରୁଣ ଶୋକ ଅଭିନବ । ୬ ।

ଆସୁ ଆସୁ ଆସିନ ଦେ ଯେତେ ଯେତେ ଦୁଃଖ
କରୁଛୁ ଏ ଛୁଟକ ମୁଁ ପାଖାଣୁଁ କଠିନ,
ଆତ୍ମୀୟସ୍ଵଜନ ଆଡ଼ ଫେରାଇଣ ମୁଖ
ଅଭିକାର କାଗଜକ୍ଷେ ପଶିଲ ଯେ ଦିନ । ୭ ।

ମୋ କାର୍ଯ୍ୟେ ମମତା ସଦା ଥିଲ ତବ ପ୍ରାଣେ
ମୋ ବିପଦେ ଶ୍ରେଷ୍ଠଥିଲ ସୁଜନ ବେଦନା
ନ ଗଲ ଶୁଗାନ ଯାଏ ଅନ୍ତମ ପ୍ରସ୍ତାଣେ
ଚିରଦିନ ରହିଲ ଏ ଗଣ୍ଡର ଶୋଚନା । ୮ ।

ରହିବ ଏପରି କେତେ ଶୋଚନା ସଞ୍ଚିତ
ଶେଷରୁଁ ଦୟୋଗ ଦୁଃଖ ଚଡ଼ା ଏ ଜୀବନ,
ଜାଗିଲେ ସେ ସ୍ମୃତି ଚିତ୍ତ ହୁଏ ବିଚଳିତ
ଭାସେ ଆଖି ଅଶ୍ରୁ ମରେ ଅଳ ଅବସଳ । ୯ ।

ଦେଖି ନାହିଁ ମାତୃମୁଖ ଅଜ୍ଞାନ ଶୈଶବେ
ପିତା ପୁଅ ପତ୍ନୀ ଏଇ ଦୟାଗ ଦୟାତ;
ବାର ବାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳ ଶୋକ-ମହାଶ୍ୱେବେ
ବୁଝାଇ ଦେଇଛି ବୁଝେ ଖବୁ କଷାଦାତ । ୧୦ ।

ବରଦ ବସାଦ ବସେ ରସାଣିତ ଧାର
ହର କାଳ ବାର ବାର ଶାନ୍ତି କରବାଳେ,
କରିଛି ଏ ବସେ ମୋର ଦାରୁଣ ପ୍ରହାର
କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ଶୁଣ ମାରିଛି ମୋ ଶୁଳେ । ୧୧ ।

ଅଳପ ବୟସେ ମୋର ବହୁ ଅନୁଭବ
ହୃଦ ନିଷ୍ପେଷିତ ମୋର ବରଦ କଷଣେ,
କୁଟିଛି ମୋ କଳ୍ପନାର ବିଳାସ ବୈଭବ
ଦେଖେ ମୁଁ ଶୀବନଗତି ବାସ୍ତବ-ନୟନେ । ୧୨ ।

କୃଣ ବେନି ଯଥା ମହାସାଗର ତରଙ୍ଗେ
ଶୁଣିଆଣି କ୍ଷଣେ ମିଳି ହୁଏ ଅନୁତେ
ପିତା ପୁଅ ପତ୍ନୀ ଏହି ମିଳି ଏକ ସଙ୍ଗେ
କାଳ-ସ୍ରୋତେ କାହିଁ ପୁଣି ଚଳନ୍ତି ଉତ୍ତଳ । ୧୩ ।

ଏହି କି ପ୍ରଣୟ ଗତି, ଏହି ପରିଣାମ ?
ଅଗାର ଶୀବନ ସ୍ରୋତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମିଳନ ?
ଭେଟ ସ୍ଥାନ ଏକମାତ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଧରାଧାମ ?
ତେବେ କିପାଁ ଏ ମମତା, ଏତେ ଆୟୋଜନ ?

ବେନି କୃଣ ବାରେ ଯେବେ ଭେଟି ପରସ୍ପରେ
ଅଳ୍ପ ଭ୍ରମଣ ପଥେ କରନ୍ତି ଗମନ,

କରରେ ନଶେ ବହୁଙ୍କ ବସୋପବର୍ତ୍ତା ଶୁଣିବା ପରେ

କେ ଜାଣେ ନ ଦେବ ବୋଲି ଭେଟ ଆଉ ଥରେ
ତୁଟେ ନାହିଁ କିପ୍ରାୟ ସ୍ମୃତି ମମତା କରନ । ୧୫ ।

ବିଚାରଲେ ଭୟ ନୁହେଁ ସେନେତ୍ର ବରନ
ଶୁଣାନ ନୁହେଁ ଏ ଜୀବ ଶେଷ ପରସୀମା,
କେବେ କାହିଁ ଦେବ ନଶ୍ଟେ ଶୁଭ ପଶ୍ଚିମନ
ପ୍ରକାଶିବ ପ୍ରାଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଣ୍ୟ-ମାଧୁରୀମା । ୧୬ ।

ସୁଖ ଦୁଃଖ ତେଣୁ ମୋର ସମ ସଦକର
ଜନମେ ମରଣେ ନାହିଁ ଦୁରସ ବିଷାଦ,
ଆତ୍ମାଦେ ଆପଦେ ମୋର ସମାନ ଆଦର
ସବୁ ଶୁଭ ବିଧାତାଙ୍କ ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦ । ୧୭ ।

ଏ ବରୁଣେ କାର ମୋର ପୁଣ୍ୟ ଚପୋବନ
ଆତ୍ମୀୟ ବସୋପ ଆଶେ ଅପୂର୍ବ ଭଲେଷ
କ୍ଷମେ ଯେ ନିକଟେ ମୋର ଆସିଛି ମରଣ
ଭବିଷ୍ୟୁ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବେ ଅବଶେଷ । ୧୮ ।

ଦେଖାଦିଅ କାରେ

ବଶଦ୍ଦ ମୋତେ ଦିଶେ ଅନ୍ଧକାର
ଲଗେ ଏ ଜୀବନ ଅତି ଗୁରୁତ୍ବର
ନିରାଶା ବଶାଏ   ବହେ ଅଶ୍ରୁଶା
କରିବି କି ପ୍ରତିକାର ? । ୧ ।

କାହିଁ ମୋର ସେହି ପ୍ରାଣ ପ୍ରେମଧାର
କାହିଁ ମୋର ସୁଧାମୟ ହୃଦୟର
ଦିଅ ଦେଖାବାରେ   ଏ ଘୋର ଅନ୍ଧାରେ
ଦେଖ ମୁଁ କି ନାରଖାର ! । ୨ ।

ଚଳାଅ ମୋ ଅଙ୍ଗେ ଅମୀୟ ଅଙ୍ଗୁଳି
ଦିଅ ଶିରେ ମୋର ପୁଣ୍ୟ ପଦଧୂଳି
ବଳାଅ ସେ ଶାଶୁ   ମୃତ୍ୟୁ ଉପୁଜଣ
ଉଠୁ ପ୍ରାଣ ମୋ ଉତୁଳି । ୩ ।

ବୁଡ଼ି ନାହିଁ ପୁଣି ଏବେ ମୋ ଚେତନା
ଲେଉଟେ ଏ ପରାଣ ସେନେହ ସାନ୍ତ୍ବନା
ଅଳପ ଅପାଙ୍ଗେ   ଅନାଥ ଏ ଅଙ୍ଗେ
ଆସୁ ଆଶା ଆଶ୍ୱାସନା । ୪ ।

ମଧୁର ମୃଦୁଳ ବିମୋହନ ତାନ
 ଶୁଣାଅ, ପୁଲକ ଉଠିବ ପରଶ
 ଆଶୁ ଉପରୁ କରନ୍ତେ ବିରୁର
 ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମୋର ଜ୍ଞାନ । ୫ ।

ଉଠୁପଛେ ତାନେ ଦୁଃଖମୟ ଗୀତ
 ଦୁଃଖଗଡ଼ା ପ୍ରାଣ ପାଉ ଦୁଃଖେ ପ୍ରୀତି
 ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ମୋର ସମାନ ଆଦର
 ବାଅ, ବେଳ ଯାଏ ବଳ । ୬ ।

ପ୍ରେମର କି ଏହି ପରିଣାମ ?

ଭେଳ କରୁଣେ ବେନି ହୃଦ ତଳତଳ

ମିଶିଲ ସହଜେ ଯଥା ଜଳ ସଙ୍ଗେ ଜଳ ।

କୋମଳ କୈଶୋରୀ ଧୀର ହେଲ ଗାଡ଼ିବର

ସହେ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ, ହେଲେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅନ୍ତର

ଆହାର ଭୋଜନ ନଦ୍ରା ସ୍ନାହାନ ଆକାଶ

ଗାନ ଧ୍ୟାନ ଅଧ୍ୟୟନ ସୁଧାସ ବିଳାପ ।

ଜୀବନର ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟେ ଯଥା ଏକ କଳେ

ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏକ ଭାବେ ବେନି ତନୁ ତଳେ ।

ଏକ ହୃଦୟ ଲାଗି ଯେବେ ଦୁଃଖ ଦାଉ ଗାତ

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆନ ନେତୁ ହୁଏ ଅଶ୍ରୁ ପାତ ।

ବେନି ପିଣ୍ଡ ଏକ ଆତ୍ମା ଏକ ମନ ପ୍ରାଣ

ବେନି ହୃଦୟ ଏକ ତନ୍ତ୍ରେ ବାଜେ ସମ୍ଭାବନ ।

ସେ ମୋହନ ତନ୍ତ୍ରେ ସୃଷ୍ଟ ହୁଏ ଥିଲା କାହିଁ

ସୁପ୍ନେ ହେଲେ କେନ୍ଦ୍ର କେବେ ମନେ ଭାବ ନାହିଁ ।

ରୁହଁ ରୁହଁ ବରୁ ବାଣୀ ହେଲ ବେନି ଭାଗ

ନାହିଁ ଆଉ ତାନ ଲୟ ନାହିଁ ଗୀତ ସ୍ଵର ।

ଉପକଳ ଅଲକ୍ଷିତେ କାହୁଁ ଅନୁବନ୍ଧୁ

ସ୍ଵାର୍ଥ ତାପେ ଛୁଣ୍ଡାଇଲ ପ୍ରୀତି-ପଦ-ସିନ୍ଧୁ ।

ସଂହତ ଶ୍ୟାମଳ ପିଂଗୁ ଶୈଳନର୍ତ୍ତେ ଲୁଚି,

ଥିଲା ଶିଳା ଭେଦକ୍ଷମ ସୁଷ୍ମ ବଜ୍ର ସୂତ ।

ଅକସ୍ମାତେ ବିଦାରିଲୁ ଶରଳ ଶିଖର
ଏକ ଶୁଦ୍ଧ ଦ୍ଵିଧା ଏବେ ଯୋଜନ ଅନ୍ତର

ମଧ୍ୟ ବହେ ଶ୍ଵାସବେଗେ ବିଶାଳ ପ୍ରପାତ
ଦୃଷ୍ଟି କି ଆଉ ସତ ବେନିଜ ସାକ୍ଷତ ?

ନୟର ଭବେ କି ଏହି ଜୀବନର ଗତି,
ସିଂହଦଳର କି ନର ପ୍ରସ୍ତୁ ପୀରତି ?

କଣ୍ଠକପକୁଳ ପଥେ କୁସୁମ ବିତାନ
ମରୁଭୂମି ପ୍ରେମ ସିନ୍ଧୁ ସଲିଳ ସମାନ ।

ମରପିଣ୍ଡେ ପ୍ରେମ ଏକ ଅମର ସଞ୍ଚାର,
ପାର୍ଥିବ ଜଗତେ ପ୍ରେମ ସ୍ଵର୍ଗ ସୁଧାକର ।

ପ୍ରେମର ଏ ପ୍ରଶସ୍ତି କି କବି କଳପନା,
ପ୍ରେମ କି କେବଳ ନୀତି ସ୍ଵାର୍ଥର ଛଳନା ?
କିଶୋରେ ଉତ୍ସୁକ ପ୍ରେମ ମିଳି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣ
ଛତ୍ରର ବୟସେ ତାର ଏହି ପରିଣାମ ?

ଯୌବନ ସରସ ଭାବ ହୃଦୟ ପ୍ରସାର
ପ୍ରଶାନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦୋର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବିକାର ?

ଜୀବନର ପଦେ ପଦେ କାହିଁ ତେବେ ମେଲ
ନୁହେ ପର ଏ ଜୀବନ ବୃଥା ଶିଶୁ ଖେଳ ?

ଧୂଳି ଧୂଳି ଶତ ଧୂଳି ପ୍ରୋତ ପ୍ରଶାନ୍ତତା,
ନାଶେ ଯେ ମାନବ ହୃଦ ସ୍ନେହ ସରଳତା ।

ଗର୍ବ ଅହଙ୍କାରେ ଯାର ପୀରତି ପିନ୍ଧିତ
ଆଦିଲ ପ୍ରାଣେ ଯେ ଗାଏ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରେମ-ଗୀତ,

ବହୁଯାଏ ଦୁରେ ଯାର ବଶୁ ପ୍ରେମିକତା
 ଶିର୍ଷାନିଳେ ଜଳେ ଆଶ୍ୟ ନିକଟ ମମତା,

ଶୈଶବ ଉଦ୍‌ବେଗୀୟାନ ସୁକ୍ଳଦ ସରଳ
 ତରୁଣ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରମ୍ୟ କୋମଳ ତରଳ ।

ପ୍ରେମ-ପୁଲକିତ ନବ ମଧୁର ଯୌବନ,
 ସରଥୀନ୍ତା ଏଥୁ ହେଲେ ମାନବ ଜୀବନ ।

ରହିବ କି ଚିରଦିନ ଯୋଜନ ଅନ୍ତର ?
 ବହିବ କି ଚିରଦିନ ଅତଳ ସାଗର ?

ଶୁଣିବ ନାହିଁ କି ସିନ୍ଧୁ ନିଦାଘ କରଣେ ?
 ଘନିବ ନାହିଁ କି ଶୀତ ହିମ ଆବରଣେ ?

ନିର୍ମଳ ଶରଦ ଶଶୀ ଶୀତଳ କରଣ
 ମଧୁର ବସନ୍ତ ମୃଦୁମଧୁ ସମୀରଣ,

ହରିବ ନାହିଁ କି କେବେ ପରାଣ ବେଦନା ?
 ଘଟିବ ନାହିଁ କି ଆଜି ଯୁଗଳ ଯୋଜନା

କୁଟିବ ନାହିଁ କି କେବେ ହୃଦୟରୁ ଦାଗ,
 ପାଟିବ ନାହିଁ କି ଗୁଣି ପୂର୍ବ ଅନୁରାଗ ?

ଲିହି ଯେ ବୁକୁରେ ଶିର ଗୁଣ୍ଠି ଆନ ମୁଖେ
 ଶୋଇଥିଲା କୁତୁହଳେ ଏକ ମନ ସୁଖେ ।

ଯେତେଯେତେ କଥା ଅଛି ସେ ବୁକୁ ଭିତରେ
 ଫିଟିବ ନାହିଁ କି ତାହା କେବେ ଏକାନ୍ତରେ ?

ଏକକୁ ଅନାଇ ଆନ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁଧାର
 ବହିବ ନାହିଁ କି ଭେଦ ହୃଦୟ-ଦୁଆର ?

“ତୁ ଗୁଡ଼ିଲେ ମୁଁ ତ ତତେ ନ ଗୁଡ଼ିବି କିଣେ”

କହିବ କି ଏକ ଆନେ ଇଚ୍ଛା ତ ଶିକ୍ଷଣେ ?

ମାରବ ଆଳାପେ କହି ମରମ ଭାଷଣ

କରିବ ନାହିଁ କି ଏକ ଆନେ ଆଲିଙ୍ଗନ ?

ବିଭାସିବ ପ୍ରେମ ତେବେ ଅଭିନବ ରାଗେ

ଯୁଗଳ କମଳ କଳି ପୁଷ୍ଟିବ ସରାଗେ ।

ବିଚ୍ଛେଦେ ବିକାଶ ପ୍ରେମ ଅତି ମଧୁମୟ

ଶୀତ ଅନ୍ତେ ଶୋଭେ ସିନା ନବ କଶଳୟ ।

ବିଶ୍ଵର ମିଳନ ଚିତ୍ର

କାହିଁ ତପନ କେତେ ଦୂର ଅମ୍ଭରେ
କାହିଁ ନଳିନୀ ତଳେ ପୁଟଇ ସରେ,
ଉଇଁବା ମାସେ ରବି କର ବଡ଼ାଇ
ନଳିନୀ ଅଙ୍ଗେ ଦିଏ ଅଙ୍ଗ ଲଗାଇ । ୧ ।

କାହିଁ ସୁମଳ ନଈ ବସନ୍ତ ଲଗ୍ନୁ
କାହିଁ ଧରଣୀ ତଳେ ସୁମଳ ସିନ୍ଧୁ,
ପ୍ରେମେ ଲହରୀ ବାଳା ଖେଳେ ଉଲ୍ଲାସେ
ସୁଧାଂଶୁ ସୁଧାମୟ କର ପରଶେ । ୨ ।

ସଞ୍ଚର ବାୟୁ କାହିଁ ଅନଳ ପଥେ
ନ ଭୁଲେ ପ୍ରୀତି ଗିରିଗୁହା ସଙ୍ଗତେ,
ନ କରି ଦିନ ବାର ଉଡ଼ୁ ବାରଣୀ
ଦଶ ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ରୁମ୍ଭେ ପବନ । ୩ ।

ମରଦ ଆଲିଙ୍ଗନେ ସଦା ସ୍ନେହରେ
ରୂପକ ତପନାକୁ ନିଜ ଦେହରେ,
କଳା ହେଲେହେଁ ମେଘେ ପ୍ରେମ ପୁଲକେ
ରୁରୁ ତପଳା ରୁମ୍ଭେ ପଲ ପଲକେ । ୪ ।

ବିସ୍ତାରି ଶାଖା ଭୁଜ ହେ ସୁବେଶେ
ଲଳିତ ଲତା ତନୁ ପ୍ରେମେ ଆଶ୍ରେଷେ,
ନ ଛାଡ଼େ ତରୁ ସଙ୍ଗ କେବେ ବ୍ରତଣୀ
ସଦାଞ୍ଜ ଚେମୁଖେ ଚୁମ୍ବଇ ଯଶ । ୫ ।

କଠିନ ଶିରବସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଝରଣା
ଅଙ୍ଗରେ ଅଙ୍ଗ ହୃଦ ଶୁଭ୍ରବରଣା,
ସହେ ଶଇଳ ତାର ପ୍ରପାତ ଶ୍ରୀ
ସାଦରେ ଯଦା ସେହ୍ନେ ଗଳାର ହାର । ୭ ।

ଲବି ସତେ ବେଢ଼ ପଥ ଦୁର୍ଗମ
ପ୍ରେମେ ଡହେଇଲି ଲଭି ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗମ,
ଚନ୍ଦ୍ରଲେ ପିନ୍ଧି ମର ବଶାଳ ବାହୁ
ଗାଡ଼ି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ନ ଦୃଶ୍ୟ ଆଉ । ୮ ।

ଭୁଲି ସାଗର ନିଜ ମହତପଣ,
ପ୍ରେମେ ଡହେଇଲି ଚନ୍ଦ୍ର ବେଳା ଚରଣ,
ମର୍ଯ୍ୟଦା ଜଗି ମନା କରଇ ବେଳା
ଲଗିଛି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏ ପ୍ରୀତିଶେଳା । ୯ ।

ଚନ୍ଦ୍ର କଠିନ କୌତୁ କଠିନ ଶିଳା
ଜଗତ କି ବଚିତ ଏ ଯେମି ଲୀଳା
ଚନ୍ଦ୍ରନ ଆଲିଙ୍ଗନ ପୀତେ ହିୟା
କ୍ଷଣକେ ଚେଳାଏ ପାଶାଣ ହୁଆ । ୧୦ ।

ଶୂନ୍ୟ ସଂସାର ମୋର ଶସ୍ୟ ସଦନ
ଚନ୍ଦ୍ରନ ଆଲିଙ୍ଗନ ମତେ ସ୍ବପନ,
କିଏ ବା ଦେବ ନେବ ପ୍ରେମ-ପୀୟୂଷ
ମାରବ ହାତୀକାର ଯିବ ଆୟୁଷ ? । ୧୧ ।

ମିଳିବ ନାହିଁ କି ସେ ପୀରତି ସୁଧା
ମୋ ଲଗି ଶୁଷ୍କ କିଏ ବିଷ୍ଣୁ-ବସୁଧା ?
ଆଦର ଆଲିଙ୍ଗନ ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ରନ
ଦେବ ନାହିଁ କି ପ୍ରାଣେ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରେରଣ ?

ଜାଣେ ଅଛନ୍ତି ମୋର ପରାଣ ପଡ଼ି
ସୁନ୍ଦର ସତ୍ୟ ଶିବ ଅଗତିଗତି,
ରହିଛି ନିତି ତାଙ୍କ ବାଟ ଅନାଇ
ହୃଦ-ପଲଙ୍କେ ଫୁଲଶେଷ ସଜାଇ । ୧୬ ।

ଦେଖିବି ଥରେ ଯେବେ ପରାଣନାହା
ଛୁଡ଼ିବି ନାହିଁ ଭିତ ଧରିବି ବାହା,
ବିହ୍ୱଳ ମନ ଭରି ଚୁମ୍ବି ଆଲୋଷ
ପୁରବ ପ୍ରାଣପ୍ରାସ ହରିବି କ୍ଳେଶ । ୧୭ ।

ମିଶେ ସରିତ ଯଥା ମହାସାଗରେ
ଜଡ଼େ ବଲ୍ଲଭ ଯଥା ତରୁ ଅଙ୍କରେ,
ମାଳ ମାରଦେ ଯଥା ଖେଳେ ତପଳା
ନର୍ତ୍ତର ଧାରା ଯଥା ଗିରି ମେଖଳା । ୧୮ ।

ନାଚେ ଲହରୀ ଯଥା ଶଶୀ ପରଶେ
ନଳିନୀ ଯଥା ରବିକରେ ହରଷେ,
ମିଳାଇ ପ୍ରାଣ ତଥା ପ୍ରାଣେଶ ପଦେ
ନାଚିବି ବିଶ୍ୱପ୍ରେମେ ପରମାନନ୍ଦେ । ୧୯ ।

ଗିରି ସାଗର ନଦୀ ତପନ ଶଶୀ
ସବେ ଚୁମ୍ବିବେ ମୋତେ ପ୍ରେମେ ପରଶି,
ମୋ ପ୍ରାଣ ପ୍ରେମଧାରେ ଶ୍ୱପିବ ଧରି
ହେବ ଏ ବିଶ୍ୱ ମୋର ପ୍ରେମ ପସରୀ । ୨୦ ।

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

କନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

(୧)

“ଦେଶବାସୀ କେନ୍ଦୁ ଅଛୁଁ ସୋଦର
କାଗଦଣ୍ଡେ ମୋର ହେଲ କ କାତର ?
ଥିଲ ଏହା ଆବୁ ଜଣାଶୁଣା କଥା,
ସେଥିପାଇଁ ତେବେ କପା ମନେ ବ୍ୟଥା ?
କାତରତା ସିନା କାପୁରୁଷ ପଣ,
ସର ମାରେ ଅବା ମରେ କରି ରଣ ।
ପଛଦୁଆ ନାହିଁ ସରର ଜାତକେ,
ନ ମରେ ସେ କେଉଁ ପରାଣ ଅତଙ୍କେ ।
ଜାଣିଛି ଲାଗିଛି ଏ ଶାନ୍ତି-ସମର,
ନାହିଁ ଏଥି ତୋପ ହାତହତଆର ।
ବଳ ବା ବିରବ ନାହିଁ ଏଥି ଲୋଡ଼ା,
ନାହିଁ ଲୋଡ଼ା ସାନ ରଥ ହାତୀ ଗୋଡ଼ା ।
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବଳେ ଲାଗିଛି ଲଢ଼ାଇ,
ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପଶୁବଳର ବଡ଼ାଇ ।
ଛୁଡ଼ି ଧନ-ଆଶା ଘରଦାର-ମାୟା
ଅସଙ୍ଗତସ୍ଥେ ଯେ ସାଜଅଛି କାୟା,
ଅନ୍ଧଂସା-ବଳରେ ଯେହୁ ବଳୀୟାନ,
ଏ ରଣସ୍ରାଜ୍ୟେ ତା’ର ଏକା ସ୍ଥାନ ।

ଏଥିରେ ପ୍ରଥମ ଫଳ କାଗଦଣ୍ଡ,
 ପଛେ ହୋଇପାରେ ଦେହ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ;
 ବୁଝି ଏହା ମୁହିଁ ପଶିଛି ସଂଗ୍ରାମେ,
 ନାହିଁ ମୋ ଭୟର ମାନ ଅପମାନେ!
 ମିଶ୍ର ମୋର ଦେହ ଏ ଦେଶମାଟିରେ
 ଦେଶବାସୀ ଗୁଳିଯାଆନ୍ତୁ ପିଠିରେ ।
 ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା-ପଥ ଯେତେ ଗାଡ଼ି
 ପୁରୁ ତହିଁ ପଡ଼ି ମୋର ମାଂସ ହାଡ଼ି ।
 ସ୍ୱାଧୀନତା-ପଥେ ତଳେ ହେଲେ ନର
 ମୋ ଜୀବନ ଦାନେ ହେଉ ଅଗ୍ରସର ।
 ମଙ୍ଗଳମୟଙ୍କ ସୁମଙ୍ଗଳ ଛକ୍କା
 ପୁରୁ ଏ ପରାଣେ ଏହି ଶେଷ ଭାଷା ।” ।୧୫

(୨)

“ହେ ଉତ୍କଳବାସୀ ମୋ ଭାଇ ଭଉଣୀ,
 ମୋ ଦଣ୍ଡ-ବାରତା ସବେ ଥିବ ଶୁଣି ।
 ଶୁଣି କି ହେ ମନେ କରୁଛ ଗୋଚରୀ ?
 ଗୋଚରୀ କିପାଁ ? ଏ ମୋ କର୍ମ ରଚନା
 କହୁଥିଲି ପର ବୁଲି ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ,
 ‘ଦେଶ ପାଇଁ ଦଶ ପାଇଁ କରି କାମ,

ମିଳେ ଯଦି କାହା ଭାଗ୍ୟେ କାଗବାସ,
 କାଗ ନୁହଇ ସେ ପବିତ୍ର ପ୍ରଭାସ ।’
 ଆସି ଏଥୁ ସୁଦ୍ଧା ଏବେ ମୋ ବନ୍ଧୁର
 ଏ ଜାତୀୟ-ମୁକ୍ତି ସ୍ଵରଗ ଦୁଆର ।
 ନରବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ତ୍ଵେ ବସି କାଗବାସ
 ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଏବେ ଗଲ ରାଜମାସ ।
 ଏହିପରି ଗଲେ ତଉରଂଗ ମାସ
 ଫିଟିବ ମୋହର ବଳ ନାଗଫାଶ ।
 ବରଷାରେ ମହାନଦୀ-ସୋତ ପ୍ରାୟେ
 ଦିନ ପରେ ଦିନ କେଡ଼େ ବେଗେ ଯାଏ ।
 କାଲି ପରି ମୋର ପୁରବ ମିଆଦ,
 ଦିଅ ଭାଇ ମୋତେ ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ—
 ମୁକୁଳ ଦ୍ଵିଗଣ ତେଜେ ନବ ବଜେ
 ଗଟେ ଯାଉ ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ପାଦତଳେ ।
 ପୁବ ପୁରୁଷର ପବିତ୍ର ଶୁଣାନ
 ଦେଶର ଜାତିର ଗଉରବ ଗାନ ।
 ପୁଣ୍ୟ ଜନ୍ମମାଟି ପୁଣ୍ୟ ଦେବାଳୟ
 ଉଦ୍ଧରିବା ପାଇଁ କଲେ ତନୁଷୟ,
 ମାନବ ଜନମ ହୁଅଇ ସଫଳ
 ଏ ମହାଦାସୀ କିବୁ ଝିକ ଉତ୍ତଳ ?

ଜାଣିବୁ ମମତା ବିଶ୍ଵଜନ-ପ୍ରୀତି,
 ଉତ୍କଳବାସୀର ହେଉ ଏହା ମାତି,
 ମାରକ ନିଶ୍ଵାସେ ବସି ବନ୍ଦୀଘରେ,
 ମାଗେ ଏହି ଭିକ୍ଷା ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ପୟରେ ।” । ୧୫ ।

(୩)

“ମୋ ଭାଇ ଭଉଣୀ ହେ ଉତ୍କଳବାସି,
 ସ୍ଵରାଜ୍ୟ-ସାଧନେ ନ ହୁଅ ଉଦାସୀ ।
 ସେ ଘାଣ୍ଟାରେ ଥରେ କରନ୍ତୁ ବିଶ୍ଵାସ,
 ନ ଛାଡ଼ ତା ଥିବା ଯାଏଟି ନିଃଶ୍ଵାସ ।
 ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ମାନବ ଜନ୍ମ ଅଧିକାର,
 ଏହା ବନେ ଦେଶ ହୁଏ ଛାରଖାର ।
 ଅଙ୍ଗେ ନିଶ୍ଵାସ କେତେ କି ଅବସ୍ଥା,
 ଅଳ୍ପ ବସ୍ତୁ ଆଉ ହେବ କି ହେ ଶସ୍ତ୍ରା ?
 ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ପରେ ଆସେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ,
 ପ୍ରଜାକୁଳ ଯମେ ଭଜିଲେଣି ଅସ୍ତ୍ର ।
 କେତେ ମାସେ କେତେ ପ୍ରକାରରେ କର,
 ଦେଇ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଶକ୍ତି ଲାଗି ଘର ।
 ଟାଳିବା ବାସନ ହେଉଛି ନିଲମ,
 ତେବେ ହେଲେ ନାହିଁ କରମ ବରମ ।

ସହ ନାନା ଦୁଃଖ ଯାତନା ସନ୍ତତ,
 ନାହିଁ ଆଉ ତୁମ୍ଭ ଶରୀରେ ରକତ ।
 ଜାଣେ ମୁଁ କରୁଛ ନାନା ଅତ୍ୟାଧିକ,
 ଡରାଇ ଶାସିବା ସ୍ଥାନ ରଜନୀତି ।
 “ରହିବ ନାହିଁ ଏ ମାତ୍ର କାଳେ କାଳେ,
 ନାଶଯିବ ସତ୍ୟ-ନ୍ୟାୟ କରବାଳେ ।
 ପ୍ରଜା ଲାଗି କଲେ ପ୍ରଜାପତି ସୃଷ୍ଟି,
 ପ୍ରଜା ଲାଗି ରକ୍ତ କରେ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି ।
 ପ୍ରଜା ଲାଗି ଉଦୟ ରବି ଶଶୀ ଚାନ୍ଦ,
 ପ୍ରଜା ଲାଗି ବହେ ଶତ ନଦୀଧାରା
 ପ୍ରଜା ଲାଗି ରଜ୍ୟ, ପ୍ରଜାର ଶାସନ,
 ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରର କଥନ ।
 ଭରତର ରଜଧର୍ମ ସନାତନ—
 ପରଜା ରକ୍ଷଣ ପାଳନ ରଞ୍ଜନ ।
 ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଏ ନୀତି ହୋଇବ ପ୍ରବୃତ୍ତ,
 ନ ରହିବ ଆଉ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ବରୁତ ।
 ନ ସହିବ କଷ୍ଟ କେହି ଅନାଦାରେ,
 ନ ମରବ ଦୁଃଖୀ ଧନୀଙ୍କ ପ୍ରହାରେ ।

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

ଡବଲ ଶାସିବା ମାତ୍ର ଶୁଣି ଯିବ,
ପ୍ରଜାଙ୍କ ମତରେ ଶାସନ ଚାଲିବ ।
ଏହି ନବ ଯୁଗ ଆଣିବା ସକାଶେ,
ଗାନ୍ଧି ରହିଛନ୍ତି ସିନା ନାଶବାସେ ।
ହରତର କେତେ କେତେ ମହାଜନ
ବନ୍ଦୀଶାଳେ ଏବେ କଟାନ୍ତି ଜୀବନ ।
ମୁଁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅନୁଚର,
ତୁମ ଅକସ୍ତନ ଆତ୍ମୀୟ ଶୋଦର ।
ଉତ୍କଳମାତାର ଆତ୍ମ ନେତୃତ୍ୱ—
ସଙ୍ଗେ କାଗାଣାରେ କଲି ପିଣ୍ଡ ପୂଜ ।
ବସି ଏଥୁ ସଦା ରହିଛି ଅନାଳି
କାଗାଣାର ଛିଦ୍ରକୁ ତୁମ ଆଖି ଘାରି !
ଅରଟ ଚଳାଅ ପ୍ରତି ଘରର ଘରେ,
ଗ୍ରାମର କଳହ ତୁଟାଅ ଗ୍ରାମରେ ।
ଶୁଲ ସତ୍ୟପଥେ ନାହିଁ ତର ଉପ,
ଅସହଯୋଗରେ ବିଜୟ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଛାଡ଼ ଉଚ୍ଚ ମାତ ଭେଦ ଅନ୍ଧକାର,
ଦେଉ ମାଳାଚକ୍ଷୁ ସମତା ପ୍ରସାର ।
ଝଣ୍ଟିଗିରି ଭେଦ ଅହିଂସା-ମନ୍ତ୍ରର
ଜାଗୁ ପୁଣି ଥରେ ଉତ୍କଳ-ଅନ୍ତର ।

ମଳାତଳନାଥ ଦ୍ରବ୍ୟ ଶ୍ରୀନିବାସ
ପ୍ରବଚେ ଆଶା ରଖ ଏ ବିଶ୍ୱାସ ।” ୨୭ ।

(୪)

ଭରତେ ଜନ୍ମକ ମହା ପୁଣ୍ୟଧାମ,
ଭରତ ପାଣ୍ଡିରେ ନ ଥିଲ ତା ନାମ,
ପାଦପଦ୍ମ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଧନ, ମାନ ବଳେ
ଉତ୍କଳର ନାମ ସମସ୍ତଙ୍କ ତଳେ ।
ଭରତ ଜାତୀୟ ମହାପୁରୁଷ ଲବେ
ନ ବସେ ଉତ୍କଳ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଦେଶ,
ତେଣୁ ଜଗନ୍ନାଥ କରୁଣାନିଧାନ
କରୁଣା କଟାକ୍ଷେ କଲେ ଅବଧାନ ।
ଅସହଯୋଗର ପବନ ସରତ
ଉତ୍କଳର ବକ୍ଷେ ହେଲ ପ୍ରବାହତ ।
ଗାନ୍ଧୀ ଭଗୀରଥ ନିଜ ପୁଣ୍ୟବଳେ
ଆଣିଲେ ଅସର ନାହିଁସା ଉତ୍କଳେ ।
ହମାତଳଠାରୁ ସୀମାତଳ ଧର
କୁମାରତା ଯାଏ ଖେଳିଲ ଉତ୍କଳ ।
ଉତ୍କଳେ ସେ ପୁଣ୍ୟ ସ୍ତୋତ ଶୁଭ ଧାରେ
ବହେ ପୁରସିଳୀ କାନ୍ତାରେ ସ୍ଥାପରେ ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଅସଙ୍ଗ-ପ୍ରବାହେ 'ଭୁବିତ
 ବାହୁଛନ୍ତି ଯେହୁଁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ବୋଇତ,
 ସେ ଦଳରେ ମୁହିଁ ଅକ୍ଷୟ ଜଣେ
 ମୋଡ଼ୁ ଥିଲି ନାହିଁ ମଙ୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତେଣେ ।
 ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ବଢ଼ିଲା ଦଳ ଘାତେ ପଡ଼ି,
 ମୋ ହାତେ ଲାଗିଛି ଏବେ ଲୁହାକଡ଼ି ।
 ଆଉ କେତେ ଜଣ ନାହିଁ ଆଶା
 ମୋ ସଙ୍ଗରେ ସମ ଦଶା ଛନ୍ତି ପାଇ ।
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳନବାଣୀ ଏ 'ଦଶା' ଦେଖିଣ
 ନିରାଶରେ ବଳ କର କି ହୋଇଣ ?
 କର କି ଶ୍ରବଣ କାଶ୍ମୀର ବିହ୍ୱଳେ
 ଶୁଣିବ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ବୋଇତ କେସନେ ?
 ନ ଅଟକେ କର୍ମ ନେତ୍ରରେ ଅଭାବେ,
 ଧର୍ମ-ନାବ ତଳେ ଧର୍ମର ପ୍ରସାବେ ।
 ବିଶେଷେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ;
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ନେତା ନିଜେ ନ ସମ୍ଭାବ ।
 ଇତିହାସେ ଶୁଣିଅଛ ଜନଶ୍ରୁତି
 କାହିଁ ସୁଦ୍ଧା କାଳେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବିହ୍ୱଳ,
 ଶୁଣିଛ ତ ପ୍ରଭୁ ମଳାବତୀନାୟକ
 ବିଜେ ଧରି ହାତେ କୁମାରୀ ଶାୟକ,

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୃଥ୍ୱୀରେ ସେନାପତି ପଶେ
 ହୋଇଥିଲେ, ବଳେ ସମର-ସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଣେ ।
 ଉଡ଼ିଲାଓଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଡ଼ି-ଝେନପୁନ୍ନୀ-
 ଅଜିଯାଏ ଶ୍ୱାସ-ଗାସ କମ୍ପଦନ୍ତୀ ।
 ଏବେ ପୃଥ୍ୱୀ-ପ୍ରସଙ୍ଗ ମାଳାଚଳେ ଯାଇ
 ଜଳା ଧଳା ଘୋଡ଼ା ପରେ ବେନ ଶୁଭ,
 ସରମୁଖି-ବିଷଣ ଯେହ୍ନେ ଅଗ୍ନି-ଶିଖା
 ଯେ ମୁହଁ ମାଗେ ଛାମୁର ଶାଣିକାସ
 ଏ ଛତା-ତ ନୁହେଁ ଶିଳ୍ପୀର କଳ୍ପନା;
 ଏ ପଦ୍ୟର ସାକ୍ଷୀ ମାଣିକପାଟଣା ।
 ଏହି ସେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ପ୍ରଣୟ ଶେଷପ୍ରକାଶ,
 ହୋଇଛନ୍ତି ଠୁଳ ପହିଁ ଚୀର୍ଷାବଳୀ ।
 ତା-ମଧ୍ୟେ ଉପାଦେ-ପ୍ରଣୟ ମାଳାଚଳ
 ଶରତର ଧର୍ମ-ହୃଦ-ଶିବଦଳ ।
 ଏବେ ମାଳାଚଳେ ଶିଳେ ଜଗନ୍ନାଥ,
 ତେବେ କଥା କହ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅନାଥ ?
 ନାହିଁ ପୁଣ ବଳ, ନାହିଁ ପୁଣ କର୍ମ,
 ନାହିଁ ପୁଣ ସତ୍ୟ, ନାହିଁ ପୁଣ ବର୍ମ ।
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବାସୀର ଦେଖି ଏ ଦୁର୍ଗତ
 ଦାସୁରୁତ ଏବେ ମାଳାଚଳପତ ।

ବନ୍ଦୀର ଅମୃତ

ମାସ ବୁଝେ ଭଲ, ହେଲେ ଧର୍ମବଳ
ନବ ଦେଲେ ପୁଣି ଜାଣିବ ଉଚ୍ଚଳ ।
କ୍ଷୀଣ ହେଲେ କେବେ ପାର୍ମ୍ୟକ ଶକତ
ଆସନ୍ତି ଓହ୍ଲାଇ ପ୍ରଭୁ ବରପତି,
ନିତ୍ୟଧାମୁ ଛାଡ଼ି ରତ୍ନସିଂହାସନ
କରୁଛନ୍ତି ଧର୍ମେଷ ସମର୍ପନ ।
ଏ ବିଶ୍ୱାସେ ମନ ଦୃଢ଼ନର ଭଲ,
ନେତାର ଶ୍ରୀକ୍ଷକ ଲାଗି ଭବ ନାହିଁ ।
କର୍ମଭୂମେ କିଏ ନେତା କେବା ନୀତି,
ସରବେ ନିମିତ୍ତ ବିଧି-ନିୟୋଜିତ ।
ଉଚ୍ଚଳନବାଣୀ ସବୁ ନରନାଥ,
ବେନ ହେଉ ବନ୍ଦୀ, ଭଲର ଗୁହାରି
ଦରପ ହେଉ ଦେବ, ଉପ୍ପ ହେଉ ସର
ସୁରଜ୍ୟ ସାଧନେ କେବେ ହେଁ ନ ଡର ।
ନ ଛାଡ଼ି ସାବଧାନ, ନ ହୁଅ ନିରାଶ,
ହେଲେ ହେଉ ପଡ଼େ କାରାଗାର ବାସ ।
ନ ହୁଅ ସୁରଜ୍ୟ ଶାନ୍ତି-ସତ୍ୟ-ପଥ
ଲଗୁ ସିଂହଦ୍ୱାରେ ନଦିଯୋଷ ରଥ ।” ୩୭ ।

(୫)

“ଶାସନ-ରକ୍ଷକ କଟୁଆଳ ଦଳ
ନେଉଛନ୍ତି ମୋତେ ଛଡ଼ାଇ ଉଦ୍ଧତ ।

ଘଣ୍ଟି ଆସିବେ ସେ ଆନ କାଗଜରେ
 କାହିଁ ବହୁ ଦୁଃଖ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବାହାରେ ।
 ନ ଦେଖିବେ ବୋଲି କେନ୍ଦ୍ର ଦେଶଭ୍ରଷ୍ଟ
 ଗଭୀର ନଶୀଥେ ନିଅନ୍ତୁ ଲୁଚଇ ।
 ନିଅନ୍ତୁ ଯେପରି ରଖନ୍ତୁ ଯେ ବିଳେ,
 ସେଥିଲଗି ମୋର ଦୁଃଖ ନାହିଁ ତଳେ ।
 ମାତ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୁଁ ଯାଇଛି ଯେ ଦୁଃଖ
 ବାଜିଲେ ଏ ବାହିଁ କାଲି ପଲ୍ଲୀପୁରେ,
 କାଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର କେତେ ନରନାରୀ
 ବ୍ୟସ୍ତ ପରାଣେ ଦେବେ ନଷ୍ଟେ ଘାରି ।
 ନିରାଶେ କହିବେ କେନ୍ଦ୍ର ଆତ୍ମା ଆତ୍ମା,
 ଆନେ ବୋଲିବେ ସେ ପଥେ ଫଳ ତାହା ।
 ଗ୍ରାମ୍ୟ ଗ୍ରାମାନ୍ତରେ ଗଲେ ଏ ସମ୍ଭାବ
 ପଲ୍ଲୀ ନରନାରୀ ଭଜିବେ ବିଷାଦ ।
 କେଜାଣି କେ ଅବା ପାଇ ବୁଝା ଭବ୍
 ଅସତ ଯୋଗରୁ ଛାଡ଼ିଦେବେ ଲୟ—
 ଏ ଭବନା ଏକା ମନ୍ତ୍ରେ ମୋ ଅନ୍ତର
 ନିଜ ନିର୍ଦ୍ଦାସନେ ନୁହେଁ ମୁଁ କାତର ।
 ମନେପଡେ କେତେ ଅଞ୍ଚଳର ସ୍ତବ୍ଧ
 ଡାକଣ୍ଡର ତେଣେ ଥରେ ଯିବା ସାର୍ବ ।

ବନ୍ଦୀର ଅନ୍ତରାଳ

କେତେ କେତେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ଦ୍ଵାରାଦ୍ଵାର
କହିଛୁ ସ୍ଵର୍ଗ୍ୟ-ଶୁଭ ସମାରୁର ।
ତଥାପି ରହିଛୁ କେତେ ସ୍ଥାନ ବାଙ୍କ,
ମୋ ଯିବାକୁ ଲୋକେ ରହିଥିଲେ ଟାକ ।
କେବେ ଫେରି ପୁଣି ଯାଇ ତାଙ୍କ ଘାଟେ ।
କ୍ଷମା ମାଗିବି ମୋ ବିଳମ୍ବ ସକାଶେ ।
ଦେଖିବି କେବେ ସେ ପ୍ରିୟଜନ ମୁଖ,
ଏ ଭାବନା ଏବେ ଜନମାଏ ଦୁଃଖ ।
ହେ ଉତ୍ତଳବାସୀ, ମୋ ଭାଇ ଭଉଣୀ
କରିଅଛୁ ସ୍ନେହେ ମୋତେ ତର ରୁଣୀ ।
ସାଇଅଛୁ ଚର୍ଚ୍ଚି ପାଇଛୁ ଆଦର
ଶୁଣିଛୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସନ୍ଦେଶ ମୋହର ।
ତୁମ୍ଭ ହୃଦେ ମୋର ଦୁଃଖ ପ୍ରୟାସ
ଜାଣେ କରିଅଛୁ ମନେ ଏ ବିଶ୍ଵାସ ।
ମୋ ସମ୍ବଳ ତୁମ୍ଭ ସେନେହ ଶରଧା
ସୁମରୁଥିବି ମୁଁ ଯହିଁ ଥିଲେ ସତା ।
କିନ୍ତୁ ମୋ ବିରହେ କେବଳ ଶୋଚନା
କାଗରେ ନ ଦେବ ଏ ପ୍ରାଣେ ସାଜୁନା ।
ଦେଖିଛୁ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଯେ ଦୃଶ୍ୟ ନୟନେ
ଡରାଏ ତା ଭୁତ ପରାୟେ ଶୟନେ ।

ଦେବେ କେତେ ଶୁଣି' ଭଲ ଭଲ ଲୋକ
 ନ ଖାନ୍ତି କି' ବେଳା ପେଟପୁରୁ ଡୋକ ।
 ଥିଲେ ଯେଉଁ ମଲ୍ଲ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୈନ୍ୟ,
 ପାଇକ ପ୍ରଧାନ ମାବୁଛନ୍ତି ଭିକ ।
 ଦେହେ ନାହିଁ ମାଂସ ଦୋହଲୁଛି ଚକ୍ଷା,
 ଅନାଦାରେ ଆତ୍ମା ନ ଉଠଇ ଅଷା,
 ଅର୍ଦ୍ଧ ଯା ବୁଣ୍ଡେ ମାରି ମୁଣ୍ଡଢାଳ,
 ଦୁଷ୍ଟ ମହାଜନ, ଗ୍ରାମ୍ୟକଟୁଆଳ,
 ପ୍ରଜା ରକ୍ତ ଶୋଷି କେତେ ଜମିଦାର
 ହରନ୍ତି ସବୁ ବଜାର ପାହାର ।
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କେତେ କନ୍ୟା ନାରଖାର
 ନ କରନ୍ତି ପେଟ ପୁରଇ ଆହାର ।
 ଲଜ୍ଜିତ କିବାକୁ ନ ଖାନ୍ତି ବସନ,
 ଫୁଟେ ନାହିଁ କେବେ ଅଙ୍ଗେ ଯଉବନ ।
 ଚକ୍ରପାଳ ନ ପାଇ ଘରକଣେ ପଡ଼ି ।
 ରୋଗ, ଅନାଦାରେ କେବା ମରୋ ବଢ଼ି
 ଉଦରଜାଳରେ ଶକନ୍ତେ ନରମାୟା
 ଛାଡ଼ି ଘରଦାର ଯାଆନ୍ତି ବାହାର ।
 ଡେଇଁଛନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ର କାହିଁ ଯା ରାଜ୍ୟ]
 ଶୋନ ପରାୟେ ଦିଶେ ନିଛାଟିଆ ।

ପଶିଗଲେ ଗ୍ରାମେ ନ ଶୁଭେ ଶବ୍ଦ,
 ବେଦନା କବା ଭାଗବତ ପଦ ।
 ଗ୍ରାମବାସୀଗଣେ ନାହିଁ ପୁଣ୍ୟ ମେଳ,
 ଶିଶୁଖେଳେ ଦାଣ୍ଡ ନ ହୁଏ ଉଦେଳ ।
 ଗୋଉଅଛି ଭାଙ୍ଗି ଗ୍ରାମ ଦେବାଳୟ,
 ପୁରଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଙ୍କବଦେ ଜଳାଶୟ ।
 ଗ୍ରାମର ଗୋକୁଳ ହମେ ଅତି ଶୀଘ୍ର,
 ଯେଣେ ଅନାଦବ ସବୁ ଶିଖିହୁନ ।
 ନାହିଁ ଜନମୁଖେ ସତ୍ୟ-ଧର୍ମ କାନ୍ତି,
 ନାହିଁ ହୃଦେ ଶୌଚ ପ୍ରାଣେ ସ୍ନେହ ଶାନ୍ତି ।
 ଶର ପ୍ରବଚନା କରେଣ-ବିରୁଦ୍ଧ
 ଗ୍ରାମ ମୁଖିଆଙ୍କ ନିତ୍ୟ କାରବାର ।
 ଆତ୍ମୀୟ ସୋଦର ପ୍ରତିବେଶୀ ସହ
 ମାନ ସ୍ୱାର୍ଥ ଲାଗି ଲଗାନ୍ତି କଳହ ।
 ରାଜଦରବାରେ ବୃଥା ଅର୍ପଣୟ,
 ଶେଷେ ସମଦଶା ଜନ୍ମ-ପରାଜୟ ।
 ଶାସନ-ବୁଦ୍ଧିରେ ସବେ ଅବସନ୍ନ
 ବ୍ୟାଧିଜାଲେ ପଡ଼ି କଷୋଚ ଯେସନ,
 ଜାଲେ ହଣାହଣି ସୁଦଶା ନ ଲାଗି
 ଫଳେ ସର୍ବନାଶ ଧର୍ମ-ଅର୍ପଣନ ।

ଦେଖିଣ ବଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ଝଲମଲ
 ଲେଉଟନ୍ତି ପତଙ୍ଗ ଯେସନ ଅନଳ ।
 ଦେଉଅଛି କଂସା ହୃଦା ଜମିବିକା,
 ବୁଡ଼ିଲଣି କେତେ ଜାତିର ଜୀବିକା ।
 ଏହା ପରେ ଖମେ ବଢେ କର-ଦାଉ,
 ଏ ଦଶା ରହିବ କେତେ ଦିନ ଆଉ ?
 ସରିଲଣି ମାର ପଡ଼ିଅଛି ସିଠା;
 ନାହିଁ ଗର୍ଭେସ୍ବର ଦଶ ଶୋଲ ପିଠା ।
 ଉଭେଇଛି ଶ୍ରେୀ ଦୋହଲଇ ଖ ପ;
 ରହିଛି ଅଙ୍ଗାର ନାହିଁ ତେଜ ତାପ ।
 ପଡ଼ିଅଛି ପିଣ୍ଡ ଯାଇଛି ପରାଣ;
 ଦେଖିଲେ ଏ ଦଶା ବୁଡ଼େ ବୁଦ୍ଧି-ଜ୍ଞାନ ।
 ସତ୍ତି ମଞ୍ଜି ଗଛେ ରହିଛି ବକଳ,
 ସୁନ୍ଦର ସକଳ ବିକଟ ବିକଳ !
 ଫେରିବ ଏ ଦଶା ସୁଖି ହେବ ପ୍ରଜା,
 ଉତ୍ସୁନା ଧାନ କି ସତେ ହେବ ରଜା ?
 ଉତ୍କଳର ଏହି ଚନ୍ଦ୍ର ନିଦାରୁଣ
 ନାଚିବ ମୋ ଆଖି ଆଗେ ପୁଣି ପୁଣି ।
 ଏବେ କାଗଜାସ ଦୂର ପରଦେଶ
 ଦେଶଦଶା ଚାହିଁ ମନେ ଦେଲେ କେଶି;

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

କି ଭାବ ପରାଣେ ପାଇବି ଆଶ୍ୱାସ,
ପୋଛିବି ଲୋଚନ ଧରି କି ସାହସ ?
ହେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବାସୀ ଅନ୍ଧାରୀ ସୁଜନ !
ମୁଁ ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ସେନେତ୍ର ଭାଜନ,
ବର ଯୋଡ଼ି କରେ ବନଳି ଏତଳି,
ଅସହଯୋଗରେ ରଖିବି ମଡ଼ିକି,
ତାଳିଦିଅ ପ୍ରାଣ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ସାଧନେ,
ଆଶ୍ୱାସିବି ଯେବେ ମୋତେ ନିର୍ବାସନେ ।
ନ ହୁଅ ନିରାଶ, ନ ହୁଅ ଦୁଃଖିତ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଦେଖି ଦୁଃଖମୟ ଚିତ ।
ସୁଖ-ଦୁଃଖ-ଚନ୍ଦ୍ର ଦୂରେ ନିରାଶର,
ଏକ ପରେ ଆନ ଆସିବି ମୁକର ।
ଆଲୁଅ ଅନ୍ଧାର ଖେଳେ ଲୁଚକାଳି,
ଆସିବି ଆଲୁଅ ପଡ଼ିଲଣି ପାଳି ।
ପଡ଼ିଛି ଏବେ ସେ ମାଡ଼େଇ, ବେଳା
କର ନାହିଁ ଭାଇ ! ଏତେବେଳେ ହେଲା ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଆସୁଅଛି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ତପନ,
ଭାରିତେ ଜାଗ୍ରତ ନରନାରାଜଣ ।
ଦମାଇ ନ ରହ ଏ ସମୟେ ଆଉ,
ଉଠ ଉଠ ବେଗେ ବେଳ ଆଉଁ ଆଉଁ ।

ଥରେ ଭଲ ଶୁଭ ମନରେ ବସୁର
 କପାଳ ମହାତ୍ମା ଏତେ ନାରଖାର !
 କ୍ଷୀଣ ଅଙ୍ଗେ କେତେ ସହନ୍ତ ବସଣ
 ତେଜ ଧନ ଜନ, ଅଶନ ବସନ;
 କାରାଗାରେ ବସି ନାରବେ ଏକାକୀ
 ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଏବେ ମୁଦି ବେନି ଆଖି ।
 ମହାତ୍ମା ସାଧନ ମହାତ୍ମା ଜଣେ
 ନ ଯାଏ ଜଗତେ କେବେ ଅକାରଣ ।
 ଅନ୍ୟାୟ ଅଧର୍ମ ପାପ ଅତ୍ୟାଚାର
 ମାନେ ଅବଶେଷେ ସତ୍ୟ ପାଖେ ହାର ।
 ଏ ବିଶ୍ୱାସେ ସବେ ଦୃଢ଼ କରି ମନ
 ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଧରମ କର ଆଚରଣ ।
 ବିଦେଶୀ ଅନ୍ୟେଷ ବନ୍ଧୁ ଗୁଡ଼ି ଆଗେ
 ହାତ ସୁତା ଲେଡ଼ା ଏ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ଜାଗେ ।
 ପିନ୍ଧି ଦେଶୀ ଲୁଗା ଦେଉ ଅଳ୍ପ ଶୁଣି,
 ମାମଲରେ ଆଉ ନ ଖେଳାଅ ବୁଦ୍ଧି ।
 ଗ୍ରାମେ ପଞ୍ଚ ପର ପରମ ଶିଶୁର
 ବର ପୁଣି ଗ୍ରାମେ ସ୍ଥାପନା ତାଙ୍କର ।
 ସବେ ବାନ୍ଧି ମେଳ ତାଙ୍କୁ ମାନ ଚଳ,
 ପ୍ରକାଶିବ ଗ୍ରାମେ ପୁଣି ନବ ବଳ ।

ନ ଲାଗିବ ମିଥ୍ୟା ଜାଲ ପ୍ରବନ୍ଧନ,
ନ ଖାଇବେ ଭୂତ ଭ୍ରମ ଗ୍ରାମଧନ ।”

×   ×   ×   ×

“ଗ୍ରାମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସକଳେ ସମାନ
ଗୁଡ଼ି ମନୁ ବଡ଼ ସାନ ଅଭିମାନ ।
ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ଧରମ ନାହିଁ ଭେଦ ଜ୍ଞାନ,
ସମସ୍ତେ ଯେ ଏକ ମତାର ସନ୍ତାନ ।
ଏକା କୋଳେ ଜନ୍ମ ଏକା କୋଳେ ଖଳ,
ଏକା କୋଳେ ଯେମିତି ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ବେଳ ।
ଗୃହରେ ଅବିଚାର, ଗ୍ରାମେ ପଞ୍ଚାୟତ,
ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ ମଧ୍ୟ ଏକମତ,
ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ସାଧନ ଏହି ତିନି ପଦ,
ପାଳିଲେ ଖଣ୍ଡିତ ଉତ୍କଳ-ବିପଦ
ଦୁଃଖିତ ଉତ୍କଳ ଦୁଃଖ ଦରଦ୍ରବୀ
ଉତ୍କଳିକ ଗ୍ରାମ, ଦୟାବେ ଦେବତା ।”
“କହିଲି କି କେତେ ହୃଦୟ ଆବେଗେ
ରୁଲେ ଏ ଦାରୁଣ ରେଳ କେନ୍ଦ୍ର ବେଗେ !
ଭେଦ ଆସିଅଛି ଏବେ ମହାନଦୀ
କଳରେ ଉତ୍କଳ ପୃଥକ ବିଷ୍ଣୁ ପଦା ।

ଆଗରେ ଦିଶେ ଏ ଶୈଳ ବିନାୟକ,
 ନମେ ପଦେ ପ୍ରଭୁ ବିଦୁରନାଥ ।
 ଆଦ୍ୟେ ତବ ପୂଜା ଶୁଭ ଅନୁଷ୍ଠାନେ,
 ଯାଉଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରତି ଦୂର ପ୍ରାଣେ ।
 ତର କୃପା ମୋର ଶୁଭ ହେଉ ପଥ,
 କାଶ୍ୟାପରେ ମୋର ପୁରୁ ମନୋରଥ ।
 ଯାଇଛି ଏ ପଥେ କେତେ ଥର ଆଗେ,
 କପାଳି ଚଞ୍ଚଳ ମନ ଆଜି ଲୁଗେ ?
 ଲୁଗେ ଗୁଡ଼ିଗଳ କିଛି ଅତି ପ୍ରିୟ,
 ଅକୃତ୍ୟ ରହିଲ କବା ଗୋପନୀୟ ।
 କାହାକୁ ଦେଖନ୍ତି ପର ଆଉ ଥରେ,
 ନିଶ୍ଚିତ କିଛି ତ ନ ପଡ଼େ ମନରେ ।
 ଜାଣୁଛି ଏ ମୋର ନିଜ ଦୁର୍ବଳତା,
 ମାନନ ହୁଏ ସଦୃଶ ମନରା ।
 ସମକାର ଆଉ କାହିଁ ଅବକାଶ,
 ପ୍ରଜା 'ଲେ ହୃଦେ ପରମ ବିଶ୍ୱାସ ?
 ମାନନ ଜୀବନ କୁହେ ମିଥ୍ୟା ଭାଷା
 କବା କୁଟମାତ୍ର କୌଶଳ ପ୍ରଧାନ ।
 ଏ ଜୀବନ ପତ୍ୟ ଶୁଭ ସାରତରୁ
 ତରୁ ଅନୁରୋଧ ମାନବର ସ୍ୱପ୍ନ ।

ଯା ଜୀବନ-ଗତି ଚକ୍ର-ଅଭିମୁଖୀ,
 ସେହି ଏକା କୃଷ୍ଣ, ସେହି ଏକା ସୁଖୀ ।
 ଚକ୍ରର ସାଧନେ କୃତ୍ୟାକୃତ୍ୟ ଜନ;
 ଲଭଇ ମରଣେ ଅମୃତ-ଜୀବନ ।
 ସତ୍ୟ ସନାତନ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ,
 ଏ ଭାବେ କର ମୋ ହୃଦ ବଳୀୟାନ ।
 ସୁବିଜ୍ୟ ସାଧନେ ରହୁ ମୋର ଧ୍ୟାନ,
 ଭାରତେ ସୁବିଜ୍ୟ ଜଗତ-କଲ୍ୟାଣ ।
 ଜଗତ-ସରସେ ଭାରତ ଜମଳ,
 ତା ମଧ୍ୟେ କେଶର ପୁଷ୍ପ ନୀଳାଚଳ ।
 ଥିଲେ ଯହିଁ ତହିଁ ଭାରତ-ବନ୍ଧରେ
 ମଣିବ ମୁଁ ଅଛି ଆପଣା କନ୍ଧରେ ।
 ମୋ ନେତ୍ରେ ଭାରତ-ଶିଳା ଶାଳଗ୍ରାମ,
 ପ୍ରତି ପ୍ଥାନ ମୋର ପ୍ରିୟ ପୁରୀ ଧାମ ।
 ସକଳ ସଲଳ ଫେଣ୍ଡର୍ଥ ଜଳ,
 ପ୍ରତି ଧର୍ମଲୟ ମୋର ନୀଳାଚଳ ।
 ଭାରତେ କୈବଲ୍ୟ ସକଳ ଆଦାର,
 ଭାରତେ ଶୁଶାନ ସୁବିଗ ଦୁଆର ।
 ଶ୍ରୀହରି ଚନ୍ଦନ ଭାରତ-କର୍ଦ୍ଦମ,
 ଦାସଗାର ମୋର ସୁବିଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମ ।

ଭାବର ପ୍ରତି ବୃକ୍ଷ କଳ୍ପବଟ
 ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସବଦ ପ୍ରକଟ ।
 ସାମ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ସ୍ତେମ ସମୁଦୟ
 ଖଳାତଳ ଶୁଭ ଭାରତ-ହୃଦୟ ।
 ଅଲେ ଯହିଁ ତହିଁ ଭାରତ ଶୟଳେ,
 ମଣିବ ମୁଁ ଅଛି ଖଳତନ୍ତ ତଳେ ।
 ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ପତିତପାବନ !
 ଜୀବନେ ମରଣେ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଶରଣ ।” ୧୦୪ ।

(୭)

“ପଦଞ୍ଚିତ୍ତ ରେଳ ଜେନାପୁରେ ଆସି,
 ପରିଚିତ ମୋର ଜେନାପୁରବାସୀ ।
 ଆସିଥିଲ ଅରେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ତଳେ
 ବୁଝିଥିଲ ଜେନାପୁର ଯେବେ ଜଳେ ।
 କେତେ ଗ୍ରାମ, କେତେ ଘର, କେତେ ଧନ
 ହୋଇଥିଲା ବନ୍ୟା-ବିପ୍ଳାବେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ।
 କେତେ ଗ୍ରାମଦାଣ୍ଡେ ଶୂନ୍ୟ ଥିଲା ସୁଅ,
 କେତେ ନଦୀନରୁ ବହୁଥିଲା ଲୁହ ।
 କେତେ ନରନାରୀ, କେତେ ଗୋରୁଗାଈ
 ମରୁଥିଲ କଷ୍ଟେ ଆହାର ନ ପାଇ ।

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

ପଡ଼ିଗଲେ ମନେ ସେ ବେଳ ଘଟଣୀ
ହୃଦେ ହୃଦ ଏବେ ଦାରୁଣ ବେଦନା ।
ବନ୍ୟା ଭିତ୍ତିପାତେ ଉଚ୍ଛଳ-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ବିରୁଦ୍ଧରେ ମତି ହୁଅଇ ବିବଶା
ଚିଲିକାକୁଳରୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣରେଖା ଯାଏ
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ମୋର ଆଖି ବୁଲିଯାଏ ।
ଯେତେ ସ୍ଥାନେ ଯେତେ ଲୋକଙ୍କ କଷଣ
ଦେଖିଛି ପଲକେ ହୁଅଇ ସ୍ମରଣ ।
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବନ୍ୟାର ଚର ସହଚର,
ଏକ ପଛେ ଅନ୍ୟ ଆସପ ନରନ୍ତର ।
ସନ୍ନି ସନ୍ନି ବନ୍ୟା-ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ପ୍ରହାର
ଉଚ୍ଛଳର କେତେ ପଲ୍ଲୀ ଗୁରୁଗାର ।
କେତେ ଗ୍ରାମ ଶୂନ୍ୟ, କେତେ ଘର ଡାଳି,
କେତେ ଶସ୍ୟକ୍ଷେପେ ପୂରିଅଛି ବାଲି;
ନିରାଶା ଆତଙ୍କେ ପ୍ରଜା ଅବଧନ,
ମରୁଛନ୍ତି କେତେ ନ ପାଇଣ ଅନ୍ନ ।
ପଡ଼ି ମନେ ମୋର ଯେବେ ସିନ୍ଧୁକୁଳେ
ମାଳାରତେ ଗାରୀ ଥିଲ ପତ୍ନୀ ତୁଲେ ।
ଦେଖି ଉଚ୍ଛଳର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଆଶ୍ରୟ
ପାଇଥିଲେ ହୃଦେ ଗୁରୁତର ପ୍ରାପ ।

କେତେ ନରନାଶ ବୃଦ୍ଧ ଯୁବା ବାଳ,
 (ଅନାଦୀରେ ଯେହୁ କେବଳ କଳାଳ)
 ଦେଖିଣ ମହାରୁ କାତର ଅନ୍ତରେ
 କହିଥିଲେ ମତେ ଦୁଃଖ ଏକାନ୍ତରେ —
 ‘ଦେଖି ଏ ଦାରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ମନ
 ଅନଗନେ ଆଜି ତେଜନ୍ତି ଖାବନ ।
 କଷ୍ଟିକାରୁ ବଳ ଦେଖି ଏ କଷଣ
 ଶତ ଗୁଣ ଶ୍ରେୟ ମଣେ ମୁଁ ମରଣ ।
 ମାତ୍ର ମୋ ପରାଣେ ରହିଛି ଭରସା,
 ଅତିରେ ଦେଶର ଦୁଃଖିକ ଏ ଦଶା ।
 ଏସବୁ ଯାତନା ନର କର୍ମଫଳ
 ହୋଇଛି ଏ ଦେଶେ ପାତକ ପ୍ରକଳ ।
 ଦେଶବାସୀଙ୍କର ହେଲେ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି
 ସତ୍ୟେ ଅନୁରାଗ ଧର୍ମେ ଦବ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି,
 ମେଣ୍ଟିବ ଦୁର୍ଗଳ ଦୁଃଖ ଯିବ ଶୟ,
 ଆସିବ ସୁଦିନ ହେବ ସୁଖୋଦୟ ।’
 ଗୁଡ଼ିକାକୁ ଗାଡ଼ ଦେଲଣି ସଙ୍କେତ,
 ବାଜେ ଶେଷ ଦଣ୍ଡା, ଉଡ଼େ ମାଳକେତ ।
 ସୁବଧା ଥିଲେ ମୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ଏଠାରେ,
 ଦେଖିଯାନ୍ତି ଜେନାପୁର ଏବେ ବାରେ ।

ବନ୍ଦୀର ଅମ୍ବୁକଥା

ବୁଲି ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ଘର ଜନପଦେ,
ବିଦାୟ ନିଅନ୍ତି କହି ପଦେ ପଦେ ।
ଦେଖନ୍ତି କପଟ ଅଛନ୍ତି ମୋ ଭାଇ,
ଦଇଗ ମାନୁଷୀ ଦାଉ ଧକ୍କା ଖାଇ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବାଲିରେ ସାନ୍ଧ୍ୟ ଫୁଲିକିନେ
କହି ଯାଇଥାନ୍ତି ଥିଲା ଯାହା ମନେ ।
ବୁଲିଲ ପର ଏ ନିଦାନ୍ତର ଗାଡ଼ି,
ଜେନାପୁର ସତେ ଅଇଲି କି ଛୁଡ଼ି ?
ଏହି ସେ ପଡ଼ିଲ ଜେନାପୁର ସେତୁ
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବିଶାଳ ବସେ ଧୂମକେତୁ ।
ଥାଅ ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଶୀତପୟୋଧର !
ହେଉ ତୁମ୍ଭ ସୋରୋ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଦର,
ଖରସୋତା ଧନେ କର ତୁ ମନ୍ଦିର ।
ଚଟବାଧୀ ଜାନ ନ ଦିଅ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା, ଯାଜପୁର ପ୍ରଜାକୁଳ,
କର ନାହିଁ ବନ୍ୟା ଉପ୍ପେତେ ବ୍ୟାକୁଳ ।
ସେ ଭାଇ ସକଳ ମୋର ପ୍ରିୟତମ,
ତାଙ୍କ ସେବା ମୋର ଜୀବନେ ପ୍ରଥମ ।
ଖରସୋତା ତୁମ୍ଭ ଭର ସହଚର
ମାଗୁଛି ବେନକୁ ନମସ୍କାର କରି—

ଚଢ଼େ-ହଞ୍ଜିଲେ କଳ କଳ ତାନେ
 ନାଥ ମୋ ସଦୃଶ ସେ ଭାଇଙ୍କ ତାନେ ।
 ତାମ୍ଭଁ ଗ୍ରାମାନ୍ତରେ ପବନ ଲହରେ
 ଝଙ୍କରେ ଏ ବାଉଁଶ ଖେଳୁ ଘରେ ଘରେ ।
 ଥାଅ ଯାଳସୁର କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଭାଇ;
 ଦେଖାହେବ କେବେ ଲେଉଟିଲେ ଯାଇ ।
 ବନ୍ୟାରୁ ବରଜ ନ ପାଇ ଶକତି
 ଜାଣେ ମୁଁ ଭେଟିଛି ବସମ ବିପତ୍ତି ।
 କାଗଜରେ ମୋତେ ପଢ଼ୋଶୀ ଭ୍ରମର
 ଦେଇଛନ୍ତି ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାତ ଖବର ।
 କେ ପୋଡ଼ିଲା ଘର, କେ ସହେ ଗଞ୍ଜିଣା ।
 ଏ ବିଚିତ୍ର ବଳେ୍ୟ ଅନ୍ଧ ବୁଝାମଣା ।
 ଦେଲା ଗୃହଦାହ ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥନାଶ,
 ପରେ ପ୍ରାଣପୀଡ଼ା ପୁଣି କାଗଜାସ ।
 ବାସେ ଅଗ୍ନି ଯେହୁ ଦେଲା ଆତକାୟୀ
 ତାର ଖୋଜା ନାହିଁ, ଲେ ସେ ବା କାହିଁ ?
 ଆହା ଝଙ୍କଲର କେତେ ଗ୍ରାମେ ଲୋକ,
 ନରାଣ୍ଡସେ ଆଜି କରୁଛନ୍ତି ଶୋକ !
 କାହା ଗୃହ ଭସ୍ମ, କାହା ଗୃହ ନଷ୍ଟ,
 କାହା ପୁଅ ଭୋଗେ କାଗଜରେ କଷ୍ଟ !

ଏଥିଲଗି ଭାବ ନ କର ଗ୍ରହଣା
 ଏ ତ ବିନା ମେଘେ କୁଳିଣ ସୁଜନା ।
 ନାହିଁ ନିଜ ଦୋଷ ଯେତେ ଭଲେ ଜାଣ
 ଜାଣ କପାଁ କାହିଁ ହେଲ ଏ ଭୁଆଣ,
 ନ କର ଶେରନା ରାଣ ଧର୍ମେ ସାକ୍ଷୀ,
 ଗୁଡ଼ ବ୍ୟୁତ ଭେଦେ ସେ ଅତୃଣ୍ୟ ଆଶି ।
 ବହୁଳ ଭୁଲେ ଯେହୁ ଏ ବିପତ୍ତି
 ଜାଣ ସେ ପାପୀର ନାହିଁ ଭଲ ଗତି ।
 ନିଜ କଲ କର୍ମ ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ନିଜେ ନର,
 ଏଡ଼ି ନ ପାରେ ତା ବ୍ରହ୍ମା ହରିହର ।
 ଧର୍ମ-ନିକଟରେ ହୁଏ ଯେ ତଉଲ
 ପରମାତ୍ମା ତହିଁ ଯାଏ ନାହିଁ ଭୁଲ ।
 ଇଚ୍ଛା ଜନର କଥା କିବା ଛାର,
 କେତେ ଜାତି କେତେ ବ୍ୟକ୍ତି ବଳିଆର,
 ନିଜ କର୍ମଦୋଷ ଯାଇଛନ୍ତି ନାଶ,
 ପ୍ରମାଣ ତହିଁର ଶାସ୍ତ୍ର ଇତିହାସ ।
 ଜରୁରୀ ଜାଳି ମାଳ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
 ଜାଣିଛୁ ଲଭିଲ କପର ନିଧନ ।
 ନ ନେଲ ସେ କାସ କେତେ ଶିଶୁପାଣ,
 କହ କେତେ ଦିନ ରହିଲ ତା ଟାଣ ?

ପଶ୍ଚିମ-ରାଜ୍ୟରେ ହେଉଛି ନୃପତି
 ଥିଲା କଂସ ସମ ଦୁରାତ୍ମା ଦୁର୍ମତି ।
 ପ୍ରଭୁ ଯାଶୁ ପ୍ରତି ମନେ ବନ୍ଧି ରେଷ,
 ଶିଶୁ ହତ୍ୟା ଆଦି କଲୁ ନାନା ଦୋଷ ।
 ଥିଲା ସେହିପରି ମିଶରେ ଫେରସ,
 ରଲେ ଏ ସକଳେ ଯଥାକାଳେ ଧୂସ ।
 ଶାସ୍ତ୍ର-ସ୍ଵରାଜ୍ୟର ବୁଝି ଏ ଚରିତ
 ନ ବର ବସନ୍ତେ ଚିତ୍ତ ବିଚଳିତ ।
 ମନେରଖ ଶୁଭ ମହାତ୍ମା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ;
 ଆମ ପାପ ଫଳେ ଆମର କଷଣ ।
 ହେଲେ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ସୁନର୍ମଳ ମତି,
 ପ୍ରକାଶିବ ତେଜ ସମ୍ପଦ ଶକତି ।
 ଏ ବିଶ୍ଵାସ ସଦା ହୃଦେ ଦୃଢ଼େ ଥର,
 ଗୃହଦାହ ଯେ ରୁଁ ଛାଡ଼ି ଦୁଆ ଡର ।
 ବିପଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଛି-ପାଷାଣ;
 ପରଶନ୍ତ କହିଁ ନରହତ ଟାଣ ।
 ବିଦଗ୍ଧ ହେଲେ ବିପଦ-ଅନଳେ
 ଭୟ ନୋହି ଯେହୁ ଦାଉ ଦାଉ ଜଳେ,
 ସେହି ଏକା ଶୁଭ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ହୃଦୟ;
 ଲଭେ ଆଶ୍ଵାସନା ଅଭୟ ବିଜୟ ।

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

ହେଲ ଗୁଳି ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ
ନୁହେଁ ବୁଆ କାହା, ବଧାତା ଲଙ୍ଘିତ ।
ବୁଝିଲେ ଦେଖିବ ତହିଁ ଗୁଳି ସତ୍ତ୍ୱ
ଜାଳ ହୃଦେ ଅଗ୍ନି ଶୁଦ୍ଧ କର ଚେତ୍ତ ।
ବାସୁଁ ଲଭିଅଛି ବାନ୍ୟ ହୃତାଶନ,
ଅନ୍ତରେ ଅନଳ ଜଳୁ ଅନୁଷଣ ।
ସତ୍ୟ-ବହି ବଢେଁ ଦହୁ ମଳିନତା,
ପରକାଶୁ ନର-ପରାଣେ ଦେବତା ।
ହେଉ ଗୁଳି ନାଶ ଅବା କାରାବାସ,
ଯାଉ ପଛେ ପ୍ରାଣ ନ ଯାଉ ବିଶ୍ୱାସ ।
ସତ୍ୟ-ଶାନ୍ତି-ପଥେ ଚାଲ ଅବରତ,
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ସବେ କର ପଞ୍ଚାୟତ ।
ଚଳାଅ ଅରଟ ଗୁଡ଼ି ମନୁ ଭୀତି,
ତେଜ ଉଚ୍ଚ ମାତ ଦୃଶା ଭେଦ-ମତି ।
ରୋଷ ନାଶ ନିଶା ଆଦି ଦୁରଗତ,
ନ କରୁଁ ଦୁଷିତ ଗ୍ରାମ ପରିବାର ।
ଏ ଆଶୁରେ ହେବ ଜଗତ ମଙ୍ଗଳ,
ଯଥା କାଳେ ମେଘ ରେଷିବ ଜଳ ।
ଧନ ଧାନ୍ୟ ସୁଖୀ ହେବେ ପ୍ରଜାଗଣ,
ନ ଦେଖ କି ଭାଇ ଏ ଶୁଭ ସୁଚନ ?

ଦେବଦୂତ ରୂପେ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ସନ୍ତାନ
 ବରନ୍ତି ମହାତ୍ମା ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ।
 ହେ ଉଚ୍ଛଳବାସୀ, ସେ ସନ୍ତାନ ମାନ,
 କର୍ମେ ଲାଗି ପଡ଼ା ହୋଇ ସାବଧାନ ।
 ଭଲ ଏହି ପଥେ ମିଳିବ ମୁକତି
 ଦେନ ମୋର ଏହି ବିଦାୟ ବିନତି ।
 ହୋଇଅଛି ଏବେ ଦିବା ଅବସାନ,
 ଭଦରରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି ଜାନ ।
 ଭଦରରେ ମୋର ଅତି ପ୍ରିୟସ୍ଥାନ,
 ଏଠା କର୍ମେ ମୋର ପଡ଼ିଲି ସମ୍ମାନ ।
 ଏଠା ବାହାଦୁର ବଡ଼ ପରବ୍ରତ,
 ତାଙ୍କ ଦୟାରେ ମୋ ଆତ୍ମା କାବରତ ।
 ସାନ ବଡ଼ କେତେ କର୍ମୀ ନିଷ୍ଠାପର,
 ଦେଖିଲଣି କେତେ ଥର ମାୟୁଁ ଘର ।
 ତଥାପି ସ୍ଵାଧୀନ ଯୋଗ ନୁହେଁ ଉଠା,
 ବଡ଼ର କର୍ମୀଙ୍କ ବଳ ଚତୁର୍ବିଧା ।
 ପଡ଼ିଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅନ୍ତରାଳ ଅନଳେ
 ନ ଲାଭି ସେ ଯୁଗ ଦାଉ ଦାଉ ଜଳେ ।
 ପଦାଘାତ କେନ୍ଦ୍ର କଲେ ନାଗ ଚୂଳ,
 ନାଗ କି ପଳାଏ ପରଶ ଆକୁଳେ ?

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

ଭଦରଖ କର୍ମୀ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ବଳ !
ଏପରି ସାଧକ ଲେଖକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ତେଜ ସବୁ ମାୟା ଶିରିବାର ହେଗ,
ସାଲନ୍ଦୀ-ସୁଲନେ ଆରମ୍ଭିତ ଯୋଗ ।
‘ମନ୍ତ୍ର ପିତ୍ରି କିମ୍ବା ଶରୀର ପାତନ’
ଜାଣେ ମୁଁ କଣ୍ଠେ ଏହି ମହାପଣ ।
ଏହି ପଣ ଏକା ଭଦ୍ର ଉଚିତ
ସାଧ ସମାଗମେ ଯା ରେଣୁ ପବନ ।
ମଳାତଳଯାତ୍ରୀ ପ୍ରେମିକ ନିମାଇଁ
ସୁଲେ ପର ଏଥୁ କେତେ ଦିନ ପାଇଁ !
ସେ ଶୁଭ ଦିନର ପୁଣ୍ୟ ନିଦର୍ଶନ,
ରଖିଛ ଭଦ୍ର କର ଗଣିଧନ ।
ଏବେ ପୁଣି ହେଲେ ଗାନ୍ଧୀ ମହାମତି
ଭଦ୍ର ଅତିଥି ଅହିଂସା ମୁରତି ।
ଭଦରଖବାସୀ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ
ଏ ଆତିଥ୍ୟ ନୁହେଁ ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ମାନ
ଉତ୍ତର କାଳକୁ ପୁଅ ନାତି ପାଇଁ
ଏ ସୌଭାଗ୍ୟ ପୁଣି ରଖିବ ତ ଭାଇ ?
ଛାଡ଼ି ଦେବେ ମନ୍ତ୍ର ଭେଦ ଅଭିମାନ,
ବେଦ କୋଷରେ କର ସମଜ୍ଞାନ ।

ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ବୌଦ୍ଧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ
 ଶିଖ ଜୈନ ଯେତେ ଭାରତ-ସନ୍ତାନ ।
 ଯେତେ ଧର୍ମ, ଯେତେ ବର୍ଣ୍ଣ-ଜାତି-କୁଳ
 ଭାରତ-ଜନମା ପମେଷ୍ଟକ ମୁଳ ।
 ଏକ ଆଶା ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକ ଧ୍ୟାନ,
 ଏକସ ଅନୁଭୂତ ଏକସ ଶ୍ମଶାନ ।
 ଏକ କର୍ମଖେଳ, ଏକ ମାତୃପଦେ
 ତର ଏକପ୍ରାଣ ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ।
 ଏକତା ମନ୍ତରେ ରଖ ସଦା ମତି
 ହେବ ଏହି ଭାବେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପତି ।
 ଭଦରଖ ଭାବ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ,
 ଜାଣେ ମୁଁ ଧରନ୍ତୁ ହୃଦେ ବଡ଼ ଟାଣ ।
 କେତେ ପ୍ରଲୋଭନ; କେତେ ପ୍ରଭୋଚନା,
 କେତେ ବାଧାବିଘ୍ନ, କେତେ ଭୟମନା,
 ଏଡ଼ିଅଛ ସବୁ ନିର୍ଭୀକ ଅନ୍ତରେ,
 ଶୁଳଅଛ ଦମ୍ଭେ ସ୍ୱରାଜ-ପଥରେ ।
 ରଖ ଏହି ଦମ୍ଭ ହୃଦ ନାହିଁ ରହା,
 ହୁଅନ୍ତୁ ବିପଦେ ଛୁଇଁ ଛୁଇଁ ସାହା ।
 ଭଦରଖବାସୀ, ଆଉ ଏକ କଥା
 ପଢ଼େ ଏବେ ମନେ ଦିଏ ମର୍ମବ୍ୟଥା ।

ବନ୍ଦୀର ଅମୃତଆ

ଯେତେ କାଳ ମୋର ଥିବ ଭବିଷ୍ୟ ଆସୁ,
ବହୁଥିବ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣବାୟୁ;
ଆସି ପଶି ତହିଁ ଦୁଃଖ ବା ନିକଟ,
ରହିବ ସେ ଦୁଃଖ-ଦାଗ ଶପଥପଟ ।
ଦୁଃଖିନୀ କନକା କରୁଣ କୁହାଟ
ଲଗନ ଯେତେକେ ଭୋଦି ଭଲ ବନ ପାଟ,
ସାଳନ୍ଦୀ ସଲଗଲ ପ୍ରତିଧ୍ବନି ତାନେ
କୁଳଶ ନିନାଦ ବାଜଇ ମୋ କାନେ ।
ଭଦ୍ରା କନକା ଚର ପ୍ରତିବେଶୀ
କନକା ଦୁଃଖ କି କହିବ ବରଷେ ।
ଜାଣିଛ, ଶୁଣିଛ ସବୁ ବଚିପାତ,
ପଡ଼େ ଶୀ ଯେତେବେଳେ ସହୁଛ ଆଗାତ ।
ହାସିବ କନକା ପ୍ରଜା ପ୍ରତି ସଦା
ରହିଥିବ ସଲ ନିଆଦର-ଶରଧା ।
କନକା ଯିବ କୁ ନାଟ ଭବରାଶ,
ଆନ୍ତା ଯେବେ ମୋର ବହୁଜନ ପକ୍ଷ,
ଉଡ଼ିଯାଇ ଦେଖି ଆସିଆନ୍ତୁ ଥରେ
କନକା ପ୍ରଜାକୁ କେ ଭଜା ଘରେ ।
ଅନ୍ଧିଆ ପିଠିର ପ୍ରଦୀପ-ପରାସ
ହରି ପାଇଆନ୍ତୁ ପରାଶେ ଆଶ୍ୱାସ ।

ପକରପୁରର ସର ସନ୍ନ୍ୟାସନ
 ମଲେ ପ୍ରଜା ବେନି ଯହିଁ ଅଗ୍ନିବାଣୀ;
 ନିଶ୍ଚୟ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପବନ ଗୋଷିକ
 ବରହ ବନିକାଭୂମି ଯହିଁ ପିକ,
 ସେ ଶୁଭ ମୃତ୍ତିକା ଲଗାଇ ମୁଁ ଶିରେ,
 କେଳି ନେତ୍ରମର ସରୋବର ଖଣ୍ଡର,
 ଲଭିଥାନ୍ତି ଥର ଥରରେ ସାନ୍ନ୍ୟାସ,
 ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲ ଆତ୍ମା ଏ ବାସନା !
 ଲେଖିଥିଲ କେବେ ଥର ମୋ ଆଗମ,
 ଆସି ନ ପାରିଲ କେବେ ମୁଁ ଅଧମ ।
 ଯାଇଥିଲ ଥରେ ରଜ ଆମନ୍ତ୍ରଣ,
 ମରୁଥିଲେ ଲୋକେ ଯେବେ ଅନଶନେ ।
 ଆସିଥିଲ ଯଥାକାଳେ ଆଉ ବାରେ
 ପଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତେ ବା ପ୍ରଜା ଅନ୍ୟାୟରେ ।
 ରହିଛି ମନେ ଏ ଚିର ଅବଶୋଷ,
 ବଦା ଦୋଷଥାନ୍ତି ମାଗି ନିଜ ଦୋଷ ।
 ଏହି ଯେ କଳନା, ଆସିଛି ମୁଁ ଉଡ଼ି,
 କି ଦାରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ! ଯାଏ ତେଜା ବୁଡ଼ି ।
 ଯମଦୂତ ପ୍ରାୟେ ହୁଏ ରକ୍ତଧାଟ,
 ବୁଲନ୍ତି ଚୈତନ୍ୟର ଗ୍ରାମ ହାଟ ବାଟ ।

ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା

ଲୁଟନ୍ତି ପରଜା ଘର ବାଡ଼ିବେ,
ମାରନ୍ତି ଗୁପ୍ତତା କାହୁଁ ବା ବେତ;
କୁଳଙ୍ଗନା ପରେ ଘୋର ଆକ୍ରମଣ
ବିକଳେ ବିଧବ୍ଧ କରଇ ସେଦିନ ।
କନକାର ଗନ୍ଧ୍ୟ ନା ଚଉପାଶେ
ପ୍ରେତ ଅଛା ବେନ ଉଡ଼ଇ ଆକାଶେ ।
ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ଭକ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ଡେଇଁ ଚଳେ,
ସେ ରକ୍ତ ଉଷଣ ଅଗ୍ନିଶିଖା ଜଳେ ।
ସିଞ୍ଚି ସିଞ୍ଚି ଶୁଣ ଗୋଦୟା ଜଳ,
ନ ଲଭୁ ପ୍ରାଣେ ଜଳେ ସେ ଅନଳ
ଶୁଭେ ଚଉଦଶେ କାତର ଚିତ୍କାର;
ପଳାଏ ପରଜା ଛାଡ଼ି ଘରଦ୍ୱାର ।
ପଥେ ଭୈରବ ଭୟ ଗର୍ଭପ୍ରାବ,
ଉଠଇ ଗୋ ଗାଈଷ୍ଠ ବିକଟାଳ ଶବ ।
ମହା ବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ମହା ବିଭୀଷିକା,
ବଞ୍ଚେ ମହାତଙ୍କେ ଦୁଃଖିନୀ କମଳା ।
ବହେ ଅଶ୍ରୁଶା ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜା ବାତ ।
ଏ କି ଉପୁଜଇ ଅଭୁତ ଉତ୍ପାତ ।
ଏ କି ମୋ କଳ୍ପନା-ସତ୍ୟ ନା ସ୍ୱପନ ?
ବାଜେ ରେଳଘଣ୍ଟି, ଆସିଲ ଚେତନ ।

ଆଜି ଏକ ଦୃଷ୍ଟି ଗୁଡ଼ିକେବେ ରେଳ,
 ରତରଖେ ପୁର ଆସିଲ ମୋ ବେଳ ।
 ଆସି ଗୋ ସାଲନ୍ ! ଥିଅ ରତରଖ,
 ଦୁଃଖିନୀ ବନିକାଠାରେ ସ୍ନେହ ରଖ ।
 ଆସି ଗୋ ବନିକା ! ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରାବ୍ୟ-ଲେଖା,
 ବଞ୍ଚିଥିଲେ ପୁଣି ହେବ କେବେ ଦେଖା ।
 ନ ଡେଇଁ ସାହସ ନିଶେ ନ ହୁଅ,
 ବଞ୍ଚିଛୁ ନୟନୁ ତୋର ବହୁ ଲୁହ ।
 ତୋର ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ନିଶ୍ଚୟ ସଜ୍ଜାନ,
 ସଜ୍ଜିଛନ୍ତି କାରୁକ୍ଷେତ୍ର ଅପମାନ ।
 ସଜ୍ଜି ଏତେ କଷ୍ଟ ମନେ ନାହିଁ ହେଷ,
 ନାହିଁ ହୃଦେ ହିଂସା ରୋଷ ସମାବେଶ ।
 ମଲେ କନ୍ତୁ ହାତ ନାହାନ୍ତି ଉଠାଇ,
 କର୍ମ କରେନ୍ତି ଧର୍ମ ଅନୁସାଧୀ ।
 ଶ୍ରେଣୀରୁ ପରାଣେ ପୀଡ଼ା ଆସୁ ଶବ୍ଦ,
 ଜାଗିଥୁ କନ୍ତୁ ପରଜା କେତ ।
 ଦେଉ ମାଛ ହେବ ଆଉ ଯେ ପାତଳା,
 ସତ୍ୟେ ନଳି କର ସତ୍ୟର ସାଧନା
 ସତ୍ୟେ ମାନବର ସବୁ ପରକାଶେ
 ଭୀମ କାଶକୁ ନାଶେ ସତ୍ୟ ପାଶେ ।

ବୀର ଅମ୍ବୁକଥା

ଭେଟି ଯେବେ ପ୍ରଜା ଘୋର ଅନ୍ଧ୍ୟାରୁ,
ଆତୁର କରଇ କରୁଣ ଚିତ୍କାର,
ମରବେ ରଡ଼ାଏ ମୟୁର ଲେଚକ,
ହୁଏ ଉପ୍ରେ ତାର ଛୁତ ଦଳ ଦଳ,
ନରଣ ହୃଦୟ ବହେ ଘର୍ଭଶ୍ୱାସ,
ହେ କଳିକାବାସୀ ! ରଖ ଏ ବିଶ୍ୱାସ,
ସେ ଉଷ୍ମ ନିଶ୍ୱାସ ଅଶ୍ରୁ ବସର୍ଜନ,
ସେ ଦାରୁଣ ନାଦ ପ୍ରାଣ ପ୍ରକମ୍ପନ,
ହୃଦେ ନିରର୍ଥକ, ନ ଯାଏ ବିପ୍ଳବ,
ହୁଏ ସେ ଲେଚକେ ହିମାଚଳ ଜଳ ।
ସେ ନାଦେ କ୍ଷେପ ସ୍ୱର୍ ସିଂହାସନ,
ଶୀଳେ ସେ ଉଷ୍ମ ଶ୍ୱାସେ ହୃତାଶନ ।
ସେ ପ୍ରାଣ ପ୍ରକମ୍ପେ କମ୍ପେ ବସୁମନ୍ତ;
ତାଳେ ପ୍ରକଟଇ ଏ ଭୀମ ଶକ୍ତି ।
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରଜା ହୃଦୟ ନିଃସାର,
ମନେ ସାବଧାନେ କାଳ ବଳିଦାର ।
ଅଲକ୍ଷିତେ କରେ ଶକ୍ତି ଆୟାଜନ,
ନ ଦେଖଇ ଯାହା ଅନ୍ଧ୍ୟାରୁରୀ ଜନ;
ଆସେ ଯେବେ ବେଳ, ପାଚେ କ୍ଷମ୍ପେପଳ,
ସଦୃଶ ସେ ବଳେ କମ୍ପେ ଜଳ ପ୍ରଳ !

ଦୁଃଖିନୀ କନକା ନ ହୁଅ ଆତୁର,
 ହେଉ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ଧନଦ୍ରବ୍ୟ ଜୁର ।
 ଧନ ପ୍ରସେ ଜୟ ସଦା ସୁନିଶ୍ଚୟ,
 ରଖ ହୃଦୟରେ ଏ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
 ପାତ୍ର ଆସିଅଛି ତୋର ଦୁଃଖ-ରକ୍ଷ,
 ରଖ ନିଜ ଦାଶ୍ୟ ଦମ୍ଭ କର ଗୁଳ୍ମ ।
 ନିଜ ଅଧିକାର ବୁଝି ଗୁମ୍ଫା ଭୟ,
 ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ହେବ ନ୍ୟାୟସୁଧ ଜୟ ।
 ପାଇବେ ତୋ ପୁଅ ନ୍ୟାୟ ଅଧିକାର,
 ହୁଅିବ ତେଜସ୍ବୀ ଶର ଅତ୍ୟାଚାର ।
 ତୋ ଆଦର୍ଶ ହେଉ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ଅକ୍ଷୟ,
 ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରଜାକୁଳ ତୁଟି ରଜଭୟ ।
 ମୋ ଶୁଭ କାମନା, ସ୍ବେଦ ନେତ୍ରଜଳ
 ଦେଇ, ଏଥୁ ମୋର ଏତିକି ପ୍ରେମ ।
 ଆଅ ମା ମାତା । ନିଜ-ବିହାରଣୀ
 ଜୟ ନିଦାନୀ ସଜ୍ଜନବାଣୀ !
 କରେ ଏକ ଦୃଢ଼ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରବଚନ,
 ବିଅ ମୋ ଦୃଢ଼ନୟ ସାବଧାନ ଶକ୍ତ ।
 ମୋ ସାଧନା ସ୍ବର୍ଗ ପୀଠ ହେଉ କାବ୍ୟ,
 ମୋ ପ୍ରାଣ ଚକ୍ରରୁ କର ଚର୍ଚ୍ଚିତାବ୍ୟ ।

କର ମା କରୁଣା ଭଦରଣ ପ୍ରତି,
 ଭଦରଣବାସୀ ତୋ ଶିଶୁ ସନ୍ତତି ।
 ହୁଅନ୍ତୁ ବଳଷ୍ଟ କର୍ମିଠ ସାହସୀ,
 ଗଲେ ଯାଉ ପ୍ରାଣ ବାନ୍ଧୁ ବୁଦ୍ଧେ ଅସି ।
 ନ ଫେରନ୍ତୁ କେବେ ପଛକୁ କାତରେ,
 ସ୍ଵରାଜ୍ୟର ଶାନ୍ତି-ସନ୍ତାନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ।
 କେତେ କି ଭାବନା ଜାଗେ ମୋ ଅନ୍ତରେ ।
 ଜଣାଇବି କହା ଏବେ ତରତରେ ।
 ଥିଲେ ମୋର ବଳ ଓହ୍ଲାଇ ଏ ଶିଖେ
 କହିଥାନ୍ତି ସବୁ ଶ୍ରୀପଦ ଦର୍ଶନେ ।
 ମାତ ଜଗଦମ୍ବା କୁଳକୁଣ୍ଡଳିନୀ
 ଅଗୋଚର ତୋର କିବା ଗୋ ଭାବନା ।
 ପ୍ରସୀଦନେ ପ୍ରଜା କରେ ହା ହା ନାଦ,
 ମିଳି ନାହିଁ କି ମା ତୋତେ ଏ ସମ୍ବାଦ ?
 ଉନ୍ମୁକ୍ତ ପବନେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଅମ୍ବୁରେ
 ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦ ପରଶେ ବିହଙ୍ଗ ସଞ୍ଚରେ ।
 ବନେ କରେ ପଶୁ ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦେ ବିହାର,
 ନିର୍ଭୀକ ସେ, ନୁହେଁ ଅଧୀନ କାହାର ।
 ତମି ତମିଜିଲ ମଣ୍ଡ୍ୟ ଜଳତର
 ଖେଳନ୍ତି ସଲିଳେ ନ ଜାଣନ୍ତି ଡର ।

ଭାରତେ କେବଳ ନର ଚର୍ଚ୍ଚି ସ୍ଥାନ,
 ନୁହେଁ ସେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି, ନୁହେଁ ସେ ସ୍ବାଧୀନ ।
 ନାହିଁ ରବିତଳେ କାହିଁ ତାର ସ୍ଥାନ,
 ସବୁଠି ତାହା ଘୋର ଅପମାନ ।
 ନିଜ ବାସେ ହେଲେ ନାହିଁ ତାର ଶାନ୍ତି,
 ଭୋଗର ଶ୍ରେଣୀ କାହିଁ କେତେ ଦାନ୍ତି ।
 ଦରବ-ସନ୍ତାନ ଦୃଶ୍ୟ ଉପେକ୍ଷିତ,
 ଭେଦ ଭରଣୀ ହୁଏଲ ପିତୃତ ।
 ଭାରତ ବରଦେ ଅପର ବିଳାସୀ ।
 ଭାରତ-ନିବାସୀ ତର ଉପବାସୀ ।
 ନଦୁଷ୍ଟ ଯଯାତି ଶିବ ମହାଯଶା
 ଶାସିଲେ ସେ ରାଜ୍ୟ ତାର ଏହି ଦଶା !
 ରାମ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯାର ନରପତି,
 ସେ ପ୍ରଜାକୁଳର ଆଜି ଏଦୁର୍ଗତି !
 ସମଦର୍ଶୀ ଗୁଣେ ଯହିଁ ଆକରର,
 ତୋଷିଲେ ସକଳ ପରଜା-ଅନ୍ତର,
 ସେ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜା କେତେ ତାଳ ଆଉ,
 ଭୋଗିବେ ଉଚ୍ଛ୍ଵେଷ ରାଜମାତ ଦାଉ !
 ଯେତେ ଦେବାଦେବୀ ଅଛନ୍ତି ଉଚ୍ଛ୍ଵେଷ,
 ଯାଆନ୍ତି ପରା ସେ ସବେ ମାଳାତଳେ ?

ବନ୍ଦୀର ଅନୁବନ୍ଧା

ବସେ ପରା ଚର୍ଚ୍ଚି ଦେବସଜ୍ଜା ନିତି,
ପଡ଼େ ନାହିଁ କି ଏ ରାଜ୍ୟ ଗତି ଛାଡ଼ି ?
ପ୍ରଜା ଶ୍ରେଣେ ଯେତେ ଦୁଃଖ ଦୁରଘର ।
ସେସବୁ ଚର୍ଚ୍ଚି କି ନ ହୁଏ ବରଂ ?
ନ ହେଲେ ମା ଅରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟେ,
ଏ ଦୁଃଖ ଗୁଡ଼ାର କରବୁ ଆକଟେ ।
ବିପ୍ରୀର କନ୍ଦୁ ସବୁ କଥା ଟାଳେ;
ସେନିବେ ଯେପରି ଦବ୍ୟ ଅବଧାନେ ।
କରୁଣା କଟାକ୍ଷେ ଗୁଡ଼ାନ୍ତ ସେ ବାରେ,
ବାଳକ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ-ଝଙ୍କ ସିଂହଦ୍ଵାରେ
ଉଡ଼ିବ ଅମ୍ଭରେ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ-କେତନ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ-ଶାସନ ।
ଦେବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମହର୍ଷି ସମ୍ମତ
ଜାଣିବ ଭାରତ, ଦେଖିବ ଜଗତ ।
ବିରାଜିବ ବିଶ୍ଵେ ଏତତା ସମତା,
ଶାନ୍ତି ଉଦାରିବେ ସ୍ଵରାଜେ ଦେବତା । ୧୯୩୩ ।

ଧର୍ମପଦ

ଧର୍ମପଦ

(୧)

ବାର ବରଷର   ବାଜୁତ ପୁଅ ସେ
   ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ପୁକୁମାର,
ଦେଖି ନାହିଁ କବା   ଶୁଣି ନାହିଁ କେବେ
   କିଏ ସେ ବାଣୀ ଚାହାର ।

ଜନମା କୋଳରେ   ବଢ଼ିଛି ସ୍ତେଜରେ
   ଆଜନମୁଁ ଅତି ସୁଖେ,
ମଥ ବୋଲି କେବେ   ମାଛୁକ ବୋଲିବା
   ଆଣି ନାହିଁ ହେଲେ ମୁଖେ ।

ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଚରଣ   ଭୁଲିଛନ୍ତି ମାତା
   ପୁଅ ବଦନ ଅନାଳି,
ଦେହରେ ଟିକିଏ   ପଡ଼ିଗଲେ ଧୂଳି
   ମନ୍ଦ୍ର ନ ପାରନ୍ତି ଚାହିଁ ।

ଗଛଶବ କାଳୁ   କୁଳ କାରିଗରୀ,
   ଶିଳାନ୍ତ ଅତି ଯତନେ,
ଯାହା ଦେଖେ ଶୁଣେ   ଶ୍ରୀ ଚଧର ପରି
   ସବୁ ସେ ରଚଇ ମନେ ।

ଶିଶୁଗଣ ମେଲେ   ଦାଣ୍ଡ ଧୁଳି ଖେଳେ
 କରେ କେତେ ନବ ସୃଷ୍ଟି,
 ତୋଳଇ ଦେଉଳ   ଗଢ଼ଇ ଅଛାଳି
 ଧନ୍ୟ ବଚସନ ଦୃଷ୍ଟି ।

ବେଶି କାରିଗରୀ   ତା କଳା ଗୁଡ଼ୁରୀ
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଣନ୍ତି ଜନେ;
 କହନ୍ତି, “ଅସୁସ   ଥିଲେ ଏ ପିଲାଟି
 ହେବ କେତେ ଲୋକେ ଜଣେ ।”

ପରୁରଇ ପୁଅ   ଯେବେ ଶିଳ୍ପବତ୍ସ
 କହନ୍ତି ମାତା ଉତ୍ତରେ;
 “ପଢ଼ିଲେ ଜାଣିବୁ;   ସବୁ ଆରେ ଧନ
 ପୋଥି ଅଛି ଆମ ଘରେ ।”

ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ବେଳେ   ଗ୍ରାମ ଗୁଚ୍ଚିଶାଳେ
 ଓଢ଼ା ଛୁଆଁଇଲେ ଖଡ଼ି,
 ଗହଁ ଗହଁ ପୁଅ   ଅଳପ ଦିନରେ
 ଗଲ ସବୁ ପାଠ ପଢ଼ି ।

ଗୀତା, ଶ୍ରବଣ   ପ୍ରଶ୍ନର ଚରଣ
 ହୋଇଲ ଅଭ୍ୟାସ ତାର,
 ବେକାଳସ୍ଥ ତୋଳା   ସୁଷ୍ପରଣୀ ଖୋଳା
 ହସାବ ଯେତେ ପ୍ରକାର ।

ସଙ୍ଗ ଚାଟ କେତେ ସହ . ନ ପାଇନ୍ତି
ଆନେ କରନ୍ତି ଆଦର,
ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ସମ ସ୍ନେହ ତାର
ନାହିଁ କେନ୍ଦ୍ର ପରପର ।

ଗୁହାଳୀରୁ ଆସି ଘରେ ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର
ପଢ଼େ କରି ଏକ ଲୟ,
କାଠ ପାଖାଣରେ ଢେର ମୁରତି
କେତେ ରଥ, ଦେବାଲୟ ।

ଦିନେ ଗୁହାଳୀରୁ ଫେରିଆସି ପୁଅ
ଉତ୍ସାହେଲ ମାତା ପାଖେ;
ଆଖି ଅନଅନ, ବଦନ ମଳିନ
କୁଣ୍ଡରେ କଥା ନ ଆସେ ।

ପୁଅକୁ ଅନାଇ ମାତା ଅତି ଛନ୍ଦେ
ପରୁରନ୍ତି ବେଗେ ଦୁଃଖେ,
“କପାଳି ରେ ଧନ, ବିରସ ତୋ’ ମନ
ହସ ନାହିଁ କପାଳ ମୁଖେ ?

ଗୁହାଳୀରୁ ଫେରି ଆନ ଦିନ କହୁ
ହରଷରେ କେତେ କଥା,
ଆଜି ତୋ ଏ ଶୁଭ ଦେଖି ମୋର ଶୁଭ
ଲଗଇ ପରାଣେ ବଥା ।

ଦେନଛନ୍ତି ଦଣ୍ଡ   ଅବଧାନେ ଅବା
ଗାଳିଦେଲେ ଆନ ଶୁଟେ,
ସ୍ଥାନମାନ କରି   କିଏ କି କହିଲ
କିବା ଦାଣ୍ଡେ ବାଟେ ଘାଟେ ?

ଫେଡ଼ କହ ବାବୁ,   ଘଟିଛି ଯା ସବୁ
ତୁଟୁ ମୋ ମନୁଁ ସନ୍ଦେହ,
ମୁଁ ତ ଜାଣେ ତୋର   ଗୁଣ ଆଚରଣେ
ସମସ୍ତେ କରନ୍ତି ସ୍ନେହ ।

କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ   କପାରି ରେ ବାଇ.
କଥା ନ ଆଶୁଛୁ ମୁଖେ ?
ନ ଜାଣୁ କି ବାବୁ   ତୋ' ଏ ଭାବ ଦେଖି
ବଳ ପଡ଼ଇ ମୋ ବୁଦ୍ଧେ !

ଲକ୍ଷେ ଦେବଦେବୀ-   ପାଦ ସେବ ସେବ
ପାଇଛି ରେ ତତେ ଧନ,
କେତେ ମର ମର   ରଞ୍ଜିଣୀ ସଙ୍ଗାଳ
ତୁ ମୋର ଶବ୍ଦ-ଶବ୍ଦନ ।

ନତେ ଚାହିଁ ସିନା   କାଟୁଛି ମୁଁ ଦନ
ଏକାକିନୀ ଏତେ କାଳ,
କହ ମନକଥା   ମୋ କୁଳ-ଚନ୍ଦ୍ରମା
ଭିକାରିଣୀ-ଗଳାମାଳୁ”

ମାତା ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇ ପଛେ ପୁଅ
ଚେକିଣ ମନୁଁ ସନ୍ତାପ,

“କହ ମା, ସତେ କି ଅଛି ଆମ ବୁଦ୍ଧ;
କହ କିଏ ସେ ମୋ ବାପ ?”

କହନ୍ତି ଜନନୀ, “କେବେ ତ ଏ କଥା
ପରୁର ନ ଥିଲୁ ଥରେ,

ଶୁଭାଳୀରୁ ଆସି କିପି ବାବୁ, ଆଜି
ପରୁରୁ ଏଡ଼େ କାତରେ ?”

କହେ ପୁଅ, “ଆଜି ଶୁଭାଳୀରେ ଶୁଣେ
କହିଲେ ମତେ ଯେ କଥା,

ଲଜ ଅପମାନେ ଲେ ମୁଣ୍ଡି ସଢ଼ି
ଟେକି ନ ପାରିଲି ମଥା ।

ଶୁଭାଳୀରେ ଯେବେ ଲେଖୁଥିଲି ପାଠ
ରୋଟାଳି ମୋ ଗଳ୍ପ ତେ,

ନିକଟ ପିଲାକୁ କହିଲି ହେ ଭାଇ,
କହାଇ ଦିଅ ସେ ଖଡ଼ ।

ମୋ କଥାରେ ସେ ତ ଦେଲୁ ନାହିଁ ଖଡ଼
କହି କଲୁ ଉପହାସ,

“ଭାଇ ଡାକ ଆଜି— ଦିଏ ଅବାବୁଆ
ଏହାର କେତେ ସାହସ !”

ନ କହିଣ କରୁ   ଅଳପେ ଦୃଷ୍ଟିଲ
 ତହିଁ ଆନ ପିଲାମାନେ,
 ଲଜେ ପୋତ ମଥା   ଗେ ଟାଳ ଉଠାଇ
 ଅଣି ବସିଲ ମୋ ଥାନେ ।

ନ କରି ସଙ୍କୋଚ   ଫେଡ଼ି ସତ କହ
 ହୁଇଁକରି ଏ ମୋ ଦେହ,
 ଆମ କୁଳ କଥା;   କାହାନ୍ତି ମୋ ପିତା,
 ଯାଉ ମୋ ଭ୍ରମ ସନ୍ଦେହ ।”

କୋପେ ଜରଜର   ଜନମ ସଭାର
 ଶୁଣନ୍ତି ଉଚ୍ଚେ ବଚନ,
 “କିଏ ସେହୁ ପିଲା   ଦେଲ ଏହିପରି
 ଅପମାନ ଅକାରଣ ।

ତା ମା’ ଏଡ଼େ ସଜ୍ଜା,   ମୋ ପୁଅକୁ ପୁଣି
 କହେ ସେ ଅଣବାବୁଆ

ତା କଥାରେ ଛଳ   କରି କବା ପଳ
 ସେ ବି ତ ଅଜ୍ଞାନ ହୁଆ ।

ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀମାନେ   କହୁଥାନ୍ତି ଯାହା
 ଶୁଣିଛୁ । ମୁଁ ପିଲାବେଳେ,
 ଗରବ ପୁରୁଷ   ଯଶ ପଞ୍ଜରୁଷ
 ବୁଝି ବାବୁ, ଏଥୁଁ ଦେଲେ ।

ଧୃଷ୍ଣି ଆଦ୍ୟକାଳୁ   ବଶ୍ୟର୍ଥେ, ଚକ୍ର
 ଆମ କୁଳ ଉଚ୍ଚପଦ,
 ଏ କୁଳର ବଡ଼-   ବଡ଼େ ରଖିଛନ୍ତି
 କେତେ ଅନ୍ଧସ୍ତ ଖରଚ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ରଜା   ତୋଳାଇଲେ ଯେବେ
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ ବଡ଼ ଦେଉଳ,
 ହକାରିଶ ନାନା   ଦେଖି କାରିଗର
 ବୋଲିଲେ ଆରେ ଠୁଳ ।

ପରସି ସତଳେ   ଯୋଗ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ ବାଛି
 ଲଗାଇଥିଲେ ସେ କାମେ,
 -ତୋ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷେ   ଶିରେ ଦେଲେ ଶାଢ଼ୀ
 ପୁଣ୍ୟଲୀଳାତଳ ଧାମେ ।

କେତେ କାଳ ଅଳ୍ପେ   ସେ ମନ୍ଦିର ଯେବେ
 ସଂସ୍କାର କଲେ ଯଯାତି,
 ତୋ ପୂର୍ବପୁରୁଷେ   ସେତେବେଳେ ଚର୍ଚ୍ଚି
 ରଖିଥିଲେ ବଞ୍ଚ ଖ୍ୟାତି ।

କ୍ଷେତ୍ରେ ସେ ଦେଉଳ   ତୋଳାଇଲେ ପୁଣି
 ଶ୍ରୀ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ବୀର,
 ଉଚ୍ଚଳେ ଅନ୍ଧସ୍ତ   କରୁଥିଲେ ପ୍ରାୟ
 ଶୋଭେ ଯାହା ଅଜୟାଏ ।

ତୋ ପୁରୁଷରୂପ-   ବୁଦ୍ଧି କାରଗଣ
 ରହିଅଛି ତହିଁ ଜାଣ,
 ଏଥିରୁ ରେ ବାବୁ,   ବୁଝ ତୁ ଆପଣା
 ବ୍ୟଗ୍ରତମା ପ୍ରମାଣ ।

ଖଣ୍ଡିତ-ଦେହେ   ବିରଚିଲେ ଗୁଣୀ
 ଏହି ବ୍ୟା-କାରଗରେ,
 ଯହିଁ ଖାରବେଳ-   ଶାସନ ନଦେଶ
 ଗଜେ ଅମର ଅକ୍ଷରେ ।

ଗଣୀତ-ସପ୍ତରେ   ଶେଷ ଜୀବନରେ
 ଗଣୀ ସଙ୍ଗେ ନରପତି,
 ଯୋଗିଜନ ମେଲେ   ରହିଲେ ନିଷ୍ଠୁଳେ
 ତେଜ ଗଜ୍ୟ ହେଲେ ଯତି ।

ବୈତରଣୀ-କୂଳେ   ଯଯାତିକେଶବ
 କଲେ ଯେବେ ମହାଯାଗ,
 ସରଗୁଁ ଦେବତା   ଆସିଥିଲେ ତହିଁ
 ନେବାଲଗି ଯେହା ଶ୍ରାବ ।

ବନ ପରବତେ   ବୈତରଣୀ ପ୍ରୋତେ
 ହେଲ ବେଦ ପ୍ରତିଧ୍ବନି,
 ଯଜ୍ଞ-ଅନଳରୁ   ଉଠିଲ ବିରଜା
 ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ଯେବେ ଅବନ ।

ଗଢ଼ିଲେ ଯେ ଶିଳ୍ପୀ   ପୁଣ୍ୟ ଶୁଭଦ୍ରମ
ସପ୍ତମାତୃକା ମୁରତି,

ନ କର ସଂଶୟ   ଜାଣ ଆପଣାକୁ
ତାଙ୍କର ବଶ-ସନ୍ତତି ।

ଏକାମ୍ର କାନନେ   ଲଲଚନ୍ଦ୍ର-ଶଶି
ଅନୁପମ ବେଦାଳୟ,

ନିର୍ମିତେ ଯେ, ତାଙ୍କ   ରକ୍ତ ତୋ ଶରୀରେ
ତୁ ତାଙ୍କ ବୃକ-ଚନ୍ଦୟ ।

ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ   ମରାଜିତ ଲଗି
ଶୁଶୁରେ ଗଲେ କଟକ,

ପଥାକାଳେ କାମ   ନ ସରିଲା ବୋଲ
ରହିଲେ ତହିଁ ଅଟକ ।

ବାହୁଡ଼ି ନାହାନ୍ତି   ଘରକୁ ସେ ଆଇ
କଟକେ ଢେକିଲେ ପ୍ରାଣ,

ଏସବୁ ଭାବନାରେ   ମଲେ ଶାଶୁ ମୋର
ଶୋକେ ହୋଇ ହତଜ୍ଞାନ ।

ସେଉଁ ଦିନୁ ତୋର   ବାପା ଯାଇଛନ୍ତି
ଘର ଗୁଡ଼ି ପରବାସ ।

ମୋ ବେହରୁ ବାବୁ,   ଶୁଣିଛି ରକତ
ନାହିଁ ମୋ ଜୀବନେ ଆଶ ।

ଦିନେ ଗଲେ ମତେ   ଯୁଗ ପରି ଲଟେ
ମରୁଛୁ ମୁଁ ଭଳି ଭଳି,
ରହିଅଛି ସିନା   ତୋ ମୁହଁ ଅନାଲ
ତୁ ମୋ ନୟନ-ସଙ୍ଗାଳ ।

ଏହିପରି କଥା   କହୁଁ କହୁଁ ମାତା
ହୋଇଲେ ଅତି ହତଳ,
ତଳେ ମୁହଁ ଘୋଡ଼ି   ଚଳିଯିଲେ ସଖା
ବହେ ଅଶ୍ରୁ ଅବରଳ ।

“କପାଳି କହ ମା,   କାନ୍ଦୁଛୁ କାତରେ
ଚକିତେ ପରୁରେ ପୁଅ,
ବସି ମାତା କୋଳେ   ବସନ ଅଞ୍ଚଳେ
ପୋଛେ ତାଙ୍କ ନେତ୍ର ଲୁହ ।

“କାହାନ୍ତି ମୋ କାପ,   କେତେ ଦିନ ହେଲ
କି କାହେଁ ଗଲେ ସେ କାହିଁ ?
କେତେ ଦୂର ପଥ   ଏଥୁଁ ସେ ରାଇଜ
ମୁଁ କି ନ ପାରବି ଯାଇ ?

ନ ଆସେ କି ଚହଁ   ବାରତା ଏଠାକୁ
ଅଛନ୍ତି ଝିଅ ସେ ଭଲେ ?
ଯିବାର ଉପାୟ   କହ ମା, ଭୁଲିବି
କାହିଁ ଅଣିବି ମୁଁ ଗଲେ ।”

ସୁଅର । ମଧୁର   କୋମଳ ବଚନେ
ମାତା ପାଇଲେ ଆଶ୍ୱାସ,
ବୁଝି ପୁଷ୍ପମୁଖ   କହନ୍ତି ଅଛାଦେ
ପକାଇ ଘୃତ ନିଶ୍ୱାସ ।

“ମରିଯାଏ ମୁଁ ନେ,   କି ଭଳକେ ଲୁହ
ପୋଛି ଦିଅଇ ମୋ ଧନ,
ଏହି ଭରସାରେ   ବାର ବର୍ଷ ହେଲ
ରହିଛି ଧରି ଜୀବନ ।

ବାର ବର୍ଷ ହେଲ   ପାଇଛନ୍ତି ବାଣ
ଦେଉଳ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ,
ଓଟାଳାଉଛନ୍ତି ପା   ନରସିଂହ ଦେବ
ଗଜପତି ନରସାଇଁ ।

ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତା ପୁଅ   ସାଗର-ପ୍ରଭାରେ
ଡୋହେଉଛନ୍ତି ଦେଉଳ;
ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ବଳା,   ‘କଳା କଉଶଳେ
ବଶେ ସେ ଦେବ ଅତୁଳ’ ।

ଶିବାଇ ଧାତରା   ପୁରତ ପଥାନ
ବିଶ୍ୱକର୍ମା-କୁଳ ରାଇ
‘ରାଜ କାରିଗର   ବାଛି ଲଗାଇଲେ
କାମେ ବାରଣ ଦୋଇ ।

ସେହି ଡାକସରେ   ଗଲେ ଯେ ତୋ ପିତା
ବାହୁଡ଼ି ନାହାନ୍ତି ଘରେ;

ସେତେବେଳେ ତୁ ମୋ   ଗର୍ଭେ ଶୁଣି ମାସ,
ଜନ୍ମିଲୁ ତୁ ମାସ ପରେ ।

ବହୁଥିଲେ ଲୋକେ,   ‘ହେବ ସେ ଦେଉଳ
ଧର୍ମଦେବତାଙ୍କ ରଥ,

ପୂର୍ବେ ଦୁର୍ଗ ରୂପେ   ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ପୁଣି
ଓଗାଳବ ପିନ୍ଧୁ ପଥ ।’

ଧର୍ମଦେବତାଙ୍କ   ଦେଉଳରେ ବାପ
କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି କାମ,

ସୁମରିଣି ତାଙ୍କ   ଶରଧାରେ ଦେଲି
‘ଧର୍ମପଦ’ ତୋର ନାମ ।

ଦେଖି ନାହିଁ ଖର୍ଯ୍ୟ   ଶୁଣିଛି କେବଳ
‘ସାତ ଥର ଯିବ ଗଙ୍ଗା,

ଅରେ କେହି ଯେବେ   ଯିବ ଚନ୍ଦ୍ରଶ୍ରୀ
ମୁହଁ ପଡ଼ିଯିବ ଗଙ୍ଗା ’ ।

ଯିବା ବନ୍ଦୁ ବାପ   ବାର ବର୍ଷ ହେଲା
ପାଇ ନାହିଁ ମୁଁ ବାରତା,

ତାଙ୍କ ଲଗି ନିତି   ପନ୍ଥାର ବସାଇ
ପ୍ରଜଇ ପଦ୍ମ-ଦେବତା ।

ଅକ୍ଷୟ ନୀଳ

ଭ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ

ପାଦେ ପଡ଼େ ଅନୁଷ୍ଠାନ

ରବିବାର-ଦ୍ରବ

ପାଳ ମୁଁ ଶଶିହ

ଧର୍ମଦେବତାଙ୍କ ଶରଣ ।”

କନ୍ଦୁ ପୁଅ ଚନ୍ଦ୍ର,

“ପିତା ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା,

କରିବ ବାପାକୁ ଦେଖା,

ଆଣିବ ତାଙ୍କର

କୁଶଳ ବାରତା

ତାଙ୍କ ନିଜ ହାତ ଲେଖା ।”

“ମୋ ନେତ୍ରିପୁଲ,

ଛାଡ଼ି କି ରେ ଚଳେ

ପାରିବି ମୁଁ ଶଶେ ବଞ୍ଚି ?

ମୋ ଅନ୍ତର ଦୟା

ତୁ ଏକା ପ୍ରଣୟ

ମୋ ହୃଦ-ସିନ୍ଦୂର ଚଞ୍ଚି ।

ଆହୁର ତୁ ମୋର

ଶବନ ବୋଲରେ

ଅନ୍ତର ଆଶ୍ରା ଲଭିବ;

ତୋ କନେ ନ ଚଳି

ପିତା ସିନା ବାବୁ

ଶୋକ ସିନ୍ଦୂର ଜଳେ ବୁଡ଼ି ।”

କହେ ପୁଅ ପୁଣି

ବଜାଇ ସାବରେ

“ପିତା ନିଶ୍ଚୟ ବାପ ପାଗ,

ମନ ତୋଷେ ମା ଗୋ !

ଦିଅ ଅନୁମତି

ଫେରିବି ନ ପୁଣି ମାସ ।

ବାପ ସଙ୍ଗେ ଚାହିଁ   ଦେଖିବ ପୁଅପୋରୀ
ଜାତିପୁଅ ଶତ ଶତ,

ଦେଖିବ କପରି   ଗଢ଼ା ଦେଉଅଛି
ଧର୍ମଦେବତାଙ୍କ ରଥ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଶୀର୍ଷ   ସ୍ଥାନ କରି ସୁଖେ
ଦେଖିବ ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ-ଉଦୟ,

କର ନାହିଁ ଭୟ   କହ ମା, ବାପାଙ୍କୁ
ଦେବ ମୁଁ କି ପରିଚୟ ?

କହନ୍ତୁ ମା, “ବାବୁ,”   ପିବାଲଗି ଯେବେ
କରିଅଛୁ ଦୃଢ଼ପଣ,

କପାଳ ନିବାରିତ,   ନିବାରଣେ ପିନା
ହେବ ତୋ ମନେ କଷଣ ।

ଦେଖି ବାପ ତୋତେ   ହେବେ ହରଷିତ
ହୃଦେ ତୁ ଯିବ ପରତେ,

ଦେଖିବୁ ଆବର   ଓଡ଼ିଶା-ଶିଳ୍ପୀର
ଅଭିଜ୍ଞ କର୍ମ ଜଗତେ ।

ବୟସରେ ତୁହି   ହେଲେ ହେଁ ବାଡ଼ିତ
ବୁଦ୍ଧି ତୋର ସୁକୁମାର,

ବୁଝାଇ ଦିଶେଷେ   କହିବ ମୁଁ କିଏ ?
କର ଯାହା ତୋ ବୟସ ।”

କହୁଲେ ଆଦର   ବାଣ ନାମ ତାର
 ଭୂମିରେ ସେ ଦେଇ ଲେଖି,
 “ବାଣ ପୁଅଙ୍କର   ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳି
 ଦେବାମାତେ ଦେଖାଦେଖି ।

ତୋ ରୂପ ଆକୃଷ୍ଟ   ପିତୃ ପ୍ରତିକୃଷ୍ଟ
 ଏକା ଗୁଣେ ଯେହ୍ନେ ଡଳା,
 ନେସେ ନାଥା ଆସ୍ୟ   ଲଳଣେ ପ୍ରକାଶ
 ବାପ-ମୁଖ ଶୋକବଳା ।

ନୟନେ ନୟନ   ଦେଲେ ଛେଟାଭେଟି
 ଦେବ ପରଶ-ମିଳନ,
 ଯେ ଯାହାର ତାକୁ   ଲେଖେ ସେ ସହନେ
 କରବାକୁ ଆଲୋଚନ ।

ତଥାପି ନ ବଳେ   ମନ ତତେ ଏକା
 ଗୁଡ଼ିବାକୁ ଏତେ ଦୂର,”
 “ନ ତର ଲେ ବୋଉ   ସଙ୍ଗେ ଯିବ ମୋର
 ଭର ବଳିଆ ବୁକୁର ।

ବଳିଆ ବାପାକୁ   ନ ଚିହ୍ନିଲେ ତାକୁ
 ବାପା ଚିହ୍ନିବେ ନିଶ୍ଚୟ,
 ଗୁମ ନାମ ମୋର   ଜନନ-ବୃତ୍ତନ
 କହୁ ଦେବ ଗଉଡ଼ୟ ।”

“ମରି ଯାଏ ଆତ୍ମା   ମୋ ଧନମାଳୀକୁ
 କେଡ଼େ ବୁଦ୍ଧି କି ସାହସ ?
 ଜଗନ୍ନାଥେ କୃପା-   କଲେ ତୁ ରଖିବୁ
 ବୁଲ-ଗଉରବ ଯଶ ।”

(୨)

ସପ୍ତଦଶୀ ତଥା   ଶୁଭ ବେଳ ଦେଖି
 ସୁଖ ବଳ ଅନୁକୂଳ,
 ଜାଗୁଳାଇ ସ୍ତବ୍ଧ   କାନରେ ଜନନୀ
 ବାନ୍ଧିଲେ ପ୍ରସାଦ ଫୁଲ ।

ସ୍ବାମୀ ଲଗି ପୁଣି   ବାଡ଼-ବରକୋଳ
 ଦେଲେ ଯାଉଁଲରେ ବାନ୍ଧ,
 କହିଲେ, “ଏଥରେ   ବାପାଙ୍କ ଶରଧା
 ନେବୁ ଯତନେ ସମାଧ ।

ବଳିଆ ସଙ୍ଗତେ   ବାଡ଼-ବରକୋଳ
 ହେବ ଆନ ପରିପ୍ଳବ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନରସିଂହ   ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗା ମାଧବ
 ହୁଅନ୍ତୁ ତୋର ଅଶ୍ରୁପୁ ।”

ଶର ଧର୍ମପଦ   ମାତା ଆଶୀର୍ବାଦ
ଦେନ ହୋଇଲା ବାହାର,

ଯାଏ ସୁଦ୍ଧା ମୁଖେ   ବଳିଆ କୁକୁର
ଭଲେ ପଛେ ପଛେ ଚାଲ ।

ଅପମାନ ବାଟ   କେତେ ବେଶାଞ୍ଜଳି
ବନ ବଳ ନୟା ସର,

ଭଲେ ଧର୍ମପଦ   ନ ଗଣି ପ୍ରମାଦ
ଦେବା ନିଶି ନରକର ।

ଗୁଡ଼ିକଙ୍କ ପଛେ   ଗୋଡ଼ାଏ ଉତ୍ସାହେ
ବଳିଆ ଧାଏଁ ତା ପଛେ

କହୁ ଶ୍ରୀ-ପାତ୍ରୀ   ଧର୍ମପଦ ବୋଲି
ଲେଖେ କାହିଁ ବାଟ ଘାଟେ ।

ପରାଣ ପରାଣ   ଚନ୍ଦ୍ରନାମା ଶ୍ରୀଧର୍ମ
ହେଲୁ ଯାଇଁ ପରବେଶ,

ଲଗିଛନ୍ତି ଯହିଁ   ବାରଣ ବଢ଼ାଇ
ବିଶ୍ରାମନାହିଁ ନମେଷ ।

ବନ ବଳ ଯହିଁ   ଜଣା ନ ପଡ଼ିଲ
ମୁଖରତ ନରକର,

ସେଇନ ଶୟନ   ଗାଡ଼ି ଲଗିଛନ୍ତି
ପ୍ରାଣପଣେ କାରିଗର ।

(୩)

ବାର ବରଷର ସରଳ ବାଳକ
ସେ ଅବିଚ୍ଛା ସ୍ଥାନେ ଏକା;
ଚକଚେ ଚୌଦିଗେ ଅନାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରନ
ବାପର ନ ପାଇ ଦେଖା ।

ବିଶ୍ୱରେ, “କାହାକୁ ପରାବଦ ଏହି
କିଏ ବା ଦେବ ଉତ୍ତର,
ସବେ କର୍ମେ ରତ ଏବଂ ଆଦେବ
ସ୍ୱର୍ଗବାକୁ ନାହିଁ ତର ।”

ଅବସର ବୁଝି କୋଳ ବନ୍ଦି ବ୍ୟାଜେ
ବୁଲେ ସେ ଜନ ଗହଳେ;
ରସାଳ ପୃଥୁଳ ସେ ବଦର ପଳ
ଯେ ଦେଖେ ତା ମନ ବଳେ ।

ଜଣେ କେନ୍ଦ୍ର ଶିଳ୍ପୀ ଭର ବସା ଶୁଦ୍ଧ
ମରମେ ଆହତ ଅତି,
କହେ, “ମୋ ବାଡ଼ରେ ପଡ଼ୁଥିବ ଆହା !
ତେଜେ କୋଳ ଏହି ମତି ।”

କୋଳକଳା ପିଲା- ମୁହଁକୁ ଅନାଇଁ
 କିଛି ନ ପାଇର କହି,
 ନ କାଣେ ଅପ୍ରାପ୍ତ ବାସ୍ତବ୍ୟ-ମନତା
 କପାଳ ଦୃଢ଼ ଉପକଳ ।

ଦାଳକ ବଦନ ଶୁଣି କୁକୁଡ଼ାଳେ
 ପୁଲକେ ପୁରେ ପରାଣ,
 କୁକୁରକୁ ଦେଖି ଅନ୍ତର ଲଙ୍ଘିତେ
 କରେ ସେ ସତ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ।

ଗ୍ରାମ ନାମ ଆଦି ପଶୁର ପାଇଲ
 ଯେବେ ପୁଅ-ପରିଚୟ;
 ବାଳକ-ବଦନ ଚାନ୍ଦିଲ ସେନେତେ,
 ତରଣେ ନମେ ତନୟ ।

ବାପ ପୁଅ ବେନ ଗଲେ ବସାବରେ
 ପକାଇଲେ କେତେ କଥା,
 କହେ ଶିଳ୍ପୀ, “ବେଗେ ପାଉଛି ତାମକୁ
 ନ ଗଲେ ନ ରହେ ମଥା ।”

“କପାଳ ଏ ଉଦ୍‌ବେଗ ?” ପାଇ ମନେ ଖେଦ
 ପଶୁରେ ତାତରେ ପୁଅ,
 ବୁଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପୀ ମୁଖେ ବଚନ ନ ଫୁଲେ
 ନୟନୁ ବହଇ ଲୁହ ।

କ୍ଷଣିକ ଅନ୍ତରେ   ନହେ' କୃଷ୍ଣ ପୁଣି
 “ଥିଲା ମୋ ପୁଅ ସୁକୁନ୍ତ,
 ଅନ୍ତକାଳେ ତୋତେ   ଦେଖି ଏଥୁ ବାରୁ
 ହେଲ ଏବେ କୃତ୍ୟକୃତ୍ୟ ।

କାର-ବର୍ଷ ହେଲ   ଲୁଗିଲୁଣି କାମ
 ସୁଦା ନ ହେଲ ଦେଉଳ,
 କାଳ-ଅବସେମେ   ରଜା ନରସିଂହ
 ଦାନ୍ତୁଣ ଦୁଃଖେ ଆକୁଳ ।

ଦୁଇ ଦିନ ମଧ୍ୟେ   ପୁରବ ଦେଉଳ
 ନ ରହିବ କିଛି ଶେଷ,
 ‘ନୁ ହେଲେ ତାଟିବ   ବଡ଼ାଇକ ମୁଣ୍ଡ
 ହୋଇଛି ରଜା ଆଦେଶ ।

ଦୁଇ ଦିନୁ ବନେ   ହେଲୁଣି ଅତୀତ
 ଅଉ କାଲି ଦିନ ବାଣ,
 ଜରାଣେ କାତର   ସବେ କାରବର
 କାମକୁ ନ ପାଏ ଆଶି ।

ନୟା-ଗର୍ଭେ ହେଲ   ଦେଉଳ ପକନ
 ରହିଲ ତହିଁ ଲ ଦୋଷ,
 କେଜାଣି କାହାର   ଅପରାଧେ ଅବା
 ଗ୍ରହସ୍ଥଳ ବଲେ ରୋଷ ।

କଲେ ଯେତେ ଯତ୍ନ   ନ ପୁରେ ଦେଖିଲ
ନ ବସେ ଦହି-ନଈର,

ଉପାୟ ନ ଦେଖି   କାଶ୍ଚରରକର
ହଜଲଣି ବୁଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧି ।

ଶୁମ୍ଭର ଆଦେଶ-   ମନ୍ଦିର ମୁକୁଟେ
ହେବ ଚୁମ୍ବିତ ଖଣିତ,

ପ୍ରସାଦେ ଯାହାର   ମହୋଦଧି-ବସେ
ନ ଯିବ ଶସ୍ତ୍ର ବୋଇତ ।

ବାରଣ ବଢ଼ାଇ   ଏକୁଁ ଏକ ସବେ
ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟା ବିଶାରଦ,

ଗଢ଼ି ଛନ୍ଦ କେତେ   ଦେଖିଲ ଅଜ୍ଞାନ
ସେତୁ ଦୁର୍ଗ ଜନପଦ ।

ଯେଣି ବୁଦ୍ଧି ବଳେ   ଚକ୍ରନ୍ତ ପଥର
ଖସି ସବୁ ପଡ଼େ ତଳେ,

ଦେଖିଲ ମୁଦିତା   ବୁଦ୍ଧି ନ ଦିଶଇ
ନିଗ୍ରହ ଏବେ ସକଳେ ।

ଆଜି ନିଶି ଶେଷେ   କାଲି ପ୍ରସ୍ତରରେ
ହୋଇବ ରବ ଉଦୟ,

ମର ଦିନ ରବି   ଲୁହଣ ଦେଖିବେ
ବାରଣ ବଢ଼ାଇ ଶୟ ।

ଆଜି ପଞ୍ଜିବେଳେ   ଜଣବେ ଦିଶୁଛି
 ବସି ସବୁ ଜାଗର,
 ଯାଉଛୁ ମୁଁ ତେବେ,   ହେ ଥୁ ବାବୁ
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଚିନ୍ତାମ କର ।”

ବାପର ବନ୍ଧାଦ   ଦେଖି ଧର୍ମପଦ
 ଅଶ୍ରୁର୍ଦ୍ଦୟ କହଇ ବାଣୀ—
 “ସତେ ନଦେଶେ   ମହାଶକ୍ତ ଦେବ
 ବାଞ୍ଛା ବଢ଼ାଇ ଦାଣି ?

ଉଜ୍ଜଳର ଶିଳ୍ପ—   ‘କୁଳ-ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ
 ଦକ୍ଷ କାଶ୍ମୀରଗଣ,
 ମିଳିଛନ୍ତି ଯହିଁ,   ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କ’ କେବେ
 ରହିପାରେ ଅପରାଧ ?

‘ନ ଥିଲେ ଆପଣି   ଦିଅ ଅନୁନତ
 ସକ୍ଷମଲେ ଯିବା ପାଇଁ ?

ଶୈଳ ଗଡ଼ ପ୍ରମୁ   ଶୁଣିବୁ ଦେଖିବ
 ବାର ଶତ ଜାତି ଭାବ ।”

ବାପ ପୁଅ ବେନି   ‘ତକ୍ଷେଣେ ତହୁଁ
 ଚଳିଗଲେ ସକ୍ଷମଲେ,

କଲେ ଚର୍ଚ୍ଚ ଯୁକ୍ତି   ଉକ୍ତି ପ୍ରତିଉକ୍ତି
 ଯେହା ବୁଦ୍ଧି କହିଗଲେ ।

ରଥ ଦେବାଳୟ—   ଗଠନ-ନିର୍ଣ୍ଣୟ
 ଚନ୍ଦ୍ରକର ଚତୁର୍ଥାନ,
 ବୃଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପିଗଣେ   କଲେ ଆଲୋଚନା
 ଦେଖାଇ ଶାସ୍ତ୍ର-ପ୍ରମାଣ ।

ବଡ଼ ଅଧିଯାଏ   ବୁଲିଲ ବରୁର
 ନ ହେଲ କିଛି ମୀମାଂସା,
 ଉପାୟ ନ ପାଇ   ବାରଣ ବଢ଼ାଇ
 ଗୁଡ଼ିଲେ ପରଶ ଆଶା ।

ଯୋଡ଼ି କର ବେନି   ସବନୟ ବାଣୀ
 କହେ ଶେଷେ ଧର୍ମପଦ—
 ଗଳାରବେ ଯେବେ   ସତ୍ୟ ଜନ୍ମୋପ,
 ନ ହେବ କିଛି ଆପଦ ।

ଏତାମ୍, ବାନନେ   ସତ୍ୟେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
 ଯେବେ ପ୍ରଭୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ,
 ନ ସନ୍ତୁକ କେବେ   ନିଦା ଅପରାଧ
 ଉଚ୍ଛଳ-ଶିଳ୍ପି-ସମାଜ ।

ଯାଗାନନ୍ଦ ଯେବେ   ସତ୍ୟ ବେଦମନ୍ତ୍ରେ
 ଉଠିଥିବେ ଗରଜାଇ,
 ମୁଣ୍ଡି ବଢ଼ା ହୋଇ   ନ ମରବେ ଏଥୁ
 କେବେ ବାରଣ ବଢ଼ାଇ ।

ମୁଁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ   ଶିଶୁ ଅକଷ୍ଟନ
ଜାତ ବିଶ୍ୱକର୍ମୀ-କୁଳେ,
ଶିଳ୍ପି-ସାମନ୍ତଙ୍କ   ହେବ ଯେବେ ଆଜ୍ଞା
ହାତ ଦେବ ଏ ଦେଉଳେ ।

ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ   ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଦେଉଳ
ମନେହୁଏ ମୋ ବିଶ୍ୱାସ,
ମାଗେଁ ଏ ଅଦେଶ   ଶିଳ୍ପି-ସାମନ୍ତଙ୍କ
ତରଣେ ମୁଁ ଘନ ଦାସ ।”

ବାଳକ-ବଚନ   ଶୁଣି ସଭାଜନ
ବସ୍ତୁତ ହେଲେ ସକଳ,
କହିଲେ, “ଏ କଥା   ଅତି ଅସମ୍ଭବ
‘ଶିଶୁ-ସ୍ୱଭାବ ତପଳ ।”

ଅଭିମାନୀ କେନ୍ଦ୍ର   କହଇ ଗରବେ,
“ଉଚିତ ଅମ ମରଣ,
ଦିନକରେ ଯେବେ   ଏକା ଏ ବାଳକ
କରେ ଦେଉଳ ପୂରଣ ।”

ଅନ୍ୟ ବୋଲେ, “ସ୍ତୁତ   ଶିର୍ଷା ଅହଙ୍କାର
ନାହିଁ ଏଥି ଅପମାନ,
ପୁଣି ଦେବାଳୟ   ରହୁ ଗଜଦ୍ୱାରେ
ଶିଳ୍ପି କୁଳ-ସନମାନ ।”

“ଗୋପନେ ପଦ୍ୟପି   ନ ଦେବ ଏ କାବ୍ୟି
 ଲେକରେ ପଡ଼ିବ ଜଣା,
 ବରା ଦେବ ଶାନ୍ତି   ଏ ବାଳକ ମୁଣ୍ଡେ
 ଅମ ମୁଣ୍ଡ ଦେବ ଦଶା ।”

ସପତ୍ନେ ଚପତ୍ନେ   କହଲେ ଏପଦ
 କେତେ କଥା କେତେ ଜଣ,
 ଅବଶେଷେ ଜଣେ   ବୁଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପୀ ଭଣେ,
 “ଶୁଣ ଘର ସଞ୍ଚଳନ ।

ଦେଲେ ଦେଢ଼ ବାଳକ   ଶିଳ୍ପିକୁଳେ ଜାତ
 ମୁଦିବ ପେଟେ ମଦର,
 ରହିବ ଉତ୍କଳେ   ଶିଳ୍ପି-ଗଉରବ
 ପାଉପଛେ ଆମ ଶିର ।

ପତଙ୍ଗ ଏହାର   ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି
 ମନେ ବଢ଼ଇ ନ କର,
 କାହାକୁ କି ଶିଳ୍ପ   ଦେଇଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ
 ଜାଣିବ ତା କାହିଁ ନର ?

ହୁଏ ଶିଶୁମୁଖେ   ସତ୍ୟ ପରକାଷ
 ବାଳକେ ବଳ-ଉଦୟ,
 ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ,
 ସମ୍ଭବ ଜଗତେ
 ଦୟା ଭଲେ ଦୟାମୟ ।

ଧ୍ରୁବ ପ୍ରହରାଦ୍ ସୁରାଣ-ପ୍ରବାଦ
କବି-କଳ୍ପନା ନ କହ,

ତାଳେ କାଳେ ଶିଶୁ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧିବ
ଦେଲେ ଶୁଭ ଅନୁଭବ ।

ଶୁଣିବ ତ ସବେ ଅଭିମନ୍ୟୁ କଥା
ଗାର-ବାଳକ-ବିଷମ,

ଶୁଣିବ ଜନମୁଁ ଥିଲେ ଶୁକଦେବ
ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଅନୁପମ ।

ଶିଶୁ ବଢ଼ି ଶମେ ହୁଏ ଯୁବା ବୃଦ୍ଧ
ଚକ୍ରର ପ୍ରସାଣ ନର,

ପ୍ରସବ ଅନୁଶେ ଲୁଚି ରହିଥାଏ
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ତେଜ ପ୍ରଖର ।

ବାଇ ଦିନ ବଡ଼ ଗହ୍ମିଅଛି ବାଘ
ବରାଣସୀ ନାହିଁ ତାଳ,

ଯାହା ଜଣିବାର ପ୍ରିୟ ବର ଏବେ
ଅନ୍ଧ ଅଧିକ ନ ଭଲ,

ବରବ ଚିଧାରେ ଏ ବାଳକ ଏଥୁ
ଯଥାତାଳେ ଉପରତ,

ଗାଡ଼ିଦେବା ଏହା ହାତେ ବାଘ କାର୍ଯ୍ୟ,
କର ସବେ ଏହି ମତ ।”

ଏହିପରି ବହୁ   ବସୁର ଶେଷରେ
 ପ୍ରିୟ କଲେ ଶିଳ୍ପିଗଣ,
 କରନ୍ତୁ ବାଳକ   କାଳି କଳାସ୍ତରେ
 ଆଗେ ମନ୍ଦିର ବାସଣ ।

କାଳି ସନ୍ଧ୍ୟା ଯାଏ   ଲଗିବା ସରବେ
 କାମ ନ ଦେଲେ ପୂରଣ,
 ସମର୍ପି ଦେଉଳ   ବାର ଶତ ଶିର
 ଦାଳିବେ ପିବା ଶରଣ ।

ବାଳକେ ସରବେ   କଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ
 ଭାଗ୍ୟ ସବୁ ସେ ଦିନ,
 ବାରଣ ବଡ଼ାଇ   ଲଗିଲେ ବାମରେ
 ନିଶ୍ଚୟେ ମୁଖ ମଳନ ।

(୪)

ତହିଁ ଆରତନ   ଧର୍ମପଦ ବେଶେ
 ଦେଉଳ ଗଠନ ଶକ୍ତ,
 ପରଶେ ପତନ   ପୀଡ଼ ଶମ୍ଭୁ ଗୋଶ
 ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ଅବସ୍ଥିତ ।

ବାଇଶ ବଡ଼ାଇ   ଲଗିଛନ୍ତି କାମେ
କରି ପ୍ରାଣ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ,
ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଦିନ   ଦେଲ ଅବସାନ
ରବି ଦେଲେ ଅସ୍ତମିତ ।

ନ ସରଳ ତାମ   ନ ଦଶଇ ଆଶା
ରବି ମଧ୍ୟେ ପୂରିବାର,
ବାଇଶ ବଡ଼ାଇ   ମୁଣ୍ଡେ ହାତ ଦେଇ
ବସିଲେ ଚେଇ ଆହାର ।

କହେ ଧର୍ମପଦ,   “ଆଜ୍ଞାହଲେ ମତେ
କାମେ ଦେବ ଏବେ ହାତ,
ପ୍ରଭୁ ତୟା କଲେ   ପୂରିବ ଦେଉଳ
ନ ଦେଉଁ ତାଲ ପ୍ରସ୍ତର ।”

ବାଇଶ ବଡ଼ାଇ   କଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ
ଦେଲେ ସବୁ ଆଶୀର୍ବାଦ,
“ଯାଅ ବାବୁ ଯାଅ   ତଳମୁ ନ କର
କହୁ କଲେ ଉଚିତ ।

“ରହୁ ନୂତନମାନ   ପ୍ରଭୁ ନରସିଂହ
ନୃପତି ମନ କାମନା,
ବାଇବରଷର   ବଡ଼ାଇ ପ୍ରଥର
ଦେଉ ନରକ ଘୋଷଣା ।”

(୫)

ଆରମ୍ଭିଲ କାମ   ଦେଉଳ ଶିଖରେ
ଏକ ଲଘେ ଧର୍ମପଦ,

ଆଶାର ଆନନ୍ଦ   ଭାରିଗର ଏଣେ
ଆଶଙ୍କା କଲେ ଆପଦ ।

କାଳତ କରଣୀ   ନଷ୍ଟେ ପିବେ ଗାଣି
ନରସିଂହ ଗଜପତି,
ଏ କାଳକ ମୁଣ୍ଡେ   ବରା ହେବ ଶାଢ଼ୀ
ବଟିବ ଆମ ବସନ୍ତ ।

ପଥା ସମୟରେ   ପୁରବ ଦେଉଳ
ଏକ ମାସ ଆଶ୍ୱାସନା,

ପରଶ-ଭୟରେ   ସବୁ କାରିଗରେ
କରନ୍ତି ନାନା ଶ୍ରବଣା ।

କପି ଏକଠାର୍ଦ୍ଧ   ବାରଣ ବଢ଼ାଇ
ଅତଙ୍କେ ଗାଟନ୍ତି ନିଶି,

ଏକ ସମୟରେ   ପୁରଲ ଦେଉଳ
ଅଗ୍ର-କୁମ୍ଭ ଗଲ ଦସି ।

ହରଷ-ବିସାଦେ   ଶୁଣିଲେ ସତଙ୍କେ
ନରେଶି ଦେଉଳ ଚୁଲେ,

ବନ୍ଧୁ ଆଉଁ ଆଉଁ   ଓହ୍ଲାଇ ମିଳଇ
ଧର୍ମପଦ ତାଙ୍କ ଭୁଲେ ।

(୭)

ଦେଖି କାରିଗରେ   କରନ୍ତୁ ପ୍ରଶଂସା
ନାହିଁ କାହା ମନେ ପୁଣି,

ପଶୁରେ ବାଳକ,   “କପାଳି ଦିଶନ୍ତି
ଆପଣ ସବେ ବିମୁଖ ?

ଦର ବଚସିତ   କମଳ ସରସେ
କିଛି କୁମ ବଦୁ ପାତ ?

ଭଲସିତ ପ୍ରାଣେ   କାହିଁ କି କାରଣେ
ଅକସ୍ମାତେ ଚଷାଦାତ ?”

କଣେ ବୁଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପୀ   କହନ୍ତୁ ନିରୋପି
ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ କଥା—

“ପ୍ରଭୁଲ ଦେଉଳ,   ଦେବ ଭୂମ ଯଶ
ନ ରହୁବ ଆମ ମଥା ।”

ନ ଶୁଣୁ ଅଧିକ   କହଇ ବାଳକ
“ମୋର ସେ ଯଶେ କି ପ୍ରଳ ?

ଯେବେ ଶିଳ୍ପିକୁଳ   ବାର ଶତ ପୁଲ
ଝାଞ୍ଜିଲ ପଡ଼ିବେ ତଳ ।

ମୁଁ ଶିଳ୍ପିକୁଳର   ଅଧମ ଭନସ୍ତ
ନାତିଶ୍ରାବକ କଳର,

ବେଉଳ ପୁରଣେ   ନାହିଁ ମୋ କରଣୀ
ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କୁମ୍ଭର ।

ନାତି ଶ୍ରାବକର   ଆଦେଶେ ସିନା ମୁଁ
କଲି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ,

ନାତିସୂଅକର   ମୁଣ୍ଡ ଗଲେ, ମୋର
ଜୀବନେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

ବାରଣ ବଢ଼ାଇ   ମୋର ଜାତିଶ୍ରାବ
ଜାଣି ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ,

ଯାହା ହେବ ହେବ   କେବେ ନ ଦିଟିବ
କୁମ୍ଭ ଜୀବନ ସଂଶୟ

ବେହୁ ନ ଜାଣନ୍ତି   ମୋ ନାମ ଏଠାରେ
ନ ଜାଣିବେ ବେହୁ ତାହା,

ନ ହେଉଁ ଆଜି ଏ   ରଜନ ପ୍ରସାଦେ
ଦେଶର ମୁଁ ନିଜ ବଢ଼ା ।

ରକ୍ତକେ ଦେଉଳ   ପୁରଲ ଯେପରି
ନ ହେବ ଲୋକେ ପ୍ରକଟ,

ନ ଜାଣିଲେ ରଜା   କି ଅବା ପ୍ରଧାନ
ପଡ଼ିବ କିପାଁ ସକଟ ?

ପହରେ ମାତର   ଅଛି ଆଉ ବଳ
ଯାଅ ବାସେ ଶୁଅ ଶିଖର,
ହେଉଛି କଦାୟ   ଦଣ୍ଡବତ ଭର
ଜାତସ୍ଥଳର ଭରଣେ ।”

(୭)

ଯେ ଯାହା କୁଟୀରେ   ଗଲେ କାରବରେ
ବାପ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମପଦ,
କହେ ପୁଅ, ଏବେ   ପୂଜିବି କଥାଏ
“ମନେ ନ ଶେ ଆପଦ ।

ବହୁବ କୁହତେ   ସୁଅରେ ଦାୟ କ
ବାରଣ ବଢ଼ାଇ ଦୟ,
ଏ ବିରାରେ ହେବ   ବାରଣ ବଢ଼ାଇ—
ସାଣ ଉଦାର-ଉପାୟ ।”

ବାପ ମନେ ଘଳେ   କେତେ ପାପ ଚିନ୍ତା
ମୁଖେ ଉତ୍ତର ନ ଆସେ,
ଉଭୟ ସଂକଟେ   ପଡ଼ି ଯଥା ନର
ଯାଏ ନାହିଁ କେଉଁ ପାଶେ ।

ବାପର ବୋଉ ଦେଖି ଧର୍ମପଦ୍ୟ

କହେ ସୁଦାମଳ ଶ୍ରୀ,

“ବାଘଣ ବଢ଼ାଇ ରକ୍ତ ଶରଣେ

ପ୍ରଭୁ ଏବେ ମୋର ଆଶା ।

ଏ ଜଗତେ କାହା ପୁଅ ବା କାହାର

ଧନସ୍ତ ମାୟା ଭାଷଣ,

ସାଥୀକ ଜନମ ତାର ଏତା ସିନା

ସର ହୃଦେ ଧାର ପ୍ରାୟ ।

କହିଛନ୍ତି ମୁନି- ‘କୂଳରକ୍ଷା ବେଳେ

ହେବ ସେତେ ପ୍ରୟୋଜନ,

ବେଳକ ଜଣେ ଦେଲେ ଦେଉ ପ୍ରତି

ସେ ଯେଡ଼େ ସ୍ନେହଭାଜନ ।

ନ ହୋଇ ବ୍ୟାକୁଳ ଗ୍ରାମସ୍ଥିତେ କୁଳ

ବରଜନ୍ତୁ ପାଧୁକନ,

ଦେଶସ୍ଥିତେ ଗ୍ରାମ, ଜଗତ କଲ୍ୟାଣେ

କର ଦେଶ ବିପର୍ଜନ ।’

ବାଘଣ ବଢ଼ାଇ ଆମ ଜାତି ଶୁଭ

ଶିଳ୍ପିକୁଳ ଗଳାହାର,

ଖାଆନ୍ତୁ ଶବନ ମୋ ଜଣକ ଲକ୍ଷି

ମନେ କରୁ ନ ବରୁର ।

ତେଜ ମୋ ମମତା,   ଦେବ ନାହିଁ ବାପା
ଦେଖା ଆଉ ଏ ଜୀବନେ,
ଦିଅ ଅନୁମତି,   କର ଆଶୀର୍ବାଦ
ବିଦା ଦେବ ଏହି ସିଣେ ।”

କହେ ବୃଦ୍ଧ, “ବାବୁ,   ବାର ବର୍ଷ ହେଲ
ଛୁଡ଼ି ଆସିଅଛି ବର,
ତେତେବେଳେ ଭୁଲି   ହୋଇଥିଲୁ ମାତ୍ର-
ଗର୍ଭରେ ଶୁଣି ମାସର ।

ପୁଅ କବା ଝିଅ   ହେଲ କି ଅସତ୍ୟ
କପା ଗର୍ଭ ହେଲ ନାଶ,
ଭାବିବାକୁ ମତେ   କେବେହେଲେ ଦଣ୍ଡେ,
ମିଳିନାହିଁ ଅବକାଶ ।

କି ଯୋଗରେ ବାବୁ   ପହଞ୍ଚିଲୁ ଆସି
କଲୁ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ,
ଏପରି ସୁଯୋଗ୍ୟ   ପୁଅ ପାଏ କରେ
ଅଳପ ଭାଗ୍ୟରେ ଜନ !

କଲୁକି ପରାସ୍ତେ   ଝଟକ ନିମିଷେ
ଏବେ ଲୁଚିଯିବୁ କାହିଁ ?
ଏଡ଼େ ଭାଗ୍ୟର କି   ଏହି ପରିଣାମ
ଏହା କି ମୁଁ ଥିଲି କାହିଁ ? ,

କେଉଁ ଜନ୍ମେ କାହା   ଖାଇବା ପତରେ
 ଶକାରଥିଲି ମୁଁ ଧୂଳି,

କାହା ଅଞ୍ଜଳିରୁ   ଧନ ହରି ନେଇ
 ଦେଲି ତା ହାତେ ଶାକୁଳ !

ଅପାର ପାତକେ   ପୁଣି ରହିଅଛି
 ମୋ ପ୍ରାଣବ୍ୟ୍ଥ କର୍ମରେ,

ପଳକେ ମୋ ପଥ   ଜିଜ୍ଞାସ ନୋହୁଁ
 କପାଳି ଯିବୁ କର ଅଛ ?

ବାରଣ କଥାଇ   ଆମ ଜାତିଭର
 ନୁହନ୍ତି ମୋ ପ୍ରୟୋଜନ,

କୁଳ ଗଢ଼ରବ   ସଦା ରହିଥିବ
 ଥିଲେ ତୋ ପରି ନନ୍ଦନ ।

ଯାର ଗୁଣଗଣି   ନଗରେ ପ୍ରକାଶି
 ରଖେ ଜାତିକୁଳ ମାନ,

ସେପରି ଗୋଟିକ   ସଙ୍ଗରେ ନୁହନ୍ତି
 ଆନ କୋଟିଏ ସମାନ ।”

ତହୁଁ ପୁଅ ବେଗେ   ବୋଲେ ଉଦ୍‌ବେଗେ
 “ଅଧିକ ନ କହ ଆଉ,

ଦେଇଛି ଉତ୍ତର   ଯିବ ଏଠା ଛାଡ଼
 ଏବେ ରାତି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ।”

କାହିଁଥିବୁ କାରୁ   ଫେଡ଼ି କହୁ ପଦୁ
ରହୁବୁଝିକି ପରାଣେ ?

କଷ୍ଟି ରହୁଥିଲେ   କେବେହେଲେ ଦେଖା
କାହିଁ ହେବ କଦ ଜାଣେ !

କହେ ପୁଅ, "ବାପା,   ଶାବନ-ମରଣ
ଲଗିଅଛି ଅନୁକ୍ଷଣ,

ଜନମ ହୋଇଲେ   ଆଗେ ଅବା ପଛେ
ଅବଶ୍ୟ ହେବ ମରଣ ।

କାପୁରୁଷ ପରି   ମରିବା ଜରଜେ
ନୁହେ ନର ପଞ୍ଚରୁଷ

ପରାକ୍ରମ ସାଧୁ   ମରେ ଯେ ମଞ୍ଚରେ
ସେହି ଏକା ସୁପୁରୁଷ ।

ମାନବ ଶାବନ   ନୁହଇ କେବଳ
ବର୍ଷ ମାସ ଦିନ ଦଣ୍ଡ

କର୍ମେ ଶାସ୍ତ୍ର ନର,   କର୍ମ ଏକା ତାର
ଜୀବନର ମାନବଣ୍ଡ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାତର   ଉନ୍ମୁଳ ହୁଏ
ଶିଖା ଟେକି ବୃତ୍ତାନ୍ତ,

ଜଳି ଯେବେ ତରେ   ଆଲୋକ ଉଦ୍ଘାପ
ଚନ୍ଦ୍ରିକାରେ ଚଳରଣ

ଲଭୁ ସେ ଶଶକେ,   ତଥାପି ଏ ଲୋକେ
ରହେ ତା' ଆଦର ପଣ;

କ ଲୋଡ଼ା ତହିଁରେ   ରହେ ସେ ମଞ୍ଜରେ
କୁହୁଳି ସହସ୍ର ବର୍ଷ ?

କହୁଛି ନିଶ୍ଚୟ   ଏ ଜୀବନେ ଆଉ
ହେବ ନାହିଁ ଯେବେ ଦେଖା,

ଜାଇବା ମରବା   କପାଇଁ ପରୁର
ସେ ଦୁଇ କଥା ତ ଏକା ।

ଏ ମୋ ବଡ଼ ଭ୍ରାତା   ଘଟିଲ ପୁରୋଗ
ମିଳି ଏଥି ଯଥା ବେଳେ,

ମୁଦିଲ ଦେଉଳ   କୁଟ ଶିଳ୍ପତନ୍ତ୍ରେ
ଶିଖିଲ ଯା ଶିଶୁ ଖେଳେ ।

ବାରଣ ବଢ଼ାଇ   ମୋର ଜାତିଭାଇ
ସବୁ ନିଆ ଅପମାନ,

ମଲେ ଯେବେ ଏଥି   କି ସୁଖ ମୋହର
କରି ମଦର ନିର୍ମଣ ?

ବାରଣ ବଢ଼ାଇ-   ରକତ ରଞ୍ଜିତ
ଯଶ ସନମାନ-ଧନ,

ପାଇ ରଜଦ୍ୱାରେ   କହ କି ପ୍ରକାରେ
ବଢ଼ିବ ମୋ ବଡ଼ ପଣ ?

ଶାନ୍ତି ବାନ୍ଧୁ ମୁଣ୍ଡେ   ଯିବ ଶୁଭଦାୟୀ,
 ଦେଖି ଜାତି-କୁଳ-ନାଶ,
 କି ରଙ୍ଗେ ଚିତ୍ତିବ   ଏ ଜଗନ୍ନାଥ ଉଦ୍ଧ
 ଭବେଷ୍ୟତ ଲକ୍ଷଦାୟ !

ଦେଉଳ ଅମୁଦା   ରହୁ ମରଥାନ୍ତେ
 ଯେବେ ସବୁ କାରିଗର,
 ମୋ କର୍ମ-ଜ୍ୟୋତିରେ   ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅପମାନ
 ନ ଥାନ୍ତା ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ।

ଉଦ୍ଧବର ଶିଳ୍ପି-   କୁଳ ଲକ୍ଷଦାୟୀ
 ନ ରହୁ ଏ କଳା ଦାଗ,
 ତେଣୁ ସୁକ୍ଷମନେ   ଏ ଜୀବନ ଲାଗି
 କର ବାପା ମୋତେ ତ୍ୟାଗ ।

“ବ୍ରହ୍ମାଣ-କପୋତ”-   ଅଭୁତ ଚରଣ
 ଶୁଣିବ ମହାଶବ୍ଦେ,
 ପରାଣ ବିକଳେ   କପୋତ ବ୍ୟାକୁଳେ
 ମିଳିଲୁ ଶିବ-ସ୍ଵରତେ ।

କାଶୀ ନରପତି   କପୋତ ବିପତ୍ତି
 ଦେଖି ପାଇଲେ କଷଣ,
 ଯେବେ ଯଜ୍ଞଗାରେ   ଉଡ଼ିଣ ଆତୁରେ
 ପଶିଲ ପକ୍ଷୀ ଶରଣ ।

ଯାବକ ଯାବତ୍ତା   ନ କଲେ ପୁରଣ
ଯଜ୍ଞପଳ ଯାଏ ନାଶ,

ସମ୍ପାଣ ବଧୂଲେ   ହିଂସା ମହାପାପ
ଆବର କରିବ ଛାସ ।

ଉଭୟ ସଂକଟେ   ନ ଦେଖି ଉପାୟ
ଶିବ ରଜା ମହାମତ,

ବେନ ପକ୍ଷୀ ନଧ୍ୟେ   ଉଦ୍ଧ ଦୋଷ ସଧେ
ସମ୍ପାଣେ କଲେ ବିନତି-

‘ଦେବ ପରିଶ୍ରମ,   ଯାହା ଇଚ୍ଛା ମାଗ
ରଖ କପୋତ ଖବନ’;

କହଇ ସମ୍ପାଣ,   ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ଧନ,
ମୁଁ ଯେ ଶୂଧା ଅବସନ ।

କପୋତ ଉଦ୍ଧାରେ   ଉଦାର ଅନ୍ତରେ
କର ଯେବେ ଅଭିଳାଷ,

ନିଜ ଅଙ୍ଗୁ କାଟି   ଭୁଲିଦିଅ ମୋତେ
କପୋତ ସମାନ ମାଂସ ।’

ହରଷେ ନୃପତି   ଦେଖାଇଣ ଛାତି
କାଟିଦେଲେ ମାଂସ ଖଣ୍ଡେ,

ପରିମାଣେ ମାଂସ   କପୋତ ସମାନ
ଦେଲ ନାହିଁ ଭୁଲାଦଣ୍ଡେ ।

ଧର୍ମପଦ

ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ପୁଣି   କାଟିଲେ ନୃମଣି
ସମ ନୋହିଲ ନିକଟ,

ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଫିମେ   କଲଜା କାଟିଲେ
କପୋତେ ପ୍ରକାଶି ପ୍ରୀତି

ନୃପ ଦୟାପଣ   ଦେଖି ମସ ସମ୍ପାଣ
କଲ ଶେଷେ ଜୟନାଦ,

ତେଜଲ କପୋତେ   ଗଲ ନିଜ ପୁର
ଦେଇ ଦବ୍ୟ ଆଶୀର୍ବାଦ ।

କପୋତର ହୃଦେ   ଶିବ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ
କରି ଏ ଆତ୍ମ ତସ୍ତୁର୍ଗ

ଇନ୍ଦ୍ର ପରଲୋକେ   ଲଭିଲେ ଅକ୍ଷୟ
ଧର୍ମ ଆଦି ଶୁଭ ବର୍ଗ ।

ଏ ଜଗତ ବାପ,   ମହାମଣିଷାଳା
ନରନାରୀ ଯଜମାନ,

ସେହି କୃଷ୍ଣ ଯେହୁ   ପରହୃଦେ କରେ
ଜୀବନ ଆତ୍ମତ ଦାନ ।

ଭୁବନ ବିଦିତ   ଦଧୀତ ଚରିତ
ପୁରାଣେ ତ ଅଛ ଶୁଣି,

କହି ସ୍ବର୍ତ୍ତ ସ୍ବର୍ତ୍ତ   ଦେଲେ ନିଜ ଅସ୍ଥି
ବିଶୁଦ୍ଧିତେ ମହାମୁନ ।

ପରହୃଦେ ପ୍ରାଣ   ଉତ୍ସର୍ଗି ପୁରବେ
 କେତେ କେତେ ମହାନନ,
 ଲଭଇନ୍ତି ତ୍ୟାଗେ   ପରଶ ପୃଷ୍ଠିତା
 ମରଣେ ନିତ୍ୟ ଜୀବନ ।

ବୋରକର ପ୍ରାଣ   ପୁଂଚ ପ୍ରେମ ସତ୍ତ୍ୱ
 ପବନେ ମିଶାଏ ବାସ,
 ବଶ୍ୟବ୍ୟାପୀ ରବି-   ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ଆଲୋକେ
 ବନ୍ଧୁ ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଦ ଦାସ ।

ବାରଣ ବଡ଼ାଇ   ରହିଛନ୍ତି ବୁଦ୍ଧି
 ଏବେ କୁମ ମୁଖ ପ୍ରତି,
 ପୁଅ ପ୍ରେମ ମାୟା   ଭୁଟାଇଲେ ଭୁଂସ
 ପିବେ ସକଳେ ବରତ ।

ବାରଣ ବଡ଼ାଇ   ମୁଁକୁ ଅନାଇ
 ମୋ ମମତା ଏବେଛାଡ଼ି
 ଜାଣ ଏ ଦେଉଳୁଁ   ଗତି ମରଣ ମୁଁ
 ଶାନ୍ତି ମଥା ବୁକୁ ଦାଡ଼ି ।

ବୁଦ୍ଧି ଏ ଦେଉଳେ,   ବୁଦ୍ଧି ଜାତିକୁଳେ,
 ଛାଡ଼ି ମନୁ ବୃଥା କଷ୍ଟ,
 ବସୁର ଜନମ   ପାଇ ନାହିଁ ମୁହିଁ
 ହୋଇଅଛି ଗର୍ଭ ନଷ୍ଟ ।

କରୁଛ ଗବନା   ନ ଦେବ ମୋ ବିନା
ଦଶ ରକ୍ଷା ତୁମ୍ଭ ଅନେ,

କର ହେ ବିରାଜ   କାହା ଦଶ ଚର
ରହୁଛ ବା ଏ ଜଗତେ ?

କେତେ ମହାଜନ   ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ
କରିଗଲେ ଜାଳବଳେ,

କାହିଁ ତାଙ୍କ ଦଶ ?   ଅଛୁ ମାତ୍ର ଯଶ
ଆଜିଯାଏ ମଞ୍ଚରେ ।

ଏକର ବିନାଶେ   ଅନେକ ପ୍ରକାଶେ
ପୃଷ୍ଠିର ଏ ନିତ୍ୟ ବିଧି,

ଏକର ଯା ଶୟ   ଅନେକ ଉଦୟ,
ଅନେକ ଏକର ସିଦ୍ଧି ।

ଦଶ ପଟେ ଯାଉ,   ନାହିଁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ
ସାଧ ଏ ଉଦାର ମତ,

କୋଣାର୍କ ଦେଉଳ   ବାଉଁଶର ନାଳ
ତୁମ୍ଭ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚ୍ୟାବ-ଗୀତ ।

ପରେ ଦୟା ବନ୍ଧୁ   ସତ୍ୟ ରକ୍ଷା ପାଇଁ
ପ୍ରବେ କେତେ କେତେ ଲୋକ,

କାହିଁଛନ୍ତି ନିଜ   ହାତେ ପୁଅ ମୁଣ୍ଡ
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ନ କର ଶୋକ ।

ବିହ୍ୱଳ କରମ ମାନବ ଧରମ
 ଶର ଶ୍ରେଣେ ଯେହୁ ପାଞ୍ଚେ,
 ସେହି ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ରାମ ଶରବର
 ଭବାଣ୍ଡିବେ ସେକୁ ବାନ୍ଧେ ।

କୁମର ମୋହର ଦେଖା ଦଳବର
 କପା ଏତେ ମାୟା ମୋହ ?
 ତେଜ ମୋ ମମତା ଦେଖାଅ ଶରତା
 କର ନାହିଁ ନାତି-ଦ୍ରୋହ ।

ତହୁ ମନ ପୁରେ, ‘ନାହିଁ ପୁଏ ଦାୟ
 ବାରଣ ବଢ଼ାଇ ଦାୟ’,
 ଜଗତେ ଏ ତଥା ହେତୁ କାଳେ ବାନ୍ଧେ
 ନେଉଛି ଏବେ ବିଦାୟ ।

ପାହୁ ଆସିଲଣି ଅନ୍ଧାର ରଜନୀ
 ନିର୍ମଳ ଦିଶେ ମୋ ପଥ;
 ଦିଅ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେନ ଏ ଶବ୍ଦନେ
 ଏହି ଶେଷ ଦଣ୍ଡବେ ।”

(୮)

ଏତେ କହି ପୁଅ ବାପ ପଦରଜ
 ନେଇ ଲଗାଇଲୁ ଶିରେ,
 ବୁଦ୍ଧ ମୁଖେ କହି ବଚନ ନ ଆସେ
 ରଣ୍ଡି ପିତୁ ନେତ୍ର-ମାତ୍ରେ ।

ମୁକ ଆଶୀର୍ବାଦ   ଲଙ୍ଘିତେ ପ୍ରକାଶି
ସ୍ନେହେ ସ୍ନେହିଲ ବଦନ,
ଗୁଲଗଲ ପୁଅ   କ୍ଷଣେ ବୁଦ୍ଧ ଚର୍ଚ୍ଚି
ହେଲ ଶୋକେ ଅଚେତନ ।

ଅରୁଣ-ଆରକ୍ତ-   ବରଣେ ରଞ୍ଜିତ
ଦିଶେ ପ୍ରଭୁବ ଅକାଶ,
ପିଠି ନାହିଁ ନିଶା   ଅଙ୍ଗ ଚଳାଶାଢ଼ୀ
ପୁଟି ନାହିଁ ଉଷାହାସ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା-ମାରେ   ପାହାନ୍ତି ସମୀରେ
ଖେଳଇ ମୃଦୁ ଚରଞ୍ଜ,
ଅଦୂର କାନନେ   ପହର ପ୍ରମାଣେ
ରବେ କୁମ୍ଭାଟୁଆ ଖଗ ।

ଏ ମୁହଁ ଅଭାଗ   ବେଳେ ଧର୍ମପଦ
ଗୁଲଗଲ ଅଳ୍ପ ଶ୍ରେ,   ଶ୍ରେ,
ଗୁର ପଥେ ଚର୍ଚ୍ଚି   ଉଠିଲ ବୁଦ୍ଧିବେ
ଦେଉଳ ଶିଖ ଉପରେ ।

(୯)

ଚୌଦିଶେ ବିସ୍ତୃତ   ସାଗର-ସୈବତ
ନିସ୍ତବ୍ଧ ବିଜନ ବେଳା,
ସମ୍ମୁଖେ ଅପାର   ମାଳ ପାରାବାର
ଚରନ୍ତନ ଉର୍ମି ଖେଳା ।

ଉଦ୍ଧୃତ ଦୁଃଖଭର   ଚାରକା-ଶବ୍ଦ
ଅନନ୍ତ ମାନ ଆକାଶ,

ଦେଲ ଶୁଦ୍ଧପ୍ରାଣେ   ଅସୁବ ଉଦାର
ମହାଭବ ପରକାଶ ।

ଜଳ ପ୍ରଳ ନଭ   ଦେଲ ଏକ ଭବ
ଲଭରଲ ବିଚିତ୍ରତା,

ଅନନ୍ତ ଅଭେଦେ   ପରମ ନବେଦେ
ବ୍ୟକ୍ତ ବିଶ୍ୱ-ମହାସତ୍ତ୍ୱ ।

ବାହୁତ ହୃଦୟ   ମିଶ୍ରିତଲ ସେଷ୍ଟ
ମହା ଅନନ୍ତ ବିଚାରେ

ଅଜ ଭବ ଭୁଲି   ମଣେ ଆପଣାକୁ
ଏକଭୂତ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣେ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ପୁଣି   ସେ ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟେ
ସଜ୍ଜିତ ବିଶ୍ୱସାର,

ଭବର ବାହାର   ବଲ ଏକାକାର
ଅମୃତ ସଞ୍ଜୀବ୍ୟାସ ।

ହୋଇ ଏକ ଧ୍ୟାନ   ମିଳାଇଣ ତାନ
ବିଶ୍ୱ-ସଙ୍ଗୀତ ଲହରେ,

ଗାଏ ଧର୍ମପଦ   ପରମ ଆନନ୍ଦେ
‘ଜୟ ଜଗଜ୍ଜଣ ହରେ ।’

“ନମୋ ନରଞ୍ଜନ   ନିଶିଳ ନିଦାନ
ବ୍ୟାପ୍ତ ସର୍ବ ଚରଚର,

ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ   ମହଳ-ଆଳୟ
ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ ।

ନମୋ ନରକାର   ସର୍ବ ବିଶ୍ୱାସୀ
ବ୍ୟକ୍ତ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର,

ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱପତି   ଅଗତର ଗତି
ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ ।

ଧରି ତୁମ୍ଭ ବଳ   ବହୁଳ ଅନଳ
ଅନୁଗ୍ରହେ ନରନର,

ଆଦେଶେ ଉଦୟ   ନ ଲଘେ ଅବୟ
ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ ।

ତବ ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତି   ପରକାଶେ ନିତି
ପ୍ରତ୍ନ ତାର ମାଳାମୟ,

ତବ ପୁଣ୍ୟ ଦାସେ   କୁସୁମ ବିକାଶେ
ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ ।

ନନ୍ଦ ବନ ଶିବ   ଭୀମବାନ୍ତ ଶିବ
ତୁମ୍ଭର କଟାକ୍ଷେ ଧରେ,

ଗାଏ ତୁମ୍ଭ ଗୀତି   ଏ ବିଶ୍ୱ-ଭରଣ
ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ ।

ଅନନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରମା   ଅତୁଳ ପୁଷ୍ପମା
ଦିଶେ ବଶେ ଫୁଲେ ଫୁଲେ,
ତେ ମହାପ୍ରେମେ   ଖେଳେ ଚରଣରେ
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।

ସେ ମହାମନ୍ତ୍ରମା   କି ବୁଝିବି ପ୍ରଣେ,
ଶୁଦ୍ଧ ନର ଚଳେକରେ,
କି ଶ୍ରୀରେ ତେ   କରବି ହେ ଫୁଲ
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।

ଦେଶ ତାଳ ସୀମା—   ଅସ୍ଥାତ ମନ୍ତ୍ରମା
ଅଗୋଚର ସ୍ଵର ନରେ,
ଏକ ଅଦ୍ଵିତୀୟ   ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରେମମୟ
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।

ପ୍ରଭୁ ପରପୁର   ପରମ ବିଶ୍ଵର
ଆଶ୍ରା ଦିଅ ଶ୍ରୀପଦରେ,
ପୁରୁ ତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ   ଏ ନର ପରଶେ
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।

ପ୍ରକାଶି କରୁଣା   ଯେ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରେରଣା
ଦେଇଅଛି ମୋ ଅନ୍ତରେ,
ତେ ତାହା ପିତା   କରୁଣା-ବାୟୁ
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।

ଅମଳତ

ମୋ ହୃଦୟ-ସ୍ବାମୀ,   ତୁରୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ,
 ଦେଖାଇଛ ମାତ୍ରା ଥରେ,
 ସେ ଅମୃତ-ଗନ୍ଧ   ବଅ ପ୍ରାଣପଥ ।
 ଜୟ ଜୟୋଶି ହରେ ।

କନ୍ଦୁ ଶ୍ରୀ ମୋର ଦେବ ନମସ୍କାର
ନିଅ ମୋତେ ନିଜ ଆଙ୍ଗ,
ବନ୍ଧୁ ମାତୁଷ୍ଟେୟ ଶିଶୁ ଏ ଦେବ
ଅଟଳ ହୃଦୟ ସଙ୍ଗେ ।”

ଗାଁ ଏହିପରି ଭାବେ 'ହରି ହରି'
 ଡେଇଁଲା ସେ ନଈକଳେ,
 ନ ହେଲା ତା'ର ଚିନ୍ତା କି ଆକାର
 ଗଲା ମହାସିନ୍ଧୁ ତଳେ ।

ଆଉ ଦିନ ରାତି ଭାଙ୍ଗିଣ ଚନ୍ଦ୍ରଲ
 ଧନୁ ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦିର-ତୁଳ,
 ନ କାଣିଲେ କେନ୍ଦ୍ର କିଏ ସେ ମୁଦିଲ
 କୋଣାରକେ ଏ ଦେଉଳ ।

ନୟା ଗିରି ବନେ ସାଗର କାନନେ
 ଟିଣିଗେଇଁ ହାଡ଼ି ମାଂସ,
 "ଧର୍ମଦେବ" ନାମ କାଳସିନ୍ଧୁ କଳ୍ପ
 ବସୁ ଓ-ଗରଭେ ଗ୍ରାମ ।

ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ

କା

ନରିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ

ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ

ବା

ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରଥମ ବଳୀ

ଥିଲେ ଋଷି ଉଦ୍ଦାଳକ ପୁରାଣ-ପ୍ରଧାନ
ବାଜପ୍ରବା ତାଙ୍କ ବଶେ ସୁଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ।

ପୂର୍ବଲଭ ଆଶେ କଲେ ବଶୁକିତ ଯାଗ
ଧନ ଦାନେ ସବୁସ୍ଥାନ୍ତ ଦେଲେ ମହାଭାଗ ।

ବଚସନ ନଚିକେତା ଥିଲେ ତାଙ୍କ ସୁତ
ବାଳକାନ୍ତ ତାଙ୍କ ମନ ସଦା ଶୁଦ୍ଧପୁତ ।

ଦେଉଥିଲେ ପିତା ଯେବେ ବୃଦ୍ଧା ଗାତ୍ର ଦାନ
ଦେଖି ଦୁଃଖ ଅବସନ୍ନ ନଚିକେତା-ପ୍ରାଣ ।

ମର୍ମେ ବ୍ୟଥା ପାଇ ମନେ କଲେ ସେ ବରୁର,
“ଏଭଳି-ଗୋଦାନେ ଅଛି କିବା ଉପକାର” ?

ଏ ସକଳ ଗୋରୁ ଆହା ଖଣ୍ଡି ଶାନ୍ତି ଅଳ
 ପାଇଛି, ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ଲେପ, ଯାକନ୍ତି ଶକଳ ।
 ପିତୃହନ୍ତ୍ର ଶେଷ ଡୋଳ ଚରଦନ ପାଇଁ
 ଖାଇଛନ୍ତି ଶେଷ ବାସପୁରା ଏହୁ ଗାଈ ।
 ଦୁଧ ଦେବା ଲଗି ଆଉ ଲାହିଁ ଦେହେ ବଳ
 ଏ ଗୋଦାନେ ଦୁଃଖମୟ ଲୋକ ସିନା ପଳ !”
 ପିତାକୁ ସେ ନବିକେତା ପୁଛନ୍ତି ବଚନ,
 “କାହା ଦାନ ଲଗି ମୋତେ କଲୁଛ ଆପଣ ?”
 ବାରମ୍ବାର ପଚାରନ୍ତେ ପିତା ବରକରେ
 କହିଲେ, “ଯମକୁ ଦେବ ଏହି ଲାଗେ କରେ ।”
 ଶୁଣି ଏ ବଚନ ପୁଅ ଭାବନ୍ତି ହୃଦୟେ,
 “କିପାଇଁ ଯେଷିବେ ପିତା ମୋତେ ଯମାଳୟେ ?
 ହନ୍ତ ପିତାଙ୍କର ପୁଅ ଶିଷ୍ୟ ଯେତେ ଜଣ
 ସେବାଧର୍ମେ ମୁଁ ତ ନୁହେଁ ଅତି ଅକ୍ଷୟନ ।
 ନ ଦେବ ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟେ ଯେବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ
 ମଧ୍ୟମ କୋଟିରେ କେବେ ନୁହେଁ ମୁଁ ଅଧମ
 ଯାହାହେଉ ହୋଧ ପିତା କହିଲେ ଯେ କଥା
 ପାଳିବ ତା, ନ କରିବ କେବେ ହେଁ ଅନ୍ୟଥା ।”
 କ୍ଷଣେ ଅନ୍ତେ ପିତାଙ୍କର ହୋଧ ଉତ୍ତରମେ ।
 ‘କି କହିଲି’ ବୋଲି କଥା ପାଇଲେ ମରମେ ।

କହୁଁ ନବକେତା ସ୍ଥିର ମୁଖ କୋମଳ ବଚନେ
କହନ୍ତି, “ହେ ପିତା, କିପରି ଦୁଃଖ କର ମନେ ?

ଆମ ପିତୃ ପିତାମହ ପୂର୍ବ ଆଚରଣ
ଯେ ବିଧାନେ ଚଳୁଛନ୍ତି ଏବେ ସାଧୁ ଗଣ ।

ଶୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ତାହା କର ହେ ବରୁଣ
କର ନାହିଁ କେବେ ନିଜ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ।

କ୍ୱୀଚ୍ଛା ପଦ ଶବ୍ଦ ସମ ମରାଜ ମାନବ
ସମ୍ୟକ୍ ସମ ହୁଏ ପୁଣି ତାହାର ଉଦ୍ଭବ ।

ଜନମ-ମରଣ-ବଶ ଅନୁକ୍ଷଣ ଲୋକ
ପେଶ ମୋତେ ଯମପୁରେ କର ନାହିଁ ଶୋକ ।”

ପିତୃସତ୍ୟ ରକ୍ଷା ଲାଗି ସେ ଯୋଗ୍ୟ ତନୟ
ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବନ୍ଧି ବେଗେ ଗଲେ ଯମାଳୟ ।

ନବକେତା ପ୍ରବେଶିଲେ ଯେବେ ଯମପୁରେ
ଥିଲେ ଯମ ପରବାସେ କାହିଁ ବହୁ ଦୂରେ ।

ବାହୁଡ଼ନ୍ତେ ତନ ଦିନ ଅନ୍ତେ ନିଜ ବାସେ
ଭୃତ୍ୟଗଣ ଜଣାଇଲେ ଶମନ ସକାଶେ ।

“ଅଗ୍ନି ସମ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱାଳିତ ରୂପେ କାନ୍ତିମନ୍ତ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅତିଥି ତବ ଗୃହେ ଉପଗତ ।

ତନ ଦିନ ହେଲୁ ବିପ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ନିଶାଧାରୀ,
ପୁନ ତାଙ୍କୁ ନନ୍ଦିଋଣ ଉଦ୍ଧତ ବେଢ଼ରେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅତିଥି ଗୁରୁ ହେଲେ ଅନାଦୃତ
ନାଶନ୍ତି ଅନଳ ପ୍ରାୟେ ସକଳ ସୁକୁତ ।

ଗୃହସ୍ଥର ଗୁରୁ ଯେବେ ଅତିଥି ବ୍ରାହ୍ମଣ
ହରନ୍ତି ନ ପାଇ ଯଥାବିହିତ ଭୋଜନ ।

ସେ ମନ୍ଦମତର ଯାଏ ସର୍ବ ଧର୍ମ ନାଶ
ନ ରହେ ବାହାର କେବେ ପଶୁପୁଷ ଆଶ ।

ବାସ୍ତା ପିଣ୍ଡି ମୁହେ, ଆଶା ନ ହୁଏ ପୁରଣ
ପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ ସମ୍ପାଦଣ ତାର ଅକାରଣ ।

ଯଜ୍ଞ କଲେ ଯଜ୍ଞପାତ୍ର ନ ହୁଏ ପ୍ରାପକ
ତଡ଼ାଗ ଉଦ୍ୟାନ ଦାନେ ଗୁରୁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ଧୁ ।
ନ ଲଭେ ଜୀବନେ କେବେ ସାଧ ସଙ୍ଗ ପାଳ
ଯଜ୍ଞପାତ୍ର ହୁଅଇ ତାର ସୁକୁତ ସକଳ ।”

ବିଷମ ବାରତା ଶୁଣି ଭୃତ୍ୟଗଣ ମୁଖେ
ନବିନେତା ପଲ୍ଲି ଧାନେ ଯମଗଳା ଦୁଃଖେ
କହନ୍ତି କାତର ଚିତ୍ତେ ବିନୟ ବଚନ,

“ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ନିରାହାର ମୋ ଗୁରୁ ଆପଣ !

ଆପଣ ଅତିଥି ପୁଣି ବିଶେଷେ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ତେଣୁ ମୋର ନିତ୍ୟ ସ୍ୱଳା ଅର୍ଚ୍ଚନା ଭଜନ ।

କ୍ଷମ ଅପରାଧ ବିପ୍ର, ନମେ ତବ ପଦ
ହେଉ ମୋର ସର୍ବ ଶୁଭ ନ ଘଟ, ବସନ୍ତ ।

କିନ୍ତୁ ଶୁଣି ଲାଗି ଯାଆ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କହ ବାବୁ
ମାଗ ଦେ ଅଳ୍ପ ଦେବ ସତ୍ୟ ଏ ମୋଦର ।”

ଯମ ବାବୁ ନରାଦରା ଶୁଣି ଏପରି,
“ମୋଠାରୁ ଆପଣ ଯେବେ ଦେଲେ ସୁସ୍ଥତା ।

ପିତା ମୋର ବାଳସୁତା ଗୌରୀ ଲାଗି
ମୋ ବିରାଟ-ରାଜ୍ୟରେ ନୁହନ୍ତି ଅବଶ ।

ନ ଜନ୍ମୁ ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ କୋପ ମୋତେ ପ୍ରତି
ରହନ୍ତୁ ସତା ସେ ଶାନ୍ତି ସୁସ୍ଥତା ମନ

କବି ସ୍ବରୁ ଫେରିଗଲେ ଦେଖି ମୋ କଦନ
ଚିହ୍ନ କରନ୍ତୁ ପୁଣି ପ୍ରିୟ ସମ୍ବାଦନ ।

ମୋ ପ୍ରତି ସୁଦୟା ଯେବେ କବି ଦୟାଳୁ
ଦେଉ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ମନେ ଏ ପ୍ରାମ ବର ।”

କହେ ଯମ, “ନରାଦରା ତେଲି ମୁଁ ଏ ବର
କବି ବିରାଟରେ ପିତା ନ ଦେବେ କାରେ ।

ସୁଖେ ପ୍ରହାରକେ ନିଶି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଶୟନ
ଭୁଲୁ ପ୍ରତି ସୁଖ ପ୍ରୀତି ରଖିଥିବେ ମନେ ।

ମୁଖୁମୁଖୁ ଲେଉଟିବା ଦେଖି ନିଜ ଘର
ନ କରି ସେ କୋପ, ନେବେ ଭୁଲୁକୁ ସାଦରେ ।”

କହେ ପୁଣି ନରାଦରା, “ସୁଖେ ନାହିଁ କ୍ଷୟ,
ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ନାହିଁ ଜରା, ନାହିଁ କଷ୍ଟ ଭୟ ।

ନଜାଣନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଲୋକେ ଶୁଧା କୁଷା ପ୍ରାସ
 ଅବସ୍ଥାମି ଶୋକ ସଦା କରନ୍ତି ଉତ୍ଥାସ ।
 ସେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରସାଦେ ଲଭୁ ଅନ୍ଧସ୍ତ ଅମୃତ
 ସ୍ୱର୍ଲୋକ ନିରନ୍ତର ଦ୍ରବ କୃତକୃତ ।
 ସେ ଅଗ୍ନି ଚଣ୍ଡ୍ୟ ଚଢ଼ି କୁନ୍ଦର ଗୋଚର
 କହ ଏ ବିଶ୍ୱାସୀ ଜନେ—ଏ ଦ୍ୱିଷସ୍ତ ବର ।”
 “ସ୍ୱର୍-ସିଦ୍ଧିଦାତା ଅଗ୍ନି ନିରୁଦ୍ଧ ବୃଷଭ
 ଜାଣେ ମୁଁ ନବିନେତା” କହନ୍ତି କୃତାନ୍ତ ।
 “ଲଭଇ ଅନନ୍ତ ମୁଖ ସ୍ୱର୍ପାମେ ନର
 ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ସେ ବିଦ୍ୟା ଅଗ୍ନି ବୈଶ୍ୱାମର ।
 ସର୍ବ ଲୋକ ଶ୍ରୁତି ହେତୁ ସେ ପୁଣ୍ୟ ପାବକ
 ସର୍ବ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ସର୍ବ ବୁଦ୍ଧି-ନିୟାମକ ।
 କହୁଛି ଏହି ଯେ ଚଢ଼ି ହେତୁ କରି ଜାଣି
 ଆବର ବୁଝାନ୍ତି ବିପ୍ରେ ଦେବ ଜନ୍ମଗଣ ।
 ସର୍ବଲୋକ ଆଦି ହେତୁ ଅନଳ ବିଜ୍ଞାନ
 ଯଜ୍ଞ ଇଷ୍ଟକର ସଖ୍ୟା ପ୍ରକାର ପ୍ରମାଣ ।
 ଯଜ୍ଞ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ଅଗ୍ନି ଅର୍ଚ୍ଚନ ଚ୍ୟାବନ
 ଯମ ମୁଖୁ ଶୁଣି ସବୁ ଗୁଡ଼ ଚଢ଼ି ଜ୍ଞାନ ।
 ସ୍ତ୍ରୀର ଚିତ୍ତେ ନବିନେତା କରନ୍ତି ଆକୃନ୍ତି
 କୁଷ୍ଠ ହେଲେ ଯମରଜା ସେଣି ତାଙ୍କ କୃତ ।

ଯୋଗ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ ନଚକେତା ବୁଝିଲେ ଅନ୍ତରେ
ଚକ୍ଷୁଲେ ମହାତ୍ମା ତାକୁ ଅଳ୍ପ ପ୍ରୀତିଭରେ—

“ତୁମକୁ ଦେବ ମୁଁ ଆଜି ଅନ୍ୟ ଏକ ବର
ତବ ନାମ ବୋଲାଇବେ ପୁର୍କ-ବୈଶ୍ଣାବର ।

ନଚକେତା ଅଗ୍ନି ବୋଲି ଦେବ ସେ ବହୁତ
ଲଭ କର୍ମମୟ ପୁର୍କ ଗତି ଆନନ୍ଦତ ।

ପିତାମାତା ଗୁରୁଜନ ଆଜ୍ଞା ଶେଷ ଶିରେ—
ପୁତ୍ର ଯେ ଶିଷ୍ୟତ୍ୟା ଅଗ୍ନି ନୟତ ବଧୂରେ

ପଞ୍ଚ ଦାନ ଅଧ୍ୟୟନ ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ
ତରଳ ସେ ଜଳ-ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଷ୍ଟର ବନ୍ଦନ ।

କ୍ଷୟ୍ୟ ଗରଭୁଁ ଜାତ ବଶୁପ୍ରକାଶକ
ବଶୁବଦ୍ୟ ସଫଳତା ସେ ଦେବ ପାବକ ।

ଆତ୍ମା ରୂପେ ପ୍ରାଣୀହୃଦେ ବେଳୁ ସତତ
ବୁଝି ଯେହୁ ଅନୁଭବେ ଆଶେ ଏ ଜହ୍ନ ।

ଲଭଇ ସେ ଅନୁପମ ଅଟନ୍ତି ସନ୍ତୋଷ
ରାଧାନ ଲାଗି ତୁଟେ ଉଦୟାନ୍ତ ଦୋଷ ।

ବନ୍ଧିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକେ ବେଢା କର ଯେ ରଚନା
ସାଧେ ନଚକେତା ଅଗ୍ନି ଶିବାର ଅର୍ଚନା

ଅମୁକ୍ତବେ ଧାୟେ ଚିତ୍ତ କରି ଏକ ଲୟ
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କାଟେ ସେହୁ ନୋହୁ ତହୁ ଷୟ;

ସର ହେବ ଆଦି ଯେତେ ଦୁଃଖର ନିଦାନ
ମାନବ ଜନମେ ତାର ପାଏ ଅବସାନ ।

ଶୋକେ ଦୁଃଖ କେବେ ସେହୁ ନ ଏ ବିହ୍ୱଳ
ଭୁଞ୍ଜେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମହାମୋଦ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ପଳ ।

କହୁଲି ଏ ନରକେତା ଅଗ୍ନି ବିବରଣ ।
ଲୋଡ଼ିଲ ଦି ଘାୟ ବରେ ଯେ ତରୁ ଆପଣ ।

ତବ ନାମେ ହେବେ ଏହି ଅଗ୍ନିଲୋକେ ଖ୍ୟାତ
କ ଭୁଞ୍ଜୟ ବର ମାଗ କହ ଏବେ ତାତ !”

କହେ ନରକେତା, “ମନେ ଲାଗେ ମୋ ସନ୍ତେହ
କି ହୁଏ ମାନବ ? ଯେବେ ତେଜେ ମରଦେହ ।

କହନ୍ତି କେତେକ ଆତ୍ମା ଯାଏ ପରଲୋକେ
ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ ପରଲୋକେ ଥୋକେ ।

ଚରକାଳ ରହିଛି ଏ ସଂଗୟ ଜରତେ
ଦିଅ ଉପଦେଶ ଯେହ୍ନେ ଯିବ ମୁଁ ପରତେ ।

ପରଲୋକ ତରୁ ପ୍ରଭୁ ହେଉ ମୋ ଗୋଚର
ଦୟାକରି ଦିଅ ମୋତେ ଏ ଭୁଞ୍ଜୟ ବର ।”

କହେ ଯମ, “ପରୁଷ୍ଟ ଯେ ତରୁ ଆପଣ
ସଂଗୟ-ଜଡ଼ତ ତହିଁ ପୂର୍ବେ ଦେବଗଣ ।

ଅମୃତମ୍ଭ ତରୁ ଏହୁ ସୁଖ ସୁଗନ୍ଧନ
ବୁଝିବେ ସହଜେ କାହିଁ ଜନସାଧାରଣ ?

ଏ ବନ ନିକଟ ଆସି କଟାକ ନ କର
 ପ୍ରତି ଏହା ନବନବତା, ମର ଅନ୍ୟ ବର ।”
 ବୋଲି ନବନବତା, “ଯାହା କହିଲ ଅପଣ
 ଏ କହି ସମୟ ପରେ କଲ ଦେଖଣ ।
 କବି ନବର ଏହା ନୁହେଁ ସୁଗମ
 ସତ୍ୟ ମାତ୍ର କୁହ ପର କାହିଁ ଅନ୍ୟତମ ।
 ଏ କହିଲ ଜନସକଳ କଳା ଦଣ୍ଡଧର
 ଏହା ବହୁ ନାହିଁ ମାର ଲେଖା ଅନ୍ୟ ବର ।”
 ବହୁବାକୁ ନବନବତା ହୃଦୟ-ଦୃଢ଼ତା
 କହିଲେ ନବନବ ଲେଖ ସେ ଯମ ଦେବତା—
 “ଶବ ବର୍ଷ ଘାସମା ଶୁଷ୍କପ୍ରାୟ
 ମାର ଅନଶିତ ଧେନୁ ସୃଷ୍ଟି ହସ୍ତି ହସ୍ତି ।
 ମାର ନେ ଧରଣୀ ତଳେ ମହା ଆସୁତନ
 ଯେତେ କାଳ ଇଚ୍ଛା ରହ ଧରଣୀ ଶବନ ।
 ଅବା ଏହିପରି ଅନ୍ୟ ଯାହା ବାଞ୍ଛା ତବ
 ମାର ତବପୁଷ୍ପ, ମାର ଅତୁଳ ତବବ !
 ବଖାଳ ମଣ୍ଡଳେ କୁମ୍ଭେ ହୁଅ ଅଧୀର
 ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ମୁଁ ଯେତେ କାମନା କୁମ୍ଭର ।
 ଯେ ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ ନିଜ ଲେଖିଲ ମାନବ
 ମହିମାବାସୀ-ନରେ ଯାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

ସୁଜ୍ଞାନ ମାଗ ସେ ସବୁ କର ଯା କାମନା

ଦେଖୁଅଛ ଏଥୁ ଯେତେ ଅମର-ଅଙ୍ଗନା ।

ରାଜରାଜ ସୁଖଚିତ ସୁନ୍ଦର ସ୍ୟାନ୍ତନ

ଶୁଣୁଛ ଯେ ତୁମ୍ଭ ଭେଷ ବାଦିତ ନିଃସ୍ବନ ।

ମାନୁଷଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଏହୁ ଅଶେଷ ସମ୍ପଦ

ଖଟନ୍ତୁ ଏ ସବେ ଦିପ୍ତ ସଦା କୁନ୍ତ ପଦ ।

କିନ୍ତୁ ନବିନିତା, ଘେନ ମୋର ନିବେଦନ

ନ ପରାୟ ମୃତ୍ୟୁଚକ୍ଷୁ କଦାପି ଆପଣ ।”

କହେ ନବିନିତା, “ଯେ ଯେ ସମ୍ପଦ ସମ୍ମୋଗ

କହିଲ ଅନ୍ତକ ନୁହେଁ ମୋର ଉପଯୋଗ ।

ମାନବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତେଜ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଳାସ

ବିଳାସ-ସାମ୍ରାଟ, ସବୁ ଯାଏ କ୍ଷଣେ ନାଶ ।

ସଂସାର-ସମ୍ପାଦନା ଶଶକାଳସ୍ଥାୟୀ

ଆଜି ଅଛି ଯାହା ପୁଣି କାଲିକ ତା ନାହିଁ ।

ଯାହୁଁ ପରମ ଆତ୍ମ ଆପଣ ଯେ ମତେ

କେତେ କାଳ ପୁଣି ତାହା କହ ହେ ଜଗତେ ?

ବ୍ରହ୍ମମୁଖ ହେଲେ ସୁଦା ପାଏ ଦିନେ କ୍ଷୟ

ନାହିଁ ମୋର ଲେଖା ଆତ୍ମ ରଥ ହସ୍ତୀ ହସ୍ତ

ବାହନ ବନିତା, ନୃତ୍ୟ ଗୀତେ ପ୍ରସୋଜନ

ନାହିଁ, ସେ ସକଳ ଥାଉ କୁନ୍ତର ଶମନ !

ବସୁଳ ଭେଟବ ନର ନ ପାଏ ବୃଷଭ
 କଣେଷ ସାକ୍ଷାତ ତବ ଯେବେ ଜନ୍ମପତ !
 ଦଳିଛି ମୋ ଭାଗ୍ୟ, ବହୁ ମିଳିବ ନିଶ୍ଚୟ
 ନବ ଯମପଣେ ମୋର ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁବୟ ।
 ନବଶୁ ମୋର ଅନ୍ୟ ବାଞ୍ଛା ନାହିଁ ଯମରାଜ !
 ବସି ଆଦ୍ୟେ ବର କହ ମୃତ୍ୟୁବହୁ ଆଜ ।
 ଅକର ଅମରଗଣ ମନ୍ଦିତାରେ ଆସି
 ଜଗମୁଖୁ ଗେ ଲବ ଧରାତଳବାସୀ ?
 ଜାଣି ଶଶପାତ୍ରୀ ପୁଣ୍ୟ ଗୌରାବ୍ୟ ସମ୍ପଦି
 ଧନଜନ ରୁଦ୍ର ବଳ୍ୟ ବରଦାନା ରତ ।
 ତଳେ ଲେଉଟିବ ଜମ୍ବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣା ଶବନ
 ବୁଝି ନିଜ ଲଭ୍ୟ ମହାମୁଖ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ?
 ପରମ ଅଶ୍ରୁସ୍ଥ ସିଦ୍ଧି ହେବ ଯେ ଉପାୟେ
 ପରଲୋକେ, ବରାଅ ସେ ଚିତ୍ତେ ଯମରାଜ !
 ମରଣ ଅନ୍ତରେ ଆତ୍ମା ଥାଏ କି ନ ଥାଏ
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୟ ପାଏ କିବା ପରଲୋକେ ଯାଏ ?
 ଚରଦନ ମାନବର ରହିଛି ସଶୟ
 ଅତି ଗୁରୁ ଗହନ ଏ ନିରୁଦ୍ଧ ବସୟ ।
 ବସି ଉପଦେଶ, କର ସଶୟ ମୋତନ
 ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ମୋର ଅନ୍ୟ ବରେ ପ୍ରୟୋଜନ ।”

ଦ୍ଵିତୀୟ ବଳା

ଜାଣିଲେ ପଣ୍ଡା କର ଏବେ ଦେବ ଯମ
 ନବନେତା ହୃଦ-ନୟା ବୈରାଗ୍ୟ ସଦୟ ।
 ଉପଯୁକ୍ତ ବିଷୟ ବୋଲି ବୁଝି ଘଣ୍ଟିଆସ
 ବଦ୍ୟା ଅବଦ୍ୟା ର ଚକ୍ଷୁ କହିଲେ ବସ୍ତାବ ।
 “ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କହେ ନେବେ ଶୁଣି ନବନେତା ।
 ଯେ ନମେ ଶୁଣିଲେ ତବ ଅଭିମତ ।
 ଶ୍ରେୟ ଚାହା ମାନବର ମୋକ୍ଷ ବ୍ୟାପକ
 ପ୍ରେୟ ଯାହା ଲୋଭେ ନର, ବହିଷ୍ଟ ପୃଥକ ।
 ଶ୍ରେୟ ପ୍ରେୟ ବେନି କବି ଆଦେ ମାନବ
 ପ୍ରେୟ ପଥେ ଲଭଇ ସେ ସଂସାର-ବନ୍ଧବ ।
 ଶ୍ରେୟ ପଥ ଅନୁସରି କାଟେ ଭବପାଶ
 ପାଏ ପୁରୁଷାର୍ଥ ଯା'ର ନାହିଁ କେବେ ନାଶ ।
 ଲୋଭଇ ଯେ ପ୍ରେୟ ପଥ ଧନ-ଦାସ-ଲୋଭେ
 ହବଇ ପରମପଦ ପବନ ଚରଣୋଭେ ।
 ମାନବ-ସମ୍ମୁଖେ ଅଛି ଶ୍ରେୟ ଶ୍ରେୟ ବେନି
 ତବେକ୍ଷିତ ବସ୍ତୁ କରେ ଗୁଣ ବୋଧ ବେନି ।
 ଗୁଣ ବୋଧ ବୁଝିଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ
 ହଂସ ଯଥା ପିଲା ଶିର ରୁଦ୍ଧଯାଏ ପୟ ।

ବେଷ୍ଟ ଢେକି ଶେନେ ଧୀର ଶେଷକୁ ପାଦରେ
କାମଦେବ ମୁକ୍ତିକଳ ସେଷ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।

ଲୋକେ ମତ ଧନକଳ ଅଟ ଉପବେଶ
ଧୀର ବାଣ୍ଟି ମୋକ୍ଷମତ ଅନଳ ଅଷ୍ଟ ।

ବୁଦ୍ଧ ଧନ ବନ୍ଧୁ ଆଦି ରମ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଚର
ରୂପଶ୍ରୀ ଉପଶ୍ରୀ ଅବା ସୁଦେବୀ ନନ୍ଦ ।

ରମ୍ୟ ଲୋକମୟ ପାଦ ଦେଖଇ ମାନବ
ବୁଦ୍ଧିଅଳ ତରଘାୟୀ ନୁହେଁ ସେ ସରବ ।

ବେଶୁ ମୁଁ ପାଶରେ ସୁଦା ନ କଲ ଗ୍ରହଣ
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ନରକେତା ବଡ଼ ବିଚକ୍ଷଣ !

ଲୋକଲ ଯେ ମଣିମୟ ବୁଦ୍ଧ ବହୁଦାରେ
ବଡ଼ ମୁକ୍ତିକଳ ବୁଦ୍ଧମରଣ ସଂସାରେ ।

ନେଲେ ଦେଁ ସେ ଉପପାଶ ଅଳ ମନୋରମ
ନ ନେଲ ନ ଦେଲ ତହିଁ ତବ ମତ୍ତେମ ।

ବଦ୍ୟା ଅବଦ୍ୟାର ତରୁ କଲ ଯେ ବିବୃତ
ବେଶେ ଅଟଇ ସେ ଉପବେଶ ପ୍ରବୃତ ।

ନିବୃତ୍ତ ଆଲୋକ ଏକ, ଅନ୍ୟ ବୋଲି ତମ,
ମୁକ୍ତି ଏକର ପଳ, ଅନ୍ୟର କେତ ।

ନାଶିଲ ତୁମ୍ଭକୁ ବସ୍ତ୍ର ବଦ୍ୟା-ଅବଦ୍ୟା
ନୁହ ନରକେତା, କାମଦେବୀ-ପ୍ରସାଦୀ ।

ବହୁ କାମ ପ୍ରାଣଭୟେ ନ ଟଳିଲ ମନ
ନ ଶୁଭଲ ଶ୍ରେୟସୀ ଧନ୍ୟ ବଚସଣ !

ପରିବୃତ ହୋଇ ଘୋର ଅଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ଧାରେ
କାମଗ୍ରାସେ କିମୋହିତ ସଦା ଯେ ସଂସାରେ

ମଣ୍ଡି ନିଜକୁ ଧୀର ମଣ୍ଡିତ ପ୍ରକାଶ
ଆଧି ବ୍ୟାଧି କରନ୍ତୁ ଦୁଃଖ ଚରଦନ ।

ଭୋଗନ୍ତୁ ନମ ଅବକେଶ ବହୁ ବନ୍ଧଗତ
ଏକ ଅନ୍ଧ ଆନ ଅନ୍ଧେ ଚଳାଏଯେ ମତ ।

କାଳକ ସୁଗ୍ରହ ଯେହୁ, ନୁହେଁ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ
ମନ ଯାଇ ଭୁଲି ମୋହେ ମୋହିତ ସନ୍ତତ;

ପ୍ରମାଦଜଡ଼ିତ ମତ ଯେ ମୁତ ପାମର
ନ ବୁଝେ ମରଣ ଅନ୍ତେ ଅଛି ଲୋକାନ୍ତର ।

ଏ ସଂସାର ସବୁ, ନାହିଁ ଆନ ଏହା ପରେ
ଏମୁତ ବିଶ୍ୱାସ ଯେହୁ ଘୋଷଇ ଅନ୍ତରେ ।

କାରମ୍ଭାର ମୋର ବଣେ ଆସଇ ସେ ଜନ
ନ ଭୁଟେ ତା ଜନ୍ମ କର-ମରଣ-ବନ୍ଧନ ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏ ଆତ୍ମବୁଦ୍ଧି କେତେ ଲୋକେ ଜଣେ
କେବେ ବା ସୁଯୋଗ ପାଏ ଏ ଚକ୍ଷୁ ଶ୍ରବଣେ ।

ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବୁଝନ୍ତି ଏ ଚକ୍ଷୁ
ଆତ୍ମାର ଯଥାର୍ଥ ଚକ୍ଷୁ ପ୍ରକୃତ ମହତ୍ତ୍ୱ ।

ଆମ୍ଭେ ପ୍ରକାଶକ ବକ୍ତା ବିଚକ୍ଷଣ
 ଅନ୍ୟତ୍ର ବିରଳ, ମିଳେ କାହିଁ ନଦୀତଳ ।
 ସୁଯୋଗ୍ୟ ବୃକ୍ଷଳ ଶ୍ରୋତା ଜଗତେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
 ଲଭ ଉପଦେଶ ଶୁଣି ଆମ୍ଭ ଅନୁଭବ ।
 କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ କରେ ବହୁତ ପ୍ରୟାସେ
 ଯେ ତତ୍ତ୍ୱ ରହସ୍ୟ ତପ୍ତ ସୂକ୍ତିଲ ମୋ ପାଶେ ।
 ଜଗତ ପ୍ରାକୃତ ବୁଦ୍ଧି ଗୁରୁ ଉପଦେଶେ
 ଆମ୍ଭେ ପରମାତ୍ମା ନ ହୁଏ ବିଚାରଣେ ।
 ଆମ୍ଭେ ତତ୍ତ୍ୱ ନାନା ଶ୍ରୀକ୍ଷେ କର ଯେହୁ ଧ୍ୟାନ
 ବୁଦ୍ଧିରୁ ଆମ୍ଭକୁ ନେବେ ନ ଦେଖନ୍ତି ଆମ ।
 ମେଘ ବିଚକ୍ଷଣ ଗୁରୁ ଦେଲେ ଉପଦେଶ
 ସଂଗ୍ରହ ହୃଦୟ ଆଜି ନ ରହଇ ଲେଖ ।
 ଜଗତର ରେହକୁଣ୍ଡି ପାଏ ଅବସାନ
 ସବୁ ପ୍ରକଟ ଏକ-ବୁଦ୍ଧି ଆମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ ।
 ଗୁରୁ ଉପଦେଶ ତମା ତର୍କ ଅନୁମାନେ
 ଅଥବା ଲଘୁପୁରାଣ ଦେଖି ପ୍ରମାଣେ ।
 ବୁଦ୍ଧି ଏ ଆମ୍ଭେ ମାନବ-ଗୋଚର
 ତର୍କେ ବହୁ ଦୂର ଆମ୍ଭା ପୁଷ୍ପ, ପୁଷ୍ପକର ।
 ଆମ୍ଭେ ତତ୍ତ୍ୱ ଲଭେ ତବ ବଳିଷ୍ଠ ଯେ ମତି
 ନୁହଇ କେବଳ ତର୍କେ ଏହାର ତୃପ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମ ଆତ୍ମା ବେନି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ଭେଦାଭେଦ
ସେ ଆତ୍ମାର୍ଥ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ଏ ଗୁଡ଼ି ସାର ବେଦ ।

ତାଙ୍କ ଉପବଦନେ ପୁରେ ଏହି ଅଭିଳାଷ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଧ୍ୟାନେ ଅନୁଭବେ ପ୍ରକାଶ ।

ପ୍ରିୟତମ ଧନ୍ୟ ହୁଏ, ଧନ୍ୟ ସତ୍ୟ ଧୃତି
ନାନାଲେଖେ ନ ଟଳିଲ, ତୁମ୍ଭେ ଏକା କୃପା ।

ନଚକେତ ! ତୁମ୍ଭ ପରି ଚିତ୍ତ ଅଭିଳାଷେ
ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ ଶିଷ୍ୟ ଚାହୁଁ ଆସନ୍ତୁ ମୋ ପାଶେ ।

ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ ନୁହେଁ ନିତ୍ୟ, ଜାଣଇ ମୁଁ ଭଲେ
ଲଭଇ ମାଳବ ଯାହା ନଇ ଚର୍ମପତଳ ।

ବ୍ରହ୍ମ-ଦ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସୁଧୁକ ଶାଶ୍ୱତ
ନୁହେଁ ନିସ ଧୃତ୍ୟୁକ କର୍ମ ସାଧନେ ଧାତ ।

ନଚକେତ ଧର୍ମ ଯେ ମୁଁ କଲ ଆରାଧନା
ଲକ୍ଷ୍ମୀନରାୟଣର କରି ସାଦରେ ସ୍ଥାପନା ।

ବହୁତ ଅନିତ୍ୟ ଦୃବ୍ୟ ଦେଇ ଉପହାର
ମିଳିଛି ସେ ପ୍ରାଣ ମତେ ଯମ ଅଧିକାର ।

ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୋଗ କୁଳନାରେ ଭର କମପଦ
ଯଥାର୍ଥ ନୁହେଁ ଏ ନିତ୍ୟ ଶାଶ୍ୱତ ସମ୍ପଦ ।

ନଚକେତ, ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୁଣେ ଦୃଢ଼ କର ମନ
ବୁଝିଅଛ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ତୁମ୍ଭେ ବିଚକ୍ଷଣ ।

ସମାପ୍ତ ଯହିଁ ନର କାମନାକରସୁ
 ନଶିଳ ବରୁର ଯାହା ପରମ ଆଶ୍ରୟ,
 ଲଭେ ନର ଆତ୍ମା ଯହିଁ ପରମ ସଂସ୍ଥିତ
 ପରଦେ ଯହିଁ ଜେ ନର ମୃତ୍ୟୁ ଶକ୍ତି,
 ଅଶିମାଦ ସୁକ୍ତ ମହାବଦନସୁ ପଦ
 ଯଜ୍ଞର ଅନନ୍ତ ପଳେ ମିଳେ ସେ ସମ୍ପଦ,
 ଧୀର ଚିତ୍ତେ ଏ ସବୁର କର ସୁବିଭବ
 ସଂସାର ସଂଶ୍ଳେଷରାଶି ଦୁଃର ପରଦେ
 କରଅଛି ନବକେତା, ଧନ୍ୟ ମହାମନା
 ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଶ୍ରୀର ମତି, ଧୀର ଆଲୋଚନା ।
 ଯେ ଆତ୍ମା ସାକ୍ଷାତ ଲଗି ତବ ଅଭିଳାଷ
 ଅତି ପୁଣ୍ୟ ପୁନଃସେ ସେ ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶ ।
 ପୁର ରହିଅଛି ଆତ୍ମା ବରୁ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ
 ବିଦ୍ୟମାନ ମାନବର ହୃଦୟ-କନ୍ଦରେ ।
 ବୁଦ୍ଧି ଉପଲବ୍ଧ ତେଣୁ ବୁଦ୍ଧି ଅଧିଗତ ।
 ଅନାଦି ଆଦି କାରଣ ସୁରାଶ ଶାଶ୍ବତ ।
 ଦୁଃସାଧ୍ୟ କଠିନ ଅତି ଆତ୍ମାଦରଶନ
 ଦେଖନ୍ତୁ ଆତ୍ମାୟ ଯୋଗେ ସିଦ୍ଧ ସାଧୁଜନ ।
 ଲଭୁ ଆତ୍ମାଦରଶନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରସାଦ
 ଦର୍ଶ ଶୋଭା ତେଜ ଧୀର ହୃଦୟ ଦୟାଞ୍ଜଳ ।

ଗୁରୁ ମୁଖେ ଉପଦେଶ ଶୁଣି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନର
 ଲଭଇ ଅମ୍ଭ ର ପୁଣ୍ୟ ସୁରୂପ ଗୋଚର ।
 ଶରଣେ ଜଡ଼ବର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମା ବିଲକ୍ଷଣ
 ମହାମୋଦଦାୟୀ ବିଶ୍ଵ ଜଗତ ଧାରଣ ।
 ଆତ୍ମାର ସୁରୂପ ଚେହେରା ଦୃଷ୍ଟି ଜ୍ଞାନବନ୍ତ
 ଲଭଇ ପରମ ପୁଣ୍ୟ ଅମୃତ ଅନନ୍ତ ।
 ନବକେତ, ପରିହର କାମନାକରତ୍ଵ
 ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ ଅଧିକାରୀ ତୁମ୍ଭ ନିଃସଂଶୟ ।
 ଫିଟିଅଛି ତୁମ୍ଭ ଲଗି ବ୍ରହ୍ମସ୍ଵର ଦ୍ଵାର
 ମୋକ୍ଷ ଅନ୍ତରାଳୀ ତୁମ୍ଭେ କରେ ମୁଁ ବିଚାର ।
 ଶୁଣି ଯମଗଜା ବାଣୀ ବୋଲେ ବସୁବର,
 “କରନ୍ତୁ ଅନ୍ତକ, ମୋର ପ୍ରଣାମା ବିସ୍ତର ।
 ଯଥାର୍ଥରେ ଯୋର୍ୟ ବୋଲି ମତେ ଯେବେ ମଣ
 ଯଥାର୍ଥ ମୋ ପ୍ରତି ଦେବ ଯେବେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ,
 କହ ତେବେ ମତେ ଅମ୍ଭ ତରୁ ବିବରଣ
 ସର୍ବାପର ବୋଲି ଯାହା ଜାଣନ୍ତି ଆପଣ ।
 ଧର୍ମଧର୍ମ ବୋଲି ଯାହା ଶାସ୍ତ୍ର ନିରୂପିତ
 ଅଟଇ ଯେ ଆତ୍ମତରୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଅଟଇ,
 କାର୍ଯ୍ୟ-କାରରେ ଯେହୁ ଶ୍ରେ ବିଲକ୍ଷଣ
 ଭୁତ ଭବ୍ୟ ଦର୍ଶନାନ୍ତୁ ଯେ, ପୁଣି ଅନ୍ୟ

ଯହିଁ ଅବସାନ ଦେଶ କାଳ ବ୍ୟବହାର
 କହ ମୃତ୍ୟୁବଦ୍ଧ, ସେହି ଅମୃତରୁ ସାର ।”
 ବୋଇଲେ ଗଙ୍ଗାର ମମ ଏସନ ଉତ୍ତର,
 “ଭୁବ ବେଦ ଗାଏ ଉଚ୍ଚେ ଦୃଢ଼ ସମସ୍ତରେ ।
 ଯେ ପଦ ଗରମା ଯାଣ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରାଣେ,
 ବେଦମତେ ମାନବର ମୁଖ୍ୟତମ ତେ ।
 ତପ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ବସ୍ୟ ସାଧନ
 ଯେ ଛଦ ପ୍ରାପତି ଆଶେ ଆଚରନ୍ତି ଜନ ।
 ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କହୁଛି ଶୁଣ—ସେ ପଦ ‘ଓଁ’ କାର
 ଓଁକାର ସାକ୍ଷାତେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତ୍ୟାକାର ।
 ଯେ ଉତ୍ତମ ଅଧିକାରୀ ଓଁକାର ପୁରଣେ
 ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପ ଆଟଣାକୁ ମାଣ ।
 ଓଁ କାରରେ ବ୍ରହ୍ମରୂପ କରି ଆବରଣ
 ଅଳ୍ପ ଅଧିକାରୀ ଜନ କରିବ ଭଜନ ।
 ଓଁକାର ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ଓଁକାର ଅଧର,
 ବୁଝିଣ ଏ ଛେ ସେହୁ ପୂଜେ ଏ ଅକ୍ଷର,
 ପୂଜଣ ହୁଅଇ ତାର କାମନାନିବସ୍ତ
 ଆଦି ନାହିଁ ପୁଣି ଜନ୍ମ-ଜରା-ମୃତ୍ୟୁରସ୍ତ ।
 ଅପର ପୂଜନେ ନର ଯାଏ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ,
 ପୂଜୁ ନାହିଁ ଆଉ କେବେ ଭବ-ଦୁଃଖଗୋଚରେ ।

ପର ଉପାସନେ ହୁଏ ସ୍ବୟଂ ବ୍ରହ୍ମରୂପ
 ଛଣ୍ଡେ ଯେବେ ମୋହଜାଲ, ତୁଟେ ଚମତ୍ସୁପ ।

ବ୍ରହ୍ମପ୍ରାପ୍ତି ସାଧନାର ମୁଖ୍ୟ ଆଲମ୍ବନ
 ଓଁ କାରେ ଗଣିଲ ମନ ସତତ ଯେ ଜନ ।

ହୁଏ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଲଭି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ
 କବା ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ପାଏ ସମ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣ ।

ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଲଭେ ଯେବେ କିଶୁ ବ୍ରହ୍ମମୟ,
 ନାହିଁ ଜନ୍ମ, ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ନାହିଁ ବୁଦ୍ଧି-କ୍ଷୟ ।

ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ହେତୁ ଯହୁଁ ଆତ୍ମାର ସମ୍ଭବ
 ହୁଏ ଆତ୍ମାରୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସମ୍ଭବ ।

ଜନ୍ମ ବିରହଚ ଆତ୍ମା ନିତ୍ୟ ସନାତନ
 ନିର୍ବିକାର ଶାଶ୍ବତ ସେ ସବଦା ନୂତନ ।

କିଶୁ ବସ୍ତୁ ରହେ, ରହେ, ଆତ୍ମା ସୁପ୍ରକାଶ
 ଶରୀର ବିନାଶେ ଆତ୍ମା ଯାଏ ନାହିଁ ନାଶ

ଆତ୍ମଜ୍ଞାନହୀନ ଆତ୍ମା ସ୍ବରୂପ ନ ଜାଣେ
 ଜଡ଼ ଶରୀରକୁ ଆତ୍ମାରୂପେ ପରିମାଣେ

ଏ ସମ ବିମୁଦ୍ଧ ଯେବେ ଆନ ମୁଦେ ହାଣେ
 ଏକ ‘ହତ୍ୟା କଲ’ ଆନ ‘ହତ ହେଲ’ ଜାଣେ

ଆପଣାକୁ ନ ଚିହ୍ନନ୍ତି ସେ ବେନ ଅଜ୍ଞାନେ,
 ହୁଏ ନାହିଁ ଆତ୍ମା ହତ କବା ନାହିଁ ହାଣେ

ସୁଷ୍ମରମ ପରମାଶୁ ଚର୍ଚ୍ଚି ସୁଷ୍ମାଚାର
ବୃହତ୍ସମୁଁ ବୃହତ୍ସମ ଆତ୍ମାର ବସ୍ତାର ।

ପ୍ରାଣିଗଣ ହୃଦେ ଆତ୍ମା ନିହିତ ନୟନ
ଗିରି ଦରି ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ହର୍ଯ୍ୟସ ଯେମନ୍ତ ।

କାମ ତ୍ୟାଗେ ପରିପୂର୍ବ ଯାହାର ଅନ୍ତର
ଦୁଃଖ ଶୋକ ଅନ୍ତରମ କରୁଛି ଯେ ନର,
ଆତ୍ମାର ମହିମା ସେହୁ ଦେଖେ, ଉପକ୍ଷେପେ
ପ୍ରସନ୍ନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ଶୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧି ଯୋଗେ ।

ଅତଳ ସୁସ୍ଥିର ଆତ୍ମା କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମେ ଦୁଃଖ
କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥାନ ଗଢ଼ସ୍ଥାନ ଯାଏ ଭିନ୍ନ ସ୍ଵରେ ।

ସ୍ଥିତି ରତ ଆଦି ନାନା ରୂପ ବିପରୀତ
ଏକାଧାରରେ ଏକାବେଳେ ଯହିଁ ସମନ୍ବିତ ।

ସେ ଆତ୍ମାର ଚରୁ ଅତି ଅଭେଦ୍ୟ ଦୁସ୍ତର
ମୋ ବିନା ନୁହଇ ଅନ୍ୟ କାହାର ଗୋଚର ।

ଅନ୍ତତଃ ନରର ପ୍ରାଣୀ ଦେହେ ବିରାଜିତ
ନାହିଁ ରୂପ ନାହିଁ ତନୁ ବିକାର ବର୍ଜିତ ।

ଦେଶକାଳ ରୁଣେ ନୁହେଁ ଆତ୍ମା ପରିଚିତ
ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସର୍ବେଶ୍ଵର ସର୍ବାପର ଭିତ୍ତ ।

ବୁଝେ ଏହୁ ଆତ୍ମାତତ୍ତ୍ଵ ସୁଧୀର ସୁଜ୍ଞାନୀ
ତରେ ଶୋକ, ଆପଣାକୁ ଆତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣି ।

ମିତଳ ନାହିଁ ଆମ୍ଭଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷେନ
 ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବା କେବଳ ଧାରଣେ ।
 ଆମ୍ଭାର ସ୍ବରୂପ ଜ୍ଞାନ କରେ ସେ ସାଧନା
 ଦୁଇ ପରିହର ହୁଏଁ ସକଳ କାମନା;
 ନିଜ ପରମାର୍ଥ ରୂପ ସେ ସାଧକ ପାଶେ
 ମୋହ ଅନ୍ଧକାର ନାଶି ଆମ୍ଭା ପରକାଶେ,
 ହୃଦ ତାର ଆମ୍ଭାଙ୍କର, ଆତ୍ମାକୁ ଆପେ
 ଦେଖାଇ ସେ ଆମ୍ଭ ରାମ, ନ ପଡ଼େ ଟିକାପେ ।
 ଦୁଷ୍ଟରସ ପାପପଥୁଁ ନୁହେଁ ସେ ବିରକ
 ଶିକ୍ଷାବଳେ ନୁହେଁ ଯାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଫଳ ।
 ନୁହେଁ ଯାର ଚିତ୍ତ ଦୃଢ଼ ଏକାଗ୍ର ନିଶ୍ଚଳ
 ତେଜ ନାହିଁ ମନ ଯ ର ବିଷୟ ପଟଳ,
 ବୈରାଗ୍ୟ ନିର୍ମଳ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ମତି
 ହୃଦ ନାହିଁ ତାର କେବେ ଆମ୍ଭା ପରପତି ।
 ନିତ୍ୟ ସମାନ୍ୱିତ ଶାନ୍ତ ଧୃତ ସଫଳ
 ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ବେଳ ଗଢ଼ ଆମ୍ଭାଙ୍କର ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶତ୍ରୁୟୁ ଆଦି ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ
 ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ ଯେତେ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ।
 ଆମ୍ଭାର ଆଦାର ପାଦେ ଆମ୍ଭାର ଅଧୀନ
 ଆମ୍ଭା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ଆମ୍ଭାରେ ବିଜ୍ଞାନ ।

ନିଜେ ମୃତ୍ୟୁ ଭବେ ଯେହୁ ସକଳ ବିନାଶେ
 ଲଜେ ମୃତ୍ୟୁ ପଡ଼େ ଯେବେ ଅମ୍ଭାର ଗର୍ବସେ ।
 ଆତ୍ମା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୁଏ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଳୟ
 ଲୋକେ ଯାହା ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ନୁହେଁ ତା ବିଳୟ ।
 ଏସନ ସ୍ବରୂପ ଆତ୍ମା ଯହିଁ ବିଦ୍ୟମାନ
 ଦୁଃସାଧ୍ୟ ସାଧନେ ଲଭ୍ୟ ସେ ନିରୂପ ସ୍ଥାନ ।
 ଲବର ଜନର ନୁହେଁ ସହଜ ଗୋଚର
 ନବକେତ, ଜାଣି ଏହା ମନେ ହେବୁ କର ।”

ତୃତୀୟା ବଳୀ

“ଶୁଣ ନବକେତ, ଶୀଘ୍ର ପରମ ପ୍ରଭେଦ
 ଭେଦଲେ ଯେ ତରୁ ଆଉ ନ ରହିବ ଖେଦ ।
 ପରମାତ୍ମା ଶୀଘ୍ର ଆତ୍ମା ଏକତା ଉଭୟେ
 ପ୍ରବନ୍ଧ ମାନବ ବୁଦ୍ଧି-ଗୁଡ଼-ଗୁହାଣୟେ ।
 ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୃଦୟାକାଶେ ବେନଙ୍କ ପ୍ରତାପ
 ଏକ ଭ୍ରାଣ୍ଡେ, ଅନ କରେ ଶର ଉପବାସ ।
 ସ୍ବକୃତ ଦୁଷ୍ଟତ ଅତି କର୍ମ ପଳାପଳ
 ଦେହେ ଶୀଘ୍ର ଭେଦେ ଦେଖେ ପରମ କେବଳ ।

ଅନ୍ଧକାର ଖବ; କିନ୍ତୁ ଆଲୋକ ପରମ
 ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ନୁହନ୍ତି ଏ ଭେଦାଭେଦ ମର୍ମ ।
 ଆବର ଯେ ପଞ୍ଚଅଗ୍ନି କରନ୍ତି ଅର୍ଚ୍ଚନା
 କରନ୍ତି ଯେ ନଚକେତା ଅଗ୍ନି ଆରାଧନା
 ସେ ସକଳ ଉପାସକ କର୍ମନିଷ୍ଠ ଜନ
 ବଶାନ୍ତେ ପରପର ପ୍ରଭେଦ ଏସନ ।
 ପରପର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଦୁଃସଂଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚିତ
 ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ମାନବର ସାଧନା ଅଙ୍ଗତ ।
 ଆରାଧ୍ୟ ଯେ ନଚକେତା ଅଗ୍ନି ଯଜ୍ଞମାନ
 ଦୁଃଖ-ପିନ୍ଧୁ ପାରେ ଲଭେ ମହାପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନ
 ସେ ଅଗ୍ନିର ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝି ବଞ୍ଚିତ ତପୁନେ
 ସମର୍ଥ ସକଳେ ଆମ୍ଭେ ରଖ ଏହା ମନେ
 ଇବାଣ୍ଡିକ ଆର ପାରେ ନାହିଁ ଯହିଁ ଉପୁ-
 ଯାଏ ଜ୍ଞାନଜନ ଲଭି ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଆଶ୍ରୟ ।
 ସେ ପର ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଅଭିଜ୍ଞାନେ
 ସକ୍ଷମ ହେ ନଚକେତ, ସର୍ବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ।
 ଇବାମ୍ବା ଅପର ବ୍ରହ୍ମ ମିଳେ କର୍ମଫଳେ
 ଲଭଇ ପରମବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନ ଜ୍ଞାନବଳେ ।
 ଏ ନର ଶରୀର ଏକ ଅପୁଷ୍ପ ସ୍ୟନ୍ତନ
 ତନ୍ତ୍ର ଆଦି ପଞ୍ଚ ଅଶୁ ଏଥିରେ ବାହନ ।

ଶବ ରଥୀ, ପୁଣି ବୁଦ୍ଧି ସାରଥୀ ଏ ରଥେ
 ଦକ୍ଷତନ୍ତ୍ର ଅଶ୍ରେ ରୂପ ରସ ଆଦି ପଥେ ।
 ମନ-ଲଗାମକୁ ଟାଣି ସନ୍ତନ ସାରଥୀ
 ନିରୋଧେ ଚକ୍ରମ ଅଶ୍ରେ ବିଘ୍ନୋଳ ରଥେ ।
 ଦେହ ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ଜପାଧି ଜପିବି
 ଶବ ଶ୍ରେଣେ ସୁଖ ଦୁଃଖ କହନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ।
 ସାରଥୀ ଲଗାମ ସଦା ନ ଧଳଲେ ବସି
 ଅଳପେ କୋହଳ ଯେତେ ହୁଏ ମନ-ରସି ।
 ଦୁର୍ଦ୍ଦାମ କୁରଙ୍ଗ ସମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ
 ନ ରହି ସାରଥୀ ବଶେ ହୁଏ ଉଚ୍ଛ୍ଵେଷକ
 ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ହଳେ ଘଟିଲେ ଏ ରଥ
 ଅଶ୍ରେ ସଂଲୁଳନେ ମୁକ୍ତ ଯେସନ ସାରଥୀ ।
 ସେହି ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ଯାଇ ସୁସଂଯତ ମତ
 ବୁଝଇ ସେହି ତା ହିତ ସୁତେ ଦୁର୍ଗତ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ ତାର ସଦା ନିଜ ବଶ
 ପ୍ରଣାଶି ଧାରଥୀ ବଶେ ଯଥା ଶିଷ୍ଟ ଅଶ୍ରେ ।
 ନୂହେ ଯେହୁ ସୁବିବେକ ଶୁଚି ଜ୍ଞାନବନ୍ତ
 ବୁଝେ ମନ ଯାଇ ସଦା ବୁଦ୍ଧି ଅଧିଗତ ।
 ସେ ପରମ ପଦ ପ୍ରାପ୍ତି ନ ହୁଏ ତାହାର
 ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ-ମୟ ଉଦ୍ଦେ ଆସେ ବାରବାର ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ମହାବିଶ୍ଵକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମାନସ
 ଅନନ୍ତ ଭୂମିରେ ପାର ଅଜ୍ଞାନ-କଳାସ,
 ସେ ପରମପଦ ଏକା ପାଏ ସେହି ରଥୀ
 ନାହିଁ ପଦ୍ମ କଳାନ୍ତର ଅବା ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ।
 ସୁବିବେକ ବୁଦ୍ଧି ପାର ପାରଥ୍ୟ ନରତ
 ମାନସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପାର ଆପଣା ଆପଣା,
 ସେହି ଏକା ଭବ-ପଥ ସୀମା ପାରେ ପାଏ
 ପରମାତ୍ମା ବିଷ୍ଣୁପଦ ସେହି ଏକା ପାଏ ।
 ରୂପ ରସ ଆଦି ଯେତେ ସମ୍ପଦା ଶେଷ
 ପ୍ରକାଶ ହୁଅନ୍ତୁ ଲଭି ଲଭୁଅ ଶ୍ରୀମଦ୍ମହାବିଶ୍ଵକ୍ଷେତ୍ର ।
 ଲଭୁଅ ଶ୍ରୀମଦ୍ମହାବିଶ୍ଵକ୍ଷେତ୍ର ନରତ
 ସେ ସର୍ବ ଲଭୁଅ ଲଭୁଅ ଶେଷ ଅଶେଷ ।
 ଲଭୁଅ ବିଷୟ ଶ୍ରୀମାନସ ଗୋଚର
 ଲଭୁଅ ଶ୍ରୀମଦ୍ମହାବିଶ୍ଵକ୍ଷେତ୍ର ମନ ଶେଷକର ।
 ଲଭୁଅ ସାତାନ୍ତର ମନ ଘେନଇ ଶେଷ
 ଶେଷ ସମ୍ପଦେଶ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ତା ନିଶ୍ଚୟ ।
 ବୁଦ୍ଧିପାଶେ ମନ କରେ ଶେଷ ବଦନ
 ଭଲ ମନ ବୁଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧି କରେ ତା ଗୁଣ ।
 ମନ ତହିଁ ବୁଦ୍ଧି ତେଣୁ ଅଧିକ ପ୍ରଧାନ
 ବୁଦ୍ଧି ପରେ ଦେହସ୍ଥାନୀ ଜୀବ ଦେହମାନ ।

ଜବାନୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଦି ସଦୋପର ସାର
 ମନ ବୁଦ୍ଧି ଲକ୍ଷ୍ମୀଦି ସାର ଗରିବର ।
 ହରିଶ୍ୟାମଲ ସେ ସବୁ ବୁଦ୍ଧି ମୁକ୍ତିକୁ
 ମହତ ଜବାନୁ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ସମୁତ ।
 ମହତ ଜବାନୁ ଚତୁର୍ଥ କଲ ମହତର
 ପ୍ରକୃତ ସାହାର ନାମ ରୂପ ଅଗୋଚର ।
 ଅବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରକୃତ ନିତ୍ୟ ରହିଛି ନିତ୍ୟ
 ଓଠାପୋତ ଭାବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମା ସହିତ ।
 ସ୍ୱପ୍ନ ବଶବଳ ଦେବେ ପ୍ରକାଶେ ମତ
 ନିତ୍ୟ ଚିନ୍ତାଳ ପ୍ରାମ ଅଭ୍ୟୁତ ଶବ୍ଦ ।
 ଅବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରକୃତ ପରେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଧାନ
 ପଦ୍ମା ଚନ୍ଦ୍ର ରୂପ ଅନାଦି ନିଦାନ
 ପ୍ରକୃତ ପରେ ଆଉ ନାହିଁ ପ୍ରକାଶ
 ଦେଖି ମହତ ଆନନ୍ଦର ଅବସାନ ।
 ଏହା ହିଁ ସଂସାର ଜୀବ ପରମ ଆଶ୍ରୟ
 ନାହିଁ ଯଦୁଁ ତେବେ ଆଉ ପ୍ରତ୍ୟାଗମ ରୟ ।
 ପରମାତ୍ମା ସବୁରେ ଗୁଣ ଅବ୍ୟାପନ
 ଭୁବରେ ଉତ୍କଳ-ବେଦ ସମ୍ପଦ ସମାନ ।
 ମୁଖିକାର ଆବରଣେ ଥିଲେ ବେଦବିଧି
 ନ ଦିଶଇ ଜନନେତ୍ରେ ଯେସନେ ଉଦ୍ଭାସି ।

ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ବସପୁ ମୋହେ ଆବୁତ୍ତ ତେସନ
 ନ ଦେଖନ୍ତି ପରମାତ୍ମା ରୂପ ସବନନ ।
 ମୁଁ ପୁଣ୍ୟବର, ତହୁଁ କ୍ଷମେ ପୁଣ୍ୟବର
 ଇନ୍ଦ୍ରପୁ କ୍ଷମେ ଦେବୁ ଲେବନ୍ତି ପରମ ।
 ସେହି ଯୋଗସିଦ୍ଧ ଧୀର ପୁଣ୍ୟବରୀ ନନ
 ପୁଣ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ବଳେ ଆତ୍ମା କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରପୁ, ଇନ୍ଦ୍ରପୁ-ଅର୍ଥ, ମନ, ବୁଦ୍ଧି, ଶବ୍ଦ
 ଅବ୍ୟକ୍ତ ପୁରୁଷ କ୍ଷମେ ପୁଣ୍ୟବର ବୁଦ୍ଧିବ ।
 ଏହି ଏକ ପୁଣ୍ୟବର ଶେଷେ ପୁଣ୍ୟବର
 ପୁରୁଷ ଅନ୍ତମ ନଷ୍ଟା ପ୍ରଧାନ ପରମ ।
 ସୁନ୍ଦର କାରଣ ସପ୍ତ ପୁଣ୍ୟ ସୁନ୍ଦ ଜାତ
 ଏ ନୟମେ ଦୁଃସ ପୁଣ୍ୟବରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାଜ୍ଞାନ ଏହି ପୁଣ୍ୟବରୁ ଚିତ୍ତଗତ
 ଧାୟକ ସଦମ ଦୁଃସ ପରମ ପ୍ରାପକ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସକଳ କର ମନ ଅଧିଗତ
 ବୁଦ୍ଧି ପୁଣ୍ୟବର ମନ ରଖିବ ସଦତ ।
 ମହତ ହରଣ୍ୟ ଗର୍ଭ ଜାତାତ୍ମା ଶାସନ
 ନବେଶିବ ବୁଦ୍ଧି ଯଥା ବହତ ନୟମେ ।
 ନବେଶିବ ଅନ୍ତ ପୁଣ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମଜନେ
 ଶାନ୍ତ ପରମାତ୍ମା ତହିଁ ଯତ ଯୋଗ୍ୟାନେ ।

ପ୍ରକାଶିତ କେବେ ଶୁଭ ଜ୍ଞାନ ସୁନମିନ

ପବନ ଦଶିବ ଏକ ଆତ୍ମା ତଳତଳ ।

କୁଟିବ ଅଶେଷ ମୋଡ଼ ପୁଟିବ ସଦ୍‌ଜ୍ଞାନ

ଦେବ ନାମରୂପ ହିଁ ପା ଚର ଚିତ୍ତୋପାନ ।

ଜିଠ ଦେ ମୁମୁକ୍ଷୁ କେବେ ନାମ ଦେ ସଭର

ଚର ଘୋର ମୋଡ଼ ନଦ୍ରା ଦୁରେ ପରିହର ।

କରେଣ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ଗୁରୁ ପଦାଶ୍ରୟ ଆସି

ପ୍ରବୁଦ୍ଧ କାଳତ ତୁମ୍ଭ ଦେ ମୋକ୍ଷପ୍ରଦାୟି !

କଦଳୀ ଟିକାକଦର୍ଶୀ ଷ୍ଟରଧାର ସମ

ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପ ମାର୍ଗ ଏଡ଼ ଶାଶିତ ଦୁର୍ଗମ ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାଧନା ତନୁ ଅସାଧ୍ୟ ଅବ୍ୟୟ

ଉଠ ନର ନାମ ଲଗ ପିଣ୍ଡି ସୁନଶ୍ରୁୟ ।

ଶବ୍ଦ ପ୍ରଣ ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ବଚନିତ

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଜ୍ଞେୟ ନିତ୍ୟ ଆଦ୍ୟନ୍ତ ରହିତ ।

ନାହିଁ ଯାର ଜନ୍ମ ନାଶ, ଚର ନିରାମୟ

ନାହିଁ ରୂପାନ୍ତର, ଧ୍ରୁବ, ଅବ୍ୟୟ ଅକ୍ଷୟ ।

ମହତ ବୁଦ୍ଧିରୁ ଯେହୁ ଭଲ ମହତର

ଉଦ୍ଧାସେ ଯେ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ନିଶିତ ଅନ୍ତର ।

ଶୁଦ୍ଧ ମନନ ଧ୍ୟାନେ କର ସୁନଶ୍ରୁୟ

ବେଶିଲେ ଥରେ ସେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ଚନ୍ଦ୍ର ।

ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖୁଁ ଲଭେ ଜୀବ ଚର ଅବ୍ୟାହତ
ଅବଦ୍ୟା ପଟଳ ଭୂଟେ ମଳେ ମୋକ୍ଷରତ ।”

ଭୂତିପୁତ୍ର ନବକେତେ ଅନ୍ତର ବସୁତ
ସୁପବସ ସନାତନ ଏ ଶୁଦ୍ଧ ଚରତ ।

ଯେ ମେଧାଶ ଶ୍ରଦ୍ଧାପୁତ୍ର ଶୁଣେ ବା ଶୁଣାଏ
ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ବ୍ରହ୍ମଲିଙ୍ଗେ ନିତ୍ୟ ପୂଜା ପାଏ ।

ପରମ ନରୁତ୍ତ ଏହୁ ଚକ୍ତ ସୁମତ
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଯେ ଜନ ମନ କରି ସୁଫଳତ,

ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜେ ପଡ଼ି କରାଏ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ
ଶ୍ରାବକାଳେ ଚକ୍ତ ବା ଏ ପୁଣ୍ୟ ଉପାଖ୍ୟାନ,

ସେ ସୁକୁଳେ ସୁବସ୍ତ୍ରର ପଳ ହୁଏ ପ୍ରାପ୍ତ
ଚଠୋପନିଷଦ୍ ଅଦ୍ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ସମାପ୍ତ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରଥମ ବାକୀ

ସ୍ଵପ୍ନ ଯେନାଲେ କଲେ ଜଗତ ଜନ୍ମନା
ବାହ୍ୟ ଅଭିମୁଖେ କଲେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ରଚନା !

ହୋଇଛି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ପ୍ରଥମ ଆହତ
ତେଣୁ ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁ ମୁଖେ ଧାଏଁ ଅବରାତ ।

ବାହ୍ୟ ବିଷୟକୁ ଶୀଘ୍ର ଦେଖ ଅନୁଷ୍ଠାନ
ନ ଦେଖଇ ଅଳ୍ପବୟସୀ ଫିଟାଇ ନୟନ ।

ଅନୁଭବ ଅଭିଳାଷୀ କେନ୍ଦ୍ର ଅବା ଧୀର
ବିଷୟ ଫେରାଇ ନେତ୍ର କରି ମନ ପ୍ରୀତ ।

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ହୋଇ ଏକ ଲକ୍ଷ
ଦେଖନ୍ତି ଅନ୍ତର ଆତ୍ମା ଚିନ୍ତାନନ୍ଦସୁ ।

ତପନ ବାଳକମତ ଅବିବେକ ନରେ
ଅନୁରାଗ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ବାହ୍ୟ ବିଷୟରେ ।

ସୁଖଦେୟା ଧନ ମାନ ବଳିଆ ବିଳାସ
ଏ ଆଦି ଅନିତ୍ୟ କାମେ କରନ୍ତି ପ୍ରୟାସ ।

ସୁବିଶ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ମୃତ୍ୟୁଗାଣେ ହୁଅନ୍ତି ସେ ବନ୍ଦୀ
ଅବିଦ୍ୟା-ଔରାରେ ବୃଥା କାମକର୍ମେ ତତ ।

ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଜର ବ୍ୟାଧି ପରାଣା ଅପାର
 ଲଭନ୍ତି ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାତମେ ଆସି ବାରମ୍ବାର ।
 ବେବେଳା ପୁରୁଷ ତେଣୁ ତେଜି ଶ୍ରେୟସୀ
 ଅମୃତର ଲାଗି ହୁଏ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟାସୀ ।
 ଜାଣନ୍ତି ସେ ସ୍ୱର୍ଗେ ନାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଅମୃତ
 ପୁଣ୍ୟକ୍ଷୟ ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ଜୀବ ହୁଏ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ।
 ଆତ୍ମାନୁଭୂତ ମିଳେ ଏକା ତର ଅମୃତର
 ବୁଝି ଜ୍ଞାନଜନ ଏହି ସତ୍ୟ ସାରତତ୍ତ୍ୱ ।
 ଆତ୍ମା ଧ୍ରୁବ ଅନ୍ୟ ସବୁ ଅଧ୍ରୁବ ଜଗତେ
 ନିର୍ଦ୍ଦାୟୀ ଜାଣି ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ନିଜ ହୃଦୟରେ
 ଅନନ୍ତ ବସୟ କେବେ ନ କରେ କାମନା
 ଲେଖେ ନାହିଁ ପୁଣି ବହୁ ଲୋକ ସମ୍ବରଣା ।
 ବଞ୍ଚନ ସୁରୁପ ଆତ୍ମା, ଆତ୍ମାର ପ୍ରେରଣେ
 ଜାଣନ୍ତି ବସୟବଶି ଅନୁଭବ ଜନେ ।
 ମୈଥୁନ ସମ୍ଭୂତ ଅଙ୍ଗ ସୁଲଳ ପରଶ
 ବହୁ ଅନୁଭୂତ ପିଂଗ୍ୟ ସୁମଧୁର ରସ ।
 ବହୁ ପ୍ରିୟ ରୂପବଶି ନୟନମୋହନ
 ଧୂଷ ସୁଲଳତ ବେ କର୍ଣ୍ଣ ରସାୟନ ।
 ସୁରର ନାସିକା ମୋଦ ସୁଗନ୍ଧ ସମ୍ଭାର
 ଲଭୁ ପୁ ବସୟ ଏ ଯେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।

ଆତ୍ମାର ପ୍ରଭାବେ ଲୋକ ହୁଏ ଅବଗତ
 ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ପ୍ରକାଶେ ଏ ନିଶିଳ ଜଗତ ।
 ଆତ୍ମା ଅଧିଷ୍ଠାୟେ ମୋକ୍ଷ ଲଭିଲେ ମାନବ
 ସକଳ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ତାର ହୁଏ ଅନୁଭବ ।
 ଏହି ସେ ସବଞ୍ଜ ଆତ୍ମା ପରମ ଆଶ୍ରୟ
 ଜାଣି ନଗକେତା ମନୁଁ ତୁଟାଅ ସଶୟ ।
 ହୁଏ ଯେତେ ଅନୁଭୂତ ସ୍ବପ୍ନ ଜାଗରଣେ
 ଜାଣେ ସେ ସମସ୍ତ ଲୋକ ଆତ୍ମାର ପ୍ରେରଣେ ।
 ମହତ ମହେଶ ଆତ୍ମା ସବ ମୁକାଧାର ।
 ଜାଣି ଏହା ଚରେ ଧୀର ଶୋକ-ପାଶବାର ।
 ଜୀବାତ୍ମା ସକଳ ଦେହ ଛନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ
 ଭୂତ ଭବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଫଳିକାଳ ଶିଖାନ ।
 ଶ୍ରେୟନ୍ତୁ ସେ ପୁଣ ଦୁଃଖ କର୍ମଫଳ ନିତି
 ଜାଣି ଏହା ଦେଖେ ଯେହୁ ହୃଦେ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୁତି ।
 ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଫଳେ ତାର ଭୂତେ ସବ ଭୟ
 ବିଶ୍ଵେ ସବଭୂତ ସେହୁ ଦେଖେ ବ୍ରହ୍ମନୟ ।
 ଦୌତଜ୍ଞାନେ ଭୟ ପାଏ ଏକ ଚହଁ ଆନ
 ଶାନ୍ତେ ଭୟ ଭୟନରେ ବ୍ରହ୍ମାତ୍ମେକ ଜ୍ଞାନ
 ଏହି ସେହି ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ବ ଦେବେ ଅଗୋଚର
 ଦୁହିଁ ନଗକେତ, ଏହା ଦୃଢ଼େ ହୃଦେ ଧର

ଏ ବିରାଟ ସୃଷ୍ଟି ଯେବେ ନ ଥିଲା ପ୍ରକାଶ
 ଥିଲା ନାହିଁ ଜଳ ସ୍ଥଳ ପବନ ଆକାଶ ।
 ଯୋଗମଗ୍ନ ଯେବେ ଏକା ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନମୟ
 ସବଦହ୍ନି ତେଲ ଯାର ପ୍ରଥମେ ଉଦୟ ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ସେ ଆଦ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ସମୁଦ
 ଯାର ପରେ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭାଖ୍ୟ ସେହି ପୁରୁଷ ପ୍ରଧାନ
 ସବ୍ ପ୍ରାଣୀ ହୃଦେ ପଶି କଲେ ଅଧିଷ୍ଠାନ ।
 ଲଭି ପଞ୍ଚଭୂତମୟ ଦେହାଦି ସଂଯୋଗ
 ତରନ୍ତି ସେ ଶର ଆଦି ବିଷୟ ସମ୍ଭୋଗ ।
 ଦେଖେ ଯେହୁ ଏ ପୁରୁଷେ ନିତ୍ୟ ହୃଦାକାଶେ
 ତା ନେତ୍ରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସବ୍ ସ ଉଦ୍ଭାସେ ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ସମ୍ଭବ ପ୍ରଥମ
 ତହୁଁ ଦେବାସୁର ନର ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ।
 ଶରାଦି ଅଦିହୁଁ ଖ୍ୟାତ ଅଦିତ ନାମରେ
 ପ୍ରାଣ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିଲେ ସକଳ ଅନ୍ତରେ ।
 ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ସେ ଅଦିତ
 ପ୍ରାଣୀ ହୃଦ-ଗୁହାଗୟେ କଲେ ଅବସ୍ଥିତ ।
 ସେ ଆଦ୍ୟ ଦେବତା ରୂପ ଦେଖେ ଯେଉଁ ଜନ
 ସେହି ଏକା କରେ ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପ ଦର୍ଶନ ।

ଚୋରକଣ ନାଶ୍ଚ ଯଥା ସୁପକ୍ୱ ଭୋଜନେ
 ଗର୍ଭସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଳେ ନିତି ସୁସଜନେ ।
 ନାନା ହବନ୍ଦସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆହୁତି ପ୍ରଦାନେ
 ସତାର୍ତ୍ତର ଶୁଚିବନ୍ତ ହୋଇ ସାବଧାନେ ।
 ଗୋଷନ୍ତ୍ର ପାଞ୍ଜି କେ ତଥା ଯଜ୍ଞେ ହୃତାଶନ
 ଆରଣି ଉଦନ୍ତ କରି ମନ୍ତ୍ରେ ଆବାହନ ।
 ସାଧୁ ଜ୍ଞାନ ଜନେ ପୁଣି ସଦା ଏକ ଲକ୍ଷ୍ମେ
 ବସନ୍ତ ପୁଷ୍ପେ ତଥା ପୁନନ୍ତ୍ର ହୃଦୟେ ।
 ଚରନ୍ତି ଏ ରୂପେ ଯାର ଶ୍ଚର୍ଚ୍ଚନା ସନ୍ତତ
 ତମ୍ଭୀ ଜ୍ଞାନଗଣେ ବ୍ରତ ଧ୍ୟାନ ସୁସଂଯତ ।
 ଅନ୍ତରେ ଅଧିରେ ଯାର ନିତ୍ୟ ଅଧିଷ୍ଠାନ
 ଯାଚକେଦା ଆତ୍ମା ସେହି ନବଦେବୀ ଜାଣ ।
 ପ୍ରାଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ ହୁଅନ୍ତି ଉଦିତ
 ପ୍ରାଣେ ପୁଣି ପ୍ରତିଦିନ ଯାନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ନିତ ।
 ଦିବା ନିଶି ସମସ୍ତେ ପ୍ରଳୟ ବଧାନ
 ପ୍ରାଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଷ୍ଠ ପୁଣି ପ୍ରାଣେ ଚରୋଧାନ ।
 ଇନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ନି ବରୁଣାଦି ଦେବତା-ଜଗତେ
 ପ୍ରକାଶ ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ଦେହଗତେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତପିତ୍ତ ସବେ ପ୍ରାଣେ ଅଶ୍ରା କରି
 କୁମ୍ଭ ଅବଲମ୍ବେ ଯଥା ତନ୍ତେ ଅବଲେ ।

ପ୍ରାଣ ସବ୍ୟସାଚୀ ବ୍ରହ୍ମ ସକଳ ଆଶ୍ରୟ
 ଯହିଁ ସବ୍ୟ ବିଶ୍ଵ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ପାଦିତ ପ୍ରଳୟ ।
 ପ୍ରାଣେ ବଳ ହୋଇପାରେ କିଏ ଅତିଗାମୀ
 ସେ ଯେ ସବ୍ୟାମ୍ବର ବ୍ରହ୍ମ ସବ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୁ ସ୍ଥାବରଯାଏ ସବ୍ୟ ସମାନ
 ଏକ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ଆତ୍ମା ସବ୍ୟଭୂତ ପ୍ରାଣ ।
 ଯେ ଆତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟ ରୂପ ହୃଦେ ପ୍ରତିପଳେ
 ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ ଝଲେ ଯଥା ସରୋବର ଜଳେ ।
 ଶରୀର-ଚୈତନ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ନୁହଇ ସେ ଭଲ
 ମାୟାବଶେ ଦିଶେ ଜୀବ କେବଳ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ।
 ଜୀବ କାର୍ଯ୍ୟ, ପରମାତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟ କାରଣ
 ନାହିଁ ସେ ଉଭୟେ ଭେଦ ନାହିଁ ତହିଁ ଅନ୍ୟ ।
 ଅଜ୍ଞାନେ ପ୍ରଭେଦ ତହିଁ ଦେଖ ଯେଉଁ ଜନ
 ମରଣାନ୍ତେ ବାରବାର ଭେଟେ ସେ ମରଣ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ତହିଁ ଆପଣାକୁ ନ ମରଣ ଯେ ଆନ
 ଦେଖେ ନିଜ ହୃଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମ ବଦ୍ୟମାନ ।
 ସବ୍ୟ ହୃଦେ ଦେଖେ ପୁଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମରୂପ
 ଅତିସମେ ସେହି ଏକା ଭବ-ଅନ୍ତରୂପ ।
 ଗୁରୁ ଉପଦେଶେ ଶାସ୍ତ୍ରବହିତ ବ୍ୟାଧାନେ
 ମାନସ ସଂଯତ ଶୁଦ୍ଧ କରି ଏକଥାଧାନେ ।

ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲଭେ ସୁଧୀ ହୁଅନ୍ତି ସକ୍ଷମ
 ତବେହିତ ହୁଏ ତେବେ ହୃଦ୍ ଭେଦ ଭ୍ରମ ।
 ଅପହୃତ ହେଲେ ଘୋର ଅଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ଧାର
 ସବୁ ପ୍ରକାଶେ ବ୍ରହ୍ମ ଅଖଣ୍ଡ ଆକାର ।
 ଅଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭାବେ ଭେଦ ଦେଖେ ଯେଉଁ ଜନ
 ମରଣାନ୍ତେ ବାରବାର ଭେଟେ ସେ ମରଣ ।
 ଦେହ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ହୃଦପଦ୍ମ ବିଦ୍ୟମାନ
 ଜୀବାତ୍ମା ପୁରୁଷ ତହିଁ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ ।
 ଭୂତ ଭବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯିକାଳ ଶିଶୁର
 ଭୂତେ ଭୟ ହେଲେ ଜୀବ-ବ୍ରହ୍ମ ଏକ ଜ୍ଞାନ ।
 ଜୀବାତ୍ମା ପୁରୁଷ ସେହି ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ
 ନିର୍ଯ୍ୟମ ଉଚ୍ଛ୍ଳୁକ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରାଏ ତେଜସ୍ବୀନ ।
 ଭୂତ ଭବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯିକାଳ ଶିଶୁର
 ଆଜି ସେହି କାଳ ସେହି ନିତ୍ୟ ଅନଶ୍ବର ।
 ନାହିଁ ଆତ୍ମା ସମ କିବା ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ ଆନ
 ସବୁ ସବୁଦା ଏକ ଆତ୍ମା ବର୍ତ୍ତମାନ । !
 ପଦ୍ମ ଦୁର୍ଗମ ଶିଖେ ବରଷିଲେ ବାର
 ନାନା ଧାରେ ବହେ ସ୍ରୋତ ନାନା ଦିଗଦିଗ ।
 ଶିଶୁପଦ୍ମେ ନିମ୍ନ ଦେଖେ ଧାଏଁ ଛୁନି ଭିନ୍ନ
 ନାଶଯାଏ ଅବଶେଷେ ହୁଏ ନାହିଁ ଛାନ୍,

ତେସନ ଅଫାଖ୍ୟ ଦେହେ ନାନା ଅଭିମୁଖେ

ଭ୍ରମଇ ସେ ନର ଚରଜନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁ-ଦୁଃଖେ ।

ଦେଖେ ଯେ ବିଭିନ୍ନ ଦେହେ ବ୍ରହ୍ମ ଭେଦାଭେଦ

ଲଭେ ନାନା ଯୋନି, ସତେ ଅସରନ୍ତ ନେତ ।

ସବୁଭୂତେ ଦେଖେ ଯେହୁ ଆତ୍ମା ନିତ୍ୟ ଏକ

ସେହି ନଚକେତ, ମୁନି ଜ୍ଞାନ ସୁବିବେକ ।

ଶୁଭୋଦକେ ମିଶିଗଲେ ଯଥା ଶୁଭୋଦକ

ହୁଏ ଏକ ରୂପ ଆଉ ନ ରହେ ପୃଥକ ।

ଏକଭୂତ ହୁଏ ତଥା ବ୍ରହ୍ମେ ସେହି ଜନ

ସବୁସ୍ଥ ଦେଖେ ଯେ ଏକ ଆତ୍ମା-ସମାଚନ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ବଲ୍ଲୀ

କି ବିଚିତ୍ର ପୁର ଏହି ନର କଳେବର

ପ୍ରାସାଦ ପ୍ରାକାର ଦୂରେ ସଜ୍ଜିତ ସୁନ୍ଦର ।

ସଂଯୋଜିତ ଯଥା ସ୍ଥାନେ ଏକାଦଶ ଦ୍ଵାର

ଦେଇ ରହିଅଛି ପୁଣି ସପତ ପ୍ରାକାରେ ।

ଯଥାସ୍ଥାନେ ସୁଶୋଭିତ ଗଣ୍ଡର ପରିଖା

ମଣିପୁର ଆଦି ନାମେ କେତେ ଅଟ୍ଟାଳିକା ।

କେତେ କଦି, କେତେ ଯନ୍ତ୍ର, କେତେ ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନ
 ତତ୍ତ୍ୱ ଲତା ଆଜ୍ଞାଦତ ସୁବନ୍ଧୁ ଉଦ୍ୟାନ ।
 ରହଇନ୍ତି ପ୍ରତି ଦ୍ଵାରେ ପୁରତର ଦ୍ଵାରୀ
 ଜାଣି କି କିଏ ଏ ଦେହ-ପୁର ଅଧିକାରୀ ?
 ସେ ଚୈତନ୍ୟମୟ ଆତ୍ମା ଏଥୁ ଅଧିକେ
 ନାହିଁ ଯାର କ୍ଷୟ ବୁଝି ବିନାଶ ଉତ୍ପତ୍ତି ।
 ଦେହ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ଯାର ହେଲେ ଦେଁ ନିବାସ
 ଆଦିତ୍ୟ ପରାଏ ନିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରକାଶ ।
 ସବୁ ଭୂତେ ଏକ ଆତ୍ମା ଦୃଢ଼ ମନେ ଧରି
 ବୃନ୍ଦାଧାନ କରେ ଯେହୁ ମୋହ ପରିହରି ।
 ଏ ଜୀବନେ ମୁକ୍ତି, ସେହୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ ଶୋକେ
 ଅକ୍ଷୟ କୈବଲ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜେ ଗଲେ ପରଲୋକେ ।
 ଭବେ କତାବତେ ଆଉ ନ ଲଭେ ଉତ୍ପତ୍ତି
 ପରମବ୍ରହ୍ମରେ ମିଳେ; ପାଏ ମୋକ୍ଷ ଗତି ।
 ନର ଦେହ ନୁହେଁ ଏକା ଆତ୍ମାର ନିବାସ
 ସବୁ ସମାନ ଆତ୍ମା ବିଶ୍ଵେ ପରକାଶ ।
 ସବୁବାପୀ ସବୁଗାମୀ ସବୁ ଅଧିଷ୍ଠାନ
 ଉଚ୍ଛ୍ଳୁଳ ଦୁଃଲୋକେ ଆତ୍ମା-ରବି ଅଂଶୁମାନ ।
 ଅନ୍ତରାକ୍ଷେ ସମୀରଣ ଅନଳ ଅଧିରେ
 ସେହି ଏକା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଶ୍ଵବେଦୀ ପରେ ।

ଉତ୍କଳ ପବନ ସୋମଯୋଗେ ଶୁଭାଧାରେ
 ନରଦେହେ ବରଦେହେ ପ୍ରକାଶ ସଂସାରେ ।
 ସତ୍ୟେ ଆତ୍ମା ଅବସ୍ଥିତି ଆକାଶେ ସର୍ବର
 ବିଶ୍ଵ ମହାମୁଖେ ଆତ୍ମା ଯଦି ଉପରୁ ।
 ଜଳେ ପୁଣି ଧରାରେ ହୁଏ ଯେ ଉଭବ
 ସରତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୀନ ମୁକ୍ତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଯଦି ।
 ପ୍ଳାବର ଜଙ୍ଗମ ଆଦି ଯେତେ ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ଵ
 ସେ ସକଳେ ଏକମାତ୍ର ଆତ୍ମାର ଉଦୟ ।
 ସର୍ବଭୂତତତ୍ତ୍ଵ କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟ ସନାତନ
 ଏକ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ନିତ୍ୟ ଅପରିବର୍ତ୍ତନ ।
 ସର୍ବ ମୁକାମାର ସେହି ସକଳ ନିଦାନ
 ତବ ଜିଜ୍ଞାସିତ ବସ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ସୁମହାନ ।
 ନିରୂପ ଏ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ଶ୍ରୀର କର ମନ
 କର ନବକେତ, ଏହା ହୃଦୟେ ଧାରଣ ।
 ଜୀବାତ୍ମା ପୁରୁଷ ରହି ହୃଦୟ-କମଳେ
 ଶେଷେ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଉଦ୍‌ବିଧି ଅପାନକୁ ତଳେ ।
 ମୁମୁକ୍ଷୁବରେଣ୍ୟ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସମାସୀନ
 ଦେବରୂପୀ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଵାଦି ସାହାର ଅଧୀନ ।
 ଲଗିଥାନ୍ତି ନରନର ଆପଣା ବ୍ୟାପାରେ
 ବ୍ୟାପଣ ଖଟେ ଯଥା ପ୍ରଭୁ ଉପରୁରେ ।

ଦେହେନ୍ଦ୍ରପୁ ପ୍ରାଣ ଆଦି ଆତ୍ମାରୁ ବଢ଼ନ୍ତି
 ସବୁ ପରେ ଆତ୍ମାସ୍ଥାନୀ ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାପନ ।
 ଗୁଡ଼ ତେଜ ଗୁଡ଼ସ୍ଥାନୀ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର
 ପଳାନ୍ତି ସେବକେ କିଏ ନାହିଁ ଗୁଡ଼ ଘର ।
 ସୁନା ଘର ହୋଇଯାଏ ରୁନା ସେନ୍ଦ୍ରସଂଶୟ
 ମୋର ବୋଲି କହିବାକୁ ରହେ ନାହିଁ ଜଣେ ।
 ଗୁଡ଼ ଗଲେ ଦେହ ତଥା ଦେହ ଅଧୀଶ୍ଵର
 କିଏ ଏଥି ରହେ ବାକି ଜଗିବାକୁ ଘର ?
 ସ୍ଥାନୀ ଥିଲାବେଳେ ଯେହୁ ଆତ୍ମାକୁ ବରବେ
 ସ୍ଥାନୀ ଗଲେ ପଛେ ପଛେ ଯାନ୍ତି ସେ ସରବେ ।
 ମନ ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ନ ରହନ୍ତି କେହି
 ଗଲେ ଯେହୁ, ସେହି ଆତ୍ମା ସେହି ଏକା ଦେହ ।
 ପ୍ରାଣାମାନ ବାୟୁ ବଳେ ବଞ୍ଚି ନାହିଁ ନର
 ଜାଲି ଛୁ ଯା ଯୋଗେ ପ୍ରାଣାପାନୁ ସେ ଇଚ୍ଛା ।
 ନରଦେହେ ପରମାତ୍ମା ଜୀବନ ଶତାନ
 ଯାହାର ଆଶ୍ରୟେ ପିଣ୍ଡ ରହେ ପ୍ରାଣାପାନ ।
 ବହୁ ଉପାଦାନେ ଗଢ଼ା ପଦାର୍ଥନିରପ୍ତ
 ଆହାର ଉଦ୍ୟାନ ଶଯ୍ୟା ବସନ ଆଳୟ ।
 ଲଗେ ନାହିଁ କେବେ ଯଥା ନିଜ ପ୍ରୟୋଜନେ
 ଲେଖା ହୁଏ ସଦା ଅନ୍ୟ ସଂକ୍ଷେପସାଧନେ ।

ପ୍ରାଣାପାନ ଇନ୍ଦ୍ରପାଦି ଯଥା ସହଯୋଗେ
 ଅବରତ କାର୍ଯ୍ୟେ ରତ ଆତ୍ମ ଉପଭୋଗେ ।
 ଏ ସକଳୁଁ ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ ନିତ୍ୟ ଅସହଜ
 ପ୍ରାଣାପାନ ଆଦି ସବେ ଆତ୍ମାର ଆପୁଷ୍ପ ।
 ଗୁହ୍ୟ ସନାତନ ବ୍ରହ୍ମଚରୁ ଗଉଡମ
 କହେ ଏବେ ଶୁଣ ଯେଣେ ଯିବ ମନୁ ଭ୍ରମ ।
 ଲଭିଲେ ଯେ ଜ୍ଞାନ ମିଳେ ଚର ମୋକ୍ଷପଦ
 ପାର ହୁଏ ଜୀବ ଜନ୍ମ ମରଣ-ବିଷୟ ।
 ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ବିନା ଦେହ ମରି ପୁଣି ପୁଣି
 ଭଜେ ଯେ ଦୁର୍ଗତ କହେଁ ନଚକେତ, ଶୁଣ ।
 ଆପଣା ଆପଣା ଜ୍ଞାନ କର୍ମ ଅନୁସାରେ
 ବାର ବାର ଲଭେ ଜୀବ ଜନ୍ମ ଯୋନିଦ୍ୱାରେ ।
 ଆଉ ଥୋକେ ଜୀବ ପୁଣି ଜ୍ଞାନ-କର୍ମ-ଫଳେ
 ଭାବିବ ସ୍ଥାବର ରୂପେ ଉପନେ ଭୂତଳେ ।
 ନୂହେଁ ଯେତେ ଦିନ ଯାଏ ସବୁ କର୍ମକ୍ଷୟ
 ନୂହେଁ ଯେତେ ଦିନ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ସମ୍ପାଦୟ,
 ଭ୍ରମେ ଜୀବ ଏହିପରି ଯୋନି ଶତ ଶତ
 ପୂର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନେ ହୁଏ ଶେଷେ ବନ୍ଦନ ମୁକତ ।
 ନିଦ୍ରାର ଉତ୍ଥରେ ନର ଲଭିଲେ ଅଗମ
 ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରପାଦି ଭଜେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରାମ ।

ପ୍ରାଣେହି ପୁରଣ ଯେବେ ନଦ୍ରା ଅଭିଭୂତ
ସ୍ବପନେ ଯେ ସ୍ବନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଷୟ ଅଭିଭୂତ ।

ଶ୍ରେଣେ ଇଚ୍ଛାମତେ ଯେହୁ ଇଷ୍ଟ ସୁଖସଖି
ସେହି ଶୁଭ ସମ୍ବନ୍ଧନ ବ୍ରହ୍ମ ଅବନାଶୀ ।

ଭୁଲେନ ଦୁଃଲେନ ଆଦି ସବେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡିତ
ନୁହେ ନବନେତ, କିଛି ବ୍ରହ୍ମର ଅଶତ ।

ଶରୀର ବିଭେଦେ ଆତ୍ମା ନୁହେ ଭଲ ଭଲ
ସକଳ ଅନ୍ତରେ ଆତ୍ମା ଏକ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ।

କରତର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଗ୍ନି ଯଥା ଏକ
ରୂପଭେଦେ କାଷ୍ଠାଦିରେ ପ୍ରକାଶେ ଅନେକ ।

କଥା ଏକ ଆତ୍ମା ସବୁଭୂତ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ
ଶରୀର ବିଭେଦେ ଦିଶେ ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ।

ଶରୀର ଆକାର କର୍ଣ୍ଣେ ଆତ୍ମା ଅବାଧିତ
ଆକାଶ ପରାଏ ମୁକ୍ତ ବିକାର ରହିତ ।

ଏକା ବାୟୁ ରହିଛି ଯେ ସାରା ବିଶ୍ବ ଭରି
ବସ୍ତୁଭେଦେ ଭଲ ରୂପେ ପ୍ରକାଶେ ଯେପରି,
ସେହିପରି ଆତ୍ମା ଏକ ସବୁ ଭୂତାନ୍ତରେ
ଶରୀର ବିଭେଦେ ଦିଶେ ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ।

ଆତ୍ମାକୁ ପରାଣେ ନାହିଁ ଦେହ ରୂପ ଗୁଣ
ଆକାଶ ପରାଏ ଆତ୍ମା ଉନ୍ନତ ଅସ୍ଥି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତ ପ୍ରକାଶେ ନୟନ
ପ୍ରତି ପ୍ରାଣୀ ନେତ୍ରେ ନିତି ଚକ୍ରସେ ଚନ୍ଦନ ।

ଦୃଷ୍ଟିତୋଷେ ମନ-ନେତ୍ରେ ହୁଏ ବିଚଳିତ
ସହସ୍ରାଂଶୁ କେବେ କିନ୍ତୁ ନ ହୁଏ ଦୃଷ୍ଟିତ

ଏକ ଆତ୍ମା ସବୁତୁଳେ ବିଶାଳତା ତଥା
କର୍ମ ଫଳାଫଳେ ତାକୁ ନ ଲଗଇ ବ୍ୟଥା ।

ଲୋକ ସୁଖ ଦୁଃଖେ ଆତ୍ମା ନ ହୁଏ ଶୋଭିତ
ଆକାଶ ସମାନ ଆତ୍ମା ସଙ୍ଗବିରହିତ ।

ଜଳାଶୟ କଲ୍ପେ ନର ସିକତା ପ୍ରାନ୍ତରେ
ମାଳାକାଶ ଦେଖେ ଦୂର ମଳିନ ପଥରେ ।

ରକ୍ତ ଦେଖି ସର୍ପ ବୋଲି ପାଏ ମନେ ଭୟ
ଶୌକ୍ତିକେ ରଜିତ ବୋଲି କରେ ସୁନନ୍ଦସ୍ଥୟ ।

ବୁଦ୍ଧିତୋଷେ ଗଢ଼ଇ ଏ ଦୃଷ୍ଟି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ
ରକ୍ତ ଆଦି ଦିଶେ ଯେବେ ଯାଏ ଭ୍ରମ ଶୟ ।

ବିପର୍ଯ୍ୟତ ବୁଦ୍ଧି ଯୋଗେ ଦୃଷ୍ଟି ବିପର୍ଯ୍ୟତ
ବୁଦ୍ଧିତୋଷେ ରକ୍ତ ଆଦି ନ ହୁଏ ଦୃଷ୍ଟିତ ।

ନଚକେତ, ଏହିପରି ଆତ୍ମଗତ ଜାଣ
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆଦି ସବୁ ଅବଦ୍ୟା ଭିନ୍ନାଣ ।

ସୁଖ ଦୁଃଖ ଲପ୍ତ ହୁଏ ଆତ୍ମା ନିର୍ବିକାର
ପ୍ରକାଶେ ଏ ସତ୍ୟ ଗଲେ ଅବଦ୍ୟା-ଅନ୍ଧାର ।

ସବୁର ଅନ୍ତରାତ୍ମା ସବୁ ମୁକାଧାର
 ଯାର ବଶେ ଆତ୍ମାତ ନିଶିଳ ସଂସାର ।
 ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ ରୂପେ ନିଜେ ନିତ୍ୟ ଏକ
 ନାମ ରୂପ ଆଦି ଭେଦେ ହୁଅନ୍ତି ଅନେକ ।
 ନରେ ସେ ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପ ଦର୍ଶନ,
 ନିଜ ହୃଦ ମୁକ୍ତାକାଶେ ଯେ ବିବେକୀ ଜନ ।
 ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦରପଣେ ଦେଖେ ଯଥା ନିଜ ମୁଖ
 ଲଭେ ସେ ଶାଶ୍ୱତ ଶାନ୍ତି ଆତ୍ମାନନ୍ଦ ସୁଖ ।
 ଚକ୍ଷୁୟ ଆସକ୍ତ ଅନ୍ୟ ଅବିବେକୀ ନରେ
 ନ ଦେଖନ୍ତି ଆତ୍ମରୂପ ଆପଣା ଅନ୍ତରେ ।
 ପାଇବେ ଶାଶ୍ୱତ ସୁଖ କାହୁଁ ସେ ଅଧମ
 ନ ଚିହ୍ନି ନିଜକୁ ନିଜେ ଅଜ୍ଞାନ ବିଭ୍ରମ ।
 ସ୍ୱରୂପ ନର ଅବା ଜଟମ ସ୍ଥାବର
 ଚରଚର ବିଶ୍ୱଲୋକେ ସବଳ ନଶ୍ୱର ।
 ଆତ୍ମା ଏକା ଅନଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ନଶ୍ୱରେ
 ଆତ୍ମା ଏକା ନିତ୍ୟ ସବୁ ଅନିତ୍ୟ ଅନ୍ତରେ,
 ସମସ୍ତ ଚେତନେ ଆତ୍ମା ଚେବଳ ଚେତନା
 ଏକ ଆତ୍ମା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ଅସଂଖ୍ୟ କାଳନା ।
 ଆତ୍ମଦର୍ଶୀ ଜ୍ଞାନୀ ଜନେ ମିଳେ ନିତ୍ୟ ସୁଖ
 ଆତ୍ମଜ୍ଞାନମୃତ ଚହୁଁ ସଚେ ବିମୁଖ ।

ସେ ଶାଶୁଟି ଆତ୍ମାନନ୍ଦ ସେ ସୁଖ ଅଶେଷ
ଲଭଇ ଜନ ବା କିଏ କରିବ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ?

ବିଚଳାମ ଜଳେନ୍ଦ୍ରପୁ ଆତ୍ମଦର୍ଶୀ ଜ୍ଞାନୀ
ଏହି ସେହି ସୁଖ ବୋଲି କହନ୍ତି ପ୍ରମାଣୀ ।

ଯଦଗଣ ଅନୁଭୂତ ସେ ସୁଖ ଶାଶୁଟି
କି ଉପାୟେ କି ରୂପେ ମୁଁ ହେବି ଅବଗତି
ସେ ପରମ ସୁଖ ନଜେ ପାଏ କି ପ୍ରକାଶ ?
ନରଲଭ୍ୟ କି ସେ ? ସତେ କରିବି ବିଶ୍ୱାସ ?

‘ମୁଁ’ ବୋଲି ମାନବେ ଯେବେ ଆତ୍ମ-ବୁଦ୍ଧି ପୁଟେ
ଆସେ କି ସେ ସୁଖ ? ସତେ ଚିତ୍ତ ଦୁଃଖ ଭୁଟେ ?

ନ ହୁଅ ଅଧୀର ନର ନ ଚେଳି ବିଶ୍ୱାସ
ଆନନ୍ଦମୟ ସେ ଆତ୍ମା ନିତ୍ୟ ସ୍ୱ-ପ୍ରକାଶ ।

ଆପଣେ ନିଭାସେ ଆତ୍ମା ଆପଣା ଆଲୋକେ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରା ଆଦି ନାହିଁ ଆତ୍ମା-ଲୋକେ ।

ନ ଭାସେ ଚପଳ ଚର୍ଚ୍ଚି ଚନ୍ଦ୍ରମା ନ ଝଲେ
ରହୁପ୍ରାବଳ ସମ ତାରକା ନ ଜଳେ ।

ନାହିଁ ଚର୍ଚ୍ଚି କ୍ଷଣପ୍ରସ୍ତା ଚକ୍ରମ ଝଟକ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଜଳିବି କାହିଁ ଅବା ଏ ପାବକ ?

ଆତ୍ମରୂପୀ ପ୍ରଭାମୟ ପରମ ଶିଶୁରେ
ରବି ଶଶୀ ଆଦି ସବୁ ସଦା ଅନୁସରେ ।

ଆଲୋକିତ ହୁଏ ସବୁ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଆଲୋକେ
ପାପୁ ମନ୍ତ୍ର ଦିଶେ ଯାହା ଦୁଃଲୋକେ ଭୁଲେକେ ।

ତୃତୀୟ ବଲ୍ଲୀ

ସଂସାର ଅଶ୍ରୁତଥ ଚରୁ ଅନ୍ତତ୍ୟ ଅସ୍ଥିର
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ମୂଳ ମେଲିଅଛି ନମ୍ବେ ଶାଖା ଶିର ।

ଅବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରାବର ଯାଏ ନିଶିଳ ସଂସାର
ସେ ପରମପଦ ବସ୍ତୁ ଏହା ମୂଳାଧାର ।

ସଜ୍ଜବ ନିର୍ଜୀବ ଦେବ ଅସୁର ଯାନକ
ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଚରୁ ଭୃଣ ଯାବତ ଫଳକ ।

ସଂସାର ଅଶ୍ରୁତଥ ସବେ ଶାଖା ଅଗନେ
ଅନାଦି ପ୍ରକାତ ଏ ଯେ ବୃକ୍ଷ ସନାତନ ।

ଏ ବୃକ୍ଷର ମୂଳ ଗଳ ଉତ୍କଳ ଶାସୁର
ସର୍ବଲୋକାନ୍ତରୁ ବ୍ରହ୍ମ ନିତ୍ୟ ଅନଶ୍ୱର ।

ଅଜାତ ନୂତନ ଚତୁର୍ଥ କିଛି ଏ ଜରତେ
ଏ ସେ ଆତ୍ମା ନବକେତ, ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱିଲ ଯା ମତେ ।

ନିଃସୃତ ପରମବ୍ରହ୍ମ, ବଶୁ ବସୁଂଶଣ
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ତୋତ୍ରରେ ସ୍ତୋତ୍ର ବଶୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।

ମହା ଭୟଙ୍କର ସେହି ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ଵେଶ୍ଵର
 ପ୍ରକଟ ଉଦାତ୍ତ ସଦା ଖସି କଳ୍ପର ।
 ଯାଇ ତରେ ରବି ଶଶି ଗ୍ରହ ତାରାପତି
 ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ନିଜ ନିଜ ମାର୍ଗେ ବିଚରନ୍ତି,
 ଅନ୍ତରର ସାକ୍ଷୀ ସେହି ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
 ଜାଣି ଯେହୁ ସଦା ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅନୁଗାମୀ ।
 ଅମରର ଲଭେ ସେହୁ ଯାଏ ଭବପାରେ
 ଫେରେ ନାହିଁ କେବେ ଆଉ ଏ ଦୋର ସଂସାରେ
 ସେ ବିଶ୍ଵନିଅନ୍ତୁ ଭୟେ ପ୍ରତାପେ ତପନ,
 ପ୍ରତାପେ ପାବକ, ବହେ ସନ୍ତତ ପବନ,
 ଯଥାକାଳେ ବର୍ଷେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଣାମେ ଶମନ,
 ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟେ ରତ ଦିଗପାଳଗଣ ।
 ସ୍ଵାମୀବେଶେ ଭୟଶୂନ୍ୟ ପରିକର ପ୍ରାଏ ।
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆପଣା ପଥେ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଧାଏଁ ।
 ସେ ବିଶ୍ଵକାରଣ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ଵ ମୂଳାଧାରେ
 ଜାଣିବାକୁ ସମର୍ଥ ଯେ ହୁଏ ଏ ସଂସାରେ,
 ସ୍ଵରୂପ ତାଙ୍କର ହୃଦେ କରେ ଅନୁଭୂତି
 ଦେଖ ଏ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ଵ ତାଙ୍କର ବିସ୍ତୃତି ।
 ମରଣ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-କଳେବରେ
 ପାଏ ସେ ବିଦେହ ମୁକ୍ତି, ଭବସିନ୍ଧୁ ତରେ ।

ଲଭେ ନାହିଁ ଏଥୁ ଯେହୁ ବ୍ରହ୍ମ ଅବଗତ
 ମରଣାନ୍ତେ ହେଲେ ତାର ନାହିଁ ମୋକ୍ଷଗତ ।
 ଏ ଦେହ ଛାଡ଼ି ସେ ପୁଣି ଆନ ଦେହ ପାଏ
 କର୍ମ ଅନୁସାରି ଦେହ ଦେହାନ୍ତର ପାଏ ।
 ଅପାଣ୍ୟ ଯୋନିରେ ଜନ୍ମେ ଭ୍ରମେ ନାନା ଲୋକେ
 ଭିନ୍ନ ପଡ଼େ ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ସତେ ଭବ-ଶୋକେ ।
 ନିଜ ମୁଖ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ସ୍ବଚ୍ଛ ଦରପଣେ
 ଦେଖେ ନର ଅବିକଳ ବଶବ ଯେସନେ ।
 ସୁନର୍ମଳ ସମୁଦ୍ଭୁଜ ବୁଦ୍ଧି ଆଦରଣେ
 ତେସନେ ଆତ୍ମାର ରୂପ ଦେଖ ଜ୍ଞାନବଶେ ।
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ବପନେ ଯଥା ରୂପ ଅବସ୍ତବ
 ପିତୃଲୋକେ ଦିଶେ ତଥା ଆତ୍ମା ଅସୌଷ୍ଟବ ।
 ରୂପରେଖ ଅଜଞ୍ଞାନ ସଲିଳେ ଆକୃତ
 ଆତ୍ମାର ଗରବଲୋକେ ତଥା ଅନୁଭୂତ ।
 ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଦିଶେ ଏକା ଆତ୍ମା ପରିଷ୍କାର
 ପ୍ରସ୍ଥ ବଲକ୍ଷଣ ଯଥା ଆଲୋକ ଅନ୍ଧାର ।
 ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ଅତି ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
 ବହୁ ଯାଗ ଯୋଗ ଜ୍ଞାନ ଲଭେ ତା ମାନବ ।
 ହେ ଚତୁର ନର, କେଣୁ ହୁଅ ସାବଧାନ
 ଆପଣା ଅନ୍ତରେ ସଦା କର ବ୍ରହ୍ମ ଧ୍ୟାନ ।

ସୁଜ୍ଞ ଶୁଦ୍ଧ କର ନିଜ ବୁଦ୍ଧି-ଦରପଣ
 ଇଚ୍ଛା ଯଦି ପାଇବାକୁ ଦ୍ରୁତ ଦରଶନ ।
 ଶିଳି ଅପ ତେଜ ବାୟୁ ବ୍ୟୋମ ମନ୍ଦ ଭୂତ
 ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ଏ ପଞ୍ଚର ସତ୍ୟାଂଶୁ ସଦୃଶ ।
 ରାଜସ ଅଂଶରୁ ପାଣି ପାଦ ଆଦି ହୁଏ
 ଜ୍ଞାନକର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟେ କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମା ପୁଣି ନୁହେଁ ।
 ପୁଣି ଜାଗରଣେ ଦେହେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟନିବସ
 ବିବସେ ବିବସେ ଯାଏ ପ୍ରଳୟ ଉଦୟ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଆତ୍ମା ଅବାଧିତ
 ବୁଦ୍ଧି ଏ ଆତ୍ମାତନ୍ତ୍ର କେବଳ ପଶ୍ଚିତ
 ଆତ୍ମାର ନ ଦରଶନ କେବେ ପ୍ରଳୟ ଉଦୟ
 ସତତ ଜାଗ୍ରତ ଆତ୍ମା ଅକ୍ଷୟ ଅବ୍ୟୟ ।
 ଆତ୍ମା ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ବୁଦ୍ଧି ଏହି ଭେଦାଭେଦ ।
 ତରଳ ବିବେକ ଜନନ ସର୍ବ ଶୋକ ଶେଦ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶରୀରେ ପାଇ ପ୍ରାଣୀ ଦେହ ଦ୍ଵାର
 ପଳଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପରେ ମନ ଅଧିକାର ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୁ ବଳି ତେଣୁ ମନ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର
 ମନ ପରେ ବୁଦ୍ଧି, ପୁଣି ମହତ ତା ପର ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ନାମେ ସେ ମହତ ଖ୍ୟାତ
 ବିଶ୍ଵ ବୁଦ୍ଧି ସମବାୟ ସର୍ବ ବିଶ୍ଵ ବ୍ୟାପ୍ତ ।

ସେ ଛତ୍ରାଣ୍ୟଗର୍ଭ ଶରେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରଧାନ
ସାଂଖ୍ୟେ ଯା ପ୍ରକୃତ, ମାୟା ବେଦାନ୍ତେ ଯା ନାମ ।

ଅବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରକୃତି ପରେ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ
ସବ୍ୟବ୍ୟାପୀ ସର୍ବୋତ୍ତର ସତ୍ୟ ସନାତନ ।

ନାହିଁ ଯାର ଚିତ୍ତ, ନାହିଁ ଗୁଣ ରୂପ ନାମ
ସେହି ଏକା ପରମାତ୍ମା ଯେ ପରମ ଧାମ ।

ଜାଣେ ଏ ପରମ ଚିତ୍ତ, ସେ ପ୍ରାଣୀ ସଂସାରେ
ଲଭେ ଅମୃତେ, ଯାଏ ଭବସିନ୍ଧୁ ପାରେ ।

ଆତ୍ମାର ସ୍ୱରୂପ ହୃଦେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଗୋଚର
ଆତ୍ମାକୁ ନୟନେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ନର ।

ସୁନଶ୍ଚିତ ବୁଦ୍ଧି ବଳେ କଲେ ଧୀର ଧ୍ୟାନ
ପ୍ରକାଶେ ମାନବ-ହୃଦେ ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମାଜ୍ଞାନ

ଆତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମକୁ ଯେ ଜାଣେ ଚିତ୍ତେ କରି ଲୟ
ଅମୃତ ସେ ମରଦେହ ଚର ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ।

ଚକ୍ଷୁ ଯେବେ ବାହ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ନ ଦେଖଇ
କର୍ଣ୍ଣ ଯେବେ ବାହ୍ୟ ନାବ ଶୁଣି ନ ଶୁଣଇ ।

ସୁଗନ୍ଧ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନାସା ନ କଲେ ଆଦ୍ରାଣ
ପରଶେ ନ ବୁଝେ ଦେହ ଶୀତ ଉଷ୍ମ ଜ୍ଞାନ ।

ଆତ୍ମାଦେ ନ ଜାଣେ କିନ୍ତା ରସ ଭୋଗଭୋଗ
ବାହ୍ୟ ବସୟୁକ୍ତ ଯେବେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିବେଦ ।

ଅନ୍ତର୍ମୁଖେ ରହେ ଯେବେ ମାନସ ଆପୁଷ୍ପ
 ବସୟ ବ୍ୟାପାରେ ବୁଦ୍ଧି ନୁହେଁ ଅବରତ ।
 ଏକାନ୍ତ ଉତାର ଶୁଦ୍ଧ ହୃଦ ଯେବେ ମତି
 ଜ୍ଞାନ ଯୋଗୀଗଣ ମନେ ସେ ପରମ ନତି ।
 ବାହ୍ୟ ବସୟରୁ ଯେବେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିରତ
 ହୃଦୟ-କମଳେ ହୃଦ ମନ ଅଧିଗତ ।
 ମାନସ ଧାରଣା ଦୃଢ଼ ସ୍ଥିର ସୁନିଶ୍ଚିତ
 ହରଷେ ବିଷାଦେ ନିଳେ ନୁହେଁ ବିଚଳିତ ।
 ଯୋଗେ ଅଧିରୁଦ୍ଧ ତେବେ ସାଧକର ମତି
 ହୃଦ ହୃଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ ଆତ୍ମା ଅବଗତି ।
 କଠିନ ଏ ଯୋଗମାର୍ଗ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ସାଧନ
 ଅଳପ ବସିତ୍ର ବ୍ୟଗ୍ର ହେଲେ ଏଥି ମନ ।
 ପ୍ରମାଦେ ବିଷମ ଗତି ଦକ୍ଷେ ଅକସ୍ମାତେ
 ପଡ଼ଇ ସାଧକ ମହା ଦୁଃସର ବିପ୍ରାତେ ।
 ତେଣୁ ଅତି ସାବଧାନେ ଏକାଗ୍ର ମାନସେ
 ନିରୋଧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ରଜନୀ ଦବସେ ।
 ଜ୍ଞାନ-ଦୀପ ଜାଳି କର ଗଉଁ ସମାହିତ
 ଆତ୍ମ ଦରଶନେ ଯେବେ ବାସ୍ତବ ନିତ୍ୟ ହିତ ।
 ଅଜ୍ଞେୟ ଯେ ମନ ବାକ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯୋଗେ
 ଗୋଚର କେବଳ ହୃଦେ ଜ୍ଞାନ ଧ୍ୟାନ ଯୋଗେ ।

ଆତ୍ମିକ ବିଶ୍ୱାସୀ ଗୁରୁ ବନା କଏ ଆନ
 ଦେଇପାରେ ସେ ଅନାଦି ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନ
 ପାଷଣ୍ଡ ନାସ୍ତି କରଣ ବ୍ରହ୍ମେ ଅବିଶ୍ୱାସୀ
 ଦୁରେ ଚାକ ସଜ ତେଜ ଅମୃତପ୍ରସାସୀ ।
 ନିର୍ଗୁଣ ସଗୁଣ ଆତ୍ମା ଉଭୟ ପ୍ରକାର
 ସଗୁଣ ଉପାଧି ବଶେ ସୃଷ୍ଟି ଏ ସଂସାର ।
 ବନା କାରଣେ କାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟର ଉଦ୍ଭବ ?
 ଆତ୍ମା ବନା ଏ ସଂସାରେ ସୃଷ୍ଟି ଅସମ୍ଭବ ।
 ଗୁରୁ ଉପଦେଶ ଲଭ ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ନିଶ୍ଚୟ
 ଆତ୍ମାର ଅସ୍ତିତ୍ୱେ ଆଦ୍ୟେ କରବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
 ଧୀର ଭାବେ ଅନୁଭବ ନିଜ ହୃଦୟ
 ଦେଖି ବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି ନିୟା ସୁସଂଯତ ମତ ।
 ‘ଅଛନ୍ତି ସେ ପରମାତ୍ମା ନିତ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧ’
 ଏ ସତ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ଯେବେ କରେ ଦୃଢ଼ଗଞ୍ଜ;
 ତତ୍ତ୍ୱଭାବ ହୁଏ ତେବେ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ
 ଉପାଧି-ରହିତ ବ୍ରହ୍ମ ଉପୁଜେ ବିଶ୍ୱାସ ।
 ଅବ୍ୟୟ ଅକ୍ଷୟ ନିତ୍ୟ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଭାବ
 ଅନୁକ୍ଷଣ ଅନୁଭବ ହୁଏ ତାର ଲଭ ।
 ପୂର୍ବରୁ ପୋଷିତ ଯେତେ କାମନାନିବୟ
 ତତ୍ତ୍ୱଭାବ ଲଭେ ହୃଦୁଁ ଯାଏ ସବୁ ଷୟ ।

ଏ ମର ପ୍ରସାରେ କେବେ ମାନବ ଅମୃତ
 ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମେ ହୁଏ ଏକତୁଳ ।
 ‘ମୁଁ’ ‘ମୋର’ ମମତାମୟ ହୃଦଗନ୍ଧିତୟ
 ହୁଏ ଯେବେ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ତୁଟେ ଭବଭୟ ।
 ଅଜ୍ଞାନ ନିଡ଼ିତା ମୋହ ଦୁରେ ଅପସରେ
 ବ୍ରହ୍ମ-ଆତ୍ମା ଏକତ୍ର ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେ ମର ଦେହେ ମାନବ ଅମୃତ
 ଏ ପରମ ଉପଦେଶ ବେଦାନ୍ତ ନିଃସୂତ ।
 ପ୍ରସରିଛି ହୃଦୁଁ ନାଡ଼ୀ ଏକୋଞ୍ଚର ଶତ
 ତା ମଧ୍ୟେ ସୁଷୁମ୍ନା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ବ୍ରହ୍ମରତ୍ନ ଗତ ।
 ଜନବଳେ ଶବ୍ଦକୁ ନ ହୁଏ ଯେ ନର
 ଉପାସନା ଅନୁଷ୍ଠାରେ ପାଏ ଲୋକାନ୍ତର ।
 ମରଣେ ଯେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଯାଏ ସୁଷୁମ୍ନା ଆଶ୍ରୟେ
 ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଅମୃତର ଘେରେ ସେ ନିର୍ଭୟେ ।
 ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲୋକେ ଯାଏ ଅନ୍ୟ ନାଡ଼ୀ ଯୋଗେ
 ନିଜ କର୍ମ ଅନୁ ରୂପେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଶ୍ରେଣେ ।
 ବ୍ରହ୍ମଚରୁ କଥା ଯେତେ କଲ ମୁଁ ପ୍ରବର
 ଶୁଣ ନବକେତ, ଏବେ ସେ ସବୁର ସାର ।
 ପ୍ରାଣିଗତ ହୃଦପଦ୍ମେ ସବା ବଦ୍ୟମାନ
 ଅନୁସନ୍ଧା ପୁରୁଷ, ସେ ଅତୀତ ପ୍ରମାଣ ।

ଗୁଞ୍ଜଗୁଁ ମଞ୍ଜ ସମ ସେ ପୁରୁଷେ ଉମେ
 ନିଜ ଦେହୁଁ ଭଲ କରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଶମ ମମେ ।
 ସେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀକୁ ଶୁଭ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଜାଣ
 ସେହି ବଶୁଆତ୍ମା, ସେହି ସବୁ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣ ।
 ଯମରାଜା କହିଲେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଚରୁଜ୍ଞାନ
 କହିଲେ ଯେ, ଯୋଗପଥ ସାଧନ ଉପାଦାନ,
 ବୁଝି ଦୃଢ଼େ ଅନୁଧ୍ୟାୟ ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସକଳ
 ହେଲେ ନବକେତା ଶୁଭ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନିର୍ମଳ ।
 ଅବଦ୍ୟାର ମୋହନର ଗଲ ଦୃଢ଼ ବୁଝି
 ଉଠିଲା ଅନ୍ତରେ ପଣ୍ଡିତ ଅମ୍ବୁଜେ ପୁଣି ।
 ମୁକ୍ତ ହୋଇ ନବକେତା ଗଲେ ମୁଖ୍ୟ ପାତ୍ର
 ଆମ୍ବୁଜେ ଅନ୍ୟ ଯେହୁ ଜାଣିବେ ସଫାରେ ।
 ନବକେତା ସମ ସେହୁ ଲଭିବେ ମୁକତି
 ହେବ ବ୍ରହ୍ମସଦ ପ୍ରାପ୍ତି, ଉତ୍ସବ ଦୁର୍ଗତ ।

ଚତୁର୍ଥ ବଲ୍ଲୀ

ଯମ ଚହୁଁ ନବକେତା ଲଭି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ
 ବାହୁଡ଼ ମିଳିଲେ ଆସି ପିତୃ ସନ୍ନିଧାନ ।

ଅଚେତନ ପିଣ୍ଡ ଯେବେ ଜାଗିଲୁ ତେବେନା
 ଉଠି ପୁଅ କଲେ ପିତୃକରଣ ବନ୍ଦନା ।
 ଶବନ୍ତ ତନୟେ ଦେଖି ପିତା ହରଷିତ
 ଦରଦ୍ର ପାଇଲେ ଯଥା ଚରଦ୍ର-ବିଞ୍ଚି ।
 “ଧନ୍ୟ ନବକେତା, ଧନ୍ୟ ତୋର ପୁଣ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ !
 ହି ପୁର ଜଣିଲୁ ବାବୁ ହୋଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ।
 ଦୈବକଲେ ପାଇଲୁ ତୁ ଜନମ ଆବର
 ତୋର ଏ ଶରୀର ନୁହେଁ ନର କଟକବର ।
 କହ ପୁଅ, ଦେଖିଲୁ ତୁ କିସ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ
 କି କର୍ମେ କି ଫଳ ଜନ ଲଭେ ଯମଦ୍ବାର ?”
 ରୁଷି ଗଣ ମଧ୍ୟେ ତହୁଁ ଯୋଡ଼ି ବେନିକର
 ସବିନୟେ ନବକେତ କରନ୍ତି ଉତ୍ତର,
 “ତବ ଆଜ୍ଞା ମାନ ପିତା ଗଲି ଯମାଳୟେ
 ଦେଖିଲି ଶମନ-ସଭା ଅତି ଶୋଭାମୟ ।
 ବିଶାଳ ସେ ସଭା ଦଶ ସହସ୍ର ଯୋଜନ
 ନାନା ରତନ ସୁଖଚିତ କନକ ବରଣ ।
 ଦେଖି ମତେ ଯମରାଜା ଭୃତ୍ୟ ମୁଖ ଚାହିଁ
 କହିଲେ ଆସନ ଆସି ଶୀଘ୍ର ଦେବା ପାଇଁ ।
 କୁମ୍ଭର ସୁକୃତ ମତେ ଅର୍ଘ୍ୟାଦି ବିଧାନେ
 ପୂଜିଲେ ସେ ଯମରାଜା ବିହ୍ୱଳ ସମ୍ମାନେ ।

ବହୁତ ଆଦର କଲେ ଯମ ଭୃତ୍ୟଗଣ
 କହିଲି ମୁଁ ଜନ୍ମଗଣେ ବନୟ ବଚନ,
 ‘ତବ ପାଶେ ଉପଗତ ହୋଇଛି ମୁଁ ଆଜ
 ଯହିଁ ମୋ ଉଚିତ ସ୍ଥାନ ନଥା ଧର୍ମସ୍ଥଳ ।’
 କହିଲେ ସେ ଯମ ମତେ, ‘ମନ୍ତ୍ର ନାହିଁ ଏବେ
 ପିତା ତବ କହିଛନ୍ତି—ଦେଖ ଯମଦେବେ ।
 ଅନଳପ୍ରତିମେ ରୁଷି କହିଲେ ଯେ କଥା
 କାହାର କ୍ଷମତା ତାହା କରିବ ଅନ୍ୟଥା ।
 ତେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ଆସିଅଛ ଶମନ-ସଦନେ
 ଦେଖିଅଛ ମତେ ଏବେ ଯାଅ ସ୍ବ-ଭବନେ ।
 ତୁମ୍ଭକୁ ନ ଦେଖି ପିତା ଅତ୍ୟନ୍ତ କାତର
 ଶୀଘ୍ର ଯାଅ ନବଜେତ, ବିଳମ୍ବ ନ କର ।
 ମୋ ପୁଅର ଅତିଥି ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ମାଗ
 ସାଦର ଏକାକୀ ସବୁ ଦେବ ମହାଶୟ !’
 ଯମରାଜ ବାଳ୍ୟେ ମୁହିଁ ଜଳି ନଦେବନ—
 ‘ଆସିଅଛୁ ତବ ପୁରେ ହେ ଯମରାଜନ !
 ଏ ଦେଶକୁ ଆସି କେହି ବାହୁଡ଼ ନ ଯାଏ
 ବର ଅନୁଗ୍ରହ ଯେବେ କର ଜନ୍ମଗଣେ ।
 ଲଭନ୍ତି ସୁକୁଳବନ୍ତ ଜନେ ଯେ ଯେ ଦେଶ
 ଦେଖିବ ସେ ସବୁ ଦେବ କର ହେ ଆଦେଶ ।’

ଚନ୍ଦ୍ର ଯମ ବସାଇଲେ ମତେ ଦିବ୍ୟଯାନେ
 ନିଜ ପୁର ବୁଲାଇଲେ ନେଇ ନାନା ସ୍ଥାନେ ।
 ବସନ୍ତି ପ୍ରମୋଦେ ଯହିଁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଜନ
 ଦେଖିଲି ସବୁ ସେ ଦିବ୍ୟ ଗୁରୁ ନିକେତନ ।
 ସବୁ ରହୁ ସୁଶୋଭିତ ଭବିଷ୍ୟ ଗଠନ
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅପୂର୍ବ ତେଜେ ସକଳ ଭବନ,
 ଚନ୍ଦ୍ରମାନଣ୍ଡଳ ପମ ଶୁଭ୍ର ରମ୍ୟପୁର
 ଯଥାସ୍ଥାନେ ଶୋଭେ ମଣି କଙ୍କିଣୀ ନୃପୁର ।
 ବହୁତଳ ପ୍ରସାଦ ସେ ଅତି ଶୋଭାବନ
 ପୁର ମଧ୍ୟେ ଗଲେ ପୁଣି ସର ଉପବନ ।
 ମଣିକ୍ୟ ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟେ ଝଲେ ରବି ପ୍ରଭା ସମ
 ସୃଷ୍ଟି ଘୌପ୍ୟ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଅତି ଅନୁପମ ।
 ସ୍ଥାବର ବା ଅସ୍ଥାବର ଯାହା ସେ ଭବନେ
 ସବେ ଯଥା ଝଙ୍କମକ କାଳାର୍ଜ୍ଜ୍ବ ଚରଣେ ।
 ସୁସ୍ୱରୁ ବସନ କେତେ ସୁକୋମଳ ଯେଥା
 ହୋଇଅଛି ଶୈଳପରେ ଉଷି ଶ୍ରେଙ୍ଗ୍ୟ ସଜ୍ଜା ।
 ନାନା ଜାତି ଫଳ ଲତା ଯହିଁ ସୁଶୋଭିତ
 ଫଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅନୁରୂପ ଫଳ ଅଗଣିତ ।
 ବହେ କେତେ ନଦୀ, ଶୋଭେ ବାମ୍ବୀ ପୁଷ୍କରିଣୀ
 ଗିରି ଦେହୁଁ ବହେ କାହିଁ ସୁକ୍ତ ନିର୍ଘରଣୀ ।

କାହିଁ ବହେ ଦୃଢ଼ଧାରୀ, କାହିଁ ଦୁର୍ବଧାରୀ
ଦୀର୍ଘନୟା ସାମକାଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଥସାରୀ ।

ଦେଖିଲି ଏପରି ବହୁ ଅପୂର୍ବ ଭବନ
ଅବଶେଷେ ଧର୍ମରାଜେ କଲି ନବେଦନ,

'କହ ଦେବ, ଦିଶେ ଏ ଯେ ସରିତ ନବହ
ଦୃଢ଼ ଦୁଗଧ ସେ, ତ ଯହିଁ ବହେ ଅହରହ ।
କାହା ଉପଭୋଗ ଲାଗି ସୃଷ୍ଟି ଏ ସକଳେ ?
ବୋଲେ ଯମ, 'ନବକେତ, ଶୁଣ ଦେ ନିଶ୍ଚଳେ ।

କରନ୍ତି ଗୋରସ ଦାନ ଯେଉଁ ସାଧୁଜନ
ସେହି ଏକା ଏ ସରିତ ସମ୍ଭୋଗେ ଭ୍ରଜନ ।

ଯଥାବିଧି ଗୋ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ଯେ ନରେ
ପାଆନ୍ତି ସେ ଏଥୁଁ ବଳ ଭୋଗ ଲୋକାନ୍ତରେ ।

ସୁଲକ୍ଷଣବତୀ ଗାଣ୍ଡ ବୁଝି କାଳ ବିଧି
ଯୋଗ୍ୟପାସେ ଦାନ ଦେଲେ ମିଳେ ସବୁ ସିଦ୍ଧି ।'

ନାନାବିଧ ଗୋଦାନରେ ନାନାବିଧ ଫଳ
ବିଶେଷେ କହିଲେ ଯମ ବୁଝାଇ ସକଳ ।

ଗୋଦାନେ ଭୋଗର ନର ସ୍ବର୍ଗେ ମହାସୁଖ
ଗୋଦାନେ କଦାପି ପିତା ନ ହୁଏ ବିମୁଖ ।

ଉପଯୁକ୍ତ ଗାଈ ଦିଅ ଉପଯୁକ୍ତ ଜନେ
ଗୋଦାନର ଫଳ ମୁଁ ତ ଦେଖିଲି ନୟନେ ।

ନରକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ

ଗୋତାନ ସମାନ ନୁହେଁ ଅନ୍ୟ ମୋର ମନ
କରନ୍ତୁ ମାନବ ସବେ ଗୋସେବା ଜଗତେ ।”

ଇହ ପରକାଳେ ସୁଖ ଗୋସେବା, ଗୋଦାନେ
ଗୋଜାତିକୁ ପାଳ ଜନେ ସଦା ସାବଧାନେ ।

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ନାରାୟଣଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ଧର୍ମଂ ଚୈବ ନରେନ୍ଦ୍ରମଂ
 ଦେଶଂ ସରସ୍ବତୀଂ ବ୍ୟାସଂ ଚତୋଜୟ ମୁଖରସ୍ବେତ୍ ।
 ମୂଳଂ କଶେଚ ବାରାଣଂ ପଞ୍ଚଂ ଲଂଘୟତେ ଶିଶଂ
 ଯଦ୍‌କୃପା ତମହଂ ବଦେ ପରମାତ୍ମା ମାଧବଂ ॥
 ଓଁ ନମୋ ବ୍ରହ୍ମଣେ ଦେବାୟ ଗୋ-ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିତାୟତ
 ଜଗଦ୍‌ହିତାୟ କୃଷ୍ଣାୟ ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମୋ ନମଃ ।

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୋମଘା-ଘାରେ ପୁଣ୍ୟବନ	। ଶୀତଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବନ	॥
ବରଜେ ନାନାଜାତ ଦୁମ	। ପୁଟଳ ବିବିଧ କୁସୁମ	॥
ଧୃଗ ବରହ କୃଷ୍ଣପାର	। କରନ୍ତି ସୁକ୍ଷ୍ମେ ବହାର	॥
ମୟୂର ହଂସ ଶୁକ ସାସ	। କୋକିଳ ବସନ୍ତ-ବହାର	॥
ଅନଳ ଜାତି ବିହଙ୍ଗମ	। କରନ୍ତି ସୁନ ମନୋରମ	॥
ନିର୍ମଳ ବହେ ନୟନଳ	। ଚକଟଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶତଦଳ	॥
ନାହିଁ ଜନତା କୋଳାହଳ	। ପବନ ଶାନ୍ତ ସୁନଶ୍ଚଳ	॥
ଦେଶିଣ ସେହି ବନଭୂମି	। ଅଶ୍ରମ ବିରଚିଲେ ମୁନି	॥
ବେଦ ପୁରାଣେ ବିଶାରଦ	। ସର୍ବଦା ଭକ୍ତି ଚନ୍ଦନଦ	॥
କରନ୍ତି ନାନା ହୋମଗ୍ରାହ	। ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସେ ନିତି ରତ	॥
ଗୋମଘା-ଘାରେ ପୁଣ୍ୟ ବନେ	। ଚନ୍ଦ୍ରଲେ ହରଷିତ ମନେ	॥
ମୂଳକ ଶିଷ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମରାଷ	। ଅତି ସୁଶୀଳ ଶୁଭରାଷ	॥
ହୃଦରେ ବହି ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତି	। ଖଟନ୍ତି ମୁନି ପଦେ ନିତି	॥
ପୂଜାସାମଗ୍ରୀ ସୁଷ୍ପ ଜଳ	। ଆଶ୍ରୟ ଶୁଭ ନୟନଳ	॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ଚରନ୍ତି ପ୍ରତିଦିନ ଗାଈ	। ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ୍ନ ବାହୁଷ ପିଆଇ	॥
ଶିଷ୍ୟ ସେବାରେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ	। ମୁନି କରନ୍ତି ଅଧ୍ୟାପନ	॥
ବେଦ ସ୍ତବଣ ଛତିହାସ	। କରନ୍ତି ନିୟତ ଅଭ୍ୟାସ	॥
ସେ ଶିଷ୍ୟ ଅତି ବିଚକ୍ଷଣ	। ଗୁରୁ ବଚନ ଅନୁଷ୍ଠାନ	॥
କରନ୍ତି ଏକ ଲକ୍ଷେ ଧ୍ୟାନ	। ଲଭିଲେ ବହୁ ଚତୁର୍ଜ୍ଞାନ	॥
ଦିନେ ସେ ନେଇଗଲେ ଗାଈ	। ଅରଣ୍ୟେ ଚରାଇବା ପାଇଁ	॥
ଗାଈ ଚରାଇ ନଦୀକୂଳ	। ଶିଷ୍ୟ ବସିଣ ବୃକ୍ଷମୂଳେ	॥
ମନେ କରନ୍ତି ଆଲୋଚନା	। ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରଥମ ସର୍ଜନା	॥
ତତ୍ତ୍ୱ ଚିନ୍ତାରେ ମନ ବୁଡ଼ି	। ଗଲେ ସେ ଗାଇ କଥା ହୁଡ଼ି	॥
କ୍ଷମେ ବିବସ ଅମୋଗ	। ଶିଷ୍ୟର ଡେଲ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ	॥
ଦେଖନ୍ତି ତହିଁ ନାହିଁ ଗାଈ	। ଖୋଜିଲେ ନାନାଦିଗେ ଧାଇଁ	॥
ନ ପାଇ ଗାଈ ମନଦୁଃଖେ	। ଗୁରୁଙ୍କ ପାଶେ ଶୁଷ୍କ ମୁଖେ	॥
ମିଳଣ କହିଲେ ବିକଳେ	। ମୁନି ମନରେ ଶୋଭ କଲେ	॥
ସେ ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ ବେନି ଜଣେ	। ଆଶ୍ରମ ସନ୍ନିକଟ ବଣେ	॥
ଖୋଜିଲେ ବହୁତ ନିରେଶି	। ଫେରିଲେ ଗାଈକ ନ ଦେଖି	॥
ସେ ରାତି କଲେ ଉପବାସ	। ମନେ ପାଇଲେ ଅତି ପ୍ରାସ	॥
ସେ ଗାଈ ଆଶ୍ରମର ଧନ	। ତାଠାରେ ମୁନିଙ୍କ ଖାଦନ	॥
ତାପସ-ପତ୍ନୀ ପଶେବା	। ସତତ ଗୋ-ସେବା-ନିରତା	॥
ମଣ୍ଡି ତଣ୍ଡୁଳ କୁଣ୍ଡା ଘାସ	। ଗାଈକ ନ କରଇ ଗ୍ରାସ	॥
କରନ୍ତି ନାହିଁ ସେ ଭୋଜନ	। ଗାଈ ନ ଦେଖି ଅବସନ୍ନ	॥
ବାହୁଷ ଶୁଣି ଡମ୍ବାନାଦ	। ତାପସ ମଣିଲେ ପ୍ରମାଦ	॥
ଦୟାକୁ ଗୁରୁ ଗୁରୁନାଥ	। ସେ ଗୁରୁଭକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ	॥
କାଟିଲେ ବିଶ ଦେ ରଜନୀ	। ଉଦୟ ନୋହୁ ଦିନମଣି	॥
ଗୁରୁଙ୍କ ଅନୁମତି ପାଇ	। ଗଲେ ସେ ଶିଷ୍ୟ ଖୋଜି ଗାଈ	॥
ତାପସ କଲେ ନିତ୍ୟକୃତ୍ୟ	। ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଶୋକ-ଅଭିଭୂତ	॥
ସେ ପତିପତ୍ନୀ ବେନି ଜଣ	। ନ କଲେ ସେ ଦିନ ଭୋଜନ	॥

ପିଲଲେ ନାହିଁ ପୁଣି ଜଳ	ବାହୁଣ୍ଡ ରହିଲେ ବଳଳ	॥
ରହିଲେ ଶିଷ୍ୟ ବାଟ ଚାହିଁ	ନ ଆସେ ଶିଷ୍ୟ ଅବା ଗାଈ	॥
ସେ ଦିନ ଗୁପ୍ତେ ଉପବାସ	ମନରେ ଉଦ୍‌ବେଗ ପାସ	॥
ନାହିଁ ବା ଗାଈ ନାହିଁ ଶିଷ୍ୟ	ବିଚଳ ଏକ ଅଦୃଶ୍ୟ	॥
ଏପରି ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିବସ	ତକାଇ ରହିଲେ ଗାମସ	॥
ଗାଈ ନାହିଁ ନ ଶିଷ୍ୟ ନାହିଁ	ସେ ପତପତୀ ଚାହିଁ ମୁଣ୍ଡ	॥
ରହିଲେ ବିର ଉପବାସେ	ଏପରି ବହୁବଳ ମାସେ	॥
ନାଚରେ କାଟନ୍ତି ସେ ଦିନ	ନ ଖାଇ ଦେଲେ ତନ୍ମୁ ଶୀତ	॥
ମୁନ ଜାଣିଲେ ଯୋଗ୍ୟାନେ	ନାହିଁ ସେ ଧେନୁ ଆଉ ପ୍ରାଣେ	॥
ପତୀ ପୁଛନ୍ତି ଅଳ୍ପ ଜ୍ଞାନ	କହ କି ଆସେ ତୁମ୍ଭ ମନେ	॥
ଜୀବନେ ଅଛିଟି କି ଗାଈ	ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବା ଲୋକ ନାହିଁ	॥
ଜହ୍ନ କଟାଳେ ତରୁଣୀ	ସ୍ଵାମୀଙ୍କି ପୁଣେ ପୁଣି ପୁଣି	॥
ଦେଖିଣ ପତୀ ଘୋରବ୍ୟଥା	କହିଲେ ବସ ମନକଥା	॥
କପାଳ କାନ୍ଦୁଛ ବକଳେ	ଦିଶୁଛି ମୋତେ ଯୋଗବଳେ	॥
କେ ମାରୁ ଅବା କେହି ଖାଇ	ଧେନୁ ଜୀବନେ ନାହିଁ ଆଉ	॥
ଶିଷ୍ୟ ଆସିବ ଫେରି କାଲି	କି ପ୍ରୟୋଗନ ଆଉ ଗୁନ	॥
ଶୁଣି ଏ ଦାରୁଣ ବଚନ	ସେ ବସନାଶ ଅବତରନ	॥
ମାୟୁ ଅଧିକ ଉପବସ	ନାହିଁ ଶେଷେ ପଳେ ମାଂସ	॥
ରହିଛି ମାସ ଅସ୍ଥିତମ୍ଭ	କରନ୍ତି ପୁଣି ପଥା କର୍ମ	॥
ନାହିଁ ଦେହରେ ତଳେ ବଳ	ନେଲେ ସେ ବ୍ରଣାଦ-ବହଳ	॥
ତଳେ ପଡ଼ିଲେ ମୁରୁଛୁତ	ବାହୁଣ୍ଡ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନ୍ଦୁତ	॥
ଶୀତଳ ଜଳ ଦେଲେ ଶିରେ	ବସ୍ତ୍ରାଳ ବ୍ୟକ୍ତନ ସ୍ଵଧୀରେ	॥
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ପାଇଲେ ବେତନ	ବିକଳେ କରନ୍ତି ବସଦନ	॥
ମୁନ କରନ୍ତି ମନସ୍ଥାପ	ଦେଲେ ଗୋ-ହତ୍ୟା ମହାପାପ	॥
ବିଷାଦେ ପ୍ରତାରଲେ ରାତି	ରକ୍ତନ ନ ଦେଉ ପାଦାନ୍ତ	॥
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନିଷ୍ଠାଶୈଳ ସାରି	ଆଣି ଗୋମଘା ନଦୀବାର	॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ରଖିଲେ ସ୍ବାମୀ ପୂଜାସ୍ଥଳେ	। ବଦଲେ ଚାକ ପଦକଳେ	॥
ମଳର ମାସ ପାହାନ୍ତିଆ	। ଶୀତ ପ୍ରକୋପେ କମ୍ପେ ହୁଏ	॥
ସୁଧାରେ ଅବସନ୍ନ କାୟା	। ସ୍ବାମୀ ଚରଣେ ବସୁଜାୟା	॥
ତେଜଲ ଅଳସାତେ ପ୍ରାଣ	। ଗାନ୍ଧି ବସୟ କର ଧ୍ୟାନ	॥
ଶୁଣିଲ ମୁନି ଜ୍ଞାନବଳେ	। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶନାଦ ନୟସ୍ଥଳେ	॥
ଦେଖିଲେ ଯତ୍ନୀ ଗଲେ ରଥେ	। ପୁଷ୍ପ ପତଳ ଚାକ ପଥେ	॥
ସବଜ୍ଞା ଧ୍ୟାନୁ ଶତ ଶତ	। ଶୁକଳ ସେ ରଥ ଅଗ୍ରତ	॥
ଦେଖିଣି ମୁନି କୁଣ୍ଡ ଶିଖେ	। କହିଲେ ଧନ୍ୟ ଅନନ୍ତତେ	॥
ତୁମ୍ଭର ପରିବ୍ରାଜଣ	। ଶୁଦ୍ଧଶ୍ରୀ ବହୁତ ସାଧନ	॥
ଗୋରୁ ଅତିଥି ପଳାବଧି	। ଲଭିଲ ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣସିଦ୍ଧି	॥
ନିଜ ସୁକୁଚ କର୍ମଫଳେ	। ବସ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ସୁନିଶ୍ଚଳେ	॥
ଗୋ ସେବା ଗ୍ରହ ପୁଣ୍ୟସିଦ୍ଧି	। ତୁମ୍ଭ ମରଣୁ ବଶୁବାସୀ	॥
ଶିଖି ଲଭନ୍ତୁ ସୁର୍ଗ ବାସ	। ଗୀତେ ଭଣିଲ ଗୋପ ଦାସ	॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଗୋଭବନୟା ଅନାଦାରେ
ରସିତତ୍ରୀ ପ୍ରାଣ-ବିଦ୍ୟୋରେ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଡ଼ିବୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀକ ଶବ	। ମୁନି କରନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରବ	॥
ଅଳପ ଭଦେ ଦିନକର	। ଶିଷ୍ୟ ମଥାରେ ମାରି କର	॥
ଅତି ବ୍ୟଥାତ ମନପ୍ରାପେ	। ବ୍ୟାକୁଳ କରୁଣ ବଳାପେ	॥
ଅଜ ଅବଶ ପଥଶ୍ରମେ	। ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଆଶ୍ରମେ	॥
ଆଶ୍ରମେ ଦେଖି ବସନ୍ତ	। ହେଲେ ସେ ଶୋକବିଜଡ଼ତ	॥

କରେଣି ଗୁରୁପତ୍ନୀ ଶବେ	। କାତରେ ରହିଲେ ମାରବେ ॥
ସାରନ୍ତେ ଗୁରୁ ଉପାସନା	। କରଣ ଚରଣ ବନ୍ଦନା ॥
ଭଦ୍ରା ସେ ହେଲେ ମନଦୁଃଖେ	। ବଚନ ନ ଶୁଭକ ମୁଖେ ॥
କହନ୍ତି ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ ଶୁଣି	। କରୁଛୁ ଲୋକ କାହିଁ ପାଇଁ ॥
ଆଗନ୍ତୁ କାଣିଛୁ ମୁଁ ଧ୍ୟାନେ	। ଅଶ୍ରୁମ ଧେନୁ ନାହିଁ ପ୍ରାଣେ ॥
ଏ ତବ ଗୁରୁପତ୍ନୀ ସତୀ	। ଧେନୁ ବିରଜ ଶୋକେ ଅତି ॥
ନ କର ପାନ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠନ	। ହରାଇ ଅଛନ୍ତି ଜୀବନ ॥
ଭ୍ରମେ ଆସିବା ପୂର୍ବକ୍ଷଣେ	। ଚଳିଲେ ବନ୍ଦ ମୋ ଚରଣେ ॥
ଯାହା ହେବାର ସେତେବେଳେ	। ହେଉଛି ବଳେ କାଳଖେଳେ ॥
ଦଟଣାସ୍ତୋତ ଅତରତ	। ଚଳେ କାହାର କ ଆୟତ୍ତ ॥
ଅଧିକ ନ କର ବିକାଶ	। କସ ଦେଖିଲ କହ ବାପ ॥
କାହିଁ ବା ଥିଲ ଏତେ ଦିନ	। ଶ୍ରୀମ ଦଶଇ ଚନ୍ଦ୍ରଶୀତ ॥
ଶିଷ୍ୟ କହଇ ଯୋଡ଼ କର	। ଯାହା ଦେଖିଲ ମୁନିବର ॥
ଭାବିଲେ ହୃଦ ଯାଏ ପ୍ରୀତି	। ଭୟରେ ନ ଫିଟକ ପ୍ରୀତି ॥
ତବ ଆଦେଶ ଦେନ ଶିରେ	। ଖୋଜିଲି ବହୁ ନୟନରେ ॥
ଏ ସନ୍ଧ୍ୟାବନ୍ତ କହ ଦୂରେ	। ଭ୍ରମିଲି ନାନା ମନ୍ତ୍ରୀସରେ ॥
ଦେଖିଲି ନାହିଁ କାହିଁ ଗାଈ	। ସନ୍ତାନ ନ ମିଳିଲ କାହିଁ ॥
କପରି ଫେରିବ ଆଶ୍ରମେ	। ବହୁତ ଶ୍ରେଣିଲି ମନେ ॥
ଗାଈର ନ କଲେ ସନ୍ତାନ	। ନଷ୍ଟେ ମୁଁ ହରାଇ ପ୍ରାଣ ॥
ସୁଖି ଭ୍ରମିଲି ଏ ବିଶ୍ୱରେ	। ଅନେକ ସ୍ଥାନେ ଅନାହାରେ ॥
ବଣ ପଡ଼ିଆ ହାଟ ଗାମ	। ଦେଖିଲି ବୁଲି ଅବିଶ୍ରାମ ॥
ଭ୍ରମିଲି କୋଡ଼ଏ ଦିବସ	। ଯିଆରେ ଶରଣ ଅବଶ ॥
ଦେଖିଲି ଶେଷେ ଏକ ସ୍ଥାନେ	। ନିଷ୍ଠୁର କଂସାଇ ଦୋକାନେ ॥
ଝୁଲଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଗାଈମୁଣ୍ଡ	। ତଳେ ବସିଛି ମାଂସ କୁଣ୍ଡ ॥
କଂସାଇ କୁଟେ ହାତମାନ	। ରକତେ ବୁଡ଼ିଛି ସେ ସ୍ଥାନ ॥
କଂସାଇ ପିଲା ଧରି ହୁରି	। ନକଟେ କାଟଇ ବାହୁରି ॥

ଗୋ-ମାତୃ ଝୁଏ

ପଡ଼ିଛି ଅନ୍ତ ଲେମ୍ବ ତମ	। ଦେଖି ଦେଲ ମୋ ମଥାଦ୍ରୁମ୍ ॥
ରୁଣି ମୁଁ ନ ପାଲେ ପଡ଼ି	। ଅଜ୍ଞାନେ ପଡ଼ିଗଲି ମନ୍ତ୍ର ॥
ପୁଣି ଶବ୍ଦକେ ତେଜା ପାଇ	। ବରଷେ ଏ ନୂତନ ଗାଈ ॥
ଦେବ ବା ଆନ ଅନ୍ୟ ପଶୁ	। ଶୋକ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ମୋହବର୍ଣ୍ଣ ॥
ପୁଞ୍ଜିଲି କଂସାତକି ଯାଇ	। ତୁମେ କି କାଟୁ ଅଛ ଗାଈ ॥
ରୁଷ କଟି ଶେ ମତେ ରୁଣି	। କେଣେ କହିଲ କଂସାଇ ॥
ଗୋରୁ ନୁହେଁ ତ ଅଛ କଣ	। ଛଦ୍ରମେ ପରୁରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ଦେଖୁଛୁ ଦୁଇ ଆଖି ଖୋଲି	। ପରୁରୁ ଆହୁଣ କି ବୋଲି ॥
ତଡ଼ି ମୁଁ କମାତ ତେଜ	। କହି ତୋଟିଲି ତାର ମନ ॥
ହୋଧ ନ କର ଶୁଣ ଶ୍ରବ	। ମୋ ମନେ କିଛି ରଦ ନାହିଁ ॥
ମୁଁ ବୁଝୁଛିଥାଏ ବନେ	। କେବେ ହେଁ ହେଲେ ମୋ ନୟନେ ॥
ଗୋହେଦ ଦୃଶ୍ୟ ଆସି ନାହିଁ	। ତେଣୁ ମୁଁ ପରୁଗଲି ଶ୍ରବ ॥
ଏ ଗାଈ ବଳଦ କି କହ	। କର ମୋଠାରେ ଅନୁହେ ॥

ବାଜକ ଉଦାତ୍ତ

କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଆସି ବଣେ	। ଏଥୁ ଅଇଲ କି କାରଣେ ॥
ଏ ସବୁ ଫରୁର କପାଳ	। ବଞ୍ଚିଲ ନୁହେଁ ଏହା ଗାଈ ॥
କି ଅବା ତୁମେ ଗୁପ୍ତ ଶୁଭ	। ମନରେ କରୁଛ ବରଷ ॥
ଆଣିଛି ଏ ଗାଈ ଶ୍ରେଷ୍ଠ	। ମୋଠାରୁ କଥା ନେବା ପାଇଁ ॥
ପରୁର ମତେ କଅଁଳାଇ	। ଛଦ୍ରମେ ଡାକ ଶ୍ରବ ଶ୍ରବ ॥
ତଡ଼ି ମୁଁ ଧକଳ ବୁଝାନ୍ତି	। କହିଲି ତାକୁ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ॥
ଶୁଣି ମୋଠାରୁ ସବକଥା	। ଦେଲ ତା ମନେ ଗୁରୁକଥା ॥
ଧେନୁ ପ୍ରାପ୍ତିର ବିବରଣ	। କଲ ସେ ବସ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ସଂକ୍ଷେପେ କହେଁ ଗୁରୁଦେବ	। ଅଧିକ କହିଲେ କି ହେବ ॥
ସନ୍ତାପ ଅନ୍ତରେ ଶାସ୍ତ୍ରବା	। ବସିଲେ ଲାଗି ଗୋରୁବିକା ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଯେତେ ଜାତି	। ଗୋରୁ ବସୟେ ଛନ୍ଦ୍ର ମାତି ॥
ବଳଦେ କରୁଛନ୍ତି ଫଳ	। ସରିଲେ ସେ ବଳବ ବଳ ॥
ବିକନ୍ତ ବୃଦ୍ଧନାଲେ ହାଟେ	। କଂସାଇ କଣିନେଇ କାଟେ ॥
ଗୋ ସେବା ନ କରନ୍ତି ନର	। ସରବେ ଚଷନ୍ତ ଗୋତର ॥
ଧେନୁ କି ପାଇ ଚୂଣନ	। କଜାଳ ମାତ ଟଳ ଟଳ ॥
ଗୋରୁକୁ ନ ଦେଇ ହେଜନ	। ନଷ୍ଟିନ୍ତେ ଖାଉଛନ୍ତି ଜନ ॥
ଗୋ-ଦୃଷ ନ ପାଇ ଆହାର	। ଦେଲେଣି ଅତି ନାରାଖାର ॥
ଧେନୁ ବଳଦ ଦୃଷ ବିକା	। କଲେଣି ସକଳେ ଶାବକା ॥
କଂସାଇ ଗୋରୁ ବଧ କରେ	। ବେଶେ ସମସ୍ତେ ନେଷରେ ॥
କଥାପି ଅଳ୍ପ ଧନ ପାଇ	। ବିକନ୍ତ କଂସାଇକ ଗାଈ ॥
ଅଦର ସେନେତ ଭବତ	। ନାହିଁ କାହାର ଗୋରୁ ପ୍ରତି ॥
ଗୋମାତା ଗୋରୁ ଯେ ଦେବତା	। ନାହିଁ ଆଜି ଏ ଶାସ୍ତ୍ରବଥା ॥
ନକଟେକ ଚଣ୍ଡାଳ ପାଷଣ୍ଡ	। ହସେ ମାନ୍ଦ୍ର ଗୋରୁ ଷଣ୍ଡ ॥
ବିକନ୍ତ ନେଇ ତାଙ୍କ ଚର୍ମ	। ଲୁହ ଦେଲଣି ଅସି ଧର୍ମ ॥
ଶୁଣି ଏ ସବୁ ବିଚେର	। ସୁଦୃଷ ମୋ ନ ଆସେ ବଚନ ॥
ଆବର କହିଲ କଂସାଇ	। ହାଟରୁ କିଲି ଏ ଗାଈ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଣେ ଦେଲ ବିକି	। କହିଲ ବିକୃତ କହିକ ॥
ଏ ଗାଈ ନେତ ଅଳ୍ପ ପରି	। ନାହିଁକି ଏହାର ବାହୁରି ॥
ଏଭଳି ଦୁର୍ଦ୍ଦାମିଆ ଗାଈ	। ଖୋଜିଲେ କାହିଁ ତ ନ ପାଇ ॥
କାହୁଁ ପାଇଛ ଏହୁ ଗାଈ	। ତ ଅବା ଆଣିଛ ଶ୍ରେଷ୍ଠର ॥
କପଟ ନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ	। କହିଲ ବୁଦ୍ଧେ ଶ୍ରେଷ୍ଠାନ ॥
ଜେଜାଣି କାହାର ଏ ଗାଈ	। ଗଲ ମୋହର କ୍ଷେତ ଖାଇ ॥
ବହୁରି ନ ଥିଲ ଯଜ୍ଞରେ	। ବାନ୍ଧ ରଖିଲି ଆଣି ଘରେ ॥
ରହିଲ ହତନ ତକାଇ	। କେହି ନଇଲ ଖୋଜି ଗାଈ ॥
ବେଶୁ ମୁଁ କରୁଛି ବସୟ	। କଣ ନ କରି ମନେ ଭୟ ॥
ଭୂମେ ତ ଭୁଲିଲ ନିକାଶ	। କର ବିକବ ଏହା ମାଂସ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ଶସ୍ତ୍ରା-ପାଇ । କଣି ମୁଁ କାଟୁଛି ଏ ଗାଈ । ୩

ମୁନି ଭବାଚ

ନ କହ ମତେ କିଛି ଆଜ । ଶୀଘ୍ର ମୋର ଏ ଜୀବ ଘାତ । ୧
ଗୋ- ଜାତି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଏପରି । ଅଛି କେମନ୍ତେ ବସୁବର । ୨
ହତ୍ୟା ନମନ୍ତେ ଗୋ-ବିହସ୍ତ । ହେଲଣି ଧର୍ମମୂଳ ଶତ୍ରୁ । ୩
ଏତକ କହି ମୁନି ଶୁନେ । ନବେଦେ ରହିଲେ ମଉନେ । ୪
ଶିଷ୍ୟ ରହିଲେ ଶଙ୍କାତତ୍ତ୍ୱେ । ରହିଲୁ ଘାନ ଗୋପ ଗୀତେ । ୫

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ମୁନି ସମୀପେ ଶିଷ୍ୟ ଗୋବିନ୍ଦଶ କଥା
ବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ସତ୍ତ୍ୱକ ଅନ୍ତେ ତପୋଧନ । ଭାଷିଲେ ପିତାଙ୍କ ନୟନ । ୧
ଶୁଣ ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରହ୍ମବର । ପ୍ରିୟ କଲେ ମୁଁ ବିଚାର । ୨
ନାହିଁ ଏ ଦେହେ ପ୍ରୟୋଜନ । ମରିବି କର ଅନଶନ । ୩
କାଳର ଗତି ରହୁକର । ପାପେ ସତ୍ତ୍ୱକୁ ଯବ ନର । ୪
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯହିଁ ବଳେ ଗାଈ । ମୁକ୍ତି ଘାତକେ ଧନ ପାଇ । ୫
ନିଜସ୍ୱ ପରସ୍ୱ ନବାରେ । ଧର୍ମ କି ଅଛି ଏ ସଂସାରେ । ୬
ଅପରପର ବର୍ଣ୍ଣମାନେ । ନ ରହି ବିହୀନ ବ୍ୟାଧାନେ । ୭
କରନ୍ତି ଯେବେ ଗୋ-ବିହସ୍ତ । ଜାଣ ଏ ବିଚିତ୍ର ସମୟ । ୮
ବୃହସ୍ପତି ଯେବେ ଗୋରୁ ପ୍ରତି । ନ କରେ ଆଦର ଭକତି । ୯
ଗୋ-ସେବା ନ କରନ୍ତି ନାଶ । ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ଭୃଣ-କାର । ୧୦

ଘୋଷନ୍ତୁ ନାହିଁ ସେ ଗୁଡ଼ାଳ	। ଆସିଲ ଏ ବିଷମ କାଳ	॥
ଏ କଳପୁରେ ଲୋକଗଣ	। ଲେଡ଼ନ୍ତୁ ଆପଣା ମରଣ	॥
ଯାଇଛି ସବୁ ଧର୍ମ ନାଶ	। ଦେବତା ଗୋରୁରେ ବିଶ୍ୱାସ	॥
ଚଳାଉଥିଲ ଧର୍ମ ନାବ	। ସେ ଏବେ ଦୂଷିଲୀ ଅଗ୍ରବ	।
ଏ ଶେଷ ସମୟ ପ୍ରବେଶ	। ଏଣିକି ମହା ଘୋର କ୍ଳେଶ	॥
ଗୋରୁ ଯେ ସାକ୍ଷାତେ ଦେବତା	। ଜୀବର ହରତା କରତା	॥
ଗୋରୁ ଅମୃତ ରସଦାତା	। ଜଗତ ଜନ ପିତାମାତା	॥
ଇହ ସଂସାରେ ମହାଧନ	। ମରଣେ ମୁକତି କାରଣ	॥
ଏ ତଥ୍ୟ ହୁଡ଼ିଲେଣି ଲୋକେ	। ମରବେ ଏବେ ଶ୍ରେଣଶୋକେ	॥
ଦେଖି ଲୋକରେ ଏ ବେଶର	। ଗୋ-ଜାତି ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର	॥
କାଣ୍ଡୁଛି ଏ ଘୋର ଦୁର୍ଗତି	। ପାପେ ବୁଡ଼ିବ ବସୁମତୀ	॥
ଛୁଡ଼ିବ ଏବେ କଳେବର	। ବସୁବା ନୁହେଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର	॥
ମୋର ଏ ପତ୍ନୀ ପତିବ୍ରତା	। ଥିଲ ସତତ ଧର୍ମରତା	॥
ଥିଲ ତପ୍ତର ସେବା ବ୍ରତେ	। ସେ ଏବେ ଛୁଡ଼ିଗଲ ମତେ	॥
ଆଶ୍ରମ ଧେନୁ ଲାଗି ନାଶ	। ମଲ ଏ ଜାଣ ବ୍ରହ୍ମବିଷ୍ଣୁ	॥
ଧେନୁ ଆଶ୍ରମ ଯିବା ଦିନୁ	। ରହିଲ ଜଳପାନ ଦିନୁ	॥
ତୁମ୍ଭେ ଆସିବା ପ୍ରବକ୍ଷଣେ	। ଗଲ ଏ ଅମର ଭୁବନେ	॥
ଗଲ ଅପୂର୍ବ ଦିବ୍ୟ ରଥେ	। କୁସୁମ ବରଷିଲ ପଥେ	॥
ଏ ନାଶ ଅତି ଗ୍ରାସ୍ୟକ୍ଷଣ	। ଥିଲ ତପସ୍ୟା ମୁର୍ଖିମଣୀ	॥
ମୋ ତପ ଏହାର ସଙ୍ଗରେ	। ସମାପ୍ତ ହେଲ ଏ ଜଗତେ	॥
ମୋ ବିନା କ୍ଷଣେ ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଧର	। ରହି ନ ପାରେ ଏ ସୁନ୍ଦର	॥
ଏ ଏବେ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକେ ଯାଇ	। ଥିବ ଶୌହର ବାଟ ଚାହିଁ	॥
ନ କରି କଲମ୍ବ ଅଧିକ	। ହେବ ମୁଁ ସେ ପୁର ପଥକ	॥
ପୁଣି ଆଶ୍ରମ ଧେନୁ ବଧ	। ହୋଇଛି ସେ ଅନ୍ୟ ଆପକ	॥
ସେ ହତ୍ୟା ପାପ ଶିରେ ବଢ଼ି	। ଗୋ-ରକ୍ତେ ସିନ୍ଧୁ ଦେଖି ମନ୍ତ୍ର	॥
ବଞ୍ଚି ରହିବା ଅକଲ୍ୟାଣ	। ତେଜବି ଯୋଗେ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରାଣ	॥

ଶୋକତତ୍ୟା ପାଦୁ ମୁକ୍ତ ଆଶେ । ରକ୍ତବ ପୁଣି ଉପବାସେ ॥
 କଠୋର ତପସ୍ୟା ପାଦୁନ । ଦେହ ଗୁଣିବ ଯୋଗାସନେ ॥
 ଏହା ମୋ ମନେ ସୁନିଶ୍ଚୟ । ଏଥିରେ ନ ଦେନ ସଂଶୟ ॥
 ତହିଁଲ ମୋର ମନକଥା । ନ ପାଞ୍ଚ ବାବୁ ମମ୍ମେ ବ୍ୟଥା ॥
 କର ଲୌକିକ ବ୍ୟବହାର । ଏ ଗୁରୁପତ୍ନୀଙ୍କ ସଂସାର ॥
 ମୋ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେନ ଶିରେ । ପ୍ରସ୍ଥାନ କର ନିଜ ଘରେ ॥
 କୁନ୍ଦ ସେବାରେ ମୁଁ ପ୍ରବଳ । ସରଳ କୁନ୍ଦ ଅଧ୍ୟୟନ ॥
 ଲଭିବ ଶାସ୍ତ୍ର ପାଠେନା । କୁନ୍ଦେ ସୁଜ୍ଞାନ ସୁବଳନା ॥
 ସାଧୁକ ବୁଝି ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କି ଆଉ କହିବ ବିଶେଷ ॥
 ଶିଷ୍ୟ କହନ୍ତି ପରିଚାରେ । ମୁଁ ଯେ ମଜ୍ଜିଲି ମହାପାତରେ ॥
 ମୋ ଦୋଷେ ହେଲୁ ଏ ରୋକଥ । ଦଃିଲ ସମସ୍ତ ତପଦ ॥
 ଏ ଗୁରୁପତ୍ନୀ ସୁଲକ୍ଷଣୀ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେଥିଲେ ମୋ ଜନନୀ ॥
 ପାଳିଲେ ମତେ କି ଆଦରେ । ତନ୍ମୁ ଚେକିଲେ ମୋ ଦୋଷରେ ॥
 ଏବେ ଗୋ-ବଧ ମହାପାତ । ପୁଣି ବଧ ପାତେ ନାହିଁ ମାତ ॥
 ତାପରେ ପୁଣି ଗୁରୁନାଥ । ମୁଁ କି ସିପାୟା ହେବ ପାତ ॥
 ଆପଣ ମୋ ଜ୍ଞାନ ନକ । ନାଲିବ ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାନ-ଗଙ୍ଗ ॥
 ମତେ ଶେଷ ଏ ଭାବ କଲେ । ଲଜ୍ଜାରେ ଯିବ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳେ ॥
 ଲପାଇଁ ଏବେ ପାତ କର । ରକ୍ତବ ମୁଁ ବା ଦେହ ଧର ॥
 ଏ ଯେ ଦୁସ୍ତର ପାପବଶି । ଗ୍ରାସିଲୁ ମତେ ଏବେ ଆସି ॥
 ଏଥିରୁ କହ କି ପ୍ରକାରେ । ଉଦ୍ଧାର ପାଇବି ସଂସାରେ ॥
 ପକଳ ଭଗ ମତେ ଦୁଃଖ । ନାହିଁ ମୋହର ତଳେ ପୁଣ୍ୟ ॥
 ହେ ତପୋଧନ ଦୟା କହ । ଉପାୟ ମୋତେ ଦିଅ କହ ॥
 ନ ହେଲେ ନିଜ ସତେ ନିଅ । ସଦା ଚରଣ ସେବା ଦିଅ ॥
 ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ମୋର ନଷ୍ଟ । ହୃଦେ ହେଉଛି ଗୁରୁ କଷ୍ଟ ॥
 ଉକ୍ତ ଆଲୋକ ଦେଖାଅ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥ ମୋ ବଚାଅ ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଚକଳ ନୃତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମରାଶି	। ହେବ ସକଳ ପାପୁ ପାରି ॥
ଏ ଯେ ଜଗତ କାଳକାରୀ	। ଏଠାରେ କାହାର କ ରାଶି ॥
ସମସ୍ତ କାଳର ଆୟୁଷ୍ରେ	। ଚଳନ୍ତି ନିଜ ନିଜ ପଥେ ॥
କରନ୍ତି ନିଜ କର୍ମ ଶେନା	। ମରନ୍ତି ଯେବେ ଆସେ ବେଳା ॥
ସ୍ଥାବର ବ୍ରହ୍ମ ପରିପନ୍ଥେ	। ଜନ୍ମ ମରଣ ଏହିମତେ ॥
ଲଗିଛି ନିଜ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ	। କର୍ମ ଆତ୍ମାର ହୁଅ ଶୋକେ ॥
ଭ୍ରମର ଯୌବନ ଆରମ୍ଭ	। ରୂପ ପ୍ରସବ ଅନୁପମ ॥
ହୋଇଛି ଶାସ୍ତ୍ର ଧରଣର	। ଏବେ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ କର ॥
ସ୍ୱପ୍ନରେ ରହି ନିଜ କର୍ମେ	। ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଅ ଧର୍ମେ ॥
ଗୋ-ମେବା କର ଅନୁଷ୍ଠାନ	। ଗୋ-ହୃଦେ ବ୍ୟସ୍ତ କର ଧନ ॥
ଗୋ-ମୁଖେ ଦିଅ ହେ ଆହାର	। ଗୋ-ସେବା ଲୋକରେ ପ୍ରସାର ॥
ଗୋ-ରକ୍ଷା ଉପାୟ ବ୍ୟାଧି	। ସୁଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ଧେନୁଦାନ ॥
କର ସନ୍ତତ ମନତୋଷେ	। ପଡ଼ିବ ଯହିଁ ହତ୍ୟା ଦୋଷେ ॥
ଏଣେ ସାଧୁକ ଦେବ କାର୍ଯ୍ୟ	। ହୋଇବ ଧନ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ॥
ବିଚାଅ ନାହିଁ ଆଉ କାଳ	। ଅଧିକ ମନରେ ନ ଭାଲ ॥
ଏପରି ଶବ୍ଦ ଏବେ ନିଅ	। ଗୋମତୀ ଗାରେ ଯାଇ ଦିଅ ॥
ଶରୀର ଶାନ୍ତି ବେଗେ ପାରି	। ଆସ ମୋ ପାଶେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
କରିବ ହିତ କର୍ମ ଶେଷ	। ଦେବ ଭ୍ରମକୁ ଉପଦେଶ ॥
ଗୋ-ଚକ୍ଷୁ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟମାନ	। କରବ କଷ୍ଟତେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ॥
ଆଦିକ ଗୋ-ପ୍ରତି ମମତା	। ପ୍ରଜବେ ଲୋକେ ଗୋ-ଦେବତା ॥
ଏ କାର୍ଯ୍ୟେ ଭ୍ରମ ପାପ କ୍ଷୟ	। ହୋଇବ ଜାଣି ହେ ନିଶ୍ଚୟ ॥
ଗୁରୁ ଆଦେଶ ଶେଷ ଶିରେ	। ଶିଷ୍ୟ ଗୋମତୀ ନଦୀରେ ॥
କରି ବହିତ କର୍ମ ଶେଷ	। ଗୁରୁ ସମୀପେ ପରବେଶ ॥
ଯୋଗ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମୁନି	। ରହଇ କିଛି କ୍ଷଣ ଭୁଲ ॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ସ୍ୱର୍ଗ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଗାଥା	। ଶିଷ୍ୟବହନ ଜ୍ଞାନଦାତା	I
ବହୁଲେ ଶାସ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଧାର	। ଶୁଣ ସକଳ ନରନାରୀ	I
ଯିବ ଏଥିରେ ପାପକ୍ଷୟ	। ହେବ ସୁକୁଚ ଶାନ୍ତ୍ୟାଦୟ	II
ମିଳିବ ସୁଧେନ୍ଦୁ ସୁବାସ	। କହେ ପାମର ଗୋପ ଦାସ	III

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ ବସାଦେ
ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଗୋ-ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିପ୍ରାରି	। କେବା କହିବ ଗୁରୁଗୁଣ	I
ଯାହାର ଶୂନ୍ୟ ପାଦ ଯାଏ	। ଅଙ୍ଗେ ବସନ୍ତି ଦେବତାଏ	II
ବେଦରେ ମନ୍ତ୍ରମା ଯାହାର	। ଗାଇଲେ ମୁନି ବାରମ୍ବାର	III
ଅନଳେ ଦେଇଣ ଆହୁତି	। ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବେ କଲେ ପୁତି	IV
ଦେ ଇନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷ ସୁଧା ଲଳ	। ଦେଉ ଉଦ୍ଧିତ ପୁଲ ପଳ	V
ଗୋରୁ ଚରନ୍ତୁ ବନଭାଗେ	। ଦିଅନ୍ତୁ ଦୁର୍ଗଧ ଦୃଢ଼ ପାଗେ	VI
ଦୟା ରକ୍ଷସେ କର ନାଶ	। ଗୋରୁକୁ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ଶାସ	VII
ବେଦ ବନ୍ଦନେ ଲଭି କୃଷ୍ଣି	। ଇନ୍ଦ୍ର କରନ୍ତି ସୁଧା ବୃଷ୍ଣି	VIII
ସତ୍ୟାଦି ଯୁଗେ ଏହି ମତେ	। ଗୋ-ଜାତି ବଢ଼ିଲେ ଜଗତେ	IX
ମୁନି ଆଶ୍ରମେ ଧେନ୍ୱ ଧନ	। କରନ୍ତି କାମନା ପୂରଣ	X
ତେଣୁ ସେ କାମଧେନ୍ୱ ନାମେ	। ଖ୍ୟାତି ଲଭିଲେ ତନି ଧାମେ	XI
ଯଯାତି ଆଦି ନରଗଣ	। କରି ଅସଂଖ୍ୟ ଧେନ୍ୱଦାନ	II
ଅର୍ଜୁନେ ଅକ୍ଷୟ କାରଣ	। ପୁଣ୍ୟେ ପାଳିଲେ ବସୁନ୍ଦରୀ	III

ଶେତାରେ ରାମ ମହାଶୁକ । ଗୋ-ବିପ୍ର ପାଳି କଲେ ରାଜ୍ୟ ॥
 ହାପରେ ନିଜେ ଦେବ ଦର । ଗୋପେ ମାନବଦେବ ଧର ॥
 କଲେ ଗୋକୁଳ ହିତ ଯେତେ । ଚାହା ବା କହିବି ମୁଁ କେତେ ॥
 ପ୍ରବେ ଏପରି ମହାଜନ । ପାଳିଲେ ଆଦରେ ଗୋଧନ ॥
 ତେଣୁ ଶିଶୁର୍ଥ୍ୟ ସୁବଦ୍ଧେଶୀ । ଥିଲେ ସେ ସବଦା ନିବେଶୀ ॥
 ମଇଶେ ଗଲେ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନେ । ଅତି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦେବଦାନେ ॥
 ଗୋ-ଲୋକ ଦେବଲୋକ ପରେ । ସୁରଭି ଯେ ସ୍ଥାନେ ବହରେ ॥
 ସୁରଭି ସନ୍ତତି ଗୋ-ଜାତି । ସିଲ୍ଲେକେ ଲଭିଛନ୍ତି ଖ୍ୟାତି ॥
 ନିଜେ ଶଙ୍କର ଗୋ-ଗୌରବେ । ବହନେ ବାଛିଲେ ଦୃଷ୍ଟରେ ॥
 ବେଦ ସୁରାଣ ଇତିହାସ । କରେ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ॥
 ସେ ସବ ଶୁଷ୍କ ପିତାମହ । ସନ୍ଧେପେ କରଣ ସନ୍ତତ ॥
 ମହାଶୁରତ ସୁଦ ଶେଷେ । ସୁଧର୍ଷି ରଜୁ ଉପଦେଶେ ॥
 ବହିଲେ ଜନ ଉପକାରେ । ଭୁବ୍ଧ ତା ପ୍ରସାର ସଂସାରେ ॥
 ତେବେ ଶୁଣିବ ଭୁବ୍ଧ ପାପ । ବନ୍ଧୁ ହୋଇବ ସିତାପ ॥

ଶିଷ୍ୟ ଉକାତ

ଶ୍ରେ ଗୁରୁ କର ଅନୁଗ୍ରହ । କହିଲେ ଯାହା ପିତାମହ ॥
 ଶ୍ରୀମନ୍ତ ପଦ୍ମିଷ୍ଠ ସେ ଚରଣ । ତଥାପି ଲେଖିଲ ମୋ ଗରୁ ॥
 ଶୁଣିବି ତବ ମୁଖ ବାରେ । ବଞ୍ଚିବି ଅପୂର୍ବ ପ୍ରକାରେ ॥
 ଏହା ଯେ ଶେଷ ଉପଦେଶ । ବିପ୍ରାଣ କହ ହେ ବିଶେଷ ॥
 ଆଉ କି ମୋର ହେବ ଭାଗ୍ୟ । ତବ ଚରଣେ ମହାଶୁଭ ॥
 ବସି ସେ ଉପଦେଶାମୃତ । ଶୁଣି ହୋଇବି କୃତ୍ୟ କୃତ୍ୟ ॥
 ଆଉ ଏ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ ଦେଶ । ନ କର ଭୁଲିବେ ଉପେକ୍ଷା ॥
 ଗୋ-ସେବା ମୋ ଜୀବନ ଗାନ୍ଧୀ । କରବି ଦିଅ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀ ॥
 ରବ ଆଦେଶେ ତପୋଧନ । ଗୋ-ହିତେ ଦେବ ଏ ଜୀବନ ॥

ଗୋ-ମାତୃ ମୁଖ୍ୟ

ତେଣୁ ଗୋ-ଜାତ ହୃଦ କଥା । ଉତ୍ପତ୍ତି ପାଳନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
 ବଶଦେ କହ ଦେ ତାପସ । ତୃପତ ଦେଉ ମୋ ମାନସ ॥
 ଏତେ କହି ସେ ଶିଷ୍ୟବର । ଧରଣ ଗୁରୁକ ପଦ୍ମର ॥
 ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ଦଡ଼ିଲେ ଚରଣେ । ଗୀତରେ ଗୋପ ଦାସ ଭଣେ ॥

ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାତୃମୁଖ୍ୟ ଗୁରୁପଦେ ଗୋ-ଚକ୍ର ଲୁପନାୟ
 ଶିଷ୍ୟ ନବେଦନେ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୁରୁ ଭବାତ

କୌରବ ପାଣ୍ଡବ ସମରେ । ଶ୍ଵଶୁ ଆତତ ପାର୍ଥ ଶରେ ॥
 ସନ୍ନିଶେ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ କି ଦେଖି । ରହିଲେ କୋଦଣ୍ଡ ଉପେକ୍ଷି ॥
 ଶ୍ଵଶୁ ଆଜନ୍ମ ବ୍ରହ୍ମରାଷ୍ଟ୍ର । ନାଶ ବା ନାଶରୂପଧାଷ୍ଟ୍ର ॥
 ଦେଖିଲେ ନ କରିବେ ରଣ । ଏହା ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ପଣ ॥
 ତେଣୁ ସେ ନ ରହି ସମରେ । ଶୋଇଲେ ଶରଣଧ୍ୟାପରେ ॥
 ଉତ୍ତରାୟଣ ପରବେଶେ । ଯିବେ ଇଚ୍ଛାରେ ସ୍ଵର୍ଗଦେଶେ ॥
 ସଗ୍ରାମ ଅନ୍ତେ ଧର୍ମରାଜ । ଫେରି ପାଇଲେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ॥
 ଆସିଲେ ପିତାମହ ପାଶେ । ଶାସନ ବଧୂ ଶିକ୍ଷା ଆଶେ ॥
 ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ଭାଇ ଭଉଁର । ସଦୁନନ୍ଦନ ଚନ୍ଦ୍ରଧାଷ୍ଟ୍ର ॥
 କଦୁର ଧୂତରାଷ୍ଟ୍ର ଆଦି । ଅନେକ ରୁଷି ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ॥
 ଶ୍ଵଶୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିଲେ ସୁଧୂର୍ବର । ତୁମ୍ଭେ ତ ଗୁଡ଼ିକ ଶରୀର ॥
 ଉତ୍ତରାୟଣ ପରବେଶେ । ତେଣୁ ଉଚିତ ଉପଦେଶେ ॥
 ଦେଖାଅ ମତେ ଧର୍ମପଥ । ପୁରୁ ମୋହର ମନୋରଥ ॥

ସେ ଶୁଷ୍କ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ଅତି	। ଦେଖିଣ ସୁଧର୍ଷି ଭକତି	॥
କହିଲେ ନାନା ଚେତନାନ	। ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ସଦ୍‌ଜ୍ଞାନ	॥
ଶାସନମାନ ଶୁଭଧର୍ମ	। ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମେ ଯେତେ କର୍ମ	॥
ସକଳ ଧର୍ମେ ଦାନ ସାର	। ଯହିଁରେ ପର ଉପକାର	॥
ଦାନେ ଗୋଦାନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅତି	। କହିଲେ ଶୁଷ୍କ ମହାମତି	॥
ବୁଝାଇ ଗୋଦାନ ମହତ୍ତ୍ୱ	। କହିଲେ ଯେତେ ଯେତେ ଚିତ୍ତ	॥
ଶୁଣ ତା ମନ କରି ପ୍ରିୟ	। ଶୁଣିଲେ ଯଥା ସୁଧର୍ଷିର	॥

ଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

ତେ ସୁଧର୍ଷିର ନରପତି	। ଗୋଦାନେ ମିଳଇ ଯେ ଗତି	॥
କହୁଛି ଏବେ ତା ନିର୍ଣ୍ଣୟ	। ଶୁଣ କରଣ ଏକଲୟ	॥
ଗୋ-ଜାତି ଉତ୍ତର ବୃଷ୍ଣ	। କହିବ ଆଗେ ଶୁଣ ତାତି	॥
ସ୍ୱୟମ୍ବୁ ଗ୍ରହା ଦକ୍ଷେ ରଇ	। କହିଲେ ପ୍ରଜାପତି ପାଇଁ	॥
ତେଣୁ ସେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି	। ପ୍ରଜା ସୃଜନେ କଲେ ମତି	॥
ନ କରି ବୃତ୍ତି ସୁବିହୀତ	। ପ୍ରଜା ସୃଜକା ଅନୁଚିତ	॥
ଅମୃତ ଆଶ୍ରୟେ ଯେସନ	। ସ୍ୱର୍ଗେ ବସନ୍ତି ଦେବଗଣ	॥
ତେସନେ ସୁବୃତ୍ତି ଆଶ୍ରୟ	। କରି କ୍ଷେତ୍ରେ ପ୍ରଜାତୟ	॥
ଅଚର ଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚର	। ଚରକ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନର	॥
ନରେ କରନ୍ତି ନାନାକର୍ମ	। ବିହୀତ ବୃତ୍ତି ଦାନଧର୍ମ	॥
ସେ ଫଳ ପାଇବେ ଅମୃତ	। ତେଣେ ହୋଇବେ କୃତ୍ୟ କୃତ୍ୟ	॥
ତେଣୁ ଅମୃତ ପୃଷ୍ଠି ଆଗେ	। ସେ ଦକ୍ଷ ପାଞ୍ଚଲେ ମାନସେ	॥
ହୋଇଣ ଘୋର ଅଭିଭୂତ	। ଆପେ ସେ ପିଇଲେ ଅମୃତ	॥
ଅମୃତ ପାନେ ମୁଖେ ବାସ	। ବାହାରେ ସୁଲେ ନିଃଶ୍ୱାସ	॥
ନିଃଶ୍ୱାସୁଁ ସୁରଭି ଜନମ	। ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅନୁପମ	॥
ସୁରଭି ଦକ୍ଷ ଆଦିପୁତ୍ରା	। ଦେବ ମାନବ ସୁଖଭୂତା	॥

ସୁଭେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେତେ ଜାତ	। ଗୋମାତା ବୋଲି ଲେଖେ ଶ୍ୟାବ
ହେଲେ ଅଫୁଟ୍ୟ ଗୋ ବୃଷଭ	। ଏତରି ଜଗତେ ସମ୍ଭବ ॥
କପିଳା ଆଦି ଶତ ଶତ	। ଧେନୁ ସୁଭେ ଚନ୍ଦ୍ର ଜାତ ॥
ହେଁ ଅମୃତ ଶୁଭ ଧାବ	। ପ୍ରବଣ ଭସାଇଲ ଧବ ॥
ଫଣେ ସାଜଇ ଉର୍ମି ସମ	। ଅମୃତେ ପୃଥ୍ବୀ ମନୋରମ ॥
ସୁଭେ ଲୋକୁଁ ଫେଣ ବନ୍ଧି	। ପଡ଼ଇ ଆସି ଯେବେ ମନ୍ଥା ॥
ମଢ଼ଇ ଆଗେ ହର ଶିରେ	। ଥିଲେ ସେ ସେକାଳେ ମନ୍ଥାରେ ॥
ସେ ହର କୋପ କଲେ ମନେ	। ଗୁଣିଲେ ଲଲଟ ନୟନେ ॥
ସୁଭେ ସୁତସୁତାଚୟ	। ମନରେ କଲେ ମହାଭୟ ॥
ରୁଦ୍ରନୟନ ଜ୍ୟୋତି ଯୋଗେ	। ଶୋଭିଲେ ଭୟେ ନାନାରୁଦ୍ଧେ ॥
ଫଣିଲେ ଯଥା ରବିବର	। ଦଶେ ଅମ୍ଭରେ ଜଳଧର ॥
ଦେଖି ଧେନୁଙ୍କ ଆଦ୍ୟ ରଜ	। ମହେଶ ପ୍ରକାଶେ ବିଭଜ ॥
ଫୋପେ କହନ୍ତି ଦକ୍ଷନାଶୀ	। କମ୍ପା କୋପିଲେ ଶୂଳପାଣି ॥
ଗୋରସ ନୁହେଁ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ	। କମ୍ପା ଭ କର ମନେ କଷ୍ଟ ॥
ଏ ଯେ ଅମୃତ ଶୁଭ ଧାବ	। ପଡ଼ଇ କୁନ୍ତ ଶିରେ ଶବ ॥
ଏଣେ ହୋଇବ ପ୍ରଜାନ୍ତନ	। ଏ ନୁହେଁ କେତେକେଁ ଦୁଷିତ ॥
ମାମ ଅମୃତ କରି ପାନ	। କରେ ତା ଜଗତକୁ ଦାନ ॥
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ନୁହେଁ ସେ ଅମୃତ	। ତେଣେ ଜଗତ ଉପକୃତ ॥
ଅନଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅନଳ	। ଯେସନେ ମହୋଦଧି ଜଳ ॥
ନୁହେଁ ଅଶୁଭ ବ୍ୟବହାରେ	। ଗୋରସ ବୁଝି ସେ ପ୍ରକାରେ ॥
ଏ ଯେତେ ସୁଭେ ସନ୍ତତ	। ପାଳିବେ ସବୁ ବସୁମଣ୍ଡା ॥
ଦେଇଣ ଦୃଢ଼ ଦଧି ପୟ	। ସାଧୁବେ ପ୍ରଜାଗଣ ଶ୍ରେୟ ॥
କେଶୁ ଏ ଗୋ-ଜାତି ମଙ୍ଗଳ	। ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଜଗତେ ସକଳ ॥
ଏତେ କହନ୍ତେ ପ୍ରଜାପତି	। ଶାନ୍ତ ହୋଇଲେ ପଶୁପତି ॥
ସେ ଦକ୍ଷ ଗୋ-ସଙ୍ଗେ ବୃଷଭେ	। ଦେଲେ ସନ୍ତୋଷେ ମହାଦେବେ ॥
ଦନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପଞ୍ଚାନନ	। କଲେ ସେ ବୃଷଭେ ବାହନ

ଆବର ଚାନ୍ଦି କଲେ ଧୁନ । ତେଣୁ ବୋଲନ୍ତି ବୃଷଧୁନ ॥
 ପାଳିଲେ ସେ ଯେଣୁ ଗୋ-ଜାତି । ଦେବେ କହନ୍ତି ପଶୁପତି ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟିରେ ପୂର୍ବେ ଜାତ । ଗୋ ଜାତି ପ୍ରଜା ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ॥
 ଗୋଷ୍ଠ ଚଳାଏ ପ୍ରଜାବୃଦ୍ଧି । ଦିଅଇ ଆହାର ସମ୍ପତ୍ତି ॥
 ନିଜେ ଶଙ୍କର ଶିବେ ଯାଇ । ପଡ଼ଇ ଆଦ୍ୟ ଶୀର ଧାଉଁ ॥
 ସେ ଗାରୁ ଜଗତ ପାଳନ । ଅତି ପବିତ୍ର ସୁଶୋଭନ ॥
 ପ୍ରଜାଗଣର ପ୍ରାଣଦାତା । ସବୁ ଶୁଭତା ଲୋକମାତା ॥
 ତେଣୁ ଗୋ-ଜାତି ସେବା କରି । ସୁଖ ଲଭିବେ ନରନାରୀ ॥
 ଗୋ-ଜାତି ଜନ୍ମ ଦବରଣ । ପାଣ୍ଡବେ କଲେ ଯା ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
 ଆଦ୍ୟରେ ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହ । ଯେ ଏହା ପଡ଼େ କର ସ୍ନେହ ॥
 କଳି କଳୁଷ୍ଠ ଯାଏ ତର । ଲଭେ ସମ୍ପଦ ସୁତ ଶିଶୁ ॥
 ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ କରେ ଯେ ଗୋଦାନ । ଲଭେ ସେ ସୁଗୌ ଇନ୍ଦ୍ରପାନ ॥
 ଗୋ-ଜାତି ପ୍ରଜା ଉପକାରେ । ଧୃଜିଲେ ଦକ୍ଷ ଏ ସଂସାରେ ॥
 ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝି ପ୍ରଜାଗଣ । ସନ୍ତତ କର ଗୋପାଳନ ॥
 ଦେବ ଅଶେଷ ସୁଖ ହିତ । ପାମର ଗୋପ ଭଣେ ଗୀତ ॥

ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମହାଭାରତାନ୍ତର୍ଗତେ
 ଆନୁଶାସନିକେ ପଦେ ଗୋ-ପ୍ରସବ କଥନେ
 ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଶ୍ଵେତ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶିଷ୍ୟ ଉବାଚ

ଶୁଣି ଗୋ-ଜନ୍ମ ଇତିହାସ । ମନେ ମୋ ପରମ ଉତ୍ତମ ॥
 ସେ ଧର୍ମପୁର ଚରଣଣ । ପୂଜିଲେ ଆଉ କି ପ୍ରଣବ ॥
 ଶ୍ଵେତ ବା କଲେ କି ଉତ୍ତର । କହ ବିପ୍ରାରି ମୁନିବର ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ପ୍ରଣମି ଶ୍ଵେତ ପାଦେ ଶର । ପୂଜିଲେ ଗଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥
 ଗୋ-ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଶ୍ରବଣେ । ଅତି ଆଗ୍ରହ ମୋର ମନେ ॥
 ଗୋ-ଜାତି ଗୋରବ ବଖାଣ । ତୁମେ ତ ସବୁ ତରୁ ଜାଣ ॥
 ଶ୍ଵେତ ଅଟନ୍ତି ସବୁଜାଣ । କହିଲେ ନାନା ଉପାଖ୍ୟାନ ॥
 ନଦୁଷ୍ଟ ଗଜା ଚିତ୍ରବୃତ୍ତ । ଆଦ୍ୟେ ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଗଜାୟୁତ ॥
 ଗଜା ଯମୁନା ସନ୍ତପ୍ତନଳ । ତ୍ୟବନ ରୁଷି ଯୋଗବଳେ ॥
 ନିଶ୍ଵାସ ରୋଧ କାଠ ପରି । ଜଳେ ରହିଲେ ତପଶ୍ଵାସ ॥
 ମାଛ ଧରିବା ଆଶେ ଥରେ । କେଉଁଟି ପଶି ନଦୀମରେ ॥
 ଚୈଦିଗେ ବହାଲେ ଜାଲ । ଗୋଳି କଲେ ସେ ନଦୀ ଖାଲ ॥
 ଟାଣି ଆଣିଲେ ଜାଲ କଦେ । ମୁନି ଆସିଲେ ମାଛ ଭୁଲେ ॥
 ଜାଲରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇ ତଟେ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଣିଲେ କେଉଁଟେ ॥
 ମୁନିକି ଦେଖି ଉପୁ ପାଇ । ନଦୁଷ୍ଟ ଗଜା ପାଶେ ଯାଇ ॥
 କେଉଁଟିମାନେ ଜଣାଇଲେ । ଗଜା ଅଇଲେ ନଦୀକୂଳେ ॥
 ପ୍ରଣମି ତ୍ୟବନ ଚରଣ । କି ଆଜ୍ଞା କର ତପୋଧନ ॥
 ପୂଜନ୍ତେ ଏସବୁ ନୃପତି । କହନ୍ତି ସେ ତ୍ୟବନ ଯତି ॥
 କେଉଁଟି ତୋଷି ମାଛ ମୂଲେ । ମାଛକୁ ଗୁଡ଼ି ନଦୀ ଜଳେ ॥
 ମୁଁ ମଧ୍ୟ କେଉଁଟିକି ଧନ । ମୋ ମୂଲ୍ୟ ଦିଅ ହେ ଗଜନ ॥

ତେବେ ମୁଁ ପାଇବି ମୁକତି	। କେଉଁଟି ହାତୁଁ ନରପତି	॥
ଶୁଣି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସେ ନରେଶ	। ସହସ୍ର ସୃଷ୍ଟି ଆଦେଶ	॥
କଲେ କେଉଁଟି ନେତା ପାଇଁ	। ମୁନି କହନ୍ତି ରାଜା ଶୁଣି	॥
ଏ ମୂଲ୍ୟ ମୋ ଉଚିତ ନୁହେଁ	। ଶତ ସହସ୍ର ରାଜା କହେ	॥
ଲକ୍ଷେ ନୁହଇ ମୋର ମୂଲ୍ୟ	। କୋଟିଏ କହନ୍ତି ଭୂପାଳ	॥
କୋଟିଏ ନୁହେଁ ସମ ମୋର	। ରାଜାକୁ ନ ଦିଶେ ବିଚାର	॥
ରାଜ୍ୟରୁ ମୋର ଅର୍ଥ ଅଂଶ	। ନିଅନ୍ତୁ କୈବର୍ତ୍ତ ତାପସ	॥
ନୁହେଁ ଏ ମୋ ମୂଲ୍ୟ ସମାନ	। ଶୁଣିଣ ରାଜା ହଜ୍ଜେନ	॥
ଏକାକେ ଋଷି ଗବିଜାତ	। ହେଲେ ସେଠାରେ ଉପଗତ	॥
ନହୁଁ କହଲେ ବୁଝାଇ	। ତ୍ୟବନ ମୂଲ୍ୟ ଦିଅ ଗାଇ	॥
ବର୍ଣ୍ଣେ ବ୍ରହ୍ମଣ ସଂବୀରମ	। ତାଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ ନୁହେଁ ଧନ	॥
ଧେନୁ ଉତ୍ତମ ପ୍ରାଣିକୂଳେ	। ସେ ଏକା ସମ ବସୁ ତୁଲେ	॥
ତେଣୁ ତ୍ୟବନ ମୂଲେ ଗାଈ	। ଦିଅ ତୁରନ୍ତ ନର ପାଇଁ	॥
ହୋଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସେ ନୃପତି	। ପରାନ୍ତର ମୁନି ଅନୁମତି	॥
ଉଠ ତ୍ୟବନ ବସୁ ରୁଷି	। କୈବର୍ତ୍ତେ କରବି ମୁଁ ଶୁଣି	॥
ଭୁବର ମୂଲ୍ୟ ଦେବ ଧେନୁ	। ସନ୍ତାପ ଶୁଭ ମୁନି ମନୁ	॥
ତ୍ୟବନ ହେଲେ ହରଷିତ	। ରାଜାକୁ କହନ୍ତି ଏମନ୍ତ	॥

ତ୍ୟବନ ଉବାଚ

ଗୋଧନେ କଣା ହେଲି ମୁହିଁ	। ଗୋଧନ ସମ ଧନ ନାହିଁ	॥
ଗୋ-ଗୁଣ ଶ୍ରବଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ	। ଧେନୁ ଦର୍ଶନ ଧେନୁ ଦାନ	॥
ଅଟଇ ସବୁ ଶୁଭପ୍ରଦ	। ଶଶିଲ ଦୁରିତ ବିପଦ	॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଳଇ ଗୋ-ସେବନେ	। ନ ପଡ଼େ ପାପ କଥା ମନେ	॥
ଗୋ-ଜାତି ହେଲେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ	। ଲୋକକୁ ମିଳେ ସୁଖେ ଅନ୍ନ	॥
ଗୋ-ଜାତି ଯଜ୍ଞରେ ପ୍ରଧାନ	। କରନ୍ତି ଯେଣୁ ଧୃବ ଦାନ	॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ସ୍ବାହା ସ୍ବାଧାବି ବସନ୍ତକାର	। ଯଜ୍ଞର ଯେତେ ଉପରୁର	॥
ଗୋ-ଜାତି ତତ୍ତ୍ୱ ଦ୍ୱୟ ଲଭ	। ଅଶେଷ ଗୋ-ଜାତି ପ୍ରଭାବ	॥
ଗୋରୁ ବହନ୍ତି ହବ୍ୟ ରସ	। ଦେବେ ହୁଅନ୍ତି ଯହିଁ ବଶ	॥
ଗୋ ତନୁ କ୍ଷରେ ଶୀଘ୍ରଧାର	। ଚଣୁର ଅମୃତ ଆହାର	॥
ଗୋ-ଜାତି ସବୁ ଲୋକମାତା	। ଦେବତା ମାନବେ ବଢ଼ିତା	॥
ଗୋ-ଜାତି ନିଜ ତନୁ ତେଜେ	। ଅନଳ ସମାନ ବିରାଜେ	॥
ଯହିଁ ଗୋ କୁଳ କରେ ବାସ	। ନିର୍ଭୟେ ମାରଇ ନିଶ୍ୱାସ	॥
ଅତି ପବନ ସେହି ସ୍ଥାନ	। ହରଇ ଜନ ପାପମାନ	॥
ଆଦରେ ପୂଜିଲେ ଗୋ-ଜାତି	। ପାଏ ମାନବ ସ୍ୱର୍ଗଗତି	॥
ପୁରଇ ସକଳ କାମନା	। କଲେ ଗୋ-ପାଳନ ଅର୍ଚ୍ଚନା	॥
ସ୍ୱର୍ଗକୁ ପାହାଚ ପ୍ରାପ୍ୟ	। ଗୋ-ଜାତି ଜାଣି ନର ରାପ	॥
ସ୍ତ୍ରୀ ଗୋ ପୂଜନ୍ତି ଦେବଗଣ	। ସାଦରେ ଗୋ-ଜାତି ଚରଣ	॥
ଧେନୁ ସାକ୍ଷାତେ ଦେବୀ ରୂପ	। ଏ ତଥ୍ୟ ଭଲେ ବୁଝି ନୃପ	॥
ଗୋ-ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅଶେଷ	। ମୁଁ କିବା କହିବି ନରେଶ	॥
ମୁନି ବଚନ ଶେଷେ ସବେ	। ବଢ଼ିଲେ ଚରଣେ ମାରବେ	॥
କେଉଁଠିମାନେ କରଯୋଡ଼ି	। କହନ୍ତି ମୁନି ପାଦେ ପଡ଼ି	॥
କ୍ଷେତ୍ର କ୍ଷମା କର ଦୋଷ	। ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ତୁମ୍ଭ ଦାସ	॥
ଗୋ ଧନେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ	। ଏ ଗୋରୁ ନିଅନ୍ତୁ ଆପଣ	॥
କୈବର୍ତ୍ତଗଣ କଥା ଶୁଣି	। ଅତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ମୁନି	॥
ପାଇ ସେ ମୁନି ଶୁଭବିଷ	। କୈବର୍ତ୍ତେ ଗଲେ ସ୍ୱର୍ଗଦେଶ	॥
ଜାଲରେ ଯେତେ ମାଛ ଥିଲେ	। ସେ ସବେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗେ ଗଲେ	॥
ନହୁଷ ମୁନି ଆଶୀର୍ବାଦେ	। ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କଲେ ଅସ୍ତ୍ରମାଦେ	॥

ଗୁରୁ ଉକାଚ

ଗୋ-ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନ । କଲେ ଯା ମହର୍ଷି ତ୍ୟକନ ॥

ସଂସାରେ ବୁଝିଅ ଏ ଚକ୍ର । ଗୋ ଜାତି ଗୌରବ ମହତ୍ତ୍ୱ ॥
 କୋଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗଜ୍ୟ ଧନ । ନୁହଇ କିନ୍ତୁ ଗୋ ସମାନ ॥
 ଗୋରୁ ଦେବତା ବୋଲି ଜାଣି । ପୂଜନ୍ତି ଗୃହେ ଗୃହେ ପ୍ରାଣୀ ॥
 ଏଣେ ମିଳଇ ସଖା ଯଶ । କହଇ ଘନ ଗୋପି ଦାସ ॥
 ଲିଖି ଶ୍ରୀ ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ମହାଶ୍ରବତାନ୍ତର୍ଗତେ ଅନୁଶାସନଃକ ପଦଶି
 ତ୍ୟବନ ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟ କଥନ ନାମ ଶଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଆବର ଗୋଦାନ ପ୍ରସଙ୍ଗ । କହନ୍ତି ଭୀଷ୍ମ ମହାଶ୍ରବ ॥
 ଗୋଦାନ ସବଦାନେ ସାର । ଏଣେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଦେବନର ॥
 ଚପ୍ପାଗଣେ ଷ୍ଟେନୁଶ୍ରେୟ । ସେ ଯେଣୁ ଦିଏ ଦୁଇ ପୟ ॥
 ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ ଉମାପତି । ଗୋ ଗୋଷ୍ଠେ ନରନ୍ତି ବସତି ॥
 କରନ୍ତି ତପ ଆଚରଣ । ଗୋଗଣ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଜାନନ ॥
 ଗୋଗଣ ସଦା ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ । ବହାର କରନ୍ତି ବଂଶାଳେ ॥
 ସିଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷିଗଣ ନିତି । ଗୋପଦେ କରନ୍ତି ପ୍ରଣତି ॥
 ମାଗନ୍ତି ଦୁଇ ଦୁଗ୍ଧ ଦଧି । ଲଭନ୍ତି ଯେଣେ ସବଂସିଦ୍ଧି ॥
 ଗୋଚର୍ମ ଅସ୍ଥି ଶୃଙ୍ଗ ବାଳ । ସାଂ ଲ ଲୋକ ଉପକାର ॥
 ସନ୍ନି ବରଷା ଖରା ଶୀତ । ଗୋରୁ ସାଧନ୍ତି ଲୋକ ହିତ ॥
 କର୍ମ କରନ୍ତି ଦିନରାତି । ଜଗତ ହିତେ ଗୋରୁଜାତି ॥
 କାହିଁ ବା କେବେହେଁ ଗୋଗଣ । ନ କହେ ଆପଣା କଷଣ ॥
 ଗୋଗନ୍ତି ଯେତେ ଦୁଃଖରାଶି । ସହନ୍ତି ଯେସନେ ଉଦାସୀ ॥
 ତେଣୁ ଗୋ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତ । ଅନ୍ତେ ପରମ ପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ॥
 ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏକ ସମ । କହନ୍ତି ବେଦେଶ ଉତ୍ତମ ॥
 ଯେରନ୍ତିଦେବଙ୍କ ଶରଣ । ତାଏ ଅଦ୍ୟାପି ବସୁମତୀ ॥
 ପୂର୍ବେ ସେ କଲେ ମହାଯାଗ । ଦେବେ ଅପିଲେ ଦର୍ବଦାଗ ॥

ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ ନରପତି । ପଶୁଲେ ବଢ଼ିଲେ ଗୋ ଜାତି ॥
 ସେ ପଶୁରାଜ ଚର୍ମରସେ । ଚରମଶୃଙ୍ଗ ନପା ବନ୍ଧେ ॥
 ସେ ମହାପଞ୍ଜେ ଗଲ ନାଶ । ଗୋରୁଜାତିର ପଶୁଦୋଷ ॥
 ପଶୁଦୋଷରୁ ଧୋଳମୁକ୍ତ । ଗୋ ଜାତି ଦାନ ଉପଯୁକ୍ତ ॥
 ଉତ୍ତମ ସୁଜ୍ଞାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଚୋଷଇ ଯେହୁ ଧେନୁଦାନେ ॥
 ତେଣୁ ସେ ସକଳ ଦୁର୍ଭେଦ । ନ ଭୋଗେ ନେବେହେଁ ବିପତ୍ତି ॥
 ସହସ୍ରେ ଗୋଦାନ ଯେ କରେ । ମରଣେ ନରକୁ ନିସ୍ତର ॥
 ଏ ଜନ୍ମେ ସଦା ପାଏ ଜୟ । ଜାଣ ହେ ଚାଚ ନିଷଂଶୟ ॥
 ଅମୃତ ସାକ୍ଷାତେ ଗୋ କ୍ଷୀର । କହନ୍ତି ଦେବ ସୁନାଶିର ॥
 ତେଣୁ ଯେ କରେ ଧେନୁଦାନ । ସେ କରେ ଅମୃତ ପ୍ରଦାନ ॥
 ହୋମରେ ଅଦ୍ଭୁତ ଯେ ଦୃଢ଼ । ଦେବକୁ ହୁଏ ସେ ଅମୃତ ॥
 ଦୃଢ଼ରୁ ଯ-ଞ୍ଜ ଧୂମଳାତ । ଦେବତା ଚକ୍ଷୁରେ କୃଷତ ॥
 ଗୋଦାନ ହୋମ ଦ୍ରବ୍ୟଦାନ । ତେଣୁ ଏ ଉଭୟ ସମାନ ॥
 ବୃଷଭ ଧେନୁ ଗଣପତି । ସାକ୍ଷି ତେ ସ୍ତବର ମୂରତି ॥
 ତେଣୁ ଯେ ଉତ୍ତମ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଚୋଷଇ ବୃଷଭ ପ୍ରଦାନେ ॥
 ସେ ସର୍ବଲୋକେ ପକାପାଏ । ଇହ ସଂସାରେ ପ୍ରାଣ କ୍ଷୟେ ॥
 ଗୋ ଜାତି ସବୁ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣ । ଜାଣ ହେ କୁରୁ-ରାଗଣ ॥
 ତେଣୁ ଯେ କରେ ଧେନୁଦାନ । ସେ କରେ ଜୀବନ ପ୍ରଦାନ ॥
 ଗୋ ସବୁ ଭୂତର ଶରଣ । ତେଣୁ ଯେ କରଇ ଗୋଦାନ ॥
 ଦିଏ ଶରଣ ସବୁଭୂତେ । ପାଏ ସେ ଦିବ୍ୟ ଗତି ଅଗ୍ନି ॥
 ବଧ ନିମନ୍ତେ ଗୋରୁଦାନ । କଦାପି ନ କରବ ଜନ ॥
 ନୃଶଂସ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବୁକେ । କି ଅବା ପାଷାଣ ନାସ୍ତିକେ ॥
 କେବେ ହେଁ ଗୋରୁ ଦେବ ନାହିଁ । ଦେଲେ ନରକେ ଗତି ପାଇ ॥
 ଅଥବା ଗୋ ଜୀବକା ଯାର । ଗୋରୁ ନ ଦେବ ତାକୁ ନର ॥
 ନ ମାନ ମହର୍ଷି ଚେନ । ଏ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଯେ ଜନ ॥
 ଦିଏ ବା ବିକି ଧନ ଲୋଭେ । ପଡ଼େ ସେ ଅକ୍ଷୟ-ରୌରବେ ॥

ବାଘ ମରଡ଼ି ରୋଗା ଗାଇ । ଦାନରେ ଦେବା ନ ଯୋଗାଇ ॥
 ସେ ଗାଈ ଅକଳ୍ପ ବା ଶୀତ । କି ଅବା ଯେତୁ ଅକଳ୍ପନ ॥
 ସେ ଗାଈ ନ କରିବ ଦାନ । ସେପରି ଦାନ ଅକାରଣ ॥
 ଦଶ ସହସ୍ର ଧେନୁଦାନ । ଯଥାବଧିରେ କଲେ ଜନ ॥
 ଇନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗରେ ସେ ସ୍ବର୍ଗରେ । ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ପ୍ରମୋଦେ ବିହରେ ॥
 ସେ କରେ ଲକ୍ଷେ ଧେନୁଦାନ । ଲଭେ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ବର୍ଗ ଗ୍ଳାନ ॥
 ଗୋଦାନେ ମିଳେ ସେ ସୁକୃତ । ଦେବେ ଚର୍ଚ୍ଚିତେ କୃତ୍ୟକୃତ୍ୟ ॥
 ଗୋଦାନ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଏପରି । ସେ ଧର୍ମସୁତ ତଣ୍ଡିଧାରୀ ॥
 ଶୁଣି ହୋଇଲେ ଭୁଷ୍ଟ ଅତି । ଦିଅ ହେ ଜନେ ଏଣେ ମତି ॥
 ଦୁହିଁ ଗୋ-ଜାତି ଉପକାର । ପାଳିବ ତାକୁ ନରନର ॥
 ପୁଷ୍ପାସ ଦେଖି ଶୁଭଚିତ୍ତେ । ଦିଅ ଆପଣ କ୍ଳେ-ତେ ॥
 ଲଭିବ ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ । କହଇ ଗୋପ ଅକମ୍ପନ ॥

ଭକ୍ତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମହାଶ୍ରବତାନ୍ତର୍ଗତ ଆନୁଶାସନକେ ପଦ୍ୟଣି
 ଶୁଷ୍ଟ ଗୋଦାନ ଫଳ କଥନେ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦ୍ଧାର

ହେ ଶୁଷ୍ଟ କୁହୁ ପିତାମହ । ଦୟା ବଢ଼ଣ ମତେ କହ ॥
 ଶଶିପୁ ଦିଏ ଭୂମିଦାନ । ବ୍ରାହ୍ମଣ କରେ ତା ଗ୍ରହଣ ॥
 ଏପରି ଅଛି କେଉଁ ଦାନ । ଦେଇପାରେ ପା ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣ ॥
 ବେଦେ ସେ ଦାନର ପ୍ରଶଂସା । ସଦୟେ କହ ମହାପଣା ॥

ଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

ଗୋ ବିଦ୍ୟା ଭୂମି ତନ ଦାନ । ଫଳରେ ଅଟନ୍ତି ସମାନ ॥
 ଦେଲେ ଏ ଦାନ ଯଥାବଧି । ହୁଏ ସକଳ ଫଳସିଦ୍ଧି ॥
 ଏ ତନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋ ଦାନ । ପ୍ରଶଂସେ ଜନସାଧାରଣ ॥
 ଗୋ ଦାନେ ସତ୍ୟ ଫଳ ଲଭ । ସେ ପୁଣି ଅଧିକ ସୁଲଭ ॥
 ଗୋରୁ ସକଳ ଭୂମିମତା । ସକଳ ଜନହିତଦାତା ॥
 ଯେ ନର ବାଞ୍ଛେ ସୁନବୁଦ୍ଧି । ସେ ନିତ୍ୟ ହୋଇ ସ୍ଥିରବୁଦ୍ଧି ॥
 କରବ ଯେହୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ । ହେବ ତା କାମନା ପୂରଣ ॥
 ଉଚ୍ଚତେ ପକାଇ ନରଣ । ଗୋଗୋଷ୍ଠେ ନ ଚାଲିବ ଜନ ॥
 ଗୋସ୍ଥାନ ଦେବସ୍ଥଳୀ ସମ । ଗୋ ଜାତି ଦେବତା ପ୍ରତିମ ॥
 ଯଜ୍ଞାର୍ଥେ ଗୋରୁ ପ୍ରୟୋଜନ । କରନ୍ତି ଭୂମି କରଷଣ ॥
 ଭୂମି କର୍ଷଣେ ଅଳ୍ପଲଭ । ତେଣେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ସବ ଲବ ॥
 ଯଜ୍ଞରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଦେବତା । ଏଣୁ ଗୋ ସବ ଶୁଭଦାତା ॥
 ରଖିବ ଗୋରୁକୁ ଯତନେ । ନିର୍ମଳ ସୁକୋମଳ ସ୍ଥାନେ ॥
 ଦଉଡାଇବ ନାହିଁ କେବେ । ଯନ୍ତ୍ରରେ ଧଇଁ ସଇଁ ହେବେ ॥
 ଗୋରୁକୁ ନ ରଖିବ ଶୋଷେ । କବା କଟିନ ରୁଦ୍ଧ ଦେଶେ ॥
 ଚୂଷା ଆତୁର ହୋଇ ଗାଈ । ଯାହା ଆଡକୁ ଦିଏ ଚାହିଁ ॥
 ସେ ଯେବେ ନ ହରେ ତା ଶୋଷ । ସବଂଶେ ଯାଏ ନିଶ୍ଚେ ନାଶ ॥
 ବାସଭବନ ଶ୍ରୀକ୍ଷଣ । ଆକର ଦେବ ଆୟତ୍ତନ ॥
 ହୁଅଇ ଶୁଭ ଯାର ମଳେ । ତା ଚକ୍ର କେ ଶୁଭ ଭୂତଳେ ॥
 ନ କର କଛି ହିଁ ଗିରସ । ଗୋରୁକୁ ଦିଅଇ ଯେ ବାସ ॥
 ପ୍ରତ୍ୟହ ପାଳଇ ନିୟତ । ବରଷେ ଯାଏ ଏହି ବ୍ରତ ॥
 ଲଭଇ ସୁସ ଧନ ଯଶ । ସବ ଅଶୁଭ ଯାଏ ନାଶ ॥
 ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ କେବେ ସେ ନ ଦେଖେ । ସବଂଶେ ସଦା ଲଭେ ସୁଖେ ॥

ପୃଷ୍ଠର ଉବାଚ

କି ଭଳି ଜନେ ଧେନୁଦାନ । କରାବା ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରମାଣ ॥

ଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

ଅପାଧୁ ସୁଗ୍ରହ ହେ ନର । ସେ କରେ ପାପିଷ୍ଠ ଆଶୁର ॥
 ସେ ଲେଉଟି କବା ମିଛ କହେ । ଗୋ-ଦାନ ନେବା ସେ ଗ୍ୟହୁହେ ॥
 ଶୁଦ୍ଧ ଯାହାର ଆଚରଣ । ସେ ସାଧେ ଅପର କଲ୍ୟାଣ ॥
 ସକଳ ଭୂତେ ଗ୍ରାସେ ହୃତ । ଦାନର ପାସ ସେ ବିହୃତ ॥
 ତାଙ୍କର ଧର୍ମ କର୍ମବଳ । ସାଧଇ ବାଚାର ମଙ୍ଗଳ ॥
 ପାସ ନ ଦେଖି ଦେଲେ ଦାନ । ଯାଏ ସେ ମାସ ଅକାରଣ ॥
 ଅପାସେ ସେ ଦାନ ପ୍ରଦତ୍ତ । ଫଳେ ସେ ଫଳ ବଢ଼େତ ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ସେ ଭୀଷ୍ମ ଜ୍ଞାନ ମହାବୃଦ୍ଧି । ଧେନୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ନାନାବିଧ ॥
 ଗୋ-ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବଶେଷ । ବୁଝାଇ ଦେଲେ ଉପଦେଶ ॥
 ସେ ଉପଦେଶ ମାନି ଜନେ । ଲବନ୍ତ ସତା ଗୋ-ପାଳନେ ॥
 କରନ୍ତୁ ଗୋ-ପାଳନ ଶିକ୍ଷା । ଘାନ ଗୋପର ଏହି ଉକ୍ଷା ॥
 ଏଣେ ମିଳିବ ସବୁପିତ୍ତି । ହୋଇବ ଧନଜନ ବୃଦ୍ଧି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ମହାବେଦିନୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାବଳୀକେ ପଦ୍ୟା
 ଗୋଦାନପାସ ଗୁଣବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶ୍ଳୋ ଉବାଚ

ଯେ କରେ ଗୋଧନ ନରଣ	ଚାହୁଁ ର ଗତି ଏବେ ଶୁଣ	॥
ଗୋ-ଧନ ଅପହାସ ନର	ନରକେ ପଡ଼େ ଯୁଧିଷ୍ଠିର	॥
ଥିଲେ ବା ପବର ସୁକୃତ	ପଛେ ନରକୁ ହୁଏ ମୁକ୍ତ	॥
ଶୁଣ କହୁଛି କଟକୃଷ୍ଣ	ନୃମତ ନୃଗଙ୍କ ଚରିତ	॥
ହେଲେ ସେ ରଜା ବଡ଼ ଦାମ	ବେଦସ୍ବରାଣ ମହାଜ୍ଞାନ	॥
ତାଙ୍କର ଦଃିଲ ଯେ ଗତି	ଜାଣନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଯଦୁପତି	॥
ଦ୍ବାରକାପୁର ନରନାସ	ଅଜଣା ନୁହଇ କାହାର	॥
ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଏକ କୃପ	ଦ୍ବାରକାପୁରେ ଥିଲ ନୃପ	॥
ଆବଦ୍ଧ ଥିଲ ବହୁ ଦିନୁ	ଲେକଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ଭିନ୍ନ	॥
ବହୁତ ଘାସ ଗଛ ଲଲ	ଥିଲ ସେ କୃପକୁ ଘୋଡ଼ାଇ	॥
ସେଠାର ଲେକଙ୍କ ଗରୁଡ଼	କୃପକୁ କରବେ ସଂସ୍କାର	॥
କାଟିଲେ ହେ ଲତା ଘାସ	କୃପେ ଦେଖିଲେ କୃକଲସ	॥
କୃକଲସକୁ କୃପୁଁ କାଢ଼ି	ଆଣିବା ଲାଗି ଠେଙ୍ଗାବାଡ଼ି	॥
ହେଲ ବହୁତ ଆୟୋଜନ	ନଗି ଆସିଲେ ବହୁତ ଜନ	॥
କଲେ ସେ ସକଳେ ପ୍ରୟାସ	କୃପୁଁ ନ ଆନେ କୃକଲସ	॥
ଆବର ମିଶିଲେ ବହୁତ	ଟାଣନ୍ତି ଯେହ୍ନା ଶକ୍ତିମତ	॥
ଲଗିଲ ବହୁତ ଦଃଢ଼ଡ଼	ତଥାପି ନ ପାରିଲେ କାଢ଼ି	॥
ପରେ ସେ ନଗର ଜନତା	କୃଷ୍ଣକୁ ଦେଲେ ଏ କାରତା	॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆସି କୃକଲସେ	ହାତ ଲଗାନ୍ତେ ଅନାୟାସେ	॥
କୃଅରୁ ହେଲ ସେ ବାହାର	ଅତି ସୁନ୍ଦର କଲେବର	॥
ଲଗାଇ କୃଷ୍ଣପଦେ ମଥା	କହିଲ ତାର ପୂର୍ବକଥା	॥
ଥିଲ ମୁଁ ପୂର୍ବେ ନୃଗରଜା	ଲେକେ ପାଇଲି ବହୁ ପୂଜା	॥

କଲି ବହୁତ ଦାନପୁଣ୍ୟ । ସବେ ବୋଲିଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ॥
 ଏକଦା ଏକ ବଡ଼ ଗାଈ । ପଶିଲ ଗୋଟୋଷ୍ଠ ପଳାଇ ॥
 ମରଣ ପୂର୍ବେ ଏକ ଦିନ । କଲି ସହସ୍ରେ ଧେନୁ ଦାନ ॥
 ଚିହ୍ନି ନ ପାରି ଭ୍ରମବଶେ । ଗୋପାଳ ଗଣିଲ ସହସ୍ରେ ॥
 ମିଶାଇ ସେ ବସ୍ତ୍ର ଗାଈକି । ମୁଁ ତାହା ଦାନେ ଦେଲି ଟେକି ॥
 ସେ ବସ୍ତ୍ର ଗଲ ଦାନ ନେଇ । ତା ଘରେ ଦେଖି ନିଜ ଗାଈ ॥
 ପଚାରେ ଗାଈ ଅଧିକାରୀ । ପାଇଲ ଏ ଗାଈ କପରି ॥
 ଏ ମୋର ଗାଈ ଦିଅ ମୋତେ । କହ ନା ପାଇଲ କେମନ୍ତେ ।
 ସେ ବସ୍ତ୍ର ନେଇଥିଲ ଦାନ । ଦେଇ ସେ ଆପଣା ପ୍ରମାଣ ॥
 ସେ ବେଳେ ବସ୍ତ୍ର ମୋର ପାଶେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଅତି ରୋଷେ ॥
 ପ୍ରତିଗ୍ରାହକ ବସ୍ତ୍ର ମୁହିଁ । କହିଲି ଅନେକ ବୁଝାଇ ॥
 ଆଉ ସହସ୍ରେ ଗାଈ ନିଅ । ଏ ବସ୍ତ୍ର ଗାଈକି ଫେରାଅ ॥
 କଲ ନାହିଁ ସେ ସାଉଁଜାର । ବୋଲେ ତୋ ଦାନ ଭୁଲି ହର ॥
 ସେ ଧନୁ ଅଧିକାରୀ ଦ୍ଵିଜେ । କହିଲି ପୁଣି ଭୟ ଲଜେ ॥
 ମୋ ଗୋଷ୍ଠପାଳର ଏ ଭ୍ରମ । ହେ ବସ୍ତ୍ର ମୋର ଦୋଷ କ୍ଷମ ॥
 ସହସ୍ରେ ଅବା ଲକ୍ଷେ ଗାଈ । ଦେବ ଏ ଗୋଟିକର ପାଇଁ ॥
 ନ ଦେନ ମୋର ଅପରାଧ । କ୍ଷମା କର ଏ ପରମାଦ ॥
 ମଙ୍ଗିଲେ ନାହିଁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ । କହିଲେ ନ ନେବ ମୁଁ ଆନ ॥
 ମୋର ଲକ୍ଷେ କି ପ୍ରୟୋଜନ । ମୋ ଗାଈ ଦିଅ ହେ ରାଜନ ॥
 ପଡ଼ି ମୁଁ ଭୟସ୍ଵ ସଂକଟେ । ମରଣ ଭେଟିଲି ନିକଟେ ॥
 ଗଲି ମୁଁ ଯେବେ ଯମପୁର । ପାଇଲି ବହୁତ ଆଦର ॥
 ଯମ କହିଲେ ନୃପବଳ । ସାଧୁଛ ବହୁ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ॥
 ଗୋଷ୍ଠପାଳର ଭ୍ରମବଶେ । ପଡ଼ିଛ ଏକମାତ୍ର ଦୋଷେ ॥
 ହୋଇଛ ଧେନୁ ଅପହାରୀ । ପ୍ରଦାନ କଲ ନ ବରୁଣ ॥
 ଏ ପାପ ଫଳରେ ସେ ଗତି । କେବେ ଶ୍ରେଣିବ ନରପତି ॥
 ପାପର ଫଳ ଗଲେ କ୍ଷୟ । ଲଭିବ ସମ୍ଭୋଗ ଅକ୍ଷୟ ॥

ଗୋ-ମାତାମ୍ବ୍ୟ

ଆଗର ବା ପଛେ ପାପ ଭୋଗ । ବରୁଣ କହ ଶୁଣା ନୁଗ ॥
 ପାପର ପଳ ଦିଅ ଅଗ୍ରେ । ଶୁଣି ମୋ ଚହୁଁ ଯମ ବ୍ୟଗ୍ରେ ॥
 କହିଲେ ହୁଅ କୁଳଲସ । ଦ୍ଵାରକା କୂପେ କର ବାସୀ ॥
 ରହ ପହସ୍ତ୍ର ବର୍ଷ କାଳ । ଏହା ତୁମ୍ଭର ପାପପଳ ॥
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବସୁଦେବ ସୁତ । ସ୍ଵର୍ଗିଲେ ତୁମ୍ଭେ ହେବ ପୁତ ॥
 ପୁଣି ଆସିବ ସ୍ଵର୍ଗପୁର । ଲଭିବ ସଂଭୋଗ ଅପାର ॥
 ତବ ପରଶେ ଯଦୁପତି । ପାଇଲି ମୁଁ ଆଜି ମୁକତି ॥
 ମିଳିଲେ ନୃଗ କୃଷ୍ଣପଦେ । ସ୍ଵର୍ଗ ଚଳିଲେ ମହାନଦେ ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଶୁଣି ଏ ପୁଣ୍ୟ ପୁରାବୃତ୍ତ । ପାଣ୍ଡୁ ନନ୍ଦନ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
 ନ ଜାଣି ଗୋରୁଗୌର ଦୋଷେ । ଭୋଗିଲେ ବରଷ ସହସ୍ରେ ॥
 ସେ ନୃଗ ଧାର୍ମିକ ରାଜନ । ହୁଅ ହେ ଜନେ ସାବଧାନ ॥
 ନ ରଖ କେବେ ଅନ୍ୟ ଗାଈ । ଜାଣି ବା ନ ଆଣ ଗୋବର ॥
 ଗୋ ଅପହରଣେ ଯେ ଦୋଷ । ନୁହଇ ଭିନ୍ନକାଳେ ଶେଷ ॥
 ଇହ ସଂସାରେ କାରବାର । ଲୋକେ ହୁଅଇ ଅପସଷ ॥
 ମରଣେ ଦଣ୍ଡ ଯମଦ୍ଵାରେ । ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ନ ସରେ ॥
 ହେ ଶିଷ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଏଥୁଁ ପାର । ଲୋକକୁ କହିବ ଗୁଣାର ॥
 ନ କର କେହି ଗୋରୁ ଗୌର । କିବା ଗୋପନେ ଅପହର ॥
 ଗୋରୁକୁ ବିହସ୍ତ ନ କର । ଏ ପାପ ଅତି ଉପକର ॥
 ଲୋଭରେ କରି ଯେ କଣିବ । ଅଳପ ଦିନେ ସେ ମଣିବ ॥
 ହୁଅ ହେ ଜନେ ସାବଧାନ । ନ ହର କାହାରି ଗୋଧନ ॥
 ଗୋପ କହଇ ବାରବାର । ଏ କଥା ସବେ ହେତୁ କର ॥
 ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ ମାତାତ୍ମ୍ୟ ମହାଭାରତାନ୍ତର୍ଗତ ଆନୁଶାସନକେ ପ୍ରବର୍ଣ୍ଣି
 ଗୋ ହରଣ ପାପ କଥନେ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶିଷ୍ୟ ଉବାଚ

.ଶ୍ରେ ମୁନି କର ଅନୁରୂପ । ଆବର ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟ କହ ॥
 ଶ୍ଯାସ୍ତ୍ର କହିଲେ ଧର୍ମସୁତେ । ଗୋ ଦାନେ ପୁଣ୍ୟ ହୁଏ ଯେତେ ॥
 ଗୋ ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅପାର । ଗୋ ଅପହାରେ ପାପ ଘୋର ॥
 ମାସ କହ ହେ ଗୁରୁଦେବ । କହିଲୁ କିଏ ଅନୁରବ ॥
 କେ ଅବା ଦେଖିଲୁ ନୟନେ । ମିଳେ ଯେ ଶ୍ରେଣ ଧେନୁ ଦାନେ ॥
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରକାଶ । ଜନ୍ମିବ ଯହିଁରେ ବିଶ୍ୱାସ ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଭୁମ୍ଭୁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର । ଦେଇଅଛନ୍ତି ଶ୍ଯାସ୍ତ୍ର ଗାର ॥
 ବୈଦିକ ଯୁଗର କାହାଣୀ । ଯାହା କହିଲେ ଶ୍ଯାସ୍ତ୍ର ଜ୍ଞାନ ॥
 ଶୁଣ ଏବେ ସେ ଇତିହାସ । ଭୂତିବ ମନୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ॥
 ଥିଲେ ପୃଥିବୀ ଉଦ୍ଦାଳକ । ରୁଷି ସୁଜ୍ଞାନୀ ସୁବିବେକ ॥
 ପୃଥ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱଜିତ । ସକଳ ଲୋକରେ ବିଦିତ ॥
 କଲେ ସେ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଦେଲେ ବହୁତ ଧେନୁଦାନ ॥
 ତାଙ୍କର ପୃଥ ନବିକେତ । ଗୋ ଦାନ କାଳେ ଉପଗତ ॥
 ପିତାଙ୍କୁ ପରାରେ ନନ୍ଦନ । ମତେ କାହାକୁ ଦେବ ଦାନ ॥
 କର୍ମରେ ଥିବାରୁ ନିୟୁକ୍ତ । ବିରକ୍ତ ହେଲେ ବିଶ୍ୱଜିତ ॥
 କହିଲେ ତତେ ଦେବ ଯମେ । କହନ୍ତେ ଏହା ମତିଭ୍ରମେ ॥
 ସେ ପୃଥ ଗଲ ଯମପୁର । ରହିଲ ନିର୍ଜୀବ ଶରୀର ॥
 ପଡ଼ିଲ ଶବ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ । ପୁଣି ତନି କି ଭୁବିଗନେ ॥
 ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲ ନନ୍ଦନ । ହେଲ ସେ ଶବ ସତେଜନ ॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ସହ ନମିଲ ପିତାପ୍ରଦେ	। ଆନନ୍ଦେ ଭକ୍ତି ଗଦଗଦେ	॥
ସକଳେ ଦେଖି ଆଚମ୍ବିତ	। ପିତା ହୋଇଲେ ଦରଶିତ	॥
ଦରିଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ହସ ବଞ୍ଚି	। ପାଇଣ ହୁଅଇ ଉଷର	॥
ପିତା ହୋଇଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ	। କହିଲେ ମୋର ବହୁ ପୁଣ୍ୟ	॥
କହନ୍ତି ପୁଣେ ପରଶଂସି	। ତୁ ନୋହୁ ବାରୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ	॥
ନବ ଜନମ ଦେବ ବଳେ	। ପାଇଲୁ ନିଜ କର୍ମଫଳେ	॥
କହ ତନୟ ଫେଡ଼ି ମୋରେ	। କସ ଦେଖିଲୁ ମୃତ୍ୟୁପୁରେ	॥
କପରି କର୍ମଫଳ ନରେ	। ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯାଇ ଯମପୁରେ	॥
ପିତା ବଚନେ ଯୋଡ଼ି କର	। ସେ ପୁଅ ଦିଅଇ ଉତ୍ତର	॥
ଦେ ପିତା, ଅନ୍ୟ ରୁଷିଗଣେ	। ଯାହା ମୁଁ ଦେଖିଲି ନୟନେ	॥
ଏଠାରୁ ଯାଇ ଯମପୁର	। ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଚମତ୍ତର	॥
ମତେ ଦେଖିଣ ଜନ୍ମଗଣ	। କଲେ ବହୁତ ସନମାନ	॥
କହିଲି ତାଙ୍କୁ ସବିନୟେ	। ସଦୟ ହୁଅ ଯମରାଜେ	॥
ଆସିଛି ତବ ସନ୍ନିଧାନ	। ଆଦେଶ ମୋ ବହିତ ସ୍ଥାନ	॥
ଯମ କହିଲେ ଯାଅ ଫେରି	। ତୁମ୍ଭ ଆୟୁଷ ନାହିଁ ପୁର	॥
ପିତା ଆଦେଶ ଯମପୁର	। ଦେଖିଛ ଏବେ ଯାଅ ଘର	॥
ସେ ରୁଷି ଅନଳ ସମାନ	। କଲେ ଯା ମୁଖେ ଉଚ୍ଚାରଣ	॥
ଅନ୍ୟଥା ନୁହେଁ ସେ ବଚନ	। ତେଣୁ ଆସିଛ ମୋ ଭବନ	॥
ତୁମ୍ଭକୁ ନ ଦେଖି ପିଅର	। ଶୋକରେ ଅଛନ୍ତି କାତର	॥
ତୁଳିତେ ଯାଅ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର	। ପ୍ରମି ପିତାଙ୍କ ଛାମୁରେ	॥
ଆପଣ ଅତିଥି ମୋ ଦ୍ଵାରେ	। ପୁଣିବ ମୁଁ କି ଉପହାରେ	॥
ଯେ ବର ତୁମ୍ଭ ଛାଡ଼ା ମାଗ	। ଦେବ ମୁଁ ଏବେ ମହାଶଗ	॥
ଯମର ଶୁଣି ଏ ଉଚ୍ଚତି	। କହିଲି ଦେବ ଜନ୍ମପତି	॥
ପିତୃ ଆଦେଶେ ଏତେ ଦୂରେ	। ଆସିଛି ମୁହିଁ ତବ ପୁର	॥
ଏଠକୁ ଆସି କେହି ପ୍ରାଣୀ	। ନ ଫେରଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ପୁଣି	॥
ହେଁ ପୁକୁତବେଳେ ନରେ	। ବସନ୍ତ ଆସିଣ ଏ ପୁର	॥

ସ୍ବକୃତ ପଂକ ଯେ ଯେ ଲେକେ । ବସନ୍ତ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ବଶୋକେ ॥	
ସେସବୁ ମୋତେ ଦୟା କର । ଦେଖାଅ ଯମ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥	
ହେଁ ସେ ଯମ ଦିବ୍ୟଦାନେ । ବସାଇ ମତେ ନାନାହାନେ ॥	
ଦେଖାଇ ବୁଲାଇଲେ ପୁର । ଅତି ଅଭିମାନ ମନୋହର ॥	
ସୁଦିବ୍ୟ ଶୁଭ ନିଜେତନ । ଅତି ବିବିଧ ସୁଗଠନ ॥	
ଶୋଭିବ ଅଶେଷ ରତନେ । ଖଟିବ ଅପବିତ୍ର ଯତନେ ॥	
ଶୁଭ୍ର ଶତଦ ତନ୍ମୁ ସମ । ରୂପ ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ମନୋରମ ॥	
ଅତି ପଦ୍ମେ ଉଚ୍ଚ ପୁର । ବରଜେ କଳିଣୀ ନୃପୁର ॥	
ଅଟି ନ ଉପରେ ଅଟାଳି । ଉଠିଛି ଉଦୟ ନୁହେଁ କଳି ॥	
ପୁର ମଧ୍ୟରେ ଶୋଭାବନ । ସରଜ ଶେଳ କାନନ ॥	
ବହଇ ସୁନର୍ମଳ ଝର । ବରଜେ କାହିଁ ସବେବର ॥	
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଜତେ ଜଡ଼ିତ । ଶୋଭେ ତୋରଣ ଶତ ଶତ ॥	
ସେ ପୁର ଯେତେ ବସୁନ୍ତର । ରଜେ ଶେଷେ ପ୍ରଭାମୟ ॥	
ବାଳାର୍କ କନକ ରେଣୁ । ରଞ୍ଜିତ ଦିଶନ୍ତି ଯେସାନ ॥	
ଧନ୍ୟ କୋମଳ ସୁବସନ । ମଣ୍ଡିଛି ବିବିଧ ଆସନ ॥	
ବିବିଧ ରସ ଭସି ଶୋଭେ । ଶରଳ ଶିଖର ବରଜେ ॥	
ଲତା ପାଦପେ ପାଏ ଶୋଭା । ରସଲତା ମନୋହର ॥	
ସୁଗନ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ସୁମନ । ପୁଟଇ ନିତି ଅଶଗନ ॥	
ବହଇ ଦୁର୍ଗଧ ଦଧି ଧାର । କେ ସୁଖ୍ୟା କରବ ତାହାର ॥	
ପଥେ ଶୁଭଇ ନାନା ଯାନ । ସୁନ୍ଦର ସ୍ୟନ୍ତନ ବିମାନ ॥	
ସୁରଭ ଶୀତଳ ସମୀର । ବହେ ସେ ପୁରେ ନିରନ୍ତର ॥	
ନ ଲଗେ ତହିଁ ଦେହ ନାହିଁ । ପ୍ରକାଶେ ଆସନ ସୁଗାନ୍ଧ ॥	
ଦେଖି ସେ ପୁର ଅଦଭୁତ । ହେଲି ମୁଁ ମନେ କୁତୁହଳ ॥	
ପୁଛୁଲି ତହୁଁ ଯମଦେବେ । ହେ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ କହ ଏବେ ॥	
ପୁଛୁଲି ତହୁଁ ଯମଦେବେ । ହେ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ କହ ଏବେ ॥	
ଏ ଯେତେ ସରିତ ନିର୍ଭର । ବହଇ ଯହିଁ ନିରନ୍ତର ॥	

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ମଧୁର ଦୁର୍ଗଧ ଦଧିଧାର । ପାମୟ ବିବଧ ପ୍ରକାର ॥
 ଶିର ସମ ଏ ପୁରପନ୍ଥ । ପୁରନ୍ତୁ ଯହିଁ ପୁଣ ଶାନ୍ତି ॥
 ଏ ସବୁ କାହା ଉପଶ୍ରେଣେ । ସଜ୍ଜିତ ଏତେ ଉପଯୋଗେ ॥
 ଯମ କହିଲେ ପୁଣ୍ୟଫଳେ । ଭୋଗନ୍ତୁ ପ୍ରାଣୀ ଏ ସକଳେ ॥
 ଗୋ-ସେବା କରଇ ଯେ ନିତି । ଗୋ-ଦାନ କରେ ବହୁ ପ୍ରୀତି ॥
 କି ଅବା ଉପଯୁକ୍ତ ଜନେ । ତୋଷଇ ଗୋରସ ଭୋଜନେ ॥
 ମୋ ପୁରେ ଆସିଲେ ସେ ନର । କରେ ଏ ସବୁ ଅଧିକାର ॥
 ବହୁ ସଦୃଶ ବର୍ଷାଯାଏ । ସଂକ୍ଷେପେ ଏ ପୁରେ ସେ ରହେ ॥
 ଗୋ-ସେବା ଗୋ-ଦାନ ସମାନ । ପୁଣ୍ୟ ସୁକୁଚ ନାହିଁ ଆନ ॥
 କରଇ ଗୋ-ଦାନେ କି ଫଳ । ସେ ପୁଣି କହିଲେ ସକଳ ॥
 ଗୋ-ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିପ୍ରାଣ । କହିଲେ ଯମ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
 ଦେଖିସାରି ସେ ଦିବ୍ୟ ପୁର । ନ ଗଲି ମୁଁ ଅଧିକ ଦୂର ॥
 ଯମକ ତହୁଁ ପାଇ ଲାଜ । ଆସିଲି ତବ ସନ୍ନିଧାନ ॥
 ସେ ରାତି ଶୁଣି ଏ ସମ୍ବାଦ । ପୁସକୁ ଦେଲେ ଧନ୍ୟବାଦ ॥
 କଲେ ବହୁତ ଧେନୁଦାନ । ଅନ୍ତେ ଲଭିଲେ ଏହି ସ୍ଥାନ ॥

ଗୁରୁ ଉକାଚ

ଭୀଷ୍ମକ ତହୁଁ ଏ ଆଶ୍ୟାନ । ଶୁଣି ସେ ପାଣ୍ଡବ ପ୍ରଧାନ ॥
 ହୋଇଲେ କୁଷ୍ଠ ପୁଲକିତ । ଗୋ ଦାନେ ବଳାଇଲେ ଚିତ୍ତ ॥
 ହେ ବ୍ରହ୍ମରାଷି ସତ୍ୟବ୍ରତ । ପରୁର ଏ ପୁଣ୍ୟ ଚରଣ ॥
 ଶୁଣିଲୁ ବିଶ୍ୱକାସୀ ଜନ । କରନ୍ତୁ ସଦା ଗୋ ପାଳନ ॥
 ଦିଅନ୍ତୁ ସାଦରେ ଗୋ-ଦାନ । ଗୋପର ଏହି ନିବେଦନ ॥
 ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମହାଭାରତାନ୍ତର୍ଗତେ ଅନୁଶାସନକେ ପଞ୍ଚଶି
 ପିତୃ ସମୀପେ ନବିକେତା ଗୋ-ପ୍ରଦାନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳ
 ବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଦଶମୋଧ୍ୟାୟଃ

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧର୍ମ ସୁତ   । ହୋଇଲେ ଅତି ହରଷିତ   ॥
 ଶୁଷ୍କକୁ କରି ନମସ୍କାର   । କହନ୍ତି ବଚନ ମଧୁର   ॥

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ଗଣିକ୍ରମାରେ ସମବାଣୀ   । କୃତାର୍ଥ ହୋଇଲି ମୁଁ ଶୁଣି   ॥
 ଅଜ୍ଞାତ ଅରୋଧ୍ୟ ଲଗି   । ନୃଗ ହୋଇଲେ ଦୁଃଖୀଣୀ   ॥
 କିନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ପିତାମହ   । ତଥାପି ରହୁଛି ସଦେହ   ॥
 ଗୋଲୋକ ପ୍ରତି ମୋ ସଂଶୟ   । ତୁଟାଅ ହୃଦୁଁ ମହାଶୟ   ॥
 ଗୋ-ଦାନ ପ୍ରଣ୍ୟ ଫଳେ ନର   । ବସନ୍ତି ଯହିଁ ନରନର   ॥
 ସେ ଲୋକ ତହିଁ ସବିସ୍ତର   । କହ ହେ କୁରୁ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର   ॥

ଶୁଷ୍କ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ପୁତ୍ର ଇତିହାସ   । ଯେଣେ ତୁଟିବ ଅବଶ୍ୟାସ   ॥
 ବ୍ରହ୍ମାକୁ ଭୟ ଯେ ବୁଝନ୍ତି   । ସୃଷ୍ଟିଲେ, କହେଁ ଶୁଣ ତାତ   ॥

ଭୟ ଉବାଚ

ହେ ବ୍ରହ୍ମାଲୋକ ପିତାମହ   । ମନେ ମୋ ଲଗଇ ସଦେହ   ॥
 ଦେଖେ ମୁଁ ଗୋଲୋକନବାସୀ   । ନିନ୍ଦଣ ସ୍ବର୍ଗ ସୁଖବାସୀ   ॥
 ଯାଆନ୍ତି ସ୍ବର୍ଗଲୋକ ପରେ   । ତେଣୁ ସଂଶୟ ମୋ ମନରେ   ॥
 କାହିଁ ଗୋଲୋକ କି ଆକାର   । ଗୋ-ଦାନେ ଯହିଁ ଯାଏ ନର   ॥
 କି ଶୁଣ କି ଲକ୍ଷଣ ତାର   । ମିଳେ ବା ଫଳ କି ପ୍ରକାର   ॥

ଗୋ-ମାତ୍ର ମ୍ୟ

କମର ସେ ଲୋକ ପ୍ରାପକ   । ଚର୍ଚ୍ଚି ବା କ ପରମ ଗତି   ॥
 ଏ ସବ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଗବାନ   । କେ ଜାଣି ତୁମ୍ଭ ଚର୍ଚ୍ଚି ଆନ   ॥
 କର ମୋଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ   । ସଦୟେ ସବ ଚର୍ଚ୍ଚି କହ   ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ହେ ଇନ୍ଦ୍ର, ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ଧନ୍ୟ   । କିଏ ବା ତୁମ୍ଭ ବିନା ଅନ୍ୟ   ॥
 ପୂଜିବ ଗୋଲୋକ ସମ୍ପାଦ   । ତୁମ୍ଭକୁ ଶତ ଧନ୍ୟବାଦ   ॥
 ଅଛି ହେ ଇନ୍ଦ୍ର, ବଡ଼ ଲୋକ   । ଯହିଁ ନ ଲାଗେ ଦୁଃଖଶୋକ   ॥
 ସେସବୁ ତୁମ୍ଭକୁ ଅଜଣା   । ଯହିଁ ଅମଳ ଦେବେ ବଣା   ॥
 ସେସବୁ ଗୋଚର ମୋହରୀ   । ଆବର ପବିତ୍ରତା ନାଶ   ॥
 ନ ଜାଣେ ପବିତ୍ର ଯେ ଆନ   । ସେ ଜାଣେ ସେ ଲୋକ ସମ୍ପାଦ   ॥
 ଯହିଁ ପୁରୁଷ ଉପାଶ   । କରନ୍ତି ସ୍ୱଦେହେ ରମନ   ॥
 ନିର୍ମଳ ମନେ ଯୋଗ ସାଧୁ   । ଯୋଗିଏ କରଣ ସମାଧୁ   ॥
 ଯାନ୍ତି ଯେ ଲୋକେ ତେଜ ଅଙ୍ଗ   । ଶୁଣ ହେ ସେ ଲୋକ ପ୍ରସଙ୍ଗ   ॥
 କାଳର ଚର୍ଚ୍ଚି ନାହିଁ ଗତି   । ପ୍ରକାଶେ ନାହିଁ ଅଗ୍ନିଜ୍ୟୋତି   ॥
 ନାହିଁ ଜରର ଆଶମଣ   । ନାହିଁ କିଛିହିଁ ଅକଲ୍ୟାଣ   ॥
 କି ଅବା ଆଧିକ୍ୟାଧି ଦୋଷ   । ନ ଲାଗେ ଯହିଁ ଶ୍ରମକ୍ଳେଶ   ॥
 ଯେ ଯାହା ବାଞ୍ଛେ ହୃଦଗତେ   । ସେ ତାହା ଲଭଇ ତୁରନ୍ତେ   ॥
 ପବିତ୍ର ଗୋଲୋକ ନିବାସୀ   । ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସବ ପୁଷ୍ପଗଣି   ॥
 କରନ୍ତି ସୁକ୍ଷ୍ମେ ବିହାର   । ଭୋଗନ୍ତି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଅପାର   ॥
 ଶୋଭଇ ଚର୍ଚ୍ଚି ସର୍ବେବର   । ସରିତ ବାମ୍ଫି ମନୋହର   ॥
 ବିବିଧ ବନ ପଲ୍ଲବିତ   । ଗୁଡ଼ ପବନ ଅଗଣିତ   ॥
 ମନୋଜ୍ଞ ବ୍ରହ୍ମା ଯେତେ ଯହିଁ   । ସକଳ ପୁରୁଷକୁ ଚର୍ଚ୍ଚି   ॥
 ଏପରି ବିପୁଳ ବିଭବ   । ଅପର ଲୋକେ ଅସମ୍ଭବ   ॥
 ଗୁରୁବ୍ରହ୍ମା ଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତ   । ଯେ ଅହଂକାର ଛାଡ଼ନ୍ତି   ॥

ଯେ ଜନ ମାତା ପିତା ଭକ୍ତ । ଆଶ୍ୱରଣୀଳ ସତ୍ୟଯୁକ୍ତ ॥
 କରେ ଯେ ନିତି ଗୋ-ପାଳନ । ଗୋ-ହୃଦେ ବ୍ୟସ୍ତ କରେ ଧନ ॥
 ଭୂମି ଯେ ଖଞ୍ଜଇ ଗୋ-ଚରେ । ଏମନ୍ତ ଜନ ମେବେ ମରେ ॥
 ଗୋ ଲୋକେ ପାଏ ସେ ସତ୍ୟର । ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ସୁଖ ନିରନ୍ତର ॥
 ଶୁଣ ହେ ଏବେ ଶରୀପତି । ଗୋ ଦାନେ ମିଳଇ ଯେ ଗତି ॥
 ଯେ ନିଜ ଧର୍ମାର୍ଜ୍ଜିତ ଧନେ । କଣିଶ ଧେନୁ ଦିଏ ଦାନେ ॥
 ଅନ୍ଧସ୍ତ ଲୋକ ତାକୁ ମିଳେ । ଗୋଲୋକେ ବସେ କାଳେ କାଳେ ॥
 ଯେ ଦାନ ନେଇ ଦିଏ ଦାନ । ତାହାର ସବୁ ପରେ ପ୍ରାଣ ॥
 ଗୋ ପ୍ରତି ନ ପାଞ୍ଚେ ଯେ ଦ୍ରୋହ । ଦେଖାଏ ନାନାଦ୍ରବେ ସ୍ନେହ ॥
 ଜୀବିକା ଶୁଦ୍ଧ ଆଚରଣେ । ଚଳାଏ ନିତ୍ୟ ଗୋ ପାଳନେ ॥
 ଗୋରୁକୁ ଦିଏ ଜଳ, ଦାସ । ପାଏ ସେ ଗୋଲୋକେ ନିବାସ ॥
 ସଦୃଶେ ଗୋ ଦାନର ଫଳ । ଲଭେ ସେ ଲୋକେ ଚରକାଳ ॥
 ଯେ କ୍ଷମାଶୀଳ ଦୟାବନ୍ତ । ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନୁରକ୍ତ ॥
 ସେ ଯେବେ ନିର୍ମଳ ଅନ୍ତରେ । ସୁପାତେ ଧେନୁ ଦାନ କରେ ॥
 ଲଭଇ ଗୁଣସ୍ୱୟ ଫଳ । ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ସୁଖ ସୁନିର୍ମଳ ॥
 ଯେ ଆଗେ ନ କର ଶ୍ରେକ୍ଷଣ । ଗୋରୁକୁ ଦିଏ ଜଳ ତୁଣ ॥
 ସବଦା କହେ ସତ୍ୟ କଥା । ନ ଦିଏ କାହା ମନେ ବ୍ୟଥା ॥
 ତା ବାଞ୍ଛା ପୂରେ କରଷକେ । କେବେ ସେ ନ ପଡ଼ଇ ଶୋକେ ॥
 ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ ଖାଇ । ଧନ ରଖି ଯେ କଣେ ଗାଈ ॥
 ପାଳେ ଯେ ଗାଈ କି ଆଦରେ । ସେ ପାଏ ସୁଖ ଏ ସଂସାରେ ॥
 ସେ ପୁଣି କଲେ ଧେନୁଦାନ । ଲଭଇ ଅଶେଷ ସୁପୁଣ୍ୟ ॥
 ପରଲୋକରେ ପାଏ ଗତି । ଜାଣ ନିଶ୍ଚୟ ଶରୀପତି ॥
 ସେ ଗୋରୁ ଦେହେ ଲୋମ ଯେତେ । ତେତିକ ବର୍ଷ ପରିକ୍ରମେ ॥
 ଗୋଲୋକେ କରଇ ବିହାର । କି ଭାଗ୍ୟ କହିବ ତାହାର ॥
 ଯିବିବି ବଞ୍ଚି ଜଳପାନେ । ଶୋଇ ନେବଳ ଭୁଣପୁନେ ॥
 କଲେ ସବୁଥା ଧେନୁଦାନ । ବାଞ୍ଛଣ ଭଞ୍ଜନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ଶୁଭ୍ର ସକଳ ସଦାଶୁଭ୍ର । ସୁଜ୍ଞାନ ପର ଉପକାଶ ॥
 ସେ ଦାତା ପୂର୍ଣ୍ଣପୁରେ ଯାଏ । ତହିଁ ଅଶେଷ ପୂଜା ପାଏ ॥
 ଫଳ ବଢ଼ିବା ସମୟେ । ବଳଦ ଯେ କରଇ ଦତ୍ତ ॥
 ଯେ ଫଳ ଦଣ୍ଡ ଥେନୁ ଦାନେ । ତାହାର ଫଳ ସେ ପ୍ରମାଣେ ॥
 ଦୁର୍ଭିକ୍ଷେ ଅନାବୁଷ୍ଟି କାଳେ । ଗୋରୁକୁ ଖୁଆଇ ଯେ ପାଳେ ॥
 ସେ ଅଶ୍ରମେଧ ଫଳ ଲଭେ । ଏ ଲୋକେ ରହେ ଗଉରବେ ॥
 ବାଞ୍ଛେ ଯା ମରଣ ମେୟେ । ସେ ଲୋକେ ତାହା ସବୁ ପାଏ ॥
 ବିକ୍ରୟ ଲୋକେ ଶ୍ରେଣ ନାନା । ଯାହା ତା ହୃଦୟ କାମନା ॥
 ମିଳେ ତା ସବୁ ଅନାୟାସେ । ଦେବତା ଲୋକରେ ବିଳସେ ॥
 ଗୋ ଦାନ ଫଳ ଏହିପରି । କହିବ କେତେ ବା ଆଦୁର ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଇନ୍ଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଏ ସମ୍ପାଦ । ଶୁଣିଲେ ନ ପଡ଼େ ପ୍ରମାଦ ॥
 ନେତ୍ର ଶିଷ୍ୟ ଲୋକରେ ପ୍ରସ୍ତର । କର ଏ ଶୁଭ୍ର ସମାବୃତ ॥
 ଦୋଇଲେ ଗୋ-ଜାତି ଉନ୍ନତ । ମେଣ୍ଟିବ ଲୋକଙ୍କ ଦୁର୍ଗତ ॥
 ଭୁମ୍ଭର ଏଣେ ହେବ ଯଶ । ଭଣେ ଅଧମ ଗୋପ ଦାସ ॥

ତେ ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ମହାଶ୍ରବତାନ୍ତର୍ଗତେ ଆଦୁଶାସନକେ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ
 ଇନ୍ଦ୍ରବ୍ରହ୍ମା ସମ୍ପାଦେ ଗୋଲୋକ ବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ
 ଏକାଦଶୋଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ଵାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶ୍ଳୋକ ଉକାତ

ବ୍ରହ୍ମା ବଚନେ ତୁଷ୍ଟ ଅତି	। ହୋଇଲେ ଦେବ ଶରୀପତି ॥
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି କରଣ ଆରତ	। କହ ହେ ଲୋକ ପିତାମହ ॥
ଯେ ଜାଣି ଶ୍ରେଣ କଲେ ଗାଈ	। କବା ବିଚାର ଧନ ଗାଇ ॥
ଦିଅଇ ଦାତୁକେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ	। କି ଅବା ନିଜେ ମାଂସ ଖାଏ ॥
ଏ ସବୁ ପାଆନ୍ତି କି ଗତି	। କହ ସଦୟ ବେଦପତି ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଉକାତ

ଭିକ୍ଷାର୍ଥେ କବା ବିନି ପାଇଁ	। ଯେ ଶ୍ରେଣ କରେ ଗୋରୁ ଗାଈ ॥
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାନ ନେବା ଆଶେ	। କବା ବିଷୟ ଲାଗି ହିଂସା ॥
ଅଥବା ନିଜେ ଖାଏ ମାଂସ	। ଶୁଣି ଏ ସଭାଙ୍କର ଦୋଷ ॥
ଯେ ଗୋରୁ କାଟି ବିକେ ମାଂସ	। କି ଅବା ନିଜେ କରେ ଗ୍ରାସ ॥
ଦାତକେ ଯେ ଦିଏ ସଦାୟ	। ଏ ସବେ ଭଜନ୍ତି ନରପୁ ॥
ଗୋରୁ ଦେହରେ ଶ୍ଵେତ ଯେତେ	। ତେତିକ ବର୍ଷ ପରିପନ୍ଥେ ॥
ଦୁପ୍ତର ନରକେ ମଜ୍ଜନ୍ତି	। ଅସତ୍ୟ ଯାତନା ଶ୍ରେୟନ୍ତି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଜ୍ଞେ କଲେ ଦାତ	। ହୁଏ ଯେ ଦୋଷ ପରିହର ॥
ଗୋ-ଅପହାର ବା ବିଷୟେ	। ସେ ଦୋଷ ଘଟଇ ନିଶ୍ଚୟେ ॥
ଦାତକେ ଯେ କରେ ବିଷୟ	। ତାହାର ବଂଶ ଯାଏ କ୍ଷୟ ॥
ନିଜେ ଶ୍ରେୟ ନର୍ଦ୍ଦେ ଲୋଣ	। ଲୋକେ ପ୍ରକଟେ ଅପରାଧ ॥
ଯେ ଖାଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାଈ ଦୁଧ	। ହୁଏ ତା ହୃଦୟ ଅଶୁଦ୍ଧ ॥

ଗୋ-ମାତାମୁଖ୍ୟ

ସେ କରେ ଗୋ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ	। ତ ଅବା ସତ୍ୟ ସ୍ବରପାନ	୫
ଯେ ଗୋରୁ ମାରେ ଦେଇ ବିଷ	। ଖାଇବ ବୋଲି ତାର ମାଂସ	॥
କବା କହିବ ତାର ଦୋଷ	। ଯିପୁରେ ନାହିଁ କାର ବାସ	॥
ନିଜେ ମରଇ ବଣ ମାରେ	। ପଡ଼େ ନରକ ମହାଦୋରେ	॥
ଅନ୍ୟର ନୋରୁ ଅମଦର	। ଯେ ବିପ୍ରେ ଦିଏ ଦାନ କରି	॥
ସେ ଦାନେ ଫଳ ବିପତ୍ତ	। ଦାତାର ଅଶେଷ ଦୁରତ	॥
ସୁକୁଚ ଯେତେ ଶୁଦ୍ଧଦାନେ	। ଏଥୁ ଦୁଷ୍ଟ ଯେ ପ୍ରମାଣେ	॥
ଦାତାର ମତ ଅପରାଧେ	। ଗ୍ରହତା ପଡ଼ଇ ବିପଦେ	॥
ଗ୍ରହତା ବିପଦ କାରଣ	। ଦାତାର ଦୋଷ ଦୁର୍ବରୁଣ	॥
ଦେ ସୁଧର୍ଷିର ଧର୍ମସୁଚ	। କହିଲି ମୁଁ ଯେ ଏ ବୃହନ୍	॥
ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଥମେ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଗେ	। କହିଲି ଏହା ଅନୁଗ୍ରାଣେ	॥
ଇନ୍ଦ୍ର, କହିଲେ ଦଶରଥେ	। ସେ ପୁଣି ନିଜ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତେ	॥
ଶ୍ରୀରାମ କହିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ	। ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତହୁଁ ମୁନିଗଣେ	॥
ଶ୍ରୀଣିଳେ ରାମ ବନବାସେ	। ଏ ରୂପେ ଜଗତେ ପ୍ରକାଶେ	॥
ଧାର୍ମିକ ରଜା ରୁଷିଗଣ	। ପାଳନ୍ତି ସଦା ଏ ବ୍ୟାଧାନ	॥
ଆରୂର୍ଥ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ଏ ଚରିତ	। ଶୁଣିଛୁ ଜାଣ ପାଣ୍ଡୁ ସୁତ	॥
ବିଚକ୍ଷ ବାସବ ଯମାଦ	। ଶୁଣିଲେ ତୁଟଇ ପ୍ରମାଦ	॥
ପତି ଶୁଣାଏ ଯେହୁ ଆନେ	। ଗୋ-ଦାନେ ଶ୍ରୀରାମ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ ॥	
ସେ ପାଏ ଦେବଲୋକ ଗତି	। କହି ଅଛନ୍ତି ବେଦପତି	॥
ଗୁରୁ କହନ୍ତି ଶିଷ୍ୟ ଗୁହ୍ୟ	। ଶୁଣାଅ ଏହା ଲୋକେ ଯାଇ	॥
କେହି ନ ହରୁ ଅନ୍ୟ ଗାଈ	। ନ ବକୁ କେହି ଧନ ପାଇ	॥
ନ ମାରୁ କେହି ଦେଇ ବିଷ	। ନ ଖାଉ କେହି ଗୋରୁମାଂସ	॥
ଦାଉକେ ଗୁଡ଼ନ୍ତୁ ବେଉସା	। ଆସିବ ଦେଶେ ଭଲ ଦଶା	॥
ଗା-ହିତେ ଜଗତ କଲ୍ୟାଣ	। ଗୋ-ଜାତି ମାନବର ପ୍ରାଣ	॥

ବୁଝି ଦେ ଏହା ସବଜନ । କରଇ ଗୋପ ନବେଦନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ ମାତାତ୍ମ୍ୟ ମହାଭାରତାନ୍ତର୍ଗତେ ଅନୁଶାସନକେ ପଞ୍ଚଶି
ଗୋ-ଦରଶ ଗୋ-ମାଂସ ଭକ୍ଷଣାଦି ପାପଫଳ କଥନେ
ନାମ ଦ୍ଵାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଗୋ-ଦାନ ବିଧାନ ବସ୍ତାରି	। କହିଲେ ଶୁଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଦେବ	॥
କି ଉଲି ଧେନୁ ଦେବ ଦାନ	। ଥିବ ତାର କି ଚିହ୍ନମାନ	॥
ଦାନ ପୂର୍ବରୁ କି କି ବିଧି	। ପାଳିଲେ ହୁଏ ସବ ପିତ	॥
ଦାନେ ଦକ୍ଷିଣା ପରିମାଣ	। ଦାନର ପାପ କାଳ ସ୍ଥାନ	॥
ଏ ସବ ବେଷୟ ବିଶେଷେ	। ଶୁଣିଲେ ପାର୍ଥ ମନତୋଷେ	॥
ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏ ବିଧାନ	। କହିବ ତୁମ୍ଭେ ଅନୁଷ୍ଠାନ	॥
ସେ ସବ ଧ୍ୟେ ହି ପ୍ରାପକ	। କହିବାକୁ ମୋ ନାହିଁ ବେଳ	॥
କହିବା ପ୍ର-ପ୍ରାଜନ କିସ	। ଯହିଁ ଗୋରୁକୁ ଦେଇ ବିଷ	॥
ମାରନ୍ତି ଧନ ଆଶେ ଲୋକ	। ଯହିଁ ଗୋମାଂସ ଖାନ୍ତି ଥୋକେ ॥	
କଂସାଇ ତହୁଁ ପାଇ ଧନ	। ଯହିଁ ଗୋ-ବିହିଁ କରେ ଜନ ॥	
ଯହିଁ ଗୋତରେ ହୁଏ ଗୁପ୍ତ	। ଗୋରୁକୁ ନ ମିଳଇ ଦାସ ॥	
ଗୋ-ଦାନେ ବିଧାନ ବର୍ଣ୍ଣନ	। କରବି ତହିଁ କି କାରଣ ॥	
ଆଗେ ଗୋ-ଜାତି ପ୍ରାଣେ ରହୁ	। ସ୍ମରଇ ଦାସ ପାଣି ପାଉ ॥	

ଶିଷ୍ୟ ଉକ୍ତାବ

ଗୋ-ଜାତି ମାତାତ୍ମ୍ୟ ଶ୍ରବଣେ । ତୃପତି ନ ଆସେ ମୋ ମନେ ॥
 ଗୋ-ଦାନ ବିଧାନ ପ୍ରସଙ୍ଗ । ଉପବାସାଦି ପଦ ରଙ୍ଗ ॥
 ନାହିଁ ମୋହର ପ୍ରୟୋଜନ । କିନ୍ତୁ କହ ହେ ତପୋଧନ ॥
 ପୁରାଣ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ । ରହିଛି ଯାହାକର ଯଶ ॥
 କିଏ ସେ ଗୋପ୍ରଦାନ ପ୍ରାଣେ । କର୍ତ୍ତା ରଖିଲେ ମହାବଳେ ॥

ଗୁରୁ ଉକ୍ତାବ

ହେ ବ୍ରହ୍ମରାଜ ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ । କଲ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଚରଣେ ॥
 ଅନେକ ରାଜ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ । ଗୋ-ଦାନେ ରଖିଛନ୍ତି କର୍ତ୍ତା ॥
 ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ବହୁ ନାମ । କହିଲେ ଭୀଷ୍ମ ପତ୍ୟକାମ ॥
 ଶ୍ରୀରାମ ଦଶରଥ ପୁତ୍ର । ମାନୁଷାକା ନୈଷଧ ଭରତ ॥
 ସୋମକ ଉଶୀନର ନୃପ । ଯଉବନାଶୁ ମହାଭାଗ ॥
 ଦିଲ୍ଲୀପ ପୁଣି ରାଣୀରଥ । ଆବର ପୁରୁରବା ଖ୍ୟାତ ॥
 ଏ ଆଦି ଯେତେ ମହାରାଜା । ପାଳିଲେ ସୁଖେ ଜନପ୍ରଜା ॥
 ସକଳେ ଥିଲେ ଗୋ-ରକ୍ଷକ । ସୁଦକ୍ଷ ଯଶସ୍ବୀ ଧାର୍ମିକ ॥
 କଲେ ବହୁତ ଧେନୁ ଦାନ । ପାଳିଲେ ଅକ୍ଷୟ ସମ୍ଭାନ ॥
 ସେ ପଦ୍ମ ରାଜାଙ୍କ ଶାସନେ । ସୁଖରେ ଥିଲେ ପ୍ରଜାଗଣେ ॥
 ଗୋଧନେ ପରିଥିଲୁ ଦେଶ । ପାଉ ନ ଥିଲେ ଲୋକେ କ୍ଳେଶ ॥
 ଗୋଚର ଥିଲୁ ସୁବିସ୍ତର । ନ ଥିଲୁ ବହୁ କର-ଗର ॥
 ରାଜାଙ୍କ ସୁଶାସନ ଯୋଗେ । ପ୍ରଜାଏ ଥିଲେ ମହାଶ୍ରେଣେ ॥
 କବି ସନ୍ତକ ଗୋ-ପାଳନ । ଲଭିଲେ ସୁଖ ମାନ ଧନ ॥
 ପ୍ରଜା ପୂଣ୍ୟରେ ଲଭୁ ପୂଣ୍ୟ । ରଜା ଦିଗୁଣେ ହେଲେ ଧନ୍ୟ ॥
 ସେ ସବେ ଗଲେ ସ୍ବର୍ଗପୃଷ୍ଠେ । ଯଶଃ ରଖିଣ ଏ ଶ୍ରୀପାରେ ॥

ଗୋମାହାତ୍ୟ

ସେ ରାଜାଗଣେ ଚରିତ	। ପଦ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇତିବୃତ୍ତି	॥
ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର	। ଶ୍ରୀଶିଖ ମନେ କଲେ ପ୍ରିୟ	॥
ପାଳିବେ ଗୋ-ରକ୍ଷଣ ବ୍ରତ	। ହେବ ଯହିଁରେ ପ୍ରଜାହତ	॥
ସେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସତ୍ୟସର	। କଲେ ଗୋ-କଲ୍ୟାଣେ ପ୍ରବେଶ	॥
ଚେଣୁ ତାଙ୍କର ସୁଶାସନ	। ସୁଖେ ରହିଲେ ପ୍ରଜାଗଣେ	॥
ପଞ୍ଜେ ସେ ବହୁ ଧେନୁଦାନ	। କରୁ ଲଭିଲେ ମହାସୁଖ୍ୟ	॥
ହେ ଶିଷ୍ୟ ଏ ଶୁଭ ଚରିତ	। ଲୋକରେ କର ସୁବିଦିତ	॥
ରାଜା ଧନକ ବୃତ୍ତୀଶ୍ଵର	। ହୁଅନ୍ତୁ ଗୋ-କ୍ଷେ ଚେପର	॥
ଦେଶିଣ ତାଙ୍କ ଆଚରଣ	। ଶିଖିବେ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଜାଗଣ	॥
ଗୋ-ରକ୍ଷା ହେଲେ ଧର୍ମରକ୍ଷା	। ଲୋକରେ ପ୍ରଚରୁ ଏ ଶିକ୍ଷା	॥
ସକଳ ରାଜା ଭୂମିପତି	। ଗୋପର ଦେନ ଏ ବିନତି	॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ୟ ମହାଭାରତାନ୍ତର୍ଗତେ ଆନୁଶାସନେ ଚବିଶି
ଗୋଦାତ୍ମ ନୃପତିଗଣଗୁଡ଼ିକଙ୍କଦ୍ଵାରା
ସମ୍ପାଦିତଶୋଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୁରୁ ଭବାତ

ଆବର ଶୁଣ ଇତିହାସ	। ଯହିଁ ଗୋ ମାହାତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ	॥
କଷ୍ଟକୁ ବଶର ସତ୍ତ୍ଵତ	। ସର୍ବଦାସ ଭୁବନ ବିଦିତ	॥
ବର୍ତ୍ତୁ କୁଳପୁରୋହିତେ	। ଧୂଳିଲେ ରାଜା ଶୁଭଚିତ୍ତେ	॥

ସୌଦାସ ଉବାଚ

ହେ କୁଳଗୁରୁ ମହାମତି । ସତତ ଦୁଃଖ ମୋହପ୍ରତି ।
 ଅତି ପବିତ୍ର କ ସପାରେ । ଯାହା ଜାଣିଲେ ନର ତରେ ॥
 ଯାହାର ସେବା ମହାପୁଣ୍ୟ । କହ ହେ ମହର୍ଷି ବରେଣ୍ୟ ॥

ବିଶିଷ୍ଟ ଉବାଚ

ଜଗତେ ଗାଞ୍ଜ ପୁଣ୍ୟତମ । ସକଳ ପୁଣ୍ୟ ସୁଖ ଧାମ ॥
 ସକଳ ସୁଗନ୍ଧର ଶଶି । ସେ ଭୁବରାଜ୍ୟ ସନାତନା ॥
 ଗୁହ୍ୟ ଗୁହ୍ୟେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗାଞ୍ଜ । ଲାପସ ଆଶ୍ରମେ ସୁରେ ॥
 ଗୋ-ହୃଦେ ଯାହା ହୁଏ ଦାନ । ନୁହେଁ ତା କେବେ ଅକାରଣ ॥
 ଗୋରୁ ନ ରଖେ କାହା ଉଣ । ସୁଖେ ଦଶ ବର ଦୁଃଖ ॥
 ଦେବତା ମୁଖରେ ଆସୁଛି । ଶୁଭ ଯେପରି ଘଟନ୍ତି ॥
 ଗୋ-ମୁଖେ ଆହାର ତେସନ । ସକଳ ଦୁଃଖ ବିନାସନ ॥
 ଗୋ ଚର୍ଚ୍ଚି ସ୍ବାହା ବେଷଟ୍ଟକାର । ସେ ସବୁ ଯଜ୍ଞର ଆଧାର ॥
 ସବୁକର୍ମ ଫଳେ ଗୋ-ପ୍ରାପତି । ଗୋତତ୍ତ୍ୱ କର୍ମ ଉଚିତ୍ତ ॥
 ଗୋ-ଚର୍ଚ୍ଚି ଲଭ ସଦା କ୍ଷୀର । ଅମୃତ ବିଶୁଦ୍ଧ ରୁଚିର ॥
 ପ୍ରାଚୀ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୁନିଗଣ । ହୋମ କରନ୍ତି ପ୍ରତିଦିନ ॥
 ଦୁର୍ଗତି ଦୁଷ୍ଟକ ଅଶେଷ । ଗୋ-ଦାନେ ତରନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ॥
 ସବୁକା କପିଳା ପଦାନେ । ଜାଣି ଉଭୟ ଲୋକ ଜଣେ ॥
 ସୁଦୃଢ଼ ସୁଫଳ ଅକୃଷ୍ଣ । ଶତ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦୁଃଖ ॥
 ଯେ ଦାନ କରେ ଦେବ ଅର୍ପେ । କିବା ସକଳ ଲୋକହୃଦେ ॥
 ଜନ୍ମ ଜନମେ ସେହୁ ଆର୍ଯ୍ୟ । ଲଭଇ ଅତୁଳ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ॥
 ଗୋ ମାତାଙ୍କୁ ଯେ ଦଣ୍ଡିତେ । କରଣ ହୁଏ ନିଦ୍ରାଗତ ॥
 ନିଦ୍ରା ଅନ୍ତରେ ଉଠି ପୁଣ । ସୁରେ ଗୋ-ମାତା ପୁଣ୍ୟଗୁଣ ॥

ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରଭାତେ ନମେ ନିତି	ସେ ଲଭେ ଧନ ପୁଣ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚି ॥
ଗୋ-ମୁଖ ଗୋମୟ ଚଣୁର	ତା ଦେଖି ନ ହୋଇବ ହୁର ॥
ଖାଇବ ନାହିଁ ଗୋରୁମାଂସ	ଯହିଁରେ ସବୁ ଧର୍ମ ନାଶ ॥
ଗାବେ ନ କର ଅପମାନ	କରବ ତାର ଗୁଣାମ ॥
ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଅନ୍ତେ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗେ	ଗୋ-ନାମ ବୋଲି ସବୁଜ ସଙ୍ଗେ ॥
ମେଣ୍ଟିବ ସେ ସୁପନ ଦୋଷ	ମନରେ ଜନ୍ମିବ ସନ୍ତୋଷ ॥
ଗୋମୟ ଲେପିଣ ଶରୀରେ	ଯେ ସ୍ନାନ କରେ ଶୁଦ୍ଧ ମାରେ ॥
ପିବ ଅଳପ ଗୋରୁମୁତ	ତା ଦେହ ମନ ହୁଏ ପ୍ରବ ॥
ଯେ ନିତି ଖାଇବ ଗୋ ଶୀର	ତେଜେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ତା ଶରୀର ॥
ହୁଅଇ ଦୁଇ ବଚସଣ	ନ ଶ୍ରେଣେ ସେ ଦୁଃଖ କଷଣ ॥
ହୋମରେ ଦେଲେ ଦୃତାହୁତି	ମିଳଇ ଅକ୍ଷୟ ବଭୂତି ॥
ଗୋ-ଦୃତେ କରିବ ସାଧନ	ଦେବତା ପୂଜା ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟସ୍ତନ ॥
ଅପରେ ଶୁଆଇବ ଦୃତ	ତେଣେ ହୋଇବ କୃତ୍ୟକୃତ୍ୟ ॥
ଖାଇବ ନିଜେ ନିତି ଦୃତ	ମଣିବ ସେ ଯେ-ହୁ ଅମୃତ ॥
କରିବ ଗୋ-ଜାତିର ପୃଷ୍ଠି	ଗୋ-ଜାତି ତଳାଏ ଏ ସୃଷ୍ଟି ॥
ଗୋମଣ୍ଡ ମନ୍ତ୍ରେ ପ୍ରିୟ ମନେ	ଆମରୁ ଧେନୁକୁ ଯତନେ ॥
ରଚନ ମଣ୍ଡିଣ ତା ଗାସେ	ଦିଏ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ପାସେ ॥
ଯାଏ ତା ସବୁ ପାପ ନାଶ	କେବେହେଁ ନ ପାଏ ସେ ହାସ ॥
ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ	ପଢ଼ିବ ଗୋସ୍ତବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
କହିବ ଯୋଡ଼ି ବେନି ହାତ	“ହେ ପୁଣ୍ୟ ଧେନୁ ହେ ଗୋମାତ ॥
ହେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶୃଙ୍ଗି ଦୁର୍ଗଧବତ	ତୁମ୍ଭେ କେବଳ ମୋର ଗତି ॥
ସୁରଭିସୁତା ଶୁଦ୍ଧଗନ୍ଧା	ତୁମ୍ଭ ପାଦେ ମୋ ପ୍ରାଣ ବନ୍ଧା ॥
କରେ ମୁଁ ନିତି ଗୋ ଦର୍ଶନ	ହୁଅ ମା ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ” ॥
ସକଳ ଜନ ପ୍ରାଣଦାତା	ପୁଣ୍ୟଦା ପୁଣ୍ୟଦା ଗୋ ମାତା ॥
ଗୋ ମାତା ମୋର ମୁଁ ତାହାର	ନାହିଁ ଉଦ୍ଭୟେ ପରପର ॥
ଏକସ ଉଦୟ ଉଦୟି	ଉଦୟେ ଉଦୟର ଗତି ॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ପଡ଼େ ଯେ ନିଜ ଏ ଗୋ-ପ୍ରବ   । ନ ପାଏ କେବେ ପରାଜୟ   ॥
କିପଦେ ପଡ଼େ ଯେ ବିଶ୍ୱାସେ   । ନ ପଡ଼େ କଦ ପି ସେ ସାସେ ॥
ସମ୍ପଦେ ଯେହୁ ଏହା ପଡ଼େ   । ଦିନୁ ଦିନୁ ତା ଭାଗ୍ୟ ବଢ଼େ ॥
ହେ ଶିଷ୍ୟ ଏ ପୁଣ୍ୟ ଗୋ-ପ୍ରବ   । ଗୋ-ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଗୌରବ   ॥
କହିବ ବୁଲି ଦ୍ଵାର ଦ୍ଵାର   । କର ଏ ଲୋକ ଉପକାର   ॥
ଏ ଚକ୍ର ହେକୁ କର ଜନେ   । ପାମର ଗୋପ ଦାସ ଭଣେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟା ମହାଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆନୁଶ୍ରବଣେ
ପଞ୍ଚଶି ଶ୍ରୀଦାସ ବଶିଷ୍ଠ ସମ୍ଭାଷଣେ ଗୋ ପ୍ରବ ବର୍ଣ୍ଣନେ
ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ କଥନେ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବଶିଷ୍ଠ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ସତ୍ତ୍ଵଦାସ ନୃପ   । ଗୋଗଣ କଲେ ଘୋର ତପ ॥
ଦିପାଞ୍ଚ ସହସ୍ର ବରଷ   । ତପେ ବ୍ରହ୍ମାକୁ କଲେ ଚୋଷ ॥
ବୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ଦିଅ ବର   । ହୋଇବୁ ଆମ୍ଭେ ସବୋପର ॥
ବାନ ଦକ୍ଷିଣା ଅତି କାର୍ଯ୍ୟେ   । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଣିବେ ସବ ଆର୍ଯ୍ୟେ ॥
ନ ଲଗୁ ଆମ୍ଭ ଦେହେ ଦୋଷ   । ପବନ ଦେଉ ଆମ୍ଭ ବଶ ॥
ଦେହେ ଲଗାଉ ଆମ୍ଭ ମଳ   । ହୁଅନ୍ତୁ ମାନବେ ନିର୍ମଳ ॥
ଦେବ ମାନବେ ଶୁଦ୍ଧ ପୁତ୍ର   । ମଣନ୍ତୁ ଆମ୍ଭ ମଳମୁତ୍ର ॥
ତର ଅତର ସବ ଭୁକ   । ହୁଅନ୍ତୁ ଆମ୍ଭ ଯୋଗେ ପୁତ୍ର ॥
ଯେ ଦେବ ଆମ୍ଭ ମୁଖେ ଅଳ୍ପ   । ପାଇ ସେ ପୁଣ୍ୟଲେକେ ସ୍ଥାନ ॥

ନିଜେ ବିଦେଶ ଚପଟେଷେ । ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ ତୋଷେ ॥
 ଯେ ବର ମାଗିଲ ଗୋଗଣ । ଦେବ ତା ନିଶ୍ଚୟ ପୂରଣ ॥
 ଦେବ ନିଷ୍ଠାପ ନିଷ୍ଠାଳକ । ତାରିବ ତୁମ୍ଭେ ସବଲେକ ॥
 ଲଭିଣ ପିତ ଚପଟଲେ । ଗୋ-ଜାତି ପିତ ଏ ଭୂତଲେ ॥
 ଉଠିଲେ ଚପୁଁ ଲେକମାତା । ସକଳ ଜନ-ପରିପାତା ॥
 ପ୍ରସାଦେ ନମିଲ ଗୋ-ପଦ । ମିଳଇ ସକଳ ସମ୍ପଦ ॥
 ସକଳ ଲୋକର ଆଶ୍ରୟ । ଗୋ-ଜାତି ଶୁଦ୍ଧ ପୁଣ୍ୟପୟ ॥
 ତେଣୁ ସକଳ ଲୋକପର । ଗୋ-ଜାତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୁଭକର ॥
 ଗୋ-ଦାନେ ସୁକୁଚ ଅଶେଷ । ସ୍ଵପ୍ନେଷେ ଶୁଣ ତା ନରେଶ ॥
 ସବହା କପିଳା ଯେ ଦିଏ । ସେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ପୁନ ପାଏ ॥
 ଦେଲେ ସବହା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାଈ । ଅବଶ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକ ଲଭି ॥
 ଦେଲେ ସବହା କଳା ଗାଈ । ଅଗ୍ନି ଲୋକରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ॥
 ଦେଲେ ସବହା ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ । ଯମ-ଲୋକରେ ବସେ ଦାମ ॥
 ସବହା ପେଶବର୍ଣ୍ଣୀ ଗାଈ । ଦେଲେ ବରୁଣଲୋକ ଯାଇ ॥
 ବାୟୁ କୁବେର ବସୁ ଆଦି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେ ଲୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
 ଗୋ-ଦାତା ସେ ବିଭିନ୍ନ ଲୋକେ । ରହଇ ଆନନ୍ଦ ଅଶୋକେ ॥
 ଧେନୁର ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିତାତି । ବିଶ୍ଵରେ ଦାତା ଲଭେ ଗତି ॥
 ବୃଷ ବା ବଳଦ ପ୍ରଦାନ । ଗୋ-ଦାନୁ ବଳେ ବା ସମାନ ॥
 ଗାଈ ବୃଷର ବା ବଳଦ । ସକଳେ ସ୍ଵର୍ଗଫଳପ୍ରଦ ॥
 ଭେଦି ଅମ୍ଭରେ ମେଘରାଶି । ଦିବ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଯାନେ ବସି ॥
 ଗୋ-ଦାତା ଯାଏ ସ୍ଵର୍ଗବାସେ । ସୁରନାଥ ତା ଚଉପାଶେ ॥
 କରନ୍ତି ନୃତ୍ୟ ନାନାରଙ୍ଗେ । ରମେ ସେ ସୁଖେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ॥
 ଗୋ-ଦେହେଁ ସେମଗ୍ନି ଯେତେ । ତେଜସ୍ବ ବର୍ଷ ପରିସନ୍ତେ ॥
 ସ୍ଵର୍ଗଲୋକରେ ସେ ବଳସେ । ପୁଣି ଯେବେ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆସେ ॥
 ଜନମେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଭରେ । ଶାବନ କାଟଇ ସୁଖରେ ॥
 କରେ ସତ୍ସର୍ମ ପାଏ ଯଶ । ଗୋ-ଦାନ ଫଳ ଏ ସୌଦାସ୍ୟ ॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ବାସ୍ତା କରକ ଯେ ଗୋ-ଧନ । କହିବ ଶୁଭ କର ମନ ॥
 “ଗୋ-ମାତା ଦୃଢ଼-କ୍ଷୀର-ପ୍ରଦା । ଗୋ-ମାତା ସକଳ ବରଦା ॥
 ଦୃଢ଼ ଉତ୍ତର ଦୃଢ଼ ଯୋନି । ମୋ ଗୁହେ ବଡ଼ ପୟସ୍ବିନି ॥
 ମୋ ନାଭି ହୃଦେ ଦେହେ ମନେ । ବିରାଜୁ ଦୃଢ଼ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ॥
 ମୋ ଆଗେ ପଛେ ଚଉପାଶେ । ସର୍ବସ୍ବ ସଦା ମୋର ବାସେ ॥
 ସୁଖେ ରହନ୍ତୁ ଗୋନିବସୁ । ଗୋ-ଗଣେ ହେଉ ମୋ ଆଶ୍ରୟ ॥
 ସୁରୁପା ବହୁରୁପା ଧେନୁ । ବଢ଼ନ୍ତୁ ମୋର ଦିନୁ ଦିନୁ ॥
 ଯାହାର ଚର୍ମ ଶୁଦ୍ଧକାଳ । ଆବର ଶୀର ମୁଷମଳ ॥
 ଲୋକ-ହିତରେ ପ୍ରୟୋଜନ । ତା ଚର୍ମ କେ ଆଉ ପ୍ରଧାନ ॥
 ଯା ଦାନେ ପୁଣ୍ୟ ଅଗଣିତ । ବ୍ୟାପିଛି ଯେ ସର୍ବ ଜଗତ ॥
 ସେ ଭୁବଭବ୍ୟ ମାତୃପଦେ । ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ପ୍ରଣାମେ ମୁଁ ବଢ଼େ” ॥
 ସ୍ଥିର ନିର୍ମଳ ଶୁଭବନ୍ତ । ଯେ ଏହା ପଢ଼େ ସର୍ବ୍ୟା ପ୍ରାଣେ ॥
 ବିଶ୍ବାସେ ନମକ ଗୋ-ପଦେ । ସେ କେବେ ନପଡ଼େ ବିପଦେ ॥
 ଖଣ୍ଡିତାହାର ପାପମାନ । ଗୋ-ଧନେ ହୁଏ ଭାଗ୍ୟବାନ ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଏ ବ୍ରହ୍ମା ସୌଦାସ ସମ୍ଭାଦ । ଶୁଣିଲେ ନ ଲଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
 ଶୁଣାଅ ଲୋକେ ଏ ଚରଣ । ଶୁଭ ସୁନ୍ଦର ସୁମବନ ॥
 ଗୋ-ଜାତି ପ୍ରତି ହେଲେ ଭକ୍ତି । ବଢ଼ିବ ଧନ ଜନ ଶକ୍ତି ॥
 ଦିଅ ହେ ଜନେ ଏଣେ ମତି । ଘନ ଗୋପର ଏ ବିନତି ॥

ତେ ଶ୍ରୀ ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ମହାଭାରତାର୍ଗତେ ଆନୁଶାସନକେ ପଦ୍ୟେ
 ବ୍ରହ୍ମାସୌଦାସମ୍ଭାଦେ ଗୋ-ସ୍ତବ ବର୍ଣ୍ଣନେ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ
 ତଥନେ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଧ୍ୟାୟଃ ।

ଶୋକଷ ଅଧ୍ୟାୟ

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉବାଚ

ହେ କୁଳବୃଦ୍ଧ ପିତାମହ	ବଡ଼ର ହମେ ମୋ ଆଗ୍ରହ	॥
ଶୁଣି ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଚିତୁଚ	ନ ହୁଏ ମୋ ମନ ତୃପ୍ତ	॥
ଆବର କହ ଗୋ-ଚରିତ	ସବୁ ସୁଖଦ ଶୁଭ ପୂଜ	॥
ପବିତ୍ର ସେ ପବିତ୍ରତମ	ସକଳ ଲୋକେ ସେ ଉତ୍ତମ	॥
ସେ ଲୋକ ପରମ ପାବନ	କହ ମୋତେ ଯଶୋଧନ	॥

ଶ୍ଵଶୁର ଉବାଚ

ଗୋ-ଜାତି ସର୍ବାର୍ଥ ସାଧନା	ସୁଖଦା ମାନବ-ପାବନା	॥
ସକଳ କଲ୍ୟାଣ କାରଣ	ପାଳନ୍ତି ସଦା ପ୍ରଜାଗଣ	॥
ଦେଇଣ ଦୃଢ଼ ଦୟା ଦୁଧ	ସାଧନ୍ତି ସବୁଜନ ମୁଦ	॥
ଗୋ-ତତ୍ତ୍ଵ ବଳ ପୁଣ୍ୟତର	ଯି ପୁରେ ନାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟର	॥
ଦେବଙ୍କ ଉପରେ ଗୋ-ଜତି	କରନ୍ତି ସ୍ଵର୍ଗେ ଅବସ୍ଥିତି	॥
ଗୋ-ଦାନ ଫଳରେ ମାନବ	ଲଭନ୍ତି ଅକ୍ଷୟ ବରଦ	॥
ତରନ୍ତି ମହାବଳ ଦୋର	ଯାଆନ୍ତି ଅନ୍ତେ ସ୍ଵର୍ଗପୁର	॥
ମାନ୍ୟାଜ୍ଞା ଯୌବନାଶୁ ଆଦି	ଗୋଦାନ ଦେଇ ଯଥାବିଧି	॥
ପାଇଲେ ସେ ପରମ ଗତି	ଦେବଙ୍କୁ ତା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଅତି	॥
କହିବ ଏବେ ମୁଁ ଗୋ-ଗୀତା	ଶୁଣେ ଯା କହିଥିଲେ ପିତା	॥
ଦିନେ ସେ ଶୁଣ ମହାମୁନ	ବ୍ୟାସଙ୍କ ଚରଣେ ପ୍ରଣମି	॥
ପୁଚ୍ଛିଲେ ତାକୁ ଉକ୍ତିଭରେ	“ହେ ପିତା ଦୟାକର ମୋରେ ॥	॥
କହ ହେ ତପସ୍ଵି ଉତ୍ତମ	କି ଯଜ୍ଞେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ	॥
କି କଲେ ଜଗତେ ମାନବ	ପାଏ ପରମପଦେ ଠାବ	॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

କେଉଁ ପବନ କର୍ମଯୋଗେ । ଦେବେ ରହନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗେ ॥
 କି ଅବା ଯଜ୍ଞର ଯଜ୍ଞଭୁ । କହ ମତେ ଏ ସବୁକ୍ଷେତ୍ର ॥
 ସବୁ ଧର୍ମଙ୍କ ବ୍ୟାସମୁନି । ପୁଅ ତହୁଁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ॥
 କହିଲେ ତାହୁଁ ଯେ ବୃହନ୍ନି । ଶୁଣ ନିଶ୍ଚଳେ ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ର ॥

ବ୍ୟାସ ଉବାଚ

ସକଳ ଭୂତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଗୋ-ଜାତି ଜାଣ ଏହି ନିଷ୍ଠା ॥
 ଗୋ-ସବୁ ପ୍ରାଣୀ ପରପୁଣ୍ୟ । ପବନ ପାବନ ଗୋଧନ ॥
 ଏ ପୁଣ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ବଚନ । ଗୋ-ଜାତି ଥିଲେ ଶିଙ୍ଗସ୍ଥାନ ॥
 ପୂଜିଲେ ଶିଙ୍ଗପ୍ରାପ୍ତି ଆଶେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଘୋର ଉପବାସେ ॥
 ଦେଖିଣ ଗୋ-ଜାତିର କଷ୍ଟ । ଯମ ନୟମ ବ୍ରତନିଷ୍ଠ ॥
 ବ୍ରହ୍ମା ପାଇଲେ ପରିତୋଷ । ପୂଜଣ କଲେ ଅଭିଳାଷ ॥
 ଯେ ଯାହା ଛାଡ଼ି ଅନୁପାରେ । ଉଠିଲ ଶିଙ୍ଗ ତାଙ୍କ ଶିରେ ॥
 ଗୋ ବ୍ରହ୍ମବରଦଣ୍ଡ ଶୁଭ୍ର । ହବ୍ୟ କବ୍ୟଦା ପୁଣ୍ୟପ୍ରଭ ॥
 ଶୁଭ୍ରଗା ସବୁ ସୁଲକ୍ଷଣ । ଅଷ୍ଟଦ୍ୱ ଅମୃତ ଝରଣା ॥
 ଗୋ-ଦାନ ସବୁଦାନେ ସାର । କରନ୍ତି ଗୋ-ଦାନ ଯେ ନର ॥
 ସେ କଲେ ସବୁଦାନ ଜାଣି । ଅତି ସୁକୁଳ ଭାଗ୍ୟବାନ ॥
 ବସନ୍ତି ସେ ପୁଣ୍ୟ ଗୋଲକେ । ସ୍ୱର୍ଗର ପବନ ଆଲୋକେ ॥
 ଫଳନ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚରୁଦଳ । ମଧୁର ସୁରସାଳ ଫଳ ॥
 ନାନା ବିଚିତ୍ର ପୁଷ୍ପପତ୍ର । ସୁରଭି ଗନ୍ଧ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥
 ଭୂମି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ମଣିମୟ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବାଲୁକାନିତୟ ॥
 ତରୁଣ ଆଦିତ୍ୟ କରଣ । ବିରାଜେ ଜଳାଶୟମାନ ॥
 ସବୁରୁଚିରେ ଯାଇ ଜଳ । ପରଶେ ସୁଖ ସୁନିର୍ମଳ ॥
 ରକ୍ତ ଉତ୍ତପଳେ ପାଏ ଗୋରା । ଶୁଭ ବିଚିତ୍ର ମହୋଲୋଭା ॥

ନୀଳ ଉତ୍ତମ ଶତଦଳ । କନକ କେଶର ମଞ୍ଜୁଳ ॥
 ସରସୀ ସଲିଳେ ବକାଶେ । ଘେ ତହୁଞ୍ଚେ ଚଉପାଶେ ॥
 ବହେ ନଦୀରେ ସୁଦ୍ଧ ମାର । ଗୁରୁତର ତ ଦିଶେ ଶାର ॥
 ପୁଟିଛି କେତେ କଳଅର । ମଧୁର ଗୁଞ୍ଜରେ ଭ୍ରମର ॥
 ଭରପୁଲ୍ଲ ସନ୍ତାନକ ବନ । ବେନି ପୁଲିନେ ଶୋଭାବନ ॥
 ଶୋଭେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶୈଳଶ୍ରୀ । ଝଟକେ ଯହିଁ ନନ ମଣି ॥
 ନାନା ଚରଣ ଲତାଦୁମ୍ପ । ସୁନ୍ଦର ସୁଗନ୍ଧ କୁସୁମେ ॥
 ଶୋଭିତ ସେ ଶଇଳପନ୍ଥ । ପାଦପେ ଫଳରେ ଲେଟନ୍ତି ॥
 ଦିବ୍ୟ ସରସ ମିଷ୍ଟଫଳ । ସ୍ମିତ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧ ପଦ୍ମଦଳ ॥
 ତହିଁ ସୁପୁଣ୍ୟଜନ୍ମ ଜନ । ରମନ୍ତି ସୁଖେ ନିଶି ଦିନ ॥
 ଯିବି କାମନା ସଦା ପିତ । ନାହିଁ ସନ୍ତାପ ଶୋକ ଦୋଷ ॥
 ଚରଣ ମନୋହର ବିମାନେ । ଭ୍ରମନ୍ତି ପୁଣ୍ୟକର୍ମମାନେ ॥
 ଶୁଭ୍ର ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱର୍ଗବାଳା । କରନ୍ତି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖେଳା ॥
 ଏପରି ଲୋକେ ଦିବ୍ୟଗତି । ହୁଅଇ ଗୋ-ଦାନେ ପ୍ରାପତି ॥
 ଯେ କରେ ଗୋ-ସେବା ନରକ । ତା ପ୍ରତି ବେବଗଣେ ପ୍ରୀତି ॥
 ଦିଅନ୍ତି ସୁଦୁର୍ଲଭ ବର । ସୁଖେ ଶ୍ରେଣେ ସେ ଇହ ପର ॥
 ଗୋ-ଜାତି ପ୍ରତି କେବେ ମନେ । ପାଶୁର ନାହିଁ ଦ୍ରୋହ ଶିଖେ ॥
 ଭକ୍ତିରେ କରି ନମସ୍କାର । ଚରଣେ ପୂଜିବ ତାଙ୍କର ॥
 ନିର୍ମଳ ଶାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ । ଗୋ-ସେବା କରଇ ଯେ ନିତ୍ୟେ ॥
 ସେ ଲଭେ ଗୋ ମାତା କଲ୍ୟାଣ । ଅକ୍ଷୟ ତା ସ୍ୱକୃତ ଜାଣ ॥
 ଆଚମି ସୁନିର୍ମଳ ଜପ । ବସି ଗୋଗୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳେ ॥
 ଗୋମଘା ଯେହୁ କରେ ଜପ । ନ ଲଗେ ତାକୁ କେବେ ପାପ ॥
 ଯେ ଲେଖେ ସୁତ ପାଏ ସୁତ । ଅଥବା ସମ୍ପଦ ବହୁତ ॥
 ଯେ ନାଶ୍ଟ ବଂଶ୍ଟି ଯେଉଁ ପତି । ତାହାର ହୁଏ ତା ପ୍ରାପତି ॥
 ଯା ପ୍ରତି ଗୋ-ମାତା ସନ୍ତୋଷ । କି ତାର ରହେ ଅବଶୋଷ ॥
 ଦେବେ ପୂଜଣୀୟାର ପଦ । ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଦେବର ସମ୍ପଦ ॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ଏ ଯଜ୍ଞମୟ ମୃଷ୍ଟି 'ମୂଳ   । ପବିତ୍ର ପାବନ ଗୋକୁଳ   ।
 ତୁଷ୍ଟ ସେ ହେଲେ ଜନ ପ୍ରତି   । ନ ଦେବେ କି ଶ୍ରାବ୍ୟ ବତ୍ସୁକି   ॥
 ବ୍ୟାସଙ୍କ ମୂର୍ଖ, ଏ ବଚନ   । ଶୁଣି ସେ ଶୁକ ରପୋଧନ   ॥
 କଲେ ଗୋ ପଦେ ନିତ୍ୟ ପୂଜା   । ହେ ସୁଧୂଷ୍ଟର ମହାଗଜା   ॥
 ଗୋ-ପୂଜା ତୁମ୍ଭେ କର ସଦା   । ଗୋ-ମାତା ହୋଇଲେ ବରଦା   ॥
 ପାଇବ ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧି   । ଗୋ ରକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟେ ରଖ ବୁଦ୍ଧି   ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଶୁକଙ୍କୁ ମହାମୁନି ବ୍ୟାସ   । ଦେଲେ ଯେ ସାଧୁ ଉପଦେଶ ॥
 ସୁଧୂଷ୍ଟର ଯା ପିତାମହ   । କହିଲେ କର ଅନୁଗ୍ରହ   ॥
 ସେ ଦିବ୍ୟ ମହା ଉପଦେଶ   । କହିବ ଲୋକରେ ବିଶେଷ   ॥
 ନିଜେ ତା କରବ ପାଳନ   । ପୂଜିବ ନିତି ଗୋ-ଚରଣ   ।
 ଗୋ-ମାତା କରବେ କରୁଣା   । ନ ହେବ ଧନ ଧାନ୍ୟ ଉଣା   ।
 ପୁତ୍ର କଳଟ ଯଶ ପୁଣ୍ୟ   । ଲଭିଣ ଲୋକେ ହେବ ଧନ୍ୟ   ॥
 ଶୁଣି ହେ ଜନେ ଏ ଚରିତ   । ଖଣ୍ଡିବ ଅଶେଷ ଦୁରିତ   ।
 ବ୍ୟାସଙ୍କ ଉପଦେଶମାନ   । କର ସନ୍ତତ ଗୋ ପାଳନ   ॥
 ଗୋ-ମାତା ହେଲେ ସୁପ୍ରଗନ୍ଧ   । ସୁଖେ ପାଇବ ବସ୍ତୁ ଅଳ୍ପ   ॥
 ଅଧମ ଗୋପ ଯୋଡ଼ି କର   । ଜଣାଏ ଏହା ବାରମ୍ବାର   ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମହାଭାରତାଦିତ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଅନୁଶାସନକେ ପଞ୍ଚଶି
 ବ୍ୟାସ-ଶୁକ ସମ୍ବାଦେ ଗୋମତମନ୍ତ୍ରମାହାତ୍ମ୍ୟ କଥନେ
 ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ସୁନନ୍ତୁ ବଜା ସୁଧୃଷ୍ଟିର । କହନ୍ତି ନୁଆଇଁଣ ଶିର ॥

ସୁଧୃଷ୍ଟିର ଉବାଚ

ହେ ପିତାମହ ମହାଦୟ । ମନେ ମୋ ଲଗଇ ସ୍ତବୟ ॥
 ଗୋମୟେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ନିବାସ । ଶୁଣି ମୋ ନ ହୁଏ ବିଶ୍ୱାସ ॥
 ପ୍ରାଣୀର ପୁଷ୍ପସେ କପରି । ରହିଲେ ଆସି ଦେବା ଶିଷ୍ୟ ॥
 ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଜ୍ଞାନାଧାର । ସନ୍ଦେହ ଯେଉଁ ହେ ମୋହର ॥

ଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଗୋ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମ୍ଭାତ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଏ ଲୋକ ପ୍ରବାଚ ॥
 ସୁନ୍ଦର ଦିବ୍ୟରୂପ ଧରି । ଗୋଗଣେ ପ୍ରବେଶିଲେ ଶିଷ୍ୟ ॥
 ଦେଖି ସେ ରୂପ ମନୋହର । ଗୋରୁ ମଣନ୍ତି ଚମତ୍କାର ॥

ଗାବଃ ଉଚ୍ଚୁଃ

କିଏ ସେ ତୁମ୍ଭେ କାହୁଁ ଆସି । ଆମ୍ଭ ଭିତରେ ଅଛ ପଶି ॥
 ତୁମ୍ଭ ଏ ରୂପ ଅପ୍ରତିମ । କହ ହେ ଦେବ ତୁମ୍ଭ ନାମ ॥
 କାହିଁ ଏ ରୂପ ପଟାନ୍ତର । ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
 ଦେଖିଣ ଲଗଇ ବିସ୍ମୟ । ଯେଉଁ ଆମ୍ଭର ଏ ସ୍ତବୟ ॥
 କିପାଁ ଆସିଛ କାହିଁ ଯାଅ । କିଏ ସେ ତୁମ୍ଭେ ସତ କହ ॥

ଶ୍ରୀ ଉବାଚ

ଶ୍ରୀ ବୋଲି ଜଗତେ ମୁଁ ଖ୍ୟାତ । ମୋ ଯୋଗେ ଲୋକେ ଶ୍ରାବ୍ୟବନ୍ତ
 ଧନ ସମ୍ପଦ ଶୋଭା ଯଶ । ମୋ ଯୋଗେ ପ୍ରାଣନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ॥
 ମୋର ଚକ୍ଷୁନେ ଦୈତ୍ୟକୁଳ । ନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ଶରକାଳ ।
 ନଦବତାରଣ ମୋ ପ୍ରସାଦେ । ରହନ୍ତି ସବଦା ପ୍ରମୋଦ ॥
 ବିଷ୍ଣୁ ବାସବ ବିବଶ୍ଵାନ । ମୋ ଯୋଗେ ପବିତ୍ର ଶ୍ରାବ୍ୟବାନ
 ନ ହୁଏ ମୁଁ ଯାହାର ବଶ । ହୁଏ ତାହାର ସବନାଶ ॥
 ମୋ ଯୋଗେ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ । ମୁଁ ସବଲୋକ ସୁଖଧାମ ॥
 ଏସନ ଜାଣି ମୋ ପ୍ରଭବ । ମନରେ ଅନ୍ୟଥା ନ ଭବ ॥
 କରନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ଦେବେ ବାସ । ଏଣେ ମୋ ବଳିଛି ମାନସ ॥
 ତେଣୁ ଏଠାକୁ ଆଗମନ । ଦିଅ ହେ ମତେ ଏବେ ସ୍ଥାନ ॥
 ଗୋ-ଗଣ ହୁଅ ଶ୍ରୀସମ୍ପନ୍ନ । ତୁମ୍ଭକୁ ମୁଁ ଅତି ପ୍ରସନ୍ନ ॥

ଗାବଃ ଉଚ୍ଚଃ

ପ୍ରକୃତ ତୁମ୍ଭର ଚକ୍ଷୁ । ତୁମ୍ଭକୁ ରଖି ନ ହିଁ ପଳ ॥
 ଆଜି ରହିବ କାଳ ଯିବ । ଏଥିରେ କି ଲାଭ ମିଳିବ ॥
 ନାହିଁ ଆମ୍ଭର ପ୍ରୟୋଜନ । ଯାଅ ଶ୍ରୀ ଦେଖ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ॥

ଶ୍ରୀ ଉବାଚ

ଶେନ ଗୋ-ଗଣ ମୋ ବଚନ । ନ ଦିଅ ମତେ ଅପମାନ ॥
 ନ କର ମତେ ଅନାଦର । ଏ ନୁହେଁ ଉଚିତ ତୁମ୍ଭର ॥
 ଲୋକରେ ମୁଁ ଅତି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ମୋ ଯୋଗେ ସକଳ ଗୌରବ ॥
 ନିଜେ ଆସିଲି ତୁମ୍ଭ ପାଶ । ମାରୁଛି ତୁମ୍ଭ ମଧ୍ୟେ ବାସ ॥

ତେଣୁ ସିନା ଏ ଅନାଦର	ଏମନ୍ତ ସଂସାର ବେଶର	॥
ଦେବତା ଦାନକ ମାନକ	ଉଚ୍ଚ ପିଣ୍ଡାତ ଚନ୍ଦ୍ର	॥
ଅତି କଠୋର ଚପଟଳେ	ଲଭନ୍ତି ମତେ ବହୁ କାଳେ	॥
ତେଣୁଲେଖ୍ୟ ପ୍ରଭବ ମୋହର	ମତେ ନ କର ଅନାଦର	॥
ତୁମ୍ଭ ଶରୀରେ ଦିଅ ସ୍ଥାନ	ଦେନ ମୋର ଏ ନିବେଦନ	॥

ଗାବଃ ଉଚ୍ଚୃଷ୍ଟ

ଜାଣୁ ହେ ପ୍ରଭବ ତୁମ୍ଭର	ନ କରୁଁ କଲେ ହତାହର	॥
ନ କରୁଁ ନଦା ପରିଭବ	କି ଅବା ଆଶ୍ରୟ ଗରବ	॥
ନିଷ୍ଠାଳ ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟ	ଶିଖେ ସଂସ୍ଥିତି ଶିଖେ ଗତି	॥
ତେଣୁ ନ ଲେଉଟୁଁ ତୁମ୍ଭ ବାସ	ନ ସେନ ଏଥୁ ଆମ୍ଭ ଦୋଷ	॥
ଅଧିକେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ	ଦେଖ ଗୋ ଦେବ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ	॥
ଆମ୍ଭର ଅଛି ବଳ ବସୁ	ନିଜ ନିଜର ପୂର୍ବ ଚୟ	॥
ନ ଲେଉଟୁ ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗ	ଅଟଇ ଯାହା ଶିଖଇ	॥

ଶ୍ରୀ ଉଦାତ

ହେ ସବୁ ପୁରୁଷ ତନୟା	କର ମୋ ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭେ ବୟା	॥
କରିବ ଯେବେ ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ୟାନ	ହେବ ମୋ ଶୋର ଅପମାନ	॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଭାଗ୍ୟବତୀ	ଜଗତ ହିତେ ଉଚ୍ଚପତ୍ନୀ	॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଲୋକଗତି	ସେନ ମୋହର ଏ ବିନତି	॥
ଭଜେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଶରଣ	ନ କର ମୋର ଅପମାନ	॥
ପବନ ତୁମ୍ଭ କଲେବର	ଶୁଦ୍ଧ ମଙ୍ଗଳ ମନୋହର	॥
ଶ୍ରେଷ୍ଠାଙ୍ଗେ ନାହିଁ ମୋର ଆଶ	କୁସ୍ଥିତି ସ୍ଥାନେ ଦିଅ ବାସ	॥
ତୁମ୍ଭର ଦେହେ ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗ	ଲେଖ ଲେଖୁଲ ଗୁଣ ଶ୍ରେ	॥

ଶ୍ରୀ ଉବାଚ

ସକଳ ବଶୁତ ପବନ	। କହୁ ହିଁ ନୁହଇ କୁହାଁକ	୧
କରବ କେଉଁ ଅଙ୍ଗେ ବାସ	। ବରୁଣ ଦିଅ ହେ ଆଦେଶ	॥
କରୁଣ-ବସୁକା ଗୋ-ଜାତି	। ଶୁଣିଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବନତି	୩
ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ବରୁର	। କଲେ ସେ ସବେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର	୪
ବରୁରେ ପ୍ରିୟ କରି କଥା	। ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ କହିଲେ ଗୋ-ମାତା	॥
ଶ୍ରୀ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ଯଶସ୍ବୀନା	। ସକଳ ଭାଗ୍ୟ ବିଧାୟିନୀ	॥
ଆସିଛ ନଜେ ଆମ୍ଭ ପାଶେ	। ଭାଗିନୀ ସେନେତ୍ର ବଶ୍ମାସେ	୫
ଅବଶ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ସଜାର	। ଉଚିତ ସମାନ ଆଦର	୬
କରବା ବହୁତ ଆମ୍ଭର	। ତେଣୁ କରୁଛୁ ଏହା ପ୍ରିୟ	୭
ଆମ୍ଭର ମଳ ମୁଖ ବେନ	। ପବନ ଅଟେ ଗୋ ଭାଣି	॥
ଯେବେ ଏକାନ୍ତ ଅଭିଳାଷ	। ତହିଁରେ ତୁମ୍ଭେ କର ବାସ	॥
ମୁଁ ଏହା ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟ ମଣେ	। ତୁମ୍ଭର ଆଦର ସମ୍ମାନେ	୮
ଗୋମୟ ଗୋ-ମୁଣେ ନିବାସ	। କରି ପାଇବି ସଦା ତୋଷ	॥
ଯାହା କହିଲ ହେଉ ତାହା	। ମୋ ପ୍ରତି ଅନୁରୂପ ଏହା	୯
ମୋ ସଙ୍ଗେ କରି ଏହି ସତ୍ୟ	। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୋଇଲେ ଅନୁର୍ଦ୍ଧିତ	୧୦
ଏଣୁ ହେ ରାଜା ପାଣ୍ଡୁ ସୁତ	। ଗୋ-ମୁଖ ଗୋମୟ ପବନ	୧୧

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ହେ ଶିଷ୍ୟ ଏ ପୁଣ୍ୟ ଆଶ୍ୱାସନ	। ଲେକକ ମଧ୍ୟରେ ବଶାଣ	୧
ଗୋମୟେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ନିବାସ	। ମନେ ରହିଲେ ଏ ବଶ୍ମାସ	॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୋଇବେ ସୁସ୍ତସନ୍ନ	। ଦେବେ ସନ୍ତତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ନ	॥
ପୁରବ ଶିଷ୍ୟେ କ୍ଷେପମାନ	। ବଢ଼ିବ ରାଜ୍ୟେ ଧନଧାନ୍ୟ	୩
ଯେ ନାଶ୍ଟ ଏଣେ ତହିଁ କରେ	। ଘରକୁ ଲିପଇ ଗୋବରେ	॥

ନିତି ନ ହେଲେ ଗୁରୁବାରେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସୁହସନ୍ ତାଠାରେ ॥
 ହୁଏ ସେ ପୁସକନ୍ୟାକଣ୍ଠ । ପତି ପ୍ରସନ୍ନ ତାହା ପ୍ରତି ॥
 ତା'ଘରେ ନ ପଶଇ ରୋଗ । କରେ ସେ ବହୁ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଭୋଗ ॥
 ଲକ୍ଷ୍ମୀକର ଏ ମନ ତଥା । କେବେହେଁ ନୁହଇ ଅନ୍ୟଥା ॥
 ରଖ ହେ ଜନେ ଏ ବିଶ୍ୱାସ । ଗୀତେ କହଇ ଗୋପ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ମହାଶ୍ରବଣାନ୍ତର୍ଗତେ ଆନୁଶାସନକେ ପଞ୍ଚଶି
 ଗୋ-ମଳମୁଖେ ଲକ୍ଷ୍ମୀନିବାସନୁପଶେ ନାମ
 ସପ୍ତଦଶୋଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଷୟ ଉକାତ

ଗୋ-ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିସ୍ତର । ଶୁଣିଲି ଶୂନ୍ୟ ମୁନରେ ॥
 ଶୁଣି ପବିତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ । ହୋଇଲି ଗୁରୋ କୃତ୍ୟ କୃତ୍ୟ ॥
 ଦେବଙ୍କ ଚହଁ ଗୋ ପ୍ରଧାନ । ଦିଅନ୍ତି ସବ ଲୋକେ ଅନ୍ନ ॥
 ଗୋ-ଜାତି ତେବେ କିମ୍ପା ପଶୁ । କେଉଁ ସୁଖ୍ୟ ବା ପାପବଶୁ ॥
 ମୋ ମନେ ଆସେ ଏ ସନ୍ଦେହ । ଯଥାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ୱ କିସ କହ ॥

ଗୁରୁ ଉକାତ

ଗୋଲକ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୋଲି । ବାସବ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କାହାଣୀ ॥
 ପୂର୍ବେ ଯା କହିଛୁ ସୁମର । ସେହି ପ୍ରସଙ୍ଗେ ବେଦବର ॥

ଲଢ଼କୁ କହିଲେ ଯା ଆଉ । ଶୁଣି ସନ୍ତେକ ମନୁଁ ଯାଉ ॥
 ଶୁଷ୍କ ଏ ଚନ୍ଦ୍ର କଥାକୁରେ । କହି ଅଛନ୍ତି ପୁରୁଷ ରେ ॥
 ବ୍ରହ୍ମା ବାସବ କଥାମୁତ । ଏକାନ୍ତ ଚିତ୍ତେ ଶୁଣ ପୁଅ ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଗୋଗଣ ମନ୍ଥମା ଅପାର । ତାହା ନ ଜାଣେ ସୁନାପୀର ॥
 ଗୋଲେକ ଦେବ ଲେକ ଗୁରେ । କହିଛୁ ଏହା ପୁରୁଷ ଥରେ ॥
 ଗୋ-ଜାତି ପରମ ପ୍ରଭାବ । ଏକାନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ବାସବ ॥
 ଗୋରୁ ବୋଲନ୍ତି ଯଜ୍ଞ ଅଙ୍ଗ । କହିଛୁ ପୁରୁଷ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ॥
 ଗୋରୁ ଦିଅନ୍ତି ଦୁଧ ଦୁଗ୍ଧ । ଚର୍ହି ପ୍ରଜାଏ ଉପକୃତ ॥
 ଗୋସୁତେ ଚଷନ୍ତି ମୃତ୍ତିକା । ଚଳାନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କ ଶାବକା ॥
 ଜନମେ ଧାନ୍ୟ ସାଜ ଆଦି । ଚର୍ହିଲେ ଚଳେ ଯଜ୍ଞବିଧି ॥
 ସହି କଠୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୋଷ । ବହନ୍ତି କେତେ ଭାର କ୍ଳେଶ ॥
 କରନ୍ତି ଜନ ଉପକାର । ଗୋ-ଜାତି ସୁକୃତ ଅପାର ॥
 ଯେ ସଦା ପର ହୃଦ ସାଧେ । ସେ ବସେ ଦେବଗଣ କାରେ ॥
 ଆଗ୍ରଣେ ବହୁ ଦୁଃଖ ସହି । ମରେ ଯେ ନିତି ପର ପାଇଁ ॥
 ନାହିଁ ତା ସ୍ବକୃତର ସୀମା । ଦେବେ ଅଜ୍ଞାତ ତା ମନ୍ଥମା ॥
 ତେଣୁ ଗୋଲେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅତି । ଦେବହୃଦ୍ ପ୍ରଧାନ ଗୋ-ଜାତି ॥
 ଗୋରୁର ପ୍ରତି ଲେମ୍ବକୃପେ । ଦେବେ ବସନ୍ତି ନାନାରୂପେ ॥
 ବହୁ ଚପସ୍ୟା ଫଳେ ଗାଈ । ଅଛନ୍ତି ଏ ପ୍ରଭାବ ଲଭି ॥
 ବିଷ୍ଣୁ ବାସବ ଆଦି ଦେବେ । ଜନ୍ମିଲେ ଅଦିତ୍ୟ ଗରଭେ ॥
 ସୁମାର୍ଥେ କରୁ ଘୋର ଚପ । ଲଭିଲେ ଏ ଭାଗ୍ୟ ଅମାପ ॥
 ସୂରଭୀ ଦକ୍ଷକ ନନ୍ଦନା । ଦେଖିଣ ଅଦିତ୍ୟ ସାଧନା ॥
 ଚପ ସାଧୁବା କଲେ ସ୍ଥିର । ଗଲେ ସେ କୈଳାଶ ଶିଖର ॥
 ସେଠାରେ ବସି ଯୋଗାସନେ । ଚପ ସାଧୁଲେ ଏକଧାମେ ॥

ଦଶ ସହସ୍ର ବର୍ଷ କାଳ । କେତେ ବଂଶସ୍ଥ ଅନ୍ନ ଜଳ ॥
 ସୁରଭୀ କଠୋର ପେଷ୍ୟା । ଦେବକୁ ହୋଇଲ ସମସ୍ୟା ॥
 ଗୋ-ସଙ୍ଗେ ଦେବ ଋଷିଗଣ । କଲେ ସେ କୈଳାଶେ ମେନ ॥
 ଲପସ୍ୟା ଦେଖି ହେଲ ଜ୍ଞାନ । ଦେବଲ ସୁରଭୀ ଚରଣ ॥
 ମୁଁ ପଶୁଗଣ ସୁରଭୀଙ୍କି । ଚପସ୍ୟା କରୁଛ କାହିଁକି ॥
 ତୁମ୍ଭ ଏ ଦୁଷ୍ଟନ ଚପସ୍ୟା । ଦେଖି କରନ୍ତି ଦେବେ ହିଂସା ॥
 ତୁମ୍ଭ ତପେ ମୁଁ ଅତି ପ୍ରୀତ । ମାତ କ ବର ଅଭ୍ୟସନ ॥
 ଯେ ବର ତୁମ୍ଭ ଛୋ ଦେବ । କହ ମୁଁ ତାହା ସତ୍ୟ ଦେବ ॥

ସୁରଭୀ ଉବାଚ

ହେ ସର୍ବ ଲୋକ ପିତାମହ । କରୁଛ ମତେ ଅନୁଗ୍ରହ ॥
 ମୋ ପ୍ରତି ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରୀତ । ମୁଁ ହେଲି ଆଜି କୃତ୍ୟ କୃତ୍ୟ ॥
 ଲଭୁଛି ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରୀତ । ନାହିଁ ମୋ ଆନ ବରେ ମତ ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ସୁରଭୀ କଲ ଯେ ଚପସ୍ୟା । ନ ରଖି ବର ଲଭେ ଆଶା ॥
 ତେଣୁ ମୁଁ ହୋଇ ସୁପ୍ରସନ୍ନ । କରୁଛି ଏହି ବର ଦାନ ॥
 ହେଉ ତୁମ୍ଭର ଅମରତ୍ବ । ଲୋକରେ ପ୍ରକାଶୁ ମହତ୍ବ ॥
 ଯିଲେକ ପରେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଥାନ । ଦେନ ଗୋ ଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚନ୍ଦାନ ॥
 ଗୋଲେକ ହେଉ ଲୋକେ ଶ୍ୟାତ । ତୁମ୍ଭେ ବୋଲୁଥ ଲୋକମାତ ॥
 ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି । ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଲଭିବେ ଉତ୍ତପତ୍ତି ॥
 ସାଧୁତ୍ବ ସଦା ପ୍ରଜା ହିତ । ହୋଇବ ଜଗତ ପୂଜିତ ॥
 ସହିଷ୍ଣୁ କଷ୍ଟ ନିରନ୍ତର । କରବେ ଲୋକ ଉପକାର ॥
 ଧରିବେ ତୁମ୍ଭର ଲକ୍ଷଣ । ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ନ କରବେ ମନ ॥

ଗୋ-ମାତାମ୍ବ

ଦେବେ ସକଳେ ଦିବ୍ୟ ଭୋଗ । ସାଧୁବେ ଏକ କର୍ମ ଯୋଗ ॥	
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଏ କର୍ମଯୋଗ ଶେଷେ । ଆସିବେ ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ॥	
ରତ୍ନବତ ଗୋଲ୍ଲେରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ଭୁଞ୍ଜିବେ ଅସଂସ୍ତ ଅମୃତ ॥	
ସୁଭାଗ୍ୟବତୀ ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟା । ବ୍ୟାପନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରବଳନ୍ୟା ॥	
ମାନୁଷ୍ୟଲୋକେ ଦେଶେ ଦେଶେ । ବଞ୍ଚାନ୍ତୁ ଲୋକେ ସୁଧାରସେ ॥	
ଯେ ସୁଖ ତୁମ୍ଭ ଅଭିପ୍ରେତ । ତା ସବୁ ଦେବ ପରପତ ॥	
ଆଲୋକେ ହେଉ ତୁମ୍ଭ ବାସ । ଯହିଁ ନ ପଶେ ମୃତ୍ୟୁ ହାସ ॥	
ଏପରି ଗୋଲକ ଉତ୍ସବ । ବୁଝ ଏ ଚକ୍ଷୁ ଶକ୍ତିପବ ॥	
ଗୋଲକେ ନାହିଁ ଜର ଶୋକ । ସେ ତେଜେ ମଳନ ପାବନ ॥	
ଦିବ୍ୟ କାନନ ଦିବ୍ୟ ଶିରି । ଦିବ୍ୟ ଭଜନ ଦିବ୍ୟ ଶିରୀ ॥	
ଦିବ୍ୟ ବିମାନ ଇଚ୍ଛା ଗତି । ଅବିନ୍ୟସେ ଲୋକ ବିଭୁତି ॥	
ନାହିଁ ସେ ପୁରେ ଦିବାନିଶି । ଗତି ନ କରେ ରବି ଶଶି ॥	
ଦିବ୍ୟ ଆଲୋକ ଦିବ୍ୟ କାନ୍ତି । ସୁରଭି ବିଲୋଳ ସୁଗାନ୍ତି ॥	
ଦେବତା ମାନବ କଳ୍ପନା । ନ କର ମାରେ ପା ରଚନା ॥	
ଗୋଲ୍ଲେରେ ତାହା ସବୁ ଠୁଳ । ସଂସାର ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍କଳ ॥	
ତପସ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଦାନ । ସତ୍ୟ ଚିତ୍ତଶା ଦମ ଧ୍ୟାନ ॥	
ଏ ଆଦି କଠୋର ସାଧନେ । ଗୋଲ୍ଲେରେ ପାନ୍ତି ଯୋଗୀନେନ ॥	
ଅସୀମ ଗୋଲ୍ଲେରେ ବିଭବ । କିବା ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି ବାସବ ॥	
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଗୋଲ୍ଲେକ ଚରଣ । ଶୁଣେ ଯେ ସେ ହୁଏ ପବନ ॥	
ପୁରେ ତା ସକଳ କାମନା । ସକ୍ତର୍ଥେ ବଡ଼ର ସାଧନା ॥	
ବୀଣ ପାବନ ସୁତ ଲଭେ । ବିଳାସେ ଅତୁଳ ବୈଭବେ ॥	
ନାଶ ହୁଅନ୍ତି ଭାଗ୍ୟବତୀ । ସୁପୁଣୀ ପତିଭକ୍ତା ପଣା ॥	
ଗୃହେ ବସିଲେ ଶାନ୍ତି ସଦା । ଗୋ-ମାତା ହୁଅନ୍ତି ବଞ୍ଚିତା ॥	
ସବୁ ଦୁଃଖ ଯାଏ ସମ୍ଭା । କର ହେ ଜନେ ଏଣେ ଲୟ ॥	
ବ୍ରହ୍ମା ପା କହିଲେ ବାସବେ । ଅନ୍ୟଥା ନ ଭାବ ତା ଲେବେ ॥	
ଏ ବ୍ରହ୍ମା ବାସବ ଯମାଦ । ସବୁ ବସନ୍ତ-ବିଷୟ ଗଦ ॥	

ମଢ଼ି ଏହାକୁ ନର ଦେବୁ । ଜାଣ ଗୋ-ଜାତି ଧର୍ମ ସେବୁ ॥
କର ଗୋ-ରକ୍ଷା ସବମତେ । ପାମର ଗୋପ କହେ ଗୀତେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମହାଭାରତାନ୍ତର୍ଗତେ ଆନୁଶାସନକେ ପଦ୍ୟେ
ସୁରଶ୍ଚ ତପସ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ
ଅଷ୍ଟାଦଶୋଧ୍ୟାୟଃ ।

ଉନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ହେ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର । ହେଲ ତ ତୁମ୍ଭର ଗୋଚର ॥
ସୁନାସୀରେ ଯା ଆଦିପିତା । କହିଲେ ଗୋ-ଉତ୍ପତ୍ତି ଗୀତା ॥
ବୁଝିଲଟି ତ ତାର ଚରୁ । ଗୋ-ଜାତି ଗୌରବ ମହତ୍ତ୍ୱ ॥
ମନରୁ ଗଲ ତ ସମସ୍ତ । ନିକଟ ଏବେ ମୋ ସମୟ ॥
ଶୀଘ୍ର ମୁଁ ଛୁଡ଼ିବି ଏ ଦେହ । ପରୁର ଆଉ କି ସନ୍ଦେହ ॥

ଶିଷ୍ୟ ଉବାଚ

ଗୋ-ଜାତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଆଶ୍ୟାନ । ଶୁଣି ମୁଁ ହୋଇଅଛି ଧନ୍ୟ ॥
ଗୋ-ଜାତି ଉପକାର କିଏ । ସୁଝି ପାରିବି ନରଦେହେ ॥
ସନ୍ଦେହ ନ ମେଣ୍ଟିଲୁ କିନ୍ତୁ । ଗୋ-ଜାତି ପଶୁ କେଉଁ ହେବୁ ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଗୋ-ଜାତି ପଶୁରୂପ ମାତ୍ର	। ଦେବହୂ ଅଧିକ ପବିତ୍ର	॥
ନର ଦେବତା ଆଉ ପଶୁ	। ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଣ କର୍ମ ବଶୁ	॥
ରୂପ ଆକାରେ ଯେ ବିଶେଷ	। ତହିଁରେ ଲଭିଷତ କଣ	॥
ମାନବ କରେ ଅତ୍ୟକାର	। ମଣେ ନିଜକୁ ସଦୋପର	॥
ଗୋ ଚହୁଁ ବଡ଼ ସେ କପରି	। କହ ବିରାଜି ବ୍ରହ୍ମଲକ୍ଷ୍ମୀ	॥
ଯେ ନର ଅଜ ସୁଘଟନା	। ଅପର ସଙ୍ଗେ ତା ଭୁଲନା	॥
କର ବୃଷଭନର ସମ	। ମୃଗ ନୟନ ମନୋରମ	॥
କଟି କେଶରୀ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲ	। ସ୍ତନରେ ନ ଜଣେ କୋକିଳ	॥
ନାସା ଭୁଲନା ଶୁକ ସଙ୍ଗେ	। ବିଶେଷ କି ମାନବ ଅଙ୍ଗେ	॥
ଶ୍ଵେତନ ସେନ ମୈଥୁନ	। ଏ ଆଦି ନି ସ୍ତ୍ରୀ ସାଧାରଣ	॥
ପଶୁ ପରାଏ କରେ ନର	। ଏଥିକ ବିଶେଷ ତାହାର	॥
ଧର୍ମ ହିଁ ମାନବ ବିଶେଷ	। ଧର୍ମେ ତରେ ସେ ଭବକ୍ଳେଶ	॥
ହୁଏ ସେ ଧର୍ମପୋତେ ପାର	। ଏ ଘୋର ଦୁଷ୍ଟର ସଂସାର	॥
ଅଛୁ ନରର ବୁଦ୍ଧି ବଳ	। ଅପୁର କଳ୍ପନା କୌଶଳ	॥
ତେଣୁ ସେ ବସି ଧର୍ମନାବେ	। ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରଭାବେ	॥
ଜଣି ପାରଇ ତନି ଲୋକ	। ଏହା ହିଁ ମାନବର ଟେକ	॥
ମାତ୍ର ଏ ସଂସାରେ ମାନବ	। କରଇ କେବଳ ରେବ	॥
ନିଜକୁ ମାତ୍ର ବଡ଼ ମଣେ	। ଭାବେ ତା ପରି ନାହିଁ ଜଣେ	॥
ସ୍ଵାର୍ଥେ ଜଡ଼ିତ ରହେ ନିତି	। ତେଣେ ହୁଅଇ ଆତ୍ମଦାଣୀ	॥
ଅପର ସୌଭାଗ୍ୟ କାତର	। ହିଂସର ପରେ ନରନ୍ତର	॥
କମ୍ପାଇ ମନେ ଭାବ ତେବେ	। ମାନବ ଅଧିକ ଗୌରବେ	॥
ସେ ନର ଶାବନେ ବିଶେଷ	। ନ ଦିଏ ଯେହୁ ପରେକ୍ଳେଶ	॥
ପର ନିମନ୍ତେ କ୍ଳେଶ ସହେ	। ପରର ଭାବ ନିଜେ ବହେ	॥
ନ କରେ ନିଜ ପର ଭେଦ	। ନ ଧରେ ହୃଦେ ହିଂସାବାଦ	॥

ସଂସାର ହୃଦେ ଜନ୍ମ ତାର	। କରେ ଯେ ସଦା ଏ ବିଚାର	॥
ସେ ନର ଏକା ବୁଦ୍ଧ ମାନ	। ସେ ଏକା ମାନବ ସନ୍ତାନ	॥
ସେ ଧର୍ମ-ତରଣୀ କାଣ୍ଡାର	। ତର ଅନ୍ୟକୁ କରେ ପାର	॥
ସକଳ ଧର୍ମେ ଶ୍ରେଷ୍ଠସାର	। କେବଳ ପର ଉପକାର	॥
ଏ ଧର୍ମ ପାଳନ୍ତି ଗୋ-ଜାତି	। ଏ ଲଗି ତାଙ୍କ ଉତ୍ତପତ୍ତି	॥
ନାହିଁ ତାଙ୍କର ଅହଙ୍କାର	। ବିଦ୍ରେଷ କପଟ ବିଚାର	॥
ସଦନ୍ତ ପର ଲବ ଦୁଃଖ	। କେବେ ହେଁ ନୁହନ୍ତି ବିମୁଖ	॥
ଆହାରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ନାହିଁ	। ଯେ ସ୍ଥାନେ ଯେମନ୍ତ ମିଳଇ	॥
ଭୋଗନ୍ତି ଖସ ବର୍ଷା ଶୀତ	। ସାଧନ୍ତି ସଦା ଲୋକହିତ	॥
ଧରନ୍ତି ପର ଲଗି ପ୍ରାଣ	। କରନ୍ତି ଲୋକ ଅଳ୍ପ ଦାନ	॥
ଅନ୍ୟ ବର୍ତ୍ତଇ ସାର ସୃଷ୍ଟି	। ଅନ୍ୟ ସକଳ ଗୀବ ପୃଷ୍ଠି	॥
ଗୋ-ଜାତି ବହେ ପର ଗୁର	। ପରେ ବଞ୍ଚାଏ ଦେଇ ଶୀର	॥
ମରଇ ପର ଉପକାରେ	। ଗୋ ସମ କେ ଆଉ ସଂସାରେ	॥
ନ ମଣ ତାକୁ ପଶୁ କର	। ସେ ଲୋକମାତା ବିଶ୍ୱମୁଖ	॥
ଗୋ-ଧର୍ମ ସବ ଧର୍ମ ସାର	। ଯେ କରେ ଗୋ-ଧର୍ମ ଆଚାର	॥
ସାଧଇ ପର ଉପକାର	। କ୍ଳେଶରେ ନ ହୁଏ କାତର	॥
ପାଣି ଫୁଟାଇ ନିଜ ରକ୍ତ	। ଅନ୍ୟ ଜୀବନ କରେ ଶକ୍ତ	॥
ପିଆଏ ଅନ୍ୟ ସୁଧାରସ	। ଲଭ ଆପଣା ଦେହେ ପ୍ରାସ	॥
ଅନ୍ୟ ସକାଶେ ମରେ ଶେଷେ	। ସେ ଲେଖା ଯଥାର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟେ	॥
ଗୋ-ଧର୍ମ କରେ ଯେ ପାଳନ	। ଗୋଲୋକେ ଯାଏ ସେହି ଜନ	॥
ଯହିଁ ସୁରସା ସୁଚାସୁତ	। ଯାନ୍ତି ସାର ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୃତ	॥
ହେ ଶିଷ୍ୟ ବୁଝିଲ ତ ତତ୍ତ୍ୱ	। ଗୋ ତହିଁ ନ ଲଗେ ପଶୁରୁ	॥
ଦେଖୁଛ ଯାର ମଳମୁସ	। ଜାହାଣ ସମାନ ପବସ	॥
ଯାହାର ଲେମ୍ବେ ଦେବଗଣ	। ବସି ହୁଅନ୍ତି ନିଜେ ଧନ୍ୟ	॥
ଯା ଯୋଗେ ତଳେ ଲୋକପୃଷ୍ଠି	। ଯା ରସେ ଦେବତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି	॥
ଜୀବନ ମରଣେ ଯେ ନିତି	। ସାଧେ ସବଥା ଲୋକପ୍ରୀତି	॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଲେଖା କନ୍ୟା	। ଶୁଭ ସୁଧୁ ଗ୍ଧା ଲେକମାନ୍ୟା ॥
ଫସାରେ ନିଜ କର୍ମ ସାରି	। ଯିବ ସେ ନିଷ୍ୟାମେ ଫେରି ॥
ସାମାନ୍ୟ ପଶୁ ବୋଲି ତାରେ	। ଯେ ଜନ ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧେ ॥
ସେ ନିଜେ ପଶୁ ନର ରୂପେ	। ଭ୍ରମେ ଫସାର ଅନ୍ଧକୃପେ ॥
ପଶୁ ରୂପରେ ବିଶ୍ୱସାଇଁ	। ଗୋ-କୁଳ ଅଛନ୍ତି ପଠାଇ ॥
ଗୋ-ଜାତି କରି ନିଜ କର୍ମ	। ଲୋକଙ୍କୁ ଶିଖାନ୍ତି ଗୋ-ଧର୍ମ ॥
ଆଖି ଫିଟାଇ ବୁଝି ଜନେ	। ବୁଝି ନ ମର ଅଭିମାନେ ॥
ଏଣେ ମିଳିବ ସବୁ ଶୁଭ	। ତୁଟିବ ଭବବନ୍ଧ ଶେଷ ॥
ସାର୍ଥକ ହେବ ଏ ଜାନେ	। କହଇ ଗୋପ ଅକିଞ୍ଚନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ଶୁଭଶିଷ୍ୟୋପାଖ୍ୟାନେ ଗୋ ଧର୍ମ
କଥନେ ନାମ ଉନବିଂଶୋଧ୍ୟାୟଃ ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଷୟ ଭବାର

ହେ ଶୁଭ ବୁଝିଲି ଗୋ-ତତ୍ତ୍ୱ	। ଦେଲି ମୁଁ ଏବେ ଶୁଭତତ୍ତ୍ୱ ॥
ପଶୁର କେବଳ ଆକାର	। ଗୁଣକର୍ମେ ଗୋ ସବୋପର ॥
ମନୁ ମୋ ଦୃଷ୍ଟିଅଛି ଭ୍ରମ	। ବୁଝିବି ସର୍ବାର୍ଥ ଗୋ-ଧର୍ମ ॥
ଦେଖିଣ ତବ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ	। କହିବି ଏ ଧର୍ମଲୋକରେ ॥
ଆଜି ଯେ ତତ୍ତ୍ୱ ତପୋଧନ	। ଜାଣୁଛୁ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ॥
ସଦୟେ ମୋତେ କହ ତାତ	। ଜଗତେ କହିବି ବିଖ୍ୟାତ ॥

ଗୁରୁ ଉବାଚ

ଗୋ ଲୋକ ଚେ ଆଜ ଅଲୋ	। କହିବ ଦିନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ	॥
ତାପରେ ତୁମ୍ଭେ ଯିବ ଭର	। ଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ଏ କଲେବର	॥
ସିଲେକ ନିପରେ ଗୋଲୋକ	। ଯହିଁ ନ ପଶେ ଦୁଃଖ ଶୋକ	॥
ସେ ଲୋକ ଯାଶୁର୍ଯ୍ୟ ଅତୁଳ	। କହିଛି ପୁରୁଷ ସେ ସକଳ	॥
ଗୋ-ଲୋକନାଥ ସନାତନ	। ଅନନ୍ତ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ	॥
ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ପ୍ରଭୁ ହରି	। ଅଟନ୍ତି ଗୋଲୋକବିହାରୀ	॥
ଗୋଲୋକ ତାଙ୍କ ନିତ୍ୟ ଧାମ	। ଡେଇଁ ଏ ସବୁ ପ୍ରବେଶମ	॥
ଯହିଁ ବିଜୟେ ପୀତବାସ	। ଲଗିଛି ଯହିଁ ନିତ୍ୟ ରାସ	॥
ଉତୁଳେ ଯହିଁ ନିତ୍ୟ ପ୍ରେମ	। ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଳକୁଣ୍ଡ ଧାମ	॥
ମୁଁ ଏହା ବଞ୍ଚିବ ବିପ୍ରାଧ	। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯେ ପୁର ପରିବ୍ରାଜ	॥
ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର	। ନିଷ୍ଠାମ ପ୍ରେମେ ପାଏ ନର	॥
ଆଚର ଚପସ୍ୟା କଟୋର	। ପୁରୁଷ ନ ବାଞ୍ଛିଲ ବର	॥
ଲେଡ଼ିଲ ନିଷ୍ଠାମ ରକତ	। ତା ଲଗି ଗୋଲୋକ ଉତ୍ପତ୍ତି	॥
ବହୁଲେ ଚେଁ ବନମ ଲୀ	। ପରମ ନିତ୍ୟ ରାସପୁରୀ	॥
ପୁରୁଷ ପୁଧାରସ ପୋକ	। ବହୁଳ ଯହିଁ ଓକପୋକ	॥
ଯାଆନ୍ତି ତହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ	। ବସନ୍ତି ଚେଁ ଅଭାବମ	॥
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନିଷ୍ଠାମ କର୍ମ ସାଧୁ	। ଗୋ-ଜାତି ତହିଁ ପ୍ରାନ୍ତ ପିତ୍ତି	॥
ଜଗତେ ନର ନାରାୟଣ	। ତାଙ୍କୁ ଯେ ସେବେ ଅନୁଷ୍ଠା	॥
ନିଷ୍ଠାମ ଶ୍ରବ ଧରି ହୃଦେ	। ଅନ୍ତେ ଗୋଲୋକେ ବସେ ମୃତେ	॥
ଗୋଲୋକ-ନାଥ ବାସୁଦେବ	। ମନବେ ବହି ଦୟାକର	॥
ଗୋ-ଜାତି ଅଛନ୍ତି ପଠାର	। ସଂସାରେ ଲୋକଶିକ୍ଷା ପାଇଁ	॥
ଗୋ-ଜାତି ଦିଏ ଲୋକଶିକ୍ଷା	। ନିଷ୍ଠାମ ଧର୍ମ ମହାଦାୟା	॥
କିଶୁର-ଦୁତ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ	। ଯେ ଧରେ ଲେନହିତେ ପ୍ରାଣ	॥
ନିଷ୍ଠାମେ ଲୋକସେବା କରେ	। ଲୋକଙ୍କ ହିତେ ବଞ୍ଚେ ମରେ	॥

ଗୋଲେକ ପ୍ରାପ୍ତ ଏହି ପଦ୍ୟ	। ଶଖାନ୍ତି ଗୋ-ଜାତି ଜଗତେ	॥
ନିଜେ ଗୋଲେକ-ନାଥ ହରି	। ମାନବ ରୂପେ ଅବତରି	॥
ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଗୋ ମହଲ	। ଶିଖାଇ ଅଛନ୍ତି ଗୋ-କଲ	॥
ଜନମ ଲଭି ଶିକ୍ଷିକୂଳେ	। ରହିଲେ ଗୋପଗୋପୀ ମେଲେ	॥
ବନରେ ଚରାଇଲେ ଗାଈ	। ଜନେ ମୋହିଲେବଣୀ ବାଇ	॥
ଗୋରୁକୁ କଲେ ନିଜ ପ୍ରାଣ	। ଚାହାନ୍ତି ମଣିଲେ ସମ୍ମାନ	॥
ଗୋ-ସେବା ଲେକସେବା ଗ୍ରାତ	। ସୁଦେଶ ସେବା କର ତାତ	॥
ଏ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ନନ୍ଦେ	। ଗୋପାଳେ ମତାଇ ଆନନ୍ଦେ	॥
ନନ୍ଦନ କଲେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ	। କୋପିଲେ ତେଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରଗଜା	॥
ବାସକ କୋପକୁ ନ ଡରି	। ନନ୍ଦ ଅର୍ଦ୍ଧନା କଲେ ଗିରି	॥
ସୁଦେଶ ମାଟି ଶିଳା ଚରୁ	। ନଦୀ ପବିତ୍ର ଜନ ଗୋରୁ	॥
ଏ ଆଦି ଜଙ୍ଗମ ସ୍ଥାବର	। ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ ବଳି ଗୁରୁତର	॥
ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝି ଗୋପବାସୀ	। ବାସକ ପୂଜାନ୍ତ୍ୟାସଣୀ	॥
ଭେଟିଲେ କହି ଗିରିପଦେ	। “ସଖା ତୁ ସମ୍ପଦ ବିପଦେ	॥
ତୁ ଗୋପପୁର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ	। ତୋ ଦେଶ ଆମ୍ଭେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ	॥
ତୋର ଚରଣେ ପୂଜି ଆଜ	। ପୂର୍ବ ଦେବାଧ୍ୟାତ୍ମବରଜ	॥
ତୁ ଆମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ	। ତୋ ଯୋଗେ ଆମ୍ଭେ ପାଉ ଅଳ୍ପ	॥
ତୁ ଆମ୍ଭ ସର୍ବ ସୁଖଦାତା	। ତୁ ଆମ୍ଭ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା	॥
ହେ ଗିରି ହୁଅ ଅନୁକୁଳ	। ବଡ଼ନ୍ତୁ ଆମ୍ଭର ଗୋକୁଳ”	॥
ଏ ରୂପେ ଗିରି ପୂଜା ଧାର	। ସେ ଗୋପପୁର ନରନାରୀ	॥
ବ୍ରହ୍ମଣ ଆଦି ସର୍ବକର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱେ	। ତୋଷିଲେ ବିବିଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନ	॥
ସୁରସ ଅଳ୍ପ ପାଳ ଘାସ	। ଗୋରୁକୁ କରାଇଲେ ଗ୍ରାସ	॥
ଏରୂପେ ଗୋଲେକ-ବିହାରୀ	। ଲେକରେ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଗୁଣ	॥
ଗୋ-ସେବା ମହାପୁଣ୍ୟଗ୍ରାତ	। ଲେକସେବାର ଅନ୍ତର୍ଗତ	॥
ନୁହଇ ଯାଗ ବଳି ହୋମ	। ଗୋ-ସେବା ଲେକ-ସେବା ସମ	॥
ଏ ସେବାକଲେ ଗୋପଜନେ	। ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ନ ଡରିଲେ ଶିଶେ	॥

କିନ୍ତୁ ବୋଲିବ ଦେବରଜ । ପାଲଲ କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଲଜ ॥
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ଶରଣ ପଶିଲ । ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ତାକୁ ଦେଲ ॥
 ଗୋ-ଜାତି ପ୍ରତି ଦାମୋଦର । କଲେ ଯେ ସେନେତ୍ର ଆଦର ॥
 • ତା ଦେଖି ଭକ୍ତ ଗଦଗଦେ । ସୁରଭୀ ନମିଲ ଶ୍ରୀପଦେ ॥
 ବୋଲଇ “ଆଜ ମୋ ପନୁତି । କୃତାର୍ଥ କଲ ହେ ଶ୍ରୀପତି ॥
 ଭୂମ୍ବେ ହେ ଗୋକୁଳ-ମହେନ୍ଦ୍ର । ଗୋପରେ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ॥
 ଗୋ-ଜାତି ପୁଣ୍ୟ ପଦ୍ମବତୀ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ଗୁହ୍ୟବତୀ ॥
 ଗୋ-ସେବା ଆଚର ଆପଣେ । ଶିଖାଇ ଗଲେ ବିଶ୍ଵଜନେ ॥
 ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତାଙ୍କର ହଳଧର । ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅନନ୍ତ ଅବତାର ॥
 ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ ନାମେ ଚ୍ୟାବ । ସର୍ବଦା ହଳାୟୁଧହସ ॥
 ବଳଦଗଣଙ୍କ ଗୌରବ । ଏଥୁରୁ କି ଅଧିକ ହେବ ॥
 ବଳଦ ନିତି କରେ ରାଗ । ଗାଈ ଦିଅଇ ସୁଧାରାସ ॥
 ଏଣେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ପ୍ରଜାକୁଳ । ଗୋ-ଜାତି ସର୍ବ ସୁଖମୁଳ ॥
 ତେଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ ହଳଧର । ପୂଜିଲେ ଗୋ-ଜାତି ପୟର ॥
 ଗୋ-ସେବା ସର୍ବ ଧର୍ମଧାର । ଏହା ବୁଝିଲେ ସର୍ବ ନର ॥
 ହୋଇବ ଏ ସଂସାର ସୁର୍ଗ । ଲଭିବେ ଲୋକେ ଅପବର୍ଗ ॥
 ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ । ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଏହି ପଥ ॥
 ରୁଲ ହେ ଜନେ ଏହି ବାଟେ । ନ ପଡ଼ି ବିଷମ ଫଳଟେ ॥
 ଏଣେ ହୋଇବ ବିଶୁଦ୍ଧିତ । ଗୋଲୋକନାଥ ହେବେ ପ୍ରୀତି ॥
 ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ । ପୃଥ୍ଵୀ କରବେ ମନୋରଥ ॥
 ଲଭିବ ଧନ ସୁତ ପଣ । ଅନ୍ତେ ଗୋଲୋକଧାମେ ବାସ ॥
 ଗୋରୁକୁ ମଣି ଜଳ ପ୍ରାଣ । ମଣିଲେ ଯଥା ନାରାୟଣ ॥

ଗୁରୁ ଯା ଦେଲେ ଉପଦେଶ । ଗୀତେ ଲିଖିଲୁ ଗୋପ-ଦାମ ॥

ଈଶ ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ଗୁରୁଶିଷ୍ୟସମ୍ପାଦେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ୟ
ଗୋ-ସେବା ରହସ୍ୟ ପ୍ରକଟନେ ଗୋ-ଗୌରବ
ବ୍ୟାଖ୍ୟାନେ ନାମ ବଂଶୋଦ୍ଧାର ॥

ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏବେ ଦିବସ ଅବସାନ । ଆରକ୍ତ ପଶୁମ ଗଜେନ ॥
ଅସ୍ତ ନ ହେଉଁ ଦିବାକର । ଶୁଭ୍ର ମୁଁ ଏ କଳେବର ॥
କହିଲି ଯେତେ ଉପଦେଶ । ଗୋ-ଧର୍ମ ଗୋ-ନୀଳ ରହସ୍ୟ ॥
ସେ ସବୁ ମନେ ହେତୁ କରି । ଲୋକେ ପ୍ରଭୁର ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ ॥
ଯାଅ ହେ ବାବୁ ଏବେ ଘର । ସୁଖେ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ କର ॥
ଆଜର ଗୋ-ଧର୍ମ ସନ୍ତତ । କର ଗୋ-ସେବା ନିତ୍ୟବ୍ରତ ॥
ଗୋ-ସେବା ଲୋକରେ ଶିଖାଅ । ଗୋ-ହୃଦେ ଧନ ମନ ଦିଅ ॥
ସେ ଫଳେ ଲଭି ଯଶମାନ । ଧନ ସମ୍ପଦ ସୁସନ୍ତାନ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପଦେ ହେଉ ଭକ୍ତି । ପ୍ରକାଶୁ ହୃଦେ ଦିବ୍ୟ ଶକ୍ତି ॥
ଅନ୍ତେ ଗୋଲୋକେ ପାଅ ସ୍ଥାନ । କରନ୍ତୁ ଧୃତ୍ତି ଏ କଲ୍ୟାଣ ॥
ଶୁଭ୍ର ଯାଅ ହେ ମତେ ଏକା । ଏ ଜନ୍ମେ ଏହି ଶେଷ ଦେଖା ॥
ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରବେଶ ନୋହୁ ଆଜ । ସରିବ ମୋର ଭବ କାର୍ଯ୍ୟ ॥
ବସିଣ ଧାନେ ଯୋଗବଳେ । ଗୋମଞ୍ଜ ନଦୀ ଅନ୍ତର୍ଗଳେ ॥
ମିଶାଇ ପଞ୍ଚଭୂତେ କାୟା । କାଟିବ ତର ଭବମାୟା ॥
ଯିବ ତୁରିତ ଅନ୍ୟ ପୁରେ । ଦିଶଇ ତା ମୋତେ ଅଦୃଶେ ॥
ଏ ଯେ ଗୋମଞ୍ଜ ପୁଣ୍ୟସ୍ରୋତ । ଗୋଲକ ଧ୍ୟାନକୁ ଏ ପଥ ॥

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସୁରଭି ସୁଧାଧାର । ଗୋଲ୍ଲେକେ ଧାମକୁ ଦୁଆର ॥
 ଗୋ-ଶୀର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଏ ଜଳ । ନାଶେ ସକଳ କମିମଳ ॥
 ଏ ନଦୀତୀରେ ପ୍ରଣୟବନେ । ମୁଁ ଆଜ ଯୋଗସୁକ୍ତ ମନେ ॥
 କନ୍ଦଳି ତୁମକୁ ଯା ଶିଷ୍ୟ । ଗୋ-ଚତୁ ଗୋଲ୍ଲେକେ-ଉଦୟ ॥
 ସେ ଏହା ପଡ଼େ ଶ୍ରଦ୍ଧାଶିଖ୍ରେ । କେବେ ସେ ନ ପଡ଼େ ଦୁରିତେ ॥
 ଗ୍ରହଣ କାଳେ ଗୋ-ପ୍ରଦାନେ । ସେ ଅବା ପଡ଼େ ଖର୍ଚ୍ଚ ସ୍ଥାନେ ।
 ଲଭଇ ବିଶେଷ ସୁକୃତ । ପୂରେ ତାହାର ମନୋରଥ ।
 ବରଦରଣୀ ଦାନ କାଳେ । ମୁମୂର୍ଷୁ ଜନେ ଶୁଣାଇଲେ ॥
 ମିଳଇ ତାକୁ ଦବ୍ୟ ଗତି । ଉତ୍ସବେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭକତି ॥
 ଗୋଗୋଷ୍ଠେ କି ଅବା ଗୁଡ଼ାଳେ । ପଡ଼ଇ ସେ ନିତ୍ୟ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
 ସେ ଲଭେ ବିଧିକ ଗୋଧନ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୁଅନ୍ତି ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।
 ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ତଥରେ । ଗୋରୁକୁ ପୂଜିବ ବିଧରେ ॥
 ଗାଧୋଇ ତାକୁ ଶୁଦ୍ଧ ମାତର । ହଳଦା ବୋଲିବ ଶୟରେ ॥
 ଶିଙ୍ଗେ ଲଗାଇବ ତେଲ । ଶିର ସିନ୍ଦୂର ଫୁଲମାଳ ॥
 ପୂଜିବ ଦେବତା ଧ୍ୟାନେ । ଭକ୍ତି ଆଦର ସନମାନ ॥
 ଖିଆଇ ପିଠା ଦାସ ଅନ୍ନ । କରବ ତାକୁ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥
 କାଞ୍ଚିବ ଶୁକ୍ଳ ଶୁମ୍ଭୀ ଦାନ । ଗୋକୁଳେ କରବ ଅର୍ଚ୍ଚନ ॥
 ତୃଣ ଲୋଡ଼ାଣି ମିଷ୍ଟ ଅନ୍ନ । ଗୋଗଣେ କରବ ପ୍ରଦାନ ॥
 ଗ୍ରାମେ ଯେତେ ଗୋରୁଗାଈ । ଆଣି ସକଳେ ଏକଠାଇଁ ॥
 କରବ ବିଧି ଉତ୍ସବ । ଏଣେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ବାସୁଦେବ ॥
 ଆବର ଫାଲଗୁନ ମାସେ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଦିବସେ ॥
 ଶେଳନ୍ତି ଯେବେ ସୁଖେ ଦୋଳ । ସମଗୋବିନ୍ଦ ବନମାଳୀ ॥
 ଗୋ-ଗଣେ ପୂଜିବ ଆଦରେ । ବିଧି ଖାଦ୍ୟ ଉପହାରେ ॥
 କରଇ ସ୍ନାନ ସୁମାର୍ଜନ । ଦେବ ଚୋଡ଼ାଣି ପାଣି ପଣା ॥
 ଏ ତଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୋ-ଉତ୍ସବ । ଗୁହ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ପାଳିବ ॥
 ଗୋଗୋଷ୍ଠେ କିବା ଗୋ ଗୁଡ଼ାଳେ । ଅଥବା ଗୋରୁ ମହାମେଳେ ॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଯେହୁ ଏହା ପଢ଼େ । ପଢ଼ି ଗୋଗଣ ପଦେ ପଢ଼େ ॥
 କହଇ ଯୋଡ଼ ବେନି ହାତ । ହେ ଧେନୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମାତା ॥
 ହେ ବୃଷ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପିତା । ବଳଦ ଭ୍ରାତା ଅନୁଦାତା ॥
 ଘେନ ମୋ ପୂଜା ଆଶୁଧନ । ହୁଅ ସର୍ବଦା ସୁସନ୍ନ ॥
 ଶୁଣ ଜନ ପାଏ ମହା ଫଳ । ସଦା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଳ୍ପଜଳ ॥
 ତା ଘରେ ନ ପଡ଼େ ଦୁର୍ଗତି । ବଡ଼କ ବଂଶ ଧନ ଖ୍ୟାତି ॥
 ଅନ୍ତେ ସେ ପାଏ ସଦଗତି । ଲଭଇ ଗୋଚରେ ଭଗତି ॥
 ଯେ ଗ୍ରାମେ ମିଳି ଲୋକ ସର୍ବ । କରନ୍ତି ଏ ତିନି ଭୟବ ॥
 ସକଳ ବର୍ଣ୍ଣ ସର୍ବ ଜାତି । ଏକସେ ଭୟବ ପାଳନ୍ତି ॥
 କରନ୍ତି ଗୋ ପ୍ରତି ଆଦର । ବାରନ୍ତି ନାହିଁ ନିଜ ପର ॥
 ସେ ଗ୍ରାମେ ନ ପଶଇ କଳି । ହୁଏ ରହନ୍ତି ସର୍ବେ ମିଳି ॥
 ଶିଶୁ ସେ ଗ୍ରାମରୁ ନ ଭୁଟେ । ଲୋକଙ୍କ ଦେହେ ତେଜ ପୁଟେ ॥
 ନ ଘଟେ ଗ୍ରାମେ ମାଗୁଥିବୁ । ନୁହେ ଅକାଳେ ଜନସବୁ ॥
 ଯେ ଗ୍ରାମେ ମିଳି ସର୍ବ ନର । ରଖନ୍ତି ବହୁତ ଗୋଚର ॥
 ସେ ଗ୍ରାମ ଜାଣ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳୀ । ତହିଁ ନ ଯାଏ କେବେ କଳି ॥
 ହୁଅନ୍ତି ସର୍ବଜନେ ଧର୍ମୀ । ନ ରହେ ପର ମୁଖ ପେଷୀ ॥
 ଯେ ଘରେ ନାହିଁ ଗାଈଗୋରୁ । ସେ ଘର ଭୟଙ୍କର ମରୁ ॥
 ସେ ଗୃହ ଅଟେ ଶମଶାନ । ନୁହେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ॥
 ଗୋ ରଖି ଘରେ ଯେଉଁଜନ । ନ ହୁଏ ସଦା ସାବଧାନ ॥
 ଗୋରୁକୁ କରେ ଅବହେଳା । ବୁଡ଼ିବ ଜାଣ ତାର ଭେଳା ॥
 ପଡ଼ଇ ଯେବେ ଗୋ-ନିଶ୍ୱାସ । ବଂଶ ଧନଦ ସର୍ବନାଶ ॥
 ବଳଦେ କରଣ ଯେ ଶୁଷ । ନ ଦିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ଦାସ ॥
 ଶୁଷ ଉତ୍ପନ୍ନ ଖାଏ ଆପେ । ସେ ବୁଡ଼ି ମରେ ମହା ପାପେ ॥
 ଖାଏ ସେ ସାକ୍ଷାତ ଗୋ-ମାଂସ । ତା ଇହ ପରକାଳ ନାଶ ॥
 ଯେ ଗାଈଠାରୁ ଖାଏ ରସ । ନ ଦେଇ ତାକୁ ପୁର ଗ୍ରାସ ॥
 ବଢ଼ାକୁ ନ କରେ ଯତନ । କରେ ସେ ଗୋ-ଶୋଣିତ ପାନ ॥

ନା ଦେହୁଁ କୁହିଯାଏ ଶିଶୁ	। ତା ପୁଅବନ୍ଧ୍ୟା ଯାନ୍ତି ମର ॥
ବଳଦ ଲଗାଇଣ ଶୁଷେ	। ଚକଳ ଯେ ବୁଡ଼ା ବସୁଷେ ॥
ବଶେଷେ ସଦ୍ୟ ଧନ ପାଇଁ	। ଘାତୁକେ ବଳେ ଗୋରୁ ଗାଈ ॥
କାଣ ସେ ବଞ୍ଚିଥାଉଁ ମରେ	। ଜନ୍ମନ୍ୟ ପାପୀ ସେ ସଂସାରେ ॥
କା ସାତ ଲପର ପୁରୁଷ	। ସାତ ପୁରୁଷ ଶ୍ରୀ ବୀଣ ॥
ପଡ଼ନ୍ତି ଦୁଃସ୍ବର ନରକେ	। ପଡ଼ନ୍ତି ଘୋର କୁମ୍ଭି ପାତେ ॥
ନ ହୁଏ ତା କୁଳ ଉଦୟ	। ସବକ ଶିଶୁ ଯାଏ କ୍ଷୟ ॥
ସେ ନାଶ କରନ୍ତି ଗୋ-ସେବା	। ସେ କେବେ ନୁହନ୍ତି ବ୍ୟବା ॥
ବ୍ୟବା ଗୋ ସେବା କର	। ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କରୁ ଯାନ୍ତି ତର ॥
ଗୋ-ଜାତି ସବୁ ସଂଖ୍ୟାଳୟ	। ଗୋ-ଜାତି ସବୁ ଶୁଭମୟ ॥
ଗୋ-ଜାତି ଲୋକ ପିତାମାତା	। ଗୋ-ଜାତି ଶକ୍ତି ମୁକ୍ତିଦାତା ॥
ଗୋ-ଜାତି ଦେବଗଣ ପରେ	। ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ବଡ଼କୁ କର ନରେ ॥
ଗୋ-ସେବା କର ଘରର ଘରେ	। ଗୋ ହିତ ବରୁର ମନରେ ॥
ଗୋ-ରକ୍ଷା କର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ	। ଯାତ୍ରା ନଗରେ ପୁଣ୍ୟଧାମେ ॥
ଯାହାକୁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ	। କରଅଛନ୍ତି ଭାଗ୍ୟବାନ ॥
ଗୋ-ନାମେ ଶଞ୍ଜୁକ୍ତ ସେ ଦୁର୍ଗ୍ଗ	। ଗୋରର ପରମ ସୁକୃତ ॥
ଗ୍ରାମରେ ପାଳନ୍ତି ବୃଷଭ	। ସେ ସେ ପାଷାତେ ମହାଦେବ ॥
ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ଗୋଲଙ୍ଗୁଳେ ଧରି	। ବଇତରଣୀ ହେବ ପାରି ॥
ସଂସାରେ ଥିବ ଯେତେ କାଳ	। ଲଭିବ ଧନ ଜନ ବଳ ॥
ଗୋ-ଧର୍ମ ପାଳ ହେ ମାନବ	। ଯେବେ ଗୋଲୋକଧାମେ ଯିବ ॥
ହେ ଶିଷ୍ୟ ମୋ ଏ ଧ୍ରୁବ ବାଣୀ	। ଲୋକରେ ପ୍ରସ୍ତର ସବୁଆ ॥
ଗୁରୁକ ଉପଦେଶ ଶେଷେ	। ଶିଷ୍ୟ ନମିଲେ ପାଦଦେଶେ ॥
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପଡ଼ିଲେ ପୟରେ	। ଦେହଲେ ଆଶିଷ ସେ ଶିରେ ॥
ଗୁରୁ ଅନୁଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ	। ଅସିଲେ ଶୀଘ୍ର ନିଜ ଘରେ ॥
ଶିଷ୍ୟକୁ ବଡ଼ା ଦେଇ ମୁନି	। ବସିଲେ କ୍ଷଣେ ଘୋର ଭୁନି ॥
ପରେ ଗୋମଣ୍ଡଳଲେ ପଶି	। ତନୁ ତେଜିଲେ ଯୋଗେ ରୁଷି ॥

ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ

ଗୋଲ୍ଲେକଧାରମ ଗଲେ ଲେ	। ପଶି ଗୋବିନ୍ଦ ନିତ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ	। ୩
ଗଲେ ସେ ମୁନି ଯେଉଁ ନିତ୍ୟ	। ଗନ୍ଧ ଦେ ଜନେ ତାହା ଶୁଣେ	। ୪
ଗୋରକ୍ଷା କର ହେ ନରକ	। ଆରବ ଗୋପାଳନ ବୁଦ୍ଧ	। ୫
ଗୁରୁଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଏ ସମ୍ପାଦ	। ମତ୍ତ ନିଶ୍ଚିତ ପରମାଦ	। ୬
ଗୁରୁ-ଗୋବିନ୍ଦେ ହେବ ଭକ୍ତି	। ହୃଦୟ ଜନ୍ମିବ ଦୀନ୍ୟ ଶକ୍ତି	। ୭
ସେ ଶିଷ୍ୟ ଗୁରୁ ଆଜ୍ଞା ମାନ	। ଫସାରେ ଗଲେ ପା ବଶ ଶି	। ୮
ଅଧମ ଗୋପ ତାହା ଗୀତ	। ପ୍ରକାଶ କଲ ଲେକନିଚେ	। ୯
ଦିଅ ହେ ଜନେ ଏଥୁ ଧ୍ୟାନ	। ମନରେ ନ ବରୁର ଆନ	। ୧୦
ଗୋପ ତୁମ୍ଭର ଗାଦେ ଭୂତ୍ୟ	। କର ହେ ତାକୁ କୃତ୍ୟକୃତ୍ୟ	। ୧୧
ଗୋ-ଲୋକନାଥ ବାଞ୍ଛାନିଧି	। କରନ୍ତୁ ସବୁ ବାଞ୍ଛାପିବି	। ୧୨

ଇତି ଶ୍ରୀ ଗୋ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଗୋଗଣୋତ୍ସବ ବର୍ଣ୍ଣନେ

ପଲଶ୍ରୁତି ନିର୍ଣ୍ଣୟେ ନମଃ

ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପରିଶିଷ୍ଟ

ସଂକଳନଭୁକ୍ତ ହୋଇନଥିବା ଲେଖାବଳୀ

ଭକ୍ତର ମୃତ୍ୟୁ

[ସତ୍ୟବାଦୀ ଚୁମ୍ବକରେ ମିଥୁନ ଓ କକଡ଼ା ୧୩୨୪, ଓ ଚତୁର୍ଥ
ସଂଖ୍ୟା ସୁଚୀପତ୍ରରେ “ଭକ୍ତର ମୃତ୍ୟୁ”ର ତାହାଣ ପାଖରେ ଲେଖକଙ୍କର ନାମ
ସ୍ଥାନରେ ... (ଡକ୍) ଅଛି । ଏ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯେତେ ଲେଖା ... (ଡକ୍)
ଦ୍ଵାରା ଚିହ୍ନିତ ସେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପାଦକ ଅର୍ଥାତ ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କର । ଗଦ୍ୟ
ଓ ପଦ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀ, ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଶୈଳୀର ଉପଧାର୍ମିକତାରୁ ତାହା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର
ଲେଖା ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଉଅଛି । ଲେଖାର ପ୍ରଥମରୁ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ବାଣୀର
ଭକ୍ତର ହିଁ ତାହାର ସମର୍ଥନ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଭକ୍ତର ମୃତ୍ୟୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର
ଚେନା ଶ୍ରେଣୀରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।]

ଏକାଦଶୀ ରାତି ଆସୁଅଛି ପାହୁ
ପରୁବ ଆକାଶେ ଘର ଉଠି ନାହିଁ ।

ଭକ୍ତ କୁଳମଣି, ପ୍ରଭୁ ସେବାକାଶ
ଆଶାବନ ସିଂହ ଦୁଆରେ ଦୁଆରୀ ।

ଶୁଭବନ୍ତ ହୋଇ ସାରି ପ୍ରାତଃ ସ୍ନାନ
ମୁଖେ ଉଦାରୁଛି ପ୍ରିୟ ପ୍ରଭୁନାମ ।

ହକାର ସକଳ ପରିଜନ ଜନେ
ଲଗାଇଲୁ ଯେହ୍ନା ସେବା ନିବଳନେ ।

ତୁଳସୀରେ ଜଳ ଦେଇ ଉକ୍ତ ଭରେ
ମୃତ୍ତିକା ନେଇଣ ଲଗାଇଲୁ ଶିରେ ।

ଗରୁଡ଼ ସନ୍ଧ୍ୟେ ଦେଲ ଯାଇ ଉଦ୍ଧ
ପ୍ରକାଶିଲ ମୁଖେ କି ଅପୂର୍ବ ଆଦ୍ର ।

“ଗୋପାଳ” “ଗୋପାଳ” କହୁଅଛି ତୁଣ୍ଡ
ଗରୁଡ଼ପ୍ରମୁଦେ ଲଗିଅଛି ମୁଣ୍ଡ ।

ଯୁଗଳ ମୁରତି ଚରଣେ ଅନାଇ
ଘଡ଼ିଅଛି କ୍ଷଣେ ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ ନାହିଁ ।

ମୃତ କି ଜୀବିତ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା
ରଖିଛି ଆଖିରେ ପୂର୍ବ ଜ୍ୟୋତି କଣା ।

ଶରୀରର ଶିର ବକାଣେ ଦିଗୁଣ
ବୋଲୁଛି ସତେ କି ମୁଖେ ହରିଗୁଣ ।

ଚକିତେ ନିରେଲେ ରୁହିଲେ ସକଳେ
ଗମ୍ଭୀରରୁ ଘାପ ଲଭିଲୁ ଏ କାଳେ ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ଗଲ ଲଖି
ଜାଣିଲେ ସରବେ, ନ ଦେଖିଲୁ ଆଖି ।

କୁଳମଣି ପାତ୍ର ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପାଳ କି ମନରୁଟି ଜଣେ ଦ୍ଵାରୀ
ବୟସ ୭୫ ବର୍ଷ । ଜାତରେ ଓଡ଼ ଖଣ୍ଡାୟତ । କଳିକ୍ଷଣା ଶାଠିଏ ଟପିଥିଲେ
ମୃତ୍ୟୁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ କିଛି ଦେଖା ଯାଇ ନଥିଲା । ଦେଖିବାକୁ ଦୀର୍ଘକାୟ,
ଅନ୍ଧାପ୍ରାୟ ଶାନ୍ତ, ସୁଗଠିତ । ପ୍ରାଚୀନ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ସୈନ୍ଦବ ପାଇକମାନଙ୍କ
ବଂଶଧର ବୋଲି ଜଣା ପଡୁଥିଲା ।

ବିଦାୟ ଗୀତିକା

[୧୯୧୦ ରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମୟୁରଭଞ୍ଜ ଷ୍ଟେଟ୍ରେ ଷ୍ଟେଟ୍ ଆଡଭେକେଟ ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସେଇବର୍ଷ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଭ୍ରମଣ ପାଇଁ ଯାତ୍ରାରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଶ୍ରୀ ରାଜାଙ୍କର ଅନେକେ ବିବ୍ରତ ଓ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲେ ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବାଣପଦାରେ ଏକ ବିଦାୟ ସଭା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ବିଦାୟ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଗୀତିଟି ରଚନା କରିଥିଲେ ତାହା ସଭାରେ ବୋଲି ହେଇଥିଲା । ସେହି ଗୀତିଟି ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଅଛି ।]

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାରାଜା ପରଜା-ପରାଣଧନ,
ଯାଉଛ କେଉଁ ଦିଗେ ଯେ ଭଞ୍ଜ-କଞ୍ଜ-ତପନ ।

ମହାରାଜା ବନ୍ଧୁ ଆନ
ନ ଜାଣୁ ବିଧିବିଧାନ,
ଝୁରୁ ଚପର କହ ବିରହେ ଏ କେବେବନ ?

ରାଜନ ପରାଏ ହୋଇ
ବାଟ ରହିଲୁ ଅନାଇ,
ଫେରି ଦେଖିଲେ ଏ ପିଣ୍ଡ ପଶିବ ସିନା ଜୀବନ !

ଭୁଲିବ ନାହିଁ ଭୂପାଳ
ସରଳ ଶୁଦ୍ଧ ସଲିଳ
ମେଘାସନ ଗୁରୁକୁଞ୍ଜ ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ସୁଲିଳ ।

ରୋଡ଼ାଡ଼ ପାହାଡ଼ ଦେଶ
ଭୁଲିବ ନାହିଁ ନରେଶ
ସେନ ଦବ୍ୟ ଅବଧାନେ ଏ ବିମଳ ନିବେଦନ ।

ପ୍ରାର୍ଥନା

ଶୁଭ ଶୁଭ ଶଙ୍ଖ ପଡ଼ୁ ହୃଦୟେ,
ବାଜୁ ତୁମ୍ଭ ଭେଷ୍ଟ ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ତ୍ରରେ ।
ନାରୀ ପ୍ରୀତି ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସାହେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଜାତି ଯଶେ, ଜନ ଯାତ୍ରା ସ୍ୱାର୍ଥ ଭୁଲ ।
ତୁମ୍ଭେ ହୃଦୟ ଭାଗ୍ୟ ଜଡ଼ିତା ଶିକୁଳ,
ଉନ୍ନତ କର୍ମପଥର ବୋଲ ଦେଖିଥୁଲ ।
ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଝଟକୁ ବିଜୁଳି,
ଏ ଅଭୟ ବର ଦିଅ ଦେବ ଶୁଳୀ ।

ହେଲଣି ତ ଏତେ ସରି
ହେ ସୋଦର,
ପୁଣ୍ୟ ଯାତ୍ରାରଣି କାଳବଳେ ଆସି
ଜଲଣି ତ ସବୁ ସରି । ଦୋଷା ।

ଧିବରଣି ତଟରୁ ଗୋଦାବରୀ ଯାଏ
ଦିନେ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଗରବନ,
ଆମ୍ଭ କର୍ମ ଦୋଷେ ଆଜି ସେ ଜନନୀ
ଆହା ପଥ ଭୁଲାଇଣି । ୧ ।

ପୂର୍ବ କାରିଗର   ବହୁନେ ସୁଦକ୍ଷ
 ଦକ୍ଷଇ କେଡ଼େ ମଳିନ
 କାହିଁ ପୂର୍ବ ଧନ   କାହିଁ ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟ
 ଶୁଣିଛୁ ମୁଖ ନଳିନ । ୨ ।

ଅଶୀତ ଲାଗିତ   ଅଶୀତ ବସୁତ
 କି ହେବ ଗାଇ କେବଳ,
 ପୂର୍ବ ଆଦରଣେ   ନଗନ ସାହସେ
 ଦେଖାଇବା ନିଜ ବଳ । ୩ ।

ନ କର ଆଳସ୍ୟ,   ନ ହୁଅ ହତାଶ
 ଶୁଭ ଯୋଗ ଉପଗତ
 ଦେଖ ନବଯୁଗ   ମହାକର୍ମ ଯୋଗେ
 ମଉଁ ସମସ୍ତ ଜଗତ । ୪ ।

[ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ବ୍ୟୋମକେଶ ଦ୍ଵାରା ସଙ୍କଳିତ ‘ଜାଗାୟ ସଙ୍ଗୀତ’
 ପୁସ୍ତକର ଭୂମିକା । ଉପରୋକ୍ତ କବିତା ଦୁଇଟି ଏହି ‘ଜାଗାୟ ସଙ୍ଗୀତ’
 ପୁସ୍ତକରୁ ଗୃହୀତ]

ଗଞ୍ଜାମ ଜାଗାୟ ସମିତିର ଅଧିବେଶନ ସମୟରେ କେତେଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି
 ସହୃଦ ବ୍ରହ୍ମପୁରସ୍ଥ ଝଲକୋଟ ମହାରାଜାଙ୍କ ବଙ୍ଗଳାରେ ବସି ଦେଶୋନ୍ମତ
 ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରୁ କରୁ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଜାଗାୟ ସଂଗୀତର କଥା
 ଉଦ୍ଧାରିତ ହେଲା । ଉଚ୍ଚଳରେ ଜାଗାୟ ସଂଗୀତର ନାମ ସୁଦ୍ଧା ନଥିବାରୁ
 ସମସ୍ତେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବଂ ଏହି ଅଭାବ ପୂରଣାର୍ଥ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା
 ଜରିବାର ଭାର ସମସ୍ତେ ମୋ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କଲେ । ମୁଁ ପ୍ରଜାବଳ୍ଲଭ ବଞ୍ଜୀପନ
 ଦେଇ, ପୁରସ୍କାର ଘୋଷଣା କରି ଏବଂ ନାନାସ୍ଥାନର ଉପହୃତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ
 ନିକଟକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ପତ୍ର ପଠାଇ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ସଂଗୀତ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲି ।
 ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ନିବାରଣ ସଂଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ସନ୍ନିବେଶିତ
 ହୋଇଅଛି ।   ×   ×   ×

ସଂଗୀତ ଗୁଡ଼ିକ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଅର୍ଥାଭାବରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷ
କାଳ ଅନୁଦିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ସଂପ୍ରତି ମାନମୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଖଲିକୋଟ
ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗାଧୀଶ୍ଵର ମହୋଦୟଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଏହି ପୁସ୍ତକ ଖଣି ବିତରଣୋ-
ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏଥିଯୋଗେ ଉକ୍ତ ମହୋଦୟ ବିଶେଷ
ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର ।

ରତ୍ନା ରାଜପ୍ରାସାଦ

୧୫ । ୭ । ୦୪

ଶ୍ରୀ କୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ

ସଂପାଦକ, ପ୍ରକାଶକ

[ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହେଉ ଅଛି ଯେ “କାଗସ୍ ସଂଗୀତ” ପୁସ୍ତକଟି
ନିଷ୍କୃତ ଭାବରେ ୧୯୦୩ ର ଲେଖା । ସଂକଳକ]

ଜାଗରଣ

୧

କାହିଁ କେତେ ଦୂରେ ବାଜେ ଏ ଅମୃତମୟୀ ଶାଶା,
ମୋ ଚକ୍ଷୁ ମତି ଏଥୁ କିମ୍ପାଇଁ ଅନ୍ତରେ କଣ ?
ଏ ତ ଅଦୃଶ୍ୟ
କି ଶ୍ରବେ ଏ ହୃଦ ମୋର ହୃଦ ଶେଷେ ଅଭିଭୂତ !

୨

ଶ୍ରେୟ ନିଶିଥ କାଳ, ମାରବ ନିଶ୍ଚଳ ମନ୍ତ୍ର
କିଏ କେତେ ଦୂରୁ ମୋତେ, ଡାକେ ଦୂରେ ରହି ରହି ?
ସେ ମଧୁର ଆମନ୍ତ୍ରଣ
ଏ ବକଳ ପ୍ରାଣେ କିମ୍ପା ଦିଏ ପ୍ରୀତି ଆଶ୍ୱାସନ ?

୩

କିଏ ମୋ ହୃଦୟ ଗୀତି, ଗାଏ ଏ ପ୍ରସ୍ତୁତି ରାଗେ ?
ନିରାଶ ଜୀବନ ମୋର, ଜାଗେ ନବ ଅନୁରାଗେ ।
ଆଶାର ମୋହନ ବାଣୀ
ଏ ସ୍ୱପ୍ନ ଶରୀର ମୋତେ ନିଏ କେଉଁ ରାଜ୍ୟେ ଟାଣି ?

୪

ନିବିଡ଼ ତମ୍ବିର ଭେଦ ଆସେ କ୍ଷୀଣ ଜ୍ୟୋତି ଧାସ,
ସତେ କାହିଁ କେତେଦୂର ଅଛି କି ମୋ ଧ୍ରୁବତାର ?
ମୁଁ କି ଦେଖଇ ସ୍ୱପ୍ନ ?
ସ୍ୱପ୍ନ, ଭୁବନ ଏହା ମଧୁମୟ ଜାଗରଣ ।

(୮)

୫

ଜାଗିଛି ଜଗତ ଏବେ ନବ ଆଶା ନବ ବଳେ,
ଜଇଁ ଆସୁଅଛି ସବୁ ପୁରୁଷ ଗଗନ ତଳେ ।
ଏ ଯେ ସ୍ଵରାଗ ଆହ୍ୱାନ,
ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ, ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମାପନ ।

ମୁକୁର ୮ମ ଶ୍ରାବଣ ୧୦୮୧୧ ଫାଲ୍ଗୁନ ୧୩୭୧ ପାଲ

ସରଳତା

୧

ଆସ ସରଳତା କୋମଳ ଶ୍ରୀକ୍ଷଣୀ
ନୟା ବନଗିରି ନିଭୁତ ବାସିନୀ
ଉଦାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ପିଣ୍ଡିତା
ପ୍ରକୃତେ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଥମ ଦୁହିତା ।

୨

ଭବର ବିଭବ ବିକୃତ ରଚନା
ଲୋକ ଆଡ଼ମ୍ବର ବଡ଼ମା ବାସନା ।
ଦୂରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଯୋଗି ଜନ ପରି
ପଲ୍ଲୀପଥେ ସଦା ବହୁର ସୁଦରି ।

୩

ସତ୍ୟ ସହୋଦର ପ୍ରିୟ ସହଚରୀ
 ଦେ ତର କୁମାରୀ ଶୁଭ ବିଗମ୍ଭରୀ
 ତବ ପାଶେ ହସେ ନରତେ ବିକାଶେ
 ଫୁଲ ରାଜି ବନେ, ତରକା ଆକାଶେ ।

୪

ନାହିଁ ତୋର ଭୟ ନ ହୁଏ ସଂଶୟ
 ସହଜେ ସକଳେ ଦେଉ ପରିଚୟ ।
 ସରଳତା ତୋର ମଧୁର ମୁରତି
 ଜନମାଏ ବଶ ପରାଣେ ପୀରତି ।

୫

ପଞ୍ଚନଦ ଖାରେ ପବିତ୍ର ବୃକ୍ଷୀରେ
 ଯଜ୍ଞବେଦପୀଠେ ଶୁଭ ରାମ ଗିରେ ।
 ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷି ହୃଦେ ହେଲ ତୋ ଉଦ୍ଭବ
 ଉତ୍କଳଲ ଖିଳ ଜଗତେ ଉଲ୍ଲାସ ।

୬

ଘୋରବନେ ଯେବେ ଦେଖି ଦୌଷ୍ଟବ୍ୟ
 ବ୍ୟାକୁଳେ ବାଲୁକ ସେ ଅମର ପଦ ।
 ଖାଇଲ ଅଧୀରେ ପ୍ରାଣ୍ୟ ସିପ୍ରାଞ୍ଜରେ
 ପ୍ରକଟିଲୁ ବୁଦ୍ଧି କାବ୍ୟେ କି ରୁଚିରେ ।

୭

କବି ଜଗନ୍ନାଥ ଭଗତ ଭଞ୍ଜମ
ସାଗର ସୈନିକେ ବରଣ ଆଶ୍ରମ ।
ପ୍ରାଚୀର ସଂସ୍କାର ଅଳ୍ପ କୁଳବର
ଦୁରେ ତେଜି କଲେ ସତ୍ୟର ପ୍ରଭୁର ।

୮

କଳ୍ପବଟ ପିନ୍ଧି ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଭତଳେ ବସି
ଗାଇଲେ ଯେ ଗୀତ ଉତ୍କଳ ତପସ୍ବୀ ।
କଳା କୁଟିଳତା ନାହିଁ ତହିଁ ଲେଖ
ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ସଙ୍ଗେ ତୋର ସମାବେଶ ।

୯

ସେ ସୁଗୀୟ ଶ୍ରବ ଅପୂର୍ବ ମାଧୁରୀ
ଥାଉ ନରକର ମୋ ଅନ୍ତର ଶୁଦ୍ଧି ।
ଆସ ମଧୁମୟୀ ଶାନ୍ତ ସରଳତା
ପ୍ରଭୁର ମୋ ହୃଦ ଗଭୀର ବାରତା ।

(‘ମୁକୁର’ ଶ୍ଳୋକ ଶ୍ରୀ ୩ୟ ସର୍ଗ ୧୩୮ ଶାଳ)

[ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ରଚିତ କେତେକ କବିତା
ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ‘ଅବକାଶ ଚିନ୍ତା’ ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।
ତାଙ୍କର ଆଉ କେତେକ କବିତା ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାତ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି ।

ଉପରୋକ୍ତ କବିତା ଦୁଇଟି ‘ଜାଗରଣ’ ଓ ‘ସରଳତା’ ‘ମୁକୁର’
ସାହିତ୍ୟ ପର୍ବିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାଚୀନ ମୁକୁରରୁ
ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ପୃଷ୍ଠିତଳ୍ପ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନଟବର ସାମନ୍ତସ୍ବୟ
(ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ) ।]

ମୁକ ମିନତି

ପୁଷ୍ପ ଆଉ କଟକର ଜଳ ଖେଳେଖୁର
ଏକକତ ଚୌରାଜି ଦଫାରେ ଅର୍ଦ୍ଧର
ଜାଣି କରି ମୋର ମୁଖ କରନ୍ତି ବନ୍ଦ
ସେଥି ଲାଗି ନୁହେଁ ମୁହଁ ତଳେ ନିବନ୍ଦ ।
ହୁକୁମ ନ ମାନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଜ
ମୋ ହୃଦେ ଶକତି ଦେଇଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱସାଇଁ ।
କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସର ନାହିଁ ସେପରି ଆଦେଶ
ତେଣୁ ଏ ମୁକ ମିନତି କଲି ପରକାଶ ।
ହେ ପ୍ରିୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବାସୀ ମୋ ଭାଇ ଭଉଣୀ
କାତର ନ ହୁଅ କେନ୍ଦ୍ର ଏ ବାରତା ଶୁଣି
ଯାହା କହିବାର ମୋର ଥିଲା ଦରକାର
କହିଅଛି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଶେ ବାର ବାର ।
ମୋ ଶକତିମତେ ଭାଇ କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁର
ନଗ୍ନେ ଗ୍ରାମେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟର ଶୁଭ ସମାର୍ବର ।
ଅସହଯୋଗର ଶୁଭ ପୃଷ୍ଠା ମହାଘଣ୍ଟା
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ଦେଇଅଛି ଶିକ୍ଷା ।
ଶୁଣିଛୁ ସକଳେ ହେବ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପ୍ରଗତି
ଏକମେଳ ହୋଇ କଲେ ଭାରତ ଉକତି ।
କର ଆଗେ ଆଉ ଶୁଭି, ଅର୍ଘ୍ୟମ, ଗଞ୍ଜାଉ
ମଦ, ଜୁଆଭୂଷଣ, ନାଶ ଗୁଡ଼ ଶୀଘ୍ର ଭାଇ ।

ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମ ପ୍ରସାସକ କର ହେ ଗ୍ରାମନ ।
ପାପ ଅର୍ଜନାହିଁ ଦେଇ ଅଦାଲତେ ଧନ ।

ବଦେଶୀ ବସକୁ ବୁଝ ପାପ ଆବରଣ,
ତୁମ୍ଭ ନାହିଁ; କର ତାହା ସରୁର ଦହନ ।

ପୁବର ଅରଟେ ସୁତା କାଟ ଘରେ ଘରେ
ଏ ଦେଶ କଉଡ଼ି ଆଉ ନ ଖାଆନ୍ତୁ ପରେ ।

ହେଉ ପଛେ ଯେତେ ମୋଟା ସୁଦେଶୀ ବସନ
ପିନ୍ଧି ତାହା ଦନଶୁଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତୁ ଧନ ।

କହିଛୁ ମୁଁ କେତେଥର ଏହି ଉପଦେଶ
ବକ୍ରତାର କାର୍ଯ୍ୟ ମୋର ହୋଇଅଛି ଶେଷ ।

ମୋ ପ୍ରିୟ ଉଚ୍ଚଳବାସୀ ଗୁଡ଼ି ମୋର ମୁଖ
ମୁକ ମୋତେ ଦେଖି ମନେ ପାଅ କି ହେ ଦୁଃଖ ?

ମୋ ମୁଖେ ଲଗାମ ପାଟି ନ ପାରିବ ଖୋଲି
ହାତ ଖୋଡ଼େ ପରେ ଲଗିପାରେ ବା ଶାଙ୍ଗୋଳ ।

ନ କର ହେ ଏଥି ଲଗି ଉପୁ ବା ଶବନା,
ସ୍ବରାଜ୍ୟ ସାଧନ ପଥେ ଏଶୁର ସୁଦନା ।

ତୁମ୍ଭର ମୋ ପ୍ରତି ଥିଲେ ସେନେତ୍ର ମମତା
ଲଗିକାର୍ଯ୍ୟେ ଶୁଣ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ କାହା କଥା ।

ହେ ଗୁରୁ ମଣ୍ଡଳି କର କେତେ ବାହାଦୁରୀ
ଦେଶର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ପକାଅ ତ ହୁରି ।

ହସାବ କିତାବ ବେଳେ ଗଲ ଏବେ ଜଣା
ତୁମ୍ଭ ଦେଶଅନୁରାଗ ଜୟନ୍ତ ଛଳନା ।

ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଅଛି ବେଳ, ଥିଲେ ହେ ବିଶ୍ୱାସ
ସେ ଗୋଲମ କାରଖାନା ଗୁଡ଼ି କେଁଗେ ଆସ ।

ତୁମ୍ଭଲଗି ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟ ରହିଛି ଦେଶରେ
ବାର ପ୍ରାଣେ ଲଗ ତହିଁ ଭିକାରୀ ବେଶରେ ।

ଓକିଲ ଭାଇ ଏ କର ସ୍ୱାଧୀନ ଖବର
ଫଳରେ ଟଙ୍କାରେ ତୁମ୍ଭ ଖାବ ହେଲୁ ବକା ।

ଦେଶର ହିତୈଷୀ ବୋଲି କରୁଥିଲ ଗାନ
କହୁଥାଅ କେତେ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା କଥାମାନ ।

ଅସହଯୋଗ ବିଶାରେ ହେଲେ ଯେବେ ତୁଳ
ଦେଖାଗଲା ତୁମ୍ଭ ମଧ୍ୟେ କାର କେତେ ମୂଲ ।

ଭାଇ ଭାଇ ବିବାଦରେ ତୁମ୍ଭର ବିଭବ
ଧଳା କଳା କରିବାରେ ତୁମ୍ଭ ଗଭୀରବ ।

ନିଜ ବୁକେ ହାତ ଦେଇ କହ ଭଲ ଭଲ
ଅଦାଲତେ ଦେଶ ଧନ-ଧର୍ମ ଯାଉନାହିଁ ?

ଜାଣେ ତୁମ୍ଭ ମଧ୍ୟେ କେତେ ଜନ୍ମ ସଦାଶୟ
ଭବିଷ୍ୟତ ଭାବନାରେ ମନେ ତାଙ୍କ ଭୟ ।

ହୃଦୟର ଦୁର୍ବଳତା ବେଗେ ପରିହର
ଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟେ ଲାଗିଯାଅ ବୋଲି ହରିହର ।

ତୁମ୍ଭକୁ ଯୈଷିଲେ ଲୋକେ ହେବେ ଉତ୍ତାହତ
ବସାଇନ୍ତେ ପଞ୍ଚାୟତ ହେବ ବେଶହତ ।

ଖୋଲିଦିଅ ଭାଇ ଦେଖି ଦେହ କାରବାର
 ନିଶ୍ଚୟ ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭ ଚଳିବ ସଫାର ।
 ସରଂସ ନଉକଣ୍ଠ ଲର ଯେତେ ଭାବ
 ଦେଶ କଥା ଏକାବେଳେ ଭୁଲିଯାଅ ନାହିଁ ।
 ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଯାହାକର ମନେ ଅଛି ଟାଣ
 ଗୁଡ଼ି ସେ ଗୋଲମି ଦିଅ ଦେଶକାନ୍ତେ ପ୍ରାଣ ।
 ଯାହାକର ଜନ୍ମ ଅଛି ଉଜ୍ଜଟ ଆସକ୍ତି
 ବୁଦ୍ଧି ନ ଗୁଡ଼ି କର ଯହା ତୁମ୍ଭ ଶକ୍ତି ।
 ନ ପାରିଲେ କିଛି ଭାଇ ଅନିଷ୍ଟ ନ କର
 ନିଜ ଜାତି ଖ୍ୟାତି ଗୋସେ ନ ବିଚାର ପର ।
 ରାଜା ଜମିଦାର ଶୁଣ ମୋର ଏ ମିନତି
 ଦେଇଛନ୍ତି ମହାପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସକତି ।
 ଇଚ୍ଛୁକଲେ କରିପାର ବହୁଲେକ ହିତ
 ସ୍ଵାର୍ଥ ଅହଂକାରେ ଖାଲି ନ ରହ ଜଡ଼ିତ ।
 ଅକାରଣ ପୀଡ଼ି ନାହିଁ ପରଜା ଖାତକ
 ସ୍ଵରାଗ ସୁବିଧା ପାଇ ନ ଲେଡ଼ ନରକ ।
 ପରଜା ଖାତକେ ଦେଖ ଏବେ କେତେ ସର ।
 ଦାନା କନା ବିନା ଆହା ଯାଉଛନ୍ତି ମର ।
 ତାଙ୍କ ଭଲେ ତୁମ୍ଭ ଭଲ ବୁଝି ଯେବେ ଥରେ
 ନ ମନେ କେବେ ହେଲେ ସରକାର ଡରେ ।
 କରୁଅ ହେ ଘରେ ଘରେ ଅରଟ ପ୍ରସାର
 ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପଞ୍ଚାୟତେ କରୁଅ ବିଚାର ।
 ଏ ସବୁ ବିଧାନ ଆମ୍ଭ ଦେଶ ପୂର୍ବ ପ୍ରଥା
 ଏଥିରେ କି ଅଛି କହ ରାଜଦ୍ରୋହ ଲଥା ?

ଉତ୍କଳର ନରନାୟ ଜନସାଧାରଣ
ତୁମ୍ଭଠାରେ ଶେଷେ ମୋର ଏହି ନିବେଦନ ।

ଅଳ୍ପ ବସ୍ତୁ ବିନା ଦେଶ ଏତେ ଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵମାନ
କୁଟି ଖାଅ କାଟି ପିଇ ପୁର କଥା ମାନ ।

ବିଦେଶୀ ବସନ ପାଶେ କେବେହେଁ ନଯାଅ
ଘରେ ଘରେ ଶୁଦ୍ଧ ହିନ ଅରଟ ଚଳାଅ ।

ଲୁଗା ବୁଣି ଗ୍ରାମ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ରହନ୍ତୁ ସୁଖରେ
ଦରମ ପ୍ରକାଶୁ ତାଙ୍କ ବିରସ ମୁଖରେ ।

ଦେଶୀ ମୋଟା ଖଦ୍ଦ ପିନ୍ଧ ତୁଅ ଶ୍ରାବ୍ୟଦାନ,
ଶ୍ରାବ ଜନମଙ୍କର ତାହା ଦିବ୍ୟ ଦାନ ।

ବିଦେଶୀ ସୁନ୍ଦର ଲୁଗା ସବୁ ସୁସ୍ଥ ଧଡ଼
ଲେଉଟେ ତହିଁ ଯାଅନାହିଁ କେବେ ଆଉ ପଡ଼ ।

ଭୁଲଭବା ପାଇଁ ଆଣି ଅଳପ ଦାନରେ
ବିଦେଶୀ ସଜ୍ଜଦାଗରେ ବକିବେ ଗ୍ରାମରେ ।

ହେଲେ ବେଶ୍ୟା ଯେତେ ଶସ୍ତ୍ରା ଚତୁଷ୍ପ ସୁନ୍ଦର
ହେବ କି ସେ ଧନକର କୁଳବଧୂ ପରି ?

ଏତେ କାଳ ଘଟିଅଛି ଆମ୍ଭ ଧର୍ମ ହାନି,
ଏଣିକି ତଳ ହେ ଗନ୍ଧ ଉପଦେଶ ମାନ ।

ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଣ୍ଠି କି କର ଶକ୍ତିମତେ ଦାନ,
ରହିବ ଏଥିରେ ଆମ ଜାତି ସନମାନ ।

ଜାଣେ ମୁଁ ଅନେକପ୍ରାଣେ ପାଷାଣ୍ଡ ଅନେକ
ଉପଦେଶ ମୁଁ ନେଇ ରଖିବାକୁ ଟେକ ।

ସେ ବୁଝା ଧମକେ ତୁମେ ନ ଭୁଲିବ ଲେଖ
ଏବେଲେ ହେଉ ଯେତେ ଶକ୍ତି ଦୁଃଖ ଅବା କ୍ଳେଶ

